GYEBORIN

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

TISZTEK KÖNYVTÁRA

9.

GYEBORIN

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

BUDAPEST, 1961

A mű eredeti címe

ВТОРАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА

Kiadta

Военное Издательство Министерства Обороны СССР
Москва — 1960

Fordította
DR. AUER KÁLMÁN

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Szücs Miklós
Műszaki vezető: Olajos Tibor szds.
Készült az MSZ 5601—59 sz. szabvány szerint
Terjedelme: 36,5 A/5 ív. Példányszáma: 4000
99—612728/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest

I. rész

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖZVETLENÜL MEGELŐZŐ IDŐSZAK

Első fejezet

AZ AGRESSZOROK ÉS SEGÍTŐTÁRSAIK

1

1918. november 11-én elhallgatott az ágyúdörgés az első imperialista világháború arcvonalain. Európa sokat sanyargatott népei fellélegzettek. A burzsoázia propagandistái haladéktalanul világgá kürtölték, hogy új történelmi korszak kezdődött — a béke korszaka.

A földön azonban nem volt béke. Folyt a világimperializmus véres háborúja a fiatal szovjet állam ellen, amelynek népei leszámoltak a kapitalizmussal és ráléptek a szocializmus útjára. Churchill megpróbálta átvenni a parancsnokságot a nemzetközi reakció szovjetellenes hadjárata fölött, s hisztérikus felhívásokat intézett a közvéleményhez: „a bolsevizmust bölcsőjében kell megfojtani." Az imperializmus kiterjedt gyarmati hátországának különböző pontjain a gyarmatosítók embertelenül leszámoltak azokkal, akik nemzeti felszabadulásukért harcoltak.

Már a vége felé közeledett a XX. század első negyede, amikor a locarnói konferencián, 1925 októberében a burzsoá Európa legtekintélyesebb politikusai kijelentették, hogy végre megtalálták a határt — a háborús évek és a következő békeévek közti vízválasztót. Ez valóban vízválasztó volt, de egészen más jellegű: a háborúk egyik sorozata véget ért, s új háborúk érlelődtek. A burzsoá kormányok locarnói tevékenységé-

nek is az volt a célja, hogy újabb háborúkat szervezzenek a monopóliumok profitjának növelése érdekében. Az egyik háborús tűzfészek kialudt, de a másik számára már készítették a gyújtalékot.

Az első világháború nem volt véletlen. Törvényszerű következménye volt azon mély ellentmondások és lényeges tulajdonságok fejlődésének, amelyek az imperializmus korszakában jellemzők a kapitalizmusra. A háború megnyilvánulása volt a kapitalizmus általános válságának, amelynek legfontosabb kifejezője az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a világnak két egymással szemben álló társadalmi rendszerre — szocializmusra és kapitalizmusra — való kettészakadása. Az októberi forradalom győzelme azonban csak a földkerekség egyhatodán semmisítette meg az imperializmust. A világ többi részén megmaradtak az imperialista államok, illetve azok gyarmatai és félgyarmatai. A térképen abban az időben csak egészen kis helyet foglaltak el azok az országok, amelyek az új történelmi helyzet folytán felszabadultak a gyarmati rabság alól, és a független fejlődés útjára léptek.

Mivel az imperializmus nem szűnt meg, az általa szült háborúk gazdasági alapja is megmaradt. Az első világháború nem szüntette meg és nem is szüntethette meg azokat az imperializmusra jellemző súlyos ellentmondásokat, amelyek a háborúkat okozzák. Sőt, a háború és következményei még súlyosbították ezeket az ellentmondásokat, újabb és még élesebb ellentéteket és konfliktusokat szültek. Tele marokkal szórták az új imperialista háború magvait.

A kapitalizmusban a legmélyebb, alapvető és megoldhatatlan ellentmondás a termelés társadalmi jellege és az egyéni kisajátítás közötti ellentmondás. Ismeretes, hogy ez az ellentmondás okozza a gazdasági válságokat, amelyek időről időre megrázkódtatják az egész tőkésvilágot. Ez az ellentmondás az éles osztályellentétektől terhes tőkésországok életének minden területére behatol. Éppen ezekből a belső ellentmondásokból következik a kapitalizmus elkerülhetetlen pusztulása.

A mai kapitalizmus termelőerői túlnőttek a termelőesz-

közök magántulajdonának keretein, megértek a szocializmusra. A termelés társadalmi jellege megmutatkozik az egyes tőkésországokon kívül is, az egész burzsoá világban. A kapitalizmus átalakulása világrendszerré, a világpiac szolgálatába állított nemzetközi tőkés társadalmi munkamegosztás széleskörű fejlődése a termelés társadalmi jellegének az egész világra való kiterjedését jelentette. A termelés társadalmi jellegét azonban béklyóba veri az egyéni kisajátítás, amely heves harcot idéz elő a világ küzdőterén.

A burzsoá, kizsákmányoló államok, amelyek a monopóliumok előtti kapitalizmus korszakában hathatósan előmozdították az emberiség termelőerőinek fejlődését, most már, az imperializmus korában akadályozzák a termelőerők további fejlődését. „A kapitalizmusnak — írta Lenin — már szűkek a régi nemzeti államok, amelyek megalakítása nélkül nem dönthette meg a hűbéri rendszert. A kapitalista koncentráció odáig fejlődött, hogy egyes szindikátusok, trösztök, a milliárdos tőkések szövetségesei egész iparágakat ragadtak kezükbe és a »tőke hatalmasai« majdnem az egész földkerekséget felosztották egymás között — vagy gyarmatok formájában, vagy pedig oly módon, hogy a pénzügyi kizsákmányolás ezernyi ezer szálával hálóztak be idegen országokat. A szabadkereskedelmet és a szabadversenyt monopóliumokra és — tőkebefektetés, nyersanyagszerzés stb. céljából — idegen földek meghódítására irányuló törekvések váltották fel. A kapitalizmus, mely a feudalizmus elleni harcban a nemzetek felszabadítója volt, most mint imperialista kapitalizmus a nemzetek legnagyobb elnyomója lett."[1]

Az imperializmus legjellemzőbb tulajdonságaiból következik az, hogy a burzsoázia tőkekivitelre törekszik, harcol a piacokért, hogy értékesíthesse azokat az áruit, amelyek nem találnak fizetőképes keresletre az országon belül, új nyersanyagforrásokat és gyarmatokat igyekszik elfoglalni, meg akarja semmisíteni versenytársait a világpiacon és ki akarja vívni a világuralmat.

Az imperializmus korszakában a tőkésnagyhatalmak között

[1] Lenin Művei 21. kötet, 303—304. old. Szikra, 1951.

harc folyik az egész, számukra hozzáférhető világ területi felosztásáért. A világ felosztása a tőkésrablók elkeseredett harca közben megy végbe, a reális erőviszonyoknak megfelelően. A tőkésvilágban azonban az erőviszonyok időként megváltoznak, annál is inkább, mert a jelenkori kapitalizmusra a gazdasági és politikai fejlődés nagyfokú egyenlőtlensége jellemző. Ily módon összeütközés támad egyrészt a piacok és befolyási övezetek felosztottsága, másrészt pedig a tőkéshatalmak új, reális erőviszonyai között. Ez az összeütközés elkerülhetetlenül háború kirobbanására vezet. „... a kapitalizmus a föld kincseit egyes országok kezében összpontosította — írja Lenin —, felosztotta a földet az utolsó göröngyig; a további osztozkodás, a további gazdagodás már csak mások rovására történhet, az egyik ország érdekében a másik rovására. Ezt a kérdést kizárólag erőszakkal lehet megoldani — és ezért a világrablók között a háború elkerülhetetlenné vált."[2]

Az első imperialista világháborút az a konfliktus idézte elő, amely a fejlődésükben előretört tőkésországok, elsősorban Anglia és Franciaország világpozícióira igényt tartó Németország és e hatalmas, de a fejlődésben elmaradt, versenytársaik megsemmisítésére törekvő államok között keletkezett. Németország az első világháborúban vereséget szenvedett, s ennek következtében gazdaságilag ideiglenesen meggyengült. De a megvert Németország, amelyre súlyos teherként nehezedtek a versailles-i béke súlyos feltételei, potenciálisan még mindig erősebb maradt, mint a győztes Anglia és Franciaország. Anglia és Franciaország vezető körei jól tudták, hogy Németországot egy nagy koalíció erőfeszítései révén győzték le, amelyben különösen fontos szerepe volt Oroszországnak. Ha Oroszország nem vett volna részt e koalícióban, Németország megverte volna Angliát és Franciaországot. A győztes Anglia és Franciaország aggodalommal tekintett a jövő elé, mert tudta, hogy Németország újból elkerülhetetlenül előretör a tőkéshatalmak sorában.

Azt hihetnők, hogy ilyen helyzetben Anglia és Franciaország vezető körei minden erejükkel akadályozták Németor-

[2] Lenin Muvei 28. kötet, 69. old. Szikra, 1952.

ság gazdasági, következésképpen katonai potenciáljának újjászületését. Ezek azonban saját tőkés és nemzeti érdekeikkel ellentétes útra léptek, s elősegítették a német katonai potenciál feltámasztását. Már 1924—1925-ben kialakult a nyugati hatalmaknak az a politikája, amely később a müncheni egyezményben, Anglia és Franciaország kormányának a hitlerista Németország és a fasiszta Olaszország kormányával kötött alkujában teljesedett ki.

A müncheni politikát a kapitalizmus általános válsága szülte. A nemzetközi élet fő tartalmát a két, egymással ellentétes társadalmi rendszer harca alkotta. Az imperializmus ellentmondásai között a fő helyet a szocializmus és kapitalizmus, a Szovjetunió és a tőkésvilág közti ellentmondás foglalta el.

A burzsoá kormányok a nemzetközi politika minden kérdésének megoldásakor a Szovjetunió létezésének tényéből, abból a törekvésükből indultak ki, hogy minél nagyobb kárt okozzanak a szocializmus ügyének. A német kérdésben is ez a megfontolás vezérelte a győztes államok kormányait.

A szovjet állam elleni külföldi katonai intervenció veresége után a tőkésvilág nem adta fel azokat a terveit, hogy fegyveres erővel semmisíti meg a szocializmust. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország monopoltőkései újabb katonai kalandorvállalkozásokat terveztek a Szovjetunió ellen. Amikor e tervek megvalósításához szükséges katonai erőt keresték, figyelmük Németországra terelődött. A reakciós Németország jogosan kelthette fel érdeklődésüket, hiszen fejlett hadigazdasági potenciálja volt, számottevő hadseregeket tudott csatasorba állítani, s vezető rétege, amely hajlamos volt a terrorcselekményekre mind a saját, mind pedig a megszállt területek lakossága ellen, világszerte hírhedtté vált militarista hagyományaival, kegyetlenségével és vérszomjával.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánykörei fokozatosan, lépésről lépésre kidolgozták annak tervét, hogyan használják fel saját céljaik érdekében Németországot és Japánt. Németországnak és Japánnak a Szovjetunió elleni háborújával két feladatot akartak megoldani: úgy számoltak, hogy Németország és Japán megsemmisíti a Szovjetuniót, a

Szovjetunió pedig legyengiti versenytársaikat — Németországot és Japánt.

E terv kezdeményezői az amerikai monopoltőkések voltak, akik gyűlölettel tekintettek a Szovjetunióra, és arra törekedtek, hogy egyúttal megoldják Németországgal és Japánnal való ellentéteiket is. Anglia és Franciaország vezető köreiben az ezzel kapcsolatos kételyek fokozatosan eloszlottak, bár az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialista érdekei között változatlan hevességgel folyt a harc. A tőkésországok ellentéteinek sorában az első világháború után éveken át az Egyesült Államok és Anglia közti imperialista ellentétek domináltak.

Az amerikai imperialistáknak az a számítása, hogy Németországot a Szovjetunió ellen használják fel, a Dawes-tervben öltött testet, amely a német nehézipar és katonai potenciál helyreállítására irányult. Erre a célra az amerikai tőkések sokmilliárdos hitelt nyújtottak Németországnak.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó körei szovjetellenes terveik kidolgozásakor teljesen figyelmen kívül hagyták azt a fontos körülményt, hogy a német és japán imperialistáknak saját érdekeik is vannak. A német imperialisták revánsra törekedtek. Rögtön az első világháború befejezése után elkezdtek készülődni a második világháborúra. Krupp, a legnagyobb német fegyvergyáros kijelentette, hogy Németországban nyomban a versailles-i békeszerződés aláírása után megkezdődött a titkos munka, amely „lerakta a tudományos és szilárd alapot ahhoz, hogy a kijelölt órában időveszteség vagy a tapasztalatok elsikkadása nélkül újra elkezdhessünk dolgozni a német fegyveres erők számára."[3]

Németország politikája, amelyet Stresemann akkori külügyminiszter már 1925-ben szabatosan megfogalmazott, arra irányult, hogy a legteljesebben kihasználja a nyugati hatalmak politikájából adódó lehetőségeket, és saját tőkés érdekei szerint cselekedjék. Ebben a politikában már benne rejlett annak a konfliktusnak a magva, amely Németország és nyugati pártfogói között később kirobbant.

[3] A nürnbergi per Anyaggyűjtemény. 3. kiad. II. kötet, 285. old., oroszul.

A tőkésvilágban már jóval a második világháború előtt befejeződött az erők végleges elrendeződése. Egyfelől Németország, Olaszország és Japán a világ újrafelosztására törekedtek, s az agresszió közvetlen kezdeményezői voltak. Másfelől az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya a fasiszta agressziót segítette és nemzetközi konfliktusokat provokált.

Bármilyen különbségek voltak is az egyre inkább két katonai koalícióba tömörülő imperialista hatalmak kormányainak konkrét terveiben, végeredményben egy tábort alkottak: az imperialista reakció és agresszió táborát.

A másik tábort — a béke, a demokrácia és a szocializmus táborát — akkoriban csak egy állam, a Szovjetunió képviselte, de mellette voltak mindazok, akik a tőkésországokban a békéért és a társadalmi haladásért harcoltak.

A Szovjetunió a maga békeharcában abból indult ki, hogy a népek és a kormányok erőfeszítéseivel meg lehet védelmezni az egyetemes békét.

A Szovjetunió felszólította az európai országok népeit és kormányait, hogy fogjanak össze az új háború megakadályozására.

2

A tőkésvilág helyzete 1929-ben a gazdasági világválság kitörésével rendkívül bonyolulttá vált. Ez a példátlanul mély és pusztító válság elősegítette a kapitalizmus valamennyi ellentmondásának kiéleződését, meggyorsította a versailles—washingtoni rendszer széthullását és az új világháború kitörését.

A második világháború történetének egyik jellemző sajátossága az, hogy ez a háború nem rögtön, hanem 1939 és 1941 között fokozatosan vált világháborúvá, amikor is a haború lángja egymás után csapott át a világ nagyhatalmaira. Ezt azonban 1931-től 1939-ig a háborúk egész sorozata előzte meg.

Bár ebben az időben mindegyik háborús konfliktus bizonyos mértékig helyi jellegű volt, mégis e konfliktusok egy és ugyanazon lánc egyes szemeit alkották.

Ha az események kezdete Japán 1931. évi betörése Északkelet-Kínába, akkor folytatása az 1936—1945. évi japán—kínai háború, befejezése pedig Japán 1945 szeptemberi fegyverletétele. Ha a lánc egyik szeme Olaszország Etiópia elleni 1935. évi támadása, akkor a következő láncszemek egyike Olaszország 1943. évi fegyverletétele. Ugyanígy meghatározott törvényszerű kapcsolat áll fenn a spanyolországi olasz—német fasiszta intervenció, és az 1945. évi események között, amikor Németország feltétel nélküli fegyverletételével befejeződött az európai háború.

Ebből következik, hogy az új háborúk történelmi szakasza 1931-től 1945-ig tartott, s az 1939—1945. évi világháború ennek a szakasznak csupán egy részét alkotja.

Azoknak a háborúknak, amelyek e történelmi szakasz kezdetére estek, több jellemző vonásuk volt. Ezek később, amikor a háború világháborúvá változott, még jobban kidomborodtak. Mindezeket a háborúkat a fasiszta agresszorok robbantották ki, akik arra törekedtek, hogy szétzúzzák a munkásmozgalmat és a nemzeti szabadságmozgalmat, leigázzák a népeket és újra felosszák maguk között a világot. E háborúkban a néptömegek bátran szembeszálltak az agresszióval, védelmére keltek nemzeti függetlenségüknek és szabadságuknak, a demokrácia érdekeinek az imperializmus legreakciósabb erőivel — a fasizmussal — szemben.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányának „benemavatkozási" és „semlegességi" politikája lényegében arra irányult, hogy buzdítsa az agressziót, és a fasizmus segítségével megsemmisítse a Szovjetuniót, valamint a demokratikus, a nemzeti felszabadító és a forradalmi erőket a tőkésországokban. Ez a politika — minthogy Németország, Olaszország és Japán arra használták ki az Egyesült Államoknak, Angliának és Franciaországnak a demokráciával és a népek nemzeti függetlenségével szemben ellenséges politikáját, hogy éppen az említett országok pozíciói ellen intézzenek támadást — elkerülhetetlenül háborús konfliktusra vezetett az imperialista államok két csoportja között. Ebbe a helyzetbe az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország monopoltőkései csak addig nyugodhattak bele, amíg azt remélhették, hogy a fa-

siszta államokat felhasználhatják béke-, demokrácia- és szocializmusellenes céljaikra.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya egy ideig nemcsak hogy nem vetett gátat az agresszoroknak, hanem ellenkezőleg, minden módon támogatta is őket. Ezt a politikát az akkori idők sok hivatalos és félhivatalos okmánya bizonyítja. Így például, amikor Japán 1931-ben betört Északkelet-Kínába (Mandzsúriába), Hoover, az Egyesült Államok akkori elnöke szükségesnek tartotta megmagyarázni, miért ígért Japánnak támogatást (jóllehet a japán betörés nyilvánvalóan csorbította az Egyesült Államok érdekeit). Hoover az Egyesült Államok minisztereihez intézett memorandumában többek között a következőket írta: „Ami a japán—kínai konfliktust illeti, nem a mi dolgunk, hogy erőszakkal fenntartsuk az államok közti békét... Ha a japánok nyíltan kijelentenék nekünk: többé nem tudjuk betartani a washingtoni egyezményt, mert Kínában a rend nem állt helyre, Kína fele bolsevizálódott és együttműködik Oroszországgal... létünk forog veszélyben, ha a bolsevista Oroszországgal való északi szomszédság mellett szárnyunkon esetleg még a bolsevizált Kína is ott lesz; ezért tegyétek lehetővé számunkra, hogy Kínában helyreállítsuk a rendet — ha ezt kereken megmondanák, semmiféle ellenvetést sem tehetnénk."[4]

A második világháborúhoz vezető úton sorsdöntő mérföldkő volt a németországi fasiszta államcsíny. De az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei nemcsak nem akadályozták meg, hogy Németország az új világháború veszélyes tűzfészkévé váljon, hanem ezt még mindenképpen elő is segítették. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország monopoltőkései a hitleristákat már a hatalom megragadása előtt is mind erkölcsileg, mind anyagilag támogatták. Ez a támogatás még fokozódott, amikor Hitler birodalmi kancellár lett, és megkezdte gyilkos terrorhadjáratát az ország haladó erői ellen. Egy amerikai történész megállapítása szerint az Egyesült Államok és Anglia egyes vezető személyiségei nyíltan hangoztatták azt a véleményüket, hogy „Németországnak ural-

[4] Smith: The Manchian Crisis 1931—1932. New York, 1948. 416. old.

kodó országnak kell lennie az európai kontinensen, és hogy a nemzeti szocializmus az egyetlen gát a kommunizmus ellen".[5]

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó körei nyíltan támogatták a hitleri Németországot, s a német fasizmust osztályérdekeik szolgálatába igyekeztek állítani.

Hitler, miután az amerikai és angol monopoltőkések aktív segítségével hatalomra jutott, korántsem szándékozott Németországot az angolszász imperialisták politikájának egyszerű eszközévé változtatni. A német imperializmusnak megvoltak a maga sajátos céljai: a világ radikális újrafelosztása, hatalmas német gyarmatbirodalom alapítása, az angol és az amerikai konkurrencia letörése és a világuralom megszerzése. A hitleristák agresszív kalandorterveinek fontos, szerves részét alkotta az a szándék, hogy meghódítják és leigázzák a Szovjetunió népeit, megsemmisítik a szovjet államot, az imperializmus világuralmának fő akadályát.

Hitler szándékosan nem titkolta szovjetellenes terveit. Mein Kampf című könyvében, a német fasizmus e sajátos program-okmányában, nyíltan kijelentette: „Ha új európai területszerzésekről van szó, e területeket főként Oroszország rovására kell megszerezni. Az új német birodalomnak ebben az esetben ismét hadjáratra kell indulnia azon az úton, amelyet a teuton lovagok már régen kitapostak."[6] A hitleristák azzal, hogy úton-útfélen hangoztatták szovjetellenes törekvéseiket, meg akarták nyerni az amerikai és angol monopoltőkések bizalmát, így próbáltak minél nagyobb segítséget kicsikarni tőlük. Hitler közvetlen munkatársai előtt kérkedve jelentette ki: „Labdáznom kell a kapitalizmussal, és féken kell tartanom a versailles-i hatalmakat a bolsevizmus kísértetének segítségével, elhitetve velük, hogy Németország az utolsó gát a vörös áradattal szemben. Számunkra ez az egyetlen módja annak, hogy túléljük a válságos időszakot, leszámoljunk Versaillesjal és újból felfegyverkezzünk."[7]

[5] Richard W. van Alstyne: American Diplomacy in Action Stanford University Press. California 1944. 379. old.
[6] Hitler: Mein Kampf. 1939. 127—128. old.
[7] Ludecke: I Knew Hitler. New York, 1938. 468. old.

Hitler elérte céljait. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya — arra számítva, hogy túljár Németország eszén, és saját szekerébe foghatja — bonyolult politikai játékba kezdett. E kormányok abban reménykedtek, hogy könnyedén becsaphatják a fasiszta diktátort. A német diplomaták azt jelentették Berlinbe, hogy az amerikai, angol és francia kormánykörökben egyre erősödik az a meggyőződés, hogy Németország csak keleten szándékozik harcolni, és a Nyugat baráti támogatására számít. Az Egyesült Államok és Anglia katonai vezetői baráti tanácsokat adtak Hitlernek, milyen sorrendet tartson a hódításban. Az angol katonai körök például azt tanácsolták Németországnak, hogy haladjon a következő úton: Csehszlovákia, Ausztria, Lengyelország, Szovjetunió.[8]

A hitlerista világuralmi terv ideológiai alapja a fasiszták embergyűlölő „fajelmélete" volt, amely azt hirdette, hogy a „kiválasztott" német fajnak minden más népet meg kell semmisítenie vagy le kell igáznia. A német fasiszták részletes terveket dolgoztak ki a szláv népek leigázására és megsemmisítésére. Faji gyűlöletet hirdettek a francia nemzet és más nyugat-európai, valamint az amerikai népek ellen is.

A hitleristák katonai terveikben nagy fontosságot tulajdonítottak annak, hogy támadásuk meglepetésszerű legyen, és felhasználják a gyorsan mozgó harceszközöket a megtámadott országok letiprására. Hitler kijelentette tábornokainak: „Ha meg akarnám támadni valamelyik ellenségemet, ezt nem úgy tenném, mint Mussolini. Nem folytatnék vele hónapokon keresztül tárgyalásokat, nem tennék hosszú előkészületeket: úgy járnék el, ahogy egész életemben: mint a sötét éjszakában a villám, úgy sújtanék le az ellenségre."[9] A német imperialisták és hű kiszolgálóik, a hitleristák azokra az árulókra is számítottak, akiket a német kémszolgálat más országokban már jó előre beszervezett. A kémeknek, a diverzánsoknak és az árulóknak Hitler nagy fontosságot tulajdonított terveiben. Kijelentette: „Lesznek barátaink, akik segítenek nekünk az

[8] Schweppenburg: Errinnerungen eines Militarattaches in London 1933—1937. Stuttgart, 1949.
[9] Müller: Germany's War Machine. 1936. 30. old.

ellenséges államokban. Ilyen barátokra szert tehetünk. Zavar az elmékben, ellentmondó érzések, határozatlanság, pánik — íme ez a mi fegyverünk." És amikor „villámháborús" tervét továbbfejlesztette, s arról beszélt, hogy milyen szerepe lesz a háborúban az „ötödik hadoszlopnak", rámutatott: „Franciaország, Lengyelország, Ausztria és Csehszlovákia néhány perc leforgása alatt vezetők nélkül marad. A hadsereg vezérkara felbomlik. Minden politikust félreállítunk az útból. Leírhatatlan pánik keletkezik, de addigra már szoros kapcsolatom lesz azokkal az emberekkel. akik megalakítják a nekem tetsző új kormányt."[10]

A hitleristák a népek terrorizálására irányuló terveikkel összhangban megfogalmazták a „totális háború" jelszavát. A német imperialisták a világuralom kivívása érdekében olyan háborúra készültek, amelyben nem lesz különbség arcvonal és hátország, hadsereg és polgári lakosság között.

Abban az időben, amikor a hitleri Németországban teljes gőzzel beindult az új háború előkészítésének gépezete, a nyugati hatalmak még mindig arra számítottak, hogy Németországot saját érdekeik szolgálatába állíthatják. Igaz ugyan, hogy néha felszínre törtek az imperialista ellentétek. Így a Fortnightly Review című angol konzervatív folyóirat 1933-ban aggodalommal állapította meg, hogy „gazdasági szempontból ma a legszervezettebb és legjobban felszerelt iparral rendelkező Németország a legerősebb európai ország",[11] amely kész arra, hogy az egész világot elárassza olcsó áruival... „Komoly versenytárs, és gazdaságilag nemcsak Közép-Európát és általában az összes európai országot fenyegeti, hanem mindenekelőtt legfőbb vásárlóját és ipari vetélytársát — Nagy-Britanniát."[12] Ezeket a hangokat azonban elnyelte az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek jól összehangolt kórusa, amely magasztalta a hitleri Németországgal való „jó viszonyt".

A német imperialisták valóban nem panaszkodhattak amiatt, hogy az amerikai és angol monopoltőkések nem tartanak fenn velük elég jó viszonyt. A németországi fasiszta

[10] Rauschning: Hitler Speaks. 1939. 17., 20. old.
[11] The Fortnightly Review. 1933. január. 46—47. old.
[12] Ugyanott, 46—47. old.

államcsíny után lényegesen megerősödtek és kibővültek a német és az amerikai monopóliumok közti pénzügyi és gazdasági kapcsolatok. Az amerikai imperialisták még nagyobb igyekezettel munkálkodtak azon, hogy erősítsék és kibővítsék a fasiszta Németország hadiipari potenciálját, és újjáteremtsék gigantikus hadigépezetét.

A Németországban működő amerikai érdekeltségű vállalatok teljes gőzzel termelték a haditechnikai eszközöket, a fegyvereket és a gépkocsikat. Csak úgy özönlött Németországba a fegyver és az élelmiszer (a hadsereg raktáraiba) az Egyesült Államokból. Az amerikai cégek az Egyesült Államok kormányának tudtával és beleegyezésével szabadalmakat és jogokat adtak el a hitleristáknak a legújabb típusú fegyverek, repülőmotorok, repülőgépek és rádiótechnikai berendezések konstruálására és gyártására. Az amerikai monopóliumok segítettek a német tőkéseknek a műgumi, a szintetikus benzin, az új robbanóanyagok, továbbá az alumínium, a magnézium, a berillium és más fontos stratégiai anyagok nagyarányú gyártásának megszervezésében.

Az angol monopóliumok is minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy a fasizmus felfegyverzésének piszkos munkájában ne maradjanak el az Egyesült Államok mögött. Legjelentősebb és legmesszebbmenő lépésük az volt, hogy 1935-ben tengerészeti egyezményt kötöttek Németországgal. Ez az egyezmény, amely a versailles-i szerződés kétoldalú megsértése volt, feljogosította Németországot, hogy hadiflottát, többek között tengeralattjárókat építsen. Ráadásul Anglia ehhez még nagy pénzügyi, gazdasági, tudományos és technikai segítséget is nyújtott. A francia imperialisták ugyancsak kivették részüket a hitleri Németország katonai potenciáljának helyreállításából. Segítettek a német repülőgépipar és löveggyártás megszervezésében. A német fasiszta agresszió bölcsője felett jóságos tündérek őrködtek!

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország uralkodó körei a pénzügyi és gazdasági segítségen kívül aktív diplomáciai és politikai támogatásban is részesítették a hitleri Németországot. Ennek a támogatásnak elsősorban az volt a célja, hogy a nemzetközi küzdőtéren elszigeteljék a Szovjetuniót.

„Éppen az Egyesült Államok. Anglia és Franciaország imperialistái voltak azok, akik saját népük nemzeti érdekei ellenére dollármilliókat költöttek arra, hogy segítsenek a német monopoltőkéseknek a hitlerizmus felhízlalásában, a fasiszta hordák felfegyverzésében. Éppen ők buzdították a hitlerista agresszorokat az Ausztria és Csehszlovákia elleni törekvéseikben, egyre közelebb tolták őket a szovjet határokhoz, s elutasították a Szovjetunió minden javaslatát, amely azt sürgette, hogy közös erővel verjék vissza a fasiszta hódítókat."[13]

A háború előtti években egyetlen egy burzsoá állam sem védelmezte következetesen a népek békéjét és biztonságát a fenyegető fasiszta agresszióval szemben.

Csak a Szovjetunió harcolt következetesen a békéért és a fasiszta ragadozók megfékezéséért.

De egymagában a Szovjetunió — akkoriban az egyetlen szocialista állam — és a más országokban vele rokonszenvező békeszerető emberek ereje nem volt elég arra, hogy meghiúsítsa az agresszív imperialista országok háborús terveit. Ha a békeharcba sikerült volna bevonni több tőkésország kormányát és népeit, a háborút el lehetett volna hárítani. A Szovjetunió javasolta, hogy a népek és a kormányok az új világháború ellen alakítsanak egységfrontot. Ez volt az értelme azoknak a szovjet javaslatoknak, amelyek az európai kollektív biztonsági rendszer megteremtését szorgalmazták.

De az agresszorok és szekértolóik nem is titkolt gyűlölettel viseltettek a kollektív biztonság gondolatával szemben. A hitlerista kormány hivatalosan kijelentette, hogy nem helyesli ezt az eszmét, és ellenez mindenfajta, az agresszió elleni kölcsönös segélynyújtásra vonatkozó szerződést. A német imperialistáknak ez az álláspontja természetesen várható volt. Agresszív szándékaikból következett, hogy elutasítják a kollektív biztonságot. A kollektív biztonság ellen foglaltak állást azok az országok is, amelyeknek kormányai bátorították a német fasiszta agressziót. Az Egyesült Államok és Anglia kormányáról van szó.

[13] Tézisek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára.

Simon, angol külügyminiszter 1935. március végén Berlinben látogatást tett Hitlernél. A megbeszélések alatt Németország és Anglia közös frontot alakított ki a kollektív biztonság ellen. Simon Angliába való visszatérése után rokonszenvvel nyilatkozott Hitler véleményéről: „Hitler határozottan kijelentette, hogy Németország nem kíván részt venni olyan egyezményben, amely kölcsönös segélynyújtásra kötelezné. Különösen nem szándékozik kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötni Oroszországgal. Hitler egyúttal arról beszélt, milyen nehéz meghatározni, hogy melyik országot lehet agresszornak tekinteni. Arra a kérdésre, hogyan értékelné, ha más kormányok kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötnének egymással, Hitler kijelentette, hogy ez veszélyes út."[14]

Németországnak, Angliának és az Egyesült Államoknak az európai országokra gyakorolt együttes nyomása azt eredményezte, hogy ezek az országok egymás után elutasították a kollektív biztonsági rendszer megteremtésére vonatkozó szovjet javaslatokat. A néptömegek követelésére azonban Franciaország és Csehszlovákia kormánya 1935-ben mégis kénytelen volt kölcsönös segélynyújtási szerződést kötni a Szovjetunióval az agresszió ellen. Ha ezek a kormányok becsületesen teljesítették volna kötelezettségeiket, sorompót lehetett volna állítani a német fasiszta agresszió útjába. De mind Franciaország, mind Csehszlovákia kormánya kezdettől fogva hitszegő álláspontra helyezkedett a Szovjetunióval kötött szerződés tekintetében.

A Szovjetunió sokat fáradozott annak érdekében, hogy rábírja a Népszövetséget, vállalja magára a kollektív béke bajnokának szerepét, és hozzon hatékony intézkedéseket a már működő fasiszta agresszió ellen. De ezek az erőfeszítések is hiábavalónak bizonyultak. Anglia és Franciaország kormánya, amely vezető szerepet játszott a Népszövetségben, nem azon fáradozott, hogy gátat vessen a fasiszta agressziónak, hanem azon, hogy útját egyengesse. Éppen ezért a Népszövetség közömbös maradt a Szovjetunió javaslataival szemben, és tétlenül szemlélte az eseményeket. Mindörökre meg-

[14] The Times. 1935. IV 10.

bélyegezte magát azzal, hogy bátorította az agresszorokat, amivel végül is saját sírját ásta meg.

Azokban az években azt sem sikerült elérni, hogy a munkásosztály egységesen lépjen fel a béke védelmében. A tőkésországok munkásmozgalmának egységét megbontották a jobboldali szociáldemokrata vezetők, akik következetesen elutasították a kommunistáknak minden olyan javaslatát, hogy közösen harcoljanak a fasizmus és a háború ellen. És mindez olyan időkben történt, amikor a munkások állhatatosan követelték az egységet. A nemzetközi proletárszolidaritás, a proletár internacionalizmus nagyszerű példája volt az a segítség, amelyet a világ dolgozói a köztársasági Spanyolországnak nyújtottak. Spanyolország csataterein 54 ország fiai — kommunisták, szocialisták, keresztény szakszervezetek és kispolgári pártok tagjai, valamint pártonkívüliek — vállvetve küzdöttek a fasizmus ellen. Ők megértették, hogy amikor az olasz—német fasizmus ellen harcolnak, saját országukat, saját népüket védelmezik az imperialista hódítók zsarnokságától. A dolgozók egysége a fasizmus és a háború elleni harcban itt óriási erővel nyílvánult meg.

A következetes békeharcot folytató Szovjetunió támogatta Etiópia, Spanyolország és Kína népét.

Annak a küzdelemnek, amelyet a Szovjetunió vívott a béke fennmaradásáért, nagy nemzetközi jelentősége volt. De a béke ügyének minden sikere ellenére létfontosságú volt, hogy a szovjet fegyveres erők és az egész szovjet nép teljes harci készenlétben álljon az imperialista agresszió esetére.

AZ IMPERIALISTÁK MÜNCHENI ALKUJA ÉS KÖVETKEZMÉNYE

1

Németország és Olaszország 1936. október 25-én agresszív katonai tömböt alakított, létrehozta a Berlin—Róma „tengelyt", abból a célból, hogy még jobban kiterjessze agresszív tevékenységét, és minél hamarabb felkészülhessen az új világháborúra. Az agresszorok megegyeztek, hogy a jövőben milyen együttes akciókat hajtanak majd végre Európa népei ellen. 1936. november 25-én Németország Japánnal katonai szerződést kötött, amelyhez egy év múlva Olaszország is csatlakozott. A szerződést világuralmi céljaik álcázása, valamint az amerikai, az angol és a francia uralkodó körök rokonszenvének megnyerése végett, „antikomintern" paktumnak nevezték el. A szerződés hivatalos szövege a „Komintern tevékenysége" elleni közös harcra kötelezte a részvevőket, mind saját országukban, mind azon kívül. A szerződésnek titkos cikkelyei is voltak, amelyek a Szovjetunió elleni közös hadviselésre vonatkoztak.

Bármennyire ügyetlen volt is a paktum igazi céljainak álcázására, az mégis betöltötte a neki szánt szerepet. A fasiszta agresszorok számára lehetővé vált hódító terveik megvalósítása. A háború kitört, s lángja a földkerekség újabb és újabb országaira, vidékeire csapott át.

Elérkezett az 1938-as év, a háború előtti utolsó év Euró-

pában. A háború már óriási területeken dúlt. A kínai nép bátran harcolt a japán imperialista hódítók ellen. Spanyolország dolgozói hősiesen szembeszálltak a fasiszta agresszorokkal. Európa nagy részében azonban még béke honolt. A nagyhatalmak között még nem tört ki az elkeseredett háborús konfliktus.

A kapitalizmus egyenlőtlen gazdasági és politikai fejlődése egyre jobban kiélezte az imperialista hatalmak közti harcot. Mint az első világháború előtt is, Németország gazdaságilag messze előnyomult, és nem minden siker nélkül igyekezett megkaparintani Anglia és Franciaország pozícióit a világban, egyre súlyosabban fenyegetve az Egyesült Államokat is. Németország a gazdasági élet minden fontos területén megelőzte európai imperialista vetélytársait. A helyzet különösen 1937 őszétől súlyosbodott, amikor megkezdődött az új gazdasági válság, amely nyomban lesújtott az Egyesült Államokra, Angliára és Franciaországra, de nem érintette a legagresszívabb országokat — Németországot, Olaszországot és Japánt —, amelyek hadivágányra állították át gazdaságukat.

Az európai tőkésországok termelése 1937-ben[15]

Ország	Nyersvas (millió t)	Acél (millió t)	Alumínium (ezer t)	Gépkocsi (ezer db)
Németország	16,0	19,4	127,6	331
Anglia	4,6	13,2	19,3	504
Franciaország	7,9	7,9	34,5	227
Olaszország	0,8	2,1	22,9	72

Mint látjuk, Németország nyersvas-, acél- és főleg alumíniumgyártás terén jóval megelőzte Angliát és Franciaországot. Export tekintetében Németország maga mögött hagyta

[15] Az illető országok ipari statisztikájából vett adatok.

Franciaországot, és felzárkózott Anglia mellé. E gazdasági alapon a háború veszélye erősen fokozódott.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányai továbbra is úgy igyekeztek megoldani a köztük és Németország között létrejött imperialista ellentéteket, hogy a német agressziót kelet felé, a Szovjetunió ellen próbálták terelni. Mivel Hitler a nyugati hatalmaktól kapott előlegek ellenére kissé késedelmeskedett, az amerikai, angol és francia kormányok elhatározták, hogy újabb agressziós cselekedetekre serkentik.

1937 novemberében sorozatos titkos megbeszélések és eszmecserék folytak a nyugati hatalmak képviselői és a hitlerista vezetők között.

Az angol kormány megbízásából Lord Halifax (abban az időben tárcanélküli miniszter, később külügyminiszter) Hitlerrel tanácskozott Obersalzbergben. A francia miniszterek Weltschekkel, a párizsi német nagykövettel tárgyaltak. Benes, Csehszlovákia elnöke a csehszlovák burzsoázia álláspontjával összhangban a német Gestapo megbízottaival folytatott megbeszéléseket. Végül 1937 novemberében San Franciscóban titkos konferenciát tartottak, amelyen báró Tippelskirchhel és báró Killingerrel, Németország megbízottaival hét ismert amerikai nagyiparos és politikus, köztük Du Pont és Vandenberg találkozott.

A nyugati „demokráciák" képviselői ezeken az értekezleteken és találkozókon dicsérték Hitlert a németországi haladó erők elleni terrorhadjáratáért, és szenvedélyes beszédeket tartottak arról, milyen szerepe van Németországnak mint „a bolsevizmus elleni gátnak". Nyílt célzásokat tettek a keleti hadjáratra, és javasolták Hitlernek, minél hamarabb hajtsa végre Ausztria, Csehszlovákia és Lengyelország elleni hódító terveit, hogy növelje katonai potenciálját, és megfelelő megindulási állásokat foglaljon el a további agresszióhoz. A Hitlerrel való titkos megegyezésben mindenki másnál messzebb mentek az amerikai monopoltőkések.

A San Franciscó-i konferencián a német megbízottakkal közösen elhatározták: Németország és Amerika együttműködik, hogy közösen „megszervezzék Oroszország és Kína óriási

piacait".[16] Ez már határozott lépés volt abban az irányban, hogy a legnagyobb imperialista ragadozók megosztozzanak a világon. A való helyzet azonban, amelyet az imperialista ellentétek kiéleződése jellemzett, megakadályozta e tervek megvalósítását.

Az Egyesült Államok vezető körei élére akartak állni az imperialista hatalmak szovjetellenes tömbjének, amelyben a hitleri Németországnak szánták a faltörő kos szerepét. Ezért az Egyesült Államok kormánya 1938 januárjában kidolgozta az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország Németországgal és Olaszországgal kötendő szovjetellenes szerződésének tervét, s javasolta, hogy hívják össze Washingtonban az említett országok képviselőinek értekezletét. Ily módon az Egyesült Államok kormánya maga akarta kézbe venni a fasiszta agresszorokkal való megegyezés ügyét. Ez azonban nem tetszett Anglia uralkodó köreinek, amelyek maguk tartottak igényt erre a szerepre. Ezért a washingtoni értekezletből semmi sem lett. Az amerikai kormány terve azonban később, némileg más részvevőkkel megvalósult a müncheni értekezleten.

A hitleri Németország bizonyos aggályok közepette készülődött Ausztria megszállására. Vezetői nem hitték, hogy ilyen súlyos agresszív cselekményt büntetlenül elkövethetnek. Ezért az Ausztriába való német benyomulás tervében, amelynek fedőneve „Ottó hadművelet" volt, számoltak bizonyos katonai intézkedésekkel arra az esetre, ha az európai hatalmak részéről ellenállás mutatkozik. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői tudtak Hitlernek ezekről az aggályairól, és igyekeztek megnyugtatni őt. Hoover, az Egyesült Államok volt elnöke Európába utazott. Berlinben találkozott Hitlerrel és Göringgel, megismerkedett szándékaikkal, és teljes mértékben helyeselte agressziós terveiket. Hoover az Egyesült Államokba való visszaérkezése után a nyilvánosság előtt kijelentette: „Meggyőződésem, hogy sem Németország, sem pedig más fasiszta államok nem akarnak háborút a nyugati demok-

[16] In Fact, 1942. VIII. 23. Congressional Record. 1942. VIII. 20. A—3364-3366. old.

ráciákkal, amíg ezek a demokráciák nem akadályozzák a fasizmus kelet felé való előnyomulását."[17]

Henderson, a berlini angol nagykövet szintén felkereste Hitlert. Ismét biztosította a „Führert" arról, hogy Anglia hajlandó szabad kezet adni Németországnak Ausztria, Csehszlovákia, és Danzig ellen. Chamberlain, angol miniszterelnök a parlamentben kijelentette, hogy a Népszövetség nem nyújthat védelmet a kis országoknak az agresszió ellen.[18] Egy másik beszédében hangsúlyozta, hogy egy kis országon a betörés ellen semmi sem segíthet, hacsak ennek a „kis országnak nincsenek hatalmas barátai, akik garanciát vállalnak érte és pártfogolják".[19] Ausztriának azonban Chamberlain szerint nem voltak ilyen barátai.

A német csapatok 1938. március 1-én bevonultak Ausztriába, és azt két nap múlva erőszakkal Németországhoz csatolták mint annak keleti tartományát. Egyetlen egy kapitalista ország sem akadt, amely akár csak formálisan is tiltakozott volna a hitleri Németország ezen újabb agressziós cselekedete ellen. Anglia és Franciaország azonnal elismerte a hódítást. Az Egyesült Államok sietve bezárta bécsi követségét, és helyette konzulátust nyitott. Hull, az Egyesült Államok külügyminisztere baráti megbeszélést folytatott Dickhoffal, a washingtoni német nagykövettel, aki azt jelentette Berlinbe, hogy „a Hull által feltett néhány kérdésből világosan megállapítható, hogy mélyen megérti akciónkat".[20] Az amerikai monopóliumok a maguk módján reagáltak Ausztria megszállására: ismét több fontos hadiipari szabadalmat bocsátottak Németország rendelkezésére. A Vatikán sem emelt szót a katolikus Ausztria német fasiszta megszállása ellen.

Anglia és Franciaország burzsoá vezetői azzal, hogy jóváhagyták és támogatták Ausztria erőszakos megszállását, elárulták saját országuk nemzeti érdekeit, mert segítettek Hit-

[17] The New York Herald Tribune, 1938. X. 30.
[18] The Times, 1938. II. 23.
[19] Parlamentary Debates. House of Commons. 1938. március 7. 1567. old.
[20] Documents on German Foreign Policy (1918—1945). From the archives of the German Foreign Ministry, Series D (1937—1945). Vol. I. From Neurath to Ribbentropp (sept. 1937.—sept. 1938), Washington, 1949. 583. old.

lernek abban, hogy egész Közép-Európában szilárdan megvesse lábát. Számos tény és okmány bizonyítja, milyen óriási hadászati jelentőséget tulajdonítottak a német fasiszták Ausztria megszállásának.

Jodl, Hitler főhadiszállása hadműveleti osztályának vezetője egy titkos jelentésében megállapította: „Az osztrák Anschluss nemcsak régi nemzeti célunk elérését jelenti, hanem harcképességünket is megerősítette, és lényegesen megjavította hadászati helyzetünket. Azelőtt ugyanis Csehszlovákia területe fenyegető módon beékelődött Németországba... most maga Csehszlovákia került harapófogóba. Hadászati helyzete annyira kedvezőtlenné vált, hogy elkerülhetetlenül áldozatul kell esnie bármilyen erélyes rohamnak, még mielőtt nyugatról hatékony segítséget kaphatna."[21]

Valóban, Ausztria megszállása megkönnyítette a hitleristáknak, hogy agresszív politikát folytassanak Csehszlovákiával szemben, amely északról és délről beleszorult a német „harapófogóba". A Szovjetunió segítsége azonban lényegesen változtatott volna a helyzeten. Éppen ezért az osztrák Anschluss után a nyugati hatalmak mindent elkövettek annak érdekében, hogy Csehszlovákiát háborús konfliktus nélkül adják Hitler kezére.

Ausztria hadászatilag azért is fontos volt, mivel Európában elfoglalt központi helyzete folytán sajátságos „hidat" alkotott Németországból és Olaszország, Magyarország, Jugoszlávia, valamint a többi balkáni ország között. A németek későbbi délkelet-európai politikája Ausztria e fontos hadászati helyzetének kihasználásán alapult.

Amerikai történészek az események további alakulása szempontjából a következőképpen értékelik Ausztria megszállását: „Az Anschluss elsőrendű fontosságú esemény volt a nemzetközi anarchia eme éveinek történetében. Németországnak hadállásokat biztosított Csehszlovákia szárnyának átkarolására és arra, hogy a kellő pillanatban feldarabolja ezt az országot; Németországot határossá tette a balkáni államokkal és lehetővé tette számára, hogy megkezdje a »Drang nach

[21] A nürnbergi per II. kötet. 693. old., oroszul.

Osten«-t; újabb lehetőségeket nyújtott neki az idegháború még intenzívebb folytatásához, amelyben a fasiszták már oly tapasztaltnak bizonyultak. Ezenkívül az Anschluss Olaszországot függővé tette Németországtól, Mussolini cselekvési önállósága megszűnt, teljes mértékben Hitlertől vált függővé... Végül meg kell állapítanunk, hogy az Anschluss aláásta Anglia és Franciaország erejét és tekintélyét."[22]

A szovjet kormány idejében számot vetett Ausztria megszállásának minden következményével, s ezeket különösen veszélyesnek tartotta az általános béke szempontjából. A Szovjetunió a burzsoá államoktól eltérően határozottan elítélte az agressziót, és felszólította a népeket, szálljanak szembe a hódítókkal. A Szovjetunió külügyi népbiztosa sajtónyilatkozatában, amelyet később a kormányoknak hivatalosan is megküldött, kijelentette: „...Ezúttal Európa szívében követtek el erőszakot s ez kétségtelen veszélyt jelent nemcsak a mostantól kezdve az agresszorral határos 11 országra, hanem minden európai államra, sőt a nem európai államokra nézve is. Egyelőre a kis népek területi sértetlenségét vagy legalábbis politikai, gazdasági és kulturális függetlenségét fenyegeti veszély. E népek elkerülhetetlen leigázása azonban megteremti a feltételeket ahhoz, hogy a nagy államokra is nyomást gyakoroljanak, sőt meg is támadják őket."[23]

A szovjet kormány javasolta az államoknak, hogy a Népszövetségben vagy azon kívül haladéktalanul vitassák meg, hogy a körülmények folytán milyen gyakorlati intézkedésekre van szükség. Felhívta a kormányokat, különösen a nagyhatalmakét, lépjenek rá „a béke kollektív megmentésének" útjára.[24]

Az angol külügyminisztérium haladéktalanul elküldte válaszát, amelyet egy másodrangú tisztviselő írt alá. A válasz hangoztatta, hogy az angol kormány nem tartja célszerűnek az agresszió kiterjesztésének megakadályozására szolgáló kollektív intézkedések megtárgyalását, mivel kételkedik abban,

[22] Grove Haines and Rose Hoffmann: The Origins and Background of the Second World War, Oxford University Press, 1942. 428. old.
[23] Okmányok és anyagok a második világháború előtti időből 1948. 1 kötet, 104. old., oroszul.
[24] Ugyanott, 105. old.

hogy ez „kedvező hatással lesz az európai béke perspektíváira."[25]

Az a tény, hogy Anglia kormánya lemondott a béke védelmét szolgáló kollektív intézkedésekről, nem volt véletlen. Ez a kormány az Egyesült Államok és Franciaország kormányával együtt továbbra is a hitleri agresszió buzdításának veszélyes útján haladt. Napirendre került Csehszlovákia sorsának kérdése.

2

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország reakciós körei újabb agresszív cselekedetekre kezdték sarkallni Hitlert, be sem várva, míg megemészti első zsákmányát, Ausztriát. A Daily Express című angol lap kijelentette: „Ausztria német megszállása semmin sem változtat. Végeredményben Ausztria azelőtt is német volt, mielőtt Hitler csapatai bevonultak oda. Foglalkozzunk csak saját dolgainkkal. Csehszlovákia nem a mi ügyünk."[26] Ily módon az angol sajtó Csehszlovákiát egy tollvonással kiszolgáltatta Hitlernek. Ez azonban papíron könnyebb volt, mint a valóságban. Csehszlovákia Hitler kezére adásának útját állta a Szovjetunió békeszerető politikája, a csehszlovák nép hazafisága és a burzsoá országok demokratikus közvéleménye. Ezért a csehszlovák kérdés körül több hónapig folyt a harc.

A német imperialisták eleinte úgy vélték, hogy Csehszlovákia megszállásához fegyveres támadásra lesz szükség. Hitler ebben a szellemben dolgozta ki direktíváját, amely megállapította: „Véglegesen elhatároztam, hogy a közeli jövőben háborúval zúzom szét Csehszlovákiát."[27] A német fasiszta vezérkar el is készítette a hadműveleti tervet, amely a „Zöld terv" fedőnevet kapta. Csehszlovákia megtámadására a prágai német követ meggyilkolása lett volna az ürügy.

A csehszlovák néptömegekben azonban megvolt a hazafias elszántság arra, hogy fegyverrel is megvédelmezik ország-

[25] Okmányok és anyagok a második világháború előtti időből. 1948. I. kötet, 106. old.
[26] The Daily Express, 1938. III. 14.
[27] A nürnbergi per. Okmánygyűjtemény. I. kötet. 322. old., oroszul.

guk nemzeti függetlenségét. A Szovjetunió kijelentette, hogy a kölcsönös segélynyújtási szerződés értelmében kész megadni a szükséges támogatást Csehszlovákiának. Mindez lehűtötte a fasiszta hódítók harci hevét. A háborús konfliktus kilátása az adott pillanatban nem felelt meg sem a hitleristáknak, sem pedig pártfogóiknak, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető köreinek. Ezért a hitleristák a „Zöld tervet" elejtették, és azon kezdték törni a fejüket, hogyan oldhatnák meg Csehszlovákia leigázását háborús konfliktus nélkül.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország diplomáciája ezekben a napokban lázas tevékenységet fejtett ki. Sumner Welles, az Egyesült Államok külügyminiszterhelyettese és Bernhard Baruch, amerikai bankár Európába érkezett. Mindketten amellett szálltak síkra, hogy ki kell elégíteni Hitler Csehszlovákiára vonatkozó követeléseit. Sumner Welles külön figyelmeztette a francia minisztereket, nehogy valamilyen konfliktusba keveredjenek Németországgal Csehszlovákia miatt, mivel „az Egyesült Államoktól semmiféle segítségre sem számíthatnak: egy szál katonára és egyetlen egy sou hitelre sem".[28] Az Egyesült Államok európai nagykövetei — William Bullit Párizsban, Joseph Kennedy Londonban és Hew Wilson Berlinben — szorgalmasan tevékenykedtek, hogy Csehszlovákiát a hitleri Németország kezére játsszák.

Anglia és Franciaország kormánya közös bizottságot alakított, amelynek vezetőjévé Lord Runcimant, az ismert Hitlerbarát angol politikust nevezték ki. A bizottság azt a feladatot kapta, hogy dolgozzon ki javaslatokat a csehszlovák kérdés megoldására. A javaslatok hamarosan elkészültek. Runciman bizottsága sürgette, hogy a Szudétavidéket adják át Németországnak. Csehszlovákiában tiltsanak be mindenfajta antifasiszta propagandát, bontsák fel a szovjet—csehszlovák kölcsönös segélynyújtási szerződést, és Csehszlovákia kössön — számára leigázó feltételekkel — gazdasági szerződést Németországgal.

Chamberlain, Anglia miniszterelnöke két ízben találko-

[28] The New York Times, 1938. IX. 20.

zott Hitlerrel, hogy megállapodjék vele Runciman javaslatai alapján, s mindkét alkalommal egyre nagyobb engedményeket tett a hitleri Németországnak. Ezzel egy időben Hew Wilson, a berlini amerikai nagykövet Prágába utazott, hogy a csehszlovák kormányt kapitulációra bírja. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország együttes nyomására a csehszlovák kormány Benes államelnökkel az élén beleegyezett abba, hogy az országot kiszolgáltassa a hitleristáknak. A csehszlovák burzsoázia vezető körei megijedtek attól a lehetőségtől, hogy a nép szabadságharcot kezd a német fasiszta hódítók ellen. Félelmükben saját osztályérdekeik kedvéért áldozatul dobták oda országukat és népüket, elutasították a Szovjetunió felkínálta segítséget, és inkább a szégyenteljes behódolást választották. Ez nemzetárulás volt.

A Szovjetunió a csehszlovák tragédia minden szakaszában síkra szállt Csehszlovákia nemzeti létéért, több ízben is hangoztatta, hogy a kölcsönös segélynyújtási szerződésnek megfelelően kész megadni a szükséges támogatást. A szerződés szövegében volt egy kikötés, amelyet annak idején Benes javaslatára vettek be. Ez a kikötés úgy hangzott, hogy a szovjet—csehszlovák szerződésből folyó kötelezettségek csak akkor lépnek életbe, ha Franciaország teljesíti kötelezettségeit a Szovjetunióval, illetve Csehszlovákiával szemben. A legválságosabb pillanatokban, amikor dúlt a harc Csehszlovákia körül, amikor világossá vált, hogy Franciaország nem teljesíti kötelezettségét, a szovjet kormány hivatalosan kijelentette, hogy kész katonai segítséget nyújtani Csehszlovákiának még akkor is, ha ezt Franciaország nem teszi, sőt még abban az esetben is, ha az akkori Beck-féle Lengyelország, vagy a bojárok Romániája nem hajlandó átengedni a szovjet csapatokat. A szovjet kormány azonban hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió egy feltétel mellett nyújthat segítséget Csehszlovákiának: ha maga Csehszlovákia is védekezik és kéri a szovjet segítséget.[29]

Az imperialisták igyekeztek ellensúlyozni azt a bátorító hatást, amelyet a Szovjetuniónak a csehszlovák jogok védel-

[29] Tartós békéért, népi demokráciáért, 1949. XII. 21.

mében elfoglalt szilárd álláspontja a békeszerető erőkre gyakorolt. E célból az imperialista reakció nagyszabású szovjetellenes provokációra serkentette a japán militaristákat. A japán csapatok 1938 nyarán a Haszan-tónál fegyveres támadást intéztek szovjet terület ellen. A támadásnak az volt a célja, hogy kipróbálják a szovjet fegyveres erők harcképességét, és gyengítsék azt a harcot, amelyet a Szovjetunió Csehszlovákia védelmében folytatott.

De a Haszan-tó körüli kalandorvállalkozás a szervezők ellen fordult. A szovjet csapatok megsemmisítették a japán betolakodókat, és arra kényszerítették a japán kormányt, hogy kérje a saját maga által szervezett konfliktus megszüntetését.

Csehszlovákiára válságos napok következtek. A nyugati imperialisták már eldöntötték, hogy az országot Hitler kezére adják. Ezt azonban még nem hozták nyilvánosságra. A monopóltőkések komolyan aggódtak az esetleges következmények miatt, mivel jól tudták, hogy az alku nyomán elkerülhetetlenül kitör a nép felháborodása. Magát az alkut azonban még nem ütötték nyélbe. Nem arról volt szó ugyanis, hogy Csehszlovákiát egyszerűen átadják Hitlernek, hanem arról, hogy eladják neki. Más szóval az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya annak fejében, hogy közreműködött Csehszlovákia átadásában, határozott ellenszolgáltatást várt Hitlertől. Ez az ellenszolgáltatás pedig az lett volna, hogy Hitler kötelezettséget vállal: nem hajt végre agresszív cselekményeket nyugaton, hanem kelet felé fordul.

Az amerikai imperialisták ismét megpróbálták átvenni a kezdeményezést, hogy a nyugati hatalmak megegyezzenek Hitlerrel. Ezt a célt szolgálta Roosevelt elnök egész sereg üzenete. A Németországgal való megegyezés kezdeményezését azonban szilárdan az angol kormány tartotta kézben, s azt senkinek sem volt hajlandó átengedni. Az Egyesült Államok ezért nem vett részt a müncheni konferencián.

Anglia és Franciaország kormánya abból a célból, hogy leküzdjék a Hitlerrel való bűnös megegyezés miatt kibontakozott népi ellenállást, széleskörű politikai diverziót hajtottak végre, háborús zsaroláshoz folyamodtak. A müncheni értekez-

letet Anglia és Franciaország lármás katonai készülődése előzte meg: behívták a tartalékosokat, a lakosságnak gázvédelmi felszerelést osztottak ki, óvóhelyeket építettek a nagyvárosokban, elrendelték a városok elsötétítését stb. Ezekkel az előkészületekkel arról akarták meggyőzni a lakosságot, hogy jobb behódolni Hitlernek Csehszlovákia rovására, mint háborút kezdeni. A valóságban azonban abban az időben nem volt ilyen dilemma, mert Németország még nem készült fel a nagy háborúra, és maga is igyekezett elkerülni a háborús konfliktust.

3

A szeptember 29—30-i müncheni konferencián Chamberlain és Halifax, Daladier és Bonnet, Hitler és Ribbentropp, Mussolini és Ciano vett részt. A konferenciát Hitler nyitotta meg. Terjengős felszólalásában emlékeztetett a Sportpalotában nem sokkal azelőtt mondott beszédére, és kijelentette, hogy a német csapatok legkésőbb október elsején bevonulnak Csehszlovákiába. A konferencia feladatát abban határozta meg, hogy törekedni kell a csehszlovák probléma olyan megoldására, amely kizárja a fegyveres erő alkalmazását. Hitler nem titkolta nyugtalanságát, és „azonnali cselekvésre" szólította fel a feleket.[30]

Annak, hogy Hitler hivatkozott a Sportpalotában szeptember 26-án mondott beszédére, megvolt a maga különleges értelme. Ebben a beszédében ugyanis kijelentette, hogy Csehszlovákiával kapcsolatban támasztott igényei az „utolsó igények", amelyekkel a nyugati hatalmak elé lép. Ha ezeket az igényeit kielégítik, akkor kelet felé fordul. „A szudétanémet kérdés megoldása után — mondotta — nem lesz több területi igényünk Európában.[31] Hitler értésére adta a nyugati hatalmaknak, hogy „Európán" csak a kontinens nyugati részét érti. Az Egyesült Államok. Anglia és Franciaország kormánya még a müncheni értekezlet előtt rokonszenvvel

[30] Okmányok és anyagok a második világháború előtti időből I. kötet, 227. old., oroszul.
[31] Archiv der Gegenwart 1938—1939. 216. old.

nyilatkozott e beszédről. Ilyen értelemben szólalt fel Chamberlain miniszterelnök is szeptember 28-án a parlamentben.

Hitlernek a müncheni konferencián a Sportpalotában mondott beszédére való hivatkozása helyeslésre talált. Chamberlain, Mussolini és Daladier egyetértéséről biztosították Hitlert, megköszönték nyíltságát, és egyetértettek azzal, hogy a lehető leggyorsabban kell cselekedni. Daladier, francia miniszterelnök elismerte, hogy a csehszlovák kormány megkérdezése nélkül járul hozzá a Csehszlovákiába való német bevonuláshoz. Kijelentette, hogy figyelmen kívül hagyja a Franciaország és Csehszlovákia közti szövetségi szerződést. Chamberlain több ízben is felszólalt, s minden esetben hangoztatta, hogy Anglia a Csehszlovákiára vonatkozó megegyezést az angol—német közeledés határozott jelének tekinti, és hogy ennek az egyezménynek nagy jelentősége lesz „az európai politika további fejlődése szempontjából".[32]

A négy hatalom müncheni egyezményének szövegét az értekezlet részvevői gyorsan letárgyalták és aláírták. Az egyezmény formailag Csehszlovákia területének csak egy részét, a német nemzeti kisebbség által lakott részt adta át Németországnak. E terület átadása azonban azt jelentette, hogy Németország kezére kerültek Csehszlovákia természetes védelmi vonalai és azok a tartós védelmi erődítmények is, amelyeket Csehszlovákia a német határ közelében kiépített. Csehszlovákiának megtiltották, hogy az átadott területen levő berendezéseket szétrombolja, vagy onnan gyári felszerelést szállítson el. Az egyezmény azt is kikötötte, hogy Csehszlovákia más területén népszavazást kell tartani, ki kell elégíteni Lengyelország, valamint Magyarország területi követeléseit, majd ezután a csehszlovák állam „új határait" nemzetközileg garantálni kell. Mindez semmi kétséget sem hagyott aziránt, hogy Münchenben valójában afölött döntöttek, hogy teljesen megsemmisítik a csehszlovák államot, és területét átadják Németországnak, Lengyelországnak és Magyarországnak.

Amikor az értekezlet véget ért, és a részvevők közül egyesek már eltávoztak, behívták az ülésterembe Csehszlovákia

[32] Okmanyok és anyagok a második világháború előtti időből I. kötet, 309. old., oroszul.

képviselőit is, és felolvasták nekik a már aláírt egyezményt. Ekkor Franciaország képviselője eléggé nyersen kijelentette, hogy ez „ítélet, amely ellen fellebbezésnek helye nincs, és amelyet nem lehet módosítani."[33] Csehszlovákia sorsáról részvétele nélkül döntöttek.

Másnap, szeptember 30-án ugyancsak Münchenben Hitler találkozott Chamberlainnel. A találkozó eredményeképpen angol—német nyilatkozatot adtak ki, amely kimondta, hogy a felek sohasem fognak harcolni egymás ellen. Ugyanakkor azt is elhatározták, hogy hasonló francia—német nyilatkozatot tesznek közzé, de ennek aláírására csak később, 1938. december 6-án került sor.

Ily módon teljesen világosan kirajzolódik a müncheni alku két szerves alkotóeleme: a nyugati hatalmaknak az a törekvése, hogy a német agressziót kelet felé tereljék, valamint az az elhatározásuk, hogy Csehszlovákiát átengedik Németországnak annak fejében, hogy Németország kötelezi magát a Szovjetunió elleni háborúra, s nem indít háborút Anglia vagy Franciaország ellen. Ily módon a nyugati imperialisták Csehszlovákia átadásával tovább erősítették a német katonai potenciált. Abetz, a hitleri Németország párizsi nagykövete, aki következetesen dolgozott a nyugati országokba való német benyomulás előkészítésén, a következőket írta naplójába: „Németország ellenszolgáltatásként azért, hogy keleten szabad kezet kapott, garantálta a rajnai status quót."[34]

Az amerikai imperialisták örömujjongva ünnepelték a müncheni árulást. Nudsen, a General Motors cég vezetője üdvözlő táviratot küldött Hitlernek. Hull, az Egyesült Államok külügyminisztere kijelentette, hogy „megkönnyebbülést" érez.[35] Hull ezzel egy időben az Európában akkreditált amerikai nagyköveteknek, Bullitnak, Kennedynek és Kerrnek szerencsét kívánt sikeres munkájukhoz.[36] Welles külügyminiszterhelyettes a következőképpen fogalmazta meg az

[33] Okmányok és anyagok a második világháború előtti időből 1948. I. 314. old., oroszul.
[34] Abetz: Das Offene Problem. Koln, 1951. 94 old.
[35] Cordell Hull: The Memoirs. New York, 1948. I. kotet, 595. old.
[36] Ugyanott, 596. old.

Egyesült Államok vezető köreinek álláspontját: „Ezekben a háború előtti években a nyugati demokráciák nagy pénzügyi és kereskedelmi csoportjai, sok amerikai csoportot is beleértve, szilárdan meg voltak győződve arról, hogy a Szovjetunió és a hitleri Németország közötti háború csak kedvezhet saját érdekeiknek. Úgy vélték, hogy Oroszország elkerülhetetlenül vereséget szenved, és ennek nyomán a kommunizmus megsemmisül. A konfliktus következtében viszont Németország is annyira meggyengül, hogy hosszú éveken át képtelen lesz reálisan fenyegetni a világ többi részét."[37]

A nyugati országok népének a müncheni árulást a békeszeretet legtökéletesebb megnyilvánulásaként tálalták fel. Anglia és Franciaország abbahagyta a háborús készülődést, és a sajtó dicsőítette a müncheni „békéltetőket".

Valójában a gyalázatos müncheni alku célja nem a béke biztosítása, hanem egy új világháború kirobbantása volt.

Sayers és Kahn, a haladó amerikai publicisták a következőképpen értékelik a müncheni egyezményt: „A náci Németország, a fasiszta Olaszország, Nagy-Britannia és Franciaország aláírták a müncheni egyezményt — a szovjetellenes »Szent Szövetség«-et, amelyről a reakció világa 1918 óta álmodozott.

Ez a szerződés a Szovjetuniót szövetséges nélkül hagyta. A szovjet—francia szerződés, amely az európai kollektív biztonság pillére volt, holt papírrá változott. A cseh szudétavidék a náci Németország részévé vált. A Kelet kapui tárva-nyitva álltak a Wehrmacht előtt."[38]

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei továbbra is igyekeztek Németországot saját céljaikra felhasználni. A müncheni alku tetőpontja volt politikájuknak, a fasiszta agresszió buzdításának. A csehszlovák államnak ebben a politikában az aprópénz szerepét szánták. Így értékelte a müncheni egyezmény lényegét a SZK(b)P XVIII. kongresszusa is. A Központi Bizottság beszámolója megállapította, hogy „Csehszlovákia területeit ama kötelezettség fejében en-

[37] Sumner Welles: The Time of Decision. New York and London, 1944. 321. old.

[38] Sayers—Kahn: A nagy összeeskuves, Szikra, 1949. 335. old.

gedték át a németeknek, hogy azok háborút kezdjenek a Szovjetunió ellen."[39]

A világ kommunista pártjai egyhangúlag felléptek a müncheni egyezmény ellen. Harcra szólították fel a népeket a megnövekedett háborús veszély megszüntetésére. A kommunista pártok nemes békeharca, az agresszorok és az agresszió szekértolói bűnös tevékenységének leleplezése megfelelt a néptömegek létérdekeinek.

1939 márciusában a hitleri Németország befejezte Csehszlovákia megszállását. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya sietve szentesítette a német fasiszta agressziónak ezt az újabb aktusát. Chamberlain a parlamentben kijelentette, hogy nem hajlandó agressziónak tekinteni Csehszlovákia megszállását.[40]

Csehszlovákia megszállása még jobban megerősítette a hitleri Németország hadászati helyzetét és katonai potenciálját. Erről egy hónap multán Göring részletesen beszámolt Mussolininek. Külön hangsúlyozta, hogy Csehszlovákia megszállása kedvező feltételeket teremt a Lengyelország elleni támadáshoz. Többek között kijelentette: „Csehszlovákia nehéz fegyverzete... München után is igen veszélyes lehetett volna egy komoly konfliktus esetén. Németország eljárása nyomán mindkét tengelyállam helyzete javult, tekintettel azokra a gazdasági lehetőségekre, amelyek abból erednek, hogy Németország megszerezte Csehszlovákia nagy termelő kapacitását (katonai potenciálját). Ez jelentősen erősíti a tengelyt a nyugati hatalmakkal szemben. Ezenkívül Németországnak nincs szüksége arra, hogy komolyabb konfliktus keletkezése esetén akár egyetlen hadosztállyal is ezzel az országgal szemben védekezzen."[41]

Az a harc, amelyet a Szovjetunió Csehszlovákia védelmében folytatott, az általános béke védelmét, az összes európai ország nemzeti függetlenségének védelmét szolgálta. A szovjet kormány volt az egyetlen kormány, amely nem volt haj-

[39] Sztálin: Beszámoló az SZK(b)P Központi Biottságának munkájáról a XVIII. pártkongresszuson. Szikra, 1951. 15. old.
[40] The Times, 1939. III. 15.
[41] A nürnbergi per I. kötet, 337—338. old., oroszul.

landó elismerni Csehszlovákia német megszállását. A Németországhoz intézett 1939. március 18-i jegyzékében kijelentette, hogy nem hajlandó jogosnak és az önrendelkezés elveivel összhangban levőnek elismerni Csehországnak és ilyen vagy olyan formában Szlovákiának is a Német Birodalomba való bekebelezését. A szovjet kormány Csehszlovákia német megszállását önkényes, erőszakos és agresszív cselekedetnek nyilvánította.[42]

Ausztria és Csehszlovákia megszállása lényeges befolyással volt a tőkéshatalmak erőviszonyaira. A hitleri Németország a gazdasági élet minden terén még határozottabban fölényre tett szert Angliával és Franciaországgal szemben. Ez a következő táblázatból is kitűnik:

Az európai tőkésországok termelése 1939-ben[43]

Ország	Nyersvas (millió t)	Acél (millió t)	Alumínium (ezer t)	Gépkocsi (ezer db)
Németország Ausztriával és Csehszlovákiával együtt	20,1	23,2	200,0	420
Anglia	8,3	13,8	25,0	493
Franciaország	7,4	7,9	50,0	230
Olaszország	1,1	2,3	34,2	77

Ausztria és Csehszlovákia megszállásával Németország hadiipari potenciálja lényegesen megnövekedett, és javult hadászati helyzete. Természetes, hogy ezen az alapon Németország és nyugati pártfogói között gyorsan éleződtek az imperialista ellentétek. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország azonban továbbra is kereste a módját, hogyan oldhatná meg ezeket az ellentéteket a Szovjetunió rovására. Folytatódott a német fasiszta agresszió buzdításának politikája.

[42] A Szovjetunió külpolitikája. Okmánygyűjtemény. IV. kötet, Moszkva, 1946. 411. old., oroszul.
[43] Az illető országok ipari statisztikájából vett adatok.

Mivel Németország és Olaszország fegyveres erőinek egy része Spanyolországban volt lekötve, ahol a spanyol nép még harcolt a fasizmus ellen, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya elhatározta: segítséget nyújt Németországnak, hogy minél hamarabb befejezhesse a spanyolországi háborút.

Angol és amerikai ügynökök Madridban fasiszta puccsot szerveztek. Spanyolország fővárosa Franco kezére került. A Devonshire nevű angol cirkáló részt vett a lázadóknak a Menorca-szigeti köztársaságpártiak ellen vívott harcában.

A hitleri Németország, a nyugati hatalmak közreműködésével kialakult kedvező helyzetét kihasználva, elfoglalta Litvániától a klajpedai területet, Románia kormányára pedig leigázó gazdasági egyezményt kényszerített, amelynek értelmében a roman gazdasági élet a német hadigazdaság függelékévé vált.

A fasiszta Olaszország 1939. április 6-án betört Albániába. Az albán nép hősiesen szembeszállt az olasz gyarmatosítókkal. Az ellenállás még akkor sem szünt meg, mikor az olasz csapatok már az egész országot elfoglalták. Ezt az agressziós cselekményt ismét csak a Szovjetunió ítélte el. A szovjet kormány az olasz fasiszták agresszióját a világháborúhoz vezető újabb lépésnek minősítette.

Csehszlovákia megszállása után Németország Csehországot és Morvaországot közvetlenül magához csatolta, Szlovákiából pedig gyarmatot létesített, amelynek élére bábkormányt állított. Néhány napig nyitott kérdés volt, mi a szándéka Németországnak Kárpát-Ukrajnával, amely Csehszlovákiához tartozott. Az amerikai, angol és francia reakciós lapok készségesen ajánlgatták Hitlernek, „csatolja" Kárpát-Ukrajnához Szovjet-Ukrajnát, vagyis Németországot háborúra ösztönözték a Szovjetunió ellen, és még ürügyet is sugalltak neki ehhez. A párt XVIII. kongresszusa leleplezte a háborús gyújtogatók mesterkedéseit, s kinyilvánította a pártnak és az egész népnek azt a szilárd akaratát, hogy visszaveri a német fasiszta agressziót. A hitleri Németország ezúttal elég józan volt ahhoz, hogy számoljon az illetékes helyről jövő figyelmeztetéssel. A német kormány Kárpát-Ukrajnát átadta Ma-

gyarországnak. Ezzel megszüntette a Szovjetunióval való konfliktus ürügyét, és egyuttal növelte a magyar fasiszták hódító étvágyát, előkészítve a talajt a velük való tartósabb szövetség számára.

Ezzel egy időben a német vezérkar elkezdte a Lengyelország elleni támadási terv részleteinek kidolgozását. A tervet, amely a „Fehér terv" fedőnevet kapta, Hitler 1939. április 11-én jóváhagyta. A „Fehér terv" lényege az volt, hogy a német fasiszta csapatok meglepetésszerű támadással szétzúzzák a lengyel fegyveres erőket és leigázzák az országot. Hitler Cianóval folytatott beszélgetése során kijelentette: „Lengyelországra olyan erővel kell lesújtani, hogy ötven évig ne legyen képes harcolni."[44]

A „Fehér terv" előírta: „A lengyel hadsereg rendezett mozgósításának és összpontosításának megakadályozását szolgáló hadműveleteket a határ közelében összpontosított és készenlétben tartott gépkocsizó és páncélos egységek váratlan csapásával kell megkezdeni. A lengyel határőregységekkel szembeni kezdeti fölényt és a meglepetésszerűséget a hadsereg más egységeinek gyors bevetésével kell fenntartani, amelyeknek ugyancsak az a feladatuk, hogy megakadályozzák az ellenség hadseregének tevékenységét. Ennek megfelelően minden egység köteles kezében tartani a kezdeményezést a hadművelet egész ideje alatt, mégpedig gyors cselekvés és kíméletlen rohamok útján."[45]

A hitleri Németország vezető körei a Lengyelország elleni támadást csak agresszív politikájuk közelebbi céljának, a világuralom kivívása felé tett egyik lépésnek tekintették. Utána már a nyugati országok elleni támadásnak kellett következnie, s ennek különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak. A német fegyveres erők főparancsnokságának 1939. április 11-én kelt A fegyveres erők egységes előkészítése 1939—1940-re című direktívája megállapította: „A német fegyveres erők létrehozásával kapcsolatban a fő célokat továbbra is a nyugati demokratikus államokkal való ellentétnek kell meghatároznia. A »Fehér terv« csak előzetes intézkedés e felké-

[44] A nürnbergi per I. kötet, 347. old., oroszul.
[45] Ugyanott, II. kötet, 699. old.

szülésre."[46] Ily módon a hitleristák a Lengyelország elleni támadást már 1939 áprilisában a nyugati hatalmak elleni „preventív intézkedés"-nek tekintették.

Németország vezető köreiben jó ideig jelentős nézeteltérések voltak azzal kapcsolatban, hogy milyen irányban mérjék az első csapást a világuralomért folytatott harcban. A monopolista és katonai körök egyetértettek abban, hogy Németország hódító terveinek megvalósítását főképpen a Szovjetunió akadályozza. A hitleristák különösen gyűlölték a Szovjetuniót, a világ egyetlen szocialista országát. De tudták, hogy a Szovjetunió elleni háború a legnagyobb próbatétel lesz a német hadsereg és hátország számára. Ezért Németország vezetőinek többsége célszerűbbnek tartotta, hogy előbb a gyengébb, imperialista ellenségeket semmisítsék meg, s csak miután Németország a nyugati hódítások révén már megerősödött, rontsanak rá a fő ellenségre, a Szovjetunióra.

A német kormány annak figyelembevételével határozta meg az agressziós cselekedetek sorrendjét, mennyire lesz biztonságban Németország ipari központja, a Ruhrvidék. Hitler a főparancsnokok értekezletén kijelentette: „Van egy Achilles-sarkunk — a Ruhrvidék. A háború sikere a Ruhrvidék birtoklásától függ. Ha Anglia és Franciaország Belgiumon és Hollandián keresztül betör a Ruhrvidékre, a legnagyobb veszélyben leszünk. Ez megbéníthatja a német ellenállás erejét."[47] Az agresszió bátorításának politikáját, amelyet a nyugati hatalmak folytattak, és amely oly szemléltetően mutatkozott meg Münchenben, a német fasiszta katonai vezetők a nyugati hatalmak gyengesége jelének és legyőzésük fontos tényezőjének tekintették. Nem véletlen, hogy Hitler a Lengyelország elleni támadást és az azt követő Nyugat elleni csapást München után határozta el. Ez a müncheni egyezmény egyik „eredménye" volt.

De a Németország és imperialista vetélytársai közti ellentétekre, valamint a németek katonai terveire egy mélyebb

[46] A nürnbergi per I. kötet, 697. old., oroszul.
[47] Nazi Conspiracy and Aggression. Office of United States Chief of Counsel for Prosecution of Axis Criminality, Washington, U. S. Government Printing Office, III. kötet, 578. old.

ellentét is hatással volt: az imperialista Németország és a Szovjetunió közti ellentét. A hitleristák nyugati ellenségeik szétzúzását a Szovjetunió elleni támadás előfeltételének tekintették. Amikor a Lengyelország elleni támadást megtervezték, két cél lebegett szemük előtt: először is az, hogy megfosszák Angliát és Franciaországot egyetlen európai katonai szövetségesüktől, és a Nyugat elleni csapás esetén elkerüljék a Lengyelországgal való háborút, másodszor pedig az, hogy kellő időben kijussanak a Szovjetunió határához. A hitleristák jó előre el akartak helyezkedni a szovjet határ mentén, és megindulási állásokat akartak berendezni a Szovjetunió elleni későbbi támadáshoz.

4

Anglia és Franciaország kormánya magára nézve veszélyesnek tartotta azt, hogy Magyarország kapta meg Kárpát-Ukrajnát, mert így a németeknek nem volt megfelelő ürügyük a Szovjetunió megtámadásához. Ezenkívül a német kormány 1939 áprilisában bejelentette, hogy felbontja az Angliával 1935-ben kötött tengerészeti egyezményt és a Lengyelországgal 1934-ben kötött megnemtámadási szerződést. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányai lázas tevékenységbe kezdtek, amelynek célja az volt, hogy rábírják Hitlert a nyugati hatalmak ellen irányuló terveinek megváltoztatására, és a német hadigépezetet a Szovjetunió ellen fordítsák. A hitleri Németországot tovább uszították a Szovjetunió ellen. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialistái Németországnak a Szovjetunió elleni háborújával akarták megoldani mind a tőkés versenytársaikkal — Németországgal és Japánnal — mind pedig a Szovjetunióval szemben fennálló ellentéteiket.

1939. április 5-től május 10-ig ülésezett az Egyesült Államok szenátusának külügyi bizottsága. A napirenden egy kérdés szerepelt: az Egyesült Államok viszonya az új világháborúhoz. Az értekezlet részvevőinek többsége azon a véleményen volt, hogy az új világháború óriási jövedelmet hoz

az Egyesült Államoknak, és minden szempontból igen előnyös lesz. Egyes felszólalók külön hangsúlyozták azt a véleményüket, hogy ez a háború nem fogja érinteni az Egyesült Államok területét. Stilwell professzor, a nemzetközi kérdések amerikai szakértője kijelentette: „Bármilyen eshetőségei lesznek is az európai vagy ázsiai háborúnak, az Egyesült Államok kívül marad minden veszélyen."[48]

Az ülésszak után megkezdődtek a japán—amerikai tárgyalások, amelyek során 1939. május 23-án felmerült az a gondolat, hogy a münchenihez hasonló új konferenciát kell összehívni, ezúttal az Egyesült Államok és Japán részvételével.[49] Az amerikai és japán diplomácia 1939 nyarán buzgón dolgozott a konferencia tervén, de az Egyesült Államok vezető körei Európát sem tévesztették szem elől, ahova Vandenberg és Hamilton Fisch személyében ismert Hitler-barát amerikai politikusokat indítottak útnak, akik beutazták az európai tőkésországok fővárosait, Angliát is beleértve. Hamilton Fisch, miután találkozott a hitleri Németország, valamint Anglia és Franciaország vezetőivel, 1939. augusztus 15-én egy sajtókonferencián nyíltan kijelentette, hogy utazásának fő célja, hogy előkészítse „Németország, Olaszország, Franciaország és Nagy-Britannia külügyminisztereinek értekezletét a kivezető út megkeresése céljából".[50] Ily módon megkezdődött egy újabb müncheni egyezmény előkészítése azzal a céllal, hogy Lengyelországot kiszolgáltassák Hitlernek annak fejében, hogy kötelezi magát a Szovjetunió elleni agresszív háborúra.

Ugyanebben a hónapban Japán újabb agressziós cselekményt követett el, amely nemcsak saját uralkodó klikkjének, hanem az egész nemzetközi reakciónak az érdekeit is szolgálta. A japán csapatok a Halhin-Gol folyónál megtámadták a Szovjetunióval baráti Mongol Népköztársaságot, amelynek kölcsönös segélynyújtási szerződése volt a Szovjetunióval. A támadásnak az volt a célja, hogy a japánok elfoglalják a

[48] New York Herald Tribune, 1939. XI. 3.
[49] Hearings before the Joint Comitteé on the Investigation of the Pearl Harbor Attach, Washington, 1946. 4132. old.
[50] The New York Times, 1939. VIII. 16.

Mongol Népköztársaság területét, és fegyveres erőik a Bajkáltó körzetében kijussanak a szovjet határhoz. Japán vezető körei úgy vélték, hogy csak idő kérdése a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadása, ezért kedvező állásokat akartak elfoglalni, hogy Távol-Kelet és Szibéria elrablása céljából lesújthassanak a Szovjetunióra. A Szovjetunió elleni japán haditervben az a hadműveleti irány, amelyben a japán csapatok eljutottak volna a Bajkál-tó körzetébe, mint fő hadműveleti irány szerepelt, amely közvetlenül veszélyezteti a Szovjetunió és a Távol-Kelet közti közlekedési vonalakat.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei rokonszenvvel fogadták a Mongol Népköztársaság elleni japán támadás hírét. Az európai München tervei kibővültek az ázsiai München terveivel. E célból a háborús gyújtogatók csendes-óceáni konferenciát szándékoztak összehívni, s erre meg akarták hívni Csang Kaj-seket, a Koumintang-Kína kormányfőjét. Mao Ce-tung elvtárs a reakciós erők mesterkedéseit leleplezve a következőket írta: „Az úgynevezett csendes-óceáni konferencia igenis »keleti München« lesz, mely Csehszlovákia sorsát készíti elő Kína számára."[51]

A csendes-óceáni konferenciára nem került sor: összehívását megakadályozták a japán—amerikai imperialista ellentétek. Anglia és Japán képviselői azonban 1939. július 23-án Tokióban japán—angol egyezményt írtak alá, amelyet méltán nevezhetünk „keleti München"-nek. Az aláírók — a japán külügyminiszter és a tokiói angol nagykövet — neve után ezt az egyezményt „Arita-Craigie" egyezménynek nevezték el. Az egyezmény Kínát kiszolgáltatta Japánnak fizetségképpen azért, hogy Japán háborút készít elő a Szovjetunió ellen. Az angol kormány kötelezte magát, hogy „elismeri a jelenlegi kínai helyzetet és a Kínában tevékenykedő japán fegyveres erők különleges szükségleteit" és „nem támogat semmilyen cselekményt vagy intézkedést, amely a japán fegyveres erőket Kínában zavarná". Egyidejűleg Craigie sokat sejtetően biztosította Arität, hogy „Anglia nem fog akadályo-

[51] Mao Ce-tung Válogatott Művei. 3. kötet, 41. old. Szikra, 1954.

kat gördíteni Japán elé a Távol-Keleten".[52] E kijelentés különleges értelme akkor válik világossá, ha arra gondolunk, hogy olyan időszakban hangzott el, amikor a Halhin-Gol folyónál már heves harcok dúltak.

De ha a münchenisták keleten értek is el bizonyos eredményeket a Szovjetunió elleni háború kiprovokálására irányuló bűnös politikájukban, Európában ez a politika nem volt annyira bíztató, hogy Anglia és Franciaország vezető körei megoldottnak láthatták volna feladatukat. A kialakult helyzetben Anglia és Franciaország kormánya elhatározta, hogy tárgyalásokat kezd a Szovjetunióval. A tárgyalásokkal országaik közvéleményét akarták megnyugtatni, amely az egyre arcátlanabb német fasiszta agresszió ellen szövetséget követelt a Szovjetunióval. Ezenkívül a tárgyalásokkal egyrészt meg akarták ijeszteni Hitlert egy esetleges angol—francia—szovjet koalíció lehetőségével, másrészt demonstrálni akarták a Szovjetunió elszigeteltségét, és ezzel támadásra akarták ösztönözni ellene a fasiszta Németországot. Az angol és francia kormány olyan kötelezettségeket akart elfogadtatni a Szovjetunióval, amelyek teljesítése elkerülhetetlenül háborúba sodorja Németországgal, ugyanakkor ők maguk kívül maradnak a konfliktuson. A Nyugat elleni német támadás esetére viszont biztosítani akarták maguknak a Szovjetunió segítségét. Ily módon az angol és a francia kormánynak a Szovjetunióval való tárgyalást illetően kinyilvánított készsége csak egy újabb lépés volt a kettős játékban. A nyugati imperialisták továbbra is a müncheni politikát folytatták, csak más formában. Az angol és a francia kormányok a Szovjetunióval való megegyezés látszatával arra akarták kényszeríteni Németországot, hogy olyan egyezményt kössön velük, amely nem csorbítja az angol és francia monopóliumok világpiaci érdekeit, és biztosítja, hogy Németország megtámadja a Szovjetuniót.

A szovjet kormány az angol és francia kormánnyal ellentétben őszintén törekedett arra, hogy létrehozza a kormá-

[52] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States and Japan 1931—1941, Washington, 1943. II. kötet, 2. old.

nyok és népek egységfrontját a német fasiszta agresszió ellen. A Szovjetunió olyan szerződést akart kötni Angliával és Franciaországgal, amely nem egyszerű papírrongy, hanem hatékony kölcsönös segélynyújtási egyezmény az agresszió ellen, amely biztosítékot ad a támadással szemben a közép- és kelet-európai országoknak, s amely konkrétan meghatározza a haladéktalan kölcsönös segítség formáit és méreteit bármely agresszió esetére.

A Szovjetuniónak ez a törekvése teljesen világos volt mindazok számára, akik nyomon követték az események alakulását. Az 1939 augusztusi moszkvai tárgyalásokon részt vevő francia katonai küldöttség vezetője a következőket jelentette Párizsba: „Nem kétséges, hogy a Szovjetunió katonai szerződést kíván, és nem akarja, hogy minden konkrét jelentőséget nélkülöző papírt adjunk neki."[53]

A szovjet kormány az Angliával és Franciaországgal folytatott tárgyalások során kijelentette, hogy véleménye szerint a három állam egyezményének a kötelezettségek kölcsönössége és egyenlősége elvén kell alapulnia. Ez az elemi és fontos elv azonban, amely minden egyenjogú államok által kötött egyezmény elengedhetetlen kelléke, nem volt megtalálható az angol—francia javaslatokban.

Az angol és francia kormány a Szovjetunióval való tárgyalások idején kétkulacsos politikát folytatott. A nyugati imperialistáknak eszük ágában sem volt, hogy valamilyen komoly egyezményt kössenek a Szovjetunióval. Chamberlain nyíltan kifejtette naplójában, hogy a moszkvai tárgyalások csak arra kellettek nekik, hogy nyomást gyakoroljanak Németországra, és rábírják egy újabb egyezmény megkötésére.[54] Erről volt szó azokban az utasításokban is, amelyeket a tárgyalásokon részt vevő angol és francia diplomáciai és katonai megbízottak kaptak. Az akkori angol és francia politika igazi céljai azonban leginkább a két kormány levelezéséből tűnnek ki. Az angol külügyminisztérium 1939. május 22-i, Franciaországnak küldött titkos memorandumában a következőket olvassuk: „Kívánatos valamilyen egyezményt kötni, amelynek

[53] Namier: Diplomatic Prelude, 1938—1939. London, 1948. 358. old.
[54] Feiling: The Life of N. Chamberlain. 409—410. old.

értelmében a Szovjetunió segítségünkre siet. ha keletről megtámadnak bennünket, nemcsak abból a célból, hogy Németországot két arcvonalon való hadviselésre kényszerítsük, hanem talán amiatt is, hogy háború esetén az lesz a fő feladat, hogy a Szovjetuniót is háborúba sodorjuk."[55]

Az angol és francia diplomácia a Szovjetunióval való megegyezés akadályaként először Észtország, Lettország és Litvánia, majd utána Románia és Lengyelország „tiltakozását" hozta fel azzal, hogy ezeknek az országoknak a kormánya nem hajlandó szovjet segítséget elfogadni az agresszió ellen. Ezzel kapcsolatban Gafencu román diplomata, aki abban az időben Románia külügyminisztere volt, azt írta naplójában, hogy „Nagy-Britannia kormánya boldogan állította előtérbe Lengyelország és Románia tiltakozását abból a célból, hogy korlátozza azokat a kötelezettségeket, amelyeket a Szovjetunió magára vállalhatott."[56]

Az angol és francia vezető köröknek a Szovjetunióval való tárgyalások során követett provokációs politikáját a Vatikán is támogatta. XII. Pius pápa sikraszállt annak érdekében, hogy a nyugati hatalmak kezdjenek újabb tárgyalásokat Németországgal, újabb Münchent akart Lengyelország rovására. A pápa 1939 júniusában külön üzenetet intézett Lengyelország elnökéhez, s azt ajánlotta neki, hogy engedjen Németországnak. Egy történész szavai szerint „a pápát nyugtalanította az angol—francia—szovjet szerződés megkötésének lehetősége... A Szentszék attól félt, hogy a két nyugati demokráciával tervezett szövetség révén a Szovjetunió fontos helyet foglalhat el az európai diplomáciában".[57]

A szovjet kormány természetesen nem vállalhatta azt a szerepet, amelyet Anglia és Franciaország kormánya szánt neki. A szovjet nép erre vonatkozó véleményét Zsdanov elvtárs fejtette ki a Pravda 1939. június 29-i számában. Az angol és a francia kormány nem akar egyenlő szerződést a Szovjetunióval című cikkében Zsdanov elvtárs a fenti állítást igazoló tények felsorolása után ezt a következtetést vonta le: „Mind-

[55] Documents on British Foreign Policy, 1919—1939. London, V. kötet, 149. old.
[56] Gregoire Gafencu: Derniers jours de l'Europe. Párizs, 1946. 172. old.
[57] Cianfarra: The Vatican and the War. 23—24. old.

ez azt mutatja, hogy az angolok és franciák a Szovjetunióval nem olyan szerződést akarnak, amely az egyenlőség és a kölcsönösség elvén alapszik, noha napról napra esküdöznek, hogy ők szintén az »egyenlőség« mellett vannak, hanem olyan szerződést, amelyben a Szovjetunió a zsellérnek a szerepét játssza, aki a kötelezettségek egész terhét hordozza vállán. De egyetlen magát valamire is becsülő ország sem köt ilyen szerződést, ha nem akar játékszerré válni olyan emberek kezében, akik mással szeretik kikapartatni a tűzből a gesztenyét. Még kevésbé mehet bele ilyen szerződésbe a Szovjetunió, amelynek erejét, hatalmát és méltóságát az egész világ ismeri."[58]

Ennek ellenére a béke fennmaradásáért aggódó Szovjetunió tovább tárgyalt Angliával és Franciaországgal, megpróbálta befolyásolni álláspontjukat, mindaddig, amíg e két ország kormánya zsákutcába nem vitte a tárgyalásokat.

A Szovjetunióval való tárgyalásokat kedvezőtlenül befolyásolták azok a titkos megbeszélések is, amelyeket éppen ebben az időben Anglia és Németország folytatott egymással. Ezeknek az angol kormány összehasonlíthatatlanul nagyobb jelentőséget tulajdonított, mint a Szovjetunióval való tárgyalásoknak.

Az angol és német kormány megbízottai 1939 július—augusztusában Londonban zárt ajtók mögött tárgyaltak. Anglia részéről a tárgyalásokon Hudson külkereskedelmi miniszter, és Wilson, Chamberlain személyi tanácsadója, bizalmi embere vett részt. Német részről különleges megbizatással egy ismert hitlerista gazdasági szakértő, Wohltat, tárgyalt. A tárgyalások során egész sereg egyezmény megkötése került szóba. Tervbe vették, hogy békésen elhatárolják az „élettereket" Anglia és Németország között, vagyis felosztják egymás között a világot, terveket szőttek új piacok elfoglalására és a meglevő világpiac kiaknázására, Oroszország és Kína „piacait" is beleértve, angol—német megnemtámadási szerződést készítettek el, amelyben szerepelt volna az a kikötés, hogy Anglia lemond a Lengyelország irányában vállalt kötelezettségéről. Ezeket a kötelezettségeket Anglia alig néhány hó-

[58] Pravda, 1939. VI. 29.

nappal azelőtt, 1939 márciusában, illetve áprilisában vállalta, amikor egyoldalú garanciát ajánlott fel Lengyelországnak, majd aláírta az angol—német kölcsönös segélynyújtási szerződést. Végül az angol—német tárgyalásokon szó esett arról is, hogy Anglia gazdasági és pénzügyi segítséget nyújt a hitleri Németországnak, többek között egymilliárd font sterling kölcsönt ad neki.

A tárgyalások jellege alapján semmi kétségünk sem lehet azok szovjetellenes tendenciája felől. Dirksen londoni német nagykövet emlékiratai szerint Hudson arról beszélt Wohltatnak, hogy Anglia és Németország előtt három működési terület áll nyitva: a brit birodalom, Kína és Oroszország. Ezzel kapcsolatban Hudson hangsúlyozta, hogy Oroszországban különösen fontos „Németország átfogó, kiegészítő gazdasági tevékenysége."[59]

A hitleristákkal való megegyezés politikáját buzgón támogatták az angol munkáspárt vezetői is. 1939 július végén Kordt, a német nagykövetség tanácsosa titkos megbeszélést folytatott Buxton munkáspárti politikussal, aki helyeselte a befolyási övezetek elhatárolására vonatkozó terveket. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ha Németország kötelezi magát, hogy nem avatkozik be a brit birodalom ügyeibe, Anglia hajlandó tiszteletben tartani a német érdekeket Kelet- és Délkelet-Európában, lemond minden garanciáról, amelyet egyes országoknak adott, befolyásolja Franciaországot, hogy bontsa fel a Szovjetunióval kötött kölcsönös segélynyújtási szerződését, és megszakítja a Szovjetunióval folyó tárgyalásokat.

A Munkáspárt más vezetői sem maradtak el Buxton mögött. Bevin a pártkonferencián azt sürgette, hogy „egyesítsék a világ nagy erőforrásait, és adjanak helyet Németországnak, Olaszországnak és Japánnak a nap alatt".[60] Lényegében ez azt jelentette, hogy újra osszák fel a világot Kelet-Európa rovására és a Szovjetunió elleni háború segítségével.

1939 augusztusában Dirksen, a londoni német nagykövet

[59] Herbert von Dirksen: Moskau, Tokio, London. 20 Jahre deutscher Aussenpolitik. Stuttgart, 251. old.
[60] Labour Monthly XXI. kötet, 7. sz. 1939. 407. old.

is megbeszélést folytatott Halifaxszel. Ennek során az angol külügyminiszter kijelentette, hogy a müncheni egyezmény alapján szerinte a következő világhelyzet alakult ki: Németország — uralkodó hatalom az európai kontinensen, s előjogai vannak e világrész délkeleti területeire, Anglia — birodalmi területein és az Európából a Csendes-óceánra és a Távol-Kelet vezető tengeri utakon uralkodik.[61]

Mivel világos volt, hogy az efféle egyezmény iránt Anglia és Franciaország néptömegei nem maradnak közömbösek, Bonnet francia külügyminiszter Weltschek párizsi német nagykövetnek kijelentette, hogy kormánya intézkedni fog a nyilvános gyűlések betiltására, mindennemű szabadság felszámolására és a kommunista párt törvényen kívül helyezésére.

Anglia és Franciaország kormánya tehát nem arra törekedett, hogy a Szovjetunióval közösen biztosítsa a békét, hanem arra, hogy a német agressziót kelet felé, a Szovjetunió felé terelje. A Szovjetunióval való tárgyalások zsákutcába juttatását már jó előre kitervelték. Strang, a moszkvai angol nagykövet azt jelentette Londonba, hogy helyesen értelmezi a kormány irányvonalát, amelynek célja „hónapokon keresztül tárgyalni Moszkvával mindennemű konkrét egyezmény megkötése nélkül".[62]

Az angol és a francia kormány a Szovjetunióval folytatott tárgyalásokkal egy időben igyekezett megegyezni Németországgal. Ez azonban nem sikerült. Megakadályozták ezt az éles imperialista ellentétek, amelyek új erővel törtek felszínre minden alkalommal, amikor konkrétan sor került az érdekek területi elhatárolására. A német imperialisták követelték korábbi gyarmataikat, amelyeket Anglia és Franciaország vett el tőlük az első világháború után, sőt ezenkívül még újabb gyarmatbirtokokra is igényt tartottak. Az angol és francia imperialisták nem voltak hajlandók lemondani birtokaikról, még azokról sem, amelyeket Németországtól vettek el; különféle alkukat javasoltak Németországnak más országok és

[61] Okmányok és anyagok a második világháború előtti időből. II. kötet, 146—147. old., oroszul.

[62] Documents on British Foreign Policy 1919—1939, Third Series, VI. kötet, London, 1953. 425. old.

ezek birtokai rovására. Így például Anglia egy időben azt ajánlotta Németországnak, hogy osztozkodjanak meg az afrikai portugál gyarmatokon. Németország vezető körei azonban nem voltak hajlandók beérni a más országok rovására juttatott apró alamizsnákkal, hanem az angol és francia gyarmatokra, dominiumokra pályáztak. Az imperialista ellentétek leküzdhetetlen akadályt jelentettek Anglia és Franciaország, valamint a hitleri Németország megegyezésének útjában.

Az a tény, hogy Anglia és Franciaország nem volt hajlandó szerződést kötni a Szovjetunióval, tovább élezte az európai politikai helyzetet. A világ egy hatalmas katonai katasztrófa küszöbére került. Csak az volt a kérdés, melyik irányban hajtja végre Németország következő agresszióját. E tekintetben sok függött a nemzetközi erőviszonyok további alakulásától.

A Szovjetuniónak 1939 augusztusában választania kellett, hogy vagy újabb, eleve sikertelenségre kárhoztatott kísérleteket tesz az Angliával és Franciaországgal való megegyezésre, vagy elfogadja Németországnak a megnemtámadási szerződés kötésére vonatkozó javaslatát. Az előbbi esetben az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányának provokációs politikája elkerülhetetlenul arra vezetett volna, hogy a közeli jövőben, a legkedvezőtlenebb nemzetközi helyzetben a Szovjetunió ellen háborút robbantsanak ki. A Szovjetuniót nemcsak Németország, hanem Japán is megtámadta volna. Ezt szemléltetően bizonyította a Halhin-Gol folyónál lezajlott konfliktus. Japán a Szovjetunióval és a Mongol Népköztársasággal a fegyveres harc beszüntetését illetően még azután sem egyezett meg, miután csapataink ebben a térségben szétzúzták a japán alakulatokat. Várta, hogyan fejlődnek az események, mert arra számított, hogy Németországgal közösen vesz majd részt a Szovjetunió elleni bűnös háborúban. Végül, a hitleri Németországnak és az imperialista Japánnak a Szovjetunió elleni támadását valamilyen formában támogatták volna az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország reakciós vezető körei. Hiszen éppen ez volt a nemzetközi imperialista reakció terve, és ezen alapult a müncheni egyezmény is.

Anglia és Franciaország máris hozzálátott a Szovjetunió elleni háború előkészítéséhez. A közel-keleti országokban csapatokat vontak össze, Európa északi részén pedig élénk szovjetellenes tevékenységbe kezdtek. Walter Kirk, „az angol hadsereg főfelügyelője 1939 júniusában Finnországba látogatott és megelégedését fejezte ki afölött, hogy Finnország háborúra készül a Szovjetunió ellen.[63] Utána Planquette angol tengernagy utazott Finnországba, aki kijelentette, hogy „minden ágyút Kronstadtra kell irányítani".[64]

A Szovjetunió a szovjet—német megnemtámadási szerződés megkötésével bizonyos időt nyert és összeforgatta az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányának kártyáit. A Szovjetunió számára az időnyereség igen fontos volt, mert lehetővé tette, hogy védelme megerősítése céljából kihasználja a még hátra levő néhány hónapot, és előkészítse az erőket az agresszió visszaverésére. A szerződés megnehezítette Németországnak a Szovjetunió elleni támadását, mert ettől kezdve a támadás csak hitszegő támadás lehetett, mégpedig azzal a következménnyel, hogy Németország elkerülhetetlenül lelepleződik mint alattomos agresszor, mint olyan ország, amely semmibe sem veszi az általánosan elismert nemzetközi jogszabályokat.

A szovjet—német megnemtámadási szerződés megkötésével kapcsolatban azzal rágalmazták a Szovjetuniót, hogy a szerződés aláírásával megváltoztatta külpolitikáját, és lemondott a fasiszta agresszió elleni kollektív harcról. A valóságban azonban a kommunista párt és a szovjet kormány külpolitikája mit sem változott. Célja az volt, hogy a béke megőrzése érdekében megbontsa a Münchenben kialakított szovjetellenes arcvonalat. A szovjet kormány e feladatot közvetlenül úgy próbálta megoldani, hogy szerződést akart kötni Angliával és Franciaországgal. Amikor azonban ezt a népek érdekeinek megfelelő szerződést az angol és francia kormány álláspontja miatt nem sikerült aláírni, a szovjet kormány elhatározta, hogy más módon oldja meg ezt a feladatot: szerződést köt Németországgal.

[63] Pritt: Must the War Spread? New York, 1940. 212. old.
[64] Elliston: Finland Fights. Boston, 1940. 166. old.

Ami pedig a német kormányt illeti, a Szovjetunióval való szerződés megkötésére vonatkozó javaslatát az a törekvés diktálta, hogy elodázza a Szovjetunióval a háborús konfliktust, amelyet annyira siettek kiprovokálni az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezetői. A német imperialisták úgy vélték, hogy országuk még nem készült fel a Szovjetunió elleni háborúra. Akarták ezt a háborút, de ugyanakkor féltek is tőle.

1939. augusztus 23-án Moszkvában aláírták a tíz évre szóló szovjet—német megnemtámadási szerződést. Ez a szovjet külpolitika előrelátható és bölcs lépése volt az akkori helyzetben. A Szovjetunió választása sok tekintetben eleve meghatározta a második világháborúnak a Szovjetunió és minden szabadságszerető nép számára kedvező kimenetelét.

A nemzetközi reakció a szovjet—német szerződés aláírását harsány üvöltözéssel, féktelen szovjetellenes rágalomhadjárattal fogadta, amiből a jobboldali szocialista vezetők is alaposan kivették részüket. Ezeken a rágalmakon alapul az a gyüjtemény, amelyet az Egyesült Államok külügyminisztériuma Anglia és Franciaország kormányával egyetértésben 1948 elején tett közzé Náci—szovjet kapcsolatok 1939—1941-ben címmel. Ezeket a rágalmakat próbálták előrángatni egyes munkáspárti vezetők 1956 tavaszán, amikor Hruscsov és Bulganyin Angliában tartózkodott. Ezekkel az otromba mesterkedésekkel szembeállíthatjuk Sumner Wellesnek, az Egyesült Államok volt külügyminiszter-helyettesének szavait, aki ezt írta: „Gyakorlati szempontból fontos megjegyeznünk, hogy a szovjet—német egyezmény olyan előnyökhöz juttatta a szovjet kormányt, amelyek két év elmúltával, amikor sor került Németország régóta várt támadására, óriási szerepet játszottak a Szovjetunió szempontjából."[65]

A szovjet—német megnemtámadási szerződés súlyos csapást mért a japán imperializmus hódító terveire. A japán kormány Németországnak formális tiltakozó jegyzéket nyújtott át, amely megállapította, hogy a megnemtámadási szerződés „ellenkezik az antikomintern-paktum betűivel és szel-

[65] Sumner Welles: The Time of Decision. 324. old.

lemével". A japán—német kapcsolatokban rosszabbodás állt be, amiről Horinouci, washingtoni japán nagykövet augusztus 26-án tájékoztatta Hullt, az Egyesült Államok külügyminiszterét. A japán nagykövet hangsúlyozta, hogy országa kénytelen a közeli jövőt illető külpolitikáját néhány konkrét kérdésben módosítani.[66] E módosításokkal kapcsolatban a Hiranuma-kormánynak le kellett mondania. Az ebben az ügyben kiadott kormánynyilatkozat megállapította: „A német—szovjet szerződés megkötése után Európában bonyolult és váratlan helyzet alakult ki. E változások miatt a kormány lemondott kitűzött politikájának végrehajtásáról; az új helyzet alapján új politikát kell kidolgozni."[67]

A Szovjetunió, a Mongol Népköztársaság és Japán képviselői szeptember 15-én aláírták a Halhin-Golnál keletkezett konfliktus megszüntetésére vonatkozó egyezményét.

Ily módon a szovjet—német megnemtámadási szerződés pozitív szerepet játszott, ami nyomban aláírása után megmutatkozott. De ez nem jelentette azt, hogy megfeledkezhettünk a hitlerista vezetők alattomos és hitszegő szándékairól, akiknek eszük ágában sem volt, hogy hosszú időn át betartsák a szerződést. Csak addig volt rá szükségük, amíg úgy nem érezték, hogy felkészültek a Szovjetunió elleni háborúra.

Ezért a szovjet kormánynak az volt a véleménye, hogy a megnemtámadási szerződés megkötése nem gyengítheti a szovjet népnek és fegyveres erőinek éberségét és harckészségét, a szerződésben nem lehetett megbízni.

[66] Peace and War, United States Foreign Policy, 1931—1941, Departement of State. Washington, 1943. 481. old.
[67] The Times, 1939. X. 4.

II. rész

KÜLÖNÖS HÁBORÚ

Harmadik fejezet

LENGYELORSZÁG KATONAI KATASZTRÓFÁJA

A SZOVJETUNIÓ ELTORLASZOLJA NÉMETORSZÁG KELET FELÉ VEZETŐ ÚTJÁT

1

Anglia és Franciaország kormanyának müncheni politikája, amelynek az volt a célja, hogy elhárítsa magáról a német fasiszta hódítók csapását, és azt a Szovjetunió ellen irányítsa, csak felbátorította Hitlert, és végleg megerősítette azt az elhatározását, hogy a háborút a nyugati hatalmak elleni támadással kezdi.

A német imperialisták világuralmi programja Anglia és Franciaország katonai szétzúzását is magában foglalta. Hitler 1939. május 23-i beszédében kijelentette: „Britannia... ellenségünk, a vele való háború élethalálharc lesz... Britannia a Németország elleni fő mozgató erő."[68] De a német katonai vezetők úgy döntöttek, hogy először Lengyelországgal számolnak le.

A német fasiszta vezetők ama elhatározásában, hogy megtámadják Lengyelországot, ismét nagy szerepe volt Münchennek. Hitler a következőket mondta közvetlen mun-

[68] Cooper: The Nurenberg Trial. London. 1947. 59. old.

katársainak: „Anglia és Franciaország kötelezettségeket vállalt, de ezeket egyikük sem kívánja teljesíteni... Münchenben láttuk Chamberlaint és Daladiert, ezeket a nyomorult férgeket. Ezek nem mernek támadni, hanem a legvégső esetben megelégszenek a blokáddal."[69]

1939. augusztus 22-én a német hadsereg vezetőinek obersalzbergi értekezletén Hitler ismertette a német főparancsnokság intézkedéseit a Lengyelország elleni háborúra. Kijelentette: „Legelőször Lengyelországot zúzzuk szét. A cél — az élőerő megsemmisítése, nem pedig valamely meghatározott földrajzi vonal elfoglalása... A háború elkezdéséhez propaganda ürügyről gondoskodom. Nem fontos, hogy ez valószerű lesz-e, vagy nem. A győzőt később nem kérdezik meg, igazat mondott-e. Amikor háborút kezdünk és viselünk, tisztában kell lennünk azzal. hogy nem a jog, hanem a győzelem a fontos..."[70]

Németország már 1939 tavaszán megkezdte a Lengyelország elleni támadás diplomáciai előkészítését. Hitler 1939. március 22-én követelte, hogy Lengyelország adja át Németországnak Danzigot, továbbá engedélyezze egy német folyosó nyitását a lengyel folyosón keresztül, hogy Németországot exterritoriális jogú gépkocsi műúttal és vasúttal lehessen összekötni Kelet-Poroszországgal. Hitler e követeléseit afféle kísérleti léggömbnek szánta. Ezenkívül arra várt, milyen eredménnyel végződnek az angol—francia—szovjet tárgyalások.

A német imperialisták, miután meggyőződtek arról, hogy Chamberlain és Daladier nem kíván kölcsönös segélynyújtási szerződést kötni a Szovjetunióval, megkezdték a Lengyelország elleni háború közvetlen előkészítését. Lengyelország ellen a német sajtóban nyílt és féktelen hadjárat indult.

1939. augusztus 30-ról 31-ére virradó éjjel Németország ultimátumot nyújtott át Lengyelországnak Danzigra és a lengyel folyosóra vonatkozóan. A lengyel kormány utasította Lipskyt, berlini nagykövetét, hogy kezdjen tárgyalásokat, de a nagykövet nem tudott kapcsolatot teremteni a hitleri Né-

[69] Agressia na Polske w swietle dokumentow II. kötet, 133. old.
[70] A nürnbergi per I. kötet, 339. old., oroszul.

metország vezetőivel. Ezek nem voltak hajlandók fogadni a lengyel teljhatalmú megbízottat, ugyanakkor azonban jelentést tettek közzé, amely szerint Németország várja a lengyel megbízottak érkezését, akiknek távolmaradása azt mutatja, hogy Lengyelország nem kívánja békés úton rendezni a lengyel—német kapcsolatokat.

Ezenkívül még egy másik provokáció is történt. A német börtönökben összeszedtek egy sereg közönséges bűnözőt, és lengyel egyenruhába öltöztették őket. Ezek a német bűnöző bandák a német főparancsnokság utasítására „támadást" színleltek Gleiwitz német határváros ellen.[71] Ez volt az a „propaganda ürügy", amelyet Hitler augusztus 22-én cinikusan bejelentett.

1939. szeptember 1-én hajnali 4 óra 45 perckor a német hadsereg rárontott Lengyelországra. Hitler ezen a napon a hadseregnek intézett rádióbeszédében a következőket mondta: „A lengyel kormány... fegyveres erővel akarja megoldani a kérdést... Lengyelország többé nem akarja tiszteletben tartani Németország határait. Arra, hogy véget vessek ennek az esztelenségnek, nem látok más módot, mint azt, hogy az erőszakra erőszakkal válaszoljak."[72]

A Lengyelország elleni háború kezdetén a hitleri Németország már eléggé felkészült és felszerelt hadigépezettel rendelkezett. Lengyelország ellen 44 elsővonalbeli hadosztályt vetettek be, köztük 5 páncélos és 6 gépesített hadosztály. Ezenkívül további 10 hadosztályt helyeztek készenlétbe hadászati tartalékként.[73] A szárazföldi csapatokat több mint kétezer repülőgépből álló hatalmas légierő támogatta.[74]

Lengyelországnak nem volt ideje, hogy mozgósítsa hadseregét, és csak a békelétszámú csapatokkal rendelkezett. 30 hadosztálya, 12 lovas dandára és 900 elavult repülőgépe volt. A lengyel hadsereg jelentős részét a keleti határ mentén össz-

71 Görlitz: Der zweite Weltkrieg, 1939—1945. Stuttgart, I. kötet, 51. old.
72 A nürnbergi per I. kötet, 341. old., oroszul.
73 A német csapatok létszámára vonatkozóan itt és a továbbiakban közölt adatok megegyeznek Müller Hillebrand Das Herr 1939—1945. (Darmstadt, Mitler. 1956) című Nyugat-Németországban megjelent könyvének adataival.
74 Lásd Georg Feuchter: A légi háború története, múltja. jelene és jövője című könyvét. (Moszkva, 1956. 293. old., oroszul.)

pontosították. Lengyelország nyugati határain megbízható védelmi berendezések sem voltak, holott Lengyelország iparának zöme Varsótól nyugatra települt, az úgynevezett hadászati háromszögben, amelynek egyik befogóját a nyugati, a lengyel—német határ alkotta. A Nyugat felé orientálódó lengyel vezető körök nem is leplezték ellenséges érzelmüket keleti szomszédjukkal, a Szovjetunióval szemben. Minthogy a lengyel ipart nyugaton összpontosították, rögtön ezt érte a német hadsereg csapása, és Lengyelország veresége elkerülhetetlen lett.

A német légierőnek már az első napokban sikerült megsemmisítenie a lengyel légierőt, meghiúsítani a vasúti szállítást és teljesen szétzilálnia a lengyel hadsereg vezetését. A német fasiszta hadseregek támadása az előre kidolgozott terv szerint folyt le. Már szeptember 7-re sikerült áttörniük a határmenti védelmet és megsemmisíteniük a lengyel biztosító csapatok egy részét; másik részüket rendezetlen visszavonulásra kényszerítették. A német hadosztályok északról (Kelet-Poroszországból), nyugatról (Kelet-Németországból) és délről (Szlovákiából) egy időben törtek be Lengyelországba, és koncentrikus támadásukkal Varsó térségében bekerítették a lengyel erőket. Az egyik német páncélos hadosztály már szeptember 11-én elérte Varsó külvárosát. A német csapatok szeptember 19-ig egyes körzetek kivételével elfoglalták Lengyelországot. Lengyelország vereséget szenvedett.

Lengyelország szeptemberi katasztrófájának okai abban a népellenes, lényegében fasiszta, velejéig rothadt rendszerben rejlenek, amelyet a lengyel vezetők teremtettek az országban. E rendszert a városi és falusi dolgozók hallatlan nyomora, politikai jogfosztottságuk, a földesurak és a tőkések korlátlan hatalma (köztük számos külföldi tőkés volt), valamint a nemzeti kisebbségek — az ukránok és a beloruszok — üldözése jellemezte. A hadsereg elszakadt a néptől, és mint népellenes erő állt szemben vele, az uralkodó osztályok érdekeit védte. A lengyel uralkodó osztályok lelkesen helyeseltek minden szovjetellenes tervet, és következetesen részt kívántak venni bennük, elárulták az ország és a nép nemzeti érdekeit, bűnös alkudozásokba bocsátkoztak a hitleristákkal és a

münchenistákkal. A hitlerista kapcsolatairól ismert Beck ezredes külpolitikája a Szovjetunió elszigetelésére irányult; a lengyel kormány nem volt hajlandó a Szovjetunióval együtt harcolni a béke megőrzéséért.

Noel, varsói francia nagykövet azt írta, hogy Beck „állandóan értékes támogatást nyújtott a Führer politikájának. Együttműködésük állandóan fejlődött. A lengyel diplomácia minden adandó alkalommal támogatta a birodalomnak a Népszövetség, valamint a kollektív biztonság és a többoldali kölcsönös segélynyújtási szerződések elleni manővereit".[75] Ennek a politikának az lett az eredménye, hogy Lengyelország elszigetelődött, tragikusan magára maradt ezekben a sorsdöntő szeptemberi napokban. A lengyel kormánytól teljesen távol álltak a nép nemzeti érdekei. A vezető felső réteg erkölcsileg és politikailag teljesen lezüllött, bűzlött a korrupciótól; csak a kegyetlen terror és önkény tartotta hatalmon. Nem csoda, hogy a lengyel kormány nyomban az első katonai kudarcok után elmenekült az országból. Kiderült, hogy a kormány tagjainak és magának Moscicky államelnöknek is már jó előre megvolt a svájci útlevele, és mindannyiuknak nagy betétjeik voltak külföldi bankokban. A lengyel vezetők a válságos pillanatban sorsára hagyták a hadsereget és a népet.

A lengyel kormány és főparancsnokság árulása szétzüllesztette a hadsereget és a lengyel nép erőit. Ennek ellenére a lengyel katonai egységek és a polgári lakosság sok esetben példás bátorságról és hősiességről tettek tanúságot az ország védelmében. Ezt láttuk Kutnóban és Radomban. Modlin erődje szeptember 31-ig tartotta magát, Gdyniának, az egyetlen lengyel kikötőnek a tengerészei október 2-ig harcoltak. Varsó lakossága a kommunisták és az élenjáró munkások vezetésével megsemmisítette a városig előretört német páncélos hadosztályt. A minden oldalról körülzárt és félig romba döntött Varsó szeptember 30-ig hősiesen ellenállt.

A lengyel nép e súlyos helyzetben nagy kitartásról és állhatatosságról tett tanúbizonyságot.

A német imperialisták Lengyelország elfoglalása után la-

[75] Noel: L'agression allemande contre la Pologne, Párizs, 1946. 147. old.

kosságát megfosztották legelemibb emberi jogaitól, s kíméletlenül sárbataposták az ország nemzeti kultúráját. De még ez sem volt elég nekik: elhatározták, hogy kiirtják a lengyel nemzet egész produktív részét. Frank, akit Hitler a megszállt Lengyelország főkormányzójává nevezett ki, alárendeltjeinek a következő bűnös utasítást adta: „Lengyelország jelenlegi vezető rétegét meg kell semmisíteni; ami később felnő, arról tudomást kell szereznünk, és egy kis idő múlva szintén félre kell állítanunk az útból... Hogy ezzel ne terheljük a birodalmi rendőri szervezetet, s hogy ezeket az elemeket ne ültessük német koncentrációs táborokba, mert ezzel csak gondunk lenne, és fölösleges levelezés kezdődne az illetők családjával — a saját országukban likvidáljuk őket. Tegyük ezt a legegyszerűbb formában."[76] Lengyelországban a hitleri agressziónak hatmillió ember esett áldozatul.[77]

A hitleristák Lengyelország megszállása után az ország nyugati és északi részét Németország területéhez csatolták úgy, hogy Kelet-Poroszországgal való csatlakozása Lodztól keletre volt, államhatára pedig Varsótól nem messze húzódott. Lengyelország megmaradt déli részét német főkormányzóságnak nyilvánították, amelynek központja Krakkó lett.

A hitleristák Lengyelország elfoglalásával azonban nem tudták megtörni a lengyel nép ellenállását. Minden becsületes lengyel megvetéssel és ádáz gyűlölettel felelt a hitleristák gaztetteire. A lakosság szabotálta a megszálló hatóságok minden intézkedését. A lengyel erdőkben és hegyekben megjelentek az első partizánok.

2

Hogyan fogadták a pánok Lengyelországa elleni támadást a vele „szövetséges" nyugati hatalmak?

Az Egyesült Államok formailag nem volt Lengyelország szövetségese, bár befolyásolta az ország akkori vezetőinek politikáját. Ezért az Egyesült Államok kormánya erkölcsileg nem

[76] A nürnbergi per I. kötet, 525. old., oroszul.
[77] Nagy Szovjet Enciklopédia 34. kötet, 9. old.

kismértékben felelős azért, hogy a lengyel kormány közvetlenül a háború előtt nem fogadta el a kollektív biztonságra vonatkozó szovjet javaslatokat.

Az Egyesült Államok uralkodó körei alig titkolt örömmel vették tudomásul az európai háború kitörését. Az Egyesült Államok gazdasági életét 1937 óta a gazdasági válság csapásai sújtották. Az amerikai monopoltőkések a háborút elsősorban az újabb értékesítési lehetőségek szempontjából nézték. Amerikai lapok nyíltan így írtak: „Az általános európai tűzvésznek gazdaságunkra sokoldalú befolyása lesz, és ez a befolyás sok gazdasági ágban megmutatkozik majd. Természetes, hogy a háborún legtöbbet a háborús célokra szükséges árukat termelő iparágak keresnek."[78] Az amerikai üzletembereket egyetlen egy dolog nyugtalanította: az, hogy mennyi ideig tart a háború. „Ha a béke olajága csábítaná a nagyhatalmakat, ez a közgazdászok véleménye szerint ártana az Egyesült Államok üzleti életének . . . Az Egyesült Államok egész gazdasági életét abban a reményben szervezik át, hogy a háború sokáig tart" — írta azokban a napokban az egyik befolyásos amerikai napilap, a New York Herald Tribune.[79]

Valóban, a hadimegrendelések következtében az amerikai gazdasági élet szédületesen megélénkült. William Foster, az Egyesült Államok Kommunista Pártjának elnöke a következőképpen értékelte ezt a tényt: „Csak amikor 1939-ben felködlött a látóhatáron a második világháború halálos árnyéka, akkor kezdett az amerikai ipar — hála ismét a töméntelen hadirendelésnek — újból életrekapni" . . .[80]

Az amerikai monopoltőkések örömujjongásának másik oka az a meggyőződésük volt, hogy mint az első világháború idején, most is hosszú időn át megtarthatják az előnyös semlegességet, s a hadműveletekbe aktívan majd csak akkor avatkoznak be, amikor végérvényesen el kell dönteni a háború és a háború utáni rend kérdését. Az Egyesült Államok vezetői úgy vélekedtek, hogy az első világháború után ugyan nem váltak valóra az amerikai imperializmus messzemenő tervei.

[78] The New York World Telegram, 1939. IX. 2.
[79] New York Herald Tribune, 1939. IX. 17.
[80] W. Z. Foster: A kapitalizmus alkonya. Szikra, 1950. 37. old.

ezúttal azonban kezükbe kerül a világuralom. John Foster Dulles, az ismert amerikai politikus (az Egyesült Államok elhunyt külügyminisztere) erről nyíltan beszélt 1939. október 28-án a keresztény ifjúsági egyesületek országos tanácsának ülésén. Hasonlóan nyilatkozott az ismert nevű Borah szenátor is. Anna MacCormick, a New York Times tudósítója azt írta, hogy „Washington szava döntő lesz a világ háború utáni sorsának meghatározásában".[81]

Ennek megfelelően az Egyesült Államok kormánya 1939. szeptember 3-án hivatalosan bejelentette semlegességét.

Az amerikai vezetők csak egy valami miatt voltak igen elégedetlenek.

Szemmel láthatólag bosszantotta őket, hogy Németország nem azonnal a Szovjetunió ellen támad. Walter Lippmann, az ismert amerikai újságíró szemrehányást tett Hitlernek, hogy megszegte azt az ígéretét, amely szerint „Keleten oroszlán", „Nyugaton pedig bárány" lesz.[82] Ilyen szemrehányások nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Anglia és Franciaország vezetői részéről is elhangzottak. Churchill azzal vádolta Hitlert, hogy „elárulta az antikommunizmus, az antibolsevizmus ügyét".[83] Ezt a vádat tartalmazták azok a röpcédulák is, amelyeket angol repülőgépek szórtak le Németország területére.

Anglia és Franciaország helyzete azonban nehezebb volt, mint az Egyesült Államoké, mivel ezeknek az országoknak bizonyos kötelezettségeik voltak: ők ugyanis „garantálták" Lengyelország biztonságát a német agresszióval szemben. Ezekkel a kötelezettségekkel az angol és a francia kormány most már nem járhatott úgy el, mint a Csehszlovákiának adott „garanciákkal". Saját országuk közvéleménye ezt sohasem bocsátotta volna meg nekik.

Viszont Anglia és Franciaország kormánya tudta, hogy a hitleri Németország agressziója az ő országuk ellen is irányul, és hogy Hitler, ha már Lengyelországgal leszámolt, nyugat felé fordulhat. Ezért az angol és a francia kormány, az

[81] The New York Times, 1939. XII. 2.
[82] New York Herald Tribune, 1939. X. 7.
[83] Collier's. 1939. IX. 30. 22. old.

Egyesült Államok kormányához hasonlóan, igyekezett Hitlert a Szovjetunió mielőbbi megtámadására késztetni.

Az angol és a francia kormány felszólította Németországot, hogy szüntesse be a Lengyelország elleni hadműveleteket. Ezzel egy időben azonban világosan értésére adták Hitlernek, hogyha a német csapatoknak Lengyelország területén kell átvonulniuk kelet felé, ezt akadálytalanul megtehetik.

Szeptember 2-án Mussolini javasolta, hogy a lengyel kérdés rendezésére hívjanak össze újabb konferenciát, olyasfélét, amilyen a müncheni volt. Utána hasonló javaslatot terjesztett elő Franco Spanyolországa is. A német kormány azonban, amely már elhatározta, hogy lesújt a nyugati hatalmakra, elutasított minden újabb értekezletre vonatkozó javaslatot. Németország makacs ellenállása arra kényszerítette az angol és francia kormányt, hogy szeptember 3-án hadat üzenjen Németországnak. De a hadüzenet után sem szándékoztak háborút viselni. A hadüzenetet csak eszköznek tekintették, amelylyel nyomást gyakorolhatnak Hitlerre.

Anglia és Franciaország kormánya semmiféle segítséget sem nyújtott a vérző Lengyelországnak, és ezzel megszegte ünnepélyesen vállalt kötelezettségét. E két kormány közömbösen szemlélte Lengyelország szétzúzását. Lengyelország segélykéréseit és Londonban tartózkodó katonai küldöttségének felhívásait eleresztették a fülük mellett.

Az angol és francia kormány sajátos manővert folytatott, amelynek szerfölött alattomos célja volt. Anglia és Franciaország a hadüzenet után nem kezdtek támadó hadműveletet Németország ellen és semmiféle komoly katonai előkészületet nem folytattak. Úgynevezett „különös háborút" viseltek, amelyet a teljes katonai tétlenség jellemzett. Passzivitásukkal arra akarták felhívni a német fasiszták figyelmét, hogy tőlük nincs mit tartaniuk, bátran támadják meg a Szovjetuniót.

A „különös háború" harc nélküli háború volt. Jean Ybarnégaray, a francia fasiszták egyike, lelkendezve így írt a „különös háborúról": „A bombázók a fellegeket hasítják, de egyetlen bombát sem dobnak le. Valóságos munícióhegyek előtt állnak az ágyúk, de nem lőnek. Az egymással szemben álló óriási hadseregek nagyritkán kis helyi csatározásokat

folytatnak, figyelik egymást, de nyilvánvalóan kerülik a harcot. A magas személyiségeket, akik látogatóba mennek a frontra, nem üdvlövésekkel üdvözlik, hanem táblákkal, melyekre jókívánságokat írnak, vagy pedig a nemzeti himnusszal"...[84]

A francia főparancsnokság csak egyetlen jelképes gesztusra szánta el magát: néhány helyi jelentőségű bátortalan rohamot indított, amelyek során a franciák a németek részéről úgyszólván alig találtak ellenállásra, és a határ mentén elfoglaltak Németország területéből két kiszögellést. Bizonyos idő elteltével azonban anélkül, hogy erre a németek okot szolgáltattak volna, a francia csapatokat visszavonták, azzal az ürüggyel, hogy a megindulási terepszakaszokon berendezett téli állásokban használják fel őket.

Anglia és Franciaország légierejének tevékenysége arra szorítkozott, hogy angol és francia repülőgépek Németország területére röpcédulákat szórtak le. E röpcédulák szerkesztői elítélték Hitlert, mert megszegte ígéreteit. A német légierő csak a tengeren tanúsított némi aktivitást.

Valamivel nagyobb arányúak voltak mindkét fél tengeri hadműveletei. Ezek Angliára nézve igen kedvezőtlenül indultak. A német tengeralattjárók játszi könnyedséggel elsüllyesztettek számos fegyvertelen angol kereskedelmi hajót, amelyek a háború kitörése miatt siettek vissza Anglia kikötőibe. Az U—47 jelzésű német tengeralattjáró behatolt a scapa-flowi angol haditengerészeti támaszpont belső kikötőrészébe, és elsüllyesztette a Royal Oakot, az angol flotta ott horgonyzó zászlós hajóját. Egy másik német tengeralattjáró a bristoli öbölben elsüllyesztette a Correiges nevű angol repülőgépanyahajót. A Belfast angol cirkáló és a Nelson sorhajó aknára futott, de kikötőbe vontatták és kijavították őket. Az Admiral Graf Spee német „zsebcirkálót" az Atlanti-óceán déli részén súlyosan megrongálta egy angol haditengerészeti kötelék. A hajót a legénység Berlin parancsára elsüllyesztette.

1939 végéig a francia fegyveres erők mindössze 1433 fő veszteséget szenvedtek. A Franciaországban állomásozó angol

[84] Florimont Bonte: A becsület útja. Szikra, 1950. 97. old.

expedíciós csapatok három főt vesztettek.[85] Ezek az adatok megmutatják, milyen „aktivitást" tanúsítottak az angol és francia fegyveres erők az ellenség elleni harcban.

Angliában rendkívül lassan haladt az ipar átállítása háborús termelésre. Franciaországban — mivel rengeteg szakmunkást hívtak be a hadseregbe — a haditermelés csökkent. A behívásokkal a francia kormány csökkenteni igyekezett a munkásosztály politikai aktivitását. Mialatt Franciaország haditermelése még az arcvonal legszerényebb igényeit sem tudta kielégíteni, a francia imperialisták szerteágazó kereskedelmet folytattak az ellenséggel. Belgiumon és Luxemburgon keresztül vasércet, gépeket, szerszámokat és ipari berendezéseket szállítottak Németországnak. A francia imperialisták mindennél többre becsülték saját zsebüket, és a háborút nagy kereskedelmi ügyletnek tekintették.

A francia burzsoázia legnagyobb nemzetárulása azonban az volt, hogy a jobboldali szociáldemokrata vezérek segítségével szétzúzta az ország védelmének fő politikai erődjét, a népfrontot. A francia nép szervezetlenül és megosztottan lépett hadba. A francia kormány erőfeszítéseit nem a francia nemzet esküdt ellensége, a német militarizmus elleni háborúra összpontosította, hanem a francia nép, a Francia Kommunista Párt elleni küzdelemre, amely pártnak másfélmillió választója volt. „Életbe léptette — kizárólag velünk (a kommunistákkal — *ford.)* szemben — a szájkosár uralmat, míg a többiek, a hitlerpártiak, az Abetz- és a de Brinon-ügynökök akadálytalanul folytathatták franciaellenes üzelmeiket."[86]

Bonnet francia külügyminiszter nem sokkal az európai háború kitörése előtt kijelentette a párizsi német nagykövetnek: „A választásokat fel fogjuk függeszteni, a nyilvános gyűléseket meg fogjuk akadályozni, a külföld propagandatörekvéseit — bárminők legyenek is — el fogjuk nyomni, a kommunistákat észre fogjuk téríteni."[87] A francia kormány a hazafias erők ellen harcolt, és ezzel előkészítette az ország kapitulációját a fasiszta hódítók előtt. A kommunista párt volt

[85] Fuller: A második világháború. Moszkva, 1956. 78. old., oroszul.
[86] Florimont Bonte: A becsület útja. 26. old.
[87] Ugyanott, 106. old.

Franciaország egyetlen politikai pártja, amely erélyesen védelmezte az országot és a népet a német fasiszta hódítók ellen. Maurice Thorez 1939. augusztus 25-én kijelentette: „Ha Hitler mindezek ellenére mégis kirobbantja a háborút, szemben találja magát az egységes Franciaország népével, elsősorban pedig a kommunistákkal, akik az ország békéjét, a népek szabadságát és függetlenségét védik."[88]

A kommunista párt hazafias kiállására a francia hatóságok terrorintézkedésekkel válaszoltak. Daladier kormánya 1939. szeptember 26-án betiltotta a kommunista párt működését. Ezután egymásután hozták a reakciós és fasisztabarát törvényeket: feloszlatták a kommunisták vezette községi képviselő testületeket, letartóztatták a kommunista képviselőket, a kommunistákat minden, törvény biztosította személyi joguktól megfosztották.

A kommunista pártot és sajtóját betiltották, a kommunista képviselőket, a nép választottait megfosztották mandátumuktól. Franciaország vezetői fasizáló politikájukban odáig mentek, hogy 1940 áprilisában rendeletet adtak ki, amely halálbüntetést helyezett kilátásba a kommunista propaganda folytatásával gyanúsított franciák számára. Betiltottak minden demokratikus szervezetet, amely síkra szállt a nemzetáruló politika ellen. Azokat, akik szót emeltek az ország és a nép nemzeti jogainak védelmében, a reakció ellen, börtönbe vetették és koncentrációs táborokba zárták. A háború első fél éve alatt a francia kormány 2778 kommunista parlamenti és törvényhatósági képviselőt fosztott meg mandátumától, betiltott 171 sajtóterméket, feloszlatott 675 különféle szervezetet és 620 szakszervezetet.[89]

Florimont Bonte, a kommunista párt kiváló vezetője megállapította, hogy 1939-ben „... már nem volt demokratikus kormányzat Franciaországban, csak egy önkényesen parancsolgató kormány uralma, amelyet a szolgasorba süllyedt parlament elfogadott".[90]

Mialatt a francia kormány szovjetellenes hadjáratot foly-

[88] Florimont Bonte: A becsület útja. 27. old.
[89] Kommunista Internacionálé 1940 6. szám. 39. old.
[90] Florimont Bonte: A becsület útja. 44—45. old.

tatott, es uldozte a kommunistakat, Nemetorszag donto tamadast keszitett elo Franciaorszag ellen Hitler 1939 oktober 9-en kelt direktivajaban elrendelte, hogy tamadast kell elokeszitenı Franciaorszag ellen Luxemburgon, Belgiumon es Hollandian keresztul [91]

A nemet vezerkar Wilhelm Keitel vezetesevel a legaprobb reszletekig kidolgozta a kuszobonallo hadműveletek tervet

A haboru meretei feltartoztathatatlanul novekedtek Langjai rovid ido alatt sok nagyhatalomra atcsaptak

,A masodik vilaghaborut a nemet fasizmus robbantotta ki, de ez csak a legvadabb es a legmohobb osztaga volt a vilagimperializmusnak, amely mint tarsadalmi rendszer egeszeben felelos azert, hogy a haboruban az emberek tizmillioi pusztultak el felelos sok szazmillio dolgozo megszamlalhatatlan szenvedeseiert konnyeiert es kiontott vereert a sok nemzedek munkajaval letrehozott oriasi anyagi es kulturalis ertekek pusztulasaert "[92]

A kezdeti idoszakban, vagyis 1939 szeptemberetol a hitleri Nemetorszagnak a Szovjetunio elleni tamadasaig a masodik vilaghaboru ket kapitalista koalicio haboruja volt Nemetorszag Olaszorszag es Japan koalicioja allt szemben az Egyesult Államok, Anglia es Franciaorszag koaliciojaval A harc az ertekesitesi piacokert es a nyersanyagforrasokert, a tokebefektetesi teruletekert es a vilaguralomert folyt Ez a haboru imperialista haboru volt A fasiszta hoditokkal szembeni egyre novekvo ereju nepi ellenallas felszabadito jelleget oltott

Az imperialista ellentetek kozt akarcsak az elso vilagháboruban, Anglia es Nemetorszag ellentete dominalt A Csendes-ocean tersegeben konfliktus keletkezett az Egyesult Államok es Japan kozott, bar ez egyelore nem vezetett kozvetlen katonai osszeutkozesre

Abban a tenyben hogy az Egyesult Allamok hivatalosan bejelentette semlegesseget vilagosan megmutatkozott az amerikai politika igazi lenyege Az Egyesult Államok vezeto korei valojaban mar az europai haboru kezdeten bekapcsolodtak

9 A n rnbergi per I kotet 357 old oroszul
92 A Nagy Oktoberi Szocialista Forradalom 40 evfordulojara

az imperialista rablóknak a világuralomért folytatott harcába. Az Egyesült Államok kormánya tudván azt, hogy az imperializmus világuralmi törekvésének fő akadálya a Szovjetunió, az angol és francia kormánnyal együtt nagyszabású szovjetellenes rágalomhadjáratot indított. Ezzel egy időben az Egyesült Államokban terveket dolgoztak ki egy, a világuralom biztosítására hivatott úgynevezett „abszolút" fegyver előállítására. Ezzel kapcsolatban az Egyesült Államok elnökének rendeletére megalakult az atomenergiaügyi kormánybizottság. A bizottság 1939. október 21-i első ülésén az atomfegyver előállításának kérdését tárgyalták. A hadügyminisztérium később nagy összegeket irányzott elő a kísérletekre. Az elnök nem sokkal ezután rendeletet adott ki az oakridge-i atomüzemek építéséről.[93]

Az Egyesült Államok kormánya 1939 novemberében módosította a semlegességről hozott eredeti törvényt, s ezzel bizonyságot tett arról, hogy közvetlenül érdekelt a háborúban, illetve részese annak. Ettől kezdve az amerikai cégek készpénz ellenében eladhattak fegyvert a hadviselő országoknak. Az Egyesült Államoknak ez az elhatározása egyrészt erősítette Anglia és Franciaország katonai helyzetét, mert széleskörű amerikai segítséget biztosított számukra, másrészt függővé tette őket az Egyesült Államoktól. Az angol és francia kincstár arany- és valutatartalékai gyorsan kimerültek. Anglia és Franciaország pénzügyileg teljesen az Egyesült Államok függőségébe került.

A háború céljai mind a hitleri Németország, mind pedig az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya részéről imperialista, hódító jellegűek voltak. Minden kommunista párt elítélte a hódító háborút.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország népeinek érdekei, valamint ezen országok burzsoá kormányainak imperialista céljai éles ellentétben álltak egymással. Ez az ellentét az említett országok belső életének minden területén megnyilvánult. A haladó erők a nép és az anyagi erőforrások mozgósítását követelték az agresszió visszaverése végett,

93 Crabbé: Branle — bas atomique. Bruxelles, 1954.

ugyanakkor a kormányok azon törték a fejüket, hogyan köthetnének újabb szovjetellenes egyezményeket Hitlerrel. A tömegek erélyes intézkedéseket sürgettek, a kormányok azonban a passzivitásban kerestek kivezető utat. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei eszeveszett hajszát folytattak a kommunisták ellen, holott éppen a kommunisták terjesztettek elő reális javaslatokat abból a célból, hogy egyesítsék az erőket a fasizmus elleni harcra. A burzsoá kormányok és a népek érdekei közti ellentét hatotta át az akkori helyzetet, s ebből az ellentétből fakadt a *különös háború* természete is.

3

A német csapatok Lengyelországba való betörése és gyors előnyomulásuk kelet felé nem hagyott kétséget aziránt, hogy a hitlerista kormány kedvező állásokat igyekszik elfoglalni a Szovjetunió határai mentén a későbbi támadáshoz. Ezenkívül arra sem volt semmiféle biztosíték, hogy Hitler, aki megrészegült a lengyelországi sikerektől, és akit a nyugati hatalmak állandóan ösztökéltek, megáll, és nem támadja meg azonnal a Szovjetuniót. Lengyelországban a Szovjetunióra nézve rendkívül veszélyes helyzet alakult ki. A bonyolult helyzet gyors és erélyes cselekvést követelt a Szovjetuniótól, hogy megakadályozza a fasiszta Németország támadását.

1939 szeptemberében a Szovjetunióban megtették a szükséges megelőző intézkedéseket: több katonai körzetben behívták a tartalékosokat, átcsoportosították a csapatokat stb. Ez azonban még mind nem volt elég. Meg kellett állítani a kelet felé tartó német csapatok előnyomulását, meg kellett akadályozni, hogy eljussanak a szovjet határig. A szovjet nép nem lehetett közömbös testvérei — a nyugati ukránok és a beloruszok — sorsa iránt sem, akik Lengyelországban jogfosztott nemzetiségként éltek, majd a németek támadása után teljesen magukra maradtak.

Amikor a lengyel pánok állama végképp összeomlott, a kormány pedig elmenekült, a szovjet hadsereg a Szovjetunió kormányának utasítására szeptember 17-én felszabadító had-

járatot indított Nyugat-Ukrajnában és Nyugat-Belorusszijában. A lakosság lelkesen fogadta a szovjet csapatokat.

A szovjet hadsereg elzárta a hitlerista hordák útját kelet felé, és azok kénytelenek voltak megállni.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország reakciós vezető körei emiatt kígyót-békát kiabáltak a Szovjetunióra. Fuller, a reakciós angol hadtörténész a második világháborúról szóló könyvében azt állítja, hogy a lengyel kormány szeptember 18-án menekült Romániába,[94] vagyis azután, hogy a szovjet hadsereg Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszija területére lépett. Fuller ehhez a tisztességtelen fogáshoz folyamodik, jóllehet még Tippelskirch is elismeri, hogy a lengyel kormány szeptember 13-án érkezett meg a román határ közvetlen közelében fekvő Zalescsikibe. A lengyel kormány szeptember 16-án lépte át a román határt.[95]

1939 októberében Nyugat-Ukrajnában és Nyugat-Belorusszijában demokratikus választásokat tartottak. A megválasztott képviselők a lakosság akaratát teljesítve kikiáltották a szovjet hatalmat, és kéréssel fordultak a Szovjetunió Legfelső Tanácsához, fogadja be Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Belorussziját a Szovjetunió népeinek testvéri családjába. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa teljesítette ezt a kérést. Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszija újból egyesült az Ukrán és Belorusz Szovjet Szocialista Köztársasággal.

Lengyelország német megszállása növelte annak a veszélyét, hogy Németország a balti államok felől megtámadja a Szovjetuniót. A balti burzsoá köztársaságok képtelenek voltak megfelelően ellenállni a hitleristáknak, annál is inkább, mert a német fasiszták lengyelországi katonai sikerei nyomán megélénkült e köztársaságok hitlerbarát elemeinek tevékenysége. Az a közvetlen veszély fenyegetett, hogy ezek az országok a fasiszta Németország vazallusaivá válnak, és területüket a németek megindulási állásként használják fel a Szovjetunió elleni támadáshoz. A szovjet kormány a helyzetet mérlegelve, javasolta a balti országoknak, hogy kössenek a Szovjetunióval kölcsönös segélynyújtási szerződést.

[94] Fuller: A második világháború. 75. old., oroszul.
[95] Tippelskirch: A második világháború története. 25. old., oroszul.

A szovjet javaslat rokonszenvre talált a balti országok népei körében. Kormányaik hajlandók voltak szerződést kötni a Szovjetunióval. A kölcsönös segélynyújtási szerződéseket hamarosan aláírták: 1939. szeptember 28-án a Szovjetunió és Észtország, október 5-én a Szovjetunió és Lettország, október 10-én pedig a Szovjetunió és Litvánia. E szerződések értelmében a Szovjetunió és a balti országok kötelezték magukat, hogy segítséget, többek között katonai segítséget is nyújtanak egymásnak abban az esetben, ha bármely európai nagyhatalom részéről közvetlen támadás érné vagy fenyegetné őket. Észtország és Lettország bérleti alapon több haditengerészeti, légi és tüzérségi támaszpontot átengedett a Szovjetuniónak, Litvánia pedig megengedte, hogy a Szovjetunió az ország meghatározott körzeteiben szárazföldi csapatokat és légierőt tartson.

Az Észtországgal, Lettországgal és Litvániával kötött szerződéseknek fontos szerepük volt a Szovjetunió és a balti köztársaságok védelmének erősítése szempontjából. Ezzel elhárult az a veszély, hogy a balti országok az imperializmus szovjetellenes hídfőállásaivá válnak. A Szovjetunió védelmi állásai ezen a területen is messze előrenyúltak nyugat felé. A szovjet hadiflotta számos fontos támaszponthoz jutott a Balti-tenger fagymentes részén.

A balti államokkal való kölcsönös segélynyújtási szerződések megkötése után a Szovjetunió számára rendkívül fontossá vált Finnország felőli határának biztosítása. Finnországban ugyanis mind a német fasiszták, mind az angol—francia imperialisták nagyszabású katonai előkészületeket tettek a Szovjetunió elleni támadásra. A finn kormány a karéliai földszoroson hatalmas, mélyen lépcsőzött erődrendszert épített. Ez volt az úgynevezett „Mannerheim-vonal". Finnország déli és keleti részén szorosan a szovjet határ mellett sokhelyütt hadászati fontosságú vasútvonalakat és műutakat építettek. Ilyen körülmények között a szovjet kormány számára igen nagy jelentőségű volt, hogy megteremtse Leningrád biztonságát, amely mindössze 32 km-re volt a finn határtól.

A finn reakció messzemenő hódító terveket dolgozott ki: arra törekedett, hogy a Leningrádtól az Urálig terjedő szov-

jet területet Finnországhoz csatolja. Az 1939. évi finn költségvetés kifejezetten katonai jellegű volt.

A szovjet kormány kezdeményező lépést tett a Finnországgal való tárgyalásokra. A tárgyalások 1939. október 12-én kezdődtek. A tárgyalásokba közvetlenül és példátlan módon beavatkozott az Amerikai Egyesült Államok. Ez a beavatkozás a tárgyalások minden fázisában megnyilvánult. Az Egyesült Államok kormánya részletes utasításokat adott a szovjet kormány képviselőivel tárgyaló finn küldöttségnek. Schoenfeld, az Egyesült Államok helsinki követe október 9-én azt táviratozta Washingtonba, hogy ezek az utasítások „pontosan olyan kemények", amilyenekre az Egyesült Államok részéről szükség van.[96] A finn küldöttség a moszkvai tárgyalások idején rendszeresen tájékoztatta az Egyesült Államok nagykövetségét a tárgyalások menetéről, és megfelelő „tanácsokat" kapott tőle.[97] A tárgyalások megindulásának napján az Egyesült Államok elnöke táviratot küldött a szovjet és a finn kormánynak, amelyben azt a képmutató „reményét" fejezte ki, hogy a tárgyalások nyomán nem kötnek Finnország függetlenségét és szuverenitását csorbító szerződést. Ily módon Roosevelt anélkül, hogy ismerte volna a szerződéstervezet tartalmát, már eleve befeketítette a Szovjetunió politikáját, s arra ösztönözte a finn kormányt, hogy szakítsa meg a tárgyalásokat. Kalinyin Rooseveltnek adott válaszában kijelentette, hogy a szovjet kormánynak, amely 1917-ben függetlennek ismerte el Finnországot, az a célja a tárgyalásokkal, hogy erősítse az együttműködést a Szovjetunió és Finnország között, a két ország biztonságának növelése végett. A hitleri Németország szintén egyetértett az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányával. A helsinki német követ azt követelte a finn kormánytól, hogy ne kössön szerződést a Szovjetunióval.[98]

A Szovjetunió először kölcsönös segélynyújtási szerződést javasolt Finnországnak. Amikor a finn vezetők ezt elutasították, a Szovjetunió azt kérte a finn kormánytól, hogy egyez-

[96] Langer and Gleason: Challenge to Isolation. 322. old.
[97] The New York Times, 1939. X. 14—18.
[98] Documents on German Foreign Policy, London, 1953. V. kötet, 629. old.

zen bele a szovjet—finn határnak a karéliai-földszorostól eszakra való eloretolasaba. Finnország ebben az esetben kétszer annyit kapott volna Szovjet-Karélia területéből. Ezenkívül a szovjet kormány be akart venni Finnországtól egy kis korzetet a Finn-öbol bejáratánál, hogy ott haditengerészeti támaszpontot letesítsen. Ezek a javaslatok semmiképpen sem érintették Finnország függetlenségét és szuverenitását. A reakciós finn kormány azonban ellenséges állaspontra helyezkedett a Szovjetunióval szemben és megszakította a tárgyalásokat.

A finn reakciónak azonban ez még mindig nem volt elég. A finn kormány nagy katonai erőket vonultatott fel a szovjet határon, tüzerséggel lövette a Leningrád környéki katonai egységeket, és végül novemberi 30-án hadat üzent a Szovjetunióának.

A finn reakció azért volt ilyen arcátlan, mert külföldi segítségre számított. Mannerheim azt írta emlékirataiban, hogy nem ketelkedett az Egyesült Államok és Anglia segítségében. Több más jól értesült politikus és újságíró szintén így nyilatkozott. Seller, az amerikai kongresszus tagja például nyilvánosság előtt ezt mondta Finnországnak a Szovjetunió elleni hadbalépéséről: „Mi rántottuk bele a háborúba."[99] „Egy alig négymillió lakosú ország természetesen semmit sem tett volna a 183 millió lakosú Szovjetunió ellen, ha nem serkentik erre bizonyos nagyhatalmak . mint amilyen Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok."[100]

A szovjet—finn háború a Szovjetunió számára nehéz körülmények között folyt. A hadszíntér jellege, a sok tó és a nagy kiterjedésű erdőségek miatt lehetetlen volt nagy erőket felvonultatni és megkerülő manővereket végrehajtani.

A helyzetet még az is súlyosbította, hogy Finnország óriási segítséget kapott külföldről. Ez a segítség korántsem merült ki a fegyver- és hadianyag szállítmányokban.

Az amerikai, angol és francia imperialisták, miután kiprovokálták a szovjet—finn háborút, mindent elkövettek annak érdekében, hogy ezt a háborút az imperialista hatalmak

[99] Congressional Record, Proceedings and Debates 86 kötet 523 old.
[100] Amter: The Truth about Finland 3 old.

általános szovjetellenes keresztes hadjáratává változtassák. Az imperialista reakció elhatározta, hogy erre a célra a Népszövetséget használja fel.

December 9-én az angol—francia megbízottak, akiknek döntő szavuk volt a Népszövetségben, sürgősen összehívták a Népszövetség tanácsát. A közgyűlés megnyitását december 11-re tűzték ki.

Háborús körülmények között lehetetlenség volt ilyen rövid idő alatt összehívni a közgyűlést. A küldöttségeknek csak egy része érkezett meg. A közgyűlésen a tanácsot három új taggal bővítették. Ezek előzetesen megígérték, hogy az amerikai, angol és francia kormány érdekeinek megfelelően fognak szavazni. Természetes, hogy a szovjet kormány ilyen körülmények között nem vehetett részt sem a közgyűlés, sem a tanács munkáiában.

A Népszövetség tanácsa december 14-én határozatot hozott, amelyben a Szovjetuniót „agresszornak" nyilvánította és „kizárta" a Népszövetségből. A tanács 15 tagja közül csak 7-en szavaztak erre a határozatra, köztük az a három fő, akik a vezető imperialista hatalmak manipulációja révén kerültek a tanácsba. Ily módon, mint a TASZSZ jelentése megállapította, „az összesen 89 millió lakosú Anglia és Franciaország, az összesen 38 millió lakosú Belgiumra Bolíviára, Egyiptomra, a Dél-Afrikai Unióra és a Dominicai Köztársaságra támaszkodva elhatározta, hogy »kizárja« a 183 millió lakosú Szovjetuniót".[101]

Az Egyesült Államok nem volt tagja a Népszövetségnek. Az amerikai diplomácia azonban nagy szerepet játszott a Szovjetunió „kizárására" irányuló mesterkedésekben. Beavatkozásának köszönhető, hogy Bolívia és a Dominicai Köztársaság eljátszotta a neki kiosztott szerepet. Bullit, az Egyesült Államok párizsi nagykövete, aki kormánya utasítására igen élénken tevékenykedett a Népszövetség folyosóin, elismerte, hogy „Roosevelt minden befolyását latba vetette annak érdekében, hogy a Szovjetuniót kizárják a Népszövetségből".[102]

A Népszövetség, amely a japán és az olasz—német agresszorok támogatásával és buzdításával már egyszer megmu-

[101] Izvesztyija, 1939. XII. 16.
[102] The Life, 1948. VIII. 30. 91. old.

tatta igazi ábrázatát, most eljutott a mélypontra: nyíltan helyeselte és támogatta azt a háborút, amelyet a finn uralkodó körök kezdtek a Szovjetunió ellen. A Népszövetség ezzel maga írta alá saját halálos ítéletét. Az amerikai reakciós sajtó csüggedten állapította meg: „A Népszövetség halott, csak kísértete bolyong a genfi luxuspalotában."[103]

A Népszövetség kizáró határozata azért kellett a reakciós erőknek, hogy annak leple alatt még jobban segíthessék a fehér finneket, és még nagyobb erővel fáradozhassanak azon, hogy a második világháborút szovjetellenes hadjárattá változtassák. A reakciós újságírók a Népszövetség határozatához fűzött kommentárjaikban azt a reményüket fejezték ki, hogy a hitleri Németország fegyvereit a Szovjetunió ellen fordítja, hogy az események fejlődése „a Szovjetunió elleni egységfront kialakulására"[104] vezet. Hanson Baldwin, az ismert amerikai katonai szemleíró felszólította a világot, „várjon váratlan dolgokat"[105] Hitlertől, aki ki akarja használni a kedvező pillanatot a Szovjetunió ellen.

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország saját védelmi képességük rovására egyre nagyobb tételekben kezdték szállítani a fegyvert Finnországnak. Az Egyesült Államokban Roosevelt részvételével megalakították a „Finn Segélybizottságot", amelynek Hoover lett az elnöke. Az Egyesült Államok kormánya sürgősen 10 millió dollár kölcsönt nyújtott Finnországnak, s majdnem ingyen szállított részére fegyvert. Amerikai bankok is kölcsönöket folyósítottak Finnországnak.[106] Az Egyesült Államokban és más országokban önkénteseket toboroztak a finn hadsereg megerősítése végett.

Chamberlain kormányának beleegyezésével munkáspárti képviselők utaztak Finnországba, akik beszédeikben még nagyobb segítséget ígértek a fehér finneknek, felszólítva őket, hogy a „végső győzelemig" harcoljanak a Szovjetunió ellen.

Anglia és Franciaország kormánya a Népszövetség határozatát arra használta fel, hogy közvetlen agressziót készített

[103] New York Herald Tribune, 1939. XII. 16.
[104] The New York Post, 1939. XII. 30.
[105] The New York Times, 1939. XII. 31.
[106] Documents on American Foreign Relations July 1938 — June 1940. Boston, 1940. II. kötet, 391—392. old.

elo a Szovjetunio ellen Anglia es Franciaorszag legfelsobb haditanacsa kidolgozta a megfelelo terveket A tamadast 1940 marcius 15-en Kozel-Keletrol Baku iranyaban es Finnorszag teruleterol egyidejuleg szandekoztak megindítani A Kozel-Keleten, Szíriaban es Iranban angol es francia csapatokat osszpontositottak A francia kormany megbizasabol Gamelin tabornok reszletes terv et dolgozott ki a Szovjetunio megtamadasara Torokorszag Iran Romania, Gorogorszag es Jugoszlavia reszvetelevel Az elokeszuleteket a helyszinen Weygand tabornok iranyitotta, aki ezt irta Gamelin-nak „A magam reszerol a legfontosabbnak azt tartom, hogy kicsavarjuk a Szovjetunio nyakat Finnorszagban" vagy „valahol masutt" [107]

Jellemzo, hogy a Szovjetunio Kozel-Keletrol valo megtamadasanak elokeszuleteit az angol es francia imperialistak mar 1939 nyaran megkezdtek vagyis abban az idoben amikor targyalasokat folytattak a Szovjetunioval Weygand 1939 augusztus 31-en erkezett meg beiruti fohadiszallasara

A Szovjetunio eszakrol valo megtamadasara Anglia es Franciaorszag egy kulonleges expedicios hadtestet keszitett elo amelynek a legfelsobb haditanacs 1940 februar 5-i dontese ertelmeben Svedorszagon es Norvegian keresztul kellett volna elonyomulnia [108] Az angol kormany 1940 marcius elejen kerte Svedországot es Norvegiat jaruljon hozza az angol—francia csapatok atvonulasahoz [109]

A szovjet kormany januai elejen a sved es a norveg kormanynak jegyzeket kuldott amelyben felhivta a figyelmuket arra hogy politikajuk szoges ellentetben van a semlegesseg elveivel, es „nem kivanatos bonyodalmakra vezethet, felborithatja a normalis viszonyt' [110] a Szovjetunioval A kulugyi nepbiztossag a Szovjetunio, valamint Svedorszag es Norvegia ez ugyben folytatott levelvaltasanak kozzetetelekor, januai 15-en hangsulyozta, hogy „a sved es a norveg kormany allaspontja veszelyt rejt magaban, s arrol tanuskodik hogy Svedorszag es Norvegia kormanya nem tanusit kello ellenallast

[107] Gamelin Servir Paris 1946 III kotet 199—200 old
[108] Medlicott Britisch Foreign Policy since Versailles London 300 old
[109] Ugyanott
[110] A Szovjetunio kulpolitikaja Okmanygyujtemeny IV kotet 486 old oroszul

azon hatalmak befolyasaval szemben, amelyek Svedorszagot es Norvegiat igyekeznek haboruba rantani a Szovjetunio ellen' [111] E figyelmeztetes miatt Svedorszag es Norvegia kormanya keslekedett valaszt adni az angol kormanynak arra a kereserre, hogy e ket orszag teruleten angol—francia csapatok vonulhassanak at

Egyes jol tajekozott angol es francia lapok nyiltan irtak a Szovjetunio ellen haboru terverol A Le Temps cimu francia lap peldaul a kovetkezoket ajanlotta „Eloszor francia—angol flottat kell kuldeni a Jeges-tenger partvidekere Murmanszk elfoglalasa celjabol, utana Petsamotol nem messze francia—angol szarazfoldi csapatokat kell partra szallitani Ezeknek egyutt kell mukodniuk a finn csapatokkal A finnorszagi intervencioval egy idoben tamado hadmuveletet kell vegrehajtani az orias szovjet birodalomnak egy masik resze ellen Ilyen hadmuvelet celjara szamba johet a Fekete-tenger partvideke, amelyet a szovetségesek hadihajoi meg tudnak kozelíteni [112]

Az Egyesult Államok vezeto korei egyre aktivabban avatkoztak be az europai orszagok ugyeibe Az elso kolcson utan Finnorszagnak ujabb kolcsonoket adtak [113] Sumner Welles amerikai kulugyminiszter kulonleges megbizatassal Europaba erkezett s latogatast tett Romaban, Berlinben Parizsban es Londonban A ket koalicio vezeto allamferfiaival folytatott eszmecsere utan Welles az Egyesult Államok kormanyanak megbizasabol szovjetellenes alapon igyekezett kibekiteni az ellenfeleket Az Egyesult Államok kormanya nyiltan arra torekedett, hogy kibekitse a civodo tokes ellenfeleket A nyugati hatalmak kozti eles imperialista ellentetek azonban megakadalyoztak a megegyezest A ket tokes koalicio kozti ellenteteken kivul ellentetek voltak az angolok es az amerikaiak kozott is Akarcsak a munchemi idoszakban Anglia most nem akart olyan egyezseget amelyben az Egyesult Allamok latszotta volna a vezeto szerepet

[111] A Szovjetunio kulpolitikaja Okmanygyujtemény IV kotet 487 old oroszul
[112] Temps 1940 I 10
[113] Documents on American Foreign Relations Boston 1940 II kotet 391—392 old

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya mindent elkövetett, hogy megakadályozza a Finnország és a Szovjetunió közti békekötést. A finn kormány már december 28-án azzal a kéréssel fordult az Egyesült Államokhoz, hogy vállalja a békeközvetítő szerepét. Az amerikai kormány azonban erélyesen elutasította a finn javaslatot és a béke gondolatát.[114]

1940 februárjában a szovjet hadsereg áttörte a „Mannerheim-vonalat". Március elején a szovjet csapatok a Finn-öböl jegén megkerülték Viborgot, bekerítették a várost, Viborg és Helsinki között elérték a partot, és megindultak a finn főváros felé. Ez arra kényszerítette a finn kormányt, hogy Svédország közvetítésével békét kérjen a Szovjetuniótól. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya követelte Finnországtól, hogy folytassa a háborút a Szovjetunió ellen. Churchill, aki az angol kormány megbízásából haditengerészeti miniszteri minőségben Párizsba utazott, Daladier-vel együtt kijelentette a finn kormány megbízottjának, hogy nincs értelme a békekötésnek, mert „a nyugati akció azonnal megkezdődik".[115] Daladier közölte Helsinkivel: Anglia és Franciaország ragaszkodik ahhoz, hogy Finnország utasítsa el a Szovjetunió békejavaslatait. „Ismételten biztosítom önöket — mondta —, hogy mi készek vagyunk segíteni. A repülőgépek és az expedíciós csapatok útrakészen állnak."[116] Az Egyesült Államok kormánya nyilatkozatot tett közzé, amelyben hangsúlyozta, hogy hajlandó „ténylegesen részt venni" a Szovjetunió és Finnország közti „vitában".[117]

Ezeket a felhívásokat és nyilatkozatokat Finnország haditanácsa március 7-én megtárgyalta, de mégis úgy határozott, hogy elfogadja a Szovjetuniónak a békefeltételekre vonatkozó javaslatait.

1940. március 12-én aláírták a szovjet—finn békeszerződést. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei nyílt elégedetlenséggel fogadták ezt a hírt. A New York

[114] Langer and Gleason: Challenge to Isolation. 397. old.
[115] Maseng: 1905 og 1940. En leksion i maktpolitikk. Oslo, 1953. 214. old.
[116] John Wuorinen: Finland and World War II (1939—1944). New York, 1948. 76. old.
[117] Langer and Gleason: Challenge to Isolation. 401. old.

Herald Tribune című lap ezt írta: „a Szovjetunió és Finnország közti békszerződés aláírásáról szóló jelentés nagy csapás volt a hivatalos körök számára."[118]

A békeszerződés feltételei értelmében a felek beszüntették a fegyveres harcot, kölcsönösen kötelezték magukat, hogy tartózkodnak mindennemű támadástól egymás ellen, nem kötnek semmilyen szövetséget, és nem vesznek részt koalíciókban, amelyek valamelyik szerződő fél ellen irányulnak. Finnország, hasonlóan az 1920. évi békeszerződéshez, kötelezte magát, hogy a Jeges-tengeren nem tart katonai légierőt és tengeralattjárókat, csupán meghatározott tonnatartalmú hadihajókat. A szovjet—finn határt Leningrádtól 150 km-re húzták meg. A Szovjetunióhoz került az egész Karéliai-földszoros Viborg várossal, a Viborgi-öböllel és az öböl szigeteivel. A Ladoga-tó nyugati és északi partját szintén a Szovjetuniónak juttatta a békeszerződés. Murmanszk és a murmanszki vasútvonal biztonságát erősítette, hogy a Szovjetunió megkapta a Merkjarvitól keletre eső területet Kuolojarvi várossal, továbbá Ribacsij és Szrednyij félszigetek addig finn kézben levő részeit. Végül Finnország kötelezte magát, hogy 30 évre bérbeadja a Szovjetuniónak Hangő félszigetet, a környező szigetekkel és tengerrésszel, hogy a Finn-öböl bejáratánál szovjet haditengerészeti támaszpont létesüljön.

Bár a szovjet—finn háború befejeződött, és egyre növekedett annak veszélye, hogy a hitleri Németország megtámadja a nyugati országokat, ez utóbbiak politikája mit sem változott. Magatartásukra még az a háborúk történetében szerfölött ritka körülmény sem volt befolyással, amelyről emlékirataiban Churchill is megemlékezik: 1940. január 19-én egy német repülőgép kényszerleszállást hajtott végre Belgium területén; a repülőgép utasánál, egy német őrnagynál olyan okmányokat találtak, amelyek a Belgiumba, Hollandiába és Franciaországba való német betörés teljes tervét tartalmazták.[119]

[118] New York Herald Tribune, 1940. III. 13.

[119] Churchill: The Second World War. I. kötet, London, 1948. Lásd továbbá Heinz Guderian Egy katona visszaemlékezései című könyvét. Moszkva, 1954. 85. old., oroszul.

Németország ellenfelei fontos értesülést szereztek még a kétkulacsos politikát folytató olasz kormánytól is. Ciano olasz külügyminiszter 1940. január 2-án titokban figyelmeztette a római belga nagykövetet, hogy Németország támadásra készül Belgium ellen.[120]

Anglia és Franciaország vezetői azonban semmiféle következtetést nem vontak le ezekből a tényekből. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország reakciós sajtója továbbra is arról írt, hogy „Hitler valószínűleg rászánja magát, hogy elindítsa hadseregét kelet felé, Oroszország ellen".[121] Az angol és a francia kormány folytatta katonai készülődéseit a Szovjetunió ellen. Reakciós amerikai történészek szerint e két kormány „nem volt hajlandó lemondani oly kecsegtetőnek látszó terveiről. Egyszerűen csak átdolgozták ezeket a terveket az új helyzetnek megfelelően".[122]

De Gaulle tábornok ezt írja emlékirataiban: „Vezető köreink kevesebbet gondoltak a hitlerizmus elleni harcra, mint a Szovjetunió elleni csapásokra — Baku bombázására, a konstantinápolyi partraszállásra."[123]

Anglia katonai vezetői 1941 június közepéig nem ejtették el a Baku elleni légitámadás tervét.

Az Egyesült Államok politikája sem változott. 1940 tavaszán Berlinbe utazott Stalforth, az amerikai külügyminisztérium különmegbízottja, aki folytatta a Welles által megkezdett tárgyalásokat. Stalforth Berlinben kijelentette, azzal a céllal érkezett, hogy megegyezzen Németország vezetőivel.[124]

Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormánya — akárcsak a burzsoá történészek — nem akarta és nem is akarja megérteni a lejátszódott események objektív értelmét és jelentőségét. Nem kétséges, hogy a Szovjetunió eljárása összhangban volt az angol, amerikai és francia nép alapvető nemzeti érdekeivel. A Szovjetunió eltorlaszolta a német csapatok útját keleten, megállásra kényszerítette őket. Ha a Szov-

[120] Revue historique de la deuxieme guerre mondiale. Párizs, 1955. 11. old.
[121] The New Republic. 1940. V. 20.
[122] Langer and Gleason: Challenge to Isolation. 404. old
[123] Charles de Gaulle: Memoires de guerre. L'Appel. 1940—1942. Párizs, 1954. 26. old.
[124] Hassel: Vom anderen Deutschland. 203. old.

jetunió politikája megértésre és támogatásra talált volna az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország kormányánál, akkor kollektív intézkedések segítségével már az európai háború első hónapjaiban útját lehetett volna állni a német agressziónak mind keleten, mind nyugaton.

Ez azonban nem illett bele a nyugati politikusok terveibe, akik továbbra is azon fáradoztak, hogy általános hadjáratot szervezzenek a Szovjetunió ellen.

Negyedik fejezet

FRANCIAORSZÁG NEMZETI TRAGÉDIÁJA

1

Az európai háború kitörése óta hét hónap telt el Ezalatt az angol és a francia kormány sok mindent tehetett volna annak érdekében, hogy megerősítse az ország védelmét a közelgő német fasiszta támadás ellen. A szovjetellenes cselszövésekkel elfoglalt angol és francia vezető körök azonban nem gondoltak erre. E hónapokban Anglia és Franciaország hadianyag-termelése továbbra is a békeszínvonalon maradt, s a gyártott fegyverek és hadianyagok nagy részét Finnországba szállították.

Németország viszont nem vesztegette az időt. A hitleristák az 1939—1940-es telet arra használták fel, hogy kiképezzék a tartalékokat, új hadosztályokat szervezzenek, s felszereljék őket, különösen harckocsikkal és repülőgépekkel. A hitleristák a betörésre kiszemelt országokban mozgósították ügynökeiket, és előkészítették a hadműveleti terveket.

A német vezérkar 1938 augusztusában kezdte meg az úgynevezett „Sárga terv", a Franciaország elleni haditerv kidolgozását. A hitleristák Belgiumon és Hollandián keresztül szándékoztak betörni Franciaországba. 1939. október 9-én a német főparancsnokság főhadiszállása az általános hidterv alapján kiadta a megfelelő utasításokat „a nyugati arcvonal északi szárnyán Luxemburg, Belgium és Hollandia területén keresz-

túl indítandó támadó hadművelet"[125] előkészítésére. A támadást a hitleristák a lehető leggyorsabban és legerélyesebben tervezték végrehajtani. 1939. november 23-án Hitler beszédet mondott a főparancsnokok értekezletén. Kijelentette: „A belga és a holland semlegesség megsértésének semmiféle jelentősége nincs. Ezzel kapcsolatban senkinek sem lesz kérdése hozzánk, ha győzünk."[126]

Raeder tengernagy, Németország haditengerészeti erőinek főparancsnoka javasolta, hogy még a „Sárga terv" végrehajtása előtt foglalják el Dániát és Norvégiát. Javaslatát az említett országok földrajzi helyzetével (a német hadseregek jobbszárnyán feküdtek), a tengeri háborúban játszott szerepükkel és azzal indokolta, hogy Németországnak érdeke, hogy a skandináv országokból vasércet kapjon.

Raeder javaslatát elfogadták, s kidolgozták a „Weseri hadgyakorlatok" tervét. A terv a német hadsereg főparancsnokának következő utasításai alapján készült: „a dán határ áttörését és a norvégiai partraszállást egy időben kell végrehajtani. A hadműveletet minél hamarabb elő kell készíteni, és azt lehetőleg nagy erőkkel kell végrehajtani. Abban az esetben, ha az ellenség Norvégiában megragadja a kezdeményezést, haladéktalanul ellenrendszabályokat kell alkalmazni. A legfontosabb az, hogy intézkedéseink váratlanul érjék az északi államokat és nyugati ellenségeinket".[127]

A „Weseri hadgyakorlatok" fedőnévvel ellátott terv megvalósítását a hitleristák 1940. április 9-én kezdték meg. A német csapatok betörtek Dániába. A dán király és a kormány lemondott az ellenállásról, és megparancsolták a csapatoknak, hogy tegyék le a fegyvert. Ugyanezen a napon a német egységek Norvégia valamennyi nagy kikötőjében partraszálltak. A norvég nép hősiesen védekezett. Osló környékén a norvég partvédő ütegek elsüllyesztették a Blücher nevű német cirkálót. Több helyen elkeseredett harc dúlt. De a hitleristák norvégiai ügynökei végül is megbénították a népnek a hódítók elleni harcát.

125 A nürnbergi per I. kötet, 357. old.
126 Ugyanott, 701. old.
127 Tippelskirch: A második világháború története. 55. old., oroszul.

A hitleristák legfőbb ügynöke Norvégiában Quisling őrnagy hadügyminiszter volt, akinek a neve hamarosan fogalommá vált. Quisling segített Németországnak abban, hogy Norvégiát elárassza ügynökeivel, akik német cégek megbízottaiként érkeztek. Oslóban, Norvégia fővárosában ruhakereskedőként letelepedett Falkenhorst hitlerista tábornok, aki később átvette a norvégiai német csapatok parancsnokságát.

Az angol kormány kísérletet tett arra, hogy megakadályozza Norvégia elfoglalását, és csapatokat szállított Norvégia északi részébe. Ezeket azonban a németek megsemmisítették. A németek megszállták egész Norvégiát. Ez nagy sikert jelentett Hitler számára. A német csapatok szárnya és hátországa biztosítva volt, a Norvégiával és Svédországgal való összeköttetést semmi sem fenyegette, a német légierő és flotta pedig újabb támaszpontokhoz jutott, amelyeket az Anglia és Franciaország elleni hadműveletek idején jól felhasználhatott.

Dánia és Norvégia megszállása ismét világosan megmutatta a fasiszta Németország világuralmi törekvését, az agresszorok arcátlanságát, azt, hogy lábbal tiporják a népek nemzeti jogait, valamint a nemzetközi jogot. Nyilvánvalóvá vált a müncheni politika tarthatatlansága, azoknak a reményeknek az alaptalan volta, hogy Hitler nem támadja meg a nyugat-európai országokat.

Angliában politikai válság kezdődött, amelynek oka a müncheni politika csődje volt. Chamberlain mint e politika egyik értelmi szerzője kénytelen volt átengedni a miniszterelnöki tisztséget Churchillnek. Churchillt május 10-én nevezték ki, amikor a német csapatok már betörtek Belgiumba, Hollandiába és Luxemburgba. A becsvágyó, hatalomra törekvő Churchill kinevezésekor ezt jegyezte fel naplójába: „Nem titkolhatom el az olvasó előtt azt a buta históriát, hogy amikor hajnali 3 óra körül lefeküdtem, nagy megkönnyebbülést éreztem. Végre hatalmat kaptam az események egész menetének irányítására... Ezért, bár türelmetlenül vártam a reggelt, mégis mélyen és nyugodtan aludtam, s nem volt szükségem biztató álmokra. A valóság minden álomnál szebb volt."[128]

[128] Churchill: The Second World War. I. kötet, 526—527. old.

Az, ami Churchill számára minden álomnál szebbnek látszott, az a valóságban az Anglia küszöbén álló kegvetlen, kérlelhetetlen és véres világháború volt. A müncheni politikáért és a norvégiai vereségért való felelősség miatt Franciaországban is heves belpolitikai nézeteltérések keletkeztek. Reynaud miniszterelnök és Daladier között, aki továbbra is hadügyminiszter maradt, éles ellentétek támadtak, bár mindketten osztoztak München gyalázatában. A francia kormányt a német támadás a legteljesebb fejvesztettség és ziláltság állapotában érte.

A németek május 10-én hajnalban 5 óra 30 perckor betörtek Belgiumba, Hollandiába, Luxemburgba, majd később Franciaországba. Hitler sárba taposta a megnemtámadásra vonatkozó ünnepélyes igéreteit. Az történt, ami várható volt. Nem Németország vált játékszerré az amerikai, angol és francia imperialisták kezében, hanem ezek az országok estek áldozatul a német politikának. Az angol és a francia imperialisták a Szovjetunió elszigetelésével megbontották a békeszerető népek egységét, s ily módon saját maguk szigetelődtek el akkor, amikor a német fasiszta agresszió bekövetkezett.

A német parancsnokság 72 hadosztállyal támadt. 47 német hadosztály tartalékban volt, 17 pedig a Siegfrid vonalat védte. Ezzel a 136 német hadosztállyal 133 szövetséges hadosztály állt szemben: 91 francia, 10 angol, 22 belga, 9 holland és 1 lengyel. Ily módon az erők majdnem egyenlók voltak. Nem rendelkeztek a hitleristák számottevő túlerővel a harckocsikat illetően sem, viszont a légifölény vitathatatlanul az ő oldalukon volt.

A német hadműveleti terv a támadás meglepetésszerűségén, az ellenségnek az ellenállásra való lélektani felkészületlenségén és a csapatok gyors előnyomulásán alapult. A hitleristák azzal is számoltak, hogy a Németországgal szemben álló különböző nemzetiségű csapatok között nincs meg a szoros együttműködés.

A főcsapást von Rundstädt vezérezredes parancsnoksága alatt az „A" hadseregcsoport mérte az Ardennek térségében, Luxemburgon keresztül a francia és a belga határ csatlakozásán Dinant és Sedan között. A német hadvezetés a táma-

dást a továbbiakban északnyugati irányba a La-Manche csatorna partvidéke felé tervezte folytatni, hogy elvágja, majd megsemmisítse a Belgiumban tartózkodó ellenséges csapatokat. A németek elgondolása tehát az volt, hogy az arcvonal áttörése után átkarolják és bekerítik az ellenség balszárnyát. és ezzel egy időben jobbszárnya mögé kerülnek.

Az „A" hadseregcsoport 52 hadosztályból állt. Ezek közül 9 páncélos hadosztály volt. Az áttörő éket von Kleist tábornok páncélos csoportja alkotta. amelyhez 5 páncélos és 5 gépesített hadosztály tartozott.

A von Bock vezérezredes parancsnoksága alatt álló „B" hadseregcsoportnak az volt a feladata, hogy betörjön Hollandiába és Belgiumba, s minél több szövetséges csapatot vonjon magára és kössön le. Bock csoportjába 27 hadosztály, köztük 3 páncélos hadosztály tartozott.

Bock csapatai már a támadás első napján, május 10-én, átkeltek a Maas folyón és az Albert-csatornán, s Liége térségében elfoglalták a belga erődrendszer kulcspozícióit. E csoport ellen jelentős francia erők és az angol expedíciós hadtest csapatai vonultak fel. Ezalatt Rundstädt hadosztályai betörtek Luxemburgba, és Sedan körzetében megrohanták a francia csapatokat.

A holland hadsereg május 15-én letette a fegyvert. Ugyanezen a napon a német csapatok, miután szétzúzták a 9. francia hadsereget, Sedan és Namur között 90 km széles szakaszon áttörték az arcvonalat.

Az így támadt résbe bevetették Kleist tábornok csoportját, amely kezdetben délnyugatnak tartott, Párizs felé. A francia hatóságokon pánik lett urrá. A francia minisztertanács rendkívüli ülésén, amelyen a tábornokok és a parlament mindkét házának képviselői vettek részt, Gamelin tábornok, a főparancsnok kijelentette: nem tudja garantálni, hogy a német csapatok nem jutnak el már aznap éjjel (május 16) Párizsig.

Franciaország vezető körei már a fegyverletételre gondoltak. A kormányba egymásután csempésztek be ismert árulókat, akik a fegyverletétel hívei voltak. Május 10-én a kormány tagja lett Jean Ibarnégaray és Louis Marin, május

18-án pedig Pétain marsall, aki a miniszterelnökhelyettesi tisztséget kapta. Gamelint leváltották, helyébe Weygand tábornokot nevezték ki. Gamelin eltávolításával egy időben tömegesen váltották le a francia hadsereg magasabb parancsnokait. Az angol kormány arra készült, hogy kivonja csapatait Észak-Franciaországból, ezért május 14-én elrendelte, hogy a hajótulajdonosok bocsássanak a hadsereg rendelkezésére minden 30—100 láb hosszúságú motoros hajót.

A délnyugati irányban támadó német gyorscsoport veszélyes helyzetbe került. Kleist kis csoportosítása nagy ellenséges erők között keskeny folyosón tört előre: északon egymilliós, délen pedig kétmilliós ellenséges hadsereg állt. Ha ezek a hadseregek megindultak volna egymás felé, a betört német csapatok üllő és kalapács közé kerültek volna. Ezért Kleist kénytelen volt beszüntetni a további előnyomulást nyugat felé. Csapatai május 16-án Lens körzetében elkanyarodtak északnyugati irányba, a La Manche-csatorna felé, és azt május 21-én el is érték. Rommel később ezt mondta: „Az 1940. évi franciaországi hadjáratot 10 páncélos hadosztályunk döntötte el. Sikerüket megkönnyítette az angol—francia hadvezetés tehetetlensége."[129] A német csapatok óriási harapófogója 49 szövetséges hadosztályt szorított a tengerparthoz: 22 belga, 9 angol és 18 francia hadosztályt. Május 25-én Lipót király parancsára a belga hadsereg letette a fegyvert. A német harapófogó lényegesen összébbszorult: a németek keleten elfoglalták Ostendét és Seebrüggét, nyugaton pedig Boulogne-t és Calais-t. Az angol—francia csapatok Dunkerque körzetében zsúfolódtak össze, s a teljes megsemmisülés veszélye fenyegette őket. Szétzúzásukra Kleist és Guderian páncélos csapatait szemelték ki.

De ebben az angol—francia csapatok számára válságos helyzetben nem került sor a német hadvezetés által előkészített csapásra. Hitler, aki május 24-én fölkereste Rundstädt charlesville-i főhadiszállását, megállást parancsolt Kleist csapatainak. Ezt az intézkedést azzal indokolta, hogy Franciaország fegyverletétele után ideiglenesen békét kell kötnie

[129] Revue de Défense nationale, 1954.

Angliával.[130] Hitler a Szovjetunió elleni háború diplomáciai előkészítésére gondolt.

Rundstädt később ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Ha saját belátásom szerint cselekedhetem, az angolok nem hagyhatták volna el olyan könnyen Dunkerque-et. Kezemet azonban megkötötte Hitler személyes parancsa. Az angolok a partnál álló hajókra kecmeregtek, én pedig a kikötő körül ténferegtem, s még a kisujjamat sem mozdíthattam. Javasoltam a főparancsnokságnak, hogy haladéktalanul vesse be öt páncélos hadosztályomat a város ellen, és semmisítse meg a visszavonuló angolokat, de a Führertől kapott parancs értelmében semmilyen körülmények között sem volt jogom támadni; megtiltották, hogy a várost 10 km-nél jobban megközelítsem ... A várostól 10 kilométerre meg is álltam, néztem, hogyan távoznak az angolok, mialatt páncélosaimnak és gyalogságomnak tilos volt elmozdulnia a helyéről."[131]

Az angol kormány parancsa úgy szólt, hogy a tengerhez szorított hadosztályoknak csak a személyi állományát kell behajózni, s minden fegyvert és anyagot a helyszínen kell hagyni, mert nincs elég hajótér. Ily módon az emberek nagy része megmenekült. A német parancsnokság gazdag zsákmányhoz jutott, amelyet később nemcsak a Szovjetunió elleni háború céljára használt fel: a Dunkerque-nél zsákmányolt fegyverekkel a németek 1944. júniusában a franciaországi partraszállás idején angol, kanadai és amerikai katonákat és tiszteket pusztítottak el.

Június 2-ig a La-Manche csatornán mintegy 338 000 katona és tiszt kelt át, köztük 90 000 francia.

A Franciaország elleni német támadás első szakasza véget ért. Az első szakasz után néhány nap szünet következett. E szünetet a franciák felhasználhatták volna arra, hogy erélyes intézkedéseket tegyenek országuk védelmének megerősítésére. A francia nép ellen tudott volna állni a német betolakodóknak, csak világos célt kellett volna eléje tűzni, véget kellett volna vetni a „különös háborúnak", mozgósítani kellett volna a nép erőit Franciaország ellensége ellen. Mindezt

[130] Erich von Manstein: Verlorene Siege. Bonn, 1955. 122. old.
[131] Milton Shulman: Defeat in the West. New York, 1947. 42—43. old.

mérlegelve a Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága országmentő programot javasolt a kormánynak. Ebben a következő pontok szerepeltek: változtassák a háborút népháborúvá, szólítsák fel a tömegeket a haza szabadságának és függetlenségének megvédésére; bocsássák szabadon a letartóztatott kommunista képviselőket és pártfunkcionáriusokat, valamint a börtönökben és a koncentrációs táborokban sínylődő sok tízezer munkást; haladéktalanul tartóztassák le az ellenséges ügynököket, és szigorúan büntessék meg őket; szervezzék meg a népfelkelést, fegyverezzék fel a népet és változtassák Párizst bevehetetlen erőddé.[132]

A francia politikai pártok közül csak a kommunista pártnak volt ilyen programja. Ez a program a francia nép akaratát fejezte ki, amely kész volt megvédeni szabadságát és nemzeti függetlenségét. De a nemzetárulókból, kapitulánsokból és német ügynökökből álló kormány nem fogadta el ezt a programot.

A német támadás első szakasza következtében az erőviszonyok lényegesen megváltoztak. A viszonylag kis veszteségeket szenvedett német hadseregekkel mindössze 66 francia hadosztály állt szemben.

Június 5-én megkezdődött a német támadás második szakasza. A francia katonák bátran harcoltak, védelmezték országukat. Különösen szívós volt az ellenállás ott, ahol kommunisták harcoltak. De a vezetők árulása, a főparancsnokság passzivitása, a fegyver- és lőszerhiány végzetes hatással volt a harc menetére. A német csapatok június 9-én ismét áttörték az arcvonalat, és megindultak nyugat felé.

A francia kormányba egymásután kerültek be a fegyverletétel hívei. A kormány június 10-én elhagyta Párizst, és Tours-ba költözött. Teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a francia vezető körök kapitulálni szándékoznak.

A fasiszta Olaszország már régóta fente a fogát Franciaország területének egy részére és több gyarmatára. Ez volt a hirhedt berlin—római „tengely" létrehozásának is az egyik oka. Az európai háború kitörése után Olaszország egyelőre

[132] Lásd Maurice Thorez: A nép fia. Szikra, 1950. 130. old.

csak figyelte az események alakulását. A német csapatok franciaországi sikereinek láttán azonban az olasz vezető körök egyre harciasabbak lettek.

Az olasz sajtó előkészítette a közvéleményt az Anglia és Franciaország elleni háborúra. Az újságok mérhetetlenül felnagyították Olaszország katonai erejét. A Tevere című római lap 1940. május 4-én ezt írta: „Az Adriai-tenger eleve nem jöhet számításba, mint az ellenséges flotta felvonulási területe, mivel azt a Pas-de-Calais-i vagy a skagerraki szoroshoz hasonlóan az Otrantoi-szorosnál könnyen le lehet zárni. Olaszország többi tengerét a francia határtól... Líbiáig — Korzikát, Szardiniát, Pantelleriát és Sziciliát is beleértve — 1950 km hosszúságban a 121 olasz tengeralattjáróval ugyancsak könnyen védeni lehet. A Thyrréni-tenger csak beltenger. Ott 6 sorhajót, 33 cirkálót, 118 rombolót és 62 torpedónaszádot lehet összpontosítani az ellenség elleni erélyes támadásra, bárhonnan közeledik is az. Ehhez hozzá kell még számítani a hatalmas olasz légiflotta rengeteg támaszpontját és a szabad hátországot, amelyet az Alpokban épített erődvonal és az Olaszország által háború esetén kiállítható 8 millió szurony védelmez."

Az olasz imperialisták — látva az angol—francia tömb válságos helyzetét és arra számítva, hogy Franciaország közelgő katonai vereség gyökeresen megváltoztatja a földközitengeri erőviszonyokat — elhatározták, hogy belépnek a világháborúba. A könnyű és gyors nyerészkedés reménye elkápráztatta őket. Ciano olasz külügyminiszter a török nagykövettel folytatott beszélgetése folyamán nem sokkal Olaszország hadbalépése előtt kijelentette: „Ilyen, Olaszország számára kedvező helyzet minden ötezer évben csak egyszer adódik, és Olaszország nem szalasztja el az alkalmat; a háború 40 nap alatt befejeződik."[133] Az olasz imperialisták teljesen biztosak voltak a háború gyors befejezésében: Mussolini „hathetes háborúról" beszélt.

Az olasz fasiszta vezetők és sajtójuk féktelen dicsekvése mögött az olasz hadsereg fegyverzetének elavultsága és külö-

[133] The Times, 1940. VI. 9.

nösen a személyi állomány alacsony erkölcsi színvonala rejtőzött. Az olasz katonáktól távol álltak a vezető körök hóditó céljai. Később még a német tábornokok is elismerték, hogy „az olasz fegyveres erő minden szempontból tökéletlen eszköz volt, amelyet addig csak politikai blöff céljára alkalmaztak".[134]

Olaszország június 10-én történt hadbalépése azonban természetesen ennek ellenére súlyosbította Franciaország helyzetét. Az olasz hadsereg a Mont-Blanc és a Földközi-tenger között az egész arcvonalon támadást intézett Franciaország ellen. 32 olasz hadosztállyal a mindössze 6 hadosztályból álló francia alpesi hadsereg állt szemben.

A hitlerista hadvezetéssel történt megállapodás alapján az olasz csapatoknak a Franciaország délkeleti részén fekvő Chambéry városig kellett volna előnyomulniuk és ott találkozniuk a német csapatokkal. Erre a találkozóra azonban Chambéryben nem került sor. A francia csapatok szívósan harcoltak, és megtartották állásaikat az ellenséges túlerővel szemben. Az olaszoknak nagy nehezen sikerült elfoglalniuk a Földközi-tenger partján levő Mentone határmenti francia gyógyfürdőt.

A Tourstól 10 mérföldre egy várban tartózkodó francia kormány június 12-én megvitatta a helyzetet. Weygand tábornok, a francia hadsereg főparancsnoka a legsötétebb színekkel ecsetelte a katonai helyzetet, és követelte, hogy Franciaország azonnal tegye le a fegyvert Németország előtt, különben „társadalmi megrázkódtatások" érhetik az országot. Közölte, hogy jelentéseket kapott a párizsi zavargásokról, és arról, hogy Maurice Thorez, a francia kommunista párt vezetője beköltözött az Elysée-palotába, az elnök rezidenciájába.

Mandel belügyminiszter távbeszélőn azonnal megkérdezte Langeront, Párizs prefektusát, aki megcáfolta Weygand koholmányait, s kijelentette, hogy a fővárosban teljes nyugalom uralkodik.

Ennek ellenére Weygand fenyegetésének megvolt a foganatja. A kormány attól tartva, hogy a háború népi ellenál-

[134] Tippelskirch: A második világháború története. 97. old., oroszul.

lássa változik, amelynek élén a párizsi munkások és elsősorban a kommunisták állnak majd, elhatározta, hogy lemond Párizs védelméről. Ugyanakkor elhatározta, kéréssel fordul Anglia kormányához, hogy közösen tárgyalják meg a francia fegyverletétel kérdését.

Másnap Párizst nyílt várossá nyilvánították. A német parancsnoksággal közölték, hogy a francia csapatok nem fogják védeni a fővárost. Franciaország ezt az elhatározását azzal indokolta, hogy „nincs semmi olyan hadászati ok, amely miatt Párizst védeni kellene". Dentz tábornok, a párizsi helyőrség fasiszta parancsnoka utasítást kapott, hogy lövessen agyon minden polgári személyt és katonát, aki kísérletet tesz a főváros védelmére.

A francia kormány véleménye szerint tehát Párizs védelme indokolatlan volt. Így csak a francia nép ellenségei okoskodhattak. Valójában Párizs Franciaország számára rendkívül nagy jelentőségű, amit szemléltetően bebizonyított nemcsak az 1870—71. évi francia—porosz háború, hanem az első világháború is. Párizsban és környékén mintegy 12 millió ember él, köztük több mint 3 millió munkás. Párizs a francia gépipar és hadiipar központja. Itt futnak össze Franciaország legfontosabb közlekedési vonalai. Engels már a XIX. században kiemelte Párizs különleges szerepét Franciaország védelme szempontjából. „Franciaország súlypontja nem közepén, a Loire folyónál, Orleans körül van, hanem északon, a Szajnánál, Párizsban, és a tapasztalat kétszer is megmutatta, hogy Párizs bevételével egész Franciaország elesik. Ezért Franciaország határvonalainak katonai jelentőségét mindenekelőtt az a védelem határozza meg, amelyet Párizsnak nyújtanak."[135] A Francia Kommunista Párt vezetősége ezért közölte a kormánnyal, hogy a párt Párizs feladását árulásnak fogja tekinteni, és javasolta, hogy a fővárosnak, Franciaország agyának és szívének megvédése érdekében szervezzék meg a népfelkelést.[136]

Párizs nyílt várossá nyilvánítása Franciaország fegyverletételének előhírnöke volt. Párizs ellenállása jeladás lett

[135] Engels válogatott katonai művei. I. kötet, 1937. 78. old., oroszul.
[136] Lásd Florimont Bonte: A becsület útja.

volna a fasiszta hódítók elleni általános népfelkelésre. A francia katonák és sokan a tisztek közül a bátorság, a hősiesség, és az önfeláldozás rengeteg tanújelét adták a hitlerista hordák elleni harcokban, s ez azt bizonyítja, hogy a nép képes lett volna eltorlaszolni az ellenség útját. Ez azonban nem felelt meg a francia vezető körök elgondolásainak. Egy amerikai tudósító ezt jelentette Franciaországból: „Franciaország nagytőkései szívesebben látták Hitlert Párizsban, mint a népfrontot... Úgy látszik, jobban féltek a győzelemtől, mint a vereségtől."[137]

Párizs feladása ügyében Bullit, a párizsi amerikai nagykövet vállalta a közvetítő szerepét. A német csapatok június 14-én akadálytalanul bevonultak Párizsba.

Ezalatt Toursban folytak a tárgyalások a francia kormány és az angol kormány tagjai — Churchill, Halifax és Beaverbrook — között.

Anglia vezető körei arra akarták kihasználni Franciaország súlyos helyzetét, hogy megkaparintsák gyarmatait, hadiflottáját, saját érdekeik szolgálatába állítsák erőforrásait, és egy angol tartomány rangjára degradálják Franciaországot. Az angol kormány 1940. június 16-án átnyújtotta Franciaország kormányának „Anglia és Franciaország Szövetsége" tervezetét. A tervezet szövegében a többi között ez állt: „A két kormány kijelenti, hogy Franciaország és Anglia többé nem két nemzet, hanem az egységes francia—brit szövetség... Franciaország minden polgára közvetlenül Anglia polgára, hasonlóképpen minden angol Franciaország polgára lesz."[138]

Formailag a tervezet egyenlő jogokat biztosított a „szövetség" mindkét tagja részére. Gyakorlatilag azonban az akkori helyzetben a vezető szerep Angliáé lett volna, és éppen erre spekuláltak az angol miniszterek.

A francia—brit szövetség tervezete abból a feltételezésből indult ki, hogy Franciaország örökre megszűnt nagyhatalomnak lenni. Anglia kormánya sietett volna haszonélvezni a francia „örökséget."

1940-ben az angol javaslat kormányvitája során Paul

[137] The New York Post, 1940. VII. 3.
[138] The Times, 1940. VI. 18.

Reynaud a javaslat elfogadása mellett emelt szót. A kormány nagy része viszont Pétain vezetésével azon az álláspontón volt, hogy le kell tenni a fegyvert a német fasiszták előtt. „Jobb náci tartománynak lenni, mint brit dominiumnak",[139] hangsúlyozta Pétain.

Ily módon Franciaország kormánya két csoportra szakadt: az egyik hajlandó volt Franciaországot áldozatul dobni az angol imperializmusnak, a másik viszont kész volt a német fasizmus szolgálatába szegődni. Csak olyan emberek nem akadtak a kormányban, akik kiálltak volna a szabadság és függetlenségi harc programja mellett. Ez világosan mutatta, hogy az ország felső vezető rétegei a nemzetárulás szakadékába zuhant.

A francia kormány szótöbbséggel a fegyverletételre szavazott. Másnap, június 17-én, Reynaud lemondott és Pétain lett a kormányfő, aki rádión keresztül azonnal utasította a francia csapatokat a harc beszüntetésére és közölte, hogy már megkezdte a tárgyalást az ellenséggel. Ez a bejelentés teljesen demoralizálta a francia hadseregeket, amelyek akkor még bátran ellenálltak a fasiszta hódítóknak.

2

A Franciaországgal szemben támasztandó követelések összehangolása céljából Hitler június 18-án Münchenben találkozott Mussolinivel. A megbeszélések folyamán kiderült, hogy a „tengelyhatalmak" között komoly nézeteltérések vannak. Az Egyesült Államok kormánya ugyanakkor elhatározta, hogy kiveszi a részét a francia—német háború eredményeinek realizálásából: felszólította Németország és Olaszország kormányát, hogy tájékoztassák a fegyverszüneti feltételekről. Németország és Olaszország azonban ezt elutasította, s emiatt a köztük és az Egyesült Államok közti ellentétek még jobban elmélyültek.

1940. június 21-én a hitleristák megrendezték a fegyver-

[139] Tippelskirch: A második világháború története. 90. old., oroszul.

szuneti feltetelek atadasanak ceremoniajat A felteteleket Hitler jelenleteben Keitel nyujtotta at Franciaorszag kepviseloinek, megpedig ugyanabban a szalonkocsiban, amelyben 1918 november 8-an Foch marsall adta at a fegyverszuneti felteteleket a nemet megbizottnak A hitleristak kulon e celra elohozattak a kocsit a muzeumboi, es a compiegne-i erdoben levo Retonde allomasnak ugyanarra a mellekvaganyara tolattak be, ahol 1918 novembereben allt

A fegyverszuneti feltetelek, amelyeket Petain kormanya minden modositas nelkul elfogadott, a kovetkezok voltak

A hadmuveleteket azonnal beszuntetik, es minden francia hadsereg leteszi a fegyvert A francia szarazfoldi csapatokat valamint a haditengereszeti es legierot — kiveve azokat az egysegeket amelyekre a francia kormanynak a ,rend' fenntartasa erdekeben szuksege van — haladektalanul le kell szerelni Nemetorszagnak joga van megkovetelni, hogy jo allapotban adjak at neki az egesz tuzerseget, a harckocsikat a panceltoro fegyvereket a katonai repulogepeket a gyalogsagi fegyverzetet a vontatokat es a loszert A szarazfoldi es parti erodoket teljes fegyverzetukkel tervrajzukkal es a letelepitett aknakra vonatkozo adatokkal egyutt azonnal at kell adni Nemetorszagnak

A fegyverszuneti feltetelekben az is szerepelt, hogy Franciaorszag teruletenek jelentos reszet nemet csapatok szalljak meg es a megszallasi koltsegeket a franciak fizetik

Franciaorszag iparvidekei teljes egeszukben nemet megszallas ala kerultek A hitleristak fuggoben hagytak, hogy kesobb milyen teruleti koveteleseket tamasztanak Franciaorszaggal szemben Egyelore megelegedtek azzal, hogy Elzasz-Lotharingiat Nemetorszaghoz csatoltak Franciaorszag iparara szukseg volt az ujabb katonai kalandorvallalkozasok elokeszitesehez es vegrehajtasahoz A megszallt ovezetbe esett Franciaorszag feldolgozo ipari vallalatainak 65%-a amelyek a haboru elott az orszag nyersvas- es aceltermelesenek 98%-at szolgáltattak

Kerdezhetnok, miert nem szalltak meg a hitleristak egesz Franciaorszagot mint ahogy azt kesobb meg is tettek? Ennek az volt az oka hogy egy francia babkormany letreho-

zása lehetővé tette Németország számára, hogy a francia flottát és gyarmatokat a maga céljaira használja fel. A fegyverszüneti feltételek 8. cikke így hangzott: „Az egész francia flottát, azon hajók kivételével, amelyek gyarmati érdekei biztosítása céljából megmaradnak Franciaországnak, az erre a célra kijelölt kikötőkben kell összpontosítani, ahol német és olasz ellenőrzés alatt leszerelik és lefegyverzik."[140]

A fegyverszünet tartamát nem szabták meg. A feltételekben ehelyett a következő állt: „Ez a fegyerszünet a békeszerződés megkötéséig érvényes, és bármikor felmondható, ha a francia kormány nem teljesíti kötelezettségeit."[141] A fegyverszünetnek nyomban azután kellett érvénybe lépnie, miután Franciaország elfogadta Olaszország fegyverszüneti feltételeit.

Június 22-én a francia megbízottak aláírták a fegyverszüneti egyezményt ezekkel a lealázó feltételekkel.

A fasiszta Olaszország vezetői türelmetlenül várták az órát, amikor végre előterjeszthetik követeléseiket Franciaországnak. Az olasz fasiszta lapok a németekhez hasonlóan a lehető legnagyobb keménységet követelték a francia néppel szemben. A Tevere című lap június 23-án ezt írta: „Semmiféle könyörületet Franciaország iránt. Vajon nem tett-e meg mindent ahhoz, hogy megérdemelje, hogy cipősarkunkkal a nyakára hágjunk? Franciaország évszázadokon át maradjon térdre kényszerítve."

Az Olaszország és Franciaország közti egyezmény feltételei, amelyek kiegészítették a francia—német fegyverszüneti szerződés feltételeit, kimondták, hogy a hadműveletek Franciaország minden gyarmatán és mandátumos területén megszűnnek. Az egyezmény demilitarizált övezeteket állapított meg, amelyek olasz megszállás alá kerültek. Franciaország területén az övezet határa 50 kilométerre húzódott attól a vonaltól, amelyen az olasz csapatok a hadműveletek beszüntetésének pillanatában álltak. Tuniszban és Algériában a demilitarizált övezet Líbia határától 250 kilométerre terjedt. Franciaország köteles volt demilitarizálni francia Szomáliföld

[140] The New York Times. 1940 VI. 26
[141] Ugyanott.

partvidékét és haditengerészeti erődítményeit, köztük a touloni a bizertai és az oráni haditengerészeti támaszpontokat. Olaszország teljes és korlátlan jogot nyert arra, hogy használhassa Dzsibuti kikötőt és annak berendezéseit. valamint a Dzsibutiból Addisz-Abebába vezető vasútvonal francia szakaszát.

E fegyverszüneti feltételekben nem szerepeltek Olaszországnak Franciaországgal szemben támasztott területi igényei. Hitler nem járult hozzá Mussolininak ahhoz a követeléséhez, hogy a franciák azonnal adják át Olaszországnak Savoyát, Korzikát, Nizzát és Tuniszt. A német imperialisták korántsem akartak ilyen zsíros falatokat juttatni Mussolininek. Ezenkívül a hitleristáknak szükségük volt a franciaországi bábkormány fenntartására. Ez pedig azt jelentette, hogy a Franciaország felosztásával egy ideig várniuk kellett.

Ciano, olasz külügyminiszter ezzel kapcsolatban a következőket írta naplójába: „Úgy láttam, hogy Mussolini elégedetlen ... A Duce határozottabb. Azt szeretné, hogy Franciaországot teljesen megszállják, és követeli a francia flotta kiadását. De tudja, hogy véleménye csupán kívánság jellegű"[142], amivel Hitler nem hajlandó számolni.

A francia kormány elfogadta az olasz fegyverszüneti feltételeket, és június 24-én aláírták az egyezményt. Így 1940. június 25-én a német—francia fegyverszüneti egyezmény is hatályba lépett.

A fegyverszüneti feltételek szörnyű erőszakot jelentettek a francia néppel szemben. Franciaországot megalázták, nemzeti jogait megcsúfolták. A francia népet arra kényszerítették, hogy korlátlan ideig tűrje a hitleristák garázdálkodását a megszállt területen és eltartsa a német megszálló hadsereget. A francia foglyok Németországban maradtak, hogy dolgozzanak rabtartóiknak. A francia fegyverek az ellenség kezére kerültek.

A fegyverszüneti feltételek azonban nem tükrözték vissza teljesen Franciaország valóságos helyzetét. Pétain kötelezte magát, hogy Franciaországból és gyarmatairól élelmiszert,

[142] Galeazzo Ciano: Diario. 1939—1943. Róma, 1946.

nyersanyagot és fűtőanyagot szállít Németországnak. A francia nép éhezett és fázott, s közben hosszú szerelvények szállították nemzeti vagyonát Németországba. Németország korlátlan lehetőséget kapott arra, hogy a francia üzemeket hadianyag- és fegyvergyártásra használja fel, a francia munkásokat kötelezték, hogy munkájukkal erősítsék Franciaország leigázóinak katonai gépezetét. A franciák millióit deportálták Németországba, hogy ott kényszermunkát végezzenek a hadiüzemekben.

A német munkásosztály élenjáró része határozottan elítélte a fegyverszüneti feltételeket. 1940 július elején az illegalitás nehéz körülményei között működő Német Kommunista Párt határozatott hozott, amely megállapította: „Németország munkásosztálya elítéli és sohasem ismeri el a compiègne-i diktátumot. A német munkások tudják, hogy ez a diktátum súlyosan csorbítja a német nép érdekeit. Testvéri szolidarításukat fejezik ki a francia proletariátus iránt, és kijelentik, készek velük vállvetve harcolni a compiègne-i béke, a nagy francia néppel szemben alkalmazott galád erőszak ellen."[143] Ez a határozat a proletár internacionalizmus egyik ragyogó megnyilvánulása volt.

Hasonló nyilatkozatot adott ki az Olasz Kommunista Párt is. A nyilatkozat megállapította: „Népünk nem akar az olasz fasiszta burzsoázia rabszolgája, sem a külföldi imperializmus vazallusa, sem pedig más népek börtönőre és elnyomója lenni. Nem akarja rabságba taszítani Franciaország testvéri népét. Mi, kommunisták, kijelentjük, hogy az olasz nép nem ismeri el és sohasem fogja elismerni azokat a gyalázatos »fegyverszüneti« feltételeket, amelyeket a német és olasz imperializmus kényszerített a francia népre."[144]

Melyek voltak az okai Franciaország nemzeti tragédiájának? A fő ok az az áruló politika volt, amelyet az ország vezető körei a háború előtt, sőt a háború alatt is folytattak. Franciaország fegyverletétele törvényszerű következménye

[143] Otto Winzer: Tizenkétévi harc a fasizmus és a háború ellen. Moszkva. 1956. 165. old., oroszul.

[144] Az Olasz Kommunista Párt harmincéves élete és harca. Moszkva. 1953. 479. old., oroszul.

volt a müncheni politikának, a farancia vezetők szovjetellenes tevékenységének. Franciaország, amelynek hazafias erőit üldözte és törvényen kívül helyzete a kormány, szétforgácsolódott, elvesztette tájékozódását, szövetségesek és barátok nélkül maradt, s ősi ellensége martaléka lett. Franciaország tragédiája a francia nép tragédiája, amelynek nemzeti érdekeiből gúnyt űztek a nagytőkések és a bankárok, akik számára bármiféle alku elfogadható volt Hitlerrel, ha abból hasznot lehetett húzni. Franciaország „kétszáz családja" gondolkodás nélkül elhatározta, hogy elárulja saját nemzetét, mert arra számított, hogy így jobban kordában tarthatja a népet. A francia burzsoázia inkább elárulta hazáját, semmint hogy saját népének kezébe helyezte volna az ország sorsát.

A francia tőkések segítettek a hitleri Németországnak a francia ipar felhasználásában. A megszállt területen „üzleti együttműködés" alakult ki a nagyiparosok és a megszállók között. Kernannak, az akkor Franciaországban járt ismert amerikai üzletembernek szavai szerint a hitleristák arra törekedtek, hogy „Franciaország megszállt részét egyetlen nagy ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági ültetvénnyé" változtassák.[145] Ez sikerült nekik — „a németek elérték azt, ami a háború előtti közgazdászok számára lehetetlennek tűnt: haladéktalanul hasznot húztak abból, amit fegyveres erővel hódítottak".[146]

Franciaország meg nem szállt részén a hitleristák Pétain kormányára támaszkodtak. Pétain Vichyt, a kis fürdővárost választotta székhelyéül. E helyen 1940. július 10-én a francia parlament képviselői, akik közül előzetesen eltávolították a kommunistákat és velük együtt minden hazafit, engedelmesen vállalva a francia nemzeti államiság sírásóinak szerepét, határozatot hoztak a Francia Köztársaság megszüntetéséről. A köztársasági államrendszert katonai diktatúra váltotta fel, amelynek vezetője, mint francia államfő, Pétain lett. Pétain gyorsan feltatálta magát új szerepében. A következő kiáltványt adta ki: „Mi, Philippe Pétain, Franciaország marsallja az 1940. július 10-i alkotmányjogi törvény értelmében kije-

[145] Kernan: Report on France. 15. old.
[146] Ugyanott, 67. old.

lentjük, hogy átvettük a francia államfő teendőit. Ennek értelmében eltöröljük az 1875. február 25-i alkotmány 2. bekezdését."[147] Így tették sírba Franciaország alkotmányát és „Az emberi jogok deklarációját".

A vichyi kormány terrorista diktatúrája Franciaország meg nem szállt övezetében azt a célt szolgálta, hogy megtörje a munkásosztály ellenállását, és korlátlan lehetőségekhez juttassa a német fasisztákat az országnak ebben a részében is.

A francia burzsoázia bonyolult politikai játékot űzött. Elsősorban Hitlerre támaszkodott, de egyszersmind biztosítani akarta az amerikai és angol uralkodó körök támogatását is. Ezért a Pétain-kormány 1940. október végén titokban Londonba küldte megbízottját, Louis Rougiert. Rougier megbeszélést folytatott Cadogan angol diplomatával, lord Halifaxszel és végül magával Churchillel is. Ennek eredményeképpen 1940. október 28-án gentlemen's agreement-et[148] kötöttek, amelynek értelmében Anglia hajlandó volt némileg lazítani Franciaország meg nem szállt részének tengeri blokádját, megakadályozni de Gaulle-t a vichyi kormányhoz hű gyarmatok elfoglalásában, és enyhíteni a Pétain-kormány elleni propagandát. Pétain kormánya viszont kötelezte magát, hogy nem nyújt segítséget Hitlernek az Anglia elleni háborúhoz, nem adja át Németországnak a francia flottát és az afrikai katonai támaszpontokat, nem követeli a de Gaulle által elfoglalt gyarmatok azonnali visszaadását, és hadbalép Németország ellen abban a pillanatban, amint az angolok nagy katonai erőket tudnak partra tenni Franciaországban.

Roosevelt elnök Leahy tengernagyot, közvetlen tanácsadóját nevezte ki nagykövetnek a Pétain-kormány mellé. Az ő diplomáciai tevékenységének eredménye volt, hogy 1941. február 26-án Weygand tábornok és Murphy amerikai diplomata titkos egyezményt írt alá. Az egyezmény értelmében az Egyesült Államok fontos gazdasági pozíciókhoz jutott az észak-afrikai francia gyarmatokon. Az Egyesült Államok kormánya viszont kötelezte magát, hogy e gyarmatoknak, vala-

[147] Lemkin Raphael: Axis Rule in Occupied Europe. Washington, 1944. 405. old.

[148] Becsületbeli alapon kötött megállapodás. — Szerk.

mint Pétain kormányának hadászati fontosságú nyersanyagot, iparcikkeket és élelmiszert szállít.

A francia burzsoázia kétkulacsos politikája a vichyi kormánynak nemcsak ezekben a cselekedeteiben nyilvánult meg. Franciaország fegyverletétele után Londonban megalakult a „Francia Nemzeti Bizottság" de Gaulle tábornokkal az élén.

1940. július 7-én Churchill és de Gaulle egyezményt írt alá. Ez feljogosította de Gaulle-t arra, hogy Angliában önkéntesekből francia fegyveres erőket szervezzen. Az angol kormány kötelezte magát, hogy e csapatokat ellátja a szükséges fegyverzettel és felszereléssel. De Gaulle-t kinevezték főparancsnokká, de az angol főparancsnokság utasítása szerint kellett működnie. A francia főparancsnok a polgári közigazgatás megteremtésére is jogot kapott. A polgári közigazgatási apparátus és a de Gaulle-nak alárendelt francia katonák eltartási költségeit az angol kormány vállalta magára. Ez az egyezmény de Gaulle mozgalmát az angol burzsoázia érdekeinek és terveinek szolgálatába állította.

Az angol flotta az angol kormány utasítására és de Gaulle hozzájárulásával 1940. július 3-án megkísérelte kézre keríteni az oráni (algériai kikötő), majd néhány nappal később az alexandriai francia hajórajt. A francia hajók egy része megadta magát az angoloknak, másik része azonban ellenállt. Az angolok több francia hajót elsüllyesztettek. 1940 szeptemberében az angol flotta egységei és a de Gaulle alárendeltségébe tartozó francia haditengerészeti erők megpróbálták elfoglalni Franciaország fontos haditengerészeti támaszpontját, Dakart és az ott horgonyzó hajókat. A vállalkozás nem sikerült. Mégis egy idő múlva a francia gyarmatok nagy része csatlakozott de Gaulle mozgalmához.

Az uralkodó osztályok által elárult francia nép harcolt országa igazi nemzeti függetlenségéért. A francia nép ellenállási mozgalmának élcsapata a Francia Kommunista Párt lett.

1940. július 10-én a Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága Maurice Thorez és Jacques Duclos aláírásával kiáltványt adott ki. „Franciaország — mondta a kiáltvány — most megtudja mi a vereség, a megszállás, a megaláztatás.

De Franciaország, amely ma vérzik, szabadon és függetlenségben akar élni. Oly nagy nép, mint a miénk, sohasem lesz rabszolgák népe. Franciaország nem lesz gyarmati országgá. Franciaország, amelynek oly dicsőséges a múltja, sohasem fog térdet hajtani elvetemült és minden szolgálatra kész lakájok csapata előtt. Nem a megvert tábornokok, nem a zavarosban halászó üzletemberek, nem a levitézlett politikusok fogják Franciaországot az elesettségből felemelni. A népben rejlenek a nemzeti és társadalmi fölszabadulás hatalmas reményei. Csak a munkásosztály körül — amelynek nemes eszményekért lángoló lelke tele van bizalommal és bátorsággal — alakulhat ki a Franciaország szabadságáért, függetlenségéért és az újjászületésért küzdő front."[149]

A kiáltvány szabadságharcra szólította fel a francia népet. És a nép körében nem talált süket fülekre e felhívás. A francia nép úgy fogadta a kiáltványt, mint lelkiismeretének és becsületének hangját, mint harci programot.

[149] Maurice Thorez: A nép fia. 132. old.

Ötödik fejezet

AZ IMPERIALISTÁK HARCA FRANCIAORSZÁG FEGYVERLETÉTELE UTÁN

1

Franciaország fegyverletétele nehéz helyzetbe hozta Angliát. Magára maradt Németországgal szemben, és az angol uralkodó körök évszázados hagyományai ellenére kénytelen volt saját erőivel harcolni. Anglia egymagában természetesen nem tudott ellenállni Németországnak. Ezért Churchill és kormánya azt a taktikát alkalmazta, hogy húzta az időt, igyekezett némileg elodázni az eseményeket.

Anglia nehéz helyzete logikus következménye volt annak a politikának, amelyet vezető körei közvetlenül a háború előtt és a háború első hónapjaiban folytattak. Ickes, az ismert amerikai politikus a következőképpen jellemezte ezt a politikát: „Anglia továbbra is abban az illúzióban ringatta magát, hogy sikerül egymásnak ugratnia Oroszországot és Németországot, maga pedig szárazon megússza a háborút. Saját cselszövéseinek áldozata lett, s elvesztette az egész világ becsülését és rokonszenvét."[150]

A fasiszta Németország vezetői arra számítottak, hogy Franciaország leverése után Anglia kapitulál, vagy hajlandó lesz békét kötni Németországgal. Ilyen javaslat azonban angol részről nem hangzott el. Ekkor a német hadvezetés latol-

[150] Harold Ickes: The Secret Diary II. kotet. The Inside Struggle. New York, 1954. 705. old.

gatni kezdte a brit szigetekre való betörés esélyeit. Az invázió tervét, amelyet „Seelöwe" fedőnévvel láttak el, már jó előre kidolgozták. Ezt kiegészítette a közös spanyol—német „Izabella—Phoenix" terv, Gibraltár elfoglalásának terve.

A katonai helyzet kedvezett Németországnak. Dunkerque után Anglia úgyszólván fegyvertelen volt, mert nem rendelkezett akkora készletekkel, hogy pótolni tudta volna az Észak-Franciaországban hagyott hadianyagot, ipari termelése pedig továbbra sem elégítette ki a háborús szükségletet. Anglia kezében egyetlen hatásos eszköz volt — erős hadiflottája. Németország Anglia tengeri fölényét a légierő széleskörű alkalmazásával és a messzehordó parti ütegekkel próbálta ellensúlyozni.

Németország Franciaország északi és nyugati partvidékének megszállásával kedvező hadászati állásokat szerzett. Angliát támadó repülőgépei Anglia közvetlen közelében, a La Manche-csatorna partján levő repülőterekről szálltak fel. A francia kikötők a német tengeralattjárók és a haditengerészeti légierő, valamint az angol kereskedelmi hajók ellen tevékenykedő portyázó hajók támaszpontjai lettek. Churchill nem sokra becsülte Anglia védelmi lehetőségeit. Az alsóház 1942. április 23-i zárt ülésén kijelentette: „1940-ben egy hozzávetőlegesen 150 000 válogatott katonából álló inváziós hadsereg halálos pusztulásba döntött volna bennünket".[151] Az angol kormány a lengyel kormány példáját próbálta követni — megállapodott Kanadával, hogy egy esetleges német invázió esetén átköltözik a tengeren túlra. Angliában is akadtak volna pétainok. De Gaulle emlékirataiban elmondja, hogy Angliában ezekben a napokban „a jól értesült" emberek suttogva emlegették azoknak a politikusoknak, püspököknek, íróknak és üzletembereknek a nevét, akik ilyen lehetőség esetén megegyeztek volna a németekkel, hogy ellenőrzésük alatt megszervezik az ország igazgatását.[152]

1940. július 16-án Hitler kiadta a 16. sz. direktívát, amelyben a többi között ez állt: „Minthogy Anglia reménytelen helyzete ellenére mindeddig semmiféle tárgyalási készséget

[151] The Daily Telegraph, 1946. I. 28.
[152] De Gaulle: Memoires de guerre. L'Appel. 1940—1942. 87. old.

sem mutatott, elhatároztam, hogy Anglia ellen deszant hadműveletet készítek elő, és azt szükség esetén végre kell hajtani. E hadművelet célja likvidálni a brit anyaországot mint a Németország elleni háború folytatásának bázisát, s ha szükség van rá, teljesen megszállni."[153] E direktíva alapján megkezdődött az átkelési eszközök előkészítése. Alig egy hónap elteltével Európa északi partvidékén már 168 szállítóhajó, 1910 uszály, 419 vontatóhajó és 1600 motoros naszád állt készenlétben erre a célra.[154] Az augusztus 1-én kiadott 17. sz. direktíva elrendelte, hogy haladéktalanul meg kell kezdeni a légiháborút Anglia ellen, s ezzel egy időben fokozni kell a haditengerészeti erők tevékenységét.

Mialatt ezek az előkészületek folytak, Németország vezető körei és a hadvezetés hozzáláttak a támadó hadműveletek fő irányának megváltoztatásához, a Szovjetunió elleni háború közvetlen megszervezéséhez.

Franciaország veresége és fegyverletétele következtében lényegesen megnövekedett Németország hadigazdasági potenciálja. A könnyű győzelmek nyomán a német vezetőkben olyan meggyőződés alakult ki, hogy képesek végrehajtani bármiféle katonai kalandot. A Szovjetunió elleni, korábbi háború most soronkövetkező célja lett a német uralkodó klikknek, bár a hitleristáknak látniuk kellett, hogy a Szovjetunió nagy és egyre növekvő erővel rendelkezik.

A Szovjetunió léte megmentette Angliát a hitleristák inváziójától. Foster elvtárs szavai szerint „Angliát kizárólag Hitlernek a vörös hadseregtől való félelme mentette meg a hódító nemzeti szocialisták támadásától"[155]

2

A szovjet kormány ezalatt a Szovjetunió védelmének erősítése céljából sikeresen megoldott több égető nemzetközi problémát.

[153] Tippelskirch: A második világháború története. 98. old., oroszul.
[154] Ugyanott, 99—100. old.
[155] W. Z. Foster: A kapitalizmus alkonya. 26. old.

A nemzetközi helyzetre kétségtelenül kedvezően ható kölcsönös segélynyújtási szerződések ellenére Litvánia, Lettország és Észtország vezető körei a fasisztabarát Smetona, Ulmanis és Piatis vezetésével továbbra is szovjetellenes aknamunkát folytattak.

A Szovjetunióval kötött kölcsönös segélynyújtási szerződés értelmében a balti országok kötelezték magukat, hogy nem vesznek részt semmiféle, a Szovjetunióval ellenséges koalícióban. Ezt a kötelezettséget azonban Litvánia, Lettország és Észtország vezető körei megszegték. Felújították a szovjetellenes katonai szövetséget, az úgynevezett „balti antantot".

A szovjet—finn háború fellelkesítette a balti fasisztákat, akik szovjet—német háborúról álmodoztak. Észtország, Lettország és Litvánia vezetői 1939 decemberében és 1940 márciusában titokban szovjetellenes katonai konferenciát szerveztek. Ezzel egy időben elkezdték a Szovjetunió ellen hangolni a közvéleményt. Ulmanis, a burzsoá Lettország elnöke 1940. február 10-én provokációs hangú rádióbeszédet mondott, amelyben felszólította a hadsereget, legyen készenlétben, ha a „nehéz, döntő pillanat" elérkezik. Márciusban a saulisták (fasiszta szervezet) Litvániában kongresszust tartottak. Smetona, a burzsoá Litvánia elnöke kongresszusi felszólalásában a Szovjetunió ellen uszított. Szlávellenes kirohanásai semmiféle kétséget sem hagytak aziránt, hogy a Szovjetunió ellenségeinek mesterkedéseit a hitleristák sugallják és irányítják.

Litvániában több provokációt szerveztek a kölcsönös segélynyujtási szerződés értelmében ott tartózkodó szovjet katonai egységek ellen. A litván kormány sorozatos letartóztatásokat rendelt el, és terrorintézkedéseket alkalmazott a szovjet katonai egységek litván polgári alkalmazottai ellen.

Június 14—16-án a szovjet kormány Litvánia, Lettország és Észtország kormányához nyilatkozatot juttatott el, amelyben hivatkozott a kölcsönös segélynyújtási szerződés durva megsértésének tényeire, és többek között követelte, hogy engedjenek be annyi szovjet csapatot, amennyi elegendő a kölcsönös segélynyújtási szerződések teljesítéséhez. A balti államok kormányai elfogadták a szovjet követeléseket, és június

15—17-en a szovjet csapatok bevonultak a balti koztarsasagokba

1940 junius 26-an a szovjet kormany Romania kormanyahoz fordult Besszarabia es Eszak-Bukovina kerdeseben A szovjet jegyzek megallapitotta, hogy „a kialakult nemzetkozi helyzet megkoveteli a multbol orokolt megoldatlan kerdesek mielobbi rendezeset" [156] Az egyik ilyen megoldatlan kerdes volt Besszarabia sorsa, amelyet 1918-ban hitszegoen elfoglaltak a romaniai vezetok Besszarabia visszaadasanak kerdese „szervesen osszefuggott azzal a kerdessel hogy a Szovjetunio visszakapja Bukovinanak azt a reszet, amelynek lakossagat tulnyomo tobbsegben kozos tortenelmi sors, valamint a nyelv es a nemzetiseg kozossege fuzi Szovjet-Ukrajnahoz' [157] Ezenkivul maga Bukovina lakossaga mar 1918-ban kijelentette, hogy csatlakozik Szovjet-Ukrajnahoz de akarata az antant beavatkozasa miatt nem teljesulhetett

Romania vezeto korei Nemetorszaghoz fordultak tamogatasert De mint Gafencu a reakcios roman politikus megallapitja, „a nemet kormany nem szandekozott beavatkozni a Szovjetunio es Romania kozti konfliktusba [158] A roman kormany kenytelen volt eleget tenni a Szovjetunio jogos koveteleseinek Junius 28-an Besszarabia es Eszak-Bukovina felszabadult a bojar Romania uralma alol, es visszakerult a Szovjetunio kebelebe

A szovjet hadsereg jelenlete Esztorszagban, Lettorszagban es Litvaniaban fekezte ezeknek az orszagoknak a reakcios, fasisztabarat burzsoa vezetoit s biztositotta nepuk teljesen szabad akaratnyilvanitasat A nep altal valasztott litvan, lett es eszt nemzetgyulesi kepviselok kikialtottak a szovjet hatalom visszaallitasat orszagaik teruleten s keressel fordult a Szovjetunio Legfelso Tanacsahoz, vegye fel orszagaikat a Szovjetunio kotelekebe A Szovjetunio Legfelso Tanacsa 1940 augusztus elejen teljesitette a harom orszag nemzetgyulesenek kereset

[156] A Szovjetunio kulpolitikaja Okmanygyujtemeny IV kotet 515 old
[157] Ugyanott IV kotet
[158] Gafencu Grigore Prelude to the Russian Campaign London 1945 290—291 old

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya ellenségesen fogadta a keleten történt eseményeket. Özönével szórta a rágalmakat a Szovjetunióra, és azon a címen, hogy a balti országok „érdekeit védelmezi", sietve lefoglaltatta az amerikai és angol kikötőkben horgonyzó litván, lett és észt hajókat. Az amerikai kormány zárolta az amerikai bankokban levő észt, lett és litván aranyletéteket.

A valóságban ezek az események megfeleltek a népek hajthatatlan akaratának, nemzeti és társadalmi érdekeinek. Ugyanakkor a Szovjetunió védelmi vonalainak nyugat felé történt előretolására a hitleri agresszió elleni harc sikere érdekében feltétlenül szükség volt. Churchill 1941 júliusában a szovjet kormányhoz intézett üzenetében elismerte, hogy „a Szovjetunió az ellenséget az előretolt nyugati határokon kényszerítette erőinek felvonultatására és a hadműveletek elindítására, ami részben gyengítette első rohamának erejét.[159] Végül a Szovjetunió eljárásának óriási szerepe volt Anglia sorsa szempontjából. A hitleristák — figyelembe véve a Szovjetuniónak a védelem megerősítésére tett intézkedéseit — lemondtak az Anglia elleni inváziórói. Jodl tábornok az akkori idők eseményeire emlékezve 1944-ben megállapította: „Nem szánhattuk rá magunkat a legaprólékosabban előkészített angliai partraszállásra. Senki sem vállalhatta a felelősséget és nem engedhette meg, hogy a német fegyveres erők az Angliáért való harcban elvérezzenek, amikor a Szovjetunió elleni háború közvetlenül küszöbön állt."[160] Ily módon a Szovjetunió volt az a döntő erő, amely megakadályozta a hitleri Németországot az Anglia elleni inváziós terv végrehajtásában.

Az események további alakulása során a Szovjetunió ismét megmutatta, hogy következetesen harcol a békéért. Az angol kormány továbbra is merőben ellenséges politikát folytatott a Szovjetunióval szemben. Anglia minden haladó közéleti személyisége elítélte ezt az öngyilkos, nemzetellenes politikát.

[159] Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel. (A továbbiakban „Üzenetváltás . . .") 1941—1945. Szikra, 1958. 14. old.

[160] A német háborús főbűnösök nürnbergi perének anyaga. oroszul.

Bernard Shaw, a világhírű angol író ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „Az elmúlt 20 év alatt mást sem tettünk, mint ócsároltuk Oroszországot és vezetőit, rágalmakat szórtunk rájuk. Választott vezetőink többségükben tőkések voltak, akiknek leghőbb vágyuk az volt, hogy csatlakozzanak Németországhoz Oroszországnak a tőkéshatalmak közti felosztása érdekében és kiirtsák a szovjeteket, ahogy annak idején Bismarck összefogott Thiers-rel, hogy eltiporja a párizsi kommünt. Az orosz kormány mindaddig nem hihet nekünk, amíg kormányunk összetétele ilyen. És szerencsétlenségünkre miniszterelnökünk, aki 1920-ban a fehérgárdistákat finanszírozta, Oroszország angol ellenségei közt a legtekintélyesebb fiugra."[161]

3

Németország vezetői, bár elhatározták a Szovjetunió megtámadását, látszatra továbbra is az angliai invázióra készülődtek. Ezeknek az előkészületeknek azonban most már más értelmük volt. Elsősorban arra szolgáltak, hogy álcázzák a Szovjetunió elleni támadás előkészítését. Raeder tengernagy a nürnbergi per tárgyalásán kijelentette, hogy a hitleristák „a háborúk történetének legnagyobb megtévesztését"[162] hajtották végre. Ezt a megtévesztést elősegítette a hivatalos amerikai és angol propaganda, amely mitoszt gyártott az „angliai" csatáról. Nagy hévvel szőtte tovább ezt a mítoszt Churchill, aki azt állította, hogy az angliai invázióra csak azért nem került sor, mert az angol légierő visszaverte a németek repülőtámadásait, és ezzel meghiúsította a német szárazföldi hadsereg inváziójá. De ugyanez a Churchill helyesen állapítja meg emlékirataiban, hogy „Hitler számára az Anglia elleni légiháború folytatása az Oroszország elleni erőösszpontosítás leleplezésének szükséges és alkalmas eszköze volt."[163]

Másrészt Németország azért folytatta légi tevékenységét

[161] Time and Tide, 1940. VI. 29.
[162] Cooper: The Nurenberg Trial. 250. old.
[163] Churchill: The Second World War. III. kötet, 37. old.

a szigetország ellen, hogy megfélemlítse az angol néptömegeket, és megkönnyítse az angol vezető körök és a hitleristák megegyezését. A német imperialisták arra számítottak, hogy megnyerhetik maguknak az angol monopóltőkéseket, ha felajánlják nekik, hogy kedvező feltételek mellett vegyenek részt a keleti hadjáratban. Hess, a náci párt helyettes vezére 1940 júliusában ebből a célból Madridba utazott, s ott tárgyalt az angol nagykövettel és a windsori herceggel, az angol király bátyjával. A windsori herceg a német javaslatokat haladéktalanul eljuttatta Londonba öccsének, a királynak és Churchill miniszterelnöknek, és kérte őket, hogy fogadják el azokat.[164] Az angol nép azonban erélyesen fellépett a hitleri Németországgal való mindenféle tárgyalás és alku ellen, és meghiúsította a német és az angol vezető körök készülő megegyezését.

Közben Németország folytatta az átkelési eszközök összevonását a La Manche-csatorna mentén. A szárazföldi csapatokat ezalatt keletre, Lengyelországba irányították, de a szovjet határtól bizonyos távolságra helyezték el őket. Július végén Poznanba csoportosították át von Beck egész hadseregcsoportját. Tippelskirch szerint „az események általános menetében ez volt a Szovjetunió elleni hadászati felvonulás első lépése; ez a felvonulás hosszú időn át tartott, és lehetőleg észrevétlenül kellett végrehajtani".[165] Ezzel egy időben Németországban megkezdték az új hadosztályok szervezését. Ugyanebben az időben láttak hozzá a Szovjetunió elleni háború hadműveleti terveinek konkrét kidolgozásához is.

Augusztus 9-én, az Anglia elleni első nagy német légitámadás előestéjén a hitlerista főparancsnokság „Aufbau-Ost" címmel parancsot adott ki, amelyben intézkedett a Szovjetunió elleni háború felvonulási területének berendezésére: vasutak, országutak, hidak, a csapatok elhelyezésére szolgáló épületek, kórházak, repülőterek, raktárak stb. építésére és karbahelyezésére.

A német légierő 1940. augusztus 9-től 1941. május 11-ig

[164] Waverley Root: The Secret History of the War, New York, 1945. I. kötet, 631. old.
[165] Tippelskirch: A második világháború története. 166. old., oroszul.

támadásokat intézett angol városok ellen. London, Coventry és Birmingham nagy károkat szenvedett. A légitámadásoknak sok polgári személy esett áldozatul.

A fasiszták barbarizmusa gyűlöletet keltett az angol népben; a közhangulat amellett volt, hogy a harcot a végsőkig kell folytatni. Anglia egyszerű embereinek akaratát nem sikerült megtörni; az angol nép nagy állhatatosságról tett tanúbizonyságot.

A légitámadások mellett a német hadvezetés tengeri blokád alá vette Angliát. E célra tengeralattjárókat és portyázó hajókat vetett be. Kezdetben e portyázó műveletekben 5 cirkáló vett részt, amelyekhez később csatlakozott az „Admiral Scheer" „zsebcirkáló", valamint a „Scharnhorst" és „Gneisenau" sorhajó is. 1941 tavaszán a hitleristák a „Prinz Eugen" nehézcirkálót, és a „Bismarckot", a legnagyobb német sorhajót szintén portyázásra használták fel.

A német tengeralattjárók és portyázók súlyos károkat okoztak az angol flottának. Német adatok szerint egy év alatt 1940 júniusától 1941 júniusáig a tengeralattjárók hárommillió bruttó regisztertonna, a portyázók és a légierő pedig több mint egymillió bruttó regisztertonna vízkiszorítású angol hajót süllyesztett el.

De Anglia is kemény csapásokat mért ellenségére. Az angol légierő a „Scharnhorst" és a „Gneisenau" sorhajókat tétlenségre kárhoztatta Brest francia kikötőben. Május 24-én a németek elsüllyesztették a „Hood" angol csatacirkálót, viszont ez komolyan megrongálta a „Bismarck" sorhajót. Május 27-én az angol flotta Bresttől 400 mérföldre nyugatra elsüllyesztette a „Bismarckot". A „Bismarck" megsemmisülése súlyos veszteség volt Németország számára.

Anglia nehézségei kétkulacsos magatartásra indították az Egyesült Államok vezető köreit. Az amerikai uralkodó körök féltek Anglia vereségétől, mert ez az Egyesült Államokat is súlyosan veszélyeztette volna. Az amerikai kormányt különösen nyugtalanította az angol flotta sorsa. 1940 júliusától kezdve Roosevelt elnök többször is felszólította Churchillt, hogy semmilyen körülmények között se adja át a flottát az ellenségnek. De emellett az amerikai monopoltőkések arra tö-

rekedtek, hogy a kedvező helyzetet régi, átfogó terjeszkedési terveik megvalósítására használják ki.

Az Egyesült Államok vezető körei régi politikájukat folytatva, mindenekelőtt a nyugati féltekén igyekeztek megerősíteni pozícióikat. Erről a politikáról Fernando Ortiz kubai szociológus ezt írta: „Kuba mindaddig nem lesz valóban független, amíg nem szabadulhat meg a gyarmati gazdasági kígyójától, amely talaján hízik és fojtogatja lakosait, körülfonja köztársasági címerünk pálmafáját, és azt az amerikai dollár emblémájává változtatja."[166] Havannában 1940. július 22-től 30-ig ülésezett az amerikai államok értekezlete, amely új korszakot nyitott a latin-amerikai országok leigázásának történetében. Hivatalosan az értekezlet napirendjén a semlegesség, a nyugati félteke védelme és a gazdasági együttműködés szerepelt.[167] E kérdések mögött azonban az Egyesült Államoknak az a törekvése húzódott meg, hogy még jobban alárendelje magának az amerikai államok gazdasági életét, fegyveres erőit és külpolitikáját, s kiszorítsa erről a földrészről az angol befolyást. 1940. augusztus 18-án Kanada és az Egyesült Államok megkötötte az ogdenburgi egyezményt, amelynek értelmében Kanada védelmének minden fontos pontját az amerikai imperializmus vette kézbe.

Az Egyesült Államok Anglia befolyásolására többek közt azt a nagy fegyverhiányt használta fel, amelyben Anglia Dunkerque után szenvedett. Az Egyesült Államok felajánlotta Angliának a szükséges fegyvereket, de egyúttal számos súlyos uzsorafeltételt kényszerített rá. Követelte, hogy Anglia bocsássa rendelkezésére a legújabb angol műszaki újításokat és a tudományos kutatómunka terén elért eredményeit, továbbá igényt jelentett be számos fontos katonai támaszpontra az Atlanti-óceán térségében. Churchill kormánya elfogadta e feltételeket. „Igen nehéz megérteni, milyen alávalóan kiszolgáltatta Winston Churchill Angliát az Egyesült Államoknak, miközben büszkén hirdette, hogy Anglia egyedül is helytáll Németország ellen."[168]

[166] Cuban Counterpoint, New York, 1947. 65. old.
[167] Documents on American Foreign Relations. II. kötet, Boston, 1940. 146. old.
[168] George Marion: Az amerikai birodalom. Szikra, 1949. 84. old.

Az Egyesült Államok nagy hasznot húzott az Angliával kötött üzletből. Hadászati fontosságú nyersanyagokat és számos fontos találmányt kapott tőle: a rádiólokátort, a Norden-féle bombacélzó-készüléket, az „1820" típusú repülőgépmotort és még sok mást.

Az atlanti-óceáni angol támaszpontokat az 1940. szeptember 2-án aláírt egyezmény értelmében Anglia 99 évre bérbeadta az Egyesült Államoknak. Ily módon az Egyesült Államok nagy hadászati fontosságú haditengerészeti és légitámaszpontokhoz jutott. Ennek következtében az Egyesült Államok és Anglia közti erőviszonyok az Atlanti-óceánon lényegesen az Egyesült Államok javára tolódtak el.

Az Egyesült Államok támaszpontokat kapott Új-Foundlandon, a Bermudákon, a Bahama-, Jamaica-, Santa-Lucia, Trinidad- és Antigua-szigeteken, valamint Brit-Guyanában. Még magukat az Egyesult Államok vezetőit is meglepte a váratlan siker. Roosevelt elnök a kongresszushoz intézett üzenetében megállapította: „A nyugati félteke biztonsága szempontjából ezeknek az előőrsöknek felbecsülhetetlen értékük van. Országunkban már régóta tudták, hogy szükség van rájuk... Éppen ezért megragadtam a kínálkozó lehetőséget, hogy megszerezzem őket."[169]

Az egyezmény tartalmazta Angliának a flottára vonatkozó kötelezettség-vállalását is, amelyet az Egyesült Államok már régóta sürgetett. „Ha a mostani háborúban, amelyben Anglia és a brit birodalom részt vesz, kiderül, hogy az angol hadihajók nem maradhatnak meg tovább a brit szigeteket övező vizeken, az angol flottát semmi esetre sem adják át az ellenségnek, és nem is süllyesztik el, hanem útnak indítják az óceánon túlra a birodalom más részeinek védelmezése céljából."[170]

És mit kapott Anglia cserébe ezekért az engedményekért? Mindössze 50 torpedórombolót, és az Egyesült Államoknak azt a meglehetősen kétértelmű kötelezettségvállalását, hogy megvédelmezi a brit birtokokat a nyugati féltekén. Az amerikai vezetők itt is hűek maradtak önmagukhoz. Átadtak Ang-

169 The New York Times, 1940. IX. 4.
170 Ugyanott.

liának 50 elavult, selejtezésre váró torpedórombolót. Az amerikai történészek még ma is csodálkoznak ezen az ügyes cserén. Matloff és Snell a következőket írja: „Az elnök a kapott felhatalmazást nagyszerűen kihasználta arra, hogy 50 elavult amerikai torpedórombolóért cserébe hosszú időre angol támaszpontokat vegyen bérbe a nyugati féltekén."[171] Ezenkívül Anglia fegyvereket is kapott az Egyesült Államoktól. A tengerentúli monopóliumok számára a fegyverszállítás szerfölött jövedelmező üzletnek bizonyult, ezért az amerikai fegyverek nagy mennyiségben érkeztek Angliába. 1940 második felében például Anglia 945 000 puskát, 84 000 géppuskát és egyéb fegyvereket vásárolt az Egyesült Államoktól.

A fegyverekért Anglia készpénzzel fizetett, aminek következtében kimerültek valuta- és aranytartalékai, és csökkentek külföldi tőkebefektetései.

1940 elején Anglia pénzügyi lehetőségei már meglehetősen szűkösek voltak. Az amerikai monopóliumok azonban továbbra is ki akarták használni azt az irigylésre méltó lehetőséget, hogy versenytárs nélkül helyezhetik el áruikat az angol hadianyagpiacon. Ezenkívül, miután Németország Franciaország veresége következtében megerősödött, az Egyesült Államoknak is érdeke volt, hogy Anglia és más államok ellenálljanak a hitlerista hódítóknak. Ezért az amerikai kormány kidolgozta a kölcsönbérleti törvényjavaslatot (lend-lease), amelynek értelmében bármely ország kaphatott fegyvert az Egyesült Államoktól, ha védelme „létfontosságú volt az Egyesült Államok védelme szempontjából".[172] A kongresszus elfogadta a törvényjavaslatot, és 1941. március 11-én az elnök aláírta. A kongresszus e célra 7 milliárd dollárt irányzott elő.

Ily módon 1940 második felében és 1941 elején véglegesen kialakult az angol—amerikai tömb. Ez a tömb mélységes belső ellentmondást rejtett magában. Angliát és az Egyesült Államokat összekapcsolta a Németország és Japán részéről fenyegető közös veszély és az a közös törekvés, hogy a világpiacon megszabaduljanak a német, valamint a japán verseny-

[171] Matloff és Snell: Hadászati tervezés az 1941—1942. évi koalíciós háborúban. Moszkva, 1955. 34. old., oroszul.
[172] Pravda, 1941. I. 12.

társtól. Az Egyesült Államok azonban ennél többet akart: a piacok és befolyási övezetek újrafelosztását, mégpedig nem csupán Németország és Japán, hanem Anglia rovására is. Dorothy Thompson, a neves amerikai újságírónő erről nyíltan írt: „Arról álmodom, hogy egy szép napon az egész angolszász világ egyesül. Hiszen teljesen világos, melyik csoport dominálna ebben a világban. Ennek az angolszász világnak a központja Amerika lenne, ahol a legnagyobb katonai és tengeri erő, a leghatalmasabb ipar és technika összpontosul."[173]

Anglia nemzetközi szerepe hanyatlófélben volt. Ez törvényszerűen következett a müncheni politikából. Az Egyesült Államok nagy hasznot húzott e hanyatlásból. Nyomban elfoglalta a vezető helyet az angol—amerikai tömbben. Angliának be kellett érnie a „fiatalabb partner" irigylésre nem méltó szerepével.

4

Az európai háború következtében a Csendes-óceán térségében is rendkívül bonyolulttá vált a helyzet. A japán imperialisták, akárcsak az első világháború idején, elhatározták, hogy kihasználják a kedvező alkalmat és megvalósítják messzemenő hódító terveiket. A Hoci című japán lap, az uralkodó körök szócsöve 1940. december 23-án ezt írta: „Az európai háborús zűrzavar Japán számára isteni ajándék. De nem szabad azt gondolnunk, hogy ez az isteni szél örökké fújni fog. Japán cselekvése fokozhatja e szél erejét, de teljesen el is állíthatja azt." Öt nap múltán ugyanez a lap kijelentette: „Ez a háború az a kulcs, amellyel kinyitjuk a kaput a kelet-ázsiai új rend általunk történő felépítése felé. Éppen ezért imádkoznunk kell, hogy a háború minél tovább tartson."

Hollandia és Franciaország veresége és fegyverletétele folytán napirendre került a kérdés: mi legyen a sorsa nagykiterjedésű csendes-óceáni birtokaiknak, elsősorban Indonéziának és Indokínának.

[173] The New York Herald Tribune, 1941. I. 11.

A kaucsukban, szénben, vasércben, cinkben, ónban, ezüstben és aranyban gazdag Indokína régóta csábította az imperialistákat. Japánt Indokína hadászati helyzete miatt is érdekelte. Messze délen fekvő tengeri kikötőit Japán támaszpontul szándékozott felhasználni az Indonéziáért, Burmáért és Malájföldért indítandó harcban.

1940. szeptember 23-án Japán egyezményt kötött a vichyi kormánnyal. Az egyezmény följogosította arra, hogy csapatai bevonuljanak Indokínába. Megkötésében közreműködött a hitleri Németország, amely igyekezett erősíteni kapcsolatait japán szövetségeseivel. Ily módon Indokínának korábban a francia ültetvényesek gyarmati rabságában szenvedő népét eladták egy újabb, nem kevésbé kegyetlen rabtartónak.

Japánt különösen csábította a kaucsukban és ásványolajban, színesfémekben és szénben gazdag Indonézia. Indonézia rendkívül fontos hadászati helyzetet foglal el a világ e részének tengeri közlekedési útjain. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei tisztában voltak azzal, hogy ha Japán elfoglalja Indonéziát, Angliát és Franciaországot, fontos hadállásoktól fosztja meg, Szingapur sokat veszít jelentőségéből, s a tőle keletre eső angol birtokok védtelenül maradnak; Japán megvetheti lábát a Burmához és Indiához vezető útvonalakon, bekerítheti a Fülöp-szigeteket, s veszélyeztetheti Ausztráliát és Új-Zélandot. Éppen ezért az Indonéziára bejelentett japán igény az Egyesült Államok és Anglia kormányának erélyes ellenállásába ütközött.

A Csendes-óceán medencéjében rendkívül kiéleződött a helyzet.

Közvetlenül az a veszély fenyegetett, hogy háború tör ki Japán és az angol—amerikai tömb között.

A japán imperialisták azonban fő erőiket korábbi terveiknek megfelelően a Szovjetunió ellen összpontosították. Ezért időre volt szükségük, hogy erőiket átcsoportosítsák, és előkészítsék az Egyesült Államok és Anglia elleni agressziót. Az agresszió útjában Távol-Keleten is csakúgy, mint Európában a Szovjetunió volt a legnagyobb akadály.

A japán agressziót az is megnehezítette, hogy csapatainak

egy része Kínában volt lekötve. Ezért a japán vezető körök sürgős intézkedéseket tettek a japán—kínai háború mielőbbi befejezésére. Kína megszállt területén bábkormányt alakítottak, amelynek feje Vang·Csing-vej, a kínai nemzet árulója volt. E „kormány" megalakításával az volt a japánok célja, hogy vonzó hatást gyakoroljanak a kínai földesurak és tőkések bizonyos részére, amely megrémült a háború nehézségeitől és különösen a néptömegek aktivitásától. A Vang Csing-vej-kormány megalakítása azonban nem változtatta meg a kínai néptömegeknek azt az elhatározását, hogy folytatják a harcot a japán agresszor ellen. Japán szövetségeseinek segítségét is megpróbálta igénybe venni a kínai háború mielőbbi befejezésére. Olaszország és Németország kormánya támogatta Japánnak a kínai Koumintang-kormányhoz intézett, a békekötésre vonatkozó felhívását. 1940. október 24-én a három ország csunkingi nagykövete közösen nyújtott át erélyes hangú jegyzéket e kérdésben.

Csang Kaj-sek ingadozott, s ez nyugtalanította az Egyesült Államok kormányát. Ezért figyelmeztette a washingtoni kínai nagykövetet, hogy az Egyesült Államok semmiféle tárgyalást sem helyeselhet Kína és Japán között. Az Egyesült Államok Kínának csak abban az esetben nyújthat újabb kölcsönöket, ha garantálja a japán javaslatok elutasítását. Az Egyesült Államok nyomása és főként a kommunisták vezetésével a japán agresszor ellen harcoló kínai nép eltökéltsége kényszerítette Csang Kaj-sek kormányát, hogy elutasítsa a japán javaslatokat.

A japán uralkodó körök nem szándékoztak lemondani a déltengeri előnyomulásról, s ezért elhatározták az általános gazdasági mozgósítást és a gazdasági élet kormányellenőrzését, hogy korlátozzák a nyersanyagok és egyéb anyagok felhasználását, s főleg, hogy még jobban korlátozzák a lakosság fogyasztását. A japán imperialisták programjuknak az „új gazdasági struktúra" hangzatos nevet adták.

Japán nemcsak az Egyesült Államok és Anglia, hanem a Szovjetunió ellen is háborúra készülődött. De okulva a haszani és halhin-goli keserves tapasztalatokon, a hitleri Németország támadása előtt nem szánta rá magát a Szovjetunió meg-

támadására. A japán vezérkar már 1940-ben kidolgozta a Szovjetunió elleni támadás tervét.

Japán agresszív cselekedetei szoros kapcsolatban voltak Németország és Olaszország hasonló akcióival. Ez még közelebb hozta egymáshoz a három agresszort.

1940. szeptember 27-én Berlinben aláírták a német—olasz—japán egyezményt.

A szerződés bevezető része megállapította: a három hatalom „elhatározta, hogy törekvései megvalósítása során a nagy kelet-ázsiai térségben és Európában egyaránt vállvetve cselekszik és együttműködik. Fő céljuknak az új rend megteremtését és fenntartását tekintik".[174]

Ezután következtek a szerződés cikkei:

„1. cikk: Japán elismeri és tiszteletben tartja Németország és Olaszország vezető szerepét az európai új rend megteremtésében.

„2. cikk: Németország és Olaszország elismeri és tiszteletben tartja Japán vezető szerepét a nagy kelet-ázsiai térség új rendjének megteremtésében.

„3. cikk: Németország, Olaszország és Japán kész együttműködni a fenti alapon. Kötelezik továbbá magukat, hogy kölcsönösen támogatják egymást minden politikai, gazdasági és katonai eszközzel, abban az esetben, ha a három szerződő fél egyikét támadás érné valamely hatalom részéről, amely jelenleg nem vesz részt az európai háborúban és a kínai—japán konfliktusban."

„5. cikk: Németország, Olaszország és Japán kijelenti, hogy a jelen egyezmény semmiképpen sem érinti az egyezmény három részvevője és a Szovjetunió közti jelenlegi politikai státust."[175]

A berlini paktum a három agresszor korábbi egyezményének, az „antikomintern paktumuknak" a megújítása volt. A szerződő felek azonban most már úgy látták, hogy levehetik az álarcot. Többé már nem titkolták, hogy céljuk a világ meghódítása, és siettek nyilvánosságra hozni felosztására vonatkozó terveiket. Németország és Olaszország elsősorban Európa

[174] The Times. 1940. IX. 28.
[175] Ugyanott.

meghódítására, Japán pedig Ázsia leigázására tartott igényt. Nem átallották kereken kijelenteni, hogy „új rend" megteremtésére törekednek, amelyen a meghódított országok népeinek gyarmati leigázását értették.

A berlini paktum elsősorban a Szovjetunió ellen irányult. Az 5. cikkely álcázott megfogalmazása senkit sem tudott megtéveszteni valódi tartalmát illetően. Mint Konoje herceg, az akkori japán miniszterelnök a második világháború után kiadott emlékirataiban megállapítja, a berlini paktum „annak a terve volt, hogy az érvényben levő antikomintern paktumot átalakítsák egy alapjában véve a Szovjetunió ellen irányuló katonai szövetséggé".[176]

A szerződés feltételei értelmében Németország, Olaszország és Japán megtárgyalták távolabbi haditerveiket. E tárgyalások során Ribbentrop német külügyminiszter 1941 februárjában közölte a japán kormány képviselőjével, hogy Németország háborút fog indítani a Szovjetunió ellen, s az — mint mondta — „a németek gigantikus győzelmével és a szovjet rendszer összeomlásával fog végződni".[177]

A berlini paktum azonban nemcsak a Szovjetunió ellen irányult, hanem még közvetlenebbül, mint az „antikomintern paktum", az Egyesült Államok és Anglia ellen is. Ez újból áthúzta az angol és amerikai vezető körök számításait. Ezért a berlini paktum óvatosságra intette az Egyesült Államok és Anglia vezető politikusait. Roosevelt elnök rádióbeszédében kijelentette: „Amerika még sohasem volt olyan veszélyben, mint most. A Berlinben szeptember 27-én aláírt háromhatalmi szerződés fenyegeti az Egyesült Államokat."[178] Welles külügyminiszterhelyettes hangsúlyozta: „Az amerikai népet másfélszáz éves független léte alatt még nem fenyegette olyan veszély, mint most."[179] Ebből a helyzetmegítélésből az Egyesült Államok vezető politikusai azt a következtetést vonták le, hogy jobban össze kell fogniuk Angliával. Knox. az Egyesült Államok haditengerészeti minisztere kijelentette, hogyha Német-

176 Pravda, 1948. II. 20.
177 Ugyanott.
178 The New York Times. 1940. XII. 30.
179 Philip Graves: Record of the War. The Fourth Quarter. 245. old.

ország fegyverletételre kényszeríti Angliát, ez az Egyesült Államokat közvetlen pusztulással fenyegeti.[180]

Az amerikai imperializmus azonban még e válságos pillanatban is hű maradt önmagához. Segítette ugyan Angliát, de egyre súlyosabb uzsorafeltételeket kényszerített rá.

1940 október első napjaiban Hull, amerikai külügyminiszter, Lotian washingtoni angol nagykövet és Cassey ausztráliai követ tárgyalásainak eredményeképpen aláírták a csendes-óceáni angol—amerikai egyezményt. Az egyezmény értelmében a felek a következő kötelezettségeket vállalták: Anglia feljogosítja az Egyesült Államokat, hogy messzemenően igénybe vegye a szingapuri haditengerészeti támaszpontot, valamint az ausztráliai és az új-zélandi kikötőket. Az Egyesült Államok ígéretet tett, hogy segíti Angliát az Ausztráliából Burmába és Malájföldre irányuló csapatszállításban, továbbá, hogy a Csendes-óceánon nagy haditengerészeti erőket összpontosít. Elhatározták, hogy Burmán keresztül összeköttetést létesítenek Kínával hadianyagszállítás céljából.

Anglia vezető körei ezt megelőzően igyekeztek megnyerni Japán jóindulatát, s 1940 júliusában egyezményben vállalták, hogy három hónapra lezárják a Burmán keresztül Kínába irányuló átmenő áruforgalmat. A forgalmat most ismét megnyitották.

A berlini paktum azonban nem tudta megszüntetni a „tengelyhatalmak" közti ellentéteket. A német sajtó arról cikkezett, hogy Franciaországot és Hollandiát nem azért hódította meg Németország, hogy a győzelem gyümölcseit — e két ország gyarmatait — Japán szüretelje le. A szövetség erősítése céljából Németország a berlini paktum aláírása előtt kénytelen volt segíteni Japánnak Indokína elfoglalásában. Németország azonban értésére adta Japánnak, hogy a kérdésnek ez a rendezése még nem végleges. A német imperialisták ezenkívül az első világháború után Japánnak jutott csendes-óceáni német gyarmatokra is igényt tartottak. Viszont a japán imperialisták siker esetén nem voltak hajlandók beérni Kelet-Ázsia meghódításával.

[180] The Times, 1940. X. 7.

A japán—német ellentétek alapja az volt, hogy mindkét ország világuralomra tört, s ennek következtében elkerülhetetlen volt köztük a konfliktus. Olaszország sértve érezte magát, mert Franciaországra vonatkozó tervei füstbe mentek. Az olasz imperializmus azonban remélte, hogy Délkelet-Európa rovására kárpótolhatja magát.

5

Olaszországnak Franciaország és Anglia elleni hadbalépésével a hadműveletek Afrikában és a Földközi-tengeren is megkezdődtek. Az olasz imperialisták elhatározták, hogy ellenségeik gyarmatainak elfoglalása révén megteremtik saját nagy gyarmatbirodalmukat. Anglia és Franciaország katonai gyengesége, úgy látszott, teljes sikerrel kecsegteti Olaszországot.

Az olasz csapatok elfoglalták Brit-Szomáliföldet, és mélyen behatoltak Kenya területére. Sikerült benyomulniuk Szudánba is, ahol elfoglaltak két fontos helységet, Kasszalát és Gabatot. Kartumot, Szudán fővárosát közvetlen veszély fenyegette. 1940 szeptemberében megindult az olasz csapatok észak-afrikai támadása. Graziani marsall csapatai átlépték a líbiai—egyiptomi határt, és Szidi-Barrani egyiptomi városig törtek előre. Itt azonban támadásuk elakadt. A hadsereg nem volt felkészülve arra, hogy átkeljen az előtte elterülő Nyugati sivatagon.

Mialatt az olasz csapatok Afrikában a további hadműveletekre készülődtek, Olaszország kormánya újabb katonai kalandra szánta el magát. Ezzel az volt a célja, hogy megelőzze Németországot Délkelet-Európa elfoglalásában. Amikor 1940 nyarán Hitler nem engedte meg Mussolininak, hogy érvényt szerezzen hódító követeléseinek Franciaországgal szemben, az olasz imperialisták elhatározták, hogy „önálló" háborút indítanak a Balkánon.

1940. október 28-án éjjel 2 órakor az athéni olasz követ fölkereste a görög külügyminisztert, és ultimátumot nyújtott át neki. Az ultimátumban az állt, hogy „Olaszország a fegyve-

res konfliktus elkerülése végett elhatározta, felkéri a görög kormányt, hogy Görögország semlegességének garantálása és Olaszország biztonságának megszilárdítása érdekében engedje meg az olasz fegyveres erőknek néhány hadászatilag fontos pont megszállását Görögország területén".[181] Az ultimátum három óra múlva járt le. Mindez azonban csak puszta formaság volt, mert az olasz csapatok az olasz megszállás alatt levő Albániából ekkor már megtámadták Görögországot. Guderian szavai szerint „Hitler váratlanul arról értesült, hogy szövetségese háborút kezdett Görögországgal anélkül, hogy tájékoztatta, sőt hozzájárulását kérte volna".[182]

Amikor Olaszország megtámadta Görögországot, arra számított, hogy Metaxasz görög miniszterelnök fasiszta kormánya nem tanúsít ellenállást. A kormány valóban nem akart szembeszállni a hódítókkal. Ezt később maguk a görög tábornokok mondták el. Kazimotasz tábornok például kijelentette: „Metaxasz kormánya nem tartotta szükségesnek a határ megerődítését. Parancsot kaptam, hogy vonuljak vissza az Aratosz folyóig (Thesszália). Ha teljesítettem volna a parancsot, elvesztjük a háborút. De a frontkatonák akarata felülkerekedett."[183]

Görögország Kommunista Pártja, amelynek vezetői börtönben ültek, hazafiságtól izző felhívásban szólította fel a népet, hogy szálljon szembe az olasz agresszorokkal. A felhívás megállapította: „Mussolini fasizmusa gyalázatosan, hitszegően, orvul megtámadta Görögországot, hogy térdre kényszerítse és leigázza. Mi, görögök, most népünk szabadságáért, becsületéért és függetlenségéért harcolunk. A harc nehéz és kemény lesz, de az élni akaró népnek harcolnia kell, nem riadva vissza a veszélyektől és áldozatoktól."[184]

A tömegtüntetések arra kényszerítették a kormányt, hogy számoljon a népnek a kommunisták felhívásában megnyilvánuló akaratával. A görög hadsereg felvette a harcot az olasz fasisztákkal, megtisztította hazája földjét a hódítóktól, és visz-

[181] The Times, 1940. X. 29.
[182] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 133. old., oroszul.
[183] Chevrier és Marin: Demokrácia vagy fasizmus Görögországban Moszkva, 1947. 34. old., oroszul.
[184] Ugyanott.

szavetette őket Albániába, ahonnan a támadást megindították. Az albán partizánok derekasan támogatták a görög csapatokat. Ennek eredményeképpen Albánia több hadászati fontosságú pontja — Argirokasztro és Korica városok, valamint Szaranda kikötő az Adriai-tenger partján — felszabadult az olasz uralom alól.

Olaszország Görögország elleni támadását Anglia vezető körei megelégedéssel vették tudomásul, mert arra számítottak, hogy a görög nép harcát saját céljaik érdekében használhatják ki. Az angol vezetők véleményét kifejező egyik munkáspárti lap ezt írta: „Számunkra Görögország kényszerű hadbalépése rendkívüli lehetőségeket jelent. Ha elég gyorsan cselekszünk, olyan felvonulási területet biztosíthatunk magunknak, ahonnan megtámadhatjuk Olaszországot."[185]

Anglia azonban csak részben használta ki a helyzetet. 1940. november 12-ről 13-ra virradó éjjel angol haditengerészeti és légi erők csapást mértek az olasz flotta fő támaszpontjára, Tarantóra. Az olasz flotta súlyos veszteséget szenvedett: személyi állománya nem volt megfelelően kiképezve, és főként nem akart harcolni az olasz imperialisták érdekeiért. A Tarantóban horgonyzó hat olasz sorhajó közül három teljesen használhatatlanná vált, két olasz cirkáló szintén súlyosan megrongálódott. Ez a siker Anglia javára változtatta meg a Földközi-tengeri haditengerészeti erőviszonyokat, és lehetővé tette neki, hogy nagyszabású támadást indítson Afrikában.

Az afrikai angol támadás döntő feltétele azonban a görög és albán hazafiak hősies harca volt, akik nehéz helyzetbe juttatták Olaszországot.

1940. december 9-én az angol csapatok váratlanul támadásba lendültek Észak-Afrikában. December 11-én elfoglalták Szidi-Barranit, majd átlépték Libia határát, hamarosan elfoglalták egész Kirenaikát. Bengázival, a fontos haditengerészeti támaszponttal együtt. Nem sokkal később Abesszíniában (Etiópia), Eritreában. Olasz-Szomáliföldön, Brit-Szomáliföldön, Szudánban és Kenyában is megindult az angol támadás az olasz csapatok ellen. Afrikának ebben a részében a tá-

[185] The Daily Herald, 1940. XI. 1.

madó hadműveletek több mint fél éven át tartottak, és az angolok ezt a területet végül is teljesen megtisztították az olasz csapatoktól. 1941 nyaráig Olaszország valamennyi kelet-afrikai gyarmatát elvesztette, a nemrég meghódított Abesszíniával együtt.

1941. május 20-án Amba-Alaginál (Abesszínia) az „abesszíniai alkirály", az aostai herceg parancsnoksága alatt álló olasz csapatok maradványai letették a fegyvert.

Ezalatt — 1940 októberétől 1941 márciusáig — Németország szándékosan semmiféle segítséget sem nyújtott olasz szövetségesének. Meg akarta fenyíteni Olaszországot önfejűségéért. Ezenkívül várta a pillanatot, amikor a legyengült Olaszország segítséget kér, hogy uzsorafeltételeket kényszeríthessen rá. Emögött a német imperializmus Délkelet-Európa és a közel-keleti országok ellen irányuló határtalan hódító törekvései húzódtak meg. A hitleristák arra spekuláltak, hogy szárazföldi csapataik a megfelelő pillanatban keresztül törnek Délkelet-Európán és Törökországon, megkaparintják az iráni és iraki olajat, elérik Egyiptomot, elfoglalják a Szuezi-csatornát, s meg sem állnak Indiáig.

6

Délkelet-Európa rendkívül fontos szerepet játszott a német imperialisták hódító terveiben, mivel már elhatározták a Szovjetunió megtámadását. A hitleristák arra számítottak, hogy Délkelet-Európából nyersanyagot, élelmiszert és emberanyagot sajtolhatnak ki a Szovjetunió elleni hadjárathoz, továbbá, hogy délnyugatról is támadást intézhetnek ellene. A német hadvezetés annak is nagy figyelmet szentelt, hogy biztosítsa csapatai jobbszárnyát a Szovjetunió elleni háborúban.

A hitlerista diplomácia 1940 augusztusában lázas tevékenységet kezdett egész Délkelet-Európában. Messzemenően kihasználta a balkáni országok közti ellentéteket, azok területi igényeit. Így Magyarország esetében a magyar földesurak és tőkések revíziós törekvéseire számított. A trianoni

béke ugyanis Magyarországtól elszakított bizonyos területeket. Olaszország és Németország a bécsi tárgyalásokon „döntőbíró" volt Magyarország és Románia között. Az 1940. augusztus 30-i „bécsi döntés" értelmében egyezményt írtak alá amely Erdély jelentős részét csaknem 2,5 millió lakossal Magyarországnak juttatta. Németország a román vezetőknek a Szovjetunió területéből ígért „kárpótlást". A németek romániai ügynökeinek sikerült elérniük, hogy Antonescu tábornokkal az élükön a Szovjetunió elleni háború legbuzgóbb hívei kerüljenek a hatalomra. Az Antonescu-kormány 1940. október 7-én megengedte, hogy a német csapatok bevonuljanak Romániába.

Az első világháború után Bulgária, Németország volt szövetségese elvesztette területének egy részét. Dél-Dobrudzsát Románia kapta, ami nem felelt meg a történelmi igazságnak. A német imperialisták elhatározták, hogy kihasználják ezt. 1940. szeptember 7-én Románia hozzájárult ahhoz, hogy Dél-Dobrudzsát visszaadja Bulgáriának. Bár a Szovjetunió következetesen Dél-Dobrudzsa visszaadása mellett foglalt állást, a bulgáriai Hitler-barát propaganda a döntést kizárólag Németországnak tulajdonította.

Bulgária e válságos napjaiban a Szovjetunió kísérletet tett arra, hogy megvédelmezze e testvéri szláv ország nemzeti függetlenségét a német imperializmussal szemben. A szovjet kormány figyelmeztette Németországot délkelet-európai politikájának esetleges komoly következményeire, és határozottan elutasította Németországnak azt a javaslatát, hogy „határolják el" a befolyási övezeteket ezen a területen.

A Szovjetunió két ízben is felajánlotta a bolgár kormánynak, hogy kössön vele barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést.[186] A bolgár kormány azonban Németország nyomására elutasította a szovjet javaslatot. Az Egyesült Államok és Anglia szófiai diplomáciai képviselői szintén azt javasolták a bolgár kormánynak, hogy utasítsa el a szovjet javaslatot.

Borisz bolgár király 1940. november 18-án, a következő

[186] Bulgária története. Szófia, 1955. II. kötet, 759. old., bolgárul.

sokatmondó kijelentést tette Hitlernek: „Ne felejtse el, hogy ott a Balkánon hű barátja van, ne hagyja őt magára."[187]

Bulgária fasiszta vezetői hazaárulást követtek el: a bolgár népet eladták a német hódítóknak.

Dimitrov elvtárs megállapítása szerint „a bolgár népet az utóbbi évtizedekben ért minden nemzeti balsors és szerencsétlenség egyik legfőbb oka a nagybolgár sovinizmus, a nagybolgár ideológia, a balkáni hegemónia és a szomszédos népek feletti uralom politikája. Ezen az alapon nálunk éveken át garázdálkodott a fasizmus. Ezen az alapon a Ferdinánd és Borisz király környezetében levő német ügynökök eladták Bulgáriát a németeknek, s a német imperializmus eszközévé változtatták felszabadítóink, s nyugati és déli szomszédaink ellen."[188]

Németország megfelelő előkészítés után szövetséget kötött a délkelet-európai fasiszta vezetőkkel. 1940. november 20-án Magyarország csatlakozott a berlini paktumhoz. Példáját november 23-án Románia, majd november 24-én Szlovákia is követte.

Bulgáriában heves belső harc dúlt. A tömegek nyíltan kifejezték a Szovjetunió iránti rokonszenvüket. Hitler ügynökei, akiknek vezetője maga Borisz király volt, kevesen voltak az országban, de minden hatalom az ő kezükben volt. A bolgár kormány a néptől való félelmében maga sürgette, hogy minél hamarabb vonuljanak be a német csapatok.

Az első német katonák a lakosság megtévesztése céljából „turistaként" érkeztek Bulgáriába. Ezek február 28-án elfoglalták a repülőtereket, a vasútállomásokat, lefegyverezték a határőrsöket, s ily módon utat nyitottak a német hadosztályoknak. 1941. március 1-én Bulgária is csatlakozott a berlini paktumhoz.

Most Jugoszlávia volt soron. 1941. március 25-én a jugoszláv kormány is beadta a derekát. Ribbentropp hitlerista külügyminiszter „ünnepélyesen" megígérte, hogy Németország „mindig tiszteletben fogja tartani Jugoszlávia szuverenitását

[187] A nürnbergi per anyagából.
[188] Georgi Dimitrov beszédei, előadásai és cikkei. Szófia, 1947. III. kötet, 40. old., bolgárul.

és területi épségét, és sohasem fogja kérni, hogy engedjék meg a német csapatok átvonulását jugoszláv területen".[189] Ez szemenszedett hazugság volt, mert Németország éppen azért kötött szerződést Jugoszláviával, hogy megfossza nemzeti függetlenségétől és szuverenitásától, engedelmes eszközévé tegye.

Az agresszorok tömbjéhez való csatlakozás óriási felháborodást keltett az országban. Jugoszlávia szláv lakossága saját tapasztalataiból tudta, mit jelent az idegen iga. A nép nem akart semmiféle egyezményt a szlávság esküdt ellenségével, a német imperializmussal. Jugoszláviában új királyi kormány alakult, amely nem ratifikálta a Németországgal kötött szerződést, de nem is érvénytelenítette. Az új kormány kérlelni kezdte a hitleristákat, hagyják meg Jugoszlávia nemzeti önállóságát, s fogadkozott, hogy mindenben készségesen áll Németország rendelkezésére. A jugoszláv kormány április 2-i jegyzékében egyebek közt ez állt: „Jugoszlávia még e pillanatban is reménykedik abban, hogy megtartja semlegességét. Minden áldozatra kész, függetlenségének és integritásának feladása kivételével."[190]

Németország számára azonban, mivel már befejezte a Szovjetunió elleni, 1941. május 15-ére kitűzött támadás előkészületeit, fontos volt, hogy Jugoszláviát alávesse uralmának. Hitler még annak a gondolatát sem tűrte, hogy a német hadsereg hátában olyan országok maradjanak, amelyeknek lakossága nem hódolt be. Ezért az új jugoszláv kormány megalakulásának napján — 1941. március 27-én — parancsot adott a Szovjetunió elleni támadás elhalasztására, s Görögország megtámadásával egy időben Jugoszlávia megsemmisítésére.

A német főhadiszálláson 1941. március 27-én tartott megbeszélésén Hitler kijelentette: „A küszöbönálló »Marica« hadművelet szemszögéből és különösen a »Barbarossa«-terv végrehajtásával kapcsolatban Jugoszlávia igen megbízhatatlan tényező. Az idő mind politikai, mind katonai szempontból kedvező arra, hogy egészséges helyzetet teremtsünk az országban... Ennek megfelelően a »Barbarossa«-terv végrehaj-

[189] The New York Times, 1941. III. 26.
[190] The New York Times, 1941. IV. 3.

tásának elkezdését négy héttel el kell halasztani."[191] Hitlernek az volt az elgondolása, hogy szétzúzza Jugoszlávia fegyveres erőit, és megsemmisíti Jugoszláviát mint önálló államot.[192]

Közben létrejött az új olasz—német megegyezés. Olaszország a súlyos vereségek után segélykéréssel fordult Németországhoz. Hitler hajlandó volt segítséget nyújtani azzal a feltétellel, hogy a parancsnokságot átadják a német tiszteknek és a német csapatok bevonulnak Olaszországba. Mussolini hozzájárult ehhez a feltételhez. Németországnak ebben az időben már közvetlen érdeke volt a földközi-tengeri helyzet megváltoztatása, amely saját tervei szempontjából is kedvezőtlen volt.

A német hadvezetés a tuniszi felségvizek felhasználásával, amelyeket Pétain kormánya bocsátott rendelkezésére, 1941 márciusában Rommel tábornok parancsnoksága alatt több német hadosztályt dobott át Líbiába. A leváltott Graziani helyett Rommel lett az észak-afrikai olasz csapatok parancsnoka is. Rommel hadosztályai 1941. március 31-én támadásba mentek át, s hamarosan sikerült elfoglalniuk egész Líbiát, bár Tobruk helyőrsége hősiesen ellenállt. Júniusban Rommel csapatai elérték Sollum és Szidi-Barrani vonalát. A további támadást beszüntették, mivel a hitleri Németország megkezdte a Szovjetunió elleni háborút.

A Szovjetunió továbbra is védelmezte az egyre inkább német fasiszta zsarnokság alá kerülő délkelet-európai népek nemzeti függetlenségét. Amikor a német csapatok bevonultak Bulgáriába, a szovjet kormány 1941. március 3-án nyilatkozatot juttatott el a bolgár kormányhoz, s ebben megállapította, hogy „nem tudja osztani a bolgár kormány véleményét a tekintetben, hogy az helyes álláspontot foglalt el a szóban forgó kérdésben, mivel ez az álláspont, a bolgár kormány akaratától függetlenül, nem a békét erősíti, hanem kiterjeszti a háború szféráját, és Bulgáriát is belesodorja a háborúba".[193] A szovjet kormány nyilatkozatával leleplezte Bulgária uralkodó

[191] Korolkov: Hogyan készült a „Barbarossa-terv"? Vojennaja Miszl, 1946. 8. sz. 49. old.
[192] A nürnbergi per I. kötet, 362. old., oroszul.
[193] A Szovjetunió külpolitikája. Okmánygyűjtemény. IV. kötet, 545. old., oroszul.

klikkjének áruló politikáját, s kifejezte a szovjet népnek a német hódítók rabságába került bolgár dolgozók iránti rokonszenvét.

A Szovjetunió Magyarországot emlékeztette arra a nemzeti szabadságharcra, melyet a magyar nép sok évszázadon át vívott a német hódítók ellen. A szovjet kormány ünnepélyesen átadta Magyarországnak az 1848-as szabadságharc szovjet múzeumokban őrzött magyar zászlóit.

A Magyarország című lap 1941. március 24-i számának vezércikke ezt írta: A Magyarországtól keletre fekvő nagyhatalom elhatározta, hogy visszaadja a szabadságharc zászlóit a magyaroknak. Az orosz kormány az orosz nép nevében tisztelettel adóz a magyar nép nemzeti tragédiájának. A zászlók visszaadása, amely ünnepélyes történelmi esemény, emlékezteti a magyarokat a szabadságháború jelentőségére.

Amikor a hitleristák rátették a kést a jugoszláv nép torkára, a szovjet kormány barátságát nyilvánította e testvéri szláv nép iránt. 1941. április 5-én, néhány órával a hitleri Németország Jugoszlávia elleni hitszegő támadása előtt, Moszkvában aláírták a szovjet—jugoszláv barátsági és megnemtámadási szerződést.

Április 6-ra virradó éjjel a német légierő barbár támadást intézett a jugoszláv főváros ellen. A bombázásnak, amelynek sok ezren estek áldozatul, semmiféle katonai jelentősége sem volt, csupán a jugoszláv népet akarták terrorizálni vele.

Jugoszláviába 56 ellenséges hadosztály tört be (német csapatok Ausztriából, Magyarországból és Bulgáriából, továbbá magyar és olasz hadosztályok). A jugoszláv nép azonban sokáig ellenállhatott volna, ha nem a nagyszerb burzsoázia kezében lett volna a hatalom. A védelemre való legelemibb felkészülés hiánya, a hadsereg silány fegyverzete, a haladó demokratikus erők üldözése, a megoldatlan agrárkérdés, az árulók akadálytalan működése — mindez együttvéve azt eredményezte, hogy Jugoszlávia igen hamar katonai vereséget szenvedett. Jugoszlávia kormánya — akárcsak annak idején a lengyel kormány — sorsára hagyta az országot és már akkor Kairóba menekült, amikor a nép és a hadsereg még javában harcolt.

A hitleristák április 18-ig elfoglalták az egész országot. Jugoszlávia számára a megszállás keserves napjai következtek. A hitleristák minden képzeletet felülmúló kegyetlenséggel bántak Jugoszlávia népével. Országszerte hajtóvadászat folyt a jugoszláv katonák, tisztek és fiatalok után; ezeket összefogdosták és koncentrációs táborokba terelték. De sok tízezren elmenekültek a hegyekbe és az erdőkbe, elrejtőztek a megszállók elől, és fokozatosan bekapcsolódtak a partizánháborúba. A jugoszláv nép nem adta meg magát.

Jugoszlávia elfoglalása után a hitleri Németország hozzálátott a zsákmány felosztásához. Jugoszlávia északi részét — Szlovéniát — a hitleristák Németországhoz csatolták. Horvátországból önálló királyságot alakítottak Zágráb fővárossal. Az új ország királya az olasz fasiszta Spoleto herceg lett. Spoleto azonban igen félt a jugoszláv partizánoktól, és ezért jobbnak látta Olaszországban maradni. Horvátországot ténylegesen Ante Pavelics kormányozta, aki már régóta a hitleristák szolgálatában állt, s nem kevés érdemet szerzett előttük a német betörés napjaiban is. Olaszország Horvátországgal „garanciális és együttműködési" szerződést kötött, amely valóságos gyarmati rendszert kényszerített Horvátországra. Olaszország ezenkívül megkapta Montenegrót és Dalmácia nagy részét. A bolgár fasisztáknak Jugoszlávia déli része jutott az albán határig, Magyarország a Bánátot és Bácskát kapta. Jugoszlávia megmaradt részéből külön szerb „állam" alakult, Nedicscsel, a jugoszláv nép árulójával, a hitleristák helytartójával az élén.

A hitleri Németország ezzel a „bőkezűségével" főként azt akarta megmutatni, hogy a szolgáknak is jut valami az úr asztaláról. Ugyanakkor a hitleristák nem óhajtották erejüket arra fecsérelni, hogy hosszas és nehéz harcot vívjanak a jugoszláv partizánokkal; ezt a feladatot olasz, magyar és bolgár csatlósaikra bízták.

A Jugoszlávia elleni támadással egy időben a hitleri Németország 1941. április 6-án Görögországot is megtámadta. A vezető körök és tábornokaik itt is elárulták az országot. Epiruszban váratlanul letette a fegyvert Csulakoglu tábornok hadserege, aki később az athéni bábkormány feje lett, bár ez

a hadsereg még hosszú időn át tartani tudta volna magát a hódítókkal szemben. Fegyverletételével azonban utat nyitott a hitleristáknak. A Görögországban tartózkodó angol csapatok harc nélkül kivonultak az országból. Görögország április végéig a hitleristák kezére került.

A német imperialisták most már Európa egész délkeleti részét birtokolták. Ez azonban kisebb eredménnyel járt, mint amennyire Németország vezetői számítottak. A megszállók a lakosság izzó gyűlöletével találták szemben magukat, és kénytelenek voltak hosszadalmas harcot vívni ellene. A lakosság ellenállása megakadályozta, hogy a németek olyan mennyiségű nyersanyagot és élelmiszert szerezzenek ezekből az országokból, amennyire számítottak. A hitleri légierő fontos hadászati támaszpontokhoz jutott Görögország déli részén, de a fasiszta hatalmak az olasz flotta nagy veszteségei miatt a Földközi-tenger keleti részén nem tudták megteremteni uralmukat.

Németország elhatározta Kréta szigetének elfoglalását, hogy ily módon jobban előretolja déli irányban földközi-tengeri támaszpontjait, és kedvezőbb tengeri közlekedési feltételeket teremtsen magának. A hitleristáknak ezzel a hadművelettel fontos lélektani céljuk is volt: meg akarták mutatni Angliának, hogy a tenger nem akadály a német fegyveres erők előtt, meg akarták félemlíteni az angolokat, meg akarták továbbá könnyíteni a münchenistákkal való megegyezést, amire a német imperializmus továbbra is számított.

A Kréta elleni támadás 1941. május 20-án kezdődött. A szigetre német ejtőernyősöket dobtak le, akik elfoglalták a repülőteret. Erre rögtön leszálltak a csapatokat és hadianyagot szállító motoros és vitorlázó repülőgépek. Ezután a szállítóhajók is kikötöttek a sziget partjainál. Kréta elfoglalásához mindössze 10 napra volt szükségük a németeknek.

A német kormány a Földközi-tenger másik részén is igyekezett támaszpontokat szerezni. Szíriában és Libanonban a fasiszta Dentz tábornok volt Pétain helytartója, aki a legmesszebbmenőkig együttműködött a hitleristákkal. Irakban április 3-án a német ügynökök államcsínyt hajtottak végre, és bizalmi emberüket, Rasid ali Hajlanit juttatták uralomra, aki

nyomban megkezdte a felvonulási terület előkészítését a német fegyveres erők számára.

Irak lakossága azonban nem támogatta a fasiszta ügynökséget. Ez lehetővé tette Anglia számára, hogy 1941 májusában megszállja Irakot, és felszámolja az államcsíny következményeit. Június 8-án az angol csapatok de Gaulle egységeivel együtt támadást indítottak Dentz tábornok ellen, s hamarosan elfoglalták Szíriát és Libanont. Ily módon meghiúsultak a Közel-Kelet elfoglalására vonatkozó német tervek.

E tervek kudarcát két körülmény okozta: először az olasz flotta nagy veszteségei miatt meggyengültek a fasiszta hatalmak földközi-tengeri pozíciói; másodszor az arab Kelet népei ellenséges magatartást tanúsítottak a hódítókkal szemben. Ezt kihasználták az angol és a francia imperialisták, akik ugyan véget vetettek a német ügynökök aknamunkájának, de egyúttal a közel-keleti országok újabb leigázását is megkezdték.

*

A „különös háború" időszakában a második világháború imperialista háború volt. A hitleri Németország a Szovjetunió kivételével majdnem az egész európai szárazföldet elfoglalta. Az európai országok egymás után estek a német fasiszta hódítók áldozatául. Egy sem akadt köztük, amelyben a hivatalos hatalom akárcsak kísérletet is tett volna, hogy szembeszálljon Németország fegyveres hordáival, megfelelő fogadtatásban részesítse őket. Németország egyenként számolt le ellenfeleivel, és hadserege lényegében akadály nélkül hódította meg Európát.

A németek sikereinek fő oka az európai országok vezető körei és néptömegei közti mély ellentét volt. A néptömegek követelték a hódítók visszaverését, védelmezték hazájuk nemzeti függetlenségét. A burzsoá kormányok azonban jobban féltek saját népüktől, mint a német hódítóktól. Őket nem a szabadság és a demokrácia nagy eszményeiért, a fasizmus ellen vívott igazságos harc érdekelte, hanem a fasizmussal való megalkuvás, a szabadság és a demokrácia, a néptömegek elleni küzdelem. Ennek az alkunak szerves része volt a német agresszió elterelése kelet, a Szovjetunió felé. Európa és az

Egyesült Államok imperialista kormányai a hitleri Németországban nem annyira ellenségüket, mint inkább a Szovjetunió elleni osztályszövetségesüket látták.

A második világháború a kapitalista világrendszer általános válságának újabb megnyilvánulása volt.

1940 második felétől a második világháború jellege fokozatosan kezdett megváltozni. A megszállt európai országok hazafiai egyre határozottabban léptek fel a fasiszta betolakodók ellen. Fokozódott az angliai és amerikai néptömegek elszántsága a fasizmus visszaverésére, és egyre nagyobb nyomást gyakoroltak kormányaikra. Az említett országok vezető köreinek politikájában is változás állt be. Mivel érdekeiket és a világban elfoglalt pozícióikat a fasiszta agresszorok részéről egyre nagyobb veszély fenyegette, sőt veszélybe került nemzeti függetlenségük és állami önállóságuk, Anglia és az Egyesült Államok vezető körei, miközben továbbra is saját hódító céljaikat követték, kénytelenek voltak erélyesebb harcba kezdeni az olasz—japán—német koalíció ellen.

III. rész

A FASISZTA AGRESSZIÓ KITERJESZTÉSE. A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ ELSŐ SZAKASZA

Hatodik fejezet

NÉMETORSZÁG ÉS A SZOVJETUNIÓ A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ KÜSZÖBÉN

1

A német imperialisták hosszú időn át készültek rá, hogy háborút folytassanak a világuralom kivívásáért. Saját eszközeikre és az Egyesült Államok részéről oly bőkezűen rendelkezésükre bocsátott tőkére támaszkodva újjászervezték iparukat és lényegesen megnövelték termelési kapacitásaikat. Az alábbi táblázat megmutatja a fasiszta Németország tőkebefektetéseinek alakulását.

Tőkebefektetések a német iparban[194]
(millió márkában)

Év	Összesen	Ezen belül a termelőeszközök termelésébe
1933	557	309
1934	1 060	700
1935	1 636	1 221
1936	2 159	1 637
1937	2 843	2 208
1938	3 691	2 952
1939	4 432	3 596

[194] Németország ipara az 1939—1945. évi háború alatt. Moszkva. 1956. 29. old., oroszul.

A németországi gépgyártó üzemek termelése 1933-tól 1938-ig majdnem megnégyszereződött. Még jobban megnőtt a legfontosabb hadászati jelentőségű anyagok termelése. Például az alumíniumtermelés, amely 1932-ben 19 000 tonna volt, 1939-ig 200 000 tonnára emelkedett,[195] s felülmúlta az európai tőkésországok együttes alumínium termelését. Az amerikai monopóliumok segítettek a német gyárosoknak a szintetikus benzin és műgumi termelésének megszervezésében. Németország szintetikus benzintermelése már 1938-ban 1 500 000 tonna volt. Ez a mennyiség később majdnem 6 millió tonnára emelkedett. A második világháború kitörésekor Németországnak volt a legtöbb fémforgácsoló gépe a világon (1,6 millió egység).[196]

A német imperialisták már jóval a háború előtt haditermelésre állították át gazdaságukat, megszervezték a fegyver és hadianyag tömeggyártását. Nyugatnémet közgazdászok összeállították a német haditermelés indexét a háború előtti évekre.

Németország hadianyagtermelése
(az 1933. évi termelést 100%-nak véve)[197]

Év	Index
1933	100
1934	100
1935	200
1936	300
1937	450
1938	1 000
1939	1 250
1940	2 200

Más szóval Németország haditermelése 1933-tól 1940-ig 22-szeresére emelkedett.

A termelés növelésén kívül a német imperialisták jelentő-

[195] Németország ipara az 1939—1945. évi háború alatt. Moszkva, 1956. 25. old., oroszul.
[196] Ugyanott. 28. old.
[197] Ugyanott, 33. old.

keny háborús tartalékokat is képeztek. 1939 végén ólomból 10 hónapra, ónból, antimonból, nikkelből, molibdénből, krómból, vanádiumból, wolframból, mangánból 13—18 hónapra és kobaltból 30 hónapra elegendő tartalékkal rendelkeztek.[198]

Az európai tőkésországok megszállása révén erősen megnövekedtek Németország termelőkapacitásai, munkaerőtartalékai, élelmiszer-, nyersanyag-, ásvány- és fűtőanyag készletei. A német csapatok ezekben az országokban 9 milliárd font sterling[199] értékű különböző vagyontárgyat, ezenkívül 135 000 tonna rezet, ami hét hónapra volt elegendő, valamint 15 hónapi szükségleteiket fedező nikkelt zsákmányoltak. 88 német hadosztályt francia gépkocsikkal láttak el.[200] Az alábbi táblázat megmutatja, milyenek voltak a hitleri Németország termelő kapacitásai a Szovjetunió elleni háború kitörésekor.

A fasiszta Németország hadigazdasági potenciálja 1941-ben

Megnevezés	Mértékegység	A megszállt országok nélkül	A csatlós államokkal és a megszállt országokkal egy tt
Lakosság	millió fő	69	290
Ipari munkás	millió fő	10	28
Széntermelés	millió t	235	400
Ásványolaj-termelés	millió t	0,7	7,5
Acéltermelés	millió t	22	45

Hans Kerl, nyugatnémet hadigazdasági szakértő a következőket írja: „A nyugati háború erősen megváltoztatta Német-

198 Németország iparа az 1939—1945. évi háború alatt. Moszkva. 1956. 26. old., oroszul.

199 Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága a Nagy Honvédő Háború alatt.

200 Müller—Hillebrand: Dan Heer. II. kötet, 195. old.

ország hadigazdasági helyzetét. Először is lényegesen megjavult a nyersanyaghelyzet. Norvégia, Hollandia, Belgium és főként Franciaország a háború első hét hónapja alatt kikötőikben óriási hadászati nyersanyagkészleteket gyűjtöttek: fémeket, üzemanyagot, gumit, textilipari nyersanyagot stb., s most mindez hadizsákmányként a németek kezére került. Az említett országok ipara jól el volt látva nyersanyaggal, s új nyersanyag nélkül is nagy német megrendeléseket teljesíthetett. A vas- és acéltermelés bázisa jelentékenyen kibővült azáltal, hogy Hollandia, Belgium, Franciaország és Lengyelország szénbányái, ércbányái és acélöntő üzemei majdnem sértetlenül kerültek kezünkre. Németországnak ily módon egyedülálló lehetősége volt arra, hogy a megszállt országok nagy iparvállalatai révén fejlessze gazdaságát.[201]

A hitleristák tömegesen szállították el a munkásokat a függő és megszállt országokból, hogy a németországi hadiüzemekben zsákmányolják ki őket. 1942-ben több mint 10 millió, 1944 végén pedig 13 millió külföldi munkás dolgozott Németországban.[202]

A hitleri Németország a tőkésvilág legerősebb katonai hatalma volt. 1940-ben a német ipar már mintegy 9500 repülőgépet, 1800 harckocsit, 4000 löveget, 57 000 géppuskát és 1 400 000 puskát gyártott.[203] Franciaország, Csehszlovákia, Ausztria, Belgium, Hollandia, Magyarország, Románia és más leigázott országok gyárai a hitlerista csapatok számára készítettek fegyvert.

A német fegyveres erők előkészítése a Szovjetunió elleni támadásra akkor kezdődött meg, amikor elhalasztották az angliai partraszállás tervének végrehajtását. Átcsoportosították a csapatokat és új hadosztályokat állítottak fel. A német főparancsnokság 1940. szeptember 6-án parancsot adott ki, amelyben többek között ez állt: „Megparancsolom, hogy a következő hetekben növeljék a keleti megszálló csapatok létszámát. Biztonsági megfontolásokból Oroszországban nem sza-

[201] A második világháború eredményei. Cikkgyűjtemény. Moszkva, 1957. 368—369. old., oroszul.
[202] Németország ipara . . . 11. old., oroszul.
[203] A Nagy Honvédő Háború legfontosabb hadműveletei. 1941—1945. Cikkgyűjtemény. Moszkva, 1956. 7. old., oroszul.

bad azt a benyomást kelteni, hogy Németország keleti irányban támadásra készül."[204]

1940. december 18-án a német fegyveres erők főparancsnoksága jóváhagyta a 21. számú direktívát, amelynek fedőneve „Barbarossa-terv" volt.[205] E direktíva hangsúlyozta: „A német fegyveres erőknek készen kell állniuk arra, hogy még az Anglia elleni háború befejezése előtt egy gyors hadműveletlel legyőzzék Szovjet-Oroszországot."[206] A Szovjetunió elleni hadjárat alapgondolatát a 21. számú direktíva a következőképpen határozta meg: „Az Oroszország nyugati részében tartózkodó orosz csapattomegeket a páncélos alakulatok mély előretörésével merész hadműveletekben meg kell semmisíteni Meg kell akadályozni, hogy a harcképes csapatok az orosz terület beláthatatlan térségeire visszavonuljanak... A hadművelet célja Oroszország elvágása ázsiai részétől az Arhangelszk —Volga vonalon."[207]

A német imperialisták a Szovjetunió megsemmisítésére törekedtek. Hitler az egyik megbeszélésen a következőket mondta a parancsnokoknak: „Nekünk nem elegendő, ha szétverjük az orosz hadsereget, s elfoglaljuk Leningrádot, Moszkvát és a Kaukázust. El kell törölnünk a föld színéről ezt az országot, és népét meg kell semmisítenünk."[208]

A 21. számú direktíva a tervezett hadműveletek irányát is kitűzte. A főcsapás iránya a Pripjat-mocsaraktól északra húzódott. Ebben az irányban két hadseregcsoportot alakítottak. Az északi csoportnak a balti országokon keresztül Leningrád ellen, a déli csoportnak Belorussziján át északkeleti irányban kellett támadnia. A hitleristák elgondolása az volt, hogy először Leningrádot foglalják el Kronstadttal együtt, majd

[204] The Times, 1945. XII. 5.

[205] A német imperialistak a Szovjetunió elleni hódító háború tervét „Barbarossa-tervnek" neveztek el I Frigyes nemet csaszar (1123—1190) utan, akit rót szakálla miatt illettek ezzel a névvel. E császár hódító hadjára ai folyaman szamos nagy vereséget szenvedett. Ennek ellenére a nemet sovinisztak dicsoitették nevét, es legendakat szottek róla. Az egyik ilyen legenda ugy szol, hogy I Frigyes nem halt meg, hanem a Kiefhauserban (thi ringiai hegy) még most is él, s varja, hogy Németországot ujbol hódító hadjaratba vezesse Kelet ellen.

[206] A nurnbergi per I. kotet, 364. old., oroszul.

[207] Ugyanott, 365. old.

[208] Krasznaja Zvezda, 1945. XII. 11.

Moszkva felé fordulnak, s északról, valamint nyugatról indítanak támadást ellene. A Pripjat-mocsaraktól délre Lublin körzetéből Kijev irányában terveztek csapást mérni, majd a támadást a Dnyeper mentén déli irányban szándékoztak továbbfejleszteni. A déli szárnyon összpontosított német—román csoportosításra az a feladat várt, hogy aktív harctevékenységével biztosítsa a német hadsereg jobbszárnyát.

A német hadvezetés arra törekedett, hogy már nyomban a hadműveletek megindulásakor kezébe ragadja a kezdeményezést. A Nyugat-Európában aratott könnyű győzelmek után a hitleristák biztosak voltak a sikerben, és feltételezték, hogy a Szovjetunió elleni haditervük pontosan megvalósul. A szovjet hadseregnek merőben passzív szerepet szántak.

A hitleristák sokoldalúan és gondosan előkészítették a Szovjetunió elleni háborút. A német fegyveres erők az előző harcokban gazdag tapasztalatokat szereztek, s a legkorszerűbb fegyverekkel és technikai eszközökkel voltak felszerelve. A hitleristák megkísérelték, hogy a Szovjetunióban szerteágazó kémhálózatot szervezzenek, de ezzel alaposan felsültek. A szovjet földön nem sikerült olyan erős ügynökséget létrehozniuk, mint a nyugati országokban. A szovjet kormány, többek között „a német konzulátusok 1938-ban történt bezárásával erős csapást mért a német felderítés munkájára".[209] De 1940 végétől kezdve a német légierő fokozottan fényképezte a szovjet területet,[210] s két héttel a támadás megindítása előtt ez a tevékenysége a Szovjetunió mélyebben fekvő körzeteire is kiterjedt.

A német fasiszta hadvezetés a Szovjetunió elleni támadás előkészítése közben különös figyelmet fordított arra, hogy hatalmas kezdeti csapásokat szervezzen, s így már az ország nyugati körzeteiben szétzúzza a szovjet hadsereg főerőit, és véglegesen magához ragadja a hadászati kezdeményezést. Az imperialisták biztosak voltak abban, hogy óriási erejű csapásaikkal rövid időn belül megsemmisíthetik a szovjet hadsereget és a szovjet államot.

[209] De Jong: The German Fifth Column in World War. II. Chicago, 1956. 236. o'd.

[210] Ugyanott, 236. old.

A hitleri Németország vezetőinek kijelentéseiből meggyőződhetünk róla, mennyire biztosak voltak kalandor terveik sikeres megvalósításában.

Hitler 1940. december 5-én a német hadsereg főparancsnokainak értekezletén kijelentette: „Várható, hogy az orosz hadsereg már a német csapatok első csapása következtében még nagyobb vereséget szenved, mint Franciaország hadserege 1940-ben."[211]

Ribbentropp német külügyminiszter Macuokával folytatott megbeszélése során 1941. március 27-én a következőket mondta: „Németországban biztosra veszik, hogy az Oroszország elleni háború az orosz hadseregek teljes megsemmisülésével és az államrendszer összeomlásával végződik."[212] A hitleristák arra számítottak, hogy még a tél beállta előtt befejezik a háborút.

Guderian, volt hitlerista tábornok emlékirataiban beismeri: „A fegyveres erők legfelső főparancsnokságán és a szárazföldi erők főparancsnokságán annyira biztosra vették, hogy a háború még a tél beállta előtt befejeződik, hogy a szárazföldi csapatoknál csak minden ötödik katona számára irányoztak elő téli ruházatot."[213] A német tábornokok később megpróbálták egyedül Hitlert felelőssé tenni ezért a durva hibáért. Guderian azonban nem titkolja, hogy ebben a tábornoki kar is ludas volt. Ezt írja: „Nem érthetek egyet azzal az elterjedt véleménnyel, hogy 1941 őszén csak Hitler hibájából nem volt elég téli ruházat."[214]

Hitler nem csupán a saját, hanem a német imperialisták és tábornokok véleményét is kifejezte, amikor a rá jellemző önhittséggel kijelentette legközelebbi munkatársainak: „Nem követek el olyan hibát, mint Napóleon; amikor Moszkvába megyek, elég korán indulok, hogy még a tél előtt odaérjek."[215] Nem sokkal a Szovjetunió elleni támadás megkezdése előtt Jodl tábornok a berchtesgadeni értekezleten ezt mondotta:

[211] Greiner: Die oberste Wehrmachtsführung von 1939 bis 1943. Wiesbaden, 1951. 326. old.
[212] Pravda, 1948. II. 20.
[213] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 144. old., oroszul.
[214] Ugyanott, 145. old.
[215] Root: The Secret History of the War. II. kötet, 520. old.

„Támadásunk után három hét múlva összedől ez a kártyavár."[216]

A Szovjetunió elleni háború sikerében vakon bízó német hadvezetés már jó előre kidolgozta a tervet arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió meghódítása után milyen irányban folytassa a harcot a világuralomért. E tervet a 32. számú direktíva rögzítette, amelynek címe így szólt: „Felkészülés a »Barbarossa« hadművelet végrehajtása utáni időszakra." Ebben szerepelt Gibraltár elfoglalása és „egy gépesített expedíciós hadtest előnyomulása a Kaukázusontúlon át a Perzsa-öböl, valamint Irak, Szíria, Egyiptom felé."[217] A 32. számú direktíva az angliai invázióra vonatkozólag is tartalmazott előzetes intézkedéseket. E tervek megvalósításának egyetlen lehetséges akadályaként a direktíva az időjárási viszonyokat említette.

A Szovjetunió elleni támadás kezdetén a német fegyveres erők állományába 7 234 000 katona és tiszt tartozott. Ezenkívül voltak még kiképzett tartalékok is. A német hadvezetés úgy vélte, hogy ez a létszám teljesen elegendő, tekintettel arra, hogy az európai hadjáratok idején a német fegyveres erők vesztesége mindössze 93 736 katona és tiszt volt.[218] A behívott korosztályokból 224 hadoszályt állítottak fel, ezek közül 153-at szántak a Szovjetunió elleni támadásra. Az első hadászati lépcsőben 129 hadosztály vonult fel, a fennmaradó 24 hadosztály a főparancsnokság és a hadseregcsoport-parancsnokok tartaléka volt. Ezenkívül 37 hadosztályt állítottak ki Németország csatlósai: Finnország 17-et, Románia 18-at, Magyarország pedig kettőt. Ily módon a Szovjetunió elleni háborúra 190 hadosztály állt készenlétben. A szárazföldi hadsereg támogatására mintegy 5000 repülőgépet jelöltek ki.

A hitlerista hadvezetés különös figyelmet szentelt a támadás meglepetésszerűségének. A német lapok állandóan közöltek jelentéseket az angliai invázió előkészületeiről. Norvégiában és Észak-Franciaországban a német főparancsnokság átcsoportosításokat hajtott végre. Ezeknek Paulus szerint az

216 Korolkov: Hogy készült a „Barbarossa-terv"? Vojennaja Miszl, 1946. évi 8. szám. 54. old.
217 Ugyanott, 53. old.
218 Müller—Hillebrand: Das Heer. II. kötet.

volt a szerepük, hogy „azt a látszatot keltsék, mintha Anglia ellen irányulnának és egyúttal elterelj ék Oroszország figyelmét".[219] Ugyanezen oknál fogva a német kormány nem értesítette előre határmenti csapatait a hadműveletek megkezdésének időpontjáról.

A német sajtó azonban suba alatt előkészítette a közvéleményt a küszöbönálló akcióra; allandóan Németország békeszeretetéről írt, s közben koholt jelentéseket közölt a Szovjetunió állítólagos katonai készülődéséről. A hamis sajtóközleményekkel a hitleristáknak az is céljuk volt, hogy megnyerjék a nyugati hatalmak rokonszenvét és támogatását. A német hódítók a közvélemény szemében úgy akartak feltűnni. mint akik védelmezik Európát a „bolsevista támadással" szemben. Egyes amerikai, angol és japán lapok ez irányban támogatták Németországot, s koholt jelentéseket közöltek a Szovjetunió háborús készülődéséről.

A német hadseregben vad fasiszta propaganda folyt. A hitleristák a Szovjetunió elleni támadás előkészítése közben nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a katonákat és a tiszteket anyagilag is érdekeltté tegyék a háborúban. A német katonáknak és tiszteknek csábító képeket festettek a gyors és könnyű meggazdagodás lehetőségéről. Idézték Hitler szavait: „Csak a német nép lesz katonanép; a többi nemzet rabszolga lesz, s a teuton harcosok kasztjának dolgozik."

A szovjet nép elleni bűncselekményeket a német fasiszta hadvezetés már jó előre kitervelte, s ezeket megfelelő parancsokban rögzítette le. A német kormány 1941. május 13-án jóváhagyta „a Barbarossa-körzet különbíráskodásáról és a csapatok különleges intézkedéseiről" szóló direktívát. Ez „teljes kíméletlenséget" írt elő a polgári lakossággal szemben, elrendelte, hogy feltétlenül meg kell semmisíteni minden partizánt, agyon kell lőni mindenkit, aki ellenállással gyanúsítható. A direktíva határozottan megtiltotta a csapatoknak, hogy a „gyanúsítottakat" azonnali agyonlövés helyett őrizetben tartsák vagy ítélkezzenek felettük. Utasította továbbá az illetékeseket, hogy egész körzetek lakossága ellen szervezzenek bün-

[219] A nürnbergi per I. kötet, 377. old., oroszul.

tető hadműveleteket. A német tisztek és katonák, valamint kiszolgáló személyzetük a polgári lakossággal szemben elkövetett cselekedetekkel kapcsolatban minden felelősségtől mentesültek, még akkor is, ha azok nyilvánvaló háborús bűncselekmények voltak. A német kormány tisztában volt e direktíva bűnös mivoltával, s később parancsot adott, hogy minden példányát meg kell semmisíteni.[220]

A fasiszta Németország katonáinak megengedték a szovjet falvak és városok békés lakosságának kirablását, a nők megerőszakolását, a járókelők agyonlövését; a bűncselekményeket nemcsak hogy nem torolták meg, hanem még buzdították is elkövetőiket.

A szovjet gazdaság birtokbavételének közvetlen irányítását a monopoltőke érdekeit képviselő Göringre bízták. Göring már a Szovjetunió megtámadása előtt kidolgozta a megszállt területek kiaknázásának tervét, amelynek fedőneve „Göring zöld mappája" volt. Hitler 1941. június 29-én rendeletet adott ki, amely Göringet korlátlan teljhatalommal ruházta fel „a feltárt készleteknek és a kapacitásoknak a gazdasági erők fejlesztése érdekében való felhasználása terén".[221]

„Göring zöld mappája" a „keleti gazdasági vezérkar" szervezetének részletesen kidolgozott vázlatát tartalmazta. E vezérkar szerveinek szerteágazó hálózatát később a német nagymonopóliumok megbízottaival tömték meg. Ezek vették kézbe a megszállt területek „gazdasági irányítását". A Göring-terv és az azt kiegészítő intézkedések előírták, hogy nem kell tekintetbe venni a Szovjetunió lakosságának létérdekeit, és még attól sem szabad visszariadni, ha a lakosság esetleg éhenhal. Rosenberg, az egyik hitlerista vezető az 1941. június 20-i megbeszélésen kijelentette: „Korántsem vagyunk kötelesek arra, hogy e termékeny területeken még az orosz népet is eltartsuk. Tudjuk, hogy ez kegyetlen szükség, amely nem egyeztethető össze semmiféle emberi érzéssel... és az oroszokra határozottan igen nehéz évek várnak."[222]

[220] Dixon és Heilbrunn: Kommunista partizánakciók. Moszkva, 1957. 140—142. old., oroszul.
[221] A nürnbergi per I. kötet. 732. old., oroszul.
[222] Ugyanott. 719—720 old.

A békés lakosok tömeges kiirtására a különleges osztagokat már előre megalakították, és pontosan kidolgozták a tömegmészárlás „technikáját" is. A német kormány utasította a megszállt területek fegyveres erőit és hatóságait, hogy Hitler idevágó rendelkezései értelmében járjanak el. Ezek pedig így hangzottak: „Kötelességünk kiirtani a lakosságot — ez hozzátartozik a küldetésünkhöz, a német lakosság védelméhez. Fejlesztenünk kell a lakosság kiirtásának technikáját... Ha a német nemzet színét-virágát a háború poklába küldöm, a legkisebb kímélet nélkül ontom a drága német vért, akkor kétségtelenül jogom van egy alsóbbrendű faj embermillióit megsemmisíteni, akik úgy szaporodnak, mint a férgek."[223]

A szovjet hadifoglyok megsemmisítését szintén már előre elhatározták. A német főparancsnokság főhadiszállásán Reinecke altábornagy vezetésével külön hadifogolyügyi hivatalt állítottak fel. Az 1941 márciusi titkos megbeszélésen Reinecke kiadta „a hadifoglyokkal való bánásmódra" vonatkozó utasításait. Ezek szerint a hadifoglyokat szabad ég alatt, a legminimálisabb élelmen kellett tartani, és tömegesen meg kellett semmisíteni őket. Később Reichenau parancsot adott ki, amely egyebek közt a következőket tartalmazta: „A békés lakosok és a hadifoglyok élelmezése szükségtelen humanitás."[224]

A hitleristák a Szovjetunió meghódítására vonatkozó terveikben fontos szerepet szántak azoknak a fasiszta nacionalista bandáknak, amelyeket a német hadvezetés ukrán és balti nacionalista hazaárulókból már előre megszervezett. Ezekből különleges német iskolákban számos kémet és diverzánst képeztek ki. A német kormány a megszállt európai országokban sürgősen toborzást rendezett az orosz fehér emigránsok körében, s a zsoldjába állt csőcseléket felhasználta a szovjet nép ellen.

Németország a Szovjetunió elleni támadásba valamennyi csatlósát bevonta. Az erre vonatkozó megbeszélések már jóval a támadás előtt megkezdődtek. Hitler a fasiszta Olaszországgal hamarosan megegyezett; Mussolini és környezete maradéktalanul támogatta Németország szovjetellenes terveit.

223 A nürnbergi per 1. kötet, 518. old., oroszul.
224 Ugyanott, 444. old.

Magyarországgal már 1938 óta megvolt a teljes egyetértés. Horthy, Magyarország fasiszta diktátora több ízben is felkereste Hitlert, és megegyezett vele arra vonatkozóan, hogy Magyarország részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban. Bartha tábornok, magyar honvédelmi miniszter 1940 decemberében Berlinben találkozott Keitel vezértábornaggyal, a német vezérkar főnökével. Ekkor megállapodtak abban, hogy Magyarország mennyi csapatot állít ki, és hogy területe felvonulási terület lesz a Szovjetunió elleni támadás esetén. Németország a háborúban való részvételért azt ígérte Magyarországnak, hogy megkapja Galiciát, valamint a Kárpátok előterét egészen a Dnyeszterig. Ettől kezdve a német es a magyar vezérkar állandó kapcsolatban volt egymással. 1941 május végén a magyar kormány elhatározta, hogy „a Németországgal való sokéves és önkéntes tényleges katonai együttműködés következményeként részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban".[225]

1940 decemberében Heinrichs tábornok, a finn főparancsnokság képviselője részt vett a német vezérkar zosseni titkos megbeszélésén, és ott beszámolt az 1939/40. évi szovjet—finn háború tapasztalatairól. Heinrichsszel a német vezérkar 1941 május második felében folytatta a tárgyalásokat, amelyek május 22-én a hadműveletek koordinálására vonatkozó egyezmény aláírásával fejeződtek be. A „Barbarossa-terv"-et egy új tervvel, a „Kékróka"-tervvel egészítették ki. Ebben rögzítették a Szovjetunió Finnország felől való megtámadására vonatkozó elképzeléseket.

Finnország azt a feladatot kapta, hogy támogassa Németországot a szovjet balti flotta kézrekerítésében. Ennek érdekében tönkre kellett tennie a Fehér-tenger és a Balti-tenger közti csatornát, s a Murmanszkra mért csapással el kellett vágnia a Szovjetuniót a Barents-tenger víziútjaitól. A Szovjetunió elleni háborúban való részvételért Németország Finnországnak Kelet-Karéliát ígérte, a Kola-félsziget nélkül, amelyre a német monopolisták tartottak igényt, valamint a leningrádi területet. A finn és német fasiszták galád tervet

[225] Ruszkiczay-Rüdiger magyar vezérezredes vallomása a nürnbergi per tárgyalásán. A nürnbergi per, I. kötet, 392. old., oroszul.

dolgoztak ki Leningrád megsemmisítésére. A német vezérkar egyik hivatalos okmányában ezt olvashatjuk: „A Führer elhatározta, hogy Pétervárt eltörli a föld színéről. Szovjet-Oroszország veresége után semmi értelme sincs e nagy helység további létezésének."[225]

Romániával a tárgyalások 1940 novemberében kezdődtek. Ion Antonescu tábornokot, Románia fasiszta diktátorát értekezletre hívták meg Németországba. Ez után az értekezlet után Hansen tábornok vezetésével különleges katonai küldöttség utazott Romániába, a román hadsereg átszervezése végett. Antonescu és Hitler 1941 januárjában és májusában részletesen megtárgyalták Románia és Németország közös részvételét a Szovjetunió elleni háborúban. Antonescu a nürnbergi per tárgyalásán ezeket mondta vallomásában: „... Már véglegesen megállapodtunk a Szovjetunió együttes megtámadásában. Hitler közölte velem, hogy elhatározta a Szovjetunió elleni katonai támadást. A készülő támadást, mondotta Hitler, váratlanul kell végrehajtanunk a Szovjetunió egész határa mentén, a Fekete-tengertől a Balti-tengerig... Minthogy Hitlernek az a javaslata, hogy közösen viseljünk hadat a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége ellen, összhangban volt saját agresszív törekvéseimmel, kijelentettem, hajlandó vagyok részt venni a Szovjetunió elleni támadásban, s köteleztem magam, hogy előteremtem a szükséges román csapatokat, s egyidejűleg ásványolajat és több mezőgazdasági terméket szállítok a német hadseregnek."[227] Hitler Antonescunak a Dnyeperig terjedő szovjet területeket igérte Besszarábiával és Észak-Bukovinával együtt.

A hitleri Németország a Szovjetunió elleni háborúról a Pétain-„kormánnyal" is tárgyalt. Erről volt szó Hitler és Pétain montoire-i találkozóján, 1940. október 24-én. Később, 1941. május 21-én a hitleristák Berchtesgadenba hívatták Darlant, a Pétain-„kormány" külügyminiszterét, s megegyeztek vele, hogy a Pétain-„kormány" „önkéntesekkel", nyersanyaggal, termelőkapacitással és munkaerővel segíti Németországot a Szovjetunió elleni háborúban.

[226] A nürnbergi per anyagából. Pravda, 1946 I. 14.
[227] A nürnbergi per I. kötet, 383. old., oroszul.

Különösen nagy reményeket fűztek a német vezetők japán szövetségesükhöz. Azt szerették volna, ha elsőnek Japán kezd hadműveleteket a Szovjetunió ellen. Ezzel két feladatot akartak megoldani: egyrészt álcázni szerették volna azt, hogy Németország durván megsérti a Szovjetunióval kötött megnemtámadási szerződésben vállalt kötelezettségeit, másrészt le akarták kötni a Szovjetunió figyelmét és erőit. A hitleristák arra spekuláltak, hogy Japán meggyengíti a Szovjetuniót és viszont így összekuszálják Japán világuralmi terveit, és függő helyzetbe kényszerítik. ahogy ez Olaszország esetében sikerült is nekik.

A japán vezetők azonban kitértek a Németországgal való tárgyalások elől. Macuoka japán külügyminiszter csak 1941 márciusában érkezett Berlinbe. A tárgyalások során a japán külügyminiszter több ízben is kijelentette, hogy Japán hű a Németországgal kötött szövetséghez. „Japán — mondotta —, mindig lojális szövetséges lesz, aki teljesen a közös ügynek szenteli magát."[228] Macuoka azonban nem volt hajlandó pontosan megjelölni a Szovjetunió elleni japán támadás időpontját, s emiatt éles konfliktus keletkezett közte és Hitler között. Japánnak megvoltak a saját imperialista céljai, és nem akarta teljesíteni Németország — számára kedvezőtlen — követeléseit.

A hitleristák arra törekedtek, hogy a Szovjetunió elleni hadjáratba a csatlósállamokon kívül Németország ellenségeit is bevonják. A német imperialisták feltételezték, hogy ezuttal is sikerül kihasználniuk a tőkésállamok és a Szovjetunió közti ellentéteket, az angol és amerikai reakciósok szovjetellenes törekvéseit. Békét szándékoztak kötni Angliával, meg akarták nyerni az angol és amerikai vezető körök támogatását, s az ő segítségükkel akartak háborút viselni a Szovjetunió ellen, hogy ezután új hadjáratot indítsanak először Anglia, majd az Egyesült Államok meghódítása végett.

A hitleristák eme elképzeléseik gyakorlati megvalósítása céljából Angliába küldték Rudolf Hesst, a náci párt helyettes vezérét. Hess 1941. május 10-én Augsburgból (Dél-Németor-

[228] Pravda, 1948. II. 20.

ság) indult el egy Messerschmitt 110-es repülőgépen. A gépet maga vezette, és lord Hamilton Észak-Angliában levő birtoka felé tartott, ahol minden elő volt készítve fogadására. Az angol kormány utasítást adott a légvédelemnek, hogy ne tüzeljen a repülőgépre, és két vadászgépet rendelt ki légi biztosítására. Hess azonban kevés üzemanyagot vitt magával, s a cél előtt 14 km-re kénytelen volt ejtőernyővel kiugrani. A környékbeli parasztok elfogták, és a Glasgow közelében levő Mary Hill-i laktanyába kísérték.

Az angol kormány Yvon Kirkpatrick útján hivatalos tárgyalásokat kezdett Hess-sel. Ezenkívül felkereste Hesst lord Hamilton, lord Simon és lord Beaverbrook is — mindannyian ismert nevű angol politikusok. A német fasizmus iránti rokonszenvéről közismert Simonnal Hess nyíltabban tárgyalt, mint a többiekkel.[229]

Hitler a következőket javasolta Hess útján: békekötés, cselekvési szabadság Németországnak Európában, Angliának a brit birodalomban a volt német gyarmatok kivételével, amelyeket vissza kell adni Németországnak. A javaslatok tengelyében a Szovjetunióra vonatkozó pont állt, amely így hangzott: „Németország határozott követelésekkel lép a Szovjetunió elé, és azoknak vagy tárgyalások révén, vagy fegyveres erővel szerez érvényt".[230] E pontnál Kirkpatrick pontosabb magyarázatot kért arra, „szándékában áll-e Németországnak ázsiai Oroszországot is a maga befolyási körébe vonni".[231]

E feltételek kiegészítéseképpen Hess kijelentette, hogy „Hitler Nagy-Britanniát illetően állandó kölcsönös megértésre törekszik a brit birodalom sérthetetlensége alapján. A repülőútnak az volt a célja, hogy lehetőséget nyújtson Nagy-Britanniának a tárgyalásra, anélkül, hogy presztizsveszteség érné".[232]

Hess azt igérte, hogy a javaslatokra a választ repülőgé-

229 Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nurenberg, 1947. XI. kötet, Doc. Hess-15. 279—292. old.
230 The Times, 1943. IX. 18.
231 Maxime Mourin: Les tentatives de paix dans la seconde guerre mondiale (1939—1945). Párizs, 1949. 104. old.
232 The Times, 1943. IX. 18.

pen viszi el Németországba. Ezenkívül Kirkpatricknak levelet adott át, amely a dublini német követségnek szólt.

Hess javaslatai körül heves vita keletkezett. Az angol és amerikai vezető körök egy része amellett volt, hogy el kell fogadni a javaslatokat. A monopoltőkések másik része viszont tiltakozott, mert Németország feltételei nemcsak hogy nem gyengitették, hanem még jobban kiélezték az imperialista ellentéteket. Anglia nyilvánvalóan kellemetlen helyzetbe került: arról volt szó, hogy segítsen a hitleristáknak Európa és Ázsia meghódításában, s ezért cserébe azonkívül, amije már megvan, semmit sem kap. Sőt meglevő birtokai is összezsugorodtak volna, mivel Németország visszakövetelte az első világháború után elvesztett gyarmatait. Ezenkívül sok meszszebbre tekintő angol és amerikai politikus világosan látta, hogy Hitlernek a békére csak ideiglenesen van szüksége, s előbb-utóbb hadműveleteket kezd Anglia és az Egyesült Államok ellen.

Hess javaslatainak elutasításában az volt a döntő tényező, hogy az angol dolgozók ellenezték a Németországgal való megegyezést. Hess küldetése nyugtalanította az angol népet. Országszerte gyűléseket tartottak, amelyeknek részvevői tiltakoztak a hitleristákkal való megegyezés mindennemű kísérlete ellen. Hess utazása a Munkáspárt 1941. június 3-i konferenciájának napirendjén is szerepelt. A küldöttek hatalmas szótöbbséggel elutasították a Németországgal való béketárgyalásokra vonatkozó javaslatot. A konferencia határozatot hozott, amely kifejezte az angol népnek, a munkásosztálynak azt az eltökéltségét, hogy a teljes győzelemig folytatja a fasizmus elleni háborút.

Kirkpatrick mégis elutazott Dublinba, ahol találkozott a német kormány képviselőivel.[233] Válaszának tartalma még ma is titok. Általában az a vélemény, hogy Churchill javaslata úgy szólt, hogy Anglia és Németország azután kössön békét egymással, miután Németország megtámadta a Szovjetuniót.[234]

De bármi volt is Churchill válasza, az angol nép erélye-

[233] Kurt Riss: Totális kémkedés. Moszkva, 1945. 214. old., oroszul.
[234] Novij Mir, 1950. 5. sz. 259. old.

sen elutasított mindenféle alkudozást Németországgal. Ez annyira nyilvánvaló és meggyőző volt, hogy az angol kormánynak feltétlenül számolnia kellett vele. Hess küldetése kudarcba fulladt. Ez súlyos politikai vereség volt Németország számára. Hess küldetésének sikertelensége azt mutatta, hogy megvan a lehetőség a népek antifasiszta koalíciójának megteremtésére.

A hitleri Németország azonban nem értette meg teljesen a kudarc jelentőségét. Hitler kérkedően jelentette ki: „Amikor a »Barbarossa-terv« végrehajtása elkezdődik, az egész világ lélegzete eláll, és nem hallunk semmiféle megjegyzést sem."[235]

A német főparancsnokság főhadiszáll sa 1941. április 30-án elhatározta, hogy június 22-én megke. di a „Barbarossa-hadművelet"-et. A berlini birodalmi kancellárián június 6-án a főparancsnokok jelentették, hogy csapataik felkészültek a támadásra. A fasiszta fenevad ugrásra készen állt.

2

A tőkésvilág politikusai, s köztük a hitleristák is, képtelenek voltak helyesen megítélni a Szovjetunió erejét és ennek forrását.

A Szovjetunió erejének fő forrása a szocialista társadalmi és államrendszer. A szocialista társadalmi rendszer a termelési eszközök társadalmi, szocialista tulajdonán alapszik, és teljesen kizárja az embernek ember által való kizsákmányolását; a kollektív tulajdonon és a kollektív munkán alapszik; ebből fakad a szovjet nép belső összeforrottsága és egysége. A szovjet társadalomban nincsenek osztályellentétek, amelyek a termelési eszközök magántulajdonából fakadnak.

A kollektív tulajdon egyesíti, egybeforrasztja a népet, megsokszorozza erejét. A tőkéstulajdon viszont megosztja az ország lakosságát, lehetetlenné teszi az igazi egységet, alássa az államok belső erejét. Következésképpen a kollektív tu-

[235] A nürnbergi per anyagából. Pravda, 1945. XII. 12.

lajdon folytán a szovjet társadalmi rendszer igen nagy fölényben van a tőkésrendszerrel szemben.

A munkásosztály és parasztság megbonthatatlan szövetsége és a velük vállvetve dolgozó szovjet értelmiség a szovjet állam rendkívül fontos erőforrása. A szovjet társadalmi rendszer igazi népi rendszer, amely a tömegekre támaszkodik.

A szocializmus győzelmének eredményeképpen a Szovjetunióban kialakult a nép erkölcsi-politikai egysége. A szovjet nép erkölcsi-politikai egységében megnyilvánul a szovjet emberek gazdasági és politikai érdekeinek közössége, azoké az embereké, akik mindannyian lelkes harcosai a kommunizmusnak, s a párt és a kormány körül tömörülnek. A Szovjetunióban kialakult a kommunista párt, a szovjet kormány és a sokmilliós szovjet nép nagyszerű egysége.

A szovjet államrend, akárcsak a szovjet társadalmi rendszer, igazi népi rend, amely a nép méhéből született, és annak osztatlan támogatását élvezi. A népek akaratának megfelelően alakultak ki a Szovjetunió államberendezésének azok a formái, amelyek lehetővé teszik minden nemzet számára, hogy nemzeti sajátosságainak megfelelően szabadon éljen. A szovjet államrend természeténél fogva mélységesen demokratikus, igazi népi rend. A kommunista párt és a szovjet kormány minden intézkedését a nép javáról való gondoskodás hatja át, ezek az intézkedések a nép létérdekeit fejezik ki. A Szovjetunióban az államhatalmat a nép választottjai gyakorolják, és az egész nép tevékenyen részt vesz az állam ügyeinek intézésében.

A sok nemzetiségű szovjet állam belső összeforrottságának és egységének legfőbb forrása az, hogy a szocialista termelési viszonyokra épül. A szovjet népeket egységes világnézet, megbonthatatlan barátság, kölcsönös bizalom és testvéri együttműködés fűzi egybe. A szovjet rendszer a testvériség és az elvtársiasság erős kötelékeivel kapcsolja össze a haza valamennyi nemzetét és népét. A szovjet rendszer megmutatta, hogy a nemzeti kérdést véglegesen és igazságosan csak a szocialista társadalomban lehet megoldani.

A szovjethatalom a Szovjetunió valamennyi nemzetét és népét egyetlen, szocialista családban tömörítette. A Szovjet-

unió népeinek barátsága a szovjet társadalom hatalmas mozgató erejévé vált. A társadalom fejlődését azok az okok idézik elő, amelyek mozgásba hozzák a hatalmas tömegeket, a népeket, és nagy történelmi változásokat indítanak el. A szovjet társadalmi és államrend kifejlesztette az éltető szovjet hazafiságot, a hazafiságnak ezt az új, magasabb rendű formáját. A szovjet hazafiság a szovjet társadalom hatalmas mozgató ereje. Alapja a nép mélységes odaadása és hűsége a szovjet hazához, az ország valamennyi nemzetének testvéri együttműködése, az az eltökéltségük, hogy minden erejüket a haza felvirágoztatásának, a kommunizmus győzelmének szentelik. A szovjet hazafiság egybeforrasztja a Szovjetunió minden polgárát. Benne harmonikusan egybeolvadnak a népek nemzeti hagyományai a Szovjetunió valamennyi dolgozójának közös létérdekeivel. A szovjet hazafiság elválaszthatatlan a szocialista internacionalizmustól.

A szovjet társadalom mozgató erői, a Szovjetunió társadalmi és államrendje háború esetén már eleve meghatározzák az arcvonal és a hátország egységét. Ettől az egységtől függ az ellenség legyőzésének lehetősége.

A szovjet nép a kommunista párt vezetése folytán hatalmas erőre tett szert. A kommunista párt vezette a tömegeket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének kivívására, szervezte meg a külföldi intervenciósok és lakájaik — a fehérgárdisták — szétzúzását. A Szovjetunió munkásai, parasztjai és értelmiségi dolgozói a párt vezetésével építették fel a szocialista társadalmat, változtatták a Szovjetuniót hatalmas ipari állammá és teremtették meg erős hadseregét.

A szovjet nép erkölcsileg mérhetetlen fölényben van az ellenséggel szemben. Ennek az erkölcsi fölénynek a jelentőségéről Lenin a következőket mondta: „A győzelmet minden háborúban végeredményben azoknak a tömegeknek harci szelleme határozza meg, amelyek a csatatéren vérüket ontják. Az a meggyőződés, hogy a háború igazságos, annak tudata, hogy fel kell áldoznunk életünket testvéreink boldogulásáért, fokozza a katonák harci szellemét és hallatlan nehézségek elviselésére készteti őket. A cári tábornokok azt mondják, hogy vöröskatonáink olyan terheket viselnek el, amilyeneket a cári

rendszer hadserege sohasem bírt volna el. Ennek az a magyarázata, hogy minden egyes fegyverbe szólított munkás és paraszt tudja, miért harcol és tudatosan ontja vérét az igazság és a szocializmus diadala érdekében."[236]

A Szovjetunió Kommunista Pártja, tekintettel a kapitalista környezet fennállásából eredő háborús veszélyre, a háború előtti időben következetesen és módszeresen előkészítette az országot az agresszió visszaverésére.

Az ország gazdasági és védelmi potenciáljának erősítése megkövetelte a nehézipar hatalmas arányú fejlesztését. A pártot ez irányú munkájában a nagy Leninnek az az útmutatása vezérelte, hogy nehézipar nélkül nem lehet megvédelmezni az ország függetlenségét, nélküle elpusztulhat a szovjet rendszer. A párt nagy erővel törekedett a Szovjetunió szocialista iparosítására, amely a nehéziparnak — a hadsereg technikai felszerelése és az egész ipar, közlekedés és mezőgazdaság átszervezése alapjának — a messzemenő fejlesztését jelentette.

A párt vezetésével a háború előtti ötéves tervek során sikeresen megvalósult az ország szocialista iparosítása, a mezőgazdaság kollektivizálása és a kulturális forradalom. A szovjet nép rövid idő — mindössze 13 év — alatt megteremtette a szükséges műszaki és gazdasági feltételeket az ország védelmi képességének maximális fokozásához. Ennek eredményeképpen a Szovjetunió a hitleri Németország hitszegő támadásakor rendelkezett az arcvonal és a hátország ellátásához szükséges anyagi eszközökkel.

A háború előtti években új nagyipari központok épültek a Szovjetunió keleti részén: az urál-kuznyecki szénbányászati és kohászati bázis, a karagandai szénkombinát, a Volga menti és baskíriai olajtelepek és a kazahsztáni színesfém-kohászati üzemek.

A Szovjetunió 1940. évi nehézipari termelése majdnem tizenkétszerese volt a forradalom előtti Oroszország ipari termelésének, a gépipar pedig 1940-ben ötvenszer annyit termelt, mint 1913-ban.[237]

[236] Lenin Művei 31. kötet, 131. old. Szikra, 1951.
[237] A Szovjetunió népgazdasága. Statisztikai gyűjtemény. Moszkva, 1956. 45. old., oroszul.

A Szovjetunió háború előtti ipari termelését az alábbi táblázat tünteti fel:

A Szovjetunió ipari termelése[238]

Megnevezés	Mértékegység	Termelés	
		1918-ban	1940-ben
Nyersvas	millió t	4,2	14,9
Acél	millió t	4,2	18,9
Szén	millió t	29,1	165,9
Kőolaj	millió t	9,2	31,1

A Szovjetunió anyagi lehetőségei, amelyek az ország védelmi képességének alapját képezték, még mindig jóval elmaradtak azok mögött az erőforrások mögött, amelyekkel a hitleri Németország a meghódított országokkal együtt rendelkezett. Ezért a két fél anyagi erőforrásainak összehasonlításakor a Szovjetunió ellenségei arra a következésre jutottak, hogy a háborús években folyó gazdasági párharcban a hitleri Németország lesz fölényben. Ezek számításaikat csupán az anyagi-technikai tényezőre alapozták, lebecsülték az erkölcsi tényezőt, a gazdasági erőforrásokat munkájukkal létrehozó néptömegek erejét és lelkesedését.

A kommunista párt és a szovjet kormány állandóan gondoskodott a fegyveres erők fejlesztéséről és erősítéséről, nem feledkezve meg a kapitalista környezetről és a Szovjetunió elleni imperialista támadás veszélyéről. A szovjet fegyveres erők évről évre tökéletesedtek és erősödtek.

A szovjet fegyveres erők személyi állományát mindig törhetetlen erkölcsi szellem, hajthatatlan győzniakarás, a nehéz háborús megpróbáltatások elviselésére való képesség, a nép, a kommunista párt és a magasztos szocialista eszmények iránti határtalan odaadás jellemezte.

Nem sokkal a háború előtt a Szovjetunióban kitűnő fegy-

[238] A Szovjetunió népgazdasága. Statisztikai gyűjtemény. Moszkva. 1956. 45. old., oroszul.

vereket és haditechnikai eszközöket, különösen harckocsikat, lövegeket és repülőgépeket terveztek, amelyek harci tulajdonságaik tekintetében nem maradtak el a németekéi mögött, sőt számos vonatkozásban felül is múlták azokat. A háború kitörésekor azonban a Szovjetuniónak még nem volt annyi új eszköze, hogy egész hadseregét felszerelhette volna vele.

A Szovjetunió élvezte a külföldi országok dolgozóinak támogatását, s fennállásának első napjaitól kezdve épitett erre a támogatásra. A külföldi országok dolgozói állandóan segítségére voltak a Szovjetuniónak, hogy győzelmet arasson ellenségei felett. A háború előtti években a Szovjetunió békeszerető külpolitikájával, a békéért és a népek biztonságáért, a fasiszta agresszió elleni kollektív intézkedések megtételéért folytatott állandó harcával különösen megnyerte a dolgozók bizalmát.

A kommunista párt által irányított szovjet külpolitika nagy erkölcsi tekintélye elősegítette, hogy az ellenség elleni harc során kedvező nemzetközi feltételek alakuljanak ki. Még Churchill is elismerte, hogy „a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége sohasem szegte meg sem kötelezettségeit, sem szerződéseit".[239]

Közvetlenül a Nagy Honvédő Háború előtt a szovjet külpolitika egyik fontos feladata az volt, hogy megvédje az országot Németország esetleges szövetségeseinek — elsősorban Törökországnak és Japánnak a támadásától.

1941 márciusában a Szovjetunió és Törökország kormánya között jegyzékváltás történt. A Szovjetunió jegyzékére, amely leszögezte, hogy ha Törökországot támadás érné, számíthat a Szovjetunió teljes megértésére és semlegességére, a török kormány kijelentette, hogy „abban az esetben, ha a Szovjetunió hasonló helyzetbe kerülne, a Szovjetunió számíthat Törökország teljes megértésére és semlegességére".[240]

Bár a török kormány a háború alatt állandóan megszegte semlegességi kötelezettségét, a török kormány kötelezettségvállalása a szovjet külpolitika komoly sikerét jelentette, és

[239] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 108. old.
[240] A Szovjteunió külpolitikája. Okmánygyűjtemény. IV. kötet, 547. old., oroszul.

annak mind a Szovjetunió, mind a török nép számára nagy jelentősége volt.

A semlegességi szerződés megkötéséről folytatott japán—szovjet tárgyalások több hónapig elhúzódtak. A japán kormány és főparancsnokság legharciasabb elemei, akiket szoros kapcsolatok fűztek a hitleri Németországhoz. ellenezték a szerződés megkötését. Nyomást gyakoroltak Japánra az Egyesült Államok vezető köreinek egyes ismert képviselői is, akik a japán—szovjet viszony megrontására törekedtek. Vandenberg szenátor például kijelentette, hogy „ha Japán és a Szovjetunió megnemtámadási szerződést köt egymással, az Egyesült Államok azonnal megtiltja a Japánba irányuló amerikai árukivitelt".[241]

Macuoka 1941 márciusában Berlinben tett látogatása után a japán kormány — céljaitól indíttatva — hozzájárult a semlegességi szerződés aláírásához. A szerződés Japánnak arra volt jó, hogy biztosítsa magát Németország nyomásával szemben. Németország ugyanis. amikor a Szovjetunió megtámadását sürgette, mindig arra hivatkozott, hogy neki a szovjet—német megnemtámadási szerződés miatt nehéz elsőnek támadnia. Annak idején a németek ezt a szerződést a japán kormány előzetes tájékoztatása nélkül kötötték meg. Most Japán is Németország hozzájárulásának kikérése nélkül írta alá a szovjet—japán semlegességi szerződést. A japán kormány a Szovjetunióval kötött szerződést eszköznek tekintette arra, hogy maga válassza meg a legkedvezőbb pillanatot a Szovjetunió megtámadására. Feltételezte, hogy a Szovjetunió a szerződésben bízva kivonja a csapatait a Távol-Keletről, és ez majd megkönnyíti a hitszegő japán támadás sikerét.

A szovjet kormány a japán kormánytól eltérően őszintén törekedett a távol-keleti békére. A szerződés módot nyújtott Németország és Japán egyidejű támadásának elkerülésére. Az események további alakulása a tényleges helyzettől függött. attól, hogyan veri vissza a Szovjetunió a hitleri Németország támadását. A japán vezetők alattomos szándékai nem voltak ismeretlenek a Szovjetunió előtt.

[241] Amerasia. 1940. december. 448. old.

A szovjet—japán semlegességi szerződést 1941. április 13-án írták alá. A szerződés első két cikke a következőképpen szólt:

„Első cikk. Mindkét szerződő fél kötelezi magát, hogy békés és baráti viszonyt tart fenn egymással, és kölcsönösen tiszteletben tartja a másik szerződő fél területi épségét és sérthetetlenségét.

Második cikk. Ha a szerződő felek egyikét egy vagy több, a szerződésben nem érintett hatalom megtámadná, a másik szerződő fél a konfliktus egész tartamára betartja a semlegességet."[242]

A szerződés harmadik cikke a ratifikálás napjától számított öt éven belül állapította meg a szerződés érvényességét. A szerződést nyilatkozat egészítette ki, amelyben a Szovjetunió kötelezte magát, hogy tiszteletben tartja Mandzsúria területi épségét és sérthetetlenségét. Japán pedig ugyanilyen kötelezettséget vállalt a Mongol Népköztársaságra vonatkozóan. Ezenkívül a japán fél levélben kötelezte magát, hogy hat hónapon belül felszámolja az észak-szahalini japán koncessziókat.

Németországot a szovjet—japán szerződés megkötése teljesen váratlanul érte. Ribbentropp utasította a tokiói német nagykövetet, hogy kérjen magyarázatot a japán kormánytól. A német külügyminiszter javasolta a nagykövetnek, emlékeztesse a japán kormányt Macuoka németországi nyilatkozatára, amely leszögezte: „Semmiféle japán miniszterelnök vagy külügyminiszter nem kényszerítheti Japánt, hogy semleges maradjon, ha konfliktus robban ki Németország és a Szovjetunió között. Ebben az esetben Japán, természetesen, kénytelen lesz Németország oldalán megtámadni Oroszországot. Itt semmiféle semlegességi szerződés sem segít."[243] A japán kormány biztosította Németországot, hogy hű marad a fasiszta tömb más tagjaival szemben vállalt kötelezettségeihez.

A szovjet kormánynak számos értesülése volt Németország katonai előkészületeiről. Tudomást szerzett arról, hogy

[242] A Szovjetunió külpolitikája. Okmánygyűjtemény. IV. kötet. 550. old., oroszul.
[243] Pravda, 1948. II. 20.

Lengyelországba, Romániába és Finnországba német csapatok érkeztek. A német repülőgépek felderítő céllal egyre gyakrabban repültek be a Szovjetunió légiterébe. Az Egyesült Államok kormánya saját céljaitól vezéreltetve 1941 januárjában figyelmeztette a Szovjetuniót, hogy Németország részéről esetleg támadás érheti. Az angol kormánytól 1941. április 19-én ugyanilyen figyelmeztetés érkezett. Sztálin azonban ezeket az értesüléseket több más ténnyel együtt helytelenül ítélte meg. Németországnak a Szovjetunió elleni agresszív szándékairól szóló jelentéseket provokációs híreszteléseknek tartotta, amelyeknek szerzői a helyzet kiélezésére és háborús konfliktus előidézésére törekednek a Szovjetunió és Németország között.

Sztálin úgy vélte, hogy Hitler a Szovjetunió ellen nem kockáztatja meg a Németországra nézve oly veszélyes katonai kalandot. Túlságosan hitt Hitlernek azokban a kijelentéseiben, hogy jó szándékai vannak a Szovjetunió iránt.

Nem mondhatjuk, hogy a német stratégák egyáltalán nem számoltak azokkal a veszélyekkel, amelyeket a Szovjetunió elleni háború rejtett magában. Nem véletlen, hogy 1939-ben nem merték megtámadni a Szovjetuniót. De a nyugaton aratott könnyű győzelmektől a német militaristáknak fejükbe szállt a dicsőség. Ezenkívül meggyőződtek róla, hogy nyugatról semmi sem fenyegeti őket, s hogy egyelőre nem kell két arcvonalon háborút viselniük. Mindez azt eredményezte, hogy a német imperializmus elhatározta a Szovjetunió megtámadását.

Sztálin helytelenül értékelte a helyzetet. Úgy vélte, hogy a német vezető körök még mindig tartanak a Szovjetunió elleni háborútól, és így még több hónapot nyerhet a védelem további megerősítéséhez és a szükséges intézkedések végrehajtásához.

Sztálin arra törekedett, hogy Németország fasiszta vezetőinek a legkisebb ürügyet se szolgáltassa arra, hogy megszegjék a megnemtámadási szerződést. A nemzetközi helyzet helytelen megítéléséről tanúskodott az a TASZSZ jelentés is, amelyet egy héttel a német támadás előtt adtak ki. Ebben az állt. hogy a külföldi, főként az angol sajtó olyan hiresztelései-

nek, hogy a Szovjetunió és Németország között hamarosan kitör a háború, semmi alapjuk sincs, mivel Németország következetesen betartja a szovjet—német megnemtámadási szerződés feltételeit. „Szovjet körök véleménye szerint — mondta a jelentés — minden alapot nélkülöznek azok a híresztelések, amelyek szerint Németországnak az a szándéka, hogy felbontja a szerződést, és megtámadja a Szovjetuniót."[244] Ez a jelentés, amelyet akkor adtak ki, amikor már küszöbön állt a háború, helytelenül tájékoztatta a szovjet embereket, gyengítette a szovjet nép és fegyveres erői éberségét.

Sztálin közvetlenül a háború előtt kialakult hadászati helyzet megítélésében elkövetett nagy tévedése nem jart volna olyan súlyos következményekkel a szovjet államra nézve, ha az ország vezetésében érvényesül a kollektív vezetés lenini elve. Sztálin azonban az ország kormányzásának lenini elveit és a pártélet lenini szabályait megsértve egymaga döntötte el a legfontosabb állami, párt- és katonai kérdéseket, nem vette figyelembe a Központi Bizottság más tagjainak, valamint egyes kimagasló állami és katonai vezetőknek a véleményét. Saját belátása alapján úgy döntött, hogy nincs szükség a hadsereg és elsősorban a nyugati határmenti katonai körzetek teljes harckészültségének elrendelésére.

A német támadás idején a Szovjetunió új államhatára még nem volt kellőképpen megerődítve és előkészítve a védelemre. A szovjet hadsereg átszervezése és átfegyverzése sem fejeződött még be. Az új harceszközöket csak ekkor kezdték kiadni a csapatoknak, s a katonák még nem sajátították el kezelésüket. Az 1937—1938. évi szükségtelen „tisztogatás" következtében a szovjet csapatok sok tapasztalt vezetőjüket elvesztették. A csapatok és magasabbegységek új, fiatal parancsnokai nem rendelkeztek kellő tapasztalatokkal és tudással. A háború előtt kinevezett parancsnoki kar jó részének nem volt meg a szükséges tapasztalata abban, hogyan kell vezetni a csapatokat a korszerű harc bonyolult viszonyai között.

A háború előtt a fegyveres erők személyi állományának

[244] A Szovjetunió külpolitikája. Okmánygyűjtemény. IV. kötet, 556. old., oroszul.

nevelésében is komoly hibák voltak. Elsősorban meg kell említenünk, hogy a vezetés nem harcolt erélyesen az ellenség könnyű legyőzésének, az önhittségnek, a beképzeltségnek, a háborús nehézségek és az ellenség lebecsülésének veszélyes hangulata ellen. Nem tanulmányozták eléggé a második világháború addigi tapasztalatait, lebecsülték azt az ideológiai hatást, amelyet az ellenséges hadseregek katonáira a fasiszta propaganda gyakorolt. A hadiipar nem készült fel kellőképpen a harceszközök tömeggyártására.

A békés egymás mellett élés politikáját folytató Szovjetunió senkit sem akart megtámadni, ezért előzőleg nem mozgósította és nem vonultatta fel fegyveres erőit. Amikor pedig szükségessé vált a megfelelő intézkedések megtétele, Sztálin helytelenül ítélte meg a katona-politikai helyzetet, s ez megakadályozta az országot és a hadsereget abban, hogy időben felkészüljön a német fasiszta agresszió fegyveres visszaverésére.

Hetedik fejezet

A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ KEZDETE. A NÉPI ERŐK MOZGÓSÍTÁSA A NÉMET TÁMADÁS VISSZAVERÉSÉRE

1

Június 22-én hajnali 3 óra 30 perckor a fasiszta Németország hadüzenet nélkül, anélkül, hogy előzőleg bármiféle követelést támasztott volna, a Fekete-tengertől a Balti-tengerig terjedő egész határvonalon megkezdte a támadást a Szovjetunió ellen. A német kormány a világ közvéleményének megtévesztése céljából kijelentette, hogy a támadás megelőzés céljából történt, minthogy a „szovjet bolsevizmus" egész Európát háborúval fenyegeti. De Hitler e napon tett kijelentéseiből előbukkantak a támadás igazi okai: a német birodalom „világtörténelmi elhivatottságáról" beszélt. „Ma — mondta — ismét katonáink kezébe teszem le a német birodalom és népünk sorsát."[245]

A „preventív" háborúnak a világközvélemény megtévesztésére kiagyalt meséjét a hitleristák és a legszélsőségesebb angol—amerikai reakciósok még ma is előrángatják. Pedig maga Fritsche, az ismert fasiszta propagandista is beismerte a nürnbergi per tárgyalásán: „Semmi alapunk sem volt arra, hogy a Szovjetuniót a Németország elleni katonai támadás előkészítésével vádoljuk."[246] Gerhard Ritter nyugat-németországi történész 1951. június 22-én, a Stuttgarter Zeitungban

[245] Gafencu: Prelude to the Russian Campaign. 211. old.
[246] A nürnbergi per II. kötet, 454. old., oroszul.

megjelent cikkében a következőket írta: „Egyszer és mindenkorra le kell számolnunk azzal a náci-mesével, hogy az Oroszország elleni háború preventív háború volt, hogy védekezés volt egy előre előkészített támadás ellen... Ez a háború nem Európa védelmében, hanem az egész kontinens feletti uralom megszerzéséért indult."

Németország hitszegően támadott: megszegte az 1939. augusztus 23-án kötött szovjet—német megnemtámadási szerződést, amelyben kötelezte magát, hogy tíz évig tartózkodik a Szovjetunió elleni agressziótól. Nem kevésbé volt hitszegő a csatlósoknak — Olaszországnak, Romániának, Magyarországnak, Finnországnak és Szlovákiának — Németországgal közösen végrehajtott támadása. Olaszország 1938-ban barátsági, megnemtámadási és semlegességi szerződést kötött a Szovjetunióval. Finnország az 1940-ben aláírt békeszerződésben kötelezte magát, hogy tartózkodik a Szovjetunió elleni támadástól.

Spanyolország, Portugália, Törökország, Svédország és Japán bejelentette semlegességét, de valójában minden lehető módon támogatta Németországot. Franco-Spanyolország egy teljes hadosztályt küldött a Szovjetunió ellen, az úgynevezett „kék hadosztályt". Portugália élelmiszert és wolframot szállított Németországnak. A Németországba irányuló portugál kivitel 1942-ben 1939-hez viszonyítva 8,5-szeresére emelkedett. Japán csapatokat összpontosított a Szovjetunió határa mentén, és ezzel mintegy 40 szovjet hadosztályt vont el a szovjet—német arcvonalról.

Törökország, megszegve az 1936. évi montreaux-i egyezményt, amely szabályozta a hajók áthaladását a fekete-tengeri szorosokon, átengedte a német és az olasz hadihajókat. A török kormány csapatokat vont össze a szovjet—török határ mentén, s bőségesen ellátta Németországot hadiipari nyersanyaggal, élelmiszerekkel. Törökország 1941. június 24-én ratifikálta a Németországgal kötött „barátsági és megnemtámadási" szerződést, amely lényegében szövetségi szerződés volt. Németország számára ez a hadseregének jobb szárnyát biztosító szerződés fontos szerepet játszott a Szovjetunió elleni háború megszervezésében. Törökország magatartása ellentétben állt az 1925. évi szovjet—török szerződés előírásaival.

Svédország átengedte területén a német csapatokat, kórházakat rendezett be számukra, ellátta Németországot vasérccel és golyóscsapággyal; a Szovjetunió elleni háborúban svéd „önkéntesek" is részt vettek.

A bolgár kormány szövetségre lépett a fasiszta Németországgal, de nem mert bolgár katonákat küldeni a szovjet—német arcvonalra, mivel ezt sem a hadsereg, sem a nép nem akarta. A bolgár kommunistáknak sikerült felvilágosítaniuk mind a hadsereget, mind a népet a bolgár fasizmus bűnös kalandor terveiről. Bulgária kormánya kénytelen volt beérni annyival, hogy az ország erőforrásait és a fekete-tengeri kikötőket Németország rendelkezésére bocsátotta, de ez is nagy segítség volt a hitleristáknak.

A római pápa, akit Németország előre értesített a Szovjetunió elleni támadásról, utasította a katolikus papságot, hogy indítson széleskörű szovjetellenes kampányt, szólítsa fel a hivőket a hitleristák aktív támogatására. A Vatikán és a hitleri Németország között egyezmény jött létre, amely szerint a Vatikán engedélyt kapott arra, hogy a német fasiszta hadsereggel együtt a saját ügynökeit is elküldje a Szovjetunió területére, hogy terjesszék a katolicizmust, segítsenek a megszállóknak a Szovjetunió népeinek leigázásában, kémkedjenek és diverziós cselekményeket hajtsanak végre.[247]

Az éles imperialista ellentétek dacára, amelyek a két tőkés koalíció közötti háborúra vezettek, a maximális profitot hajszoló és a Szovjetuniót gyűlölő amerikai monopóltőkések a vichyi Franciaországon, Spanyolországon, Portugálián és Svájcon keresztül bőségesen szállítottak a hitleristáknak stratégiai nyersanyagot, egyéb anyagokat és élelmiszert. Az amerikai monopóliumok németországi fiókvállalatai fegyvert, harckocsikat, repülőgépeket, gépkocsikat, lőszert gyártottak a német hadsereg számára. A háború alatt érvényben maradtak az amerikai—német kartell-egyezmények; az amerikai és a német monopoltőkések a svájci nemzetközi klíringbankban találkoztak, hogy megosztozzanak a háborús profiton.[248]

[247] Lásd Avro Manhattan: A Vatikán a haladás ellen.

[248] Albert Norden: A német történelem tanulságai. Moszkva, 1948. 199—200. old., oroszul.

A Németországgal és az Egyesült Államokkal szoros kapcsolatot tartó Pétain-kormány a szovjet—német arcvonalra jöttmentekből és bűnözőkből toborzott, hitlerista egyenruhába öltöztetett különleges alakulatot küldött, amelynek neve „francia önkéntes légió" volt. 1941. június 27-én Leahy tengernagy, az Egyesült Államok vichyi nagykövete helyeselte Pétainnek azt a kijelentését, hogy a német támadás következtében a Szovjetunió összeomlik, megsemmisül a kommunizmus és több gyarmati állam keletkezik.[249] Pétain és Leahy nézeteinek megegyezése nem volt véletlen. Az Egyesült Államok vezető körei a szovjet állam fennállásának első napjától kezdve terveket szőttek területi felosztására és gyarmati leigázására.

A nemzetközi imperialista reakció, amelynek rohamcsapatai a fasiszta államok — Németország, Olaszország és Japán — voltak, a Szovjetunió elleni katonai támadással akarta megsemmisíteni a szocializmust.

A német imperialisták terveiben a Szovjetunió elleni háború a világuralomért vívott harc legfontosabb szakaszaként szerepelt. Gyűlölték a Szovjetuniót, mivel céljuk elérésének fő akadályát benne látták.

A Szovjetunió elleni háború Németország részéről különösen reakciós, imperialista, hódító, igazságtalan háború volt. Ez közvetlenül a háború céljaiból következett. Amikor a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót, azt a feladatot tűzte maga elé, hogy megsemmisíti a szovjet társadalmi és államrendszert, elfoglalja az ország területét, visszaállítja a földesurak és tőkések hatalmát, megszünteti a Szovjetunió népeinek nemzeti államiságát és lerombolja a szovjet kultúrát.

A hitleri Németország hitszegő támadása nagy veszélybe sodorta a Szovjetuniót. Óriási katonai erővel rendelkező, alattomos és kegyetlen ellenség állt szemben vele.

Sztálin hibás helyzetmegítélése következtében a német csapatok támadása váratlanul érte a szovjet hadsereget. Az ellenség, miután a főcsapások irányában jelentékeny erő- és anyagi fölényt hozott létre, váratlanul rátört a határmenti

[249] W. Langer: Le jen american a Vichy. Paris. 1948. 178. old.

szovjet csapatokra, amelyek nem voltak felkészülve az ellenállásra. Azok az ellenség támadását több körzetben nemcsak megállítani, de még ideiglenesen feltartóztatni sem tudták. Ily módon lehetetlenné vált a határsávban levő csapatok mozgósítása, valamint a határmenti körzetek belsejéből előnyomuló csapatok összpontosítása. A határmenti körzetek csapatai már az első napokban súlyos ember- és anyagi veszteségeket szenvedtek, s ennek következtében az erőviszonyok még inkább az ellenség javára tolódtak el. A szovjet légierőt is súlyos veszteségek érték. A repülőterek ellen intézett váratlan légitámadások, továbbá az a körülmény, hogy a szovjet légierő egységeinek új gépekkel való ellátása még nem fejeződött be, lehetővé tették a német fasiszta légierő számára, hogy rögtön az első napokban kiharcolja a légifölényt.

Az ellenség az egész arcvonalon magához ragadta a hadászati kezdeményezést, és megkezdte előnyomulását a Szovjetunió belsejébe. A német fasiszta csapatok főként páncélos és gépesített hadosztályokból álló támadó ékei, leküzdve a határmenti körzetek csapatainak ellenállását, gyors ütemben törtek kelet felé. A szovjet hadsereg alakulatai súlyos veszteségeket szenvedtek emberben és hadianyagban egyaránt, s nehéz harcok közepette kénytelenek voltak visszavonulni. Az erős légi kötelékekkel biztosított ellenséges gyorscsapatok átkarolták a szovjet egységek védelmének szárnyait, és mélyen behatoltak a hátországba. A szovjet csapatok nem tudtak elszakadni az üldöző ellenségtől, és gyakran a bekerítés rendkívül súlyos körülményei között voltak kénytelenek harcolni. A háború első két és fél hete alatt a németek a fő hadműveleti irányokban 400—600 km-t nyomultak előre. A támadás naponta átlagosan 30—40, egyes esetekben 50—60 km-t haladt. A német csapatok július 9-én elfoglalták Minszket. A súlyos és egyenlőtlen harcfeltételek ellenére a visszavonuló szovjet egységek szívósan szembeszálltak az ellenséggel, gyakran hajtottak végre ellenlökéseket és erős ellencsapásokat, mind emberben, mind hadianyagban súlyos veszteségeket okozva a németeknek. Ily módon a szovjet hadsereg a háború elején kénytelen volt súlyos védelmi ütközeteket vívni, s visszavonulni az ország belsejébe.

A német hadvezetés megszédült a sikerektől. Halder tábornok, a német szárazföldi csapatok vezérkari főnöke kérkedve kijelentette: „Nem túlzás, ha azt mondom, hogy az oroszországi hadjáratot 14 nap alatt megnyertük."[250]

A német főhadiszálláson az a vélemény uralkodott, hogy a szovjet hadvezetés már a legfontosabb irányokban sem tud összefüggő védelmi arcvonalat kialakítani. Hitler a szovjet—német arcvonalról érkező jelentések alapján bejelentette, hogy a német csapatok a Szovjetunió létfontosságú központjait néhány napon belül elfoglalják. 1941. július 8-án megparancsolta: „Moszkvát és Leningrádot el kell törölni a föld színéről, hogy teljesen megszabaduljunk e városok lakosságától, és ne kelljen azt a tél folyamán élelmezni."[251] Hasonló intézkedéseket adott ki Keitel is. Utasította a csapatokat, hogy „.... joguk és kötelességük, hogy ebben a küzdelemben korlátlanul alkalmazzanak bármely olyan eszközt, még nők és gyermekek ellen is, amely sikerrel kecsegtet... Sem fegyelmi, sem bírói úton nem szabad felelősségre vonni egyetlen németet sem azokért az erőszakos cselekményekért, melyeket a partizánok vagy szövetségeseik elleni hadműveletek során elkövetett".[252]

De nemcsak a hitleri Németország gondolta, hogy a Szovjetunió elleni háború néhány héten belül befejeződik. Más burzsoá államok politikusai is ezen a véleményen voltak. Közülük elsősorban Churchillt kell megemlítenünk, aki emlékirataiban nem titkolja, hogy így vélekedett. Igaz, Churchill a katonákra hivatkozik. „Majdnem minden felelős katonának — írja —, az volt a véleménye, hogy az orosz hadsereget hamarosan szétzúzzák és nagyrészt megsemmisítik."[253] Ennek a hivatkozásnak azonban semmi jelentősége sincs, mert alárendeltjeinek adott utasításaiban, például 1941. július 6-i és 19-i táviratában „Oroszország bukásának"[254] lehetőségéről írt.

Az Egyesült Államok katonai vezetőinek értekezlete, amelyen Marshall is részt vett, azt a következtetést vonta le,

[250] Pravda, 1956. XII. 7.
[251] Ugyanott.
[252] Lord Russel: A horogkereszt rémtettei. Szikra, 1955.
[253] Churchill: The Second World War. III. kötet, 350. old.
[254] Ugyanott, 355. és 359. old.

hogy a Szovjetuniót „minimum egy hónap, de maximum három hónap alatt" szétzúzzák.[255] Az Associated Press hírügynökség ezzel kapcsolatban az alábbi jelentést közölte: „Jól értesült személyek kijelentik, hogy Németország három hónapon belül feltétlenül szétzúzza a vörös hadsereget. Ugyanezek a személyek lehetségesnek tartják, hogy Németország egy hónapon belül győz... Abban az esetben, ha a német betörés egy hónapon belül sikerrel végződik, lehetséges, hogy még arra is lesz idő, hogy ebben az évben megkíséreljék Anglia meghódítását."

Az amerikai és angol katonai szakértők a német fasiszta stratégákhoz hasonlóan helytelenül ítélték meg a Szovjetunió erejét.

Némileg más véleménnyel voltak az 1941 nyarán a szovjet—német arcvonalon kialakult helyzetről Japán vezetői, ami azzal magyarázható, hogy nekik a Haszan-tónál és a Halhin-Gol folyónál volt alkalmuk megismerkedni a szovjet hadsereg erejével. Angol történészek erről a következőket írják: „A japánok harcoltak az oroszokkal a Haszan-tónál és a Halhin-Gol folyónál, és súlyos vereségeket szevedtek. Ez arra késztette őket, hogy tiszteljék a szovjet hadsereget, ezért jobbnak látták várni és figyelni, s nem hadba lépni Németország oldalán."[256] Emellett azonban a japán kormány szerfölött élénken készült a Szovjetunió elleni támadásra.

A támadás meglepetésszerűsége lehetővé tette Németország számára, hogy magához ragadja a kezdeményezést, és a háború elején nagy hadműveleti eredményeket érjen el. A Szovjetunió nem tudta úgy fogadni a német hadsereg csapását, ahogy az agresszort fogadni kell.

Schulenburg német nagykövet csak a hadműveletek megindulása után két órával közölte a szovjet kormánnyal, hogy Németország hadat üzen a Szovjetuniónak a német határ mentén történt szovjet csapatösszevonások miatt. Erre a teljesen alaptalan vádra azért volt szükségük a német imperia-

255 Robert E. Sherwood: Roosevelt and Hopkins. An Intimate History. New York, 1948. 303—304. old.

256 Jones F. Borton H., Pearn B.: The Far East 1942—1946. London, 1955. 103. old.

listáknak, hogy előre kidolgozott tervük szerint „önvédelmi" aktusnak tüntethessék fel a Szovjetunió elleni hitszegő támadást. A szovjet kormány válaszában kijelentette, hogy „a német kormány a legutolsó pillanatig semmiféle igényt sem támasztott a szovjet kormánnyal szemben. Németország a Szovjetuniót annak békeszerető álláspontja ellenére megtámadta. Ily módon a fasiszta Németország a támadó fél".[257]

2

Június 22-én déli 12 órakor a szovjet kormány rádión keresztül értesítette a szovjet népet a háború kitöréséről. A kommunista párt és a szovjet kormány felszólította a Szovjetunió népeit, hogy verjék vissza a fasiszta hódítókat, és kifejezte „azt a szilárd meggyőződését, hogy az ország egész lakossága, minden munkás, paraszt és értelmiségi, férfi és nő kellő tudatában van kötelességének, tudja, milyen munka vár rá".[258]

A kommunista párt és a szovjet kormány nagy és felelős feladatokat tűzött a szovjet nép elé: védelmezze meg szocialista hazája becsületét és függetlenségét, zúzza szét a fasiszta államokat, szabadítsa fel a fasizmus igája alól az európai népeket, köztük a német népet is, adja vissza állami szabadságukat, és tegye lehetővé, hogy teljesen szabadon rendezzék be társadalmi és gazdasági életüket. Ezek voltak a Szovjetunió céljai a rákényszerített háborúban.

A Szovjetunió céljai a háború jellegét is megszabták. A Nagy Honvédő Háború a Szovjetunió részéről igazságos, felszabadító, antifasiszta, haladó háború volt, a győztes szocializmus országának háborúja a fasiszta-imperialista betörés ellen.

A kardcsörtető nemzetközi fasiszta reakció főerőivel vívott élethalálharcban a Szovjetunió népei a szocializmus ügyét védelmezték. Ez a háború a világ civilizációjának megmenté-

257 A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. Okmánygyűjtemény. Moszkva, 1946. I. kötet, 128. old., oroszul.
258 Ugyanott, 129. old.

séért, a társadalmi haladás védelmében, a világ szocialista átalakítása nemzetközi bázisának fennmaradásáért és megszilárdításáért folyt.

A szovjet nép hősi harcával nemzeti és nemzetközi kötelességét teljesítette a munkásosztállyal, a világ dolgozóival szemben. A kommunista párt azzal, hogy az adott helyzetben helyesen határozta meg a stratégiai irányvonalat, a fasizmus szétzúzására mozgósította a néptömegeket, megteremtette az ellenség legyőzéséhez szükséges feltételeket. A Szovjetunió érdekei elválaszthatatlanok voltak a világ népeinek érdekeitől.

Annak a ténynek, hogy a Szovjetunió hadbalépett a fasiszta államok ellen, világtörténelmi jelentősége volt. A Szovjetunió hadbalépése döntő szerepet játszott abban, hogy a második világháború imperialista háborúból antifasiszta, felszabadító háborúvá változott.

Foster elvtárs helyesen állapítja meg, hogy „a Szovjetunió részvétele nélkül szó sem lehetett volna arról, hogy a fasizmussal fertőzött brit és amerikai imperialisták, akik mindig készek voltak megalkudni Hitlerrel, végigharcolják a fasizmus elleni háborút".[259]

A Szovjetuniónak a háborúban való részvétele világszerte gyökeresen megváltoztatta az egész katonai és politikai helyzetet. A Szovjetunió hadbalépése előtt egyetlen állam sem akadt, amely képes lett volna megállítani a német hadigépezetet.

A hitlerista járom alatt sínylődő országok népei és azok, amelyeket a leigázás veszélye fenyegetett, nagy reményeket fűztek a szovjet népnek és fegyveres erőinek hősi harcához. A Szovjetunióban látták azt a döntő erőt, amely képes feltartóztatni és szétzúzni a fasiszta hordákat, megszabadítani az emberiséget a barna pestistől és megmenteni a világ civilizációját.

S valóban, az adott történelmi körülmények között a Szovjetunió volt az egyetlen erő a világon, amely képes volt megsemmisíteni a német fasiszta csapatokat, felszabadítani

[259] W. Z. Foster: Az amerikai földrész rövid politikai története, Szikra, 1952. 545. old.

az emberek millióit a fasiszta rabságból és megmenteni az emberi civilizációt a hitlerista barbárságtól.

A kommunista párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány óriási munkába kezdett, hogy mozgósítsa a nép erőit az ellenség visszaverésére. A pártot az a lenini tétel vezérelte, hogy háború idején maximális erőfeszítésre van szükség. „...hogy ha már háborúra került sor, mindent alá kell rendelni a háború érdekeinek, az ország egész életét alá kell rendelni a háborúnak, ezen a téren nem szabad tűrni a legkisebb ingadozást sem"[260] — hangsúlyozta Lenin.

A Központi Bizottság és a szovjet kormány határozata alapján megalakult az Állami Honvédelmi Bizottság. Az ország politikai, katonai és gazdasági vezetése ennek a kezében összpontosult. A bizottság elnökévé Sztálint nevezték ki.

A párt Központi Bizottsága legjobb erőit katonai munkára küldte.

A Központi Bizottság 1941. június 29-én részletesen meghatározta a párt és a nép feladatait.

Ez a határozat kifejezte a Szovjetunióra kényszerített háború sajátosságait, konkrét feladatokat tűzött a szovjet nép és fegyveres erői elé, és kifejtette a győzelem megszervezésének részletes programját. A kommunista párt Központi Bizottságának 1941. június 29-i határozata leszögezte, hogyan kell megszervezni a szovjet nép erőit és az állam összes anyagi erőforrásait az ellenség szétzúzása végett.

A kommunista párt a háború napjaiban erőt öntött a népbe és szervezte a fasiszta hódítók elleni harcát. Szervező munkájával a közös cél elérése érdekében összpontosította a szovjet emberek erőfeszítéseit, minden erőt és eszközt az ellenség szétzúzásának szolgálatába állított.

A párt a legnagyobb háborús megpróbáltatások idején is leküzdötte a győzelem útjába tornyosuló roppant nehézségeket és akadályokat, s megmutatta, hogy egységes harci szervezet.

Sztálin, a Népbiztosok Tanácsának elnöke 1941. július 3-án rádióbeszédet mondott. Ebben vázolta a helyzet komoly-

[260] Lenin Művei 31. kötet, 128. old., Szikra, 1951.

sagat, az orszagot es a dolgozo tomegeket fenyegeto veszely nagyságat Sztalin ismertette a Kozponti Bizottsagnak a part es a nep feladatairol szolo hatarozatat, amely arra szolitotta fel a nepet hogy inditson honvedo haborut a fasiszta betolakodok ellen, és valtoztassa katonai taborra az orszagot

A katonai helyzet tobb honapon at rendkivul sulyos es veszelyes volt

Es megis bar az ellenseges csapatok folytattak elonyomulasukat, a „Barbarossa-terv" kozvetlen hadaszati celjat — a szovjet hadsereg zomenek villamgyors csapassal valo megsemmisiteset meg a hatarsavban a Nyugati Dvina es a Dnyeper folyok vonalatol nyugatra — sem sikerult elernie a nemet hadvezetesnek Mar itt megmutatkozott, hogy a fasisztak helytelenul epitettek fel hadaszati szamitasaikat

A nemet fasiszta hadaszat nem tudta megvalositani egyik fo celkituzeset nem volt kepes megtorni a szovjet nep es hadserege erkolcsi erejet

A hadsereg es a nep kivalo erkolcsi szelleme lehetove tette, hogy a szovjet hadvezetes a sulyos vedelmi harcokban a hadviseles valtozatos formait alkalmazza visszaverje az ellenseg rohamait, egyes szakaszokon vagy iranyokban ellenlokeseket hajtson vegre, vagy tamadasba menjen at, meghiusitsa az ellenseg hadászati elgondolasait es ezzel megteremtse az ellentamadás feltételeit stb

A szovjet hadsereg es az egesz szovjet nép batorsaga es szivossaga komolyan gondolkodoba ejtette a fasiszta Nemetorszag vezetoit Kleist hitlerista tabornagy kesobb azt mondta, hogy a szovjet hadsereg kezdettol fogva elsorendu harcosokbol" allt, akik „rendkivul szivosan es csodalatos kitartassal harcoltak" [261] Tippelskirch a kovetkezoket irja „Meggyozo volt az ellenseg szivossaga Acelakaratu ellenseg volt Itt szo sem lehetett arrol, hogy gyors csapasokkal »osszedontsuk a kartyavarat« "[262] Fuller, az ismert angol burzsoa katonai teoretikus megallapitja, hogy „Oroszorszagban az esemenyek nem ugy alakultak, mint Lengyelországban es Franciaorszagban Latszatra a »villamhaboru« minden varako-

[261] Liddell Hart The German Generals Talk New York 1948
[262] Tippelskirch A masodik vilaghaboru története 180 old oroszul

zast felulmult, de barmilyen furcsa is, az orosz arcvonalon nem kovette, vagy ugyszolvan alig kovette panik "[263]

A szovjet harcosok batorsaga es hosiessege ellenere az ellenseg folytatta elonyomulasat ha nem is olyan gvors utemben mint a haboru elejen A szovjet csapatok a haborunak ebben a szakaszaban fokent arra torekedtek hogy megallitsak az ellenseg tamadasat es osszefuggo hadaszati arcvonalat alakitsanak ki A nyari es oszi hadjárat alatt a szovjet csapatoknak tobb izben sikerult feltartoztatniuk az ellenseg elonyomulasat De a nemet fasiszta hadsereg bizonyos szunet utan amely alatt atcsoportositotta eroit, es ujakat vetett be, minden esetben áttorte a vedelmet es folytatta támadasát A szovjet csapatok kezdeti vesztesegei es a tartalekok hianya lehetetlenne tettek az arcvonal megszilarditasat

Az ellenseg mely elonyomulasa meghiusitotta az eloero es az anyagi eroforrasok tervszeru mozgositasat, s jelentős reszuktol megfosztotta a szovjet allamot

Az 1941 novembereig megszallt teruleten elt a haboru elott a Szovjetunio lakossaganak majd 40 szazaleka, ott volt a vasutvonalak 41, a szarvasmarha allomany 38, es a sertesallomany 60 szazaleka Ezen a teruleten termeltek a haboru elott az acel 58, az aluminium 60, a szen 63, a nyersvas 68 es a cukoi 84 szazalekat Itt termesztettek a gabona 38 szazalekat [264]

A Szovjetunio gazdasaganak a haborus termelesre valo atallitasat megnehezitette az a korulmeny, hogy az ellenseges betorestol veszelyeztetett teruletekrol az ipar nagy reszet keletre kellett attelepiteni A haboru elso harom honapja alatt tobb mint 1360 nagyuzemet telepitettek at Ezek kozul 455-ot az Uralban 210-et Nyugat-Sziberiaban, 250-et Kozep-Ázsiaban es Kazahsztanban allitottak fel [265] A kormany mellett Svernyik elvtars vezetesevel attelepitesugyi bizottsag alakult Az attelepitett uzemek regi helyukon mar nem, uj helyukon pedig meg nem termeltek A Szovjetunio iparanak termelese 1941 juniusatol novemberig mintegy felere ezen belul a hen-

263 Fuller A masodik vilaghaboru 161 old
264 Voznyeszenszkij A Szovjetunió hadigazdasága 51 old
265 Ugyanott 50 old

gereltacél áruk termelése egyharmadára csökkent. Színesfémlemezekből 430-szor, golyóscsapágyakból pedig 21-szer termeltek kevesebbet, mint korábban.[266]

A pártnak és az egész szovjet népnek óriási erőt kellett kifejtenie, hogy javítson ezen a helyzeten. 1941 decemberében megállt az ipari termelés csökkenése, 1942 márciusában pedig egyedül a keleti területek hadianyagtermelése elérte a háború előtti országos termelési színvonalat.[267] Ez a szovjet nép nagy gazdasági győzelme volt. A munkásosztály hősi munkája és a szovjet ipar kitűnő műszaki állapota lehetővé tette a lehetetlent. Feuchter, a második világháború történetének egyik nyugati kutatója ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Azt, hogy a Szovjetuniónak ilyen nehéz körülmények között nemcsak egész iparának áttelepítése sikerült, hanem viszonylag rövid idő alatt a repülőgépek tömeggyártását is meg tudta szervezni... a második világháború legnagyobb technikai eredményei között kell elkönyvelnünk. A szovjet hadiiparnak ezekre a nagy eredményeire éppen most szeretnénk különösen felhívni a figyelmet.[268]

A szovjet hadsereg ellenállása napról napra fokozódott. A fasiszta sajtó a hencegő jelentések mellett egyre gyakrabban volt kénytelen a növekvő háborús nehézségekről beszámolni. A Völkischer Beobachter, a fasiszta párt hivatalos lapja, 1941. július 4-én a következőket írta: „Vitathatatlan tény, hogy az összes ellenségek közül, akikkel a német katona találkozott, a szovjet harcos a legállhatatosabb és a legszívósabb." De a hitleristák szövetségeseik előtt azt a látszatot keltették, hogy minden jól megy. Amikor az aggodalmaskodó japán kormány tájékoztatást kért Berlintől az arcvonal helyzetéről, Keitel és Ribbentropp azt válaszolta, hogy „a német hadsereg támadásának lelassulását a szállítási útvonalak meghosszabbodása és a hadtáp csapatok lemaradása idézte elő, és emiatt a támadás üteme mintegy három héttel csökken".[269] De az, amit a hitleristák még titkolni akartak, már a legtapasztalat-

[266] Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága. 52. old.
[267] Ugyanott, 53. old.
[268] Feuchter: A légiháború története, múltja, jelene és jövője. 164. old., oroszul.
[269] Novoje Vremja, 1947. 18. sz. 10. old.

lanabb megfigyelők számára is világos volt. Az Arbetaren című svéd lap 1941 júliusában ezt írta: „A németek jóval szívósabb és veszélyesebb ellenségbe ütköztek, mint amilyenre számítottak. A németek ember-, harckocsi és repülőgép veszteségei rendkívül nagyok "[270]

3

Azzal, hogy a Szovjetunió belepett a második világháborúba, megindult a népek nagyszabású harca a fasiszta hódítók ellen. A szovjet népnek az agresszorok elleni honvédő háborúja az egész haladó emberiségnél rokonszenvre talált. A szovjet népnek a német fasiszta területrablók elleni hősi harca új erőt öntött a hitleri Németország rabságában sínylődő népekbe.

A megszállt országokban az ellenállási mozgalom már a Nagy Honvédő Háború előtt elkezdődött, és a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadásával erősen fellendült. Thorez elvtárs írja: „A Szovjetunió ellen indított hitlerista támadás serkentőleg hatott a mi ellenállási mozgalmunkra, különösen pedig a fegyveres harc megszervezésére. A hazafiak megértették, hogy új erőviszony alakult ki, és ezentúl a népek szabadságának és függetlenségének bajnokai már biztosak lehetnek a győzelemben. Addig a franciák jelentős tömegei, noha ellenséges szemmel nézték a megszállót, kételkedtek abban, hogy Franciaország fel tudja önmagát szabadítani. De 1941. június 22-étől kezdve a hazafiak már így beszéltek: »Már nem vagyunk egyedül; olyan szövetségessel, mint a szovjet nép, mi is föl tudjuk magunkat szabadítani, mi is győzni fogunk«."[271]

Az a támogatás, amelyet a külföldi kommunista pártok a szovjet nép hősi harcának nyújtottak, összhangban volt saját népük nemzeti érdekeivel, elősegítette saját harcukat, amelyet függetlenségükért és szabadságukért vívtak a fasiszta rabság ellen.

[270] Bolsevik, 1941. 15. sz. 6. old.
[271] M. Thorez: A nép fia. 136. old.

A tőkésországok néptömegei és elsősorban a munkások a Szovjetunió támogatásával egyszersmind a nemzetközi proletariátus internacionalista kötelességét teljesítették a szocialista állammal szemben.

A népeknek a fasizmus elleni harcát minden országban a kommunista párt vezette. A harc tüzében megnövekedett a kommunisták befolyása, akik bátran és önfeláldozóan harcoltak a fasiszta rendszer ellen.

Amikor a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót, a kommunista pártok nyilatkozatot adtak ki, s abban az egyes országok viszonyainak megfelelően meghatározták a néptömegek harcának konkrét programját.

A német megszállás alatt álló kelet- és délkelet-európai országok kommunista pártjai felhívták a néptömegeket, hogy indítsanak harcot a megszállók ellen, szervezzenek partizánmozgalmat, készítsenek elő fegyveres felkelést. A Bolgár Kommunista Párt június 22-én felhívást adott ki, a Központi Bizottság június 24-i ülésén pedig határozatot fogadott el, amely feladatként a fegyveres felkelés előkészítését jelölte meg.[272] A bolgár kommunisták már 1941 júniusában megalakították az első partizánosztagokat. A Csehszlovák Kommunista Párt hasonló határozatot hozott, s ennek nyomán 1941 szeptemberében Prágában megalakult az ellenállás központi nemzeti forradalmi bizottsága.

Csehszlovákiában 1941 júliusától kezdve tömegméreteket öltött a szabotázs és a diverzió. A német megrendelésekre dolgozó cseh üzemekben a munka termelékenysége 40 százalékkal csökkent. A diverziós csoportok üzemeket és erőműveket robbantottak fel, felgyújtottak számos nyersanyag és késztermék raktárt, megrongálták a gépeket, és selejtes szerszámgépeket, fegyvereket gyártottak. A plzeni Skoda-művekben számos gyárrészleget tönkretettek, emiatt az üzem munkája leállt. A grebnicei tüzérségi lőszergyárban használhatatlanná tették az erőművet. Több nagyüzemben a kommunisták irányításával sztrájkok törtek ki. Sztrájkoltak a hradec-kralóvéi

[272] A Bolgár Kommunista Párt konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. III. kötet, 1924—1944. Szófia, 1954. 448—450. old., bolgárul.

Skoda-muvek, a pragai Walter repulogepgyar, a Kolben-Danek hadiuzem es a Rinhofen vagongyar a kladnoi Poldina Huta kohaszati kombinat es meg tobb mas gyar munkasai 1941 nyaran Kelet-Szlovakiaban es Csehorszag egyes videkein megkezdtek mukodesuket az elso partizanosztagok

Belgradban junius 22-en ulest tartott a Jugoszlav Kommunista Part Kozponti Bizottsaganak Politikai Irodaja. Az ulesen elfogadtak a Jugoszlavia nepeihez cimu felhivast, amely fegyveres harcra szolitotta fel a lakossagot a megszallok ellen Junius 27-en Belgradban megalakult a jugoszlaviai partizanosztagok vezerkara 1941 juliusaban a kommunistak altal szervezett partizanosztagok mar harcoltak a megszallok es kiszolgaloik ellen

Szerbiaban 1941 julius 7-en, Crna Goraban julius 13-an, 27-en Horvatorszagban, Bosznıaban es Hercegovinaban pedig julius 27-en dordultek el a jugoszlav partizanok elso lovesei Hamarosan egesz Jugoszlaviara atterjedt a partizanharcu langja

1941 november 8-an Albania megszallt fovarosaban Tiranaban illegalis ertekezletet tartottak a kommunista csoportok kepviseloi Az ertekezlet reszvevoi kifejeztek a fasizmus szetzuzasaba vetett szilard hituket, es hatarozatot hoztak a munkasosztaly egyseges szervezetenek, az Alban Kommunista Partnak a megalakitasarol A part haladektalanul hozzalatott a megszallók ellen szeleskoru partizanharc elokeszitesehez

Nemetorszag illegalis kommunistai roplapokat bocsatottak ki amelyeken megmagyaraztak a tomegeknek az esemenyeket A Gestapo adatai szerint 1941 januarjatol majusig Nemetorszagban havonta 65—519 illegalis roplap es brosura jelent meg Juliusban azonban, vagyis a Szovjetunio ellen tamadas elso hónapjaban, az illegalis kiadvanyok szama hirtelen felszokott es elerte a 3797-et Augusztusban es szeptemberben ez a szam nem valtozott, oktoberben viszont 10 227-re emelkedett [273]

1941 oktober 6-an Nemetorszag Kommunista Partja felhivast intezett a nemet nephez es a nemet csapatokhoz a

[273] Otto Winzer Tizenket evi harc a fasizmus es a haboru ellen 181 old oroszul

munkásokhoz és a parasztokhoz, minden dolgozóhoz. A felhívás mélyrehatóan elemezte a helyzetet, és világos következtetést von le: „Hitler június 22-én a Szovjetunió alattomos és hitszegő megtámadásával súlyos bűntettet követett el a német nép ellen, s ez Németországot a legnagyobb nemzeti katasztrófába sodorja."[274]

Az amerikai és angol kommunista párt felhívta országa kormányát és népét, hogy fogjon össze a Szovjetunióval, és vele vállvetve harcoljon a hitleri Németország ellen. E két párt nyilatkozata hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió ügye az egész földkerekség dolgozóinak, a békének és a szocializmusnak az ügye. Az Angol Kommunista Párt felhívásában többek között ez állt: „Teremtsük meg a brit népnek és a világ első szocialista állama népeinek hatalmas egységfrontját!" Az Egyesült Államok Kommunista Pártja „az Egyesült Államoknak és Angliának a Szovjetunióval való teljes és korlátlan együttműködése" mellett szállt síkra.[275] Parker angol újságíró megírja, hogy a dolgozók egyhangú lelkesedéssel reagáltak a felhívásra, s hangsúlyozza, mennyire váratlan volt az a következtetés, amelyet az angol kormány kénytelen volt levonni: „Angliának még nem volt olyan szövetségese, amely annyira népszerű lett volna a munkások körében, mint a Szovjetunió."[276]

A hitleristák által megszállt nyugat-európai országok kommunista pártjai megmagyarázták a tömegeknek a Szovjetunió elleni német támadás céljait és jellegét. A Francia Kommunista Párt 1941. június 22-i külön felhívásában kijelentette, hogy a francia nép sohasem fog harcolni a Szovjetunió ellen. Az Humanité a felhívást kommentálva ezt írta: „Ma minden francia szolidárisnak érzi magát a szovjet dolgozók millióival, akik holnap széttaposták a hitlerizmust, és tettekkel segítenek Franciaországnak, hogy újból kivívja szabadságát... Francia férfiak és nők bizakodjatok, közeleg a felszabadulás órája. Elűzzük területünkről a hitlerista csapa-

[274] Otto Winzer: Tizenkét évi harc a fasizmus és a háború ellen. 175. old.
[275] Daily Worker, 1941. VI. 23.
[276] Ralph Parker: Összeesküvés a béke ellen. Moszkva, 1949. 45. old., oroszul.

tokat, s szabaddá, erőssé és függetlenné tesszük Franciaországot."[277]

Az első francia partizánosztag már a Szovjetunió elleni támadás előtt, 1941 áprilisában megalakult Vienne-Haut megyében. 1941. június 22 után a kommunista párt más megyékben is szervezett partizánosztagokat. A francia népnek a német megszállók elleni fegyveres harcát a Nemzeti Katonai Bizottság vezette, amely a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata alapján 1941 szeptemberében alakult meg.

A francia hazafiak Párizs környékén már egy héttel a Szovjetunió elleni támadás után kisiklattak több német katonai szerelvényt. Toulouse-ban felgyújtottak egy nagy német üzemanyagraktárt, Vainglais-ben pedig felrobbantottak egy hadiüzemet. 1941. július 14-én, Franciaország nemzeti ünnepén Párizsban hatalmas németellenes tüntetések voltak. A tüntetés részvevői a „Marseillaise"-t énekelték, és plakátokat hordoztak, amelyeken ez a felirat állt: „Éljen a Szovjetunió!" Párizs szívében a hazafiak több német tisztet megöltek. 1941 júliusában megalakultak Pas-De-Calais megye bányászainak partizánosztagai, az elzászi partizánosztag és más fegyveres csoportok.

Belgiumban 1941—1942-ben 1657 szabotázs és németellenes megmozdulás történt. A belga partizánok ez alatt az idő alatt 246 vasúti szerelvényt robbantottak fel és siklattak ki.[278] Amsterdam utcáin 1941-től 1945-ig több mint 500 német katona és tiszt lelte halálát.

A szovjet nép a német fasiszta hódítók elleni hősi harcával hatalmas támogatást nyújtott az imperialista Japán ellen küzdő kínai néptömegeknek. A Szovjetunió hadbalépése Németország ellen a Távol-Keleten is gyökeresen megváltoztatta a helyzetet a szabadságszerető népek, a kínai nép javára. Ezzel kapcsolatban a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941. július 7-én nyilatkozatot adott ki, amely az új helyzetnek megfelelően megszabta a Japán elleni népi felszabadító háború feladatait. A nyilatkozat sürgette, hogy a

[277] L'Humanité, 1941. VI. 22
[278] Görlitz: Der zweite Weltkrieg. II. kötet, 68—69. old.

Szovjetunió, Kína, Anglia és az Egyesült Államok részvételével alakuljon hatalmas antifasiszta koalíció. Követelte továbbá, hogy Kína szakítson meg minden kapcsolatot Németországgal és Olaszországgal. Egyszersmind programot adott a japán hódítók elleni harc fokozására.

A Kínai Kommunista Párt kijelentette: „A Szovjetunió a fasiszta agresszió ellen vívott szent háborújában a szovjet nép nemcsak saját országát védelmezi, hanem mindazokat a népeket is, amelyek felszabadító harcot folytatnak a fasiszta iga ellen."[279]

A Kínai Kommunista Párt nyilatkozatát, amely a tömegek harci iránytűje lett, a Kuomintang és a Csang Kaj-sek-kormány elutasította. Amikor a fasiszta diplomaták elutaztak Kínából, a Koumintang-kormány bankettet adott tiszteletükre. Ezen a banketten Ho Jing-csing, kínai hadügyminiszter a Csang Kaj-sek-kormány nevében kijelentette, hogy Németország és Japán győzni fog a második világháborúban, a Szovjetunió pedig Angliával és az Egyesült Államokkal együtt vereséget szenved.

A kommunista pártok harca, amelyet a tömegek támogattak, döntő szerepet játszott az antifasiszta koalíció létrejöttében. A Szovjetunió vezetésével már a Nagy Honvédő Háború első napjaiban kialakult a fasiszta hódítók ellen harcoló népek egységfrontja.

De a Szovjetunió elleni támadást követő első időben, egészen a németek moszkvai vereségéig, a megszállt európai országok népeinek felszabadító mozgalmát főként kisebb csoportok elszigetelt akciói jellemezték. Ez a szabadságharc kezdeti szakasza volt, később a harc egyre nagyobb méreteket öltött.

4

A Szovjetuniónak a Nagy Honvédő Háborúban követett céljai a háború időszakára külpolitikájának feladatait is megszabták. E külpolitika feladata általában az volt, hogy a le-

[279] Mao Ce-tung Válogatott Művei 4. kötet, 49. old. Szikra, 1954.

hető legkedvezőbb nemzetközi feltételeket biztosítsa az ellenség legyőzéséhez. Így törekednie kellett arra, hogy meghiúsítsa a Szovjetunió elleni „keresztes hadjárat" imperialista terveit és a szovjet állam nemzetközi elszigetelésére irányuló burzsoá mesterkedéseket; létre kellett hoznia a népek hatalmas antifasiszta koalícióját; gyengíteni kellett az ellenséges tábort és szét kellett forgácsolnia erőit; meg kellett hiúsítania az amerikai és az angol vezető körök alattomos szovjetellenes terveit, amelyek arra irányultak, hogy a hitleri Németország és az imperialista Japán közreműködésével legyengítsék a Szovjetuniót, szétzúzzák az európai forradalmi és demokratikus mozgalmat, és elfojtsák a keleti népek nemzeti felszabadító harcát. Végül a szovjet külpolitika már a háború napjaiban megkezdte a harcot a világháború utáni demokratikus berendezéséért.

Ily módon a szovjet külpolitika fő feladata az volt, hogy hatalmas antifasiszta koalíciót szervezzen, s ezzel meghiúsítsa a Szovjetunió elleni „keresztes hadjárat" tervét.

A fasiszta Németország vezetői — és velük együtt még sok amerikai és angol politikus is — meg voltak győződve arról, hogy lehetetlen létrehozni olyan antifasiszta koalíciót, amelyben homlokegyenest ellenkező társadalmi és gazdasági rendszerű államok vennének részt.

Közvetlenül a hitleri Németország támadása előtt, 1941. június 21-én, az Egyesült Államok külügyminisztériuma memorandumot szerkesztett, amely óva intett attól, hogy az Egyesült Államok „eleve különleges ígéreteket tegyen, vagy valamilyen kötelezettségeket vállaljon a Szovjetunióval kapcsolatos jövendő politikáját illetően".[280] E homályos fogalmazás mögött az antifasiszta koalíció lehetőségének tagadása rejlett. A külügyminisztérium hangsúlyozta, hogy a Szovjetunióval szemben követendő jövőbeli politikájában csupán arra szorítkozik, hogy amennyiben Németország megtámadná a Szovjetuniót, lazít a Szovjetunióba irányuló export-korlátozásokon, anélkül azonban, hogy ezzel más országokat és az Egyesült Államok szükségleteinek kielégítését károsodás érné.

[280] Langer and Gleason: The Undeclared War, 531. old.

„Az imperialisták még akkor sem hagytak fel azzal a reményükkel, hogy a Szovjetunió megtámadása rovására rendezik szénájukat, amikor már világossá vált, hogy a hitlerista hordák halálos veszélyt jelentenek minden nép szabadsága és függetlensége számára, minthogy a hitleri Németország már a Szovjetunió megtámadása előtt leigázott 11 európai országot, köztük Franciaországot, amelynek hadseregét annak idején a legerősebbnek tartották Európában, s amikor Angliát a teljes megsemmisülés veszélye fenyegette."[281]

De azok, akik lehetetlenségnek tartották a koalíció megalakítását, akik nem értették meg és nem vették figyelembe a történelmi fejlődés objektív törvényszerűségeit, alaposan elszámították magukat. Az objektív törvényszerűségek hatása erősebbnek bizonyult az egyes vezetők akaratánál.

Azok az objektív törvényszerűségek, amelyek elősegítették az antifasiszta koalíció kialakulását, elsősorban a fő kapitalista hatalmak közti háború kitörését előidéző imperialista ellentétek voltak. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei kénytelenek voltak szövetségre lépni a Szovjetunióval, mert e szövetség nélkül képtelenek lettek volna sikerrel harcolni versenytársuk és ellenségük, Németország ellen. Az Egyesült Királyság kül-, hadászati és gazdasági politikája című könyv, amelyet a Nemzetközi Kapcsolatok Királyi Intézete 1950-ben adott ki Angliában, elismeri, hogy „a második világháború alatt Németország közel volt az Egyesült Királyság szétzúzásához, bár ellene erejének csak egy részét használhatta fel". Ha a Szovjetunió nincs, „kétséges, hogy az Egyesült Királyság még az egész nemzetközösség és az Egyesült Államok támogatásával is fennmaradhatott volna".[282] Marshall tábornok hivatalos jelentése megállapította, hogy „a szovjet hadsereg sikeres harca nélkül az amerikai csapatok nem tudtak volna szembeszállni az agresszorral, és a háború az amerikai kontinensre is átterjedt volna".[283] Az Egyesült Államok és Anglia vezető köreit a rideg üzleti számítás kényszerítette arra, hogy egyezségre lépjenek a Szovjetunióval.

[281] A Nagy Októberi Forradalom 40. évfordulójára.

[282] United Kingdom Policy Foreign, Strategic, Economic. Royal Institute of International Affairs. 1950. 41. old.

[283] The War Reports of George C. Marshall. New York, 1947. 149. old.

Az angol és amerikai imperialisták hosszú időn át bizonygatták, hogy a tőkésországok és a Szovjetunió között lehetetlen a nemzetközi együttműködés. A való tények azonban megcáfolták ezeket az állításokat. A különböző társadalmi és államrendszerű országok nemzetközi együttműködésének lehetősége szemmelláthatólag bebizonyosodott. Még az együttműködés ellenségei is kénytelenek voltak síkraszállni érte.

Az antifasiszta koalíció kialakulását előidéző másik objektív törvényszerűség a néptömegek harca volt. Az angol és az amerikai nép túlnyomó többsége érzelmileg a Szovjetunió mellett volt, követelte, hogy országa fogjon össze a Szovjetunióval, hogy sikeresen harcolhassanak a hitleri Németország ellen.

A Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány külpolitikájában számolt a fejlődés objektív törvényszerűségeivel, s rájuk támaszkodva harcolt az antifasiszta koalíció létrehozásáért és megszilárdításáért.

A kommunista pártot és a szovjet kormányt az antifasiszta koalíció megteremtéséért vívott harcában Leninnek az az útmutatása vezérelte, hogy „a hatalmasabb ellenfelet csak a legnagyobb erőfeszítéssel és csak úgy lehet legyőzni, ha egyrészt *feltétlenül*, a legalaposabban, a leggondosabban, a legóvatosabban, a legügyesebben kihasználunk minden, még egészen kis »rést« is ellenségeink soraiban, a különböző országok burzsoáziája, az egyes országokban pedig a burzsoázia különböző csoportjai és válfajai közötti minden érdekellentétet, másrészt kihasználunk minden, akár szikrányi lehetőséget is arra, hogy olyan szövetségeshez jussunk, amely mögött tömegek állanak, még ha csak ideiglenes, ingadozó, bizonytalan, megbízhatatlan és feltételes is ez a szövetséges. Aki ezt nem értette meg, az mákszemnyit sem értett meg a marxizmusból és *általában* napjaink tudományos szocializmusából".[284]

A kialakult helyzet, a Szovjetunió külpolitikája, az első naptól kezdve fennen hirdetett nemes céljai indították az Egyesült Államok és Anglia kormányát arra az elhatározásra, hogy szövetségre lépjen a Szovjetunióval. Az erre vonatkozó

[284] Lenin Művei 31. kötet, 60. old. Szikra, 1951.

nyilatkozatot 1941. június 22-én az angol kormány nevében Churchill, az amerikai kormány nevében pedig június 24-én Roosevelt tette meg.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek e nyilatkozatok megtételével az volt a tervük, hogy a Szovjetuniót felhasználják Németország meggyengítésére, s ugyanakkor Németország révén elvéreztetik a Szovjetuniót. Churchill a következő szavakkal kezdte rádióbeszédét: „Az elmúlt 25 év alatt senki sem volt nálam következetesebb ellensége a kommunizmusnak. Egy szót sem vonok vissza abból, amit a kommunizmusról mondtam."[285] Churchill mégis kénytelen volt elismerni, hogy Anglia sorsa szempontjából döntő jelentőségű az a harc, amelyet a Szovjetunió folytat a német fasiszta hadseregek ellen. Kijelentette, hogy „az Oroszországot fenyegető veszély bennünket is fenyeget az Egyesült Államokkal együtt. Minden a saját házáért és családi tűzhelyéért harcoló orosz ügye egyúttal a földkerekség minden szabad emberének és szabad népének ügye".[286]

Az Egyesült Államokban Roosevelt nyilatkozatát egy időben hozták nyilvánosságra Harry Truman szenátornak a New York Times szerkesztője által feltett kérdésekre adott válaszával; Truman később az Egyesült Államok alelnöke, majd elnöke lett. Truman felülmúlhatatlan cinizmussal kijelentette: „Ha úgy látjuk, hogy Németország nyer, akkor Oroszországot kell segítenünk, ha pedig Oroszország fog nyerni, akkor Németországot kell segítenünk. Hadd pusztítsák el minél jobban egymást."[287]

Taylor, az Egyesült Államok elnökének személyes megbízottja közölte a Vatikánnal, hogy az amerikai kormány azért határozta el a Szovjetunió megsegítését, mert szeretné „megakadályozni a náci Németországot Oroszország elfoglalásában, és abban, hogy az ország gabonáját, olaját és egyéb erőforrásait további agresszióra használja fel".[288] Roosevelt 1941. szeptember 3-án a római pápához levelet intézett, amelyben azt

[285] Churchill: The Second World War, III. kötet, 331—332. old.
[286] Ugyanott, 333. old.
[287] The New York Times, 1941. VI. 24.
[288] Wartime Correspondence between President Roosevelt and Pope Pius XII. New York, 1947. 57. old.

irta, hogy az Egyesült Államok azért támogatja a Szovjetuniót a hitleri Németország elleni háborúban, mert jelenleg a szovjet rendszer kevésbé „veszélyes" az Egyesült Államokra nézve, mint a német fasizmus. Roosevelt a levélben megállapította: „Az egyetlen fegyver, amelyet a szovjet rendszer a maga határain kívül alkalmaz, a kommunista propaganda. Németország viszont... saját területén kívül a fegyveres agresszió valamennyi formáját alkalmazza; fegyveres erővel és propagandával meg akarja hódítani az egész világot."[289]

Az antifasiszta koalíció létrejöttének alapja a Németország elleni háború igazságos, felszabadító jellege volt, amely a Szovjetunió hadbalépésével határozottan kibomborodott és állandósult. A szovjet kormány haladéktalanul széleskörű harcot kezdett, hogy a kialakuló félben levő antifasiszta koalíciót mielőbb valósággá változtassa.

A Szovjetunió az egész Nagy Honvédő Háború alatt több ízben is kezdeményezte az antifasiszta koalíció megalakítását, és erősítését. A szovjet kormány a moszkvai angol nagykövet révén már 1941. július elején javasolta Angliának, kössenek egyezményt, amely megteremtené a két ország szövetségét a közös ellenség elleni harcra. Az angol kormány elfogadta a javaslatot és 1941. július 12-én aláírták „A Németország elleni háborúban végrehajtandó tevékenységről" szóló szovjet—angol egyezményt. Ez kötelezte a feleket, hogy segítsék és mindenben támogassák egymást a hitleri Németország elleni háborúban, s előírta, hogy csak kölcsönös megegyezés alapján folytathatnak tárgyalásokat, illetve köthetnek fegyverszünetet vagy békeszerződést.[290]

Ez az egyezmény volt az első komoly lépés a Hitler-ellenes koalíció megteremtésének útján. Utat nyitott ahhoz, hogy szövetségesi és baráti kapcsolat alakuljon ki a Szovjetunió és Anglia, illetve a brit birodalom más államai között. Az egyezmény megkötése azt bizonyította, hogy a szerződő feleknek erős elhatározásuk és kölcsönös érdekük a szövetségesi viszony kialakítása és fejlesztése.

[289] Wartime Correspondence between President Roosevelt and Pope Pius XII. New York, 1947. 61—62. old.

[290] A Szovjetunió külpolitikája a Nagy Honvédő Háború alatt. I. kötet, 131—132. old., oroszul.

Mivel az egyezmény nem határozta meg a kölcsönös segítség formáit és módjait, a tárgyalások folytatódtak. A tárgyalások tengelyében a második front kérdése állt. A Szovjetunió nehézségeit az angolok lényegesen csökkenteni tudták volna, ha haladéktalanul megnyitják a második frontot, amely Németország fegyveres erőinek egy részét lekötötte volna. Ezért vetette fel Sztálin 1941. július 18-án Churchillnek a második front megnyitásának kérdését.

A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének Nagy-Britannia miniszterelnökéhez intézett üzenetében többek között ez állt: „Egy ilyen front létrehozása Nagy-Britannia hadseregének és Dél-Anglia egész lakosságának körében egyaránt népszerű lenne. El tudom képzelni egy ilyen front létrehozásának nehézségeit, de úgy látom, hogy a nehézségek ellenére létre kellene hozni, nemcsak közös ügyünk érdekében, hanem magának Angliának az érdekében is."[291]

A második front megnyitására megvoltak a reális lehetőségek. A hitleri Németország fegyveres erőinek zömét a Szovjetunió ellen vetette be, Nyugat-Európában csak kevés német egység állomásozott. Az angol hadsereg Dunkerque után magához tért, újból felfegyverezték, és létszámát is jelentősen növelték. A szovjet kormány, mint Churchill elmondja,[292] kifejezte azt a készségét, hogy segít a második front megnyitásában Angliának oly módon, hogy 3—4 hadtestet bocsát rendelkezésére.

Churchillt azonban az a törekvés vezérelte, hogy a Szovjetuniót meggyengítse és minél jobban elvéreztesse. Ezért határozottan elutasította a második front megnyitására vonatkozó javaslatokat. Igaz, azt mondotta, hogy „találunk más módokat, hogy csapást mérjünk közös ellenségünkre", és hogy Anglia mindent elkövet a Szovjetunió megsegítése érdekében. Ezek a megfoghatatlan ígéretek azonban szerfölött kétes értékűek voltak.

Emellett Nagy-Britannia miniszterelnöke dicsérte a szovjet hadsereget és a szovjet népet. Azt írta, hogy „a szovjet katonák és a szovjet nép bátorsága és szívós kitartása általános

[291] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 13. old.
[292] Churchill: The Second World War. III. kötet, 340. old.

elragadtatást vált ki".[293] Ez természetesen, így is volt. Churchill szájából azonban az ilyesfajta szavak nem hangzottak őszintén. Churchill emlékirataiban maga is azt írja, hogy „igyekeztem az űrt udvarias szólamokkal kitölteni".[294] Azt, hogy az udvariasság mögött mi rejlett, maga magyarázza meg: „Amikor egy embert meg akarsz ölni, az udvariasság semmibe sem kerül."[295]

A szovjet kormány igyekezett befolyásolni Nagy-Britannia kormányát. A Szovjetunió minisztertanácsának elnöke Nagy-Britannia miniszterelnökéhez intézett 1941. szeptember 3-i üzenetében ismét felvetette a második front megnyitásának kérdését azzal a céllal, hogy ily módon meghiúsítsák Németország vezetőinek azt a törekvését, hogy egyenként számoljanak le ellenségeikkel. Sztálin egyúttal kérte a nyugati hatalmakat, hogy stratégiai nyersanyagok, repülőgépek és harckocsik szállításával segítsenek a szovjetuniónak.

Az angol kormány csak néhány hadiszállítmány erejéig volt hajlandó segíteni a Szovjetuniónak. Az effajta segítség, hatékonyság szempontjából, természetesen össze sem volt hasonlítható a második front megnyitásának jelentőségével, de bizonyos mértékben könnyíthetett a Szovjetunió akkori nehézségein. Az angol kormány azonban késlekedett a szállítások megszervezésével és a kérdést az Egyesült Államokkal közösen akarta megoldani, a Szovjetunió rovására.

Az Egyesült Államok kormánya hajlandó volt bizonyos anyagokat, fegyvereket és katonai felszerelést szállítani a Szovjetuniónak, de csak uzsorafeltételek mellett.

Ily módon az Egyesült Államok szintén hátráltatta a kérdés megoldását.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya Harry Hopkinst, Roosevelt tanácsadóját küldte Moszkvába, hogy a szállításokról tárgyaljon. Hopkinsnak Roosevelt egy Sztálinnak szóló levelet adott át, amelyben egyebek közt ez állt: „Kérem Önt, legyen hozzá olyan bizalommal, mint amilyent akkor érezne, ha velem beszélgetne."[296] Hopkins útbaejtette Londont,

293 „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 11. old.
294 Churchill: The Second World War. III. kötet, 345. old.
295 Ugyanott, 543. old.
296 Sherwood: Roosevelt and Hopkins. 322. old.

ahol tárgyalt Churchillel, majd 1941 július végén megérkezett Moszkvába.

Hopkins Moszkvában kijelentette, hogy az Egyesült Államok és Anglia bizonyos feltételek mellett hajlandó hadiszállítmányokkal segíteni a Szovjetuniót. A szállítások fejében az Egyesült Államok kormánya nevében kérte, hogy „részletesen tájékoztassák nemcsak Oroszország katonai helyzetéről, hanem a gyártott fegyverfajták mennyiségéről és minőségéről, valamint a nyersanyagok mennyiségéről és a termelési kapacitásokról is".[297] Ily módon az Egyesült Államok kormánya a szállításokat ahhoz a feltételhez próbálta kötni, hogy a Szovjetunió bocsásson rendelkezésére minden, a katonai helyzetére és védelmi lehetőségeire vonatkozó adatot. Emiatt a szállítások kérdését természetesen nem sikerült megoldani.

Ennek ellenére a Szovjetunió és az Egyesült Államok között javult a viszony. 1941. augusztus 2-án a Szovjetunió és az Egyesült Államok között jegyzékváltás történt a Szovjetunió amerikai megsegítése ügyében. A Szovjetunió azt kívánta az Egyesült Államok kormányától, hogy akkora szállítmányokat küldjön és olyan gyorsan, hogy azok összhangban legyenek „ama hadműveletek méreteivel, amelyeket a Szovjetunió az agresszorral szemben végrehajt".[298]

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya azonban a háború első, legnehezebb hónapjaiban ígéretei ellenére semmit sem tett a Szovjetunió megsegítése érdekében. Segítségük a háború későbbi éveiben is elenyésző volt ahhoz képest, amelyet a Szovjetunió nyújtott a két országnak azzal, hogy lekötötte a német fasiszta csapatok főerőit. A szovjet—német arcvonal az egész háború alatt a második világháború fő arcvonala volt.

A Szovjetunió rögtön a hadbalépés utáni első hetekben diplomáciai kapcsolatot létesített több, német megszállás alatt álló európai ország — Csehszlovákia, Lengyelország, Belgium és Norvégia — emigráns kormányával. A szovjet külpolitikának ez a lépése új erővel hangsúlyozta a Szovjetuniónak azt a

297 Sherwood: Roosevelt and Hopkins. 431. old.
298 A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 143. old., oroszul.

változatlan törekvését, hogy helyreállítja a német megszállás alatt levő országok állami önállóságát, továbbá kifejezte a szovjet népnek azt a hő óhaját, hogy minden támogatást megadjon a megszállt országok szabadságharcosainak. A Szovjetunió politikája ebben a kérdésben merőben különbözött az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek politikájától, hiszen ezek az európai kisállamokat még a háború alatt is változatlanul aprópénznek tekintették az imperialisták játékában.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya hosszú ideig nemcsak hogy nem értett egyet Csehszlovákia nemzeti megújhodásának szükségességével, hanem továbbra is „törvényesnek" tekintette a hitlerista megszállást. Anglia mint a müncheni egyezmény egyik részese nem sietett az egyezmény semmissé nyilvánításával. Az angol kormány eleinte nem engedte meg az angolbarát Benesnek, hogy emigráns kormányt alakítson. Amikor 1940. július 9-én e kormány mégis megalakult, Anglia nem ismerte el. Miután nem lehetett sokáig tartani ezt az álláspontot. Anglia a csehszlovák emigráns kormányt csak feltételesen, ideiglenes kormányként ismerte el. azzal a kikötéssel, hogy „az elismerés tényével nincs szándékában előre megkötni a kezét olyan kötelezettséggel, hogy elismeri vagy támogatni fogja a jövőben valamely közép-európai határ megállapítását".[299] E fogalmazás mögött az angol kormánynak az az elhatározása rejlett, hogy nem dönt előre a müncheni politika revidiálását illetően, és nem kötelezi magát Csehszlovákia München előtti határainak visszaállítására.

A szovjet kormány tárgyalásokat kezdett Csehszlovákia kormányával annak hivatalos elismeréséről. Amikor erről az angol kormány értesült, elhatározta, hogy megelőzi a Szovjetuniót, és jegyzéket tesz közzé a csehszlovák kormány feltétel nélküli elismeréséről. Ezzel gyengíteni akarta azt az óriási hatást, amelyet a Szovjetunió politikája Csehszlovákia népeire gyakorolt. De mialatt az angol kormány azt fontolgatta, hogy milyen feltételekkel ismerje el a Benes-kormányt, a Szovjetunió július 18-án aláírta az egyezményt Csehszlovákiával.

[299] Bojuici Ceskoslovensko 1938—1945. Prága, 1945. 55. old., cseh nyelven.

Néhány órával később Eden levelet nyújtott át Jan Masaryknak, a csehszlovák emigráns kormány külügyminiszterének, s abban közölte, hogy az angol kormány jogilag elismeri Csehszlovákia emigráns kormányát. Anglia politikai vezetői, akiket a Szovjetunió magatartása kényszerített rá a levél megírására, újból kijelentették, hogy „a területi kérdéseket illetően továbbra is megmaradnak álláspontjukon,"[300] vagyis kitartanak a müncheni egyezmény mellett. Az angol kormány még 1942. augusztus 5-én kelt jegyzékében is — miután elismerte, hogy Németország eljárásával felrúgta a müncheni egyezményt — azt hangoztatta, hogy a csehszlovák határok végleges megállapítására a háború után kerül sor.[301] Az angol kormány ezúttal is kitért Csehszlovákia München előtti határainak elismerése elől.

Anglia álláspontja tehát merőben különbözött a Szovjetunió álláspontjától. Még Benes is kénytelen volt elismerni a szovjet politika következetességét, azt, hogy a Szovjetunió rendületlenül támogatja a csehszlovák nép nemzeti érdekeit. Benes ezt írta: „A Szovjetunió, amely kezdettől fogva erélyesen fellépett München ellen és ugyanolyan eréllyel az 1939. március 15-i események ellen is (Csehszlovákia német megszállása ellen. — A szerző), ebben a döntő pillanatban halálos csapást mért Münchenre és annak minden következményére, mivel maradéktalanul és határozottan, minden korlátozás és feltétel nélkül újból elismerte a köztársaság München előtti státusát."[302]

Az 1941. július 18-i szovjet—csehszlovák egyezmény kimondta, hogy a felek kölcsönösen segítik és minden módon támogatják egymást a hitleri Németország elleni háborúban, és a Szovjetunió területén csehszlovák katonai egységek alakulnak.

1941. július 5-én Londonban tárgyalások kezdődtek a Szovjetunió és az emigráns lengyel kormány képviselői között. A lengyel kormány Anglia aktív támogatásával jogtalan igényt jelentett be Nyugat-Ukrajnára és Nyugat-Belorusszi-

300 Lockhart: Comes the Reconing. London. Puthnam, 1947.
301 Bojuici Československo, 1938—1945. 110. old., cseh nyelven.
302 Eduard Beneš: Paméti, Od Mnichova k nové válce a k novemu vítežství. Prága, Orbis, 1947.

jára. A lengyel emigráció a hitlerista járom alatt sínylődő lengyel nép nemzeti érdekei ellenére megakadályozta a szovjet—lengyel egyezmény megkötését. 1941. július 30-án azonban az egyezményt mégis aláírták, bár a felek a határok kérdésében nem tudtak megegyezni. Az egyezmény első pontja így hangzott: „A Szovjetunió kormánya a lengyelországi területi változásokra vonatkozó 1939. évi szovjet—német szerződéseket érvénytelennek tekinti. A lengyel kormány kijelenti, hogy Lengyelországot nem köti semmiféle, valamely harmadik féllel kötött, a Szovjetunió ellen irányuló egyezmény."[303] Az egyezmény többi pontja leszögezte, hogy a felek kölcsönösen segítik egymást a Németország elleni háborúban, és hogy a Szovjetunió területén lengyel hadsereget szerveznek.

A szovjet és a lengyel nép közti kapcsolat a közös ellenség — a német fasiszta betolakodók — elleni közös harcban egyre szorosabbá vált. Az emigráns lengyel kormány azonban, népe akarata és a Szovjetunióval kötött egyezmény ellenére, a szovjetellenes intrikák bűnös útjára lépett. Az emigráns lengyel kormány politikáját ugyanazok a reakciós lengyel körök szabták meg, amelyek annak idején támogatták Hitler ügynökének, Beck külügyminiszternek a szovjetellenes terveit. A területszerzés vágyától hajtott lengyel emigráns körök a lengyel nép igazi érdekeit tősgyökeres ukrán és belorusz földekre támasztott igényekkel próbálták helyettesíteni. S nem átallottak ezekkel az igényekkel olyan időben előállni, amikor a szovjet nép minden erejét megfeszítve, hősi harcot vívott a számbeli leg és technikailag túlsúlyban levő fasiszta csapatok ellen.

Sikorsky emigráns lengyel kormányának szovjetellenes politikája megmutatkozott abban a tényben is, hogy a Szovjetunióban megalakult lengyel hadsereg főparancsnokává a szovjetellenes érzelmeiről ismert Anders tábornokot nevezte ki. Anders, aki a lengyel hadsereget a Szovjetunió területén, a szovjet nép anyagi támogatásával szervezte, nem a németek elleni háborúra gondolt — ez elől mindenképpen igyekezett kitérni —, hanem arra, hogy csapatait kalandor célokra használja fel. A lengyel hadsereget a Volga középső folyásának

[303] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 138. old., oroszul.

körzetében szervezték. Ezzel kapcsolatban Anders a következő kijelentést tette bizalmasai körében: „Igen örülök ennek a választásnak, mert a számunkra kijelölt terület eléggé távol van az arcvonaltól, és a hadműveletek nem fognak zavarni bennünket a kiképzés alatt. Amikor pedig a vörös hadsereg összeomlik a németek csapásai alatt, ami legkésőbb néhány hónapon belül megtörténik, a Kaszpi-tenger mellett áttörhetünk Iránba. Mint egyetlen fegyveres erő e területen mindent megtehetünk, amit csak akarunk." Ilyen szellemben próbálta nevelni Anders az alárendelt csapatokat is.

A Szovjetunió nemcsak a kelet-európai, hanem a nyugat-európai népek nemzeti törekvéseit is támogatta. 1941. szeptember 27-én jegyzékváltás történt a Szovjetunió és a Francia Nemzeti Bizottság között. A szovjet kormány az Egyesült Államokat és Angliát megelőzve kinyilvánította azt a készségét, hogy „a szabad franciákat mindenképpen segíti és támogatja a hitleri Németország és szövetségesei elleni közös harcban".[304] Ezenkívül a Szovjetunió kötelezte magát, hogy „a közös ellenség felett aratott közös győzelem után biztosítja Franciaország függetlenségének és nagyságának teljes helyreállítását".[305] Ez volt a „szabad franciák" első, igazi elismerése. Ez az elismerés a közös ellenség ellen irányuló szövetségi szerződéssel volt egyenértékű.

A Szovjetunió, az antifasiszta koalíció megteremtéséért küzdő népek harcának élére állva jelentősen kiterjesztette külpolitikai kapcsolatait és megszilárdította nemzetközi pozícióit. Ez törvényszerű eredménye volt annak a harcnak, amelyet a Szovjetunió minden haladó erőt mozgósítva következetesen folytatott a fasizmus ellen.

5

Az antifasiszta koalíció, a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia közti együttműködés fejlesztése szempontjából abban az időben fontos szerepet játszott Irán. Iránt fontos

[304] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 18. old., oroszul.
[305] Ugyanott.

kozlekedesi vonalak szeltek at, strategiai jelentosegu anyagokkal rendelkezett (olaj), es kozel fekudt a szovjet hatorszag igen fontos teruleteihez

A hitleristak meglehetosen szoros kapcsolatokat letesitettek Iran vezeto koreivel, szeleskoru ugynokhalozatot szerveztek az orszagban, s elelmiszert es nyersanyagokat szallittottak onnan Nemetorszagba A hitleristak Irant a Szovjetunio elleni haboru ujabb felvonulasi teruletenek tekintettek A Szovjetuniot, tovabbá Angliat, sot az egesz Hitler-ellenes koaliciot komoly veszely fenyegette ebbol az iranybol

A szovjet kormany igyekezett hatni az irani kormanyra es harom izben is figyelmeztette politikajanak kovetkezmenyeire (junius 26-an, julius 19-en es augusztus 16-an) A hitleri Nemetorszaggal szoros kapcsolatot tarto irani kormany azonban nem hallgatott ezekre a tanacsokra

A szovjet kormany 1941 augusztus 25-en ujabb jegyzeket intezett Iranhoz A jegyzek utalt a Szovjetunio barati politikajarol tanuskodo tortenelmi tenyekre es emlekeztetett a legutobbi harom jegyzekre, amelyet az irani kormany figyelmen kivul hagyott A szovjet kormany ugy itelte meg a helyzetet hogy Iranban a nemet ugynokok a legdurvabban es legszemermetlenebbul megcsufoltak , Iran szuverenitasa tiszteletben tartasanak elemi kovetelmenyeit", es „Iran teruletet a Szovjetunio elleni katonai tamadas elokeszitesenek szinhelyeve valtoztattak [306] Minthogy az irani helyzet rendkivul veszelyes volt a Szovjetunio szamara, a szovjet kormany felhivta az irani kormany figyelmet, hogy az 1921 evi szerzodes ertelmeben nemcsak jogosult megtenni a szerzodes 6 cikkeben foglalt onvedelmi intezkedeseket, hanem ez kotelessege is A Szovjetunio es Iran erdekeit egyarant fenyegeto veszely elharitasa céljabol a szovjet csapatok 1941 augusztus 26-an bevonultak Iranba

Ezzel egy idoben Iran deli reszebe angol csapatok vonultak be Bar ezeket az intezkedeseket Irannal szemben a szovjet es az angol kormany kozosen foganatositotta, Anglia vezeto korei sajat celjaikat kovettek Az angol imperialistak

[306] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt I kotet 155 old

arra törekedtek, hogy megerősítsék pozícióikat a Közép-Keleten, s a szovjet—német arcvonalon kialakult feszült helyzetet kihasználva a szovjet csapatokat rábírják az Iránból való távozásra, teljesen megszállják az országot, majd később északi irányban előnyomulva bevonuljanak szovjet Kaukázusontúlra is.

A Szovjetunió és Anglia Iránhoz való viszonyát az 1942. január 29-i háromhatalmi szerződés szabályozta. A szerződés értelmében a Szovjetunió, Anglia és Irán szövetségre lépett egymással. A Szovjetunió és Anglia kötelezte magát, hogy tiszteletben tartja Irán területi épségét, szuverenitását és politikai függetlenségét, megvédelmezi mindenfajta agresszió ellen, és a Németország, valamint szövetségesei elleni hadműveletek megszűnésétől számított hat hónapon belül kivonja csapatait Irán területéről. Irán kötelezte magát, hogy együttműködik a szövetséges államokkal, rendelkezésükre bocsátja közlekedési útvonalait, s különféle anyagokkal, valamint munkaerővel segíti őket.

A szovjet és az angol csapatok Iránba való bevonulásának, valamint az említett szerződésnek nagy nemzetközi jelentősége volt: a szovjet és az angol csapatok ártalmatlanná tették az Iránban működő hitlerista ügynököket, megakadályozták, hogy a Közép-Keleten újabb háborús tűzfészek alakuljon ki. Irán tagja lett az antifasiszta koalíciónak, rendelkezésére bocsátotta területét és erőforrásait a közös ellenség legyőzése érdekében. A Szovjetunió és Anglia közös eljárása — mint az első aktív szövetségesi tevékenység a közös harcban — világosan megmutatta az antifasiszta koalíció realitását.

A Szovjetunió nemzetközi kötelezettségeihez híven lelkiismeretesen teljesítette az Iránnal kötött szerződés minden feltételét. A szovjet kormány nagy gazdasági, többek között élelmiszer segítséget nyújtott Iránnak. Anglia ezzel szemben megszegte kötelezettségeit, mivel Irán leigázására törekedett. Az angolokkal egy időben és Anglia ellen ugyanilyen politikát folytattak Dél-Iránban az amerikai imperialisták is.

Az Egyesült Államok uzsoraegyezményt kényszerített Iránra. Ez korlátlan jogokkal ruházta fel azt a különleges amerikai gazdasági missziót, amelynek vezetője Millspaugh, az

amerikai monopóliumok bizalmi embere volt. Millspaugh már 1921-ben is azon munkálkodott, hogy Iránt bevonja az amerikai üzletemberek érdekkörébe. 1942-ben az iráni pénzügyek főintézőjévé nevezték ki. Az Egyesült Államok ellenőrzése alá vonta Irán gazdasági életét, pénzügyeit és államgépezetét, hogy az országot idővel az amerikai imperializmus gyarmatává változtassa. Az iráni népnek csak 1945-ben sikerült elkergetnie országából Millspaugh bizottságát. Az Egyesült Államok a háború után is folytatta a harcot Irán természeti kincseiért, és Angliát kiszorítva, sikerült neki az iráni olaj jelentékeny részét megkaparintania.

6

A Nagy Honvédő Háború felszabadító céljai, amelyeket a kommunista párt és a szovjet kormány meghirdetett, a világ szabadságszerető népeit a Szovjetunió köré tömörítették. A Szovjetunió volt a Hitler-ellenes koalíció fő ereje; a koalíció létrehozását éppen a szovjet politika sikerei tették lehetővé. A tömegek követelték, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya teljesítse szövetségi kötelezettségét a Szovjetunióval szemben.

Az angol és az amerikai kormány elhatározta, hogy megtárgyalja a katonai és politikai helyzetet, és kidolgozza a közös politikai irányvonalat. Természetesen ezt a kérdést a leghelyesebb lett volna a Szovjetunióval közösen megtárgyalni. E két kormány azonban jobban szerette a külön értekezleteket.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányférfiai, a legszigorúbb titokban, az új-foundlandi haditengerészeti támaszponton hadihajók fedélzetén tárgyaltak. Az értekezlet napirendjén három kérdés szerepelt: a csendes-óceáni helyzet, a Szovjetunió megsegítésének formái és az Egyesült Államok, valamint Anglia céljai a második világháborúban.

Az első kérdés tárgyalása során megvizsgálták a helyzetet, valamint a belőle következő amerikai és angol politikát, s úgy határoztak, hogy az Egyesült Államok folytatja a tárgyalást a japán kormánnyal. E tárgyalások lényege az volt,

hogy az Egyesült Államok a közte és Japán között fennálló ellentéteket a Szovjetunió és Kína rovására próbálta megoldani.

A második kérdés tárgyalása azzal kezdődött, hogy Hopkins beszámolt moszkvai utazásáról. Elhatározták, hogy a Szovjetuniónak hadianyagokat szállítanak. Az amerikai és angol imperialisták úgy vélték, hogy e szállítások segítségével — a Szovjetunió és Németország kölcsönös kimerítése céljából — fokozni tudják a szovjet csapatok ellenállását a német támadással szemben, és egyidejűleg a Szovjetuniót amerikai és angol függőségbe juttatják.

1941. augusztus 15-én az Egyesült Államok elnöke és Nagy-Britannia miniszterelnöke közös üzenetet intéztek a Szovjetunió minisztertanácsának elnökéhez, és javasolták, hogy a nyersanyagok és katonai felszerelés kölcsönös szállításával összefüggő kérdések megvitatása céljából hívjanak össze Moszkvába értekezletet. A szovjet kormány elfogadta ezt a javaslatot.

A második világháború már majdnem két éve folyt, de az Egyesült Államok és Anglia kormánya még mindig nem nyilatkozott háborús céljairól. E két ország monopoltőkés körei nem fedhették fel a népek előtt igazi, imperialista céljaikat. Képmutató nyilatkozatokat sem siettek tenni, mert attól tartottak, hogy ezek esetleg megkötik kezüket. Miután azonban a Szovjetunió bejelentette nemes, felszabadító céljait, az Egyesült Államok és Anglia kormánya sem hallgathatott tovább.

Az Egyesült Államok és Anglia háborús céljainak tárgyalása közben kiütköztek az angol—amerikai imperialista ellentétek. Az Egyesült Államok a háború céljairól szóló nyilatkozatba olyan pontokat igyekezett beiktatni, amelyek az amerikai tőkének akadálytalan behatolást biztosítottak volna az angol birtokokra, és azok gyökeres újrafelosztására vezettek volna. Churchill erélyesen tiltakozott az amerikai javaslatok ellen, s kijelentette, hogy Anglia egy pillanatra sem szándékozik lemondani a brit dominiumokban elfoglalt kiváltságos helyzetéről.[307] A konfliktust kompromisszummal oldották meg.

[307] Lásd Elliot Roosevelt: Ahogy apám látta.

A háború céljairól szóló angol—amerikai közös nyilatkozatba bekerültek az Egyesült Államok réges-régi terjeszkedési követelései („a tengerek szabadsága", az „egyenlő lehetőségek" elve stb.), de csak semmire sem kötelező óhaj formájában. Viszont az angol imperialisták érdekeit óvta az a kikötés, amely úgy szólt, hogy a nyilatkozatban foglaltak megvalósítása során figyelembe veszik a „fennálló kötelezettségeket", vagyis Angliának a birodalom gyarmati népei fölötti uralomra vonatkozó jogait.

Az értekezleten a háború céljairól megfogalmazott angol—amerikai közös nyilatkozatot, az Atlanti Chartát, 1941. augusztus 14-én írták alá. A népek szabadságmozgalmának nagy lendülete s a Szovjetunió honvédő háborújának igazságos céljai arra késztették az Egyesült Államok és Anglia kormányát, hogy az Atlanti Chartába demokratikus ígéreteket is beiktassanak, amelyeket azonban nem szándékoztak teljesíteni. A demokratikus „cégér" arra volt jó, hogy leplezze az amerikai és angol vezető körök igazi, imperialista céljait.

Az Atlanti Chartában az állt, hogy az Egyesült Államok és Anglia nem törekszik területszerzésre, nem tűri a határok erőszakos megváltoztatását, tiszteletben tartja minden népnek a kormányforma szabad megválasztására vonatkozó jogát, egyenlő lehetőségeket biztosít a kereskedelemre stb. De minden egyes pontot úgy fogalmaztak meg, hogy tág lehetőségek nyíltak az ünnepélyesen vállalt kötelezettségek megkerülésére.

Az Atlanti Charta 3. pontja például az Egyesült Államoknak és Angliának azt a rendkívül fontos kötelezettségét tartalmazta, hogy támogatják a népek nemzeti jogainak és szuverenitásának helyreállítását. Ennek a pontnak azonban volt egy olyan kikötése, amelynek értelmében csak azokra a népekre lehetett alkalmazni, amelyeket közvetlen erőszakkal fosztottak meg jogaiktól. Később ezt a kikötést még jobban leszűkítették. Az Egyesült Államok és Anglia hódításnak csak a fasiszta államok agressziós cselekedeteit tekintette, s a 3. pontot nem vonatkoztatta a gyarmati népekre. Churchill az értekezletről való hazatérése után ilyen értelemben magyarázta ezt a pontot. 1941. szeptember 9-i parlamenti beszédé-

ben kijelentette , Az atlanti talalkozason elsosorban Europa ama allamai es nemzetei szuverenitasanak onkormanyzatanak es nemzeti eletenek a helyreallitasara gondoltunk, amelyek most nacizmus alatt vannak ' [308]

Kesobb Churchill meg felreerthetetlenebbul nyilatkozott Engedjek meg — mondta — hogy felvilagositassal szolgaljak arra az esetre, ha valakinek ezzel kapcsolatban ketelyei lennenek Nem azert lettem a kiraly miniszterelnoke, hogy elnokoljek a brit birodalom felszamolasanal "[309]

Azt is meg kell mondanunk, hogy az Atlanti Chartaban egyetlen egy szo sem esett arrol, hogy minden erot mozgositani kell a fasizmus elleni harcra

Anglianak es az Egyesult Allamoknak a haboru celjairol szolo kulon nyilatkozata kapora jott az antifasiszta koalicio letrehozasat ellenzo reakcios eroknek A szovjet kormany azonban az Atlanti Charta demokratikus igereteire valo tekintettel 1941 szeptember 24-en kijelentette, hogy egyetert a nyilatkozat alapelveivel, de velemenye szerint ezeknek az elveknek a gyakorlati alkalmazasakor , feltetlenul merlegelni kell az egyes orszagok korulmenyeit, szuksegleteit es tortenelmi sajatossagait" [310] A Szovjetunio nyilatkozata hangsulyozta, hogy szet kell zuzni a hitleri agressziot es meg kell semmisiteni a nacizmus jarmat", helyre kell allitani minden nep szuveren jogait es nemzeti fuggetlenseget

A Szovjetunio nyilatkozatanak nagy nemzetkozi jelentosege volt A Szovjetunio megszilardította vezeto szerepet a Hitler-ellenes koalicioban Csatlakozasa az Atlanti Charthoz megerositette ennek az okmanynak a demokratikus jelleget

Az antifasiszta koaliciot letrehozo Szovjetunio olyan programot dolgozott ki, amely tokeletesen megfelelt a haboru antifasiszta, felszabaditó jellegenek Az angol—szovjet—amerikai koalicio programjanak lenyege a kovetkezo volt a faji kizarolagossag megszuntetese, a nemzetek egyenjogusaganak es teruletuk serthetetlensegenek biztositasa, a leigazott nemzetek felszabaditasa es szuveren jogaik helyreallitasa, minden nem-

[308] Palme Dutt Merre tart India? Szikra, 1951 528 old
[309] The Times 1942 XI 11
[310] A Szovjetunió kulpolitikája a honvédő háború alatt I kötet, 166 old oroszul

zetnek joga van arra, hogy saját belátása szerint rendezze be életét; gazdasági segítség nyújtása a károsult nemzeteknek és támogatásuk az anyagi jólét megteremtésében; a demokratikus szabadságjogok helyreállítása: a hitleri rendszer megsemmisítése.

E program tekintélye és ereje abban állt, hogy óriási erkölcsi fölénnyel rendelkezett, mivel a Szovjetuniónak a Hitler-ellenes koalíció vezető államának hatalmára támaszkodott, és kifejezte a haladó emberiség létérdekeit és törekvéseit. Ezért a programot minden szabadságszerető nép szívvel-lélekkel támogatta.

A Szovjetuniónak az antifasiszta koalíció létrehozásáért folytatott harcában fontos állomás volt a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek moszkvai értekezlete. Az értekezlet 1941. szeptember 29-től október 1-ig tartott. Az imperialista hatalmak az értekezletre megbízottaikként a legnagyobb monopóliumok képviselőit küldték el, akik arra törekedtek, hogy lealázó feltételeket kényszerítsenek a Szovjetunióra. Az Egyesült Államokat az értekezleten Harriman bankár, hajóépítő-, repülőgépipari és vasúti iparmágnás, a grúziai mangánérc-koncesszió volt tulajdonosa, Angliát pedig lord Beaverbrook, a reakciós „sajtókirály" képviselte.

Az Egyesült Államok és Anglia képviselői a moszkvai értekezleten a Szovjetunió hozzájárulását kérték ahhoz, hogy a szovjet Kaukázusontúlra és Szibériába amerikai és angol csapatok vonuljanak be.[311] Furcsa módon nagy érdeklődést tanúsítottak a Balti-flotta sorsa iránt és sürgették, hogy a Szovjetunió minél előbb semmisítse azt meg.[312] Végül megpróbálták felvetni azt a kérdést, hogy milyen „különleges" feltételekhez kötik a Szovjetunió „megsegítését".

Mindezek az antifasiszta koalíció alapelveivel ellenkező kísérletek a szovjet fél erélyes ellenállásába ütköztek. A Szov-

[311] Sherwood: Roosevelt and Hopkins. 388. old.

[312] 1941. szeptember 12-én a moszkvai angol nagykövet a következő levelet intézte a szovjet kormányhoz: „Abban az esetben, ha a szovjet kormány kénytelen lesz megsemmisíteni Leningrádban lévő hadihajóit, hogy megakadályozza ezeknek a hajóknak az ellenség kezébe jutását, Őfelsége Kormánya elismeri a Szovjetunió Kormányának azt az igényét, hogy a háború után Őfelsége Kormánya részt vesz az ily módon megsemmisített hajok potlásában." (Lásd „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 28. old.)

jetunió a szállításokat az antifasiszta koalíció tagállamai közti kölcsönös gazdasági együttműködés egyik formájának tekintette, és győzelemre juttatta felfogását.

De a konkrét kérdések megoldása is nagy nehézségekkel járt. Az angol kormány csak igen kevés szállítmányt irányzott elő a Szovjetuniónak, s azt a keveset is csak 1942 végétől. „Az önök feladata — mondotta Churchill a Moszkvába utazó angol bizottságnak — abban áll, hogy ne csak közreműködjenek Oroszország segélyterveinek kidolgozásában, hanem arra is ügyeljenek, hogy emiatt mi magunk kárt ne szenvedjünk, és még ha Önök az oroszországi légkör hatása alá kerülnek is, én itt Angliában teljesen hajthatatlan leszek."[313]

A Szovjetuniónak az amerikai és angol lehetőségekhez képest rendkívül szerény megrendeléseit erősen megnyirbálták. A Szovjetunió 1941. október elejére például 30 000 tonna alumíniumot kért, ezzel szemben csak havi 5000 tonnát ígértek neki.[314] Ezzel kapcsolatban az amerikai és az angol kormány képviselői újból megpróbálták, hogy a segélyt mindenre kiterjedő titkos információk rendelkezésükre bocsátásához kössék.

Az amerikai és az angol delegáció tagjai azonban, mivel érdekük volt, hogy a Szovjetunió ellenálljon a hitleri Németországnak, lemondtak alaptalan követeléseikről, és megegyeztek a Szovjetunióval a szállításokban. Az idevágó okmányokat az értekezlet végén, 1941. október 1-én aláírták.

Egy hónap múlva, 1941. november 2-án, az Egyesült Államok kormánya értesítette a Szovjetuniót arról az elhatározásáról, hogy a lend-lease törvény hatályát a Szovjetunióba irányuló szállításokra is kiterjeszti, s egyelőre egymilliárd dollár hitelt nyújt neki.

A feszült katonai és gazdasági helyzet ellenére a Szovjetunió nyersanyagokat szállított Angliába és az Egyesült Államokba, amelyek ott lehetővé tették a hadianyagtermelés kibővítését. Ezzel szemben az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem teljesítette határidőre szállítási kötelezettségét. A szállítási program lebonyolításáról szóló hivatalos amerikai je-

[313] Churchill: The Second World War, III. kötet, 403. old.
[314] Ugyanott, 410. old.

lentesben azt olvassuk hogy az elso szallıtası programot csak 80 szazalekra teljesitettek [315] Sok amerikai es angol hivatalos szemely elismeri, hogy a Szovjetunioba iranyulo hadianyagszallıtas 1941—1942-ben , kiabranditoan keves volt ' [316]

Langer es Gleason, reakcios amerikai torteneszek azt irjak, hogy ,az Oroszorszagba iranyulo szallıtas valtozatlanul szerfolott jelentektelen volt 1941 juliusaban az Oroszorszagba meno export mindossze 6 521 919 dollart tett ki, es ez az osszeg oktober 1-ig csupan 29 millio dollarra novekedett' Ezzel a szallıtassal — folytatjak a szerzok — az Egyesult Államok ..csak jelentektelen mertekben jarult hozza a szovjet vedelemhez, illetve a vegleges gyozelemhez a keleti arcvonalon [317] De meg ezeknek az angol—amerikai szallıtasoknak is volt bizonyos jelentoseguk a Szovjetunio szamara, amely akkoriban minden erejet megfeszitette a Nemetorszag ellen haboruban

A moszkvai ertekezlet egeszeben veve sikeresen megoldotta a napirendre tuzott kerdeseket, ami vilagosan megmutatta hogy lehetseges az egyuttmukodes az antifasiszta koalicio allamai kozott Összeomlott Hitler terve amelynek lenyege az volt, hogy ellensegeit egyenkent semmisiti meg

A szovjet kormany a moszkvai ertekezlet utan hamarosan ujabb fontos lepest tett az antifasiszta koalicio letrehozasa es megszilarditasa erdekeben 1941 november 8-an javasolta Nagy-Britannia kormanyanak, hogy tisztazzak a ket orszag kolcsonos viszonyat egyezzenek meg a haboru celjait es a vilag haboru utani berendezeset illetoen, tovabba kossenek europai haborus kolcsonos segelynyujtasi szerzodest A szovjet kormany egyuttal ramutatott az angol kormany erveinek tarthatatlansagara azzal kapcsolatban, hogy nem akart hadat uzenni Nemetorszag csatlosainak Finnorszagnak, Magyarorszagnak es Romanianak

Mikozben a Szovjetunio becsuletesen es oszinten torekedett a szovetsegi viszony fejlesztesere es erositesere, az Egyesult Államok es Anglia vezeto korei nem voltak hajlandok le-

315 Edward R Stettinius Lend-Lease Weapon for Victory New York 1944 207—208 old

316 R Deane The Strange Alliance The Story of our Efforts at Wartime Cooperation with Russia New York 1947 89 old

317 Langer and Gleason The Undeclared War 560 old

mondani a háború előtt követett kétkulacsos politikájukról. Folytatták titkos manővereiket, amelyeknek az volt a céljuk, hogy újabb szovjetellenes és antidemokratikus egyezményt kössenek Hitlerrel.

Miközben Lord Beaverbrook Moszkvába utazott, hogy részt vegyen az ottani értekezleten, és a Szovjetunióval tárgyaljon, fia, Aitken Beaverbrook, az angol hadsereg tisztje, később parlamenti képviselő, az angol kormány nevében Lisszabonban 1941. szeptember 13-án titkos megbeszéléseket kezdett Kövér Gusztáv magyar fasisztával, aki a német külügyminisztérium megbízásából járt el. A megbeszéléseken az Anglia és a hitleri Németország közti szovjetellenes különbékéről volt szó.[318]

Az Anglia és Németország közti imperialista ellentétek azonban továbbra is hatottak.

Az események kérlelhetetlen logikája továbbfejlesztette a szövetségi viszonyt a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok között. A népek és a kormányok Hitler-ellenes koalíciója a katonai és a politikai helyzet egyre reálisabb tényezőjévé vált.

7

Az antifasiszta koalícióval az agresszorok Németország vezette tömbje állt szemben. Ez a tömb merőben imperialista alapon jött létre mint rablók szövetsége, akiket a rablásra és a nyerészkedésre való törekvés tartott össze. A hitleristák európai szövetségeseinek magatartását illetően nagy szerepe volt Németország közvetlen, erőszakos nyomásának is.

Amikor Németország hitszegően megtámadta a Szovjetuniót, már számos európai vazallusa volt. Ezekben az országokban német csapatok állomásoztak, működött a Gestapo és az SS. Hitler szövetségesei az önállóságnak csak a látszatát őrizték meg, a döntő szó a német kormány megbízottaié volt.

Az a katonai segítség, amelyet a német imperializmus szö-

[318] Történelemhamisítók, Szikra, 1951. 75—76. old.

vetségeseitől kapott, jelentős szerepet játszott a szovjet—német arcvonal erőviszonyainak alakulásában.

Németország nem fukarkodott az igéretekkel, ha ágyútöltelékét akart szerezni szövetségeseitől. 1941. július 16-án Hitler főhadiszállásán arról tárgyaltak, hogyan osztják majd fel a szovjet területeket. Az értekezlet elhatározta: a Krímfélszigetet és a környező területeket, Ukrajnát, a balti országokat, a belosztoki erdőket és a Kola-félszigetet Németországhoz csatolják; a Volga menti területekből német gyarmatokat, a Kaukázusontúlból — Bakut is beleértve — pedig német katonai gyarmatot szándékoztak szervezni; Besszarábiát és Ogyesszát, valamint a Dnyesztertől nyugatra elterülő szovjet földeket Romániának igérték, Leningrádot, a leningrádi területet és Kelet-Karéliát Finnországnak, Galiciát és a Kárpátok előterét pedig Magyarországnak.

A hitlerista tömb államait a közös harcban rablócélok kötötték össze. Ez azonban nem tudta megszüntetni a tömbön belüli éles ellentéteket. A csatlós államok nem voltak megelégedve alárendelt helyzetükkel. Komoly elégedetlenség mutatkozott Olaszországban. Az olasz imperializmus évtizedeken át a világuralomról álmodozott. Most azonban a „nagy olasz birodalom" Mussolini által megjövendölt „történelmi szerepe" helyett meg kellett elégednie a hitlerista szekértoló korántsem vonzó szerepével. Olaszország gyárait nyersanyag- és fűtőanyaghiány miatt becsukták, ezeket ugyanis Németországba szállították. A német gyárosok kihasználták az alkalmat, potom áron megvásárolták és Németországba szállították a gyárak berendezéseit.

Állandó harc dúlt Németország csatlósai között az ágyútöltelék-szállítás miatt is. Mindegyik csatlós igyekezett csökkenteni a maga kontingensét, és arra tartalékolni fegyveres erejét, hogy majd a többiek ellen használja fel, ha osztozkodni kell a zsákmányon. A területi viták miatt egyre jobban kiéleződött a román—magyar konfliktus.

De eleinte, amíg Németország katonai sikereket ért el, leghűbb „szövetségesei" ujjongtak, mert már a foguk között érezték a zsákmányt.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya, amely az

1939—40 evi szovjet—finn haboru idejen tamogatta Finnorszagot, igyekezett fenntartani a korabbi kapcsolatot a fasiszta Nemetorszagnak ezzel a szovetsegesevel E ket kormany olymessze ment e teren, hogy Hull, amerikai kulugyminiszter 1941 oktober 3-an az amerikai kovet utjan udvozolte Finnorszagot abbol az alkalombol, hogy szovjet teruleteket foglalt el[319]

Azutan, hogy a Szovjetunio es Anglia megegyezett a Nemetorszag ellen haboruban vegrehajtando kozos tevekenyseget illetoen, a szovjet kormany az angliai halado kozvelemeny tamogatasaval surgetoen kovetelni kezdte, hogy Nagy-Britannia uzenjen hadat a hitleri Nemetorszag szovetsegeseinek, amelyek reszt vettek a Szovjetunio ellen hitszego tamadasban Churchill, aki valtozatlanul tamogatta a finn reakciosokat, tiltakozni probalt, de hamarosan meggyozodott arrol, hogy vedhetetlen allaspontot kepvisel Az angol kormany kenytelen volt hadat uzenni Finnorszagnak, Magyarorszagnak es Romanianak

Mielott e lepesre sor kerult, 1941 november 29-en, Churchill Schoenfeld helsinki amerikai kovet utjan Mannerheimhez a finn hadsereg foparancsnokahoz szemelyes uzenetet intezett, amely igy szolt , Melyen elkeserit annak tudata hogy a kozeli napokban, szovetsegesunk, Oroszorszag iranti lojalitasbol kenytelenek leszunk hadat uzenni Finnorszagnak Az Onorszaganak sok angliai baratja rendkivul sajnalna, ha Finnorszag a bunos es vesztes nacikkal egyutt a vadlottak padjara kerulne A mult haborut illeto kellemes beszelgeteseinkre es levelezesunkre gondolva, inditttatva erzem magam, hogy ezt a meroben szemelyes es maganjellegu uzenetet kuldjem Onnek "[320] Churchill levelere Mannerheim azt valaszolta, hogy „teljes mertekben meltanyolja" a barati lepest[321]

1941 december 6-an Anglia hadat uzent Finnorszagnak, Magyarorszagnak es Romanianak

A hitleri Nemetorszag tamadasa utan a japan kormany hivatalosan kozolte a Szovjetunioval, hogy a japan—szovjet

[319] Wuorinen Finland and World War II kotet 136 old
[320] Helsingin Sanomat, 1945 XII 14 8 old
[321] Ugyanott

szerződés értelmében semlegességet tanúsít. Ugyanakkor azonban Németországgal is közölte, hogy segíteni szándékozik a Szovjetunió elleni háborúban a fasiszta „tengely" távolkeleti végéről, s hozzátette, hogy a semlegességi nyilatkozat a Szovjetunió megtévesztését szolgálja.

A Kokumin című japán lap 1941. július 2-án ezt írta: „A Németország és a Szovjetunió közti háború nemcsak e két állam háborúja. Ez a háború Kelet-Ázsia sorsát is eldönti. Ez a háború a tengelyhatalmak háborúja a demokrácia országai ellen."

A japán kormány álláspontja nem elégítette ki Németországot, amely a saját bőrén érezte a szovjet ellenállás erejét, és igyekezett igénybe venni Japán segítségét a Szovjetunió ellen, hogy mielőbb Japánt is legyengítse. Ribbentropp 1941. július 1-én táviratot küldött Tokióba, követelve, hogy Japán a berlini paktumból folyó szövetségesi kötelezettségei értelmében haladéktalanul támadja meg a Szovjetuniót. A támadási tervet, amelynek fedőneve „Kantokuen" (a Kvantung-hadsereg különleges manőverei) volt, a japán főparancsnokság a német vezérkar közreműködésével már régen kidolgozta.

Ribbentropp táviratát 1941. július 2-án a japán politikai és katonai vezetők Hirohito császár elnökletével megvitatták. Az értekezlet elhatározta, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót, de nem azonnal, hanem csak akkor, ha majd Németország döntő sikereket ér el a szovjet—német arcvonalon, és ezzel arra kényszeríti a Szovjetuniót, hogy csapatait kivonja a Távol-Keletről. A határozat leszögezte: „Ami a német—szovjet háborút illeti, jóllehet a hármas tengely szellemét fenn kell tartani, a Japán Birodalom bizonyos ideig nem avatkozik be ebbe a konfliktusba. Titokban azonban fel kell készülni a Szovjetunió elleni hadviselésre... Abban az esetben, ha a német—szovjet háború alakulása kedvező lesz a birodalom számára, az északi irány kérdését fegyveres erővel kell megoldani."[322]

Ily módon újból előbukkantak a japán—német imperialista ellentétek. Japán igyekezett a háború minden terhét Né-

[322] A csendes-óceáni háború története. III. kötet, 274. old., oroszul.

metországra hárítani, hogy minél jobban kímélje saját erejét. Még a hivatalos angol történetírás is rámutat erre a tényre: „Németország nem akarta, hogy Japán győztes legyen Ázsiában, Japán pedig aggódva gondolt arra, mit művel Németország a Távol-Keleten, ha majd európai uralmát megteremti."[323]

Az értekezleten a japán imperialisták elhatározták, hogy erősen megnövelik a Mandzsúriában és Koreában, a Szovjetunió határán állomásozó csapataik létszámát. A megfelelő kontingensek előteremtése és kiképzése céljából 1941 nyarán Japánban több korosztályt hívtak be. Ezzel egy időben Mandzsúriában, a Hirohito császár parancsára szervezett különleges alakulatoknál fokozott előkészületek folytak a baktériumháborúra.

A japán imperializmusnak mérhetetlen hodító étvágya volt. Erről fogalmat alkothatunk a Nippon című lap 1941. július 9-i számából vett következő idézet alapján: „A japán védelem első vonalának északról a Kara-tengertől az Urálhegylánc mentén a Kaszpi-tengerig, majd tovább a Kaukázus és a Kurdisztáni hegyláncig, a Perzsa-öbölig és tovább Szaud-Arábián keresztül Adenig kell húzódnia. E védelmi vonal megteremtése szerfölött szükséges a nagy kelet-ázsiai közös felvirágzás országai tömbjének létezéséhez."

Bár Japán nem lépett hadba a Szovjetunió ellen, a német támadás első napjától kezdve minden lehető módon segítette a hitleri Németországot. Ribbentropp 1942. május 15-én Tokióba küldött táviratában méltatta e segítség jelentőségét. Megállapította, hogy a szovjet—mandzsúriai határ mentén történt japán csapatösszevonás könnyít Németország helyzetén, „mivel Oroszország minden eshetőségre számítva, csapatokat kénytelen tartani Kelet-Szibériában egy japán—orosz konfliktus megelőzése céljából".[324] Emellett a japán kormány a bitszegő támadás kezdetétől fogva ellátta Németországot kémadatokkal a Szovjetunió gazdasági, politikai és katonai helyzetéről. Ezeknek az adatoknak a megszerzésére katonai és diplomáciai apparátusát használta fel. Ribbentropp 1941. július 15-i táviratában utasította a tokiói német nagykövetet: „Fe-

[323] Jones F. Borton H., Pearn B: The Far East. 1942—1946. 103. old.
[324] Pravda, 1948. II. 20.

jezze ki köszönetét a japán külügyminiszternek a moszkvai japán nagykövet távirati jelentésének megküldéséért... Jó lenne, ha ezen az úton a jövőben is állandóan kaphatnánk híreket Oroszországból."[325]

Japán még azzal is segítette Németországot, hogy a szovjet kereskedelmi hajók ellen intézett kalóztámadásaival meg akarta bénítani a távol-keleti szovjet kikötők forgalmát. Japán azzal az arcátlan követeléssel fordult a szovjet kormányhoz, hogy szüntesse meg a Vlagyivosztokon átmenő teherforgalmat. A szovjet kormány válaszában kijelentette, hogy „azokat a kísérleteket, amelyeknek célja a Szovjetunió és az Egyesült Államok között a távol-keleti szovjet kikötőkön keresztül lebonyolódó normális kereskedelmi kapcsolat megakadályozása, nem tekintheti másnak, mint a Szovjetunióval szembeni barátságtalan cselekedetnek."[326]

A fasiszta Németország tisztában volt azzal, hogy menynyire ingatag az általa összetákolt tömb, igyekezett tehát erősíteni azt. 1941 november végén Berlinben megrendezte az 1936. november 25-én öt évre kötött „antikomintern paktum" meghosszabbításának ceremóniáját. Németország vezetői legnagyobb sikereik idején igyekeztek megszilárdítani a fasiszta országok szövetségét, hogy meggyorsítsák a Szovjetunió elleni japán támadást. Ismét megpróbálták ütőkártyának kijátszani az „antikominternnek" nevezett katonai szövetséget, hogy aláaknázzák a kialakulóban levő antifasiszta koalíciót.

Az „antikomintern paktumot" 1941. november 25-én öt évre újból megkötötték. A paktumot Németország és csatlósai írták alá: Olaszország, Magyarország, Spanyolország, Finnország, Horvátország, Dánia, Románia, Szlovákia, Bulgária, továbbá Japán és az általa létesített bábkormányok: Mandzsukuo és a kínai megszállt területek kormánya (Vang Csingvej „kormánya"). Az „antikomintern paktum" megújítása ismét bizonyságot tett arról, hogy ez a paktum a világuralomra törő agresszorok katonai tömbjének szerződése.

De semmiféle újabb paktum nem tudta megerősíteni az

[325] Pravda. 1948. II. 20.

[326] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 158. old.

olasz—japán—német tömböt, amelyet belülről éles imperialista ellentétek, elsősorban a Németország és Japán, valamint a Németország és Olaszország közti ellentétek marcangoltak. A fasiszta tömb országai között egyre jobban elmérgesedett a konfliktus amiatt, hogy ki milyen mértékben vegyen részt a hadműveletekben, s hogyan osztozzanak a zsákmányon.

Az agresszorok tömbjének rothadása és labilitása logikusan következett a tömb céljaiból. E tömb igazságtalan, hódító céljai kétségtelenül a világ népei ellen irányultak.

A szabadságszerető népeknek a fasiszta hódítókkal szemben táplált gyűlölete lassan emésztette a hitlerista tömb erejét. A nemzetközi helyzetnek egyik jellemző vonása az volt, hogy az agresszorok egyre jobban elszigetelődtek, elapadtak erkölcsi-politikai tartalékaik, s a fasiszta koalíció mindinkább gyengült és kimerült.

A hitleristák abban reménykedtek, hogy megerősíthetik rabló tömbjüket, e reményüket azonban szertefoszlatta a szovjet hadseregnek a moszkvai csatában aratott győzelme.

Nyolcadik fejezet

A MOSZKVAI CSATA

1

1941 augusztusára kiderült, hogy a német hadvezetés alaposan elszámította magát a Szovjetunió erejének megítélésében. Bár a német hadsereg hadműveletei látszólag sikeresen folytak, nem hozták meg a kívánt döntő eredményt. Maguk a hitlerista tábornokok is beismerik, hogy ezekben a hadműveletekben „nem semmisültek meg az ellenség összes fegyveres erői, s nem tört meg a vörös hadsereg csapatainak erkölcsi szelleme és bátorsága".[327] Nem vált be az a számítás, hogy a német hadsereg támadó ékei villámgyorsan és megállás nélkül betörnek a Szovjetunió belsejébe. A szovjet hadsereg több ízben is megállította a német csapatok előnyomulását és számos ellencsapást mért rájuk. Németország óriási veszteségeket szenvedett, mind emberben, mind hadianyagban. Egyre jobban kirajzolódott annak a téli hadjáratnak a perspektívája, amelyre a német hadvezetés nem számított.

Szeptember első felében a szmolenszki ütközet eredményeképpen a német fasiszta csapatok az egész középső arcvonalon kénytelenek voltak beszüntetni a támadást és átmenni védelembe. Szeptember végén a szovjet hadsereg Leningrád környékén is megállította az ellenség előnyomulását. A néme-

[327] A második világháború eredményei. 74. old., oroszul.

teknek nem sikerult elfoglalniuk a varost de a szarazfold felol korulzartak Megkezdodott Leningrad tobb mint 900 napig tarto hosi vedelme A korulzaras okozta ehinseg es nelkulozes, a szakadatlan legi- es tuzersegi tuz ellenere a szovjet hadsereg dicso katonai es a varos hos lakossaga az egesz szovjet nep tamogatasaval megvedte Leningradot

Delen folytatodott a nemet csapatok elonyomulasa Ogyessza 1941 augusztus 10-tol oktober 16-ig tarto hosi vedelme soran a kisletszamu onallo Tengermelleki hadsereg a fekete-tengeri flotta es a varosi lakossag tamogatasaval 18 ellenseges hadosztalyt kotott le es morzsolt fel A nemetek szeptember vegen elfoglaltak Kijevet, atkeltek a Dnyeperen, mélyen beekelodtek a balparti Ukrajna teruletere, es elertek a Krim-felszigetet Megkezdodott a Krim hosi vedelme

A szovjet hadsereg harcosainak hosi elszantsaga ellenere Nemetorszag ideiglenes folenye, ami a tamadas meglepetesszerusegenek es a nagy teruletfoglalasnak a kovetkezmenye volt, meg befolyasolta a harccselekmenyek alakulasat A nemet hadvezetes elhatarozta, hogy ezt a folenyt kihasználva tamadast indit Moszkva ellen Arra szamitott hogy Moszkva kornyeken megtori a szovjet hadsereg ellenallasat, es meg a tel beallta elott kiharcolja a gyozelmet

A Moszkva elleni tamadas tervet a nemet szarazfoldi csapatok foparancsnoksaga az altalanos haditervvel osszhangban dolgozta ki [328] Jodl tamogatta ezt a tervet, 1941 augusztus 10-en peldaul a kovetkezoket irta „A legfontosabb celhoz — a »Kozep« hadseregcsoport arcvonala elott allo igen eros ellenseg megsemmisitesehez es Moszkva elfoglalasahoz — kepest a szomszedos hadseregcsoportok minden mas meglehetosen csabito hadmuveleti lehetosegei hatterbe szorultak' [329]

A hitleri Nemetorszag politikai es katonai vezetoi tisztaban voltak Moszkva jelentosegevel Moszkva, a Szovjetunio fovarosa, a nepek szabadsagharcanak jelkepe buszkeseguk es remenyseguk Moszkva iparanak nagy jelentosege van a Szovjetunio gazdasagi eleteben A varos fontos kozlekedesi csomopont es vilagjelentosegu kulturalis kozpont A nemet had-

[328] A masodik vilaghaboru eredmenyei 75—77 old oroszul
[329] De Mendelssohn Die Nurberger Dokumente 40 old

vezetés feltételezte, hogy Moszkva elfoglalása döntő hatással lesz a háború sorsára.

A Moszkva elleni támadás elhatározása után a német hadvezetés átcsoportosította csapatait. A „Közép" hadseregcsoport főerőit — több mint 80 hadosztályt, köztük 23 páncélos és gépkocsizó hadosztályt — a moszkvai irányban összpontosította. Ezt a csoportosítást a 2. légiflotta (több mint 1000 repülőgép) támogatta. Szovjet részről e csoportosítással fél- vagy harmadannyi ember és fegyver állt szemben. Itt megmutatkoztak azoknak a veszteségeknek a következményei, amelyeket a szovjet hadsereg 1941 nyarán szenvedett.

Moszkva elfoglalásával kapcsolatban a német fasiszta hadvezetésnek az volt az általános elgondolása, hogy a Kalinyinon és Tulán át támadó hatalmas, páncélos és gépkocsizó hadosztályokból álló csoportosításokkal északról és délről átkarolja Moszkvát, ugyanakkor gyalogos magasabbegységekkel arctámadást indít nyugat felől.

A hitleristák biztosak voltak a Moszkva elleni támadás sikerében. A támadás megindulásának napján, 1941. október 2-án, Hitler beszédet mondott, amelyben kijelentette: „Végre megteremtettük a feltételeket az utolsó, óriási csapáshoz, amellyel még a tél beállta előtt megsemmisítjük az ellenséget. Az előkészületeket, amennyire emberileg lehetséges volt, befejeztük. Ezúttal tervszerűen, lépésről lépésre folytak az előkészületek, hogy az ellenséget olyan helyzetbe juttassuk, amelyben most halálos csapást mérhetünk rá. Ma kezdődik ennek az évnek az utolsó, nagy, döntő ütközete."[330] Október 10-én a német hadsereg főszállásmestere utasítást adott ki arra vonatkozólag, hogy Moszkvában és környékén milyen laktanyákban és épületekben kell elszállásolni a csapatokat. Göbbels propagandaminiszter minden berlini lapnak elrendelte, hogy október 12-re tartson fenn helyet a Moszkva elestéről szóló „rendkívüli híradásnak".

A hitlerista katonai vezetők fiókjaiban már Moszkva megsemmisítésének terve is készen állt. A „Közép" hadseregcsoport vezérkarának megbeszélésén Hitler megparancsolta:

[330] Berliner Börsenzeitung, 1941. X. 3.

„A várost úgy kell bekeríteni, hogy egyetlen egy orosz katona vagy lakos — legyen az férfi, nő vagy gyermek — se hagyhassa el. Minden kitörési kísérletet erőszakkal el kell fojtani. Megtörténtek az előkészületek arra, hogy Moszkvát és környékét óriási létesítmények segítségével vízzel árasszuk el. Ott, ahol ma Moszkva áll, óriási tengernek kell keletkeznie, amely mindörökre elrejti a civilizált világ elől az orosz nép fővárosát."[331]

Október első felében a német csapatok jelentős sikereket értek el. Északon a német páncélos és gépkocsizó hadosztályok betörtek Kalinyinba, délen elfoglalták Orelt, és Tuláig nyomultak előre. Rendkívül súlyos és bonyolult helyzet alakult ki.

Az Állami Honvédelmi Bizottság 1941. október 19-én Moszkvában és környékén ostromállapotot rendelt el. Az ipari üzemek egy részét és a kormányhivatalok többségét kitelepítették, az Állami Honvédelmi Bizottság és a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása azonban Moszkvában maradt.

Október 20-a táján heves harcok után Moszkvától nyugatra mintegy 100 km-re és Tula körzetében sikerült megállítani az ellenség támadását. A szovjet csapatok meghiúsították az ellenségnek azt a kísérletét, hogy kiegyenesítse az arcvonalat, és mélyen átkarolták a „Közép" hadseregcsoport szárnyait. Ez arra kényszerítette a német csapatokat, hogy jelentékeny erőket használjanak fel a szárnyak védelmére és biztosítására. A szovjet hadsereg bizonyos időt nyert ahhoz, hogy megerősítse Moszkva védelmét, és ebben a térségben összpontosítsa a szükséges hadászati tartalékokat.

Példátlan bátorság, harci jártasság és kitűnő erkölcsi és harci tulajdonságok kellettek ahhoz, hogy a csapatok helyt álljanak a német nyomással szemben, s ezek a tulajdonságok mind meg is voltak a Moszkvát védő szovjet csapatokban.

Moszkva dolgozói önfeláldozóan védelmezték szeretett fővárosukat. Moszkva és az elővárosok körül a védelmi berendezések építésén több mint 500 000 moszkvai dolgozott. Moszkvában 11 népfelkelő hadosztályt és 87 vadász zászló-

331 Offiziere gegen Hitler. Nach einem Erlebnissbericht von Fabian v. Schabrendorf. Zurich, 1946. 48. old.

aljat szerveztek. A Moszkvát támadó ellenséges csapatok hátában megindult a partizánharc. A város ellenséges megszállás alatt álló környékén több mint 40 partizánosztag működött, s illegális pártszervezetek dolgoztak

Moszkva dolgozóinak mozgósítását a moszkvai pártbizottság irányította. A pártbizottság a moszkvaiakhoz intézett felhívásában így írt: „Moszkva veszélyben van, de szívósan, elszántan, az utolsó csepp vérünkig harcolni fogunk érte! Mindegyikötök, bármilyen poszton áll is, bármilyen munkát végez, álljon be a hadseregbe, amely Moszkvát védelmezi a fasiszta hódítókkal szemben. Akik a védelmi vonalak építésén dolgoznak, legyenek tudatában annak, hogy munkájuk Moszkva védelmét erősíti. Akik a gyárakban dolgoznak, ne feledjék, hogy munkájuk a haza védelmét, Moszkva védelmét szolgálja. A vörös hadsereg harcosai, a vadász zászlóaljak harcosai jól jegyezzék meg, hogy a nép azért adott kezükbe fegyvert, hogy utolsó leheletükig védelmezzék hazájukat és népüket."[332]

A Moszkva elleni első német támadás meghiúsult. A német tábornokokat aggodalom szállta meg. Guderian vezérezredes, a 2. páncélos csoport parancsnoka 1941. november 6-án a következőket jelentette: „Csapataink viszontagságokkal küzdenek, s ügyünk siralmas állapotban van, mert az ellenség időt nyer, és mi elkerülhetetlenül kénytelenek vagyunk szembenézni a téli hadviseléssel... Az a maga nemében egyedülálló lehetőség, hogy hatalmas csapást mérjünk az ellenségre, egyre gyorsabban megszűnik, és nem vagyok meggyőződve róla, hogy valaha is visszatér."[333] A fasiszta Németország vezetői is nyugtalankodtak. Hitler október 25-én azt mondta Cianónak, hogy „ha előre ismeri mindezeket a nehézségeket, talán el sem kezdte volna a háborút".[334] És a hitleristák mégis elhatározták, hogy másodszor is támadást indítanak Moszkva ellen. Ez nemcsak Hitler elhatározása volt — amint később a német tábornokok feltüntetni próbálták —, a német tábornok-

[332] Kommunyiszt, 1956. 17. szám. 34. old.
[333] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 236. old., oroszul.
[334] De Jong: The German Fifth Column in World War. II. kotet, 242. old.

kok a „villámháború" elméletéből kiindulva szívvel-lélekkel támogatták ezt a tervet. Tippelskirch azt írja, hogy „a »Közép« hadseregcsoport parancsnoka határozottan a Moszkva elleni támadás folytatása mellett volt: remélte, hogy sikerül megtörnie az oroszok utolsó ellenállását. A szárazföldi csapatok főparancsnoksága szintén nem akart lemondani a hadművelet sikeres végigvitelének utolsó kísérletéről".[335]

Nemcsak a földön, hanem a levegőben is heves harcok dúltak. A német hadvezetés a Moszkva elleni légitámadásokra a nyugat-európai harcokban tapasztalatokat szerzett legjobb repülőit vetette be.

Moszkva ellen a németek 1941. július 21-én este intézték az első légitámadást. Ettől kezdve a támadások rendszeressé váltak. Különösen gyakoriak voltak a légitámadások a Moszkva elleni német hadművelet idején. A moszkvai légvédelmi csapatok azonban sikeresen visszaverték az ellenség támadó gépeit. 1941. júliustól—decemberig 132 támadást hárítottak el és 1035 gépet lőttek le.

A közeledő téltől sürgetett német hadvezetés november 16-án megindította a Moszkva elleni második „általános" támadást. Jellemző, hogy a német hadsereg főparancsnokságának parancsa hogyan indokolta ezt a támadást: „Figyelembe véve a megérlelődött eseményeket, különösen a telet, a hadsereg rossz anyagi ellátását, megparancsolom, hogy a közeli jövőben bármi áron számoljanak le a fővárossal, Moszkvával"

A német hadvezetés ezúttal a Moszkva elleni csapás céljára a Moszkvai-tengertől Jefromovóig terjedő arcvonalon 51 hadosztályt, köztük 21 páncélos és gépkocsizó hadosztályt összpontosított. A „Közép" hadseregcsoport fennmaradó erőit kénytelen volt a Moszkva ellen felvonuló támadó ékek szárnyainak biztosítására felhasználni. A támadás 20 napja alatt a német csapatok 80—90 km-t nyomultak előre, és a szovjet hadsereget Moszkvától északra a Moszkva—Volga csatornáig, Krasznaja Poljanáig, Krjukovóig, Moszkvától délre pedig Kasiráig szorították vissza. Egyes helyeken a német fasiszta

[335] Tippelskirch: A második világháború története. 200. old., oroszul.

csapatok Moszkvától 25—30 km-re álltak. A német hadosztályok főcsapása a Rokosszovszkij és Govorov tábornokok parancsnoksága alatt álló szovjet csapatok ellen irányult.

Az ellenség ebben a támadásban minden lehetőségét kimerítette, mind emberben, mind hadianyagban óriási veszteségeket szenvedett, s elhasználta tartalékait. Az erősen meggyengült fasiszta csoportosítás mintegy 1200 km kiterjedésű arcvonalon helyezkedett el, s szárnybiztosítása igen gyenge volt.

2

November végén a szovjet hadvezetés megkezdte a moszkvai ellentámadás közvetlen előkészítését.

A főparancsnokság elhatározta, hogy először szétzúzza az ellenség Moszkvától északra és délre levő szárny-csoportosításait, majd nyugati irányban is támadásba lendül. A Kalinyini Front Konyev tábornok parancsnoksága alatt álló balszárnyának az volt a feladata, hogy a Nyugati Front jobbszárnyával együttműködve zúzza szét a „Közép" hadseregcsoport északi szárnyát. A Délnyugati Frontra, amelynek parancsnoka Tyimosenko, a Szovjetunió marsallja volt, az a feladat várt, hogy jobbszárnyával menjen át támadásba, és ezzel támogassa a Nyugati Front csapatait a német „Közép" hadseregcsoport déli szárnyának szétzúzásában.

A szovjet hadseregnek a hadászati kezdeményezés megragadásával kapcsolatos nehézségeit fokozta, hogy a csapatoknak nem volt elég fegyverük, lőszerük, üzemanyaguk és egyéb felszerelésük. Minthogy az ipari üzemek áttelepítése még nem fejeződött be, és még nem történt meg teljesen a hadigazdálkodásra való átállás, a szovjet állam nem tudta elég gyorsan pótolni a csapatok visszavonulás közben szenvedett veszteségeit. A csapatok hiányos technikai felszerelése nagy nehézségeket okozott a hadászati kezdeményezés megragadásáért folytatott harcban.

A szovjet hadsereg parancsnoksága elhatározta, hogy kihasználja az ellenség kimerültségét, harcászati és hadműve-

leti tartalékainak hiányát. A moszkvai ellentámadás megindulásával kapcsolatban döntő szerepet játszott a szovjet csapatok szívós védelme és a főirányokban ütközetbe vetett nagy tartalékok.

A német tábornokok tanúsága szerint a szovjet hadsereg ellentámadása teljesen váratlanul érte őket. Tippelskirch azt írja, hogy „az erejének túlfeszítésével harcoló német hadseregre, amely a téli manőverező háborúra sem erkölcsileg, sem anyagilag nem volt felkészülve, rázúdult az orosz ellentámadás. Az oroszok csapásának ereje és ennek az ellentámadásnak a lendülete olyan volt, hogy jelentékeny kiterjedésben megingatta az arcvonalat, és majdnem jóvátehetetlen katasztrófára vezetett".[336]

Elsőnek a Kalinyini Front balszárnyának hadseregei indultak meg, másnap pedig ellentámadásba mentek át a Nyugati Front főerői és a Délnyugati Front jobbszárnyának hadseregei is. Az északi és déli német csoportosítások szárnyain csapataink már az ellentámadás első napjaiban áttörték a védelmet, és e szárnyakat a bekerítés veszélye fenyegette. Az ellenség sürgős visszavonulásba kezdett.

A moszkvai, tyihvini és rosztovi ellentámadás az arcvonal középső szakaszán harcoló szovjet csapatok általános támadásává fejlődött. Az általános támadás a legnagyobb lendületet a nyugati irányban érte el. A szovjet csapatok az ellenség elkeseredett ellenállását leküzdve, egyes irányokban 400 km-t nyomultak előre, és súlyos vereséget mértek a középső német fasiszta csoportosításra. Az ellenség óriási mennyiségű hadianyagot hagyott hátra a harcmezőn, és nagy veszteségeket szenvedett élőerőben. Az ellenséget nyugati irányban üldöző szovjet csapatok megközelítették Velikije Lukit, Velizst, Belijt, Rzsevet, Gzsatszkot és Vjazmát.

„A bosszúállás kardja lesújtott"[337] — állapítja meg csuggedten Tippelskirch. A németek Moszkva alatt elszenvedett vereségének óriási történelmi jelentősége volt. A szovjet hadsereg rendkívül súlyos harcok árán a saját javára fordította a

[336] Tippelskirch: A második világháború története. 201. old., oroszul.
[337] A második világháború eredményei. 79. old., oroszul.

helyzetet, és hadászati ellentámadásba lendült, amely bizonyságot tett a hadsereg és parancsnoksága kitűnő tulajdonságairól. A tapasztalatlanság ellenére az ellentámadást rendkívül gondosan készítették elő. A Legfelsőbb Főparancsnokság mesterien kombinálta a szovjet csapatoknak a nyugati irányban mért főcsapását az arcvonal más szakaszain szervezett csapásokkal. A szovjet hadsereg személyi állománya magas fokú erkölcsi szellemről, példátlan állhatatosságról és rettenthetetlen bátorságról tett tanúságot. A moszkvai csatában megszületett a szovjet gárda.

A Moszkva környéki harcok véglegesen eltemették a „villámháború" tervét. A szovjet hadsereg szertefoszlatta a német fasiszta csapatok „legyőzhetetlenségének" mítoszát. Az amerikai és az angol tábornokok mindig meghajoltak a német katonai iskola előtt, és hittek ebben a mítoszban. Ezért a szovjet csapatok Moszkva alatt nemcsak a hitleri Németországra mértek csapást, hanem az amerikai—angol reakció szovjetellenes terveire is. A „legyőzhetetlenség" meséjét az amerikai és angol imperialisták arra is felhasználták, hogy aláaknázzák a népek nemzeti szabadságmozgalmát. Ez a mozgalom a moszkvai győzelem után azonban újult erővel lángolt fel.

A németek Moszkvánál elszenvedett veresége hatással volt a háború egész további menetére. Tippelskirch szavai szerint „a későbbi harcok szempontjából e téli hadjárat kimenetele végzetes következményekkel járt".[338] Churchill elismeri, hogy „az oroszok ellenállása eltörte a német hadseregek gerincét".[339]

A német hadvezetés titkolni próbálta a vereség igazi okait és méreteit. A német fasiszta hadsereg balsikerét a zord téli időjárással magyarázta; ez állítólag akadályozta a németeket, viszont kedvezett a vörös hadseregnek. Ez a koholmány azonban még Németország szövetségeseinél sem talált hitelre. Ciano olasz külügyminiszter nem minden gúny nélkül jegyezte fel naplójába: „Ismeretes, hogy egy olyan tengernyi

338 Tippelskirch: A második világháború története. 206. old., oroszul.
339 Churchill: The Second World War. III. kötet. 352. old

terulet, mint amilyen Oroszorszag, vegtelenul sok meglepetest rejtegethet "[340]

Ennek ellenere, akiknek nincsenek illyukre a szovjet hadseieg gyozelmei, meg ma is szeretik a telet okolni a nemetek moszkvai veresegeert Jellemzok ebbol a szempontbol Bradley amerikai tabornok emlekiratai, aki a haboru alatt az Europaban harcolo amerikai csapatok parancsnoka volt, 1949-ben pedig az Egyesult Államok vezerkari fonoke lett Bradley a kovetkezoket irja „Moszkva kapujanal, amikor mar-mar ugy latszott, hogy a nemet hadseregek diadalmaskodnak a zord orosz tel varatlanul megbenitotta a nemet hadigepezetet [341]

A telre valo hivatkozasok nem helytallok es nem is meggyozok Hogy a nemet csapatok a teli hadviselesre nem keszultek fel, az csak a nemet foparancsnoksag hianyos szakmai kepzettseget mutatja s azt bizonyitja hogy nem szamolt elegge azokkal a korulmenyekkel, amelyek eloadodhatnak egy olyan fegyveres harcban amilyen a Szovjetunio elleni haboru volt

A hitleristaknak nem sikerult elharitaniuk vereseguk kovetkezmenyeit Fredeborg polgari tortenesz elmondja, hogy amikor Berlinbe megerkezett a moszkvai csata kimeneteleiiek hire, , fokozodott az aggodalom A borulatok Napoleon oroszorszagi hadjaratat emlegettek, es a »Grande Armee«-rol szolo minden konyv hirtelen elkelt A josok Napoleon sorsaval foglalkoztak, s az asztrologia rendkivul nepszeruve valt" [342]

Az erjedes a nemet tabornoki karban is megkezdodott, amely addig mindenben egyetertett Hitlerrel es terveivel A masodik vilaghaboru utan a nemet tabornokok egy resze a fasiszta Nemetorszag imperialista katonai strategiajanak igazolasa celjabol nagy hevvel kezdte bizonygatni, hogy a nemet fasiszta hadsereg veresegeert kizarolag Hitler a felelos, aki allitolag nem akart hallgatni tabornokainak velemenyere A valosag ezzel szemben az, hogy a masodik vilaghaborut a nemet tabornokok Hitlerrel kozosen terveltek ki es viseltek

[340] Ciano Diario 1939—1943 II kotet
[341] Omar Bradley Egy katona feljegyzesei Moszkva 1957 208 old oroszul
[342] Fredeborg Behind the Steel Wall 1944 60—61 old

A moszkvai vereség után Hitler tömegesen váltotta le a tábornokokat. Fuller angol hadtörténész szavai szerint a moszkvai csata „a legsiralmasabb következményekkel járt a német hadseregre és parancsnokságára nézve. A német hadsereg semmiképpen sem tudta visszaszerezni az elfecsérelt energiát, s a világ szemében elvesztette a legyőzhetetlen hadsereg dicsfényét. Parancsnoki karát pedig a szó szoros értelmében megsemmisítették... A tábornokok ilyen pusztulására nem volt példa a marne-i csata óta".[343]

1942. április 27-én a birodalmi gyűlés törvényt hozott, amely Hitlert korlátlan jogokkal ruházta fel: bármely hivatalos személyt leválthatott és bíróság elé állíttathatott.[344]

A vereség kiélezte az ellentéteket az olasz—japán—német fasiszta koalíción belül, elsősorban Japán és Németország, továbbá Olaszország és Németország, valamint a csatlósállamok és Németország között. A moszkvai vereség elhárította azt a veszélyt, hogy Törökország 1941-ben megtámadja a Szovjetuniót. Japán a Szovjetunió elleni háborús terveinek megvalósítását 1942-ben tervezte megkezdeni. A japán vezetők erre az elhatározásra már a Moszkva elleni német támadás előtt is hajlottak. 1941. október 4-én Ott, a tokiói német nagykövet a következőket jelentette Berlinbe: „Japán hadműveletei a még mindig erős távol-keleti hadsereg ellen a jövő tavasznál előbb nem várhatók... Az a szívósság, amelyet a Szovjetunió a Németország elleni harcban tanúsított, arra a feltételezésre készteti, hogy a japán támadás, ha augusztusban vagy szeptemberben meg is indították volna, nem nyitott volna utat ebben az évben Szibérián keresztül."[345] Japán 1941. november 17-én hivatalosan közölte Berlinnel, hogy a Szovjetunió elleni támadását 1942-re halasztja. A szovjet hadsereg sikerei meghiúsították a nemzetközi reakció terveit, amely arra számított, hogy nyugatról és keletről egy időben mért csapásokkal megsemmisíti vagy meggyengíti a Szovjetuniót.

A szovjet hadsereg Moszkva alatt aratott győzelme még

[343] Fuller: A második világháború. 168—169. old., oroszul.
[344] The Goebbels Diaries. London. 1948. 141. old.
[345] Pravda, 1948. II. 20.

jobban emelte a Szovjetunio tekintelyet, es novelte nemzetkozi befolyasat A szabadsagszereto népek látták, hogy a hitleri Nemetorszag szetzuzasara megvan a realis lehetoseg A szovjet emberek hostettei lelkesito peldaul szolgaltak mas orszagok hazafias eroi szamara, harcra serkentettek oket a fasiszta „uj rend" ellen

A fasiszta „uj rend" az imperialista gyarmati rabsag nagyon is regi rendszere volt Az az „uj", amit a nemet imperialistak ehhez a rendszerhez a masodik vilaghaboru alatt hozzaadtak, az volt, hogy kiterjesztettek az europai orszagokra, s hogy a gyarmati leigazast a meghoditott orszagokban a lakossag egy reszenek fizikai megsemmisitesevel kombinaltak Termeszetes, hogy az „uj rend" megteremtese a kommunistaellenesseg zaszlaja alatt folyt, mert eppen a kommunistak azok, akik mindig vedelmezik orszaguk szabadsagát es fuggetlenseget az imperialista elnyomassal szemben Az egyik reakcios allamferfi, Filov bolgar miniszterelnok, aki nem keves szolgalatot tett a hitlerista hoditoknak, kijelentette, hogy „a kommunizmus megsemmisitese az europai uj rend megteremtesenek legfontosabb feltetele" [346]

Az imperializmus amerikai es angliai szoszóloi mind a haboru alatt, mind pedig utana igen rokonszenvesen kezeltek az „uj rend" gondolatat A monopoliumok egyik hu szolgaloja, Toynbee angol reakcios tortenesz munkaiban azt javasolja gazdainak, hogy vegyek figyelembe Hitler „tapasztalatait", es a fegyveres ero alkalmazasan alapulo „vilagallam" cegere alatt teremtsek meg az „uj rend" angolszasz rendszeret Europaban es az egesz vilagon [347]

A nemetek megszallta orszagokban az „uj rend" pillerei a nemet megszallo csapatok, a hitleristak terrorista apparatusa es az arulo quislingek voltak Ezek ellen az ellenseges erok ellen inditottak meg a nepek nemzeti szabadsagharcukat

A fasizmus ellen harcolo neptomegek szembeszalltak a hitleristakkal egyuttmukodo arulokkal is A nemzeti erdekek

[346] Filow Bulgariens Weg Sofia 1942 27 o d
[347] A Toynbee and V Toynbee Hitler s Europe London 1954

aruloi kozt lattuk akkor a nagyburzsoaziat, a foldesurakat, a reakcios hivatalnokokat, a monarchista erzelmu tiszteket es a jobboldali szocialista vezetok egy reszet A neptomegeknek az arulok ellen harcat a munkasosztaly vezette, amely a parasztsaggal szovetsegben megnyerte maganak az ertelmiseget es a hazafias erzelmu kis- es kozeppolgarsagot Igy fokozatosan kialakult az osztalyeroknek az a csoportosulasa, amely a nepi demokratikus, antifeudalis es antiimperialista forradalmat jellemzi

A megszallt orszagok nepeinek szabadsagharcat a kommunista- es munkaspartok vezettek, amelyek mas partoktol elteroen, kialltak a haboru megprobaltatasait, s mint az igazi hazafiak, a szabadsag, a demokracia es a nemzeti fuggetlenseg hos bajnokainak partjai alltak a nepek elere.

A szovjet hadsereg moszkvai gyozelme uj szakaszt nyitott az europai nepek szabadsagmozgalmanak fejlodeseben E szakasz jellemzo vonasa az volt, hogy szervezett es osszeforrott partizanosztagok alakultak, amelyek elore kidolgozott terv szerint mukodtek

Bulgáriaban 1942 elejen a kommunistak vezetesevel megalakult a Hazafias Arcvonal, tovabba szamos partizanosztag 1942 julius 17-en elfogadtak es nyilvanossagra hoztak a Hazafias Arcvonal programjat, amely a kovetkezo fo feladatokat hatarozta meg az orszag felszabaditasa a nemet jarom es a monarchofasiszta diktatura alol, Bulgaria csatlakozasa a Hitler-ellenes koaliciohoz, a nepi demokratikus hatalom megteremtese

Gorogorszagban a kommunistak kezdemenyezesere megalakult a nemzeti felszabadito front, az EAM es katonai szervezete, az ELASZ, amely partizanharcot folytatott a nemet teruletrablok ellen

Lengyelorszagban 1942 januarjaban mely illegalitasban megalakult a Lengyel Munkaspart Ennek Kozponti Bizottsaga kialtvanyt adott ki, s felhivta a nepet, hogy egyesitse minden erejet, tomoruljon nemzeti frontba, es harcoljon Lengyelorszag szabadsagaert es fuggetlensegeert A kialtvany tobbek kozott ezeket mondta . Senki sem semmisitheti meg azt a nepet, amely Kopernikust Mickiewiczet, Chopint, Maria Sklo-

dowskát adta a világnak. Senki sem győzi le azt a népet, amely minden csatatéren harcolt a népek szabadságáért, amely szíve vérével írta zászlóira a jelszót: »A mi és a ti szabadságotokért«."[348] A Lengyel Munkáspárt kezdeményezésére és vezetésével szervezték meg a „Gwardia ludowát", amely partizánharcot indított a német fasiszta betolakodók ellen. Boleslaw Bierut szavai szerint a „Lengyel Munkáspárt a munkásosztály élenjáró szervezett harci osztagává, a nép élenjáró erejévé vált, történelmének legnehezebb időszakában. A Lengyel Munkáspárt volt az első párt, amely erélyesen harcba szállt a megszállókkal".[349] A lengyel partizánok Radom közelében, a kielcei és lublini vajdaságban kezdték meg működésüket. A lublini vajdaságban, ahol a lengyel partizánok együttműködtek a szovjet partizánokkal, a harc különösen nagy lendülettel folyt. 1942—1943-ban a „Gwardia ludowa" 237 alkalommal ütközött meg a hitleristákkal, kisiklatott 127 német katonai szerelvényt és elpusztított 36 vasútállomást.

Terjedt a partizánmozgalom Csehszlovákiában is. Morava-Ostravában egy nagy partizánosztag működött, amely nemsokára a „Jan Zsiska" partizándandárrá alakult át. A Csehszlovák Kommunista Párt háborúellenes megmozdulásokat szervezett a szlovák hadsereg egységeinél, amelyeket a hitleristák a Szovjetunió ellen próbáltak felhasználni. A szlovák egységeknél lázadások robbantak ki. A szlovák katonák nem voltak hajlandók harcolni a szovjet hadsereg ellen, és beálltak a partizánosztagokba.

Kárpát-Ukrajnában is fellángolt a harc a német betolakodók ellen. Az első partizánosztagokat Uzsgorod környékén a sóbányák munkásai 1941 végén szervezték meg. 1942 nyarán Kárpát-Ukrajnában már több mint 10 000 partizán volt.

1942 elejétől kezdve az albániai partizánmozgalom is megélénkült, és szélesedni kezdett. Ebben a kis országban hamarosan több mint 10 000 harcosból álló 40 osztag tevékenykedett.

A jugoszláviai partizánmozgalom a megszállók elleni fegyveres felkeléssé terebélyesedett. A jugoszláviai és albániai

[348] W 10 rocznice powstania PPR. 24. old.
[349] Ugyanott. 21. old.

népi felszabadító háború a népi forradalom sajátos formájává vált. A megszállók elleni harcban megalakult a Népi Felszabadító Egységfront. 1942. november 26—27-én a felszabadított Bihács jugoszláv városban összegyűltek a jugoszláv nép képviselői. Megalakították Jugoszlávia Népi Felszabadításának Antifasiszta Vecsét, mint az egész nép politikai szervét, az új Jugoszlávia első parlamentjét.

A népeknek a megszállók ellen folytatott harca egyszersmind reális segítség volt a Szovjetuniónak. A német vezérkar okmányai szerint a hitlerista főparancsnokság a balkáni partizánok ellen nagy erőket, összesen több mint 600 000 főt vetett be.[350]

Mialatt a Szovjetunió minden rendelkezésére álló eszközzel segítette a népek szabadságmozgalmát, az Egyesült Államok és Anglia vezető körei, a demokratikus erők politikai aktivitásának növekedésétől tartva, a népellenes emigráns kormányokkal közösen, elkeseredett harcot folytattak e mozgalom ellen. Céljuk az volt, hogy a Londonnak és Washingtonnak engedelmeskedő reakciós klikkek segítségével megkaparintsák a fasiszták pozícióit Európában.

Az Egyesült Államok erősen fokozta a szabadságszerető népek ellen még 1941 júliusában megszervezett kém- és diverziós tevékenységét. Az amerikai hadászati hírszerzés európai főhadiszállása Bernben működött. Vezetője Allen Dulles, John Foster Dulles testvére volt. Ez a szervezet a háború alatt nagy összegeket és sok fegyvert használt fel annak érdekében, hogy aláaknázza az ellenállási mozgalmat.

Az angol imperialistáknak is volt ehhez hasonló szervezetük. Az Egyesült Államok és Anglia hírszerző szervei, bár a népek nemzeti szabadságmozgalma ellen közösen léptek fel, egyszersmind heves harcot folytattak egymás ellen, azért, hogy kié legyen a döntő befolyás a háború utáni Európában.

A munkásmozgalom elleni aknamunka céljára az amerikai hadászati hírszerzés központjában külön „munkás ügyosztályt" szerveztek. Ugyanilyen osztályt hoztak létre egyes labourista vezetők közreműködésével Angliában is.

[350] Görlitz: Der zweite Weltkrieg. II. kötet, 63. old.

A szabadságmozgalom ellen kemkedés es diverzió amerikai es angol kozpontjai a kovetkezo feladatokat kaptak:

1. A háború kihasználasaval kuldjenek ugynokoket az európai országok antifasiszta szervezeteibe, kulonosen a kommunista pártokba, a szakszervezetekbe, a nemzeti frontok szerveibe, es bénítsák meg ezek múkodését.

2. Minden eszkozzel fojtsak el a népi mozgalmakat, s ha kell a hitleristákkal kozosen oldjak meg a feladatot E célból alakítsanak fegyveres osztagokat az illeto ország regi fegyveres eroinek maradványaibol

3 Nemetországnak Hitler uralma alól való felszabadulása utan ugynokeik es fegyveres beavatkozás revén alakítsanak az Egyesult Államokra es Angliara orientalódo reakciós rendszereket az európai országokban es magaban Nemetországban is.

4. Szervezzék meg a kémadatok gyűjtését a Szovjetunióról és hadseregerol, valamint az európai országok demokratikus és munkasmozgalmáról

Az Egyesult Államok es Anglia erre a celra felhasználta az emigráns kormányokat is Az Egyesult Államok es Anglia kozott heves harc dult az emigráns kormanyok feletti befolyás megszervezéséért. E harc során az Egyesult Államok fokozatosan háttérbe szoritotta Angliát, bár sok emigrans kormany éveken át az angol imperialistákhoz igazodott

Az Egyesult Államok és Anglia kormánya, valamint az emigráns korok a népek szabadsagmozgalma ellen a harc legváltozatosabb formáit és módszereit alkalmazták, amelyek az arulók felhasználásán és a Gestapóval valo szoros egyuttmúkodésen alapultak

Az Egyesult Államok, Anglia és az emigráns kormányok kulonleges szervezeteket alakítottak, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy kémkedjenek a hazafiak után, és kiszolgáltassák oket a megszállóknak. Ezeket a szervezeteket (a lengyelországi „felderitó brigád", az albániai „ballí kombtari", Mihajlovics jugoszláviai csetnikjei stb) az Egyesult Államok es Anglia kormánya bőven ellátta ugynokokkel, pénzzel és fegyverrel s ily módon kozvetlenul segitette a hitlerista megszállókat Az Egyesult Államok es Anglia hírszerzo es katonai szervei az

emigrans vezetokkel kozosen kulonleges osztagokat szerveztek a hazafiak meggyilkolasara es a partizanosztagok hatbatamadasara Ezek az osztagok megoltek a megszallt orszagok legjobb fiait, akik fegyverrel harcoltak a szabadsagert es a tuggetlensegert Az emigrans kormanyok es ugynokeik jobban gyuloltek sajat nepuket, mint a fasiszta elnyomokat, akikhez osztalyszolidaritas fuzte oket

Mihajlovics jugoszlaviai csetnikosztagai a megszallo csapatok szerves reszet alkottak Az emigrans kormany azonban ezeket az osztagokat „hazai jugoszlav hadseregnek" nevezte, s foparancsnoka formailag a Londonban tartozkodo jugoszlav kiraly volt

Ily modon a nepi szabadsagmozgalom ellen minden hitlerista megszallas alatt allo orszagban megszervezett harcban, egysegfront alakult ki a megszallok, a helyi reakcios klikk es emigrans elvbarataik, a trockistak es egyeb aruloк valamint az amerikai es angol imperialista hirszerzo szervek ugynokei kozott

A Szovjetunio volt az egyetlen orszag amely tamogatta a nepi szabadsagmozgalom eroit

A Szovjetunio politikaja mint mindig, most is megegyezett a nepek vagyaval az orszagok halado eroinek politikajaval Az a tamogatas, amelyet a Szovjetunio es mas halado erok a megszállt országok szabadságmozgalmanak nyujtottak, egyik fontos eszkoze volt annak hogy a fasizmus ellen harcolo nepek gyengitsek a hitleristak hatorszagat, kimeritsek a hitleri Nemetorszag tartalekait, felszabaditsak a leigazott országokat a fasiszta jarom alol, es bekapcsoljak oket az elnyomok ellen harcba

A nemet fasiszta hadseregek nemcsak kulso csapasnak. a szovjet csapatok csapasanak voltak kiteve, hanem belsonek is a megszallt orszagok hazafias eroi fegyveresen harcoltak a hitleristak ellen Vegul a szabadsagmozgalmak tamogatasanak a Szovjetunio reszerol az is celja volt hogy erositse a proletariatusnak es kommunista elcsapatanak vezeto szerepet a megszallok es nemzetarulok elleni harcban ami tovabbi tavlatokat nyitott a nepek felszabadulasa elott

A Szovjetunionak a megszallt országok szabadsagmoz-

galma iránti magatartása nemcsak az SZKP és a szovjet kormány vezetőinek nyilatkozataiban, hanem számos hivatalos szovjet külpolitikai okmányban is kifejezésre jutott. Az egyik ilyen okmány a külügyi népbiztosság „Albánia függetlenségéről" szóló közleménye volt, amelyet 1942. december 18-án hoztak nyilvánosságra. Ez a közlemény nemcsak az albán hazafiaknak, hanem más országok ellenállási mozgalmának is erkölcsi támogatást nyújtott. Egyebek közt ez állt benne: „... A Szovjetunió teljesen együttérez az albán hazafiaknak az olasz megszállók elleni bátor szabadságharcával, nem ismeri el az olasz imperializmusnak az albán területre támasztott semmiféle igényét, és Albániát a fasiszta hódítók jármától szabadnak és függetlennek kívánja látni ... Albánia jövendő államrendszere az ország belügye, s ezt magának az albán népnek kell meghatároznia."[351]

A külügyi népbiztosság e nyilatkozata arra kényszerítette az Egyesült Államok és Anglia kormányát, amellyel a nyilatkozatot előzőleg közölték, hogy e kérdésben maga is kifejtse álláspontját. Eden angol külügyminiszter nyilatkozatában azonban egyetlen szót sem ejtett az albán nép szabadságharcáról, és arról, hogy Anglia milyen álláspontot foglal el vele kapcsolatban. Eden csak annyit mondott, hogy Anglia kormánya „együttérez" az albán nép sorsával.[352] Hull amerikai külügyminiszter másképpen fogalmazta meg nyilatkozatát. Hangsúlyozta, hogy „a közös ellenség ellen Albániában harcoló különféle partizánosztagok erőfeszítései bámulatot keltenek, és nagyra értékelik őket".[353] A nyilatkozat nem véletlenül beszélt különféle osztagokról. Az Egyesült Államok kormánya ezekhez az osztagokhoz számította az imperialisták által szervezett „balli kombtari" bandákat is, amelyek az albán nép ellen harcoltak. Ily módon az amerikai kormány nyilatkozatának egyik célja az volt, hogy bátorítsa Albánia népellenes erőit, amelyek a német fasiszta hódítókat segítették.

A szovjet kormány oly módon is támogatta a népek nem-

[351] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. 1. kötet, 329. old., oroszul.
[352] Pravda, 1942. XII. 18.
[353] Ugyanott.

zeti törekvéseit, hogy tárgyalásokat folytatott az emigráns kormányokkal, s szerződéseket, és egyezményeket kötött velük. 1941 decemberében a Szovjetunió és a lengyel kormány barátsági és kölcsönös segélynyújtási nyilatkozatot írt alá. A Szovjetunió a nehéz megpróbáltatások éveiben változatlan barátságáról biztosította a testvéri lengyel népet. 1942 júniusában a szovjet kormány hivatalosan kifejezte azt a kívánságát, hogy „Franciaországot szabadnak lássa. Franciaország képes arra — hangsúlyozta a szovjet nyilatkozat —, hogy mint demokratikus, Hitler-ellenes nagyhatalom ismét elfoglalja helyét Európában és a világon".[354]

A szovjet külpolitika és a Szovjetunió katonai sikerei erősítették a világ dolgozóinak a Szovjetunió iránti őszinte barátságát és forró szeretetét.

3

A szovjet külpolitika nagy erőfeszítéssel harcolt az antifasiszta koalíció megteremtéséért és megerősítéséért. Ezt követelte a fasiszta államok elleni felszabadító harcnak, az agresszor államok mielőbbi szétzúzásának érdeke.

Eden angol külügyminiszter 1941 decemberében Moszkvába utazott és ott tárgyalásokat folytatott a második front megnyitásáról, a háború utáni béke biztosításának problémáiról és egy angol—szovjet szerződés megkötéséről.

A Szovjetunió népeinek a német fasiszta hódítók elleni sikeres harca és a németek Moszkva alatti veresége tovább erősítette az antifasiszta koalíciót. 1942. január 1-én közzétették 26 állam nyilatkozatát. Ennek aláírói — a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Kína stb. — kötelezték magukat, hogy minden rendelkezésükre álló erőt a fasiszta államok elleni harcra összpontosítanak, és nem kötnek velük külön fegyverszünetet vagy békét.

A háború fő terhét azonban továbbra is a Szovjetunió viselte.

[354] A Szovjetunió kulpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 303. old., oroszul.

A szovjet hadsereg moszkvai gyozelme realis feltételeket teremtett ahhoz, hogy gyokeres fordulat kovetkezzek be a haboru meneteben Ha Nemetorszagnak nem lett volna lehetosege arra, hogy szabadon manoverezzen hadaszati tartalekaival a fordulatot meg is lehetett volna teremteni Arra lett volna szukseg, hogy az angol—amerikai fegyveres erok partraszalljanak Nyugat-Europaban, es hadaszatilag egyuttmukodve a szovjet hadsereggel tamadast inditsanak Nemetorszag ellen

Az Egyesult Allamok es Anglia neptomegei felismerve a masodik front megnyitasanak szuksegességet szeleskoru harcot inditottak ennek erdekeben Harry Pollitt elvtarsnak, az Angol Kommunista Part volt vezetojenek szavai szerint , a szovjet csapatok sikeres tamado muveletei olyan szolidaritasi tomegmozgalmat inditottak el egesz Angliaban, amely jelleget tekintve, valoban kiemelkedo" [355]

A szovjet hadsereg 1941/42 evi teli tamadasanak sikerei kedvezo feltételeket teremtettek ahhoz, hogy 1942-ben megnyissak az europai masodik frontot Ezt a franciaorszagi ellenallasi mozgalom nagyaranyu fejlodese is elosegitette A francia hazafiak lenyegesen megkonnyithettek volna az angol —amerikai csapatok partraszallasat Franciaorszagban, es jelentosen tamogathattak volna harcukat

Az Egyesult Allamok es Anglia vezeto korei azonban tovabbra is ellenéztek a masodik front megnyitasat Rauschning nyugat-nemetorszagi ujsagiro megallapitasa szerint Anglia es az Egyesult Allamok feladata a masodik vilaghaboruban , Oroszorszag olyan mervu elvereztetese volt hogy evtizedekig ne terhessen magahoz" [356] Az Egyesult Allamok es Anglia vezetoi minden tervet elutasitottak, amely az europai partizanokkal valo egyuttmukodesre vonatkozott A partizanosztagok segitseget elfogadhatatlannak tartottak, mivel velemenyuk szerint „az ellenallasi mozgalom az engedetlenseg szellemet es a jovo polgarhaboruk magvait hintette el" [357]

[355] Harry Pollitt The Communist Party and Fight for Unity Labour Monthly 24 evf 1 sz 15 old

[356] Rauschning Ist Friede noch moglich? Heidelberg Vowinckel 1953 8) old

[357] Liddell Hart Defense de l Europe 6) old

A szovjet kormány az angol—amerikai—szovjet koalíció erősítése végett 1942 áprilisában javasolta az angol kormánynak, hogy Londonba küldi külügyminiszterét és ott hangolják össze az ellenségre mérendő csapásokat, és végül írják alá az angol—szovjet szerződést, amire az angol kormány halogató politikája miatt még nem került sor. Az angol kormány elfogadta a javaslatot, és a szovjet külügyminiszter Londonba, majd Washingtonba utazott. A szovjet kormány 1942 májusában tárgyalásokat folytatott az amerikai és az angol kormánnyal, s azt javasolta, hogy 1942-ben nyissák meg Európában a második frontot. A kérdés megoldása óriási nehézségekbe ütközött. Az amerikai és az angol kormány továbbra is igyekezett elodázni a második front megnyitását. Az Egyesült Államok és Anglia vezetői abból indultak ki, hogy „az erős szövetséges veszélyes, hogy a szövetséges megerősödése nem érdekük, hogy jobb, ha gyenge szövetségessel van dolguk, mint erőssel, és ha mégis megerősödnék, akkor igyekezni kell meggyengíteni".[358] Ingersoll amerikai újságíró szavai szerint „az orosz vérveszteségeknek az a távolabbi haszna, hogy minél tovább harcolnak az oroszok, annál gyengébb lesz Oroszország a háború végére . . ."[359]

1942 áprilisában Harry Hopkins és Marshall tábornok Londonban az angol kormány és a főparancsnokság megbízottaival tárgyalt. A tárgyaláson megállapodtak abban, hogy Észak-Franciaországban csak abban az esetben szállnak partra, „ha az orosz arcvonalon kétségbeejtő lesz a helyzet, vagy a nyugat-európai helyzet válságos lesz Németországra nézve".[360] Ezt az elhatározást nemsokára Churchill és Roosevelt táviratváltása is megerősítette. Az angol és amerikai kormányfő hangsúlyozta, hogy a két ország fegyveres erőit „tartalékban" kell hagyni. Amikor Roosevelt munkatársai előtt ezt az elhatározást fejtegette, az Egyesült Államok és Anglia katonai egységeit a labdarúgó-csapatok tartalékjátékosaihoz hasonlította, akik várják a pályán küzdő játékosok teljes kime-

[358] Történelemhamisítók. 78. old.
[359] Ralph Ingersoll: Szigorúan titkos. Zrínyi Kiadó. 1957. 84. oldal.
[360] Henry L. Stimson and Mc. George Bundy: On Active Service in Peace and War. New York, Harper. 1948. 418—419. 423. oldal.

rülését, hogy aztán friss erővel lépve a játékba, „berúgják a döntő gólt".[361]

Az Egyesült Államok és Anglia vezetői a szovjet kormány megbízottaival folytatott megbeszélések során mindenképpen azt próbálták bebizonyítani, hogy nincs elég erejük a második front megnyitásához. Ennek ellenére az Egyesült Államok és Anglia kormánya ünnepélyesen megígérte a Szovjetuniónak, hogy 1942-ben megnyitja a második frontot. Ezenkívül az angol kormány 1942. június 10-én a Szovjetuniónak emlékiratot nyújtott át, amelyben kijelentette, hogy a második frontot több mint egymillió angol és amerikai katonával és tiszttel fogják megnyitni. Az emlékirat azonban hangsúlyozta, hogy sok függ majd a helyzettől, de „ha ez egészségesnek és ésszerűnek bizonyul, nem habozunk terveink megvalósításával".[362]

Londonban 1942. május 26-án aláírták a hitleri Németország és európai cinkosai elleni katonai szövetségről és a háború utáni együttműködésről és kölcsönös segélynyújtásról szóló angol—szovjet szerződést. Ez a szerződés teljes mértékben visszatükrözte a Szovjetuniónak azt az őszinte törekvését, hogy megszilárdítsa a Hitler-ellenes koalíciót és tartós baráti kapcsolatot létesítsen Anglia és a Szovjetunió népei között. A szerződés összhangban volt Anglia és az európai biztonság érdekeivel. Megkötése a nemzetközi együttműködést szolgáló szovjet politika nagy sikere volt.

Az angol—szovjet szerződés két részből állt. Első része a háború idejére szóló kötelezettségeket tartalmazta: egymás kölcsönös katonai és egyéb segítését és mindennemű támogatását, valamint azt a kikötést, hogy a felek nem folytatnak külön tárgyalást az ellenségekkel, nem kötnek velük külön fegyverszünetet vagy békét. Második része a feleknek egy újabb agresszió megelőzésével és az agresszió elleni kölcsönös segélynyújtásával kapcsolatos kötelezettségeit sorolta fel a háborút követő húsz évre szóló érvénnyel. A szerződés cikkei kimondták, hogy a felek közös intézkedéseket tesznek egy újabb német agresszió ellen, s kölcsönösen katonailag is segítik egy-

[361] Lásd Elliot Roosevelt: Ahogy apám látta.
[362] Churchill: The Second World War. IV. kötet. 342. oldal.

mást ezen agresszió visszaverésében. A felek arra is kötelezték magukat, hogy nem törekednek területszerzésre, és nem avatkoznak más országok belügyeibe, nem lépnek olyan koalícióba, illetve nem kötnek olyan szövetséget, amely a másik fél ellen irányul, s gazdaságilag kölcsönösen segítik egymást.

Az angol—szovjet és a későbbi francia—szovjet szerződés lerakta a háború utáni európai biztonság alapját. A szerződés mindkét fél létérdekeinek megfelelt; erősítette Anglia nemzetközi helyzetét, garantálta biztonságát és nemzeti érdekeit a háború utáni időre.

Az angol kormány azonban ragaszkodott ahhoz, hogy a szerződésbe egy olyan kikötést is beiktassanak, amely lényegesen gyengítette erejét. Eszerint a felek az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulása után kötelezettségeiket kölcsönös megegyezéssel feleslegesnek minősíthették. Nem sokkal azután, hogy ez a szervezet megalakult (1946-ban), Bevin angol külügyminiszter e kikötésre hivatkozva — semmibe véve a szerződésben előírt kölcsönös megegyezés feltételét — kijelentette, hogy Anglia mentesnek tekinti magát minden kötelezettségtől, kivéve azokat, amelyeket az ENSZ alapokmánya ír elő.

1942. június 11-én Washingtonban aláírták a szovjet—amerikai egyezményt. („Egymás kölcsönös megsegítésének elvei az agresszió elleni hadviselésben.") Ez az egyezmény szabályozta a feleknek a kölcsönös áruszállításokkal kapcsolatos gazdasági és pénzügyi viszonyát, és a Szovjetunióra is kiterjesztette a lend-lease törvény alkalmazását. Az egyezmény szövege teljesen megegyezett az 1942. február 23-án aláírt amerikai—angol egyezmény szövegével.[363] És mégis, a szövegbeli azonosság ellenére a két egyezmény között lényeges különbség volt. Az Egyesült Államok vezető köreinek kezében a lend-lease törvény a terjeszkedés eszköze, a gazdasági és politikai leigázás eszköze, idegen területeken levő hadászati támaszpontok megszerzésének eszköze volt. A Szovjetunió és az Egyesült Államok viszonylatában a lend-lease-nek ez az oldala nem nyilvánult meg és nem is nyilvánulhatott meg,

[363] Welles and Halifax: War and Peace Aims of the United Nations. Boston, 1943. 10—12. oldal.

mivel a szovjet kormány következetesen visszaverte az amerikai monopóliumok mindenfajta terjeszkedési törekvését, és éberen óvta az ország nemzeti függetlenségét, valamint szuverén jogait.

A szovjet—amerikai egyezmény aláírásának igen nagy jelentősége volt, s vitathatatlanul a szovjet külpolitika sikerét jelentette. Csapást mért a szélsőséges amerikai reakciós elemekre, akik ellenezték a Szovjetunióba történő szállításokat; az Egyesült Államok ezzel kénytelen-kelletlen elismerte azt a vitathatatlan tény, hogy a szovjet—német arcvonal a második világháború döntő arcvonala.

A Szovjetunió fáradozásai révén véglegesen kialakult és megszilárdult a Hitler-ellenes koalíció, ami újabb csapást mért a német diplomáciára és az amerikai, valamint angliai reakció ármánykodására.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei pozitívan értékelték a Hitler-ellenes koalíció megalakulását. Tudták, hogy csak e koalíción belül van reményük arra, hogy legyőzhetik Németországot és Japánt, fő versenytársaikat, e két, világuralomra törekvő államot. Az amerikai és az angol monopoltőkések úgy vélték, hogy az antifasiszta koalíció segítségével sikerül majd megvédelmezniük pozícióikat nemcsak Európában, hanem a világ más részein is. A szovjet nép hősi harcát arra akarták kihasználni, hogy megszilárdítsák befolyásukat, és kiterjesszék hódító politikájuk hatókörét.

A Szovjetunió és vele együtt minden haladó, demokratikus erő számára óriási jelentőségű volt az antifasiszta koalíció megalakulása. Ez volt a fasiszta államok mielőbbi szétzúzásának legfontosabb nemzetközi feltétele.

Az antifasiszta koalíció megalakulása a Szovjetunió nemzetközi elszigetelésére törekvő imperialisták terveinek teljes csődjét jelentette. A Szovjetunió nemcsak hogy nem szigetelődött el, hanem ellenkezőleg, a hatalmas antifasiszta koalíció vezetője lett, kiterjesztette és megszilárdította nemzetközi kapcsolatait, szövetségeseket szerzett. Ezzel szemben a fasiszta agresszorok szigetelődtek el nemzetközileg.

Az antifasiszta koalíció megalakulása komoly vereséget mért az amerikai és angliai reakciós erőkre, ugyanis korlá-

tozta az imperialista reakció manóverezőképességét. Ettől kezdve a Szovjetuniónak az amerikai és angol vezető körökben levő ellenségei nem cselekedhettek nyíltan. Nem más, mint maga Churchill volt kénytelen elismerni, hogy Angliában egy kormány sem maradhatott volna hatalmon, amely nyílt egyezségre lépett volna a hitleri Németországgal.

Az antifasiszta koalíció megalakulása folytán megnövekedett az amerikai és angliai néptömegek közvetlen szerepe. Ezeknek az országoknak a történetében először fordult elő, hogy a tömegek, és elsősorban a munkásosztály, nyíltan támogathatta a Szovjetuniót, kimutathatta iránta érzett rokonszenvét, tanulmányozhatta a szovjet állam tapasztalatait és eredményeit. A koalíció lehetővé tette az amerikai és angol munkásosztálynak, hogy közvetlenül befolyásolja kormánya politikáját, nemcsak külügyi, hanem belügyi téren is. Kialakultak és erősödtek a szovjet kormány diplomáciai kapcsolatai az antifasiszta koalíció tőkésállamainak kormányaival. Erősödtek a szovjet társadalmi szervezetek baráti kapcsolatai a világ munkásszervezeteivel, szakszervezeteivel és egyéb szervezeteivel.

A munkásosztály egységének megteremtéséért indított tömegmozgalom eredményeképpen az angol Szakszervezeti Kongresszus (TUC) közeledett a szovjet szakszervezetekhez. A Szovjet Szakszervezetek Központi Tanácsának javaslatára 1941 októberében angol—szovjet szakszervezeti bizottság alakult, amely azt tűzte ki céljául, hogy a hitleri Németország legyőzése érdekében összefogja a szovjet és az angol szakszervezetek erőfeszítéseit, s támogatja a megszállt országok népeinek szabadságharcát.

Még nagyobb lendülettel indult meg az amerikai és angol dolgozók harca annak érdekében, hogy a demokratikus szabadságjogoknak saját országukon belül is érvényt szerezzenek. Ez a harc arra kényszerítette az amerikai és az angol kormányt, hogy némileg korlátozza a fasiszta szervezetek működését.

Az antifasiszta koalíció megalakulása szemléltetően bebizonyította, hogy lehetséges a különböző társadalmi rendszerű országok nemzetközi együttműködése. A szovjet külpolitika,

amelyet változatlanul Leninnek az az útmutatása vezérelt, hogy a különböző társadalmi-gazdasági rendszerű államok nemzetközi együttműködése megvalósítható a világháború nehéz körülményei ellenére is, diadalra juttatta ezt az eszmét. A koalíció önkéntes szövetség volt, amely az egyenlőség, az egyenjogúság és egymás kölcsönös megbecsülése elvén alapult.

A szovjet népnek és dicső fegyveres erőinek moszkvai győzelmével lezárult a Nagy Honvédő Háború kezdeti szakasza. Bár e szakasz elején a szovjet hadsereget nagy balsikerek érték, Németország nem volt képes döntő eredményt kicsikarni. A németek az európai tőkésországokat éppen az ellenük viselt háborúk kezdeti szakaszában zúzták szét, a szovjet—német háború kezdeti szakasza viszont a szovjet hadsereg moszkvai győzelmével végződött. E győzelemnek nagy jelentősége volt az események további alakulása szempontjából.

Kilencedik fejezet

A HADMŰVELETEK KEZDETE A CSENDES-ÓCEÁNI HADSZÍNTÉREN

1

Az imperialista ellentétek csendes-óceáni góca még az imperializmus korszakának az elején keletkezett. Azóta ezek az ellentétek szüntelenül éleződtek, különösen az Egyesült Államok és Japán között, mert mindkettő igényt tartott a Csendes-óceán feletti uralomra.

Az Egyesült Államok terjeszkedési politikája egyre jobban összeütközésbe került Japán hódító törekvéseivel. „... Érlelődő konfliktusnak, Amerika és Japán érlelődő összeütközésének vagyunk tanúi — mert hiszen a Csendes-óceánért és a Csendes-óceán partvidékének birtokáért már több évtizede folyik az ádáz harc Japán meg Amerika között, és a Csendes-óceán térségének egész diplomácia-, gazdaság- és kereskedelem története telve van olyan konkrét mozzanatokkal, amelyek arról tanúskodnak, hogy ez az összeütközés érlelődik, és elkerülhetetlenné válik a háború Amerika és Japán között..."[364]

A japán, az amerikai és az angol imperialisták agresszív érdekeinek összeütközése következtében a Távol-Keleten kialakult a második világháború egyik tűzfészke. A Japánnal való éles **imperialista ellentéteik dacára az Egyesült Államok** és Anglia vezető körei támogatták a távol-keleti japán agresz-

[364] Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 479—480. old.

sziót. Arra számítottak ugyanis, hogy ezt az agressziót a Szovjetunió és a kínai demokratikus erők ellen fordíthatják.

Japán ezt kihasználva betört Mandzsúriába, majd 1937-ben Kína más területeire is, s ily módon közvetlen támadást intézett imperialista vetélytársai — az Egyesült Államok és Anglia — pozíciói ellen. Az amerikai és az angol kormány azonban még ezek után is reménykedett abban, hogy a japán agressziót a számára kívánatos mederbe sikerül terelnie. Churchill 1942 januárjában kijelentette: „Hihetetlennek tűnt számunkra, hogy Japán megkísérli a támadást."[365] Treat, az amerikai Stanford egyetem tanára a Kína elleni japán agresszióval kapcsolatban azt mondotta, hogy „a nagyhatalmak csak hálásak lehetnek Japánnak".[366] Hearst, az ismert amerikai sajtókirály így nyilatkozott: „Semmi okunk sincs arra, hogy japán—amerikai háborútól tartsunk", továbbá „teljesen rendjén való lenne, ha Japán mint távol-keleti stabilizáló erő vezetné Kínát".[367]

Anglia és az Egyesült Államok vezető körei nemcsak hogy feltételezték, hogy sikerül a japán agressziót a Szovjetunió ellen fordítaniuk, hanem ezt Japán számára rendkívül kedvezőnek is tartották. MacArthur tábornok, a Fülöp-szigetek amerikai főparancsnoka kijelentette: „Japán esélyhez jutott, miután Hitler betört Hollandiába és leverte Franciaországot. Ha akkor Japán csapást mért volna déli irányban, olcsón jutott volna győzelemhez."[368]

Arra a kérdésre, hogy miért nem fordult Japán 1940-ben imperialista vetélytársai, Anglia és az Egyesült Államok ellen, a helyzet reális mérlegelése alapján nem nehéz válaszolni. A Szovjetunió békeszerető politikája, gazdasági és védelmi ereje megkötötte a japán agresszorok kezét, s arra kényszerítette őket, hogy Németországnak a Szovjetunió elleni támadásáig elhalasszák hódító terveik végrehajtását.

A Japánt akadályozó másik körülmény a kínai nép hősi ellenállása volt, amely jelentős japán erőket kötött le. Csang

[365] Pravda, 1942. I. 29.
[366] Peking and Tientsin Times, 1935. XI. 5.
[367] North China Star, 1935. VIII. 6.
[368] Abend: Ramparts of Pacific. New York, 1942. 183. old.

Kaj-sek, az amerikai imperializmus kiszolgálója tisztában volt a kínai háború e szerepével; hajlandó volt a behódolásra, hogy a japán agressziót a Szovjetunió felé lehessen terelni. Csang Kaj-sek és környezete áruló politikáját bizonyítja a 4. népi felszabadító hadsereg ellen indított hitszegő támadás.[369] (A 4. népi felszabadító hadsereget 1941 januárjában hátba támadta egy 80 000 fős Kuomintang-hadsereg.) A Kuomintangnak ez az árulása azonban hatalmas felháborodást keltett az országban, s Csang Kaj-seknek az a próbálkozása, hogy előkészítse a talajt a behódolásra, kudarcot vallott.

A csendes-óceáni fő ellentétek megszüntetésére hivatott nemhivatalos japán—amerikai tárgyalások 1941 januárjában kezdődtek meg. Japánt Hasszimoto ezredes, a „Fekete Sárkány" nevű fasiszta szervezet vezetője képviselte, aki több megbeszélést folytatott az amerikai külügyminisztérium felelős munkatársaival. Ezek az előzetes megbeszélések előkészítették a talajt a további magasabb szintű tárgyalások számára, amelyek 1941 márciusában kezdődtek.

A tárgyalásokon Japánt Nomura tengernagy, a washingtoni japán nagykövet, az Egyesült Államokat Hull külügyminiszter képviselte. A tárgyalások titkosak voltak.

A tárgyalások elején az Egyesült Államok kormánya már tudott arról, hogy a hitleri Németország a Szovjetunió megtámadására készül. Ilyen körülmények között az amerikai vezető körök Japánnal olyan egyezményt akartak kötni, amely rendezte volna a felek közti vitás kérdéseket, és egyengette volna a Szovjetunió elleni japán támadás útját. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja a Daily Worker-ben a japán—amerikai tárgyalásokról közölt cikksorozatban leleplezte az amerikai monopolisták szándékát.[370]

Az amerikai kormány 1941 áprilisában konkrét javaslatokkal fordult a japán kormányhoz. Ezek formailag megfeleltek a két ország közti egyezmény tervezetének. E javaslatok lényege az volt, hogy vonják ki a japán csapatokat Kínából, Japán mondjon le Kína annexiójáról, és érvényesítse vele

[369] A kínai népi felszabadító hadsereg abban az időben két hadseregből állt, a 4. és 8. hadseregből. *(A szerző megjegyzése.)*
[370] The Daily Worker, 1941. III. 1.

szemben a „nyitott kapuk" politikáját. Az amerikai kormány ennek fejében megígérte, hogy hozzájárul Csang Kaj-sek és Vang Csing-vej kormányának „egyesüléséhez", és elismeri Mandzsukuót. Ez lényegében a Kínán való osztozkodás programja volt.

A japán kormány igyekezett minél kedvezőbb feltételeket kicsikarni az Egyesült Államoktól, s elhatározta, hogy meglovagolja az Egyesült Államok vezető köreinek szovjet- és demokráciaellenes törekvéseit. Ezért ellenjavaslatát „a kommunizmus elleni harc közös politikájára" vonatkozó javaslatnak nevezte el. Japán felajánlotta, hogy kössenek japán—amerikai szerződést a következő feltételekkel: Japán korlátlanul szerezhet stratégiai nyersanyagokat a Csendes-óceán délnyugati országaiból; az Egyesült Államoktól messzemenő gazdasági támogatást kap; az Egyesült Államok hozzájárul a Fülöp-szigetek „semlegesítéséhez"; elismeri Mandzsukuót, és lemond Csang Kaj-sek kormányának támogatásáról.[371]

Japán az Egyesült Államok vezető köreinek szovjetellenes beállítottságára spekulálva be akarta fejezni Kína elfoglalását, katonai-gazdasági potenciáljának növelése végett gazdasági támogatást szeretett volna kapni az amerikai monopolistáktól, majd az Egyesült Államok ellen szándékozott fordulni. Hajlandó volt „kötelezni" magát arra, hogy nem hajt végre semmiféle fegyveres támadást Délkelet-Ázsiában vagy a Csendes-óceán déli övezetében, s Indokína déli részéből az ország északi részébe vonja vissza csapatait.

Japán május 12-én nyújtotta át javaslatait az Egyesült Államok kormányának. Ezekre már május 16-án megkapta az előzetes választ. Hull külügyminiszter közölte a japán kormánnyal, hogy javaslatai „bizonyos módosításokkal" elfogadhatók, nevezetesen, ha Japán nem igényel monopoljogokat Kínára, és nem korlátozza más országok kínai érdekeit. Az amerikai válaszban egy szó sem esett arról, hogy Kínából ki kell vonni a japán csapatokat. Az amerikai kormány, bár némileg habozva, hajlott arra, hogy a japán csapatok Kínában maradjanak, és ott harcoljanak a kínai nép nemzeti szabadságmoz-

[371] Peace and War. United States Foreign Policy. 1931—1941. 656—659. old.

galma ellen. Hull azt is értésére adta Japánnak, hogy az Egyesült Államok hajlandó Csang Kaj-sekkel bizalmas tárgyalásokat folytatni. Lényegében tehát a távol-keleti „Münchenről" volt szó, amelynek feltételei az Egyesült Államok és Japán közti imperialista harcban jöttek létre. E két ország vezető körei egymást zsarolva a legocsmányabb módon alkudoztak a kínai nép bőrén.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága felfedte ennek az alkudozásnak az értelmét, és idejében figyelmeztette rá a kínai néptömegeket. A Központi Bizottság által a pártszervezetek részére kiadott irányelvekben, amelyeket Mao Cetung elvtárs 1941. május 25-én írt, ez állt: „Japán, az Egyesült Államok és Csang Kaj-sek újabb galád tervnek, a »keleti München« tervének kidolgozásán fáradozik. E terv lényege az, nogy Japán és az Egyesült Államok egy Kína rovására kötött kompromisszum útján igyekeznek megteremteni a kommunisták és a Szovjetunió elleni harc feltételeit. Le kell lepleznünk ezt a tervet és harcolnunk kell ellene."[372]

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága az irányelvekben hangsúlyozta, hogy a kínai nép nem ismer el semmiféle egyezséget, amelyet az Egyesült Államok és Japán az ő rovására kötött, és továbbra is hősiesen ellenáll az imperialista hódítóknak.

1941. június 21-én, közvetlenül a Szovjetunió elleni német támadás előtt, az amerikai kormány eljuttatta a japán kormányhoz az utóbbi javaslataira adott hivatalos válaszát. Ebben kifogásolta, hogy Japán gazdasági előjogokra törekszik Kínában és a déltengeri országokban, továbbá utalt arra, hogy idővel ki kell vonni a japán csapatokat Kínából. Az Egyesült Államok kormánya azt a kérdést is felvetette, hogy az amerikai kormánynak részt kell vennie a Japán és Kína között megkötendő béke feltételeinek kidolgozásában. De egyúttal azt is kijelentette, hogy az amerikai kormány nem tekinti véglegesnek ezeket a feltételeket, és hajlandó továbbra is tárgyalni a „kommunizmus elleni harc közös politikájáról", nevezetesen a japán csapatok Kínában tartózkodásáról és Mandzsukuo el-

372 Mao Ce-tung: Válogatott Művei, 4. kötet, 43. old.

ismeréséről.[373] Ily módon az amerikai kormány a „keleti München" érdekében hajlandó volt bizonyos engedményeket tenni Japánnak.

Az éles japán—amerikai imperialista ellentétek azonban mégis megakadályozták a két imperialista versenytárs megegyezését. Ezek az ellentétek visszatükröződtek Roosevelt memorandumában, amelyet augusztus 17-én nyújtottak át a japán nagykövetnek. Az elnök leszögezte, hogy „amennyiben a japán kormány további lépéseket tesz annak érdekében, hogy fegyveres erővel vagy fegyveres erő alkalmazásával való fenyegetéssel szerezzen érvényt a katonai uralom politikájának vagy programjának a szomszédos országokkal szemben, az Egyesült Államok kormánya kénytelen lesz minden intézkedést megtenni, amit szükségesnek lát".[374] Az Egyesült Államok és Japán megegyezése egyre növekvő ellenállásba ütközött az amerikai nép részéről, amely erélyes cselekedeteket követelt kormányától a fasiszta agresszorok ellen. Végül az amerikai és japán imperialisták megegyezését nem kismértékben akadályozta a szovjet—német arcvonalon folyó harc menete. A japán imperialisták, minthogy látták, hogy a Szovjetunió képes visszaverni a távol-keleti agressziót, és saját meggyengülésük árán nem akartak közvetlen katonai támogatást nyújtani Németországnak, elhatározták, hogy az Egyesült Államok és Anglia birtokai és pozíciói ellen intéznek támadást.

A japán vezető köröknek az volt a céljuk, hogy háború útján aláássák imperialista rablótársaik pozícióit, és uralkodó helyzetet foglaljanak el a Csendes-óceán medencéjében, valamint Délkelet-Ázsiában. A japán kormány meg akarta kaparintani e térség gazdag természeti kincseit, hogy ily módon növelje hadigazdasági potenciálját, tekintettel a Szovjetunió elleni későbbi háborúra. Japán vezetői arra számítottak, hogy az Egyesült Államokat és Angliát teljesen lekötik a Németország elleni háború problémái, s ezért nem tudnak majd szembeszállni a japán agresszióval. Ezenkívül arra is spekuláltak, hogy az amerikai és angol vezető körök, szovjetellenes érzel-

[373] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Japan 1931—1941. I. kötet, Washington, 1943. 676—683. old.
[374] Ugyanott, II. kötet, 556—557. old.

meiktől vezéreltetve, a jövőben sem mondanak le a Japánnal való megegyezésről.

A japán kormány 1941 őszétől foglalkozott az említett tervvel. A japán vezetők szeptember 6-i értekezlete, amelyen a császár elnökölt, elfogadta a hódítási programot, amelynek „A birodalom nemzeti politikája megvalósításának alapelvei" címet adták. A program 3. pontja így szólt: „Ha október közepéig nem lesz kilátás követeléseink kielégítésére, azonnal meg kell kezdeni a háborút Amerika, Anglia és Hollandia ellen."[375] Az Egyesült Államok és Anglia megtámadását véglegesen az 1941. november 5-i értekezleten határozták el. A döntés így szólt: „1. A hadműveletek december elején kezdődnek. A hadsereg és a flotta fejezze be a hadműveletek előkészületeit. 2. Az Egyesült Államokkal való tárgyalást a terv szerint folytatni kell. 3. Fokozni kell az együttműködést Németországgal és Olaszországgal. 4. Közvetlenül a hadműveletek megindulása előtt titkos katonai kapcsolatokat kell létesíteni Thaifölddel."[376]

Az Egyesült Államokkal való tárgyalás folytatásának az volt a célja, hogy eltereljék az amerikai kormány figyelmét, elaltassák éberségét, és ily módon biztosítsák a csapás meglepetésszerűségét. Hogy a tárgyalásoknak még inkább olyan színezetet adjanak, mintha Japán megegyezésre törekednék, Szaburo Kuruszu japán diplomatát az Egyesült Államokba küldték, hogy segítsen Nomurának. Szaburo Kuruszu november 5-én indult el Tokióból, vagyis azon a napon, amelyen a japán vezetők elhatározták az Egyesült Államok és Anglia megtámadását. Kuruszu elutazásával egy időben a japán főparancsnokság utasítást adott a „megfelelő haditengerészeti kötelékeknek, hogy vonuljanak fel a kijelölt pontokhoz, és legyenek készen a rohamra".[377] A japán egyesült flotta főparancsnoka utasításában kijelentette, hogy Japán számára „az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Hollandia elleni háború elkerülhetetlenné vált".[378] A parancsnokok számára már

375 A csendes-óceáni háború története. III. kötet, 162. old., oroszul.
376 Ugyanott.
377 Moore: With Japan's Leaders. New York, 1942. 257. old.
378 A csendes-óceáni háború hadjáratai. Az amerikai légierő hadászati bombázásának tanulmányozására alakult bizottság jelentései. 1956. 61. old., oroszul.

elkészültek a „lepecsételt csomagok, amelyek nyilvánvalóan a Pearl Harbor, a Fülöp-szigetek és Honkong megrohanására vonatkozó parancsokat tartalmazták. Az időpontokat is megállapították".[379]

A Kvantung-hadsereg lapjának november 6-i vezércikke azt írta, hogy „a japán—amerikai viszony most kezdődő szakasza az 1904. évi nagy konfliktust megelőző orosz—japán tárgyalások utolsó hetére emlékeztet".[380]

A japán kormány 1941. november 20-án Kuruszun és Nomurán keresztül újabb javaslatokat nyújtott át az Egyesült Államoknak.

Ezek szerint az Egyesült Államoknak köteleznie kellett volna magát, hogy nem avatkozik be Japán és Kína viszonyába, Japánnal közösen hasznosítja Indonézia áruit és nyersanyagait, visszaállítja a japán—amerikai kereskedelmi kapcsolatokat és ellátja Japánt „a szükséges mennyiségű ásványolajjal". A felek kölcsönösen kötelezték volna magukat, hogy nem hajtanak végre fegyveres betörést Délkelet-Ázsiában és a Csendes-óceán déli területein; a japán kormány megígérte, hogy „a csendes-óceáni igazságos béke megteremtése" után kivonja csapatait Indokínából, addig is az ország déli részéből északra vonja őket vissza.[381]

Az Egyesült Államok kormánya azonban ekkor már, minthogy folyt a szovjet—német háború, nem volt hajlandó olyan bőkezűen megjutalmazni a japán agresszort szovjetellenes tevékenységéért.

Az amerikai kormány november 26-án átadta Japánnak „a vitás kérdések átfogó rendezéséről" szóló tervét. Ez a terv két részből állt. Az első rész Japán és az Egyesült Államok csendes-óceáni politikájának alapelveit rögzítette. A második rész konkrét javaslatokat tartalmazott: kössenek többoldalú megnemtámadási szerződést, vonják ki a japán csapatokat Kínából és Indokínából, ismerjék el a Csang Kaj-sek-kormányt Kína egyetlen kormányának, kössenek kereskedel-

[379] Moore: With Japan's Leaders, New York, 1942. 258. old.
[380] Manchuria Daily News, 1941. XI. 6.
[381] Contemporary Japan, 1942. január.

mi egyezményt a legnagyobb előny elve alapján, és állapodjanak meg a dollár és a jen árfolyamának stabilizálásában.[382]

Az újabb amerikai javaslatok alapján japán kormánykörökben úgy vélték, hogy az Egyesült Államok kormánya mit sem sejt partnere igazi szándékairól. Japánban már megkezdődött a közvélemény előkészítése a háborúra. A lapok november 29-én közölték Tozso miniszterelnök cikkét, aki követelte, hogy Ázsiát „bosszúval tisztítsák meg" az Egyesült Államok és Anglia befolyásától.[383] Ez a cikk némi nyugtalanságot keltett az Egyesült Államokban. Nomura azonban december 2-án sajtónyilatkozatot adott Washingtonban, és kijelentette: „Nem tudom elhinni, hogy bárki is háborút kíván."[384]

November 25-én a japán flotta Pearl Harbor megtámadására kijelölt hadműveleti egysége parancsot kapott, hogy fusson ki a tengerre, szigorúan rejtve „nyomuljon előre a hawaii vizekre és a meghatározott időpontban támadja meg az amerikai flotta főerőit, abból a célból, hogy halálos csapást mérjen rájuk... A légitámadás befejezése után az egység gyorsan hagyja el a hawaii vizeket és térjen vissza Japánba".[385] A japán minisztertanács 1941. december 1-i ülése elhatározta, hogy december elején megkezdi a háborút. A hadműveleti egység másnap megkapta a parancsot, hogy december 8-án hajnalban (hawaii idő szerint) támadja meg Pearl Harbort.

Kevésen múlt, hogy a japánok titokban előkészített és a meglepésre alapozott terve meg nem hiúsult. Az amerikai felderítő szolgálat még 1941. december elején megszerezte a japán vezérkar rejtjelkulcsát és annak birtokában meg tudta fejteni a rádiótáviratokat. Több japán rádiótávirat világosan utalt a készülő támadásra. Az amerikai felderítők lehallgatták például a berlini japán nagykövetnek küldött rádiótáviratot, amely így szólt: „Teljesen bizalmasan közölje Hitlerrel és Ribbentroppal, miszerint fennáll az a rendkívüli veszély, hogy váratlanul háború tör ki Japán és az angolszász hatalmak között, és hogy ez a háború hamarabb elkezdődhet, mint bárki

[382] American Diplomacy in the Far East. 1941. 245—246. old.
[383] Joseph Grew: Ten Years is Japan. A contemporary record drawn from the diaries and private and official papers. New York, 1944. 18. old.
[384] The New York Times, 1941. XII. 3.
[385] A csendes-óceáni háború hadjáratai. 63. old., oroszul.

képzeli."[386] Németország és Olaszország kormánya a japán nagykövettől kapott tájékoztatás után nyomban értékelte a helyzetet. Ciano olasz külügyminiszter a következőket jegyezte fel naplójába: „Elképesztő japán lépés."[387]

A lehallgatott japán rádiótáviratokból a tervezett támadás hozzávetőleges időpontját is meg lehetett állapítani. November 22-én Tokióból rejtjelzett rádiótáviratot küldtek Washingtonba Kuruszunak és Nomurának. A távirat november végét említette, és megállapította: „ez az időpont az utolsó határidő, amelyen lehetetlen változtatni. Utána az események automatikusan mennek a maguk útján."[388] December 3-án az amerikai felderítő szolgálat lehallgatta azt a parancsot, amelyet a washingtoni japán nagykövetnek küldtek Tokióból. A parancs úgy szólt, hogy semmisítsék meg a titkos okmányokat, elsősorban a rejtjelkulcsokat. Az amerikai hatóságok megfigyelés alá vették a nagykövetség épületét, és megállapították, hogy a nagykövetség alkalmazottai a hátsó udvarban papírokat égetnek. December 6-án újabb rádiótáviratot hallgattak le, amely hangsúlyozta, hogy a japán kormány nyilatkozatát december 7-én washingtoni idő szerint pontosan déli egy órakor kell átnyújtani az Egyesült Államok kormányának. Az időpont ilyen pontos meghatározásának feltétlenül gondolkozóba kellett volna ejtenie az illetékeseket.

Hull amerikai külügyminiszter később beismerte, hogy „minden lehallgatott távirat tartalmát ismerte".[389] „Minden, abban az időben kapott értesülésünk — mondta — világosan mutatta, hogy Japán támadásra készül."[390] Stimson, az Egyesült Államok volt hadügyminisztere megerősítette Hull szavait, és hozzáfűzte: „Csak a csapás helyét nem tudtuk."[391] Az amerikai kormánynak azonban lényegében erről is volt értesülése. Joseph Grew, a tokói amerikai nagykövet 1941. január 27-én bizalmasan jelentette Washingtonba, tudomására

[386] Hearings before the Joint Comittee on the Investigation of Pearl Harbor attack. Washington, 1946. 16. kötet, 2390. old.
[387] Ciano: Diario. 414. old.
[388] Hearings before the Joint Comittee on the Investigation of Pearl Harbor attack. Washington, 1946.
[389] Ugyanott, 5373. old.
[390] Ugyanott, 5397. old.
[391] Ugyanott, 5427. old.

jutott, hogy a japán fegyveres erők Pearl Harbor váratlan megtámadására készülnek.[392] Az amerikai kormány arról is tudott, hogy a német és a japán hírszerzés intenzíven gyűjti a Pearl Harborra vonatkozó adatokat. A Hawaii-szigeteket abban az időben nagy számban keresték fel japán „halászok", akik fényképfelvételeket készítettek a kikötőkről, megmérték a partok közelében a víz mélységét és tanulmányozták a vízrajzi viszonyokat.

1941. április 14-én két magasrangú amerikai tiszt érkezett a Hawaii-szigetekről Marshall tábornokhoz. A tisztek a tábornoknak jelentést nyújtottak át, amelyben meglehetősen pontosan elemezték a japán támadás valószínű tervét és annak esetleges következményeit.

Az Egyesült Államok vezetői azonban nem figyeltek fel ezekre az intő jelekre. Szovjetellenes terveiktől elvakultan továbbra is abban reménykedtek, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót. Az amerikai monopoltőkések továbbra is tömték a japán agresszorokat. Baruch amerikai bankár 1941. november 30-án egymilliárd dolláros kölcsönt ajánlott fel Japánnak. Ez az amerikai imperialisták újabb kísérlete volt arra, hogy megegyezzenek a japán agresszorral. A japán flotta azonban ekkor már útban volt Pearl Harbor felé.

Az Egyesült Államok fegyveres erői az 1941. július 21-én jóváhagyott hadműveleti terv alapján tevékenykedtek. Ez a terv azon a feltételezésen alapult, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót.[393] Az Egyesült Államok felderítő szervei 1941. november 29-én kelt összefoglaló jelentésükben azt állították, hogy Japán az elkövetkező három hónapban csakis a Szovjetuniót támadhatja meg, és hogy őszintén törekszik a megegyezésre az Egyesült Államokkal.[394] Igaz, az Egyesült Államok hadügy- és haditengerészeti minisztériuma október 16-án figyelmeztette a csendes-óceáni parancsnokságokat. Ez a figyelmeztetés azonban úgy hangzott, hogy a közeli jövőben „valószínűleg háború tör ki Japán és a Szovjetunió között, bár

[392] Grew: Ten Years in Japan. 368. old., Peace and War. United States Foreign Policy, 1931—1941. 618—619. old.
[393] Hearings before the Joint Comittee . . . 17. kotet. 2568—2601. old.
[394] Ugyanott, 14 kotet, 1368—1373 old.

az is lehetséges, hogy Japán megtámadja az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát".[395] E „figyelmeztetés" után a csendesóceáni amerikai támaszpontok parancsnokai minden korábbi elővigyázatossági intézkedést megszüntettek.

Ily módon az Egyesült Államok vezető körei maguk estek bele abba a verembe, amelyet oly nagy buzgalommal ástak a Szovjetuniónak. Amerikai hadtörténészek beismerése szerint a Pearl Harbor-i támadás híre „úgy hatott, mint derült égből a villámcsapás. Nemcsak az amerikai néptömegeket lepte meg, akik a japán támadásról kissé később értesültek, hanem vezetőiket is".[396]

Helyesen állapította meg Warnecke amerikai újságíró: „annak oka, hogy a nyugati hatalmak sem erkölcsileg, sem katonailag nem voltak felkészülve a japán támadásra, a Japán megbékítésére irányuló hosszadalmas angol—amerikai politikában rejlik."[397] A „megbékéltetés" szó abban az időben közkeletű volt, s a müncheni politikát jelentette

2

1941. december 7-én déli egy órakor Kuruszu és Nomura fogadásra jelentkezett Hull amerikai külügyminiszternél. A találkozásra 2 óra 20 perckor került sor, fél órával azután, hogy Hull a Pearl Harbor-i támadásról értesült. A japán megbízottak memorandumot nyújtottak át, amely elutasította a november 26-i amerikai javaslatokat. A memorandum a következő szavakkal végződött: „A japán kormány sajnálja, hogy ezennel azt kénytelen közölni az amerikai kormánnyal, miszerint az amerikai kormány álláspontja miatt kénytelen lehetetlennek tekinteni a további tárgyalások útján való megegyezést."[398] Ily módon a memorandum a tárgyalásokat befejezettnek és eredménytelennek nyilvánította, de egy szót sem

[395] Text of Report on Pearl Harbor Investigation, Army and Navy Journal, 1942. I. 31.
[396] Matloff és Snell: Hadászati tervezés az 1941—1942. évi koalíciós háborúban. Moszkva, 1947. 75. old. oroszul.
[397] Warnecke: Suetsugu's fence-key to Pacific Strategy. Pacific Affairs December, 1942. 453. old.
[398] Grew: Ten Years in Japan. 424. old.

ejtett a hadüzenetről. A hadműveletek azonban már megkezdődtek...

Japán egyidejűleg több irányból támadt. December 7-én washingtoni idő szerint 10 óra 45 perckor elfoglalta a sanghaji nemzetközi negyedet; 11 óra 40 perckor megkezdte az északmalájföldi angol állások lövetését; 12 óra 05 perckor a japán csapatok megkezdték a partraszállást Malájföld tengerpartján; egy óra múltán Thaiföld déli részén keresztül megkezdték az előnyomulást a malájföldi határ irányába; 13 óra 20 perckor megrohanták Pearl Harbort.

A japán császár december 8-án leiratban közölte a japán néppel, hogy hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának.

A Pearl Harbor-i amerikai flottaösszevonás azt a célt szolgálta, hogy a japán—amerikai tárgyalások ideje alatt nyomást gyakoroljanak Japánra. A japán vezetők azonban nemcsak, hogy nem ijedtek meg, hanem ellenkezőleg, az amerikai flottaösszevonásban kedvező lehetőséget láttak arra, hogy egy csapással semmisítsék meg az Egyesült Államok csendes-óceáni haditengerészeti főerőit.

A japán főparancsnokság az angol és az amerikai flotta főerőinek megsemmisítését feltétlenül szükségesnek tartotta ahhoz, hogy megszerezze az uralmat a Csendes-óceán délnyugati részén, és ezzel további területfoglalásokat hajthasson végre.

Az amerikai hadvezetés nem számolt egy váratlan japán támadás lehetőségével, s nem törődött a Pearl Harbor-i haditengerészeti támaszpont súlyos fogyatékosságaival. A szűk bejáratú (500 méter) és sekély vízű (12 méter) kikötő nem alkalmas nagy haditengerészeti egységek elhelyezésére. A kikötő egyetlen kijárata egy korallzátonyon keresztül vezet, amelyet ha elzárnak, a kikötőből egérfogó lesz. Helyszűke miatt a sorhajók szorosan egymás mellett horgonyoztak. A kikötőben 60 hadihajót, köztük nyolc sorhajót és 24 segédhajót zsúfoltak össze.

A japán flotta hat repülőgép-anyahajóból, két sorhajóból, két nehézcirkálóból, egy könnyűcirkálóból és kilenc torpedórombolóból álló hadműveleti egysége november 26-án 6 óra-

kor futott ki a Kurili-szigetek által körülzárt Hitokappu öbölből. A haditengerészeti egységek december 8-án 6 órakor érkeztek meg a repülőgépek felszállására kijelölt ponthoz, amely Oachu szigettől északra 200 mérföld távolságra volt. A támadás napja vasárnapra esett.

A japán anyahajókról 360 repülőgép szállt fel. Ezek 7 óra 55 perckor légitámadást intéztek az amerikai hajók és a repülőterek ellen. Minden amerikai sorhajót torpedó- és bombatalálatok értek. A repülőgépeken kívül a támadásban 12 tengeralattjáró, köztük öt, két fő kezelőszemélyzettel ellátott zsebtengeralattjáró is részt vett. A tengeralattjárók nem bizonyultak elég hatásosnak, a zsebtengeralattjárók pedig egyáltalán nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Csak egynek sikerült behatolnia az öbölbe és megtámadni az amerikai hajókat.

A japánok Pearl Harbor elleni támadása, amely teljesen váratlanul érte az amerikai fegyveres erőket, olyan kárt okozott a csendes-óceáni amerikai flotta főerőinek, amilyenre nem volt példa a tengeri háborúk történetében. 1 óra 50 perc alatt elsüllyedt öt sorhajó, a többi három pedig súlyosan megrongálódott. Az Egyesült Államok összesen 19 hadihajót vesztett, s elpusztult a szigeten állomásozó amerikai repülőgépek jelentős része is. Az amerikaiak emberveszteségе is nagy volt. A japánok 29 repülőgépet, egy tengeralattjárót és öt zsebtengeralattjárót vesztettek.

A Pearl Harbor-i támadás eredménye a japán főparancsnokságot is meglepte, ezért nem is aknázta ki kellőképpen. A hadműveleti terv csak „csapást, majd gyors visszavonulást" írt elő. Nagomu altengernagy, a japán parancsnok pontosan a terv szerint cselekedett és egységeit tüstént visszavonta északnyugati irányban. Pedig ha üldözi az amerikai flotta kelet felé sietve visszavonuló maradványait, az amerikai veszteségek jóval nagyobbak lettek volna. Az Egyesült Államok katonai vezetői, köztük maga Marshall tábornok is, úgy vélték, hogy Japán hibát követett el, amikor elszalasztotta a Pearl Harbor-i amerikai támaszpont elfoglalására kínálkozó alkalmat.

Ugyanilyen balul ütöttek ki a csendes-óceáni háború első

napjai Anglia számára is. A két sorhajóból és 4 torpedórombolóból álló csendes-óceáni angol hajóraj december 8-án kifutott Szingapurból, hogy megtámadja azokat a japán szállítóhajókat, amelyek a jelentések szerint csapatokat készültek partraszállítani Malájföld északi részén. A japán tengeralattjárók felfedezték a hajórajt, s azonnal rádióösszeköttetésbe léptek Szaigonnal. December 10-én japán rombolók és bombázó repülőgépek megtámadták az angol hajókat és mindkét sorhajót elsüllyesztették.

Már a csendes-óceáni háború első napjainak tapasztalatai azt mutatták. hogy korszerű körülmények között a sorhajók és a nehézcirkálók elvesztették hajdani jelentőségüket, ugyanis rendkívül érzékenyek a légitámadással szemben. Ezt az amerikai és angol haditengerészet vezetői is kénytelenek voltak elismerni. Frederick Sherman amerikai tengernagy, aki a háború alatt az 5. amerikai flotta parancsnoka volt, azt írja, hogy a közvetlenül a japán támadás előtt készült amerikai tengeri hadműveleti tervek, „amelyek azon az elven alapultak, hogy a sorhajók uralkodó harceszközök a tengeren, ugyanolyan reálisnak bizonyultak, mint Grimm meséi. A flotta »gerincének« nagy része ócskavastömegként hevert Pearl Harborban a tenger fenekén. A hadiflotta hierarchiája alapjában rendült meg".[399]

Az Egyesült Államok elleni japán támadással kiterjedtek a második világháború határai, s megnövekedett részvevőinek száma. Az Egyesült Államok és Anglia 1941. december 8-án hadat üzent Japánnak, az Egyesült Államok december 11-én Németországnak és Olaszországnak, és ezek még aznap az Egyesült Államoknak. Bulgária, Szlovákia és Horvátország hadiállapotban levőnek jelentette ki magát Angliával és az Egyesült Államokkal, Magyarország és Románia pedig, mivel már Angliával hadiállapotban volt, hadat üzent az Egyesült Államoknak. Ezenkívül hadat üzent Angliának és az Egyesült Államoknak Mandzsukuo „kormánya" is.

1941. december 11-én, vagyis azon a napon, amelyen Németország és Olaszország hadba lépett az Egyesült Államok

[399] Sherman: Amerikai repülőgépanyahajók a csendes-óceáni háborúban. 49. old., oroszul.

ellen, a „tengelyhatalmak" a berlini paktum kiegészítéseképpen újabb katonai szerződést írtak alá. Az új szerződésben az állt, hogy Németország, Olaszország és Japán a jövőben közösen, minden rendelkezésükre álló eszközzel és a háború győzelmes befejezéséig hadat visel Anglia és az Egyesült Államok ellen. A szerződést aláíró államok kötelezték magukat, hogy egymás beleegyezése nélkül nem kötnek fegyverszünetet vagy békét. A 3. cikk így szólt: „Olaszország, Németország és Japán az 1940. október 27-én megkötött háromhatalmi szerződés szellemében a jelen háború győzelmes befejezése után is szorosan együtt fog működni, hogy megvalósítsa és megteremtse a világ igazságos új rendjét."[400] Vagyis a három agresszív fasiszta állam többé már nem titkolta, hogy végcélja az egész világ meghódítása és leigázása.

A fasiszta államoknak hadat üzent Ausztrália, Új-Zéland, Kanada, a Dél-afrikai Unió, Costa-Rica, Nicaragua, Salvador, Honduras, Haiti, a Dominikai Köztársaság, Kuba, Panama, Guatemala, Indonézia, Japánnak és szövetségeseinek pedig a Szabad Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Ethiópia és Belgium kormánya. És végre, négy és fél éves hadüzenet nélküli véres háború után, 1941. december 9-én a japán által még 1937-ben megtámadott Kína is megüzente a háborút Japánnak.

3

A csendes-óceáni háború 1942 májusáig tartó első szakasza nagy sikereket hozott a japán fegyveres erőknek. Japán, miután ideiglenesen katonai fölényt biztosított magának, viszonylag kis erőkkel elfoglalta a nagykiterjedésű és gazdag csendes-óceáni gyarmatbirtokokat. Az Egyesült Államok, Anglia, a brit dominiumok és Hollandia fegyveres erői egymásután engedték át hadászati pozícióikat az agresszornak. A legfigyelemreméltóbb esemény ebből a szempontból Szingapur behódolása volt, ahol harc nélkül 100 000 fős helyőrség adta meg magát a japánoknak, holott mindene megvolt ahhoz,

[400] Berliner Börsenzeitung, 1941. XII. 12.

hogy akár hosszú hónapokig ellenálljon. White és Jacoby amerikai újságírók szavai szerint „az egész déli tengeri háború történetében csak szégyenletes, gyalázatos és ostoba mozzanatokat találunk".[401]

A csendes-óceáni hadszintéren a háború öt-hat hónapja alatt a japán fegyveres erők szilárdan megvetették lábukat Indokínában és Thaiföldön, elfoglalták Malájföldet Szingapurral együtt, valamint Indonézia legfontosabb szigeteit, Új-Guinea egy részét, Burmát, a Fülöp-szigeteket, Honkongot. Guam, Wake, Új-Britannia és a Salamon-szigeteket stb. s Burma felől (Dél-Kína) betörtek Jünan tartományba. Japán — a korábban leigázott kínai területeket nem számítva — 3 800 000 négyzetkilométer kiterjedésű roppant területet foglalt el, amelyen mintegy 150 millió ember élt.

Japán csendes-óceáni sikerei folytán kiéleződtek az imperialista ellentétek közte és Németország között. Mindkét fasiszta állam ugyanis a világuralomért harcolt. Egyelőre kompromisszumos megoldás született. A német, olasz és japán kormány képviselői 1942. január 18-án Berlinben katonai egyezményt írtak alá, amely két területi övezetre osztotta fel a világot. A nyugati övezetet a hitleri Németországnak, a keletit pedig Japánnak szánták.

Az Egyesült Államok belépése a második világháborúba, az imperializmus nemzetközi ellentéteinek további kiéleződését bizonyította. Az amerikai imperializmus nem csupán arra törekedett, hogy meghiúsítsa a német és japán monopóltőkések világuralmi terveit, hanem maga is világuralomra tört.

Az amerikai imperializmus a latin-amerikai országoknak a háborúban való részvételét további politikai és gazdasági leigázásukra használta fel. Az Egyesült Államok reakciós körei „többet foglalkoztak latin-amerikai gazdasági, politikai és hadászati pozícióik megszilárdításával, mint azzal, hogy szembeszálljanak egyes reakciós kormányok fasisztabarát semlegességi politikájával".[402] Az Egyesült Államok kormánya tá-

[401] T. H. White—A. Jacoby: Kínában reng a föld. Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete, 1949. 114. old.

[402] Victorio Codovilla: Sera America Latina Colonia Yanqui. Buenos Aires, 1947. 12. old.

mogatta a latin-amerikai országok legreakciósabb fasisztabarát klikkjeit, és szövetséget kötött velük. Ez a szövetség nem a fasizmus, hanem a latin-amerikai haladó és nemzeti szabadságmozgalom ellen irányult.

A Rio de Janeiró-i értekezleten (1942. január 15—28) az Egyesült Államok a latin-amerikai országokra egyezményt kényszerített, amely úgy szólt, hogy az amerikai imperializmus „segíti" őket haditengerészeti és légi támaszpontok létesítésében. Határozatot hoztak továbbá, hogy az Egyesült Államok segíti a latin-amerikai országokban a hadászati fontosságú nyersanyagok, a mezőgazdasági termékek és az iparcikkek termelését és növeli behozatalát ezekből az országokból. Az Egyesült Államok azonban ezzel még nem elégedett meg: 16 latin-amerikai államra egyezményt kényszerített, amely kölcsönösen eltörölte a vám- és kereskedelmi sorompókat.[403]

A Rió de Janeiró-i értekezlet új szakasz kezdetét jelentette a latin-amerikai országok gyarmati leigázásában. Ettől kezdve fokozódott az Egyesült Államoknak az a törekvése, hogy kiszorítsa angol versenytársát ezekből az országokból.

Az Egyesült Államok a monopóltőkések további gazdagodása érdekében lépett be a második világháborúba. Ennek nyomán ipari termelése rohamosan növekedett. Ezt mutatja a következő táblázat:

Az Egyesült Államok ipari termelésének indexe[404] *(1939=100%)*

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
100	115	149	183	219	216	186

Ezzel egy időben az ipari tőke koncentrációja is fokozódott. Az Egyesült Államok feldolgozó iparában a több mint 10 000 munkással dolgozó vállalatok foglalkoztatták 1939-ben

[403] War and Peace Aims of the United Nations. 583—584. old.
[404] Economic Concentration and World War II. Report of the Smaller War Plants Corporation, Washington, 1946.

az iparág munkásainak 13 százalékát, 1944-ben pedig 30,4 százalékát. Ha ehhez még hozzávesszük az 1000—10 000 munkást foglalkoztató üzemeket is, akkor a háború végén e két kategória üzemei foglalkoztatták a feldolgozó ipar munkásainak 52,8 százalékát. Ily módon 1944-ben a feldolgozóipar munkásainak több mint a fele nagyipari monopóliumok tulajdonában levő óriásüzemekben dolgozott.

Az Egyesült Államok feldolgozó iparának koncentrációja[405]

Üzemcsoport a foglalkoztatott munkások száma szerint	Az üzemek száma		A foglalkoztatottak száma			
			1000 fő		%	
	1939-ben	1944-ben	1939-ben	1944-ben	1939-ben	1944-ben
1—99	187 477	197 638	2 787	3 138	25,8	18,9
100—499	14 000	15 938	2 782	3 225	25,8	19,3
500—9999	2 374	4 461	3 811	5 248	35,3	31,4
10 000 és ennél több	49	344	1 420	5 083	13,1	30,4

Az ipari monopóliumok a háború alatt a munkások fokozott kizsákmányolása révén lényegesen növelték profitjukat. A katonai megrendelések elosztása az óriásmonopóliumok érdekei szerint történt. Ickes, volt amerikai belügyminiszter és nemzetvédelmi bizottsági tag szerint ez a bizottság „mindent elkövetett annak érdekében, hogy kiváltságokban részesítse a »big businessben« tevékenykedő barátait".[406] A hadimegrendelések zömét a feldolgozó ipar 100—150 legnagyobb vállalata kapta.[407]

A Szovjetunió elleni háború arra kényszerítette a fasiszta Németországot, hogy erőinek zömét a szovjet—német arcvonalon összpontosítsa. Ez lehetővé tette az Egyesült Államok

[405] Economic Concentration and World War II. Report of the Smaller War Plants Corporation, Washington, 1946. 313—319. old.
[406] Harold D. Ickes: The Secret Diary. New York, 1954. Simon and Schuster, 434. old.
[407] Donald M. Nelson: Arsenal of Democraty. New York, 1946. 276. old.

és Anglia számára, hogy a csendes-óceáni hadszintérre más hadszinterekről jelentős szárazföldi, haditengerészeti és légi erőket csoportosítson át. De az erőviszonyokra az a körülmény is hatással volt, hogy Japán továbbra is a Szovjetunió megtámadására készült és fegyveres erőinek jelentékeny részét tartotta erre a célra készenlétben. Ily módon a szovjet hadseregnek a második világháború döntő arcvonalán vívott szívós harca lehetővé tette az Egyesült Államoknak és Angliának, hogy erőfölényt hozzon létre a csendes-óceáni hadszintéren.

1942 májusában a Korall-tengeren (Ausztrália és a Salamon-szigetek között) nagy ütközet zajlott le. Az ütközetben mindkét fél (az Egyesült Államok és Japán) részéről jelentős haditengerészeti erők vettek részt, amelyek főként a légierő bevetésével harcoltak; a hajók között egyetlen lövésváltás sem történt. A veszteségek körülbelül egyenlők voltak, a japán hajóraj azonban visszavonulásra kényszerült.[408]

A következő tengeri ütközetben, 1942. június elején Midway-szigeténél Japán újabb vereséget szenvedett, s négy repülőgépanyahajót, egy cirkálót és sok repülőgépet vesztett.[409] A Midway-szigeténél vívott harc azt mutatta, hogy az erőviszonyok Japán ellenségei javára változtak meg.

Az erőfölény kiharcolása után az Egyesült Államok és Anglia vezető körei mégsem szerveztek döntő támadást Japán ellen. Bár az Egyesült Államok és Anglia jelentős erőfölényben volt, a Csendes-óceán térségében több mint két éven át csak jelentéktelen tengeri és szárazföldi csatározások folytak (a Salamon-szigeteken és Új-Guineában).

4

Az Egyesült Államok, Anglia és Hollandia katonai balsikereit és hibáit a csendes-óceáni háborúban sok tekintetben az említett országok vezető köreinek gyarmatosító és fajgyűlölő politikája okozta, amely lehetetlenné tette, hogy a japán betolakodók elleni harcba bevonják a helyi lakosságot. Az

[408] A csendes-óceáni háború hadjáratai. 69—70. old., oroszul.
[409] Ugyanott, 92—93. old.

amerikai és angol vezető körök féltek attól, hogy a tömegek részt vesznek a japán hódítók elleni harcban, aggódtak a nemzeti szabadságmozgalom fejlődése miatt. Az Egyesült Államok például elutasította a Fülöp-szigeteki Kommunista Pártnak azt a javaslatát. hogy alakítsák meg a nemzeti ellenállás egységfrontját.[410]

Az angol, amerikai és holland közigazgatási tisztviselők még a háború alatt is a gyarmatosítók szokásos módszereivel kormányoztak, s szembehelyezkedtek a tömegekkel.

De a Szovjetunió hősi felszabadító harcának hatására fejlődésnek indult a csendes-óceáni népek nemzeti szabadságmozgalma, s abban egyre nagyobb szerepet játszottak a kommunisták. A népek a gyarmatosítók akarata ellenére harcra keltek a fasiszta agresszió és a japán megszállók „új rendje" ellen.

1942. március végén a Fülöp-szigeteken megalakult a „Hukbong" nevű népi tömegszervezet, amely harcot indított a japán hódítók ellen. Még ugyanabban az évben megszervezték a malájföldi néphadsereget is, amely megkezdte a harcot a japán militaristákkal. Burmában létrejött a „Népszabadság Antifasiszta Ligája". Partizánmozgalom bontakozott ki Indonéziában, Indokínában és Koreában. India népe is harcot indított felszabadulásáért.

Az amerikai és angol vezető körök ugyanolyan ellenségei voltak a csendes-óceáni népek szabadságharcának, mint az európai népekének. Az amerikai és angol imperialisták féltek a keleti népek nemzeti öntudatra ébredésétől és szabadságharcuktól, mert tudták, hogy a japán betolakodók elleni küzdelem elkerülhetetlenül a mindennemű imperialista elnyomás elleni harccá változik.

A nemzeti szabadságmozgalom elleni harcban az amerikai és angol vezető körök messzemenően igénybe vették a nemzeti burzsoázia szolgálatait, amely szoros kapcsolatban állt a gyarmatosítókkal, és velük együtt lépett fel saját népe ellen. A tömegek szabadságmozgalmának fellendülése közepette az amerikai és az angol uralkodó körök keresték a mód-

410 L. Taruc: Born of the People. New York, 1953.

ját, hogyan köthetnének újabb népellenes egyezségeket a gyarmatok burzsoáziájával.

Az angol vezető körök különösen elkeseredetten harcoltak indiai pozícióik megtartásáért. Az angol imperialisták jobban féltek az indiai nemzeti szabadságmozgalom fejlődésétől, mint attól, hogy Indiát elfoglalják a japánok. Úgy vélték ugyanis, hogy India japán megszállása csak ideiglenes lesz, és esetleg letörheti a nemzeti szabadságmozgalmat; ha viszont győz az indiai nép szabadságharca, ez azt eredményezheti, hogy az ország mindörökre elvész az imperialisták számára.

Anglia indiai gazdaságpolitikáját szintén a pozíciók megtartására irányuló törekvés diktálta. Anglia vezető körei tartottak az indiai nehézipar fejlődésétől. Minden módon akadályozták a termelés bővítését, különösen a legfontosabb iparágak fejlődését, hogy ezzel meggátolják India népét a nemzeti függetlenség gazdasági alapjának megteremtésében. A háború azonban megkövetelte India erőforrásainak és termelési kapacitásának kihasználását. Ezért India termelése mégis kibővült, bár megvoltak a maga jellegzetes sajátosságai. India például gyártott gépkocsi-karosszériákat, harckocsitesteket, és repülőgéptörzseket, de gépkocsi-, harckocsi- és repülőgépmotorokat nem.

Az indiai néptömegek felháborodását fokozta az angol ültetvényesek és gyárosok magatartása, akik még a háború alatt sem akartak életformájukon változtatni.

1942 márciusában az angol kormány csekély alamizsna juttatásával megpróbálta leszerelni az egyre fejlődő indiai szabadságmozgalmat és megerősíteni uralmát. Indiában különleges angol kormányküldöttség a következőket javasolta a legfontosabb politikai pártok és szervezetek vezetőinek: India elnyeri a dominiumi státust, s egyes részei külön dominiumokat alkothatnak; a háború tartamára a hatalom továbbra is az angol alkirály kezében marad.

Az angol kormánynak e javaslatokkal az volt a célja, hogy aláássa az indiai szabadságmozgalmat, megossza és meggyengítse India népét. Az Indiai Kommunista Párt és a dolgozók más szervezetei élesen elítélték a gyarmatosítók tervét,

s azt a nemzeti burzsoáziát képviselő Indiai Nemzeti Kongresszus Párt is elvetette. Dzsavaharlal Nehru helyesen állapította meg, hogy India felosztásának gondolata az adott szakaszban ellentmond a jelenkori történelmi és gazdasági fejlődés egész menetének.[411] A burzsoá-földesúri „Muzulmán Liga" azonban India felosztása mellett volt, s azt javasolta, hogy a felosztást vallási alapon hajtsák végre. E javaslatban visszatükröződött az a vallási viszály, amelyet az angol gyarmatosítók, akik uralmuk erősítésére bármilyen előítéletet hajlandók voltak felhasználni, tervszerűen szítottak.

A Gandhi és Nehru vezette Indiai Nemzeti Kongresszus az angol kormány javaslataival szemben előterjesztette a maga követeléseit: azonnal alakuljon meg az indiai nemzeti kormány; ez mozgósítsa a nép minden erejét a hódítók elleni harcra, és biztosítsa az aktív együttműködést az antifasiszta koalíció többi tagállamával. Anglia nem fogadta el a Kongresszus Párt javaslatait. Az Indiai Nemzeti Kongresszus 1942. július 18-án határozatot hozott, amely követelte „az indiai angol uralom megszüntetését", és felszólította India népét, hogy e célból szervezzen tömegkampányt. Erre az angol hatóságok megtorló intézkedésekkel válaszoltak. 1942. augusztus 9-én letartóztatták Gandhit, Nehrut és az Indiai Nemzeti Kongresszus más vezetőit.

Az Indiai Kommunista Párt a többi csendes-óceáni országok kommunista pártjaihoz hasonlóan kidolgozta a nemzeti szabadságharc szabatos és következetes programját, s azt összhangba hozta azzal a követelménnyel, hogy biztosítani kell a japán hódítók visszaveréséhez szükséges feltételeket. Az Indiai Kommunista Párt javasolta, hogy a fasizmus elleni harc közös platformja alapján teremtsék meg az országban a nemzeti egységfrontot, alakítsanak teljhatalmú nemzeti kormányt, s a nemzeti szabadságmozgalom vezetőinek irányításával növeljék az ország katonai erejét és ellenálló képességét a fasizmussal szemben.

Az angol kormány azonban ahelyett, hogy a fasizmus ellen harcolt volna, Indiában a nemzeti szabadságmozgalom el-

[411] Lásd Dzsavaharlal Nehru: India felfedezése.

fojtására annyi csapatot összpontosított, amennyi az angol gyarmati uralom egész tartama alatt nem volt ebben az országban. Az amerikai imperialisták is kinyújtották kezüket India felé. Washingtonban „segély"-tervet dolgoztak ki India számára, de annak megvalósítása Anglia és az indiai nép haladó erőinek ellenállásába ütközött. Az indiaiak ugyanis nem akarták, hogy az egyik gyarmatosítót másik váltsa fel, hanem arra törekedtek, hogy teljesen megszabaduljanak mindenféle gyarmati uralomtól. Az amerikai tőkéseknek mégis sikerült megerősíteniük gazdasági pozíciójukat Indiában. A gyarmatosítók politikája gyengítette a japán hódítókkal szemben álló erőket. A Japán elleni harc ügyének sokat ártott a csendes-óceáni országokban működő imperialista ügynökség is, amely minden alkalmat megragadott, hogy hitszegően hátba támadja a nemzeti szabadságmozgalmat. Ilyen szerepet játszott többek között Kínában Csang Kaj-sek klikkje.

Mialatt az angol—amerikai és a Koumintang-fegyveres erők 1941/42-ben súlyos vereségeket szenvedtek, a kommunista párt vezette kínai népi felszabadító hadsereg kitartóan védte állásait, és nagy veszteségeket okozott a japán betolakodóknak. Csang Kaj-sek attól tartva, hogy a kommunista párt a japán hódítók elleni harc fokozására mozgósítja a kínai néptömegeket, 1942-ben újabb áruló jelszót adott ki, amely úgy szólt, hogy a csendes-óceáni háború nem érinti Kínát. Ezzel segített a japán hódítóknak, akiket ugyanúgy hajlandó volt kiszolgálni, mint az amerikai imperialistákat. 1941/42-ben mintegy 30 Kuomintang-tábornok állt át csapataival együtt a japánokhoz. A második világháború japán történetírói megállapítják: „A Kuomintang-csapatok egyre-másra adták meg magukat. A Kuomintang-parancsnokság arra törekedett, hogy a japán hadsereg semmisítse meg a felszabadult körzeteket és a népi felszabadító hadsereget."[412]

A kínai felszabadító hadsereg jóval több japán erőt kötött le, mint az Egyesült Államok és Anglia vagy Csang Kaj-sek hadserege. Ellene harcolt a japán csapatok 60 százaléka és a kínai háborúban részt vevő bábkormányok csapatainak

[412] A csendes-óceáni háború története. IV. kötet, 53. old., oroszul.

95 százaléka.[413] A japán csapatok lényegesen nagyobb veszteséget szenvedtek a kínai népi felszabadító hadseregtől, mint a Kuomintang-csapatoktól, vagy akár az Egyesült Államok és Anglia fegyveres erőitől. Ha a japán csapatok 1937. évi kínai veszteségeit 100-nak vesszük, akkor 1942-ben csak a 8. népi felszabadító hadseregtől szenvedett veszteségei 214-et, a Kuomintang-hadseregektől elszenvedett veszteségei pedig mindössze 32-t tesznek ki.

A hős kínai nép a kommunista párt vezetésével derekasan kivette részét a japán hódítók elleni harcból.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya szívvel-lélekkel helyeselte és támogatta Csang Kaj-sek áruló politikáját. Az angol és amerikai imperialisták segítettek a csangkajsekistáknak abban, hogy fegyvert és tartalékokat gyűjtsenek a kínai demokratikus erők elleni harcra. Az Egyesült Államok kormánya Stilwell tábornok vezetésével különleges katonai küldöttséget menesztett Kínába, hogy segítséget nyújtson Csang Kaj-sek antidemokratikus tevékenységéhez, és megakadályozza Japánnal való megegyezését. Stilwellt 1942. március 10-én a Kuomintang-hadsereg vezérkari főnökévé nevezték ki.

A szovjet kormány helyes külpolitikája lehetővé tette, hogy a Szovjetunió elkerülje Németország és Japán egyidejű támadását, a kétarcvonalas háborút. A szovjet nép azonban attól a pillanattól kezdve, hogy a csendes-óceáni hadszíntéren megkezdődött a háború, nem titkolta, hogy elítéli a háborút kirobbantó japán agresszorokat. A szovjet sajtó joggal hangsúlyozta a japán vezetők kalandorságát, és Japán elkerülhetetlen vereségéről írt.

Az amerikai—angol történelemhamisítók szeretnék kisebbíteni a Szovjetuniónak a győzelem kivívásában játszott döntő szerepét, ezért a csendes-óceáni hadszíntér hadműveleteit „külön csendes-óceáni háborúnak" tüntetik fel, amelynek szerintük semmi köze sem volt a szovjet—német arcvonalon vívott harchoz. Azt a nagy segítséget is megpróbálják kétségbevonni, amelyet a kínai nép a japán hódítók ellen kitartó har-

[413] A csendes-óceáni háború története. IV. kötet. 53. old., oroszul.

cával nyújtott Japán teljes szétzúzása feltételeinek megteremtéséhez.

Valójában a csendes-óceáni hadműveletek a második világháborúban másodrendű szerepet játszottak. A második világháború fő arcvonala, amelyen a háború és a népek sorsa eldőlt, a szovjet—német arcvonal volt. A Szovjetuniónak és fegyveres erőinek a hitleri Németország elleni harca a csendes-óceáni hadműveletek menetére is döntő hatással volt. A fasiszta tömb vezető államának — Németországnak — a veresége Japán vereségét is eleve meghatározta.

A japán imperialisták minden hódító tervüket arra építették, hogy a Szovjetunió vereséget szenved. Ez azonban hiú remény volt, mert nem számoltak a Szovjetunió reális erejével, amely képesnek bizonyult arra, hogy szétzúzza Németországot, majd utána 1945-ben döntő csapást mérjen Japánra, megsemmisítse főerőit, és fegyverletételre kényszerítse.

1941 júniusától a nemzetközi és katonai események fő tartalma a szovjet—német arcvonalon, a második világháború döntő arcvonalán vívott fegyveres harc volt. Ebben a harcban, a Nagy Honvédő Háború első szakaszában, a szovjet népnek és dicső harcosainak mindenekelőtt azt a feladatot kellett megoldaniuk, amely mindegyik tőkésország erejét felülmúlta: fel kellett tartóztatniuk a német hadigépezetet, amely addig majdnem az egész Európát letiporta.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának első szakasza 1942. november 18-ig tartott, vagyis a sztálingrádi csata védelmi időszaka is beletartozik. Ennek a szakasznak fő tartalma az volt, hogy meghiúsult a Szovjetunió elleni német fasiszta „villámháború" terve, és mind az arcvonalon, mind a hátországban megértek a szükséges feltételek ahhoz, hogy döntő fordulat következzék be a Nagy Honvédő Háború és az egész második világháború menetében.[414]

[414] A szerző a sztálingrádi csata védelmi időszakát a következő fejezetben ismerteti, hogy ne szakítsa két részre ezt a grandiózus ütközetet. (A szerkesztő megjegyzése.)

IV. rész

A SZOVJET HADSEREG 1942—43. ÉVI ELLENTÁMADÁSA. GYÖKERES FORDULAT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

Tizedik fejezet

SZTÁLINGRÁD

1

1942 nyarának elején a fasiszta Németország még óriási erőkkel rendelkezett, amelyekkel az európai második front hiányában szabadon manőverezhetett. A szovjet—német arcvonalon még nem következett be döntő fordulat az erőviszonyokban. Továbbra is éreztették hatásukat az első háborús hónapok katonai balsikerei, amelyek következtében a Szovjetunió jelentős területeket vesztett, és csökkent hadigazdasági potenciálja.

A német hadvezetés az 1942 nyári hadműveletek tervének kidolgozását 1941 november második felében kezdte meg, vagyis akkor, amikor már tudta, hogy a Moszkva elleni támadás nem hozta meg a kívánt eredményt. Az új terv teljesen más feltevésre épült, mint az eredeti „Barbarossa-terv". A „Barbarossa-terv", amely a Moszkva elleni 1941. évi támadást is magában foglalta, abból indult ki, hogy a német hadsereg egyetlen hadászati csapással szétzúzza a szovjet hadsereg főerőit, elfoglalja a Szovjetunió létfontosságú központjait, és ezzel kivívja a győzelmet. E terv kudarca nemcsak új terv készítésére, hanem az alapvető elgondolás módosítására is rákényszerítette a német hadvezetést.

Az új terv azon az elgondoláson alapult, hogy a Szovjetunió gazdaságilag rendkívül fontos déli területeinek elfogla-

lása annyira meggyengíti a Szovjetuniót és megerősíti Németországot, hogy ez eldönti a háború sorsát.

Az 1941 végén Németországban már erősen érezhető olaj- és élelmiszerhiány kényszerítette a német hadvezetést ennek az új tervnek a végrehajtására.

A Szovjetunió gazdasági és katonai erejének kimerülésére spekuláló német hadvezetés úgy vélte, hogy sikerül majd felújítania a Moszkva elleni támadást és elfoglalnia a Szovjetunió fővárosát. Ezért a moszkvai irányban továbbra is nagy német fasiszta csoportosítások működtek.

A nyári hadjárat hadászati tervének elgondolását a hitlerista főparancsnokság az 1941. november 19-i értekezleten dolgozta ki. 1942. április 5-én a főhadiszállás jóváhagyta a 41. sz. direktívát, amely meghatározta az 1942. évi nyári hadjárat fő feladatait. A direktíva Németország fegyveres erői elé azt a célt tűzte, hogy véglegesen semmisítsék meg a Szovjetunió fegyveres erőit és foglaljanak el minél több fontos hadigazdasági központot. A főparancsnokság elrendelte, hogy a rendelkezésre álló erők zömét a déli szakaszon végrehajtandó fő hadműveletekhez kell összpontosítani, meg kell semmisíteni a Don mögötti ellenséget, majd utána el kell foglalni a kaukázusi olajmezőket és a Kaukázuson keresztül vezető utakat.[415]

Hitler 1942. szeptember 9-i beszédében részletesen kifejtette a 41. sz. direktíva tartalmát és alapvető elgondolását. Kijelentette: „Azt tűztük ki célul, hogy először is elfoglaljuk az ellenségtől az utolsó nagy gabonatermő vidékeket, másodszor elvegyük tőle megmaradt szenét, amelyet koksszá dolgozhat fel, harmadszor előnyomuljunk olajforrásaiig, elfoglaljuk vagy legalábbis elvágjuk őket, negyedszer tovább folytassuk a támadást, hogy elvágjuk az ellenség utolsó nagy vízi ütőerét, vagyis a Volgát."[416]

A hitleristák 1942 nyári hadjáratának terve különösen szemléltetően mutatja a Szovjetunió elleni háború rabló célkitűzéseit. Göbbels ezeket cinikus nyíltsággal így fogalmazta meg: „Ez a háború nem a trónért és nem az oltárért folyik; ez

[415] Doerr: A sztálingrádi hadjárat. Moszkva. 1957. 127—130. old., oroszul.
[416] Pravda, 1946. II. 22.

a háború a gabonáért és kenyérért, a dús ebédlőasztalért, a bőséges reggeliért és vacsoráért folyik... a nyersanyagért, a gumiért, a vasért és az ércért."[417]

A hitleri Németország, kihasználva azt a körülményt, hogy Európában nem volt második front, az 1942. nyári hadjárat feladatainak megoldására óriási erőket vetett be a szovjet—német arcvonalon. Június végén a szovjet hadsereg ellen 237 (köztük 184 német) hadosztály harcolt. 1942 nyarán és őszén az ellenséges hadosztályok száma tovább növekedett, és november végén már 266 ellenséges hadosztály működött az arcvonalon (köztük 193 német). És mégis, 1942 nyarán a hitleristák már képtelenek voltak az egész arcvonalon támadni, mint 1941-ben, s a támadást csak a déli arcvonalszakaszra korlátozták.

A támadásra öt német, egy román, egy olasz és egy magyar hadsereget készítettek fel. Ezek a „Dél" hadseregcsoport állományába tartoztak. Ezt a csoportot két — „A" és „B" — részre osztották. A „B" csoportnak az volt a feladata, hogy az „A" csoporttól északra támadjon, Voronyezs—Novaja-Kalitva szakaszon érje el a Dont, majd délnek fordulva a Don és a Volga között nyomuljon előre Sztálingrádig. Az „A" csoportnak délen kellett támadnia azzal a feladattal, hogy érje el a Don alsó folyását. E csoport egy részét arra szánták, hogy betörjön a Kaukázusba.

A német hadvezetés terve tehát az volt, hogy elfoglalja a Szovjetunió legfontosabb déli gabonatermő területeit és iparvidékeit, elvágja a volgai víziutat, és megteremti a Kaukázus elleni támadás feltételeit. A Sztálingrád körzetében a Volgáig előnyomult német csapatoknak az lett volna a feladatuk, hogy biztosítsák a Kaukázus ellen támadó csoportosítás északi szárnyát és hátát.

A déli irányú csapásnak meghatározott politikai céljai is voltak. A hitleri Németország a Szovjetunió elleni háborúba igyekezett bevonni Törökországot is, és azzal kecsegtette vezetőit, hogy a német és török csapatok majd a Szovjetunió déli részén „találkoznak". Törökország vezető köreinek meg-

[417] Göbbels: Das eisener Herz. 334—336. old.

volt a maguk pántörök területhódító programja. A Bozkurt című török folyóirat 1941 júliusában egy térképet közölt, amelyből kitűnt, hogy a pántörökök a Szovjetuniónak csaknem a felét szerették volna elfoglalni.

A németek déli támadásával kapcsolatban von Papen, Németország ankarai nagykövete és a török vezető politikusok között élénk tárgyalások folytak. Szaradzsoglu török miniszterelnök e megbeszélések során kijelentette, hogy „Szenvedélyesen kívánja Oroszország megsemmisítését. Oroszország megsemmisítése a Führernek olyan hőstette, amilyen minden száz évben csak egyszer akadhat... Németország csak úgy oldhatja meg az orosz problémát, ha az Oroszországban élő oroszoknak legalább a felét kiirtja".[418]

Von Papen közölte Izmet Inonü török köztársasági elnökkel, hogy küszöbön áll a Kaukázus elleni német támadás, és hangsúlyozta, hogy Németország számára „rendkívül értékes volna, ha az orosz határon török csapatokat vonnának össze".[419] A török kormány a szovjet határok mentén nagy erőket, 26 hadosztályt összpontosított. De a szovjet hadsereg sztálingrádi ellentámadása lelohasztotta Hitler szekértolóinak a harci kedvét.

Japán, miután hadigazdasági erőforrásai a déltengeri országok elfoglalása révén megnövekedtek, szintén arra készült, hogy 1942 nyarán hadba lép a Szovjetunió ellen. A japán lapokban megjelent cikkek szerzői követelték, hogy a szovjet Távol-Keletet csatolják a Japán birodalomhoz, és helyezzék japán főkormányzó igazgatása alá. A japán vezérkar új haditervet dolgozott ki a Szovjetunió ellen. A háborúnak meglepetésszerűen, hitszegő csapással kellett volna kezdődnie. A Mandzsúriában és Koreában állomásozó japán hadsereget ismét harckészültségbe helyezték, akárcsak 1941 nyarán. A japán kormány csak Sztálingrád elestét várta, hogy megindítsa erőit a Szovjetunió ellen. A város hős védelme azonban arra kényszerítette a japán hódítókat, hogy ismét elhalasszák a Szovjetunió elleni támadást.

A sztálingrádi csata fordulópont volt a második világhá-

[418] A német külügyminisztérium okmányai. II. kötet, 98. old., oroszul.
[419] Ugyanott, 58. old.

ború történetében. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya azonban még e döntő napokban sem teljesítette kötelezettségét, nem nyitotta meg a második frontot Nyugat-Európában, jóllehet ezt a nyugat-európai országok néptömegei állhatatosan követelték.

Amikor a leghevesebben dúlt a harc a Szovjetunió, valamint a hitleri Németország és csatlósai között, az amerikai és az angol kormány akkor sem indította támadásra hadseregeit Németország és Japán ellen.

Egyes amerikai és angol katonai és politikai vezetők nyíltan megmondták, melyek voltak az igazi indítóokai kormányuk hitszegésének a második front kérdésében. Liddell Hart, az ismert angol hadtörténész 1941-ben kiadott egy brosúrát, amelyben azt írta, hogy Angliának, évszázados tapasztalataira támaszkodva, úgy kell hadat viselnie, hogy kímélje az ellenséget, mert az potenciális szövetséges, és mindenképpen gyengítenie kell szövetségesét, mert az a legvalószínűbb jövőbeli ellenség. Liddell Hart ily módon akarta előkészíteni Anglia közvéleményét arra, hogy vezetői szövetségre lépnek a háborút átvészelt német militaristákkal a Szovjetunió ellen.

Arnold, az Egyesült Államok főügyészének helyettese 1942. június 3-án azt mondta, hogy egyes amerikai monopoltőkések katonai tömb létesítését tervezik Németországgal. „Az amerikai üzletemberek egy szűk csoportja — mondotta —, akik részesei ezeknek a nemzetközi egyezményeknek (a müncheni politikáról van szó. — A szerző), még mindig feltételezi, hogy a háború csak ideiglenesen szakítja meg az erős Németországgal fennálló üzleti kapcsolatokat. Ezek azt várják, hogy amikor a háború befejeződik, előlről kezdődik a régi játék. Ezek a kartellvezérek — abból kiindulva, hogy a háború »döntetlenül« végződik — azt állítják, hogy fel kell készülnünk arra, hogy a háború után az erős Németországgal folytassák üzleteiket."[420]

A közvélemény megtévesztésére különféle „érveket" rángcigáltak elő, hogy megokolják a második front megnyitásának halogatását. Így felkapták a hitleristáknak azt a koholmányát,

[420] Novoje Vremja, 1948. 9. sz. 10. old.

hogy az „Atlanti fal" elzarja az europai szarazfoldre vezeto utat Az Egyesult Államok es Anglia katonai es politikai vezetoi azt a latszatot keltettek, hogy hisznek az „Atlanti fal" letezeseben Eisenhower, aki akkor mar az egyesitett amerikai es angol fegyveres erok foparancsnoka volt, kijelentette „A nemetek altal megeroditett nyugat-franciaorszagi tengerpart ellen tamadas nem jarhat sikerrel Sokan — folytatta — ugy velik, hogy az ilyen vedelem ellen tamadas esztelenseg volna, s nem mas mint hadaszati ongyilkossag "[421] Eisenhower hangoztatta, hogy a masodik frontot csak akkor lehet megnyitni, amikor mar „Nemetorszag szethullasanak vilagos jelei mutatkoznak" [422] Ez megegyezett Churchill velemenyevel, aki kijelentette, hogy a masodik frontot csak akkor lehet megnyitni, amikor az Egyesult Államok es Anglia csapatai „ugy masiroztathatnak a La Manche-csatorna partjatol Berlinig, hogy kozben legfeljebb nehany vaktoltenyt lonek el" [423]

Az Egyesult Államok es Anglia kormanya tehat azt akarta, hogy a Nemetorszag feletti gyozelmet a Szovjetunio verekedje ki, ok pedig majd a keszen megosztoznak Az angol es amerikai vezeto politikusok nyiltan kijelentettek, hogy nagy hadseregeik vannak, de azok tetlenul vesztegelnek Churchill egyik alsohazi beszedeben azt mondta, hogy „sok nagy egyseg vesztegel passziv arcvonalszakaszokon" [424]

Az angol lakossaggal igyekeztek elhitetni, hogy meg nem szunt meg a szigetorszag ellen nemet invazio veszelye Churchill errol a veszelyrol" 1942 aprilisaban es juliusaban is emlitest tett [425]

Emellett azt is hangoztatta, hogy „Nemetorszag esetleg meg leverheti Oroszorszagot, es az Ural moge kergetheti vissza csapatait" [426] A szovetsegest fenyegeto ily veszély lattan az Egyesult Államoknak es Anglianak természetesen kotelessege lett volna sorgosen segitsegere sietni E szavakban azonban nem a szovetségesért való aggodás, hanem károrom rej-

[421] Eisenhower Crusade in Europe Melbourne—London—Toronto 1948 52 old
[422] Ugyanott 52 old
[423] Sherwood Roosevelt and Hopkins 767 old
[424] Churchill Discours de guerre III kötet 143 old
[425] Churchill The Second World War IV kotet, 447 old
[426] Ugyanott, 241 old

lett. Az Egyesült Államok és Anglia rövidlátó politikusai nem értették meg, hogy az, ami a Szovjetunió számára veszély, feltétlenül veszély az Egyesült Államok és Anglia számára is. Stettinius, a híres amerikai államférfi a következőket írta a háború után: „Az amerikai népnek nem szabad elfelednie, hogy 1942-ben a pusztulás szélén állt. Ha a Szovjetunió nem tartja az arcvonalat, a németek elfoglalhatták volna Nagy-Britanniát. Elfoglalhatták volna továbbá Afrikát, s utána hídfőállásokat létesíthettek volna Latin-Amerikában."[427]

Az angol munkáspárti vezetők a második front megnyitásának kérdésében maradéktalanul támogatták Churchill kormányának politikáját. Az angol népnek arra a követelésére, hogy minél hamarabb nyissák meg a második frontot, Attlee és Bevin kijelentette, hogy felelőtlen emberek követelése nem befolyásolhatja a katonai döntéseket, és a kormány tudja, hogy mit cselekszik.

Anglia politikai pártjai közül csak a kommunista párt harcolt a második front megnyitásáért. A párt több ízben is adott ki hivatalos nyilatkozatot, elítélte a második front szabotálásának politikáját, s felszólította a kormányt, hogy teljesítse kötelességét.

Churchill, miközben szándékosan húzta-halasztotta a második front megnyitását, nagy fontosságot tulajdonított a csendes-óceáni hadszíntérnek. Ezzel az amerikai vezetők is egyetértettek. Az amerikai vezérkar azonban, valahányszor a Japán elleni háború kérdését tárgyalták, követelte, hogy a Szovjetunió is vegyen részt a háborúban. Ezzel kapcsolatban az amerikai imperialisták nemcsak a Szovjetunió és Japán gyengítésére törekedtek, hanem arra is, hogy megvessék lábukat szovjet Kelet-Szibériában és szovjet Távol-Keleten. Az amerikai vezérkar hadműveleti csoportfőnökségének 1942. március 25-i memoranduma kereken kijelentette: „Oroszország minden erejével igyekszik elkerülni a kelet-szibériai háborút, de éppen ez az a terület, amely érdekel bennünket."[428]

Az amerikai kormány- és vezető katonai körökben azt

[427] Stettinius: Roosevelt and the Russians. 1849. 7. old.
[428] Matloff és Snell: A hadászati tervezés az 1941—42. évi koalíciós háborúban, 170. old.

tervezték, hogy amerikai légitámaszpontokat létesítenek szovjet Szibériában. A terv szerzőinek kettős céljuk volt: a légitámaszpontokat arra akarták felhasználni, hogy biztosítsák az amerikai tőke behatolását Szibériába, majd később harcot indítsanak Szibériának a Szovjetuniótól való elszakításáért, továbbá katonai konfliktust akartak előidézni Japán és a Szovjetunió között.

1942. június 17-én Roosevelt üzenetet intézett Sztálinhoz, s abban — azzal az ürüggyel, hogy az amerikai légierő segítséget kíván nyújtani a Szovjetuniónak Japán támadása esetén — kérte, hogy a Szovjetunió bocsásson az amerikai légierő rendelkezésére leszállóhelyeket Szibériában. Hat nap múlva az amerikai elnök újabb üzenetében azt javasolta, hogy Alaszkán és Szibérián keresztül szervezzenek légijáratot. Sztálin hozzájárult, hogy tárgyaljanak erről a kérdésről.

Roosevelt hamarosan újabb javaslatokkal rukkolt elő. Indítványozta, hogy helyezzenek el szovjet Távol-Keleten és Szibériában nagy amerikai repülő erőket. Bradley tábornok vezetésével utazzék a Távol-Keletre különleges amerikai katonai küldöttség a szovjet csapatok megszemlélése és ellenőrzése végett, és Marshall tábornok látogasson el Moszkvába Szibéria kérdésének részletes megvitatása céljából. Ily módon fokozatosan lehullt a lepel az amerikai imperializmus igazi terveiről.

A szovjet kormány elutasította az Egyesült Államok zsarolását. A Szovjetunió minisztertanácsának elnöke 1943. január 13-án közölte az Egyesült Államok elnökével, hogy a Szovjetuniónak nem repülő csapatokra, hanem repülőgépekre van szüksége, mivel vannak saját pilótái. Erre a repülőgépsegítségre nem „a Távol-Keleten van szükségünk, ahol a Szovjetunió nem visel háborút, hanem a szovjet—német fronton, ahol különösen nagy szükség lenne ilyen segítségre". Az üzenet a továbbiakban megállapította: „Az a javaslata, hogy Bradley tábornok orosz katonai objektumokat vizsgáljon meg a Távol-Keleten és a Szovjetunió más részein, megütközést kelt. Teljesen világos ugyanis, hogy orosz katonai objektumokat csak orosz felügyeleti szerv vizsgálhat meg, mint ahogy amerikai katonai objektumokat csakis amerikai

felügyeleti szerv. Ezen a területen nem engedhető meg semminemű tisztázatlanság."[429] A szovjet kormány elutasította az Egyesült Államok ajánlatát, bár annak olyan látszata volt, hogy az Egyesült Államok „segíteni" akar a Szovjetunión.

A második front megnyitása helyett az Egyesült Államok és Anglia haditengerészeti erői 1942 nyarán úgynevezett „portyázásokat" hajtottak végre Franciaország partjai előtt. E „portyázások" mögött az angol és amerikai imperialisták alattomos szándéka lappangott: először, meg akarták mutatni a németeknek, hogy nem kell félniük attól, hogy Nyugat-Európában nagy erők szállnak partra, másodszor, e jelentéktelen erőkkel végrehajtott portyázások sikertelenségét „bizonyítékként" szándékoztak felhasználni, hogy íme, lehetetlen a második front megnyitása. A szövetséges csapatok 1942. augusztus 19-i dieppe-i partraszállása előtt a londoni rádió közölte, hogy a partraszállásnak korlátozott céljai vannak. Formailag e közlés a francia hazafiaknak szólt, hogy tartózkodjanak az idő előtti megmozdulástól. Valójában azonban a rádióközleményt a németeknek szánták, hogy azok kellőképpen felkészülhessenek a kanadai hadosztályokból álló deszant visszaverésére. Az önfeláldozóan harcoló kanadai katonák és tisztek már eleve pusztulásra voltak ítélve.

Nem csoda, ha Angliában és az Egyesült Államokban kételkedtek abban, hogy egyáltalán lesz-e valaha második front. „Sok tiszt, aki részt vett az inváziós terv kidolgozásában, egész idő alatt attól félt, hogy a terv óriási blöffnek bizonyul, és mi meg sem kíséreljük a betörést Nyugat-Európába. Ezért a közvélemény kételkedése teljesen megbocsátható."[430]

A hivatalos angol és amerikai történetírás azt állítja, hogy bár 1942 nyarán nem nyitották meg a második frontot, a Szovjetunió nagy szállítmányokat kapott, amelyek eredményeképpen döntően javult helyzete. Fuller angol hadtörténész például ezt írja: „... 1942 őszén Oroszország gazdasági helyzete kétségbeejtő volt, és ha Arhangelszken keresztül nem áramlanak szüntelenül az angol—amerikai anyagok, kétséges,

[429] "Üzenetváltás . . ." II. kötet, 51. old.
[430] John Dolglaish: Hogyan terveztük a második frontot? 1946. 11. old. oroszul.

hogy az oroszok ki tudták volna aknázni azt az ostoba helyzetet, amelybe Hitler hadseregeit juttatta."[431] Ez az állítás nyilvánvalóan ellentmond a valóságnak. Az igazság az, hogy a sztálingrádi csata idején semmiféle „angol—amerikai anyagbeáramlás" nem volt — a szállítások szüneteltek.

A szállítmányok 1942 első hónapjaiban is igen gyéren érkeztek. Később az amerikai és az angol kormány, zsarolni próbálva a Szovjetuniót, megegyezett egymással, hogy a szovjet csapatok számára legnehezebb időben leállítja a szállítást. Kezdetben eljárásukat azzal indokolták, hogy a tervezett észak-afrikai partraszállás miatt nincs elegendő szállító eszközük. Később a szállítások meghiúsítása céljából egy Arhangelszkba tartó hajókaravánt szándékosan kitettek a német támadásnak.

A „PQ—17"-es hajókaravánról van szó. Ez a 34 kereskedelmi hajóból álló karaván 1942. június 27-én indult el Izlandból. Kísérete hat torpedórombolóból, két légvédelmi hajóból, két tengeralattjáróból és 11 kis hajóból állt. Ezenkívül a karaván két angol és két amerikai cirkáló, valamint három torpedóromboló támogatta. Kilenc angol és két szovjet tengeralattjáró Norvégia északi partvidékén tartózkodott. A biztosító erők állományába két sorhajó, egy repülőgépanyahajó, három cirkáló és egy romboló kötelék tartozott. Ily módon az Egyesült Államoknak és Angliának lehetősége volt arra, hogy biztosítsa a karaván útját azokon a tengereken, ahol a szovjet flotta sikeresen tevékenykedett.

A hajók útban voltak a szovjet kikötők felé, amikor július 4-én egy Londonból érkezett parancs a kísérő, a támogató és a biztosító hajókat visszarendelte nyugatra. A kereskedelmi hajóknak azt ajánlották, hogy „szóródjanak szét és menjenek az orosz kikötőkbe". Az angol tengernagyi hivatal tudta, hogy a német hadvezetés ismeri a hajókaraván útvonalát, mégis ilyen parancsot adott ki. Ily módon a hajókat martalékul dobták oda a német repülőgépeknek és tengeralattjáróknak. Churchill emlékirataiban ezzel kapcsolatban sokatmondó megjegyzést tett: „Többé nem érdekelt ez a dolog."[432] Az an-

[431] Fuller: A második világháború. 248. old., oroszul.
[432] Churchill: The Second World War. IV. kötet, 266. old.

gol tengereszek termeszetesen mit sem sejtettek arrol, hogy milyen sotet uzelmek folynak a hatuk mogott Kimagaslo batorsagot es hosiessegot tanusitottak, igyekeztek segiteni a szovjet népnek hosi harcaban

Az amerikai es angol vezeto koroknek a Szovjetunio anyagi megsegiteseben es a hajókaravanok megfelelo biztositasaban kovetett rosszindulatú politikaja indokolatlan aldozatokat kovetelt az angol es az amerikai neptol

A „PQ—17"-es hajokaravan nagy vesztesegeket szenvedett — a 34 hajo kozul 23 elpusztult Az angol es amerikai kormany ezt a veszteseget hasznalta fel urugyul a Szovjetunioba iranyulo szallitasok csokkentesere Az angol kormany julius 17 en hivatalosan ertesitette a Szovjetuniot a szallitasok beszunteteserol Churchill emlekirataiban beismeri, hogy a hadianyag-szallitast olyan idoben szuntettek meg amikor a Szovjetunionak kulonosen nagy szuksege lett volna ra

A szovjet kormany 1942 julius 23-an kozolte velemenyet az eszaki-tengeri uton történo szallitásokkal kapcsolatban, s az angol kormany erveit teljesen jogosan, tarthatatlannak minositette „ Amennyiben megvan a joakarat es a keszseg a vallalt kotelessegek teljesitésére, a rendszeres szallitas a nemetekre nezve sulyos vesztesegekkel lehetseges" A tovabbiakban a szovjet valasz megallapította „Az angol Tengernagyi Hivatalnak azt a parancsat, hogy a 17-es konvoj kiserohajoi hagyjak ott a szallitohajokat es terjenek vissza Angliaba, a szallitohajok pedig szorodjanak szet, s kulon-kulon kiseret nelkul igyekezzenek eljutni a szovjet kikotokbe szakembereink erthetetlennek es megmagyarazhatatlannak tartjak "[433] A valasz arra is ramutatott hogy a szovjet kormany nem nyugodhat bele abba, hogy az europai masodik front megnyitasat 1943-ra halasszak

A lengyel emigrans kormany es a szovjet kormany altal kotott egyezmeny ertelmeben a Szovjetunioban megalakult lengyel hadseregnek az volt a feladata hogy harcoljon a nemet hoditok ellen A hadsereg szemelyi allomanyanak nagy resze egett a harci vagytol es surgette, hogy mielobb vessek be Anders tabornok a hadsereg parancsnoka azonban az an-

[433] Üzenetvaltas I kotet 67 old

gol és amerikai imperialisták sugalmazására jobbnak látta, hogy lemondjon a németek elleni harcról.

Az egyik londoni lengyel emigráns lap 1942 májusában a következőket írta: „Az idén augusztus—szeptemberig feltétlenül ártalmatlanná válik mind a német, mind a szovjet hadsereg, kölcsönösen kiirtják egymást, és akkor elérkezik az angolszászok cselekvésének ideje."[434] Amikor legjavában dúlt a sztálingrádi csata, Anders hadseregе a Közel-Keletre távozott.

Az emigráns csehszlovák kormány szintén azon volt, hogy a Szovjetunióban megalakult csehszlovák egységek kövessék Anderst Közel-Keletre. Ez a próbálkozás azonban meghiúsult. A csehszlovák alakulatok kéréssel fordultak a szovjet kormányhoz, tegye lehetővé számukra, hogy harcolhassanak a hitleristák ellen. A szovjet Legfelső Főparancsnokság teljesítette a bátor harcosok kérését. 1943 márciusában a szovjet—német arcvonalon (Harkovtól délre, Szokolovo falunál) a csehszlovák csapatok harcba léptek a német fasiszta hódítók ellen.

2

A szovjet olajat nemcsak a hitleri Németország akarta megkaparintani. Ez a vágy fűtötte az amerikai és angol imperialistákat is, akik ki akarták használni a Szovjetunió nehéz helyzetét. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya tervet dolgozott ki („Velvet terv") az angol és amerikai csapatoknak a Közel-Keletről a szovjet Kaukázusontúlra való bevonulására. Az amerikai és angol vezető körök igyekeztek megelőzni egymást a Kaukázus megkaparintásában. Ez is az imperialista ellentétek egyik megnyilvánulása volt.

Churchill 1942 augusztusában Moszkvába repült, és ott közölte a szovjet kormánnyal, hogy az Egyesült Államok és Anglia nem teljesíti szövetségesi kötelezettségét, 1942-ben nem nyitja meg a második frontot. Churchill a repülőgépen a következőket jegyezte fel naplójába: „Elgondolkodtam küldetésemen ebbe a... bolsevista államba, amelyet valamikor, szü-

[434] Trybuna Wolnosci. 1946. IX. 1.

letésekor, oly nagy igyekezettel próbáltam megfojtani... Mit mondjak most nekik. Wavell tábornok, akiben irodalmi hajlamok rejlenek, mindezt egy versben foglalta össze, amelyet előző este megmutatott nekem. A négysoros versszakok mindegyikének ez a refrénje: »Nem lesz második front 1942-ben«."[435] Ebből a naplójegyzetből kiderül, hogy Churchill a második front szabotálásának politikáját a szovjetellenes politikája folytatásának tekintette.

A moszkvai értekezleten a Szovjetunió vezetői, az angol miniszterelnök és az amerikai nagykövet vettek részt. Egyúttal a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok vezérkara is megbeszélést tartott.

A moszkvai tárgyalások alatt Nagy-Britannia miniszterelnöke az Egyesült Államok képviselőjével együtt hivatalosan értesítette a szovjet kormányt, hogy 1942-ben nem nyitják meg a második frontot, ezt 1943-ra halasztják. Erre válaszként a szovjet kormány memorandumot nyújtott át az angol kormányfőnek, amely megállapította: „Könnyű megérteni, hogy Nagy-Britannia kormányának lemondása az európai második front 1942-ben való létrehozásáról — erkölcsi csapást jelent az egész szovjet közvéleményre, amely számított a második front létrehozására, megnehezíti a vörös hadsereg helyzetét a fronton, és árt a szovjet főparancsnokság terveinek... azok a nehézségek, amelyek a második front 1942-ben való létrehozásának elutasítása folytán állnak elő a vörös hadsereg számára, kétségtelenül rontani fogják Anglia és valamennyi többi szövetséges katonai helyzetét."[436]

A szovjet kormány a memorandumában kételyét fejezte ki aziránt, hogy 1943-ban megnyitják a második frontot. 1943. január 30-án a szovjet kormány kérdést intézett az Egyesült Államok és Anglia kormányához, milyen intézkedéseket tesznek és milyen konkrét terveik vannak a második front megnyitására. A kérdésre nem érkezett válasz. A szovjet kormány egyidejűleg biztosította az amerikai és az angol kormányt, hogy „a Szovjetunió fegyveres erői minden tőlük telhetőt megtesznek a Németország és szövetségesei ellen a szovjet—német

[435] Churchill: The Second World War. IV. kötet, 475. old.
[436] „Üzenetváltás..." I. kötet, 73. old.

fronton indított támadás folytatása érdekében".[437] A Szovjetunió fegyveres erői maradéktalanul, híven és becsülettel teljesítették ezt a szövetségesi kötelezettségüket.

Churchill arra spekulált, hogy kihasználja a sztálingrádi csata idején kialakult roppant feszültséget. Kérte a Szovjetuniót, járuljon hozzá a Kaukázusontúl angol megszállásához. De be kellett látnia, hogy ehhez soha nem kapja meg a hozzájárulást. Kiderült, hogy mennyire hibásak voltak az amerikai és angol vezető köröknek a Szovjetunió meggyengülésére alapozott számításai. Ezzel kapcsolatban Churchill Angliába való visszatérése után, 1942 októberében bizalmas memorandumot szerkesztett, amelyben javasolta, hogy alakítsanak széleskörű katonai szövetséget a Szovjetunió ellen.[438]

A sztálingrádi csata napjaiban titkos tárgyalások folytak Anglia és Japán között: az angol kormány nevében Hoare, a madridi angol nagykövet tárgyalt Szuma japán nagykövettel. Churchill békét ajánlott fel Japánnak, hajlandó volt elismerni Japán jogát Észak-Kínára, de követelte, hogy Japán Szingapurt és az egész Malájföldet adja vissza Angliának. Az angol békejavaslatnak és az Egyesült Államok által előterjesztett feltételeknek az volt a fő céljuk, hogy Japánt a Szovjetunió megtámadására ösztönözzék.

Az Egyesült Államok a szovjet—német arcvonal feszült helyzetét szintén megpróbálta arra kihasználni, hogy területi követelésekkel lépjen fel a Szovjetunióval szemben. Amikor Washingtonban értesültek arról, hogy Churchill angol fegyveres erők küldését javasolta a szovjet Kaukázusba, az Egyesült Államok tüstént csatlakozott ehhez a javaslathoz, s ragaszkodott ahhoz, hogy az akcióban az amerikai fegyveres erők is részt vegyenek. Az Egyesült Államok kormányának azonban még ez sem volt elég: katonai támaszpontokat akart létesíteni a Szovjetunió legfontosabb gazdasági és hadászati központjaiban a Kaukázusontúltól a Tengermellékig és Kamcsatkáig. Újból felvetette a szibériai légi támaszpontok kérdését is. Arnold tábornok, az amerikai légierő parancsnoka a

437 „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 106. old.
438 Churchill: The Second World War. IV. kötet, 475. old.

következőket írta Eisenhowernak: „Minél hamarabb meg kell építenünk a repülőtereket. Továbbá meg kell szállnunk ezeket, hogy amint a nemzetközi helyzet megköveteli, felhasználjuk őket, és hogy emiatt ne keletkezhessenek nézeteltérések."[439] A Szovjetunió rendre visszautasította ezeket a zsaroló kísérleteket. Az Egyesült Államok vezető körei erre a sztálingrádi csata kellős közepén még inkább szabotálták a Szovjetunióba irányuló szállításokat.

A szovjet kormány határozott álláspontja ellenére az amerikai és angol kormány folytatta a szovjet Kaukázusontúlra való behatolás tervének kidolgozását. Churchill 1942. szeptember 28-án felhívta az egyesült angol—amerikai főparancsnokság figyelmét arra, hogy ne szalassza el a Kaukázusba való behatolásra kínálkozó alkalmat. Churchillt csupán egy körülmény nyugtalanította: mi történik e tervekkel akkor, ha „az Oroszország elleni német támadás 1942-ben határozottan kudarcba fullad".[440] Churchill egyidejűleg közölte az angol—amerikai főparancsnoksággal, hogy az angol kormány nem indítja el a következő hajókaravánt, s hangsúlyozta, hogy a Szovjetuniót nem célszerű erről értesíteni. Roosevelt 1942. október 5-én táviratot küldött Churchillnek. Ebben helyeselte a Kaukázusba való behatolás tervét, és hozzájárult ahhoz, hogy „a Szovjetuniót ne értesítsék a következő hajókaraván visszatartásáról".[441]

Ezalatt a szovjet—német arcvonalon elkeseredett harc tombolt. 1942. június 28-án a németek támadásba mentek át. A német hadvezetésnek az a próbálkozása, hogy a szovjet hadsereg balszárnyán működő csapatokat Oreltól délre részenként zúzza szét, nem járt sikerrel. A szovjet hadseregnek azonban a túlerőben levő ellenséggel vívott súlyos védelmi harcok közepette vissza kellett vonulnia a Don mögé. A szovjet csapatok a támadó német csoportosítás szárnyára északról mért ellencsapásaikkal Voronyezs alatt július 6-án megállították a hitleristákat, meghiúsítva a német hadvezetés eredeti

[439] Matloff és Snell: Hadászati tervezés az 1941—42. évi koalíciós háborúban. 392. old.
[440] Churchill: The Second World War. IV. kötet. 574. old.
[441] Ugyanott. 576. old.

tervét. Ettől kezdve a harc súlypontja délre, a sztálingrádi irányba tevődött át. A szovjet Legfelső Főparancsnokság július 12-én megalakította a Sztálingrádi Frontot (parancsnoka Jeremenko vezérezredes, a Haditanács tagja Hruscsov volt).

Július 17-én a Csir folyónál megkezdődött a sztálingrádi csata. A csata védelmi szakasza 1942. november 18-ig tartott.

A német hadvezetés július 25-én megkezdte a Kaukázus elfoglalására vonatkozó tervének, az úgynevezett „Edelweiss-tervnek" a végrehajtását. A német csapatok betörtek Kubányba és Észak-Kaukázusba. A szovjet hadvezetés kénytelen volt az Észak-Kaukázusi Front csapatait a Kaukázus előhegyeihez visszavonni. A szovjet csapatok sztálingrádi szívós ellenállása ugyanakkor arra kényszerítette a német hadvezetést, hogy a 4. páncélos hadsereget a kaukázusi irányból a sztálingrádi irányba dobja át. Ez meggyengítette az Észak-Kaukázusban harcoló német csapatokat. A Kaukázusban 1942 decemberéig tartottak az elkeseredett harcok. E harcok eredményeképpen a kaukázusi szovjet csapatok megállították az ellenség támadását.

Korántsem felelnek meg a valóságnak a megvert német tábornokoknak azok az állításai, hogy kaukázusi balsikereik oka Németország üzemanyaghiánya volt. Kleist tábornok az „A" csoport volt parancsnoka ezt állítja: „Üzemanyagunk elfogyott és megálltunk. Az utánpótlás nem volt elegendő."[442] Hasonlóképpen ír Tippelskirch is: „Az utánpótlási nehézségek megakadályozták a kaukázusi hágók meglepetésszerű elfoglalását."[443] A német csapatok balsikereinek való oka az volt, hogy erősödött a szovjet hadsereg ellenallása és a fasiszta Németország hadvezetésének tervei nem voltak megalapozottak. Bárhogy bizonygatja is Kleist, hogy minden simán ment volna, ha van utánpótlás, végül ő is kénytelen megállapítani: „Még mindig el tudtuk volna érni céljainkat, ha csapataimat apránként nem gyengítik meg a sztálingrádi támadás támogatása végett. Hitler szem elől tévesztette fő célját, a másodrangút próbálta megvalósítani. És végül ezt sem érte el."[444]

[442] The Sunday Dispatch, 1946. IX. 15.
[443] Tippelskirch: A második világháború története. 236. old., oroszul.
[444] The Sunday Dispatch, 1946. IX. 15.

A szovjet csapatok augusztus 21-én az ellenség nyomására a külső védelmi övezetből visszavonultak a belső, sztálingrádi övezetbe. Szeptember 13-tól kezdve magában a városban dúlt az elkeseredett harc. Hitler sietve világgá kürtölte, hogy Sztálingrád elesett.

Valójában azonban a hős város tovább harcolt. 1942—43 őszén és telén a szovjet—német arcvonalon Sztálingrád lett a harcok gyújtópontja. A harc azért volt olyan heves, mert Sztálingrád rendkívül fontos szerepet játszott mint ipari központ és közlekedési csomópont. A német hadvezetés mindenáron igyekezett birtokba venni a várost, és elérni a Volgát, hogy biztosíthassa a szükséges feltételeket a Kaukázus elfoglalásához és megtartásához.

A szovjet—német arcvonal déli szárnyán dúló heves harc lekötötte Németország erőinek zömét.

A délen harcoló német csapatok nagy része Sztálingrádnál harcolt. A német hadvezetés — kaukázusi csoportosításának szárnyát és hátát féltve — a 4. páncélos hadsereget, a 3. és 4. román hadsereget, valamint a 8. olasz hadsereget a sztálingrádi irányba dobta át. Ezzel meggyengítette a kaukázusi csoportosítást, amelynek most már nem volt elég ereje ahhoz, hogy folytassa a támadást a kaukázusi szovjet csapatok ellen. Ily módon a szovjet hadsereg Sztálingrád hős védelmével meghiúsította a hitleristáknak a kaukázusi olajmezők elfoglalására vonatkozó tervét.

A szovjet hadvezetés óriási erőfeszítéseket tett Sztálingrád védelme érdekében, s ugyanakkor mindent elkövetett, hogy megtartsa az állásokat a Sztálingrádhoz közeledő német hadsereg szárnyain. Ezzel kapcsolatban nagy figyelmet fordított a Don jobbpartján levő hídfőállások és a Sztálingrádtól délre levő tavak közötti átjáró szilárd védelmének megszervezésére. Szeptember közepétől a Legfelső Főparancsnokság főhadiszállása jelentős erőket kezdett összpontosítani Sztálingrádtól északnyugatra és délre.

A szovjet hadsereg rendkívül nehéz körülmények között védte Sztálingrádot. Csujkov tábornok, a várost védő egyik hadsereg parancsnoka a következőket írta: „Ha Sztálingrád védelméről beszélünk, feltétlenül meg kell emlékeznünk a had-

színtér jellegéről, amely a hadsereget különösen nehéz feladatok elé állította. A város kiterjedése észak-déli irányban 40 km, szélessége pedig nem több három km-nél. A Volga menti sztyeppék bővelkednek horhosokban és szakadékokban, amelyek általában nyugat-keleti irányúak és a Volgáig húzódnak, a várost egyes önálló részekre osztják. A hadsereg mögött levő óriási víziakadály, a Volga, nemcsak megnehezítette a csapatok ellátását és az utánpótlást, hanem lehetetlenné tette az élőerő és a harceszközök mozgatását is. Erre csak éjjel a part mentén kerülhetett sor. Az ellenség a terepet uraló magaslatok birtokában tízkilométerekre beláthatta a területet, s szüntelen tüzérségi tűz és légi bombázás alatt tartotta. Ha meggondoljuk, hogy az ellenség Sztálingrád védelmének kezdetére elérte a Volgát és szárnyainkat veszélyeztette, érthetővé válik a Sztálingrádot védő szovjet csapatok helyzetének bonyolultsága és súlyos volta."[445]

Volt idő, amikor Sztálingrád védelmének mélysége nem haladta meg a 700 métert. A szovjet hadsereg Sztálingrádnál nemcsak helytállt, hanem megsemmisítő csapást is mért a német csapatokra, s lehetővé tette a szovjet hadvezetés számára annak a támadásnak az előkészítését, amelynek során a szovjet csapatok Sztálingrádtól és a Volgától egészen Berlinig és az Elbáig nyomultak előre.

A szovjet hadsereg szívós védelmi harcokban mind Sztálingrádnál, mind az Észak-Kaukázusban megállította a német csapatok előnyomulását. Miközben súlyos veszteségeket okozott az ellenségnek, időt nyert. Ez lehetővé tette a Legfelső Főparancsnokság számára, hogy hatalmas tartalékokat gyűjtsön és képezzen ki.

Sztálingrád védelme idején több lövészhadosztály kiérdemelte a megtisztelő „gárdahadosztály" elnevezést. 1943 tavaszán a szovjet hadseregben már több mint 300 gárda egység és magasabbegység volt.

1942 októberében a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének rendeletére bevezették a hadseregben az egyszemélyi vezetést, és megszüntették a komisszári intézményt. Ez azt

[445] Krasznaja Zvezda, 1946. II. 2.

jelentette, hogy a háború folyamán a szovjet hadsereg parancsnoki állománya mind katonai, mind politikai szempontból megérett és megerősödött. Ugyanezen rendelet alapján bevezették az egységes katonai rangokat és rangjelzéseket.

Az egész világ feszült figyelemmel kísérte a gigászi sztálingrádi csatát. Ahogy ez a csata kibontakozott, a néptömegek egyre jobban megértették, hogy itt dől el a második világháború további sorsa. A Szaud as Saab című beiruti lap 1942. október 7-i számában ezt írta: „A sztálingrádi ágyúk nemcsak szétmorzsolják a németeket, hanem Berlin falait is megrendítik. Hitler hisztériásan csikorgatja fogait, a narkomániás Göring reszket, a törpe Göbbelsnek inába száll a bátorsága, és azt próbálja bizonygatni, hogy az oroszok nem ismerik a háború szabályait — nem adják meg magukat. Az ágyúdörgés moraja Franciaország gyöngyszeméig, Párizsig elhallatszik... A francia népben a sztálingrádi ágyúdörgés hallatára felforr a vér; saját ágyúinak visszhangját hallja benne, amelyek tegnap Valmynál és Verdunnél dörögtek, holnap pedig a francia földet meggyalázó hódítók hátában fognak bömbölni. A sztálingrádi ágyúdörgés moraja tovább is eljut, bejárja a földet, elhallatszik Csunkingig, New Yorkig, Londonig és El-Alameinig. És íme, akadnak ágyúk, amelyek a szégyentől égnek, mert acéljuk hideg... A volgai város napirendre tűzte Hitler korai végének kérdését. A volgai város temetővé vált, ahol a fasizmus roppant sötét erői szállnak sírba."

Sztálingrád sikeres védelme megsemmisítő csapást mért a nemzetközi reakció terveire. A szovjet hadsereg sztálingrádi ellentámadása végképp összezúzta ezeket a terveket. Felsültek jóslataikkal a burzsoá katonai szakértők, akik azt állították, hogy a Szovjetunió 1942—43-ban képtelen nagy támadó hadművelet végrehajtására.

A Szovjetunió 1943 elejére, miután egyedül, saját erejéből helytállt a hitleri Németországgal és csatlósaival szemben, megfordította a második világháború egész menetét, és utat tört a fasiszta hódítók feletti győzelem felé.

A németek sztálingrádi szétzúzásának terve a főhadiszállás, a vezérkar és a front-haditanácsok nagy alkotó munkásságának eredménye volt.

A szovjet hadvezetés mesterien végrehajtott manőverrel, rövid idő alatt és teljesen rejtve, jelentős erőket tudott összpontosítani a kiválasztott irányokban oly módon, hogy a szovjet—német arcvonal más szakaszain a legszigorúbban takarékoskodott az erőkkel.

A szovjet hadsereg 1942. november 19-én indította meg az ellentámadást Sztálingrádnál. Jodl vezérezredes vallomásában beismerte: „Egyáltalán nem vettük észre, hogy a 6. hadsereg szárnyán (a Donnál) nagy orosz erőket összpontosítottak. Fogalmunk sem volt arról, hogy milyen erősek az orosz csapatok ebben a körzetben. Korábban itt semmi sem volt, és váratlanul sújtott le a nagyerejű csapás, amelynek döntő jelentősége volt."

Amerikai és angol vezető körökben sem számítottak a szovjet támadásra. Nekik csak Stanley tengernagy, moszkvai amerikai nagykövet 1942 novemberi jelentése volt birtokukban, amelyben az állt, hogy a szovjet—német arcvonal 1942—1943 telén valószínűleg stabil lesz.[446]

A Délnyugati Front csapatai a sikeres támadást továbbfejlesztve november 23-án Szovjetszkij falu körzetében egyesültek a Sztálingrádi Front csapataival, s bekerítették az ellenség sztálingrádi csoportosítását. 20 német és 2 román hadosztály volt a gyűrűben, összesen 330 000 ember, továbbá nagy mennyiségű fegyver és hadianyag. A támadás során november 19-től 30-ig csapataink nemcsak a bekerítés külső arcvonalát hozták létre, hanem 5 ellenséges hadosztályt foglyul is ejtettek, hetet pedig megsemmisítettek.

Az ellentámadás második szakaszában a szovjet hadsereg meghiúsította a német hadvezetésnek azt a kísérletét, hogy a Sztálingrádnál bekerített csoportosítást a Manstein vezértábornagy parancsnoksága alatt álló „Don" hadseregcsoport Kotyelnyikovo—Tormoszin körzetéből indított támadásával felszabadítsa. Mialatt folyt és tovább fejlődött a sztálingrádi ellentámadás, a Délnyugati, a Sztálingrádi és a Voronyezsi Front csapatai az ellenség ellenállását megtörve, messzire előnyo-

[446] Admiral William D. Leahy: I. Was There. The Personal Story of the Chief of Staff to Presidents Roosevelt and Truman based on his notes and diaries made at the time. New York, 1950. 124. old.

multak nyugat felé, s így a sztálingrádi német csoportosítás bekerítésének külső arcvonala 170—250 km-re szélesedett ki. A Doni Front csapatai ezalatt jelentősen szűkítették a bekerítés gyűrűjét.

1943. január 8-án a szovjet parancsnokság ultimátumot intézett a Sztálingrádnál bekerített német csapatokhoz. Azok elutasították az ultimátumot. A német főparancsnokság megparancsolta a bekerített csapatoknak, hogy tartsanak ki helyükön. A fegyelem fenntartása érdekében a bekerített csapatok parancsnokai kötelesek voltak a legvégső intézkedéseket is megtenni. Sztálingrádban a német tisztek 364 katonát végeztettek ki.[447]

Január 10-én a Doni Front csapatai megkezdték a bekerített csoportosítás felszámolását. Ez a hadművelet február 2-ra fejeződött be. A csapatok ragyogóan végrehajtották a sztálingrádi német fasiszta csapatok bekerítésének és megsemmisítésének tervét. „A 330 000 főnyi válogatott német csapástmérő csoportosítást szétzúzták és foglyul ejtették; a hitleri Németország gyászt öltött, a győzelem ragyogó napja pedig örök dicsfénnyel ragyogta be a Szovjet Fegyveres Erőket."[448] Görlitz, német polgári hadtörténész a következőképpen jellemzi a sztálingrádi csata jelentőségét: „Ez volt a legnagyobb vereség, amelyet a német hadsereg a történelemben valaha is elszenvedett."[449]

A sztálingrádi ellentámadás az egész szovjet hadsereg általános támadásává fejlődött a Leningrádtól az Azovi-tengerig terjedő óriási arcvonalon. A támadás 4 hónapja és 20 napja alatt a szovjet hadsereg a téli időjárási viszonyok ellenére egyes szakaszokon 600—700 km-t nyomult előre nyugat felé, s közben megtisztogatta az ellenségtől az ország gazdasági és hadászati szempontból fontos vidékeit, megszüntette a Volgát és a Kaukázust fenyegető veszélyt. 112 ellenséges hadosztályt semmisített meg. A szovjet hadsereg 1943 januárjában áttörte a leningrádi ostromzárt, s ezzel lehetővé tette a vasúti forgalom helyreállítását a Ladoga-tó déli partján.

447 Görlitz: Der zweite Weltkrieg. 1939—1945. I. kötet, 411. old.
448 Malinovszkij: A béke őre. Pravda, 1957. II. 23.
449 Görlitz: Der zweite Weltkrieg. I. kötet, 418. old.

A sztalingradi csata kimenetele orszag-vilagnak megmutatta a szocialista allam hatalmat es eleterejet Megmutatta, hogy a Szovjetunio hatalmas fegyveres eroi teljesen korszeru fegyverzettel, tapasztalt parancsnoki karral es kituno erkolcsi es harci tulajdonsagokkal rendelkeznek

A sztalingradi csataban kulonosen szemleltetoen mutatkozott meg a szovjet hadtudomany, a szovjet hadmuveszet folenye a hitleri hadsereg hadtudomanyaval es hadmuveszetevel szemben

A sztalingradi gyozelem lenyegesen megnovelte a szovjet allam nemzetkozi es katonai tekintelyet Az egesz halado emberiseg udvozolte a szovjet emberek sztalingradi hostettet

A nemetek sztalingradi veresege fordulopont volt a masodik vilaghaboru meneteben A sztalingradi csata tuzeben az emberiseg megpillantotta a fasizmus feletti gyozelem hajnalpirjat A szovjet hadsereg vilagtortenelmi jelentosegu sztalingradi gyozelmevel elharitotta a nepek feje felol a nemet fasizta rabsag veszelyet, es elosegitette, hogy a fasizta megszallas alatt allo orszagok felszabaduljanak a hoditok jarma alol

A sztalingradi vereseg sok vonatkozasban eleve meghatarozta a hitleri Nemetorszag vereseget Megmutatta a hitleri rendszer belso gyengeseget Battaglia olasz kommunista tortenesz szavai szerint a szovjet hadsereg sztalingradi gyozelme a masodik vilaghaboru csucspontja volt, nemcsak katonai, hanem lelektani szempontbol is" [450]

A burzsoa politikusok es torteneszek gyakran megprobaljak kisebbiteni a szovjet hadsereg vilagtorteneti jelentosegu gyozelmet E celbol vagy hallgatnak rola, vagy pedig csak mellekesen emlitik A haboru menetet megforditó donto utlozetnek harmadrangu hadmuveleteket tekintenek Churchill 1952 januar 14-en egy ottawai banketten kijelentette „A masodik vilaghaboru a balsikerek es veresegek majdnem szuntelen sorozata volt az el-alamein-i csataig es Eisenhower tabornok csapatainak eszak-afrikai partraszallasaig Ez a ket

[450] Battaglia Az olasz ellenallasi mozgalom tortenete Moszkva 1954 74 old oroszul

esemény megváltoztatta az egész háború menetét."[451] Churchillt nem zavarja az a körülmény, hogy az említett „csatákat" jelentéktelen ellenséges erők ellen, a sivatagban, a legfontosabb hadszínterektől távol vívták, s nem volt és nem is lehetett komoly jelentőségük a második világháború kimenetele szempontjából.

Egyébként olyan burzsoá történészek is akadnak, akik nem akarnak a tények ellen hadakozni, s igyekeznek az objektivitásnak legalább a látszatát megőrizni. Tippelskirch például elismeri, hogy a sztálingrádi vereség fordulópont volt a háborúban, és rámutat az ezzel kapcsolatos egyéb vélemények helytelenségére. Ezt írja: „Bár az egész háború keretében az észak-afrikai eseményeknek nagyobb fontosságot tulajdonítanak, mint a sztálingrádi csatának, a sztálingrádi katasztrófa jobban megrendítette a német hadsereget és a német népet."[452] A továbbiakban is több ízben beszélt a „sztálingrádi katasztrófáról". Elsworth Raymond, neves amerikai katonai szakértő a sztálingrádi csatát a második világháború „fordulópontjának" nevezi, s hangsúlyozza, hogy a szovjet hadsereg az Egyesült Államok és Anglia minden segítségét nélkülözve aratta győzelmét.[453] Guderian, volt hitlerista tábornok a Liddell Hart által szerkesztett cikkgyűjteményben azt írja, hogy „Sztálingrád fordulópont volt az orosz hadjáratban. Igaz az, hogy az arcvonalat ugrásszerűen és nagy távolságra visszavetették".[454]

A sztálingrádi vereség súlyos válságot idézett elő a hitleristák táborában. Németországban hivatalos gyászt rendeltek el. A propaganda azzal próbált lelket önteni a németekbe, hogy Sztálingrád messze van Berlintől. Az egyik német lap ezt írta: „Elvégre Sztálingrádot vesztettük el, nem pedig Breslaut vagy Königsberget."[455] De nem sok idő kellett ahhoz, hogy Németország Königsberget és Breslaut is örökre elveszítse.

Németország lakosságának nagy része előtt derengeni kez-

[451] The New York Times, 1952. I. 15.
[452] Tippelskirch: A második világháború története. 256. old., oroszul.
[453] Pravda, 1948. II. 23.
[454] The Soviet Army. Ed by Liddell Hart. London, 1956. 131. old.
[455] Berliner Börsenzeitung, 1943. XI. 10.

dett, hogy a Szovjetunió elleni háború elkerülhetetlenül pusztulásba dönti az országot. A hitlerista vezetőket is aggodalom szállta meg. Guderian elmondja, hogy Jodl tábornok „a sztálingrádi katasztrófa után" letargiába esett.[456]

Nem sokkal a sztálingrádi vereség után, 1943. február 7-én a fasiszta Németország vezetői megbeszélést tartottak, amelyen elhatározták a háború folytatását és a „totális mozgósítást", vagyis azt, hogy mindenkit behívnak a hadseregbe, aki nem végez szakmunkát a hadiiparban. A szakmunkások egy részét is bevonultatták. Ugyanakkor megkezdődött a hitlerista illegális szervezetek megalakítása arra az esetre, ha Németország katonai vereséget szenved.

A hitleristák a hiányzó munkaerőt azzal a sok millió külföldi munkással pótolták, akiket erőszakkal tereltek kényszermunkára Németországba. Ezek között szovjet fiatalok is voltak, akiket a megszállt területekről erőszakkal hajtottak el. Németország területén sok fogságba esett, sebesült és beteg szovjet katona és tiszt is volt. A német fasiszták sok ezer szovjet embert kínoztak halálra a koncentrációs táborokban, még többet pusztítottak el a „halálgyárakban". De sem a kínzás, sem a kivégzés, sem a kimerítő munka, sem pedig az éhezés nem tudta megtörni a szovjet hazafiak akaratát és állhatatosságát. Tovább folytatták hősi harcukat a fasizmus ellen az ellenség hátában, saját területén is.

„A szovjet hazafiak harca a fasiszta birodalmon belül óriási áldozatokat követelt. Olyan emberek vívták ezt a harcot, akiket elgyengített a hosszas éhezés és a kényszermunka, törvényen kívül álló emberek, a hadifogolytáborok szögesdrótja mögött tartott hazafiak és a »keleti munkások« táborainak foglyai, akiknek szintén nem volt szabad mozgásuk. Bolsevik bátorság és állhatatosság kellett ahhoz, hogy a hitlerista rabság szörnyű körülményei között nemcsak hogy ne kapituláljanak, hanem a harcosok ezreit tömörítve maguk köré, harcra is keljenek a fasizmus ellen. A szovjet emberek hősi harcát a hitlerista birodalomban a szocialista internacionalizmus szelleme hatotta át, s ez a harc közvetlen kapcsolat-

[456] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 418. old., oroszul.

ban volt a német antifasiszták hazafias tetteivel és a »Harmadik Birodalom« összes külföldi rabjainak szabadságmozgalmával."[457]

A szovjet emberek felszabadító harca a hitleri Németországban és a német megszállás alatt álló országokban nagy ellenséges erőket vont el a szovjet—német arcvonalról és más arcvonalakról. Ez a harc állandó idegfeszültségben tartotta a fasiszta vezetőket, s nagy hatással volt Németország belpolitikai helyzetére. A szovjet emberek az ellenség országában vívott hősi harcukkal elősegítették a fasizmus vereségét és a világ szabadságszerető erőinek győzelmét.

A német kormány félt a külföldi munkások tömegmegmozdulásaitól. Hitler főhadiszállása a Gestapóval közösen haditervet dolgozott ki arra az esetre, ha a hadifoglyok és a külföldi munkások fellázadnának. A terv fedőneve „Walkür" volt. A hitleristák kénytelenek voltak saját országukban jelentékeny fegyveres erőket teljes harckészültségben tartani. Az illegális mozgalom részvevőivel kíméletlenül leszámoltak.

A hitleristák azonban nemcsak a külföldi munkásoktól, hanem saját népüktől is féltek. A sztálingrádi vereség után lényegesen fokozódott a németországi illegális kommunista sejtek tevékenysége.

A kommunista sejtek és csoportok a háború egész tartama alatt aktív illegális munkát folytattak Németországban. Az egyik ilyen csoport, amelynek vezetői Anton Sefkow, Franz Jakob és Berhard Bestlein voltak, 1942-ben Berlinben alakult meg és több mint 30 nagyüzem munkásaival tartott kapcsolatot. Szászországban Georg Schumann, Thüringiában Theo Neubauer kommunista csoportja dolgozott. Ezek az illegális szervezetek szerteágazó hálózatot építettek ki, s nemcsak a kommunista párttagokat fogták össze, hanem a szociáldemokratákat, a pártonkívülieket és a hátországban szolgáló német katonákat is, s igyekeztek kapcsolatot teremteni az arcvonalon harcoló csapatokkal. Összeköttetésben voltak a szovjet hadifoglyokkal és az erőszakkal Németországba hurcolt külföldi munkásokkal is.

[457] Brodszkij: A szovjet emberek felszabadító harca a fasiszta Németországban. (1943—1945.) Voproszi isztorii, 1957. 3. sz. 86. old.

Dél-Németországban a német kommunisták a hitlerizmus elleni harcra „Antifasiszta Német Népfront" néven nagy illegális szervezetet létesítettek. Ez vállvetve harcolt „a Hadifoglyok Testvéri Együttműködése" nevű szervezetbe tömörült szovjet hadifoglyokkal. Walter Ulbricht, a NSZEP Központi Bizottságának első titkára a két szervezet szoros együttműködésére utalva azt írja, hogy a szovjet hadifoglyok szervezete „rövid időn belül majdnem valamennyi délnémet hadifogolytáborban és a keleti munkások több mint 20 táborában megalakult... 1943 végén, amikor az ANF és a HTE tevékenysége tetőfokára hágott, a szovjet tiszteknek egész Dél-Németországot behálózó, Karlsruhétól Bécsig terjedő ellenállási szervezetük volt, amelyben több ezer katonailag szervezett és részben fegyveres tag tömörült. Bátor készülődésük azonban nem vezetett sikerre, mert a rendőrségnek sikerült behatolnia mindkét szervezetbe".[458]

A kommunisták népfelkelést hirdettek a hitlerista rendszer megdöntésére, síkraszálltak a háború ellen, az azonnali demokratikus békéért, szabotázst szerveztek a hadiüzemekben, s antifasiszta röplapokat terjesztettek. A kommunistáknak a fasizmus ellen folytatott hősi harca növelte a párt tekintélyét a nép előtt.

A hitlerista rendszer elleni harc fejlődésében nagy jelentősége volt az 1943. július 12-én szovjet területen megalakult „Szabad Németország Nemzeti Bizottságának". A bizottságot német kommunisták és Sztálingrádnál fogságba esett német katonák és tisztek szervezték meg. A bizottságnak a német katonákhoz és néphez intézett kiáltványa elemezte a helyzetet és az események várható alakulását a szovjet—német arcvonalon, valamint magában Németországban. Minden német nazafit felszólított, hogy kezdjen szabadságharcot a fasiszta rendszer ellen és a szabad Németország megteremtéséért. Hamarosan megalakult a „Német Tiszti Szövetség", amely elismerte a „Szabad Németország"-mozgalom programját, és csatlakozott hozzá.

[458] Novij Mir, 1957. 8. sz. 201. old.

A fasiszta tábor válsága abban is megnyilvánult, hogy a hitleristák a háború befejezéséről kezdtek gondolkodni, arról, hogyan tudnának megegyezni az Egyesült Államok és Anglia vezető köreivel. Ez utóbbi irányzat az említett két országban is erősödött. Az imperialista reakció megrémült a sztálingrádi győzelemtől, mert szertefoszlott az a reménye, hogy a Szovjetunió legyengül a háború folyamán. A Courrier Journal című amerikai lap 1943. február 4-i száma a következőket írta: „Sztálingrád tanulságai világosak, de akadnak olyanok, akiknek nem tetszik tanítójuk. Sokan, akik kénytelenek magasztalni az oroszok vitézségét, még a gondolatától is reszketnek annak, hogy itt olyan lélek, kitartás, egység és hajthatatlan akarat megnyilvánulásával van dolgunk, amellyel számolnunk kell a békekonferencián."

Amilyen mértékben gyarapodtak a szovjet hadsereg sikerei, úgy próbált az amerikai és az angol kormány újra meg újra szovjetellenes egyezséget kötni a hitleri Németországgal. Az amerikai és az angol reakciós erők az egész háború alatt arra törekedtek, hogy meghiúsítsák az antifasiszta koalíció tagjainak összehangolt tevékenységét, elnyújtsák a háborút, legyengítsék a Szovjetuniót, és megmentsék a fasiszta agresszorokat a teljes megsemmisüléstől.

A német imperialisták ennek tudatában Sztálingrád után újabb titkos tárgyalásokat folytattak az amerikai és az angol kormánnyal, békét ajánlottak nekik, hogy fokozhassák a Szovjetunió elleni erőfeszítésüket. Az amerikai és az angol imperialisták szívesen ültek le titkos különtárgyalásra a hitleristákkal, megszegve ezzel a Szovjetunióval szemben vállalt szövetségesi kötelezettségeiket.

A hitleristák arra használták fel Franco-Spanyolország, Svájc és Svédország velük kapcsolatot tartó kormányát, hogy segítségükkel megbontsák az antifasiszta koalíció egységét, és tömböt alakítsanak a Szovjetunió ellen az Egyesült Államok, Anglia és Németország részvételével. A hitleristákkal Spanyolország közvetítésével Madridban Sir Samuel Hoare angol nagykövet, Londonban pedig Eden külügyminiszter tárgyalt.

Azok közül a titkos megbeszélések közül, amelyeket a hitleristák 1943-ban folytattak az ellenséggel, a legfontosabb az volt, amelyet Allen Dulles az Egyesült Államok kormányától és elnökétől kapott közvetlen megbízás és felhatalmazás alapján 1943 február elején Svájcban folytatott Hohenlohe herceggel, a hitleristák megbizottjával. E megbeszélés során Dulles nyíltan kifejtette az amerikai kormány véleményét a háború és a béke legfontosabb kérdéseiről. Kijelentette, hogy az Egyesült Államok nem akarja a hitleri Németország teljes megsemmisítését, és szándékában van meghagyni a fasiszta diktatúrát, „mint a rend és a helyreállítás tényezőjét". Hogy Németország ne gyengüljön meg, Dullesnek az volt a véleménye, hogy Ausztria továbbra is tartozzék hozzá. Úgy nyilatkozott, hogy a német iparnak — a háború és agresszió arzenáljának — vezető szerepet kell biztosítani Európában.[459]

Dulles értésére adta tárgyalópartnerének, hogy az Egyesült Államok meg akarja hagyni a hitlerista „új rendet", azzal, hogy a saját szolgálatába állítsa és felhasználja mint „Közép- és Kelet-Európa rendjének és helyreállításának legjobb garanciáját". Előadta a Lengyelország, Románia és Magyarország területét magába foglaló szovjetellenes „egészségügyi kordon" helyreállításának tervét, s ugyanakkor hangoztatta, hogy Lengyelország határait ki kell terjeszteni „kelet felé", vagyis a Szovjetunió rovására. Azt is közölte, hogy az Egyesült Államoknak szándékában van a délkelet-európai országokat egy dunai konföderációban egyesíteni.[460]

Dullesnek az volt a feladata, hogy kitapogassa az utat, milyen feltételek mellett hajlandó Hitler tárgyalni a különbékéről. Az angol és amerikai kormánynak ez az eljárása ellenkezett a szövetségesi kötelesség legelemibb követelményeivel. A két imperialista államcsoport közti éles imperialista ellentétek azonban megakadályozták, hogy újabb egyezség jöjjön létre az Egyesült Államok, Anglia és Németország között.

Nem koronázhatta siker a megátalkodott münchenistáknak a hitleri Németországgal való újabb megegyezésre irá-

[459] Történelemhamisítók. 77. old.
[460] Ugyanott.

nyuló kísérletét azért sem, mert megnövekedett a Szovjetunió nemzetközi tekintélye, és a világ népei forrón rokonszenveztek a szovjet néppel. Mint Richard Squires angol újságíró megállapította: „A szovjet katonák csodálatos bátorságukkal és kitartásukkal, törhetetlen, megalkuvást nem ismerő harci szellemükkel és acélos győzelmi akaratukkal már régen kivívták katonáink lelkes csodálatát. Amikor azonban a Volga mentén aratott fényes győzelmükről értesültünk, a megkönnyebbülés jóleső érzése is eltöltött bennünket... Sztálingrád volt az a hely, ahonnan a náci Németország fölött aratott első döntő győzelem híre érkezett. Ekkor ébredtünk rá arra, hogy Sztálingrád hősei nemcsak a Szovjetunióért harcolnak, hanem a náci csizmák alatt nyögő Európáért és miértünk, angolokért is."[461]

Az amerikai kémszolgálat ebben az időben helyreállította az összeköttetést azokkal a német nagyiparosokkal és bankárokkal, akikkel az amerikai monopóliumok korábban szoros kapcsolatban voltak. A német nagytőkéseknek ez a csoportja Schacht Hjalmar vezetésével államcsínyt akart végrehajtani Németországban. Az összeesküvők úgy tervezték, hogy Hitler helyére egy másik fasiszta diktátort állítanak, aki az Egyesült Államokkal és Angliával Németország számára előnyös békét köt, és minden katonai erőt a szovjet—német arcvonalon összpontosít. Kaltenbrunner, az egyik hitlerista vezető Hettel, a Gestapo egyik embere révén tartott kapcsolatot Dulles-szal. Hettel gyakran utazott Svájcba. A nürnbergi per tárgyalásain kiderült, hogy Hettel közvetítésével különösen 1943 májusától volt igen szoros a kapcsolat Kaltenbrunner és Dulles között.

A lengyel emigráns kormány, tudva, hogy az amerikai és az angol vezető körök ismét vissza akarják állítani a szovjetellenes „egészségügyi kordont", 1943 elején széleskörű kampányt indított annak érdekében, hogy érvényt szerezzen a lengyel földesurak és tőkések imperialista területi követeléseinek. Még attól sem riadt vissza, hogy ezeket a követeléseket hivatalosan a Szovjetunió tudomására hozza. Ezzel egy idő-

[461] Richard Squires: A háború gyújtogatói. Egy angol tiszt feljegyzései. Szikra, 1952. 18. old.

ben a lengyel emigránsok a hitleristákkal közösen szovjetellenes provokációkat szerveztek.

A Szovjetunió kormánya ilyen körülmények között többé nem tarthatott fenn semmiféle kapcsolatot a lengyel emigráns kormánnyal. 1943. április 25-én a lengyel emigráns kormányhoz jegyzéket intézett, amelyben rámutatott annak nyilvánvaló voltára, hogy „a szövetségesek ellensége — Hitler — és a lengyel kormány között kapcsolat és egyezség áll fenn... A lengyel kormány a hitleri zsarnokság érdekében hitszegő csapást mér a Szovjetunióra".[462] A Szovjetunió kormánya a továbbiakban a lengyel emigráció szovjetellenes kampányának egy másik céljára is rámutatott — nevezetesen arra, hogy nyomást akar gyakorolni a szovjet kormányra, hogy területi engedményekre kényszerítse. A szovjet kormány megállapította, hogy a lengyel emigráns kormány, amely odáig süllyedt, hogy egyezséget kötött a hitleristákkal, ellenséges álláspontra helyezkedett a Szovjetunióval szemben, és megszakította vele a szövetségi kapcsolatot. Ennek alapján a szovjet kormány elhatározta, hogy a maga részéről ugyancsak megszakítja a kapcsolatot a lengyel emigráns kormánnyal.

A szovjet kormány haladéktalanul értesítette az Egyesült Államok elnökét és Nagy-Britannia miniszterelnökét, hogy a lengyel emigráns kormánynak a Szovjetunió irányában tanúsított magatartása nem nevezhető normálisnak, s az ellenkezik a szövetséges kormányok közti viszony minden normájával és előírásával. A szovjet kormány által felsorolt tények annyira nyilvánvalók és meggyőzők voltak, hogy az amerikai és az angol kormány mégcsak vitatni sem próbálta őket. Sőt mi több, Churchill a Szovjetunió miniszterelnökéhez intézett személyes üzenetében elismerte, hogy a lengyel emigráns kormány „sérto vádakat hangoztat a szovjet kormány ellen, s ilyenformán azt a látszatot kelti, mintha támogatná a vad náci propagandát".[463] És mégis, a logika elemi szabályai ellenére az amerikai és az angol kormány arra akarta rábeszélni a szovjet kormányt, hogy továbbra is tartsa fenn a kapcsolatot a lengyel emig-

[462] A Szovjetunió kulpolitikaja a honvedo haboru alatt. 1. kotet. 347. old., oroszul

[463] „Üzenetvaltas..." I. kotet, 149. old.

ráns kormánnyal, amely iránt mind az amerikai, mind az angol imperialisták különös jóindulatot tanúsítottak.

Az a tény, hogy a Szovjetunió megszakította a kapcsolatot a lengyel emigráns kormánnyal, elősegítette az antifasiszta koalíció erősödését, lerakta a szovjet és a lengyel nép közti megbonthatatlan barátság szilárd alapját. A Szovjetunió területén megalakult a Lengyel Hazafiak Szövetsége, amely nemsokára megkezdte a lengyel fegyveres erők, a Kosciuszko-hadosztály szervezését. E hadosztály csapatai 1943. október 12-én Lenyinónál (szmolesznki terület) bekapcsolódtak a német hódítók elleni harcokba. Ettől kezdve október 12. a lengyel hadsereg napja.

A Szovjetunió Lengyelország irányában követett politikáját Sztálin fogalmazta meg abban a válaszban, amelyet a lengyel hazafiak 1943 júniusi kongresszusának üdvözletére küldött: „A Szovjetunió minden tőle telhetőt elkövet, hogy meggyorsítsa a közös ellenség, a hitleri Németország szétzúzását, erősítse a lengyel—szovjet barátságot, és minden eszközzel előmozdítsa az erős és független Lengyelország helyreállítását."[464]

A Szovjetunió baráti támogatásától lelkesített lengyel hazafiak egyre jobban kiterjesztették nemzeti szabadságharcukat a német fasiszta hódítók és cinkosaik ellen. 1943. december 31-én Varsóban megalakult a lengyel hazafias mozgalom vezető szerve, a Kraiowa Rada Narodowa.

3

A szovjet hadsereg világtörténelmi jelentőségű sztálingrádi győzelme után nemcsak Németország került válságos helyzetbe, hanem vele együtt az egész fasiszta tömb is. A szovjet hadsereg felborította a német és a japán hadsereg együttműködésének tervét, amelynek értelmében Sztálingrád elfoglalása után Japánnak támadást kellett volna intéznie a szovjet Távol-Kelet és Szibéria ellen. A német és japán fasiszták

[464] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet. 399. old., oroszul.

úgy képzelték, hogy hadseregeik Szibériában és a Közel-Keleten fognak találkozni. A japán imperialisták most már nemcsak terveiket voltak kénytelenek elhalasztani, de Németország katonai sikereire sem számíthattak.

Japán, minthogy elitcsapatait, tüzérségének felét és harckocsijainak kétharmadát a szovjet határon összpontosította, a sztálingrádi csata után a csendes-óceáni hadszíntéren kénytelen volt védelembe átmenni, s kiadni kezéből a hadászati kezdeményezést. A szovjet hadsereg sztálingrádi győzelme azért is megváltoztatta a katonai és hadászati helyzetet a Csendes-óceánon, mert új népi erőket serkentett harcra a japán hódítók ellen. Az amerikai és az angol kormány, valamint Csang Kaj-sek nem használta ki a szovjet hadsereg győzelmei teremtette kedvező helyzetet, s 1943-ban sem indított döntő támadó hadműveleteket a Csendes-óceánon Japán ellen.

A kínai népi felszabadító hadsereg viszont élt a kedvező lehetőséggel, s a szovjet csapatok győzelmeitől lelkesítve, 1943-ban támadást indított a japán területrablók ellen. A japán történészek elismeréssel emlékeznek meg a kínai népi erők rendkívüli hősiességéről, a kommunisták vezette 8. és új 4. hadseregről, valamint a partizánosztagokról.[465] A népi felszabadító hadsereg létszáma rohamosan növekedett. A 4. és a 8. hadsereg reguláris csapatainak sorában 1943 második felében már körülbelül félmillió ember harcolt. A partizánosztagok összlétszáma elérte a 2 milliót. Csu Te elvtárs szavai szerint 1942 telétől kezdett helyreállni a normális élet a felszabadított területeken, Hopej tartomány déli, keleti és középső részén.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányának figyelmét nem kerülte el, hogy a kínai szabadságmozgalom erői rohamosan növekednek. E mozgalom gyengítése céljából az amerikai imperialisták 1943 januárjában egyezményt kötöttek Csang Kaj-sek kormányával, s ennek értelmében lemondtak a területenkívüliség jogáról, amely az idegen leigázók Kínára nézve legmegalázóbb joga volt.

Azok a súlyos veszteségek, amelyeket Hitler szövetségeseinek seregei a szovjet csapatok támadó hadműveletei során

465 A csendes-óceáni háború története. IV. kötet, 53. old., oroszul.

szenvedtek, erősen fokozták az antifasiszta harcot a csatlós országokban. Különösen bonyolulttá vált Olaszország belső helyzete. Battaglia szavai szerint a szovjet nép hősi harca láttán „a munkások még jobban megértették azokat a különleges és konkrét feladatokat, amelyek az olasz munkásosztályra hárultak, s felismerték az egész nemzeten belül játszott vezető szerepét."[466] A munkásosztálynak ez a szerepe egyre jobban kidomborodott Olaszországban. Mussolini a helyzet mérlegelése alapján 1943. március 9-én levelet írt Hitlernek, s ebben javasolta, hogy kössenek békét a Szovjetunióval.[467] Ugyanilyen javaslat érkezett a Vatikántól is. Mussolini 1943. március 25-én kijelentette, hogy a Szovjetunió elleni harc ..még akkor is reménytelen, ha a japánok hadbalépnek".[468]

Hitler nem teljesítette Mussolini kérését. De még ha Olaszországnak sikerült is volna ebben az időben kilépnie a háborúból, nem volt az az erő, amely megakadályozhatta volna a fasiszta diktatúra megsemmisítésére törő népi mozgalom fejlődését az országban. A sztálingrádi csata után meg voltak számlálva az olaszországi fasiszta rendszer napjai.

Románia fasiszta vezetőit is aggodalom szállta meg. Antonescu nem akart több katonát szállítani Hitlernek. Levelet írt neki, amelyben ez állt: „Románia, együtt haladva a német hadsereggel, 1942-ben a legtöbbet adta az európai országok közül — 26 hadosztályt, a legjobb személyi állománnyal és fegyverzettel. A szovjet bekerítés következtében, amelyet nem tudtunk megakadályozni, a Donnál és Sztálingrádnál 18 hadosztályt vesztettünk. A megmaradt 8 hadosztály a kubányi harcokban egy év alatt összesen két hadosztály fegyverzetét vesztette el. A mai napig negyedmillió katonánk pusztult el, nem számítva a gyógyult sebesülteket, és majdnem 24 hadosztályra való fegyverzetünk semmisült meg."[469] A hitleristák azonban nem törődtek romániai helytartójuk panaszaival.

466 Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 65. old., oroszul.
467 Ciano: Diario. 550—558. old.
468 Les Lettres secretés échangée par Hitler et Mussolini. (1940—1943.) Paris, 1946. 169. old.
469 Korolkov: Hogy készült a „Barbarossa"-terv? Vojennaja Miszl, 1946. évi 8. szám. 46. old.

Magyarország belpolitikai helyzete is kiéleződött. A szovjet csapatok által szétvert 2. magyar hadsereg maradványait hazaszállították és leszerelték. Növekedett az elégedetlenség amiatt, hogy az ország részt vesz a háborúban.

A finn nép is mind jobban megelégelte a háborút. A finn fasiszták az olasz és a román fasisztáktól eltérően még hittek Németország erejében. Nem fogták fel a sztálingrádi csata jelentőségét, és abban reménykedtek, hogy Németország győz.

A sztálingrádi csata mindenkit lehangolt, aki arra számított, hogy a Szovjetunió elgyengül a háborúban. De új erőt öntött azokba, akik szabadságukért és függetlenségükért harcoltak.

4

A német megszállók elleni harcban lelkesítő példát mutattak a népeknek a szovjet partizánok. A szovjet hazafiak partizánmozgalma, amelyet a kommunista párt Központi Bizottsága, valamint a helyi illegális területi bizottságok irányítottak és szerveztek — félelmetes erő volt.

A partizánmozgalom első szakasza a háború kitörésétől 1942. késő őszig tartott. Ez alatt az idő alatt megalakultak a partizánosztagok, kialakították a harc leghatékonyabb módszereit és formáit és a legmegfelelőbb szervezeti felépítést.

1941 július elején az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága értekezletre hívta össze a köztársasági párt- és szovjet funkcionáriusait a partizánmozgalom szervezésének megvitatása végett. Az értekezlet kiadta a jelszót: „Ukrajna minden ellenséges betöréstől fenyegetett körzetében partizáncsoportokat kell alakítani, elvtársakat kell küldeni... aknász tanfolyamokra, s az erdőkben élelmiszer-, fegyver- és robbanóanyag-raktárakat kell létesíteni a partizánok számára."[470]

Hasonló értekezletet tartottak július 11—13-án Leningrádban. Az értekezlet munkájában részt vett Vorosilov és Zsdanov elvtárs is. Vorosilovnak, a Szovjetunió marsalljának, az északnyugati irányban működő csapatok főparancsnoká-

[470] Kovpak: Putyivltól a Kárpátokig. Moszkva, 1945. 9. old.

nak és Zsdanovnak, a leningrádi területi és városi pártbizottság titkárának felhívásában ez állt: „Keljetek szent honvédő háborúra a német hódítók és leigázók ellen szabadságotokért, becsületetekért és hazátokért. Szervezzetek partizáncsoportokat és -osztagokat, zsákmányoljatok az ellenségtől fegyvert és lőszert, kíméletlenül pusztítsátok éjjel-nappal, lesből és nyílt harcban."

A partizánosztagok szervezése különféleképpen történt. Egy részüket a helyi pártszervezetek alakították a párt-, szovjet- és Komszomol aktívából, munkásokból, kolhozparasztokból és értelmiségiekből. Így alakult meg Kovpak, Fjodorov, Ignatov, Livencov, Zaszlonov és mások partizánosztaga. Más részük pedig úgy jött létre, hogy az ellenség mögöttes területére eljuttatták az osztag előre megszervezett magvát, amely körül aztán a megszállt területek hazafiai tömörültek. Ilyenek voltak Linykov, Medvegyev és más elvtársak osztagai. Végül pedig sok partizánosztag alakult a helyi lakosságból és olyan katonákból, akiket bekerítettek, vagy akik megszöktek az ellenség fogságából (Szaburov, Naumov, Grisin és mások osztagai).

A partizánosztagok fokozatosan megerősödtek és állandó kapcsolatot létesítettek egymással, valamint a szovjet hadsereg parancsnokságával.

Az Állami Védelmi Bizottság 1942. május 30-i rendeletével a Legfelső Főparancsnokság főhadiszállásán megalakította a partizánmozgalom központi törzsét. A mozgalom főparancsnokává Vorosilovot nevezték ki. 1942 júliusában megalakult a partizánmozgalom ukrajnai törzse.

A megszállt területeken szintén megszervezték a partizántörzseket: 1942 nyarán a brjanszki erdő, 1942 őszén a minszki terület partizánosztagainak törzsét stb. „A partizánmozgalom törzsei óriási szerepet játszottak a partizánmozgalom fejlődésében és a szovjet hadsereggel való együttműködésben. A partizánmozgalom törzsein keresztül realizálódott az az egyre növekvő segítség, amelyet a szovjet nép a partizánmozgalomnak nyújtott."[471]

[471] Lásd Guszarov: Belorusszija Kommunista Pártja Központi Bizottságának beszámolója a Belorusz K(b)P XIX. kongresszusán.

A partizánosztagok fennállásuk első időszakában néhány fő irányban folytattak harctevékenységet. A nép bosszúállói elviselhetetlen körülményeket teremtettek a megszállóknak, meghiúsították intézkedéseik végrehajtását, pusztították az ellenség katonáit és hadianyagát. Egyedül Minszkben a megszállás alatt több mint 1600 hitlerista katonát és polgári hivatalnokot pusztítottak el, köztük a főhóhért, Wilhelm Kubét, Hitler belorusszijai helytartóját.[472] A német vezérkar adatai szerint Zsitomirban a partizánok egy nap alatt 960 robbantást hajtottak végre.[473] A partizánosztagok egész kerületeket szabadítottak fel, és úgynevezett „partizánvidékek" keletkeztek. 1942 nyarán az északnyugati területeken 400 helység volt a partizánok kezén. 1942 nyarán a brjanszki erdőben 72 partizánosztag és 90 csoport működött.[474] 1942 őszén „partizánvidék" keletkezett a leningrádi és szmolenszki területen, Poleszjében, a breszti területen, a naliboki erdőben, Sepetovka környékén és még több más kerületben.

A partizánok sikerrel folytatták a „sínháborút", felrobbantották azokat a közlekedési útvonalakat, amelyeken a hitleristák az utánpótlást szállították.

A partizánosztagok sikeresen együttműködtek a szovjet hadsereggel. 1942 január végén a moszkvai terület partizánjai Belov tábornok lovashadtestének portyája idején a vjazmai irányban bekapcsolódtak a támadásba és rohammal elfoglalták Dorogobuzs várost. A partizánok a szovjet hadsereg moszkvai ellentámadása idején nagy segítséget nyújtottak a csapatoknak, hátba támadták az ellenséget, és felderítési adatokat gyűjtöttek. A sztálingrádi csata alatt ugyanilyen aktívan működtek.

A Nagy Honvédő Háború partizánmozgalmának egyik sajátossága a partizánosztagok nagy mozgékonysága volt. A belorusz partizánok már a háború első időszakában több portyázást hajtottak végre mélyen az ellenség mögöttes területén. 1942 május—júniusában Linykov elvtárs osztaga Lepel kör-

[472] Szigyelszkij: A szovjet partizánok harca a fasiszta hódítók ellen. Moszkva, 1944. 22. old.
[473] Görlitz: A második világháború. II. kötet, 121. old.
[474] Lásd: Versigora Tiszta lelkiismeretű emberek c. könyvét.

zetéből a Poleszjébe vonult. Ennek, az egész belorusszijai partizánmozgalom további fejlődése szempontjából nagy jelentősége volt.

A háború első szakasza partizánmozgalmának erejéről képet alkothatunk magunknak a következő adatok alapján. „A partizánok elleni harcra a német parancsnokság 1942 őszén 144 rendőrzászlóaljat, 27 rendőrezredet, 10 rendőri őrhadosztályt és SS büntetőhadosztályt, 2 őrhadtestet, több mint 20 német és más gyaloghadosztályt és 72 különleges egységet volt kénytelen bevetni."[475] A hitleristák összesen mintegy 60 hadosztályt kényszerültek elvonni az arcvonalról a partizánok elleni harcra.

A partizánmozgalom második fejlődési szakasza a szovjet hadsereg sztálingrádi támadásával kezdődött, és 1944 tavaszáig tartott. Ezt az jellemezte, hogy a partizánok a szovjet hadsereg általános támadásával összhangban nagyméretű támadó hadműveleteket kezdtek az ellenség hátában.

A hitleristáknak a háború első napjaitól kezdve nagy gondot okozott a partizánharc. A német hadvezetés már 1941. július 25-én külön parancsban hívta fel a figyelmet a szovjet partizánok működésére. 1941. október 25-én a főparancsnokság külön utasítást adott ki „a partizánok elleni harcra". Amilyen mértékben fokozódott azoknak a csapásoknak az ereje, amelyet a nép bosszúállói mértek az ellenségre, úgy növekedett a német törzsek aggodalma. 1942. szeptember 6-án Hitler főhadiszállása parancsot adott ki, amelyben a következőket olvashatjuk: „Keleten a partizánosztagok működése az utobbi néhány hónap folyamán rendkívül veszélyessé vált, és ma súlyosan fenyegeti az arcvonalra vezető közlekedési útvonalakat."[476] Nem sokkal ezután a főhadiszállás „Utasítások a keleti partizánok elleni harcra" címmel külön segédletet adott ki.

A volt hitlerista tábornokok emlékirataiból megítélhetjük, milyen jelentősége volt a partizánmozgalomnak a háborúban. Guderian azt írja, hogy „a partizánháború igazi isten-

[475] Ponomarenko: Partizánmozgalom a Nagy Honvédő Háborúban. Bolsevik, 1943. 13. sz. 23. old.

[476] Dixon és Heilbrunn: A kommunista partizánakciók. 79. old., oroszul.

csapása lett, amely erősen befolyásolta a frontkatonák erkölcsi szellemét".[477] Werner Picht, a német militarizmus ideológusa megállapítja: „Minél tovább maradt a német katona ebben az országban, annál inkább pokollá vált számára."[478]

5

A megszállt országok népének szabadságharcában új szakasz kezdődött. A fasiszta elnyomók ellen most már nem egyes partizánosztagok, hanem egész felkelő hadseregek keltek harcra. A megszállt országokban a kommunisták vezetésével megalakultak a néptömegek egységes nemzeti frontjai. A kommunista pártok harcba vitték a tömegeket a megszállók ellen

Franciaországban 1943 elejétől a déli országrész, különösen felső Savoya megye erdői és hegyei voltak a partizánharc fő támaszpontjai és küzdőterei. A hazafiak egyre erőteljesebben harcoltak, hogy szétzüllesszék a németek számára dolgozó ipart. A franktirőrök és partizánok tönkretették a távvezetékeket és az erőműveket. 1941-től 1944-ig 1500 akciót hajtottak végre. amelyek következtében 1600 távvezeték-oszlop megsemmisült, 1200 pedig megrongálódott. Párizs környékén 320 napon át üzemen kívül volt két távvezeték-fővonal, amely az Alpokból és az ország középső részéről szállított elektromos energiát a fővárosba. A francia hazafiak megtámadták Creusot ipari központot, és egy hétre kikapcsolták a termelésből a brie-i medence német megrendelésre dolgozó 31 üzemét.[479] 1943 november—decemberben Grenoble-ban felrobbantották a megszállók tüzérségi raktárait és laktanyáit.

1943 végén mintegy 200 000 franktirőr és partizán volt Franciaországban. A hazafias mozgalom politikai szerve a kommunisták kezdeményezésére 1943. május 27-én megalakult Nemzeti Ellenállási Tanács volt. A tanács 33 tagból állt, akik az ellenállási mozgalomban részt vevő pártokat és szervezeteket képviselték.

[477] A második világháború eredményei. 126. old., oroszul.
[478] Ugyanott, 65. old.
[479] Liberte. 1943. XI. 30.

Olaszországban 1942-ben Piemonte-ban, Lombardiában és Emiliában szervezték meg az első partizánosztagokat. Friuliban Mario Fantini kommunista munkás vezetésével megalakították az első Garibaldi zászlóaljat, amelynek létszáma 1943 őszéig 500 főre emelkedett. 1943 őszén a partizánmozgalom Olaszország egész hitlerista megszállása alatt levő területére átterjedt, s különösen rohamosan fejlődött északon.

Csehszlovákiában is fokozódott a partizánharc. 1943 elején Kelet-Szlovákiában megkezdte működését a szlovák „Csapajev" partizánosztag.

Bulgáriában 1943-ban megalakult a népi felszabadító hadsereg, amely csapásokat mért a hitleristák támaszpontjaira és közlekedési vonalaira.

A partizánosztagok egyesítése érdekében az albán hazafiak (1942. szeptember 16-án) Durazzóban értekezletet tartottak. A fegyveres harc irányítására főtanács és vezérkar alakult. A vezérkar 1943. július 27-én parancsot adott ki, és abban elrendelte, hogy az ország partizánerői egyesüljenek népi felszabadító hadsereggé. Ez a hadsereg hamarosan több mint 170 000 fasiszta katonát kötött le. Sok olasz katona is átállt a partizánok oldalára. Ezekből szervezték meg az Antonio Gramsci partizánzászlóaljat.

1943 őszéig a partizánmozgalom majdnem egész Jugoszláviára átterjedt. A partizánok ellen nemcsak a megszállók, hanem Mihajlovicsnak, az emigráns jugoszláv kormány hadügyminiszterének csetnikosztagai is harcoltak, amelyeket Anglia és az Egyesült Államok kormánya támogatott. 1943. december 14-én a Szovjetunió Külügyi Népbiztossága Tájékoztató Irodájának különjelentése megállapította, hogy „Mihajlovics tábornok csetnikjeinek működése... ez ideig nem segítette elő a jugoszláv népnek a német megszállók ellen folytatott harcát, hanem ellenkezőleg, inkább ártott neki, és ezért a Szovjetunió feltétlenül elítéli azt."[480]

A német tábornokok és más katonai szakértők, akárcsak a fasiszta rendszer vezetői, gyűlölték a partizánmozgalmat. Még ma is megpróbálkoznak azzal az állítással, hogy „a parti-

[480] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 436. old., oroszul.

zánok harca a nemzetközi jogszabályokba ütközött".[481] De még az is, akitől ez a megállapítás származik, Lothar Rendulich volt hitlerista vezérezredes is, beismeri a partizánharc felmérhetetlen jelentőségét. Ezt írja: „A háborúk története egyetlen egy példát sem ismer, amikor a partizánmozgalom olyan nagy szerepet játszott volna, mint a legutóbbi világháborúban. Méreteit tekintve valami teljesen új ez a hadművészetben. Ama óriási hatásánál fogva, amelyet az arcvonal csapataira, az ellátásnak, a hadtáp működésének és a megszállt területek igazgatásának problémáira gyakorolt, a totális háború fogalmának szerves részévé vált. A partizánmozgalom az évek folyamán fokozatosan erősödött Oroszországban, Lengyelországban, a Balkánon, továbbá Franciaországban és Olaszországban is, s hatással volt az egész második világháború jellegére."[482]

A partizánmozgalom roppant fellendülése azt mutatta, hogy a második világháború a fasiszta hódítók elleni népháború jellegét öltötte.

A népnek a fasizmus elleni harcát mindenütt a kommunista pártok vezették. Ez nem volt véletlen. A háborús megpróbáltatások megmutatták a népeknek, hogy csak a kommunisták vezetésével érhetik el nemzeti vágyaikat, biztosíthatják országuk szabadságát és függetlenségét.

A Lenin kezdeményezésére megalakult kommunista internacionálé helyreállította és megerősítette a kapcsolatokat a különböző országok dolgozói között, kidolgozta a munkásmozgalom elméleti kérdéseit az új történelmi viszonyok közepette, megállapította a kommunista propaganda és agitáció általános normáit, és megkönnyítette a munkásmozgalom vezetőinek kinevelését. A kommunista internacionálé segítségével a kommunista pártok új típusú pártokká váltak, amelyek a marxista—leninista ideológiára és a bolsevizmus szervezeti elveire épültek. Ez megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy a fiatal kommunista pártok a munkások tömegpártjaivá váljanak.

A kommunista internacionálé teljesítette történelmi hiva-

[481] A második világháború eredményei. 137. old., oroszul.
[482] Ugyanott. 135. old.

tását. Amint a kommunista pártokból tömegpártok lettek, egy központból való irányításuk lehetetlenné vált, és nem is volt célszerű. Ezért a kommunista internacionálé 1943 tavaszán úgy látta szükségesnek, hogy feloszlatja önmagát, és a pártok közti összeköttetésre más, újabb formákat keres.

*

A sztálingrádi csata a Nagy Honvédő Háború egyik legnagyobb ütközete volt. A szovjet hadsereg ebben az ütközetben teljes győzelmet, világtörténelmi jelentőségű győzelmet aratott a német fasiszta csapatok felett. Nem csupán győzelem volt ez a sok közül, hanem fordulat az egész második világháború alakulásában.

A szovjet hadsereg kiragadta Németország kezéből a hadászati kezdeményezést, s a hitlerista hadsereg kénytelen volt védelembe átmenni. A védelem semmit sem ígérhetett Németországnak, csak vereséget. Helyesen állapította meg erről Mao Ce-tung elvtárs: „Egy olyan fasiszta államnak, mint amilyen a hitlerista állam, egész politikai és katonai élete, megszületése első napjától fogva, a támadásra épül fel, s ha vége a támadásnak, vége az életnek is... Napóleon politikai szereplése Waterloonál ért véget, de ehhez a talajt moszkvai veresége készítette elő. Most Hitler halad Napóleon útján; az ő pusztulását a sztálingrádi csata határozza meg."[483]

[483] Mao Ce-tung Válogatott Művei, 4. kötet, 205—206. old.

Tizenegyedik fejezet

HARC ÉSZAK-AFRIKÁÉRT

I

1940 novemberétől 1941 szeptemberéig Észak-Afrikában változó sikerrel folyt a harc az angol és a Rommel tábornok vezette német csapatok között. A hitleristák e harcnak egyre kisebb fontosságot tulajdonítottak. A libiai arcvonal eleinte fontos volt Németország számára, mert arra törekedett, hogy szárazföldről foglalja el a Szuezi-csatornát, és átvágja az Anglia és gyarmatai közti fő közlekedési útvonalakat.

Az angol kormány viszont nagy erőfeszítéseket tett, hogy biztosítsa közlekedési útvonalait. Számára a libiai arcvonal korántsem volt másodrendű.

A németek moszkvai veresége után változott a helyzet. A szovjet—német arcvonal most Németország minden erejét lekötötte, s a hitleristák egyre kevésbé tudtak törődni a többi arcvonallal. Még Fuller is elismeri, hogy „Hitler és vezérkara a libiai háborút mellékesnek és jelentéktelennek tekintette. A hitleristák semmiképpen sem tartották indokoltnak azoknak az erőknek az elvonását, amelyekre Oroszországban van szükségük".[484] Ezt többször hangoztatta Tippelskirch is, mondván, hogy „a német hadsereg enyhén szólva le volt kötve Oroszországban".[485]

[484] Fuller: A második világháború. 207. old.
[485] Tippelskirch: A második világháború története. 135. old.

1941 decemberében és 1942 júniusában Roosevelt és Churchill Washingtonban tanácskozott és megtárgyalta a második világháború arcvonalain folyó hadműveletek kilátásait. Az Egyesült Államok és Anglia között jelentős nézeteltérések voltak. Az angol kormány szorgalmazta, hogy Törökország bevonásával szervezzék meg a délkelet-európai inváziót. Ennek az úgynevezett „balkáni stratégiának" a legfőbb híve Churchill volt. Az angol miniszterelnök Lloyd George-nak még az első világháború idejéből származó érveire hivatkozva hangsúlyozta, hogy a Balkán „Európa hátsó ajtaja", amelyen keresztül meg lehet nyitni a háború befejezéséhez vezető utat.

Persze a valóságban az angol imperialistáknak eszük ágában sem volt a háborút gyorsan befejezni. A „balkáni stratégia" fő célja az volt, hogy megteremtse az angol befolyást Délkelet-Európában, rákényszerítse a brit imperializmus gyarmati rendszerét az ott élő népekre, helyreállítsa a szovjetellenes „egészségügyi kordont", és azt Nagy-Britannia külpolitikai eszközévé tegye. Miután a szovjet hadsereg már számos győzelmet aratott a „balkáni stratégia" arra lett volna jó, hogy az angol—amerikai csapatok délkelet-európai partraszállásával, majd északi irányú előnyomulásával eltorlaszolja a támadásban levő szovjet csapatok útját.

Az amerikai imperialisták is különféle reményeket fűztek Délkelet-Európához. De az akkori helyzetben fő feladatuknak az észak-afrikai partraszállást tekintették. Tervük a következő volt: megvetik lábukat Észak-Afrikában, utat törnek maguknak Afrika természeti kincseihez, majd megkaparintják a közel-keleti olajmezőket.

Az amerikai sajtó meglehetősen nyíltan írt a monopolistáknak erről a tervéről. Íme egy jellemző megállapítás: „Az elmúlt évszázad alatt Anglia és Franciaország tekintélye sohasem zuhant olyan mélyre a közel-keleti népek szemében, mint most... Az Egyesült Államok nem tűrheti tovább, hogy a közel-keleti ügyek Anglia ellenőrzése alatt maradjanak... A Közel-Kelet — híd Európába. Ha ezt elveszítjük, újból meg kell hódítani, még akkor is, ha ez több százezer amerikai életébe kerül. Szerencsére a Közel-Kelet még nem veszett el. De sietnünk kell. Az Egyesült Államoknak óriási katonai erőket

kell összpontosítani a Közel-Keleten, és erőddé kell változtatnia azt. E cél érdekében fel kell használnia az összes rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközöket. Nem szabad elszalasztani a most kínálkozó lehetőséget."[486]

Az amerikai vezető körök igyekeztek úgy irányítani a hadműveleteket, hogy megszerezzék maguknak mind az ellenséges, mind a szövetséges táborhoz tartozó versenytársaik fontos gazdasági és hadászati pozícióit. Az amerikai politikai vezetők éppen ezért célszerűbbnek tartották az észak-afrikai partraszállást, ugyanis már régóta törekedtek e világrész gazdasági erőforrásainak megkaparintására. Úgy tervezték, hogy Olaszországba, Ausztriába és a Balkán-félszigetre csak azután hatolnak be, miután Észak-Afrikában már megvetették lábukat. Az Egyesült Államok kormánya tehát a monopoltőkések érdekeit tartva szem előtt arra törekedett, hogy megtartsa magának a vezető szerepet az angol—amerikai erők hadműveleteinek tervezésében. Az Egyesült Államok katonai politikájában megmutatkoztak az angol—amerikai és az amerikai—francia imperialista ellentétek.

Roosevelt elnök nagy fontosságot tulajdonított az észak-afrikai hadműveleteknek. Az amerikai légierő már 1940—1941 folyamán légifényképeket készített Észak-Afrika területéről.

Az Egyesült Államok hadügyminisztériuma kezdetben ellenezte az észak-afrikai partraszállást azzal az indokolással, hogy az katonai szempontból teljesen céltalan, és nem mozdítja elő Németország legyőzését.[487] Az amerikai monopóliumok azonban megtörték ezt az ellenállást, és elfogadtatták tervüket a hadügyminisztériummal. „Azok a politikai előnyök, amelyek az ezen a hadszíntéren való hadviselésből származtak — állapítja meg Bradley tábornok — bőven kárpótolták az elégtelen katonai előnyöket."[488]

Az Egyesült Államok kormánya — anélkül, hogy Anglia előtt teljesen felfedte volna kártyáit — sürgette az észak-

[486] Asia, 1942. április.
[487] Matloff és Snell: A hadászati tervezés az 1941—42. évi koalíciós háborúban. 123. old., oroszul.
[488] Bradley: Egy katona feljegyzései. 213. old., oroszul.

afrikai partraszállást. Az angol kormány az akkori helyzetben hajlandó volt kielégíteni Franciaország rovására az amerikai imperializmus területi igényeit.

A Churchillel folytatott megbeszélések során Roosevelt követelte, hogy de Gaulle-t teljesen hagyják ki az említett terv megvalósításából. De Gaulle ugyanis több ízben kijelentette, hogy ismét egyesíteni akarja a francia birodalmat. Ez azonban nem illett bele az amerikai imperialisták elgondolásaiba. De Gaulle emlékirataiban a következőket mondja: „Az Egyesült Államok célba vette Észak-Afrikát, s kizárt bennünket a részvételből. Valóban, számos félreérthetetlen tény mutatta, hogy az amerikaiak nem akarták megengedni a Szabad Franciaországnak, hogy Marokkóval, Algériával és Tunisszal foglalkozzék."[489]

Az Egyesült Államok kormánya olyan francia politikusokkal akart egyezséget kötni, akik hajlandók voltak átengedni az amerikai monopóliumoknak az észak-afrikai francia pozíciókat. De Gaulle szavai szerint az amerikai kormány „hajlandó volt tárgyalni bárkivel, aki kész volt Észak-Afrika kapuját kinyitni az amerikai csapatok előtt".[490] Ilyen emberek pedig akadtak. Weygand tábornok és Darlan tengernagy készségesen segített az Egyesült Államoknak. Egyetlen feltételük az volt, hogy az Egyesült Államok erélyesen járjon el, és olyan nagy erőket vessen be, amelyek biztosra mennek. Darlan Leahy amerikai nagykövettel folytatott tárgyalásai során kijelentette: „Ha az Egyesült Államok valamikor abban a helyzetben lesz, hogy félmillió jól felszerelt katonát és több ezer harckocsit és repülőgépet tud küldeni ... akkor Darlan tengernaggyal lehet beszélni."[491]

Amint a vichyi kormánykörök látták, hogy a Szovjetunió megsemmisítésére irányuló hitlerista tervek kudarcba fulladnak, erősödött az a törekvésük, hogy megegyezzenek az Egyesült Államokkal. Leahy egyik jelentésében, amelyet a Darlannal folytatott megbeszélésekről küldött Washingtonba, ezt

[489] Charles de Gaulle: Memories de guerre. L'Unite. 1942—1944. Paris, 1956., 9. old.
[490] Ugyanott, 24. old.
[491] Leahy: I was there. 133. old.

írta: „Azok a váratlan nehézségek, amelyekbe a németek Oroszországban ütköztek, azt eredményezték, hogy a francia hatóságok, Darlant és más kollaboránsokat is beleértve, hajlani kezdenek a mi álláspontunkra. Végleges állásfoglalásuk az orosz hadjárat kimenetelétől függ."[492]

Pétain vichyi kormányában Darlan fontos szerepet játszott. 1941 tavaszától kezdve egyszerre volt miniszterelnökhelyettes, hadügyminiszter, légügyi miniszter, haditengerészeti miniszter, külügyminiszter és tájékoztatási miniszter. Darlan minden erejét annak szentelte, hogy erősítse a fasiszta rendszert Franciaországban. Az amerikai kormány és Darlan tengernagy között egyre szorosabbra fűződött a kapcsolat. Ugyanakkor az amerikai kormány semmilyen kapcsolatot sem volt hajlandó létesíteni a Francia Nemzeti Bizottsággal.

Mialatt az észak-afrikai partraszállás előkészítése folyt, az angol kormány elhatározta, hogy támadó hadműveleteket indít ezen a területen, mert még az amerikaiak megérkezése előtt vissza akarta szerezni elvesztett pozícióit. A hadászati helyzet ennek igen kedvezett, mert a Sztálingrádnál dúló harc nemcsak lekötötte a németek minden erejét, és megakadályozta német tartalékok átdobását Észak-Afrikába, hanem azt is szükségessé tette, hogy onnan a csapatok egy részét a szovjet—német arcvonalra irányítsák. 1942 őszén az Észak-Afrikában harcoló 8. angol hadseregnek 7 gyalogos és 3 páncélos hadosztálya, valamint 7 páncélos dandára volt. A hitleristáknak ezzel szemben az észak-afrikai hadszíntéren mindössze négy alaposan megtépázott német és tizenegy olasz hadosztály állt rendelkezésükre.

Az angolok október 23-án El-Alamein körzetében váratlanul csapást mértek a németekre. A német és az olasz csapatok sietve visszavonultak. Az angol egységek két hét alatt 850 km-t nyomultak előre, és november 20-án bevonultak Bengaziba. Amikor Marokkóban és Algériában is angol—amerikai erők szálltak partra, Rommel csapatainak helyzete teljesen reménytelenné vált.

[492] Langer: Le jen americain a Vichy. 200. old.

Az angol és amerikai csapatok észak-afrikai partraszállása 1942. november 8-án kezdődött. A hadműveletben Eisenhower parancsnoksága alatt három önálló csoport vett részt. Egy Amerikából érkezett csoport Francia-Marokkóban, a másik két, angol és amerikai csapatokból álló csoport, amely Angliából indult útnak, Orán, illetve Algír közelében szállt partra. A csapatokat 500 teherhajó szállította, amelyeket 350 különféle típusú hadihajó kísért.

Franco Spanyolországa tudomást szerzett az angol—amerikai csapatok küszöbönálló észak-afrikai partraszállásáról, és értesítette róla Németországot, de a hitleristák nem tudták azt megakadályozni, mivel abban az időben teljes erővel dúlt a sztálingrádi csata.

Az észak-afrikai francia csapatok úgyszólván nem is harcoltak az angol—amerikai partraszállók ellen, mivel úgy vélték, hogy a partraszállás Németország és ügynökei ellen irányul. Darlan, akit Pétain azzal bízott meg, hogy megszervezze az ellenállást az amerikai és angol csapatokkal szemben, miután átvette az észak-afrikai francia egységek főparancsnokságát, megegyezett Eisenhowerral és nem fejtett ki ellenállást. Ily módon az angol és az amerikai csapatok gyorsan elfoglalták Algírt, Marokkót és Tunézia területének egy részét (Tunézia másik része a németek kezén volt).

Bár az angol—amerikai csapatok észak-afrikai partraszállása nem befolyásolta észrevehetően a második világháború menetét, Észak-Afrika elvesztése mégis nagy csapás volt Németországra nézve, mert az angol és amerikai imperialisták jelentős mennyiségű nyersanyagtól és élelmiszertől ütötték el. A francia hadiflotta afrikai kikötőkben horgonyzó hajói szintén amerikai és angol kézre kerültek. De jelentős francia haditengerészeti erők voltak még Toulonban, a dél-franciaországi kikötőben. A hitleristák számára most már semmi értelme sem volt annak, hogy fenntartsák Franciaország korábbi megszállási rendszerét.

1942. november 21-én a német csapatok átlépték a de-

markációs vonalat, s behatoltak Franciaország meg nem szállt részébe. Egyik céljuk a touloni francia hadihajók megszerzése volt. Ezzel egy időben az olasz csapatok is megkezdték Nizza, Savoya és Korzika megszállását.

A német csapatok körülzárták Toulont. A városba megérkezett Pétain küldötte, Abrial tengernagy, aki arra akarta rábeszélni a francia tengerészeket, hogy adják át hadihajóikat a németeknek. Abrial küldetése azonban nem járt sikerrel. A francia tengerészek nem voltak hajlandók a fasiszta Németország szolgálatába szegődni. Mivel nem tudtak kifutni a tengerre, hajóik egyik részét elsüllyesztették, másik részét pedig felrobbantották. 3 sorhajó, egy repülőgépanyahajó, 4 nehézcirkáló, 3 könnyűcirkáló, 25 torpedóromboló, 26 tengeralattjáró és több más hajó pusztult el.

Az angol—amerikai csapatok észak-afrikai partraszállása után nemcsak Darlan állt át az Egyesült Államok és Anglia oldalára, hanem Flandin, Pétain külügyminisztere, Puchet, a vichyi kormány belügyminisztere, valamint más szélsőséges reakciósok is. Darlan mindegyiküket különböző tisztségekbe nevezte ki. Belőlük alakult meg Darlan vezetésével Francia Észak-Afrika legfelsőbb polgári közigazgatási szerve — a „főbiztosság".

Mindezek a kinevezések az amerikai kormány hozzájárulásával és támogatásával történtek. Roosevelt elnök 1942. november 18-i sajtóértekezletén kijelentette, hogy teljesen helyesli és támogatja Eisenhowernak a francia fasisztákkal kötött minden megegyezését. Az amerikai monopoltőkések, akik Franciaország leigázására és a francia gyarmatok megszerzésére törekedtek, szívesen léptek szövetségre a francia reakciónak azokkal a képviselőivel, akik hajlandók voltak együttműködni velük. Darlan az amerikai kormány támogatásával nemcsak az észak-afrikai közigazgatás vezetőjének tisztét töltötte be, hanem még francia „államfővé", a francia fegyveres erők főparancsnokává és politikai diktátorrá is kinevezte önmagát.

Az amerikai és angol kormány az elfoglalt észak-afrikai területen a francia reakciósok segítségével érvényben hagyta a vichyi kormány fasiszta törvényeit; tovább folyt a hazafias

erők üldözése és elnyomása. Az algíri Maison Carrée fegyházban 27 kommunista képviselő sínylődött, akiket Pétain parancsára zártak be. Ezeket az angol—amerikai csapatok bevonulása után is fogva tartották. Florimond Bonte, az egyik rab, ezt írta naplójában: „Az angol—amerikai partraszállás óta már két hónap telt el és még egyetlen politikai foglyot sem bocsátottak szabadon. Fogságban tartottak és akartak tartani továbbra is, mert tudták, hogyha kiszabadulunk, követelni fogjuk az árulók megbüntetését, harcolni fogunk Franciaország és Algír nemzeti és szociális felszabadításáért, az igazi demokratikus intézmények megvalósításáért."[493]

A bebörtönzött kommunisták Eisenhowernak levelet írtak, amelyben csodálkozásukat fejezték ki amiatt, hogy még nem bocsátották őket szabadon. Eisenhower azonban nem méltatta válaszra ezt a levelet, s még csak arról sem értesítette a foglyokat, hogy megkapta levelüket. „Az amerikaiak egész rokonszenve — írja Florimond Bonte — az aljas vichyisták felé fordult, akik Hitler és Mussolini tevékeny cinkosai voltak. Ez érthető volt, mivel a vichyisták a reakciót képviselték és a trösztmágnások szolgálatában álltak."[494] A kommunista képviselők csak 1943. február 5-én kerültek ki a Maison Carrée fegyházból.

Az amerikai imperialisták észak-afrikai politikája nagy felháborodást váltott ki a népek körében. Az a tény, hogy az Egyesült Államok nyíltan támogatta a francia reakció képviselőit, a fasiszta Németország kiszolgálóit, mindennél jobban megmutatta az amerikai imperializmus igazi céljait. Az amerikai kormány eljárása minden haladó embert felháborított. A nyugati országok demokratikus sajtója rámutatott arra, hogy az Egyesült Államok észak-afrikai politikája ellenkezik a fasiszta államok elleni háború felszabadító céljaival.

Az amerikai kormány magatartása arról tanúskodott, hogy a fasiszta reakciós erők támogatásának politikája nem véletlen jelenség, hanem az Egyesült Államok a monopóliumok érdekeinek megfelelően tudatosan folytat ilyen politikát.

493 Florimont Bonte: A becsület útja, 229. old.
494 Ugyanott.

E politika lejáratta az Egyesült Államok tekintélyét, és eltaszította tőle a franciákat. Ezért az Egyesült Államok kormánya hamarosan elhatározta, hogy lemond Darlan szolgálatairól. Darlant 1942 decemberében meggyilkolták.

Darlan utódja a francia reakció másik képviselője, Giraud tábornok lett.

1943. január 14—23. között az észak-afrikai Casablanca közelében Roosevelt és Churchill vezetésével újabb amerikai—angol tanácskozásra került sor. A hivatalos közlemény szerint a tanácskozásra azért volt szükség, hogy „a legelőnyösebben kihasználják azt a nyilvánvalóan kedvező fordulatot, amelyet az események 1942 végén vettek". Valójában azonban az angol és az amerikai kormány arról tárgyalt, hogy az európai inváziót 1943-ról 1944-re halasztja. Ily módon a második front megnyitását legalább másfél évvel elodázták. 1943 nyarára egy jelentéktelen hadműveletet terveztek — a szicíliai partraszállást. Ingersoll amerikai újságíró szerint a casablancai értekezlet keservesen vajúdott... és végül megszületett a szicíliai egérke.[495]

Az angol és amerikai kormány az értekezleten úgy határozott, hogy a Németország elleni hadviselést a légitámadásokra korlátozza.

A casablancai értekezlet határozatait nem hozták teljes terjedelmükben a szovjet kormány tudomására. Rooseveltnek és Churchillnek a Szovjetunióhoz intézett üzenetében ez állt: „Legfőbb célunk az, hogy Németországot és Olaszországot az egyáltalán elképzelhető legnagyobb fegyveres erők bevetésével a szárazföldön, a tengeren és a levegőben megrohanjuk."[496] A szovjet kormány azonban teljesen világosan megértette e határozatok értelmét. Megállapította, hogy a második front megnyitását ismét elhalasztották, és hogy a tuniszi angol—amerikai hadműveletek érthetetlen okok miatt vesztettek erejükből, aminek következtében Németország északafrikai helyzete megjavult, s így a hitleristák további 27 hadosztályt dobhattak át a szovjet—német arcvonalra.

[495] Lásd: Ingersoll Szigorúan titkos című könyvét.
[496] „Üzenetváltás..." I. kötet, 104. old.

A casablancai értekezlet a csendes-óceáni hadi helyzettel is foglalkozott. Ismét elhatározták, hogy elhúzzák a háborút ezen a hadszíntéren, amivel Csang Kaj-sek is egyetértett. Az értekezlet részvevői megállapodtak abban, hogy az európai háború befejezése után a Szovjetuniót is bevonják a Japán elleni háborúba.[497]

A casablancai értekezleten ismét ellentétek merültek fel az angol és amerikai kormány között a második világháború hadszínterein, elsősorban az európai hadszíntéren indítandó hadműveletek kérdésében. A vita kompromisszummal fejeződött be. A felek egyezséget kötöttek a befolyási övezetek felosztásáról. Angliát teljes katonai-politikai „felelősséggel" ruházták fel a Balkánért és a Közép-Keletért, az Egyesült Államokat pedig Észak-Afrikáért és a Távol-Keletért. Az Egyesült Államok hozzájárult, hogy Churchill tervei szerint előkészítsék a Délkelet-Európába való behatolást.

Churchill nyomban a casablancai értekezlet befejezése után Adenbe utazott, ahol 1943. január 30—31-én Izmet Inönüvel, Törökország elnökével és más török politikusokkal tárgyalt. A megbeszélésekről kiadott hivatalos közlemény megállapította: „A török államférfiak ismertették az utóbbi válságos évek török politikáját, s a miniszterelnök biztosíthatta őket, hogy Őfelsége kormánya teljes rokonszenvvel és megértéssel viseltetik Törökország politikája iránt."[498] Ily módon Churchill szolidaritást vállalt a török vezetők Hitler-barát politikájával.

Churchill a török vezetőkkel folytatott megbeszélések alkalmával arra törekedett, hogy az angol tőke számára kedvező harci feltételeket biztosítson az amerikaiak törökországi gazdasági terjeszkedése ellen, s megtartsa az angol monopóliumok számára a török piacot. Az angol kormány meg akarta szilárdítani pozícióit a közel- és közép-keleti országokban, ahová az amerikai olajvállalatok nagy erővel hatoltak be. Churchill a török vezetőkkel Törökországnak az angolok „balkáni stratégiájában" való részvételét is megtárgyalta, s nagy

[497] Churchill: The Second World War. IV. kötet, 692. old.
[498] Pravda, 1943. II. 2.

mennyiségű fegyvert ígért nekik. Németország vereségei folytán a török reakció, bár továbbra is fenntartotta a kapcsolatot a hitleristákkal, egyre inkább alárendelte politikáját az angol és az amerikai vezető körök érdekeinek.

A casablancai értekezleten súlyos ellentétek keletkeztek az Egyesült Államok és Anglia között Franciaország miatt. Az angol kormány, amely szoros kapcsolatban volt de Gaullelal, nem járult hozzá, hogy az Egyesült Államok az Amerikabarát Giraud tábornokot tolja előtérbe. Végül is az Egyesült Államok és Anglia megegyezett abban, hogy a francia emigráns kormány fejei egyenlő jogokkal felruházva de Gaulle és Giraud lesznek.

Ennek a határozatnak a végrehajtása a de Gaulle és Giraud közötti harc következtében elhúzódott. 1943. június 8-án megalakult a Francia Nemzeti Felszabadulási Bizottság, amelynek hét tagja de Gaulle, hét tagja pedig Giraud híve volt — a vezetőket is beleértve. A bizottságnak két elnöke lett: a két tábornok. Az amerikai kormány azonban továbbra is Giraud-t támogatta. 1943 júliusában tüntetően csak őt hívta meg az Egyesült Államokba. Az Egyesült Államok és Anglia késlekedett a Felszabadulási Bizottság elismerésével. A Franciaország nemzeti államiságát védelmező szovjet kormány az angol és az amerikai kormánnyal ellentétben elhatározta, hogy elismeri a bizottságot. Amikor Churchill tudomást szerzett a szovjet kormánynak erről a szándékáról, 1943. június 23-án üzenetet intézett a Szovjetunió minisztertanácsának elnökéhez. Az angol miniszterelnök azonban egyetlen komoly érvet sem tudott felhozni álláspontjának alátámasztására.

A szovjet kormány 1943. augusztus 26-án bejelentette: „elhatározta a Francia Nemzeti Felszabadulási Bizottságnak, mint a Francia Köztársaság állami érdekei képviselőjének elismerését".[499] A szovjet kormány úgy döntött, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Francia Nemzeti Felszabadulási Bizottsággal.

Az amerikai és az angol kormány azonban még a bizott-

[499] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet, 402. old., oroszul.

ság hivatalos elismerése után is igyekezett mellőzni azt. A bizottság 1943 szeptemberében javaslatot terjesztett elő arra vonatkozóan, hogyan kíván együttműködni az amerikai és az angol parancsnoksággal, miután azok csapataik Franciaország földjére lépnek. A javaslatra sem az angol, sem az amerikai kormány nem válaszolt. Az Egyesült Államok — annak ellenére, hogy Franciaországnak megvolt a maga képviseleti szerve — az angol—amerikai csapatok bevonulása után Franciaországban katonai közigazgatást (Allied Military Government of Occupied Territories) szervezett. Ennek az volt a feladata, hogy biztosítsa az amerikai vezetést (Anglia részvételével) a német fasiszta megszállók uralma alól felszabadított európai területeken. De Gaulle szavai szerint „e szervezetbe a különböző rendű és rangú teoretikusok, szakemberek, üzletemberek és propagandisták özönlöttek be, továbbá sokan olyanok, akik tegnap még franciák voltak, ma pedig újsütetű amerikaiak".[500] Az Egyesült Államok elnöke utasította Eisenhowert, hogy vegye át a főhatalmat Franciaországban.[501]

Mivel az Egyesült Államok kormánya egyre inkább saját franciaországi hatalmi szervezetére épített, nem pedig a francia politikusokra, Giraud tábornok többé már nem volt fontos neki. Ráadásul Giraud nem nyerte meg a francia közvélemény rokonszenvét sem, nem élvezte támogatását. Ezért 1943. november 9-én lemondott, és a Francia Nemzeti Felszabadulási Bizottság elnöke egyedül de Gaulle maradt.

A casablancai értekezlet azt is megtárgyalta, mi legyen a Németország elleni háború végcélja. Határozatot hozott, hogy a fasiszta államok ellen *feltétel nélküli megadásukig* kell folytatni a háborút. Ez a határozat visszatükrözte a Szovjetunió befolyását, bár a Szovjetunió pontosabban megfogalmazta célkitűzését, nevezetesen ragaszkodott a hitleri Németország *teljes szétzúzásához és feltétel nélküli fegyverletételéhez.*

Ez a határozat csapást mért azokra az amerikai és angol vezető körökre, amelyek a fasiszta államokkal kompromisz-

500 De Gaulle: Momeires de guerre. L'Unite 1942—1944. 212. old.
501 Ugyanott, 213. old.

szumos beket akartak kotni Ez az oka annak, hogy a szelsoseges reakcio akkor es kesobb is elkeseredetten tamadta a feltetel nelkuli fegyverletetelhez valo ragaszkodast Élesen elitelte ezt 1944-ben Liddell Hart is, Anglia egyik ismert katonai teoretikusa, aki nemcsak azt kovetelte, hogy a hitlerista rendszert tartsak fenn, hanem hagyjak meg magat a Fuhrert is nemet allamfonek Liddell Hart azt allitotta, hogy „ha Hitlert megsemmisitik, legenda alakul ki korulotte, amely sokkal veszelyesebb lesz a civilizaciora nezve, mint a napoleoni legenda [502] Ezen a nezeten volt egy masik, nem kevesbe neves angol hadtortenesz, Fuller is, aki azt bizonygatta, hogy a „feltetel nelkuli fegyverletetel hiba volt Amerika es Anglia reszerol [503] Tansill amerikai tortenesz hevesen tamadja Roosevelt azert, mert hozzajarult Németorszag feltetel nelkuli fegyverletetelehez Szerinte az Egyesult Allamoknak kivul kellett volna maradnia a haborun, es elo kellett volna segitenie, hogy Nemetorszag es a Szovjetunio megsemmisitse egymast [504] Liddell Hart az angol vezeto felso reteg tortenelmi tapasztalataira hivatkozva kijelentette, hogy „Anglia tartos biztonsaganak es felviragzasanak oka abban keresendo, hogy haboruit rendszerint kompromisszummal fejezte be, ahelyett, hogy kimeritette volna magat a gyozelem hajszolasaban, ahogy ezt altalaban szarazfoldi szovetsegesei tettek" [505]

1943 marcius 20-an a libiai—tuniszi hatar kozeleben tartozkodo 8 angol hadsereg ismet tamadasba ment at Ezzel egy idoben Eisenhower csapatai is tamadasba lendultek Tunisz nyugati reszen A ket oldalrol szorongatott nemet—olasz csapatok Tunisz eszaki reszebe vonultak vissza, majd majus elejen a kis Bon-felszigeten, Tunisz eszakkeleti csucsken osszpontosultak Majus 12-en az olasz es nemet csapatok letettek a fegyvert Eszak-Afrikaban befejezodott a harc

[502] Liddell Hart Why don t we learn from history? George Allen 1944 53 old
[503] Fuller A masodik világháboru 340 old oroszul
[504] Charles G Tansill Back Door to War Roosevelt Foreign Policy 1933—1941 Chicago 1952
[505] Liddell Hart Why don t we learn from history? 30 old

Az észak-afrikai győzelem nyomán fokozódott az amerikai monopoltőkések világuralmi törekvése. Az amerikai újságírók, akik arról nevezetesek, hogy gyorsan kitalálják a tőkemágnások kívánságait, sajtókampányt indítottak. Walter Lippmann, a neves amerikai szemleíró 1943-ban olyan tervezettel állt elő, hogy meg kell teremteni az „atlanti közösséget", amelyet az amerikai hegemónia eszközének szánt a tőkésvilágban. Néhány hónap múltán ismét kirukkolt ezzel a tervvel, s az Egyesült Államokat a „nyugati civilizáció" központjának nevezte.[506]

Az amerikai monopóliumok arra spekuláltak, hogy befolyásuk alá vonják a háború sújtotta tőkésországokat. De Gaulle ezt írta: „Roosevelt azt akarta, hogy a béke amerikai béke legyen, hogy neki legyen joga diktálni e béke szervezetét, hogy a megpróbáltatások viharától elsöpört államok az ő ítélőszéke elé álljanak, s többek között Franciaországnak is ő legyen megmentője és döntőbírája".[507]

Az amerikai monopoltőkések erősen érdeklődtek a gyarmatok, különösen Közel-Kelet iránt is. A Fortune című amerikai lap 1944 szeptemberében a következőket írta: „Közép-Keleten utakat, kikötőket és repülőtereket építettünk. Ezeket nem lehet amortizáltnak tekinteni, mint az elavult harckocsikat vagy fegyvereket, mert ugyanolyan részeivé váltak a világ földrajzának, mint a Panama-csatorna. Ezek létfontosságú elemek a világon általunk létesített közlekedési hálózatban, az építésükre fordított kiadások pedig adósságaink nem kis részét alkotják. A Közel-Keleten nagy olajérdekeltségeink vannak." Jellemző, hogy a lap a Közel-Keletet a Panama-csatorna övezetéhez hasonlítja, ahol az amerikai monopóliumok ellenőrzés nélkül garázdálkodnak.

Az Észak-Afrikáért, valamint a Közel- és Közép-Keletért nemcsak egyrészt az Egyesült Államok és Anglia, másrészt Németország és Olaszország közt folyt harc, hanem egyidejű-

[506] Walter Lippmann: U. S. War Aims. Boston, 1944. 208. old.
[507] De Gaulle: Memoires de guerre. L'Unite 1942—1944. 80. old.

leg az amerikai és az angol, valamint az amerikai és a francia imperialisták közt is. Ez a harc a keleti népek nemzeti törekvései ellen irányult. Az amerikai és angol vezető körök tudatosan arra törekedtek, hogy az afrikai és az ázsiai néptömegeket távoltartsák a második világháborútól. Ellenezték, hogy az arab államok hadba lépjenek a fasizmus ellen. Szíria képviselője, Farisz El-Huri mondta az ENSZ közgyűlésének IV. ülésszakán: „Ha hadat üzentünk volna a fasiszta tengelyhatalmaknak, kiképzett és felfegyverzett hadseregeinkkel megvédelmezhettük volna az arab országokat."[508] De éppen ezt nem akarták az imperialisták.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei nem a népek felszabadítására, hanem még súlyosabb gyarmati leigázásukra törekedtek. Ez volt a második világháború alatt a keleti országokkal kapcsolatos politikájuk lényege.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei tehát Hitler világuralmi terveit csak azért akarták meghiúsítani, hogy saját világuralmi programjukkal állhassanak elő. Az amerikai és az angol kormány a közvélemény megtévesztése céljából néha antifasiszta, felszabadító jelszavakat hangoztatott. De még ilyen esetben is arra törekedett, hogy megakadályozza a néptömegeket a fasiszta államok elleni szabadságharc zászlajának kibontásában. A második világháborúban, amelyben sokmilliós néptömegek vettek részt, az angol és az amerikai imperialisták saját önző céljaikat követték. E célokat titkos okmányaikban nyíltan kifejtették. Például Sir Samuel Hoare, az ismert angol politikus 1943. február 25-én ezt írta: „A történelem új fejezete kezdődik és ebben a brit birodalom és az Egyesült Államok játssza majd a vezető szerepet... A szárazföldön kétségtelenül hatalmas brit és amerikai hadseregek fognak állomásozni, a legjobb és legkorszerűbb harceszközökkel felszerelve. E hadseregek friss, elsőrendű egységekből állnak majd, nem pedig olyan katonákból, akik az orosz arcvonalon folyó felőrlő háborúban kimerültek."[509]

De amikor Patton tábornok, a 3. amerikai hadsereg pa-

[508] Pravda, 1949. IX. 23.
[509] Sir Samuel Hoare: Ambassador on Special Mission. Collins, London, 1946. 194. old.

rancsnoka nyíltan kijelentette: „Az a sors vár ránk, hogy az egész világot kormányozzuk",[510] az amerikai kormány és főparancsnokság rosszallta ezt a túlzott nyíltságot, amely világszerte kedvezőtlen visszhangot keltett az Egyesült Államok ellen.

Az amerikai imperializmus világuralmi törekvése a jövőre vonatkozó terveiben is megmutatkozott. Ezekről a harcias tervekről meglehetősen nyíltan írt 1943-ban a már említett Lippmann, aki könyve egyik fejezetének célzatosan a következő címet adta: „Tartós béke vagy harmadik világháború." E fejezetben kereken kijelentette, hogy az események alakulása „harmadik világháborúra vezethet".[511] A harmadik világháború előkészítésének céljait szolgálta az is, hogy az Egyesült Államokban sok új hadiipari üzemet építettek. A háborús idők költségvetési előirányzatainak nagy részét amerikai támaszpontok létesítésére fordították, illetve arra, hogy a háború utáni időszakra vonatkozó agresszív terveiknek megfelelően fejlesszék a hadiflottát.

Az amerikai és az angol vezető körök imperialista tervei szabták meg Németországgal szemben követett politikájukat is. Erről a politikáról Albert Kerr, Truman tanácsadója 1943-ban a következőket írta naplójába: „Magasállású washingtoni és londoni személyiségek magánbeszélgetéseikben nem titkolják, hogy számításaik szerint a háború után Oroszországgal nézeteltéréseink támadnak. Azt, hogy Roosevelt ragaszkodott Németország »feltétel nélküli fegyverletételéhez«, ugyanezek a személyiségek hibának tekintették. Nyilvánvaló volt, hogy jobban szerették volna elkerülni Németország katonai erejének megsemmisítését, mivel feltételezték, hogy az végül is újra Kelet felé fordul."[512]

Észak-Afrikából megindultak az Egyesült Államokba a német hadifogoly-szállítmányok. A német hadifoglyokat különleges táborokban helyezték el. A táborok parancsnokainak 1943. július 27-i értekezletén Winelock ezredes, az amerikai

[510] Bradley: Egy katona feljegyzései. 255. old., oroszul.
[511] Walter Lippmann: U. S. Foreign Policy and. U. S. War Aims. New York, 1943. 199. old.
[512] Carl Marzani: We Can Be Friends. Origins of the Cold War. New York, 1952. 204. old.

hadügyminisztérium képviselője kijelentette: „Az a feladat vár ránk, hogy a németekből olyan káderek et képezzünk, akiket Amerika tekintélyének erősítésére és politikánk végrehajtására használhatunk fel magában Németországban, miután a szövetségesek megszállták azt. A jó németek közül kell kiválogatnunk ilyen káderek et, tekintet nélkül arra, hogy az illetők fasiszták-e vagy sem ... Általában a »fasiszta« és »náci« kifejezést száműznünk kell nyelvhasználatunkból. Gondoljanak arra, hogy nekünk, amerikaiaknak és a jövendő Európának a népszerűtlen nemzeti szocialisták hasznosabbak és megfelelőbbek lehetnek és lesznek, mint a különféle antifasiszták és demokraták ... Mi, amerikaiak, Németországban és Európában rendet fogunk teremteni, s ehhez nekünk sok olyan káderre van szükségünk, aki lélekben és meggyőződésben közel áll hozzánk."[513]

Az amerikai és az angol kormány abban az igyekezetében, hogy szövetségeseket keressen háború utáni politikájához, kapcsolatot létesített a legreakciósabb európai erőkkel, és biztosította magának támogatásukat. Az angol és amerikai imperialisták titkos ügynökséget létesítettek a délkelet-európai országokban. Ilyen ügynökük volt Magyarországon Nagy Ferenc, Bulgáriában Lulcsev és Nikola Petkov. Szoros kapcsolatba léptek Salazarral, Portugália fasiszta diktátorával. Salazar kormánya, miután meggyőződött arról, hogy nem számíthat a hitleri Németország győzelmére, irányt változtatott, és 1943 októberében haditengerészeti és légitámaszpontokat bocsátott az Egyesült Államok és Anglia rendelkezésére az Azori-szigeteken.

Franco, Spanyolország diktátora továbbra is bízott Németország győzelmében, és minden úton-módon segítette. Franco Spanyolországa mint katonai szövetséges nem volt különösebben értékes Németország számára, viszont mint gazdasági és politikai szövetséges fontos szerepet játszott. Spanyolország gazdasági szerepét nem csupán saját erőforrásai szabták meg, amelyeket maradéktalanul Németország rendelkezésére bocsátott. Spanyolország reexporttal is foglalkozott.

[513] Izvesztyija, 1956. VII. 18.

A spanyol fasisztak nagy mennyisegu kulonfele arut kaptak az Egyesult Államokbol es Anglıabol, amelyeknek kormanyai kıjelentettek, hogy Spanyolorszagra nem vonatkozık a blokad A spanyol kıkotokbe szabadon futottak be a szallıtmanyok, amelyeket azutan tovabb ıranyıtottak Nemetorszagba Az amerıkaı Import-Export Bank Franconak 13,75 millıo dollaı kolcsont folyosıtott, az angol bankok pedıg 2 millıo font sterlinget

A madrıdı nemet nagykovettel valo megegyezes alapjan Franco kotelezte magat, hogy segıtı Nemetorszagot a haboruban, es azon faradozık, hogy , elmelyıtse az ellenteteket egyreszt Anglıa es a Szovjetunıo, masreszt Anglıa es az Egyesult Államok kozott' [514] Franco 1943 majus 12-en radıobeszedet mondott, amelyben arra hıvta fel Anglıat es az Egyesult Államokat, hogy szakıtsanak a Szovjetunıoval, es az o segıtsegevel es kozvetıtesevel egyezzenek meg Nemetorszaggal Hasonlo javaslatot tett az angol—amerıkaı kormanynak Jordan spanyol kulugyminiszter is Franco es Jordan tobb ızben folytatott megbeszelest Hoare-ral, Anglıa madrıdı nagykovetevel, s arrol ıgyekeztek meggyozni, hogy Anglıanak fel kell bontanıa a Szovjetunıoval kotott szovetseget, es csatlakoznıa kell Nemetorszaghoz Az angol nagykovet hallgatott ezekre a szavakra, es kıfejezte hajlandosagat a tovabbı megbeszelesekre

Jordan nem elegedett meg az eloszoval hanem tıtkos memorandum formajaban ırasban is atnyujtotta javaslataıt Hoare-nak Ebben tobbek kozott ez allt „Nemetorszag Kozep-Europaban az egyetlen ero, amely kepes vegrehajtanı a nagy kozos feladatot fel tudja tartoztatnı, sot meg tudja semmisıtenı a kommunizmust A kommunista veszely lattan az europai szolidarıtas erdekeben mınden masodrendu nezetelterest felre kell tennı, hogy kozosen szallhassunk szembe ezzel a sulyos veszedelemmel' [515]

Londonban hasonlo megbeszelesek folytak Alba herceg a spanyol nagykovet azt mondta Edennek, hogy a Szovjetuniorol nem szabad pozitıvan nyılatkoznı Eden erre azt valaszolta, hogy ugyanigy gondolkodık, , de a haborus viszonyok

514 A német kulugyminisztérium okmányai 3 kotet 146 old oroszul
515 Hoare Ambassador on Special Mission 191 old

arra kényszerítik, hogy időnként dicsérje a keleti szövetségest".[516]

Hogy Londonban mennyire hallgattak a spanyol diplomaták szavaira, megítélhetjük a madridi német nagykövet egyik jelentéséből, amelyben az állt, hogy „Angliában vannak felelős személyek, köztük a kormány egyik tagja, akik a békés közvetítés és a bolsevizmus elleni közös európai arcvonal gondolatát védelmezik".[517]

A brit szigeteken állomásozó angol—amerikai csapatok 1943 nyaráig befejezték a nyugat-európai inváziónak, vagyis a második front megnyitásának előkészületeit. „1943 július végén meglehetősen derűlátók voltunk — írta egy angol tiszt, aki részt vett a hadművelet előkészítésében —, felkészültnek éreztük magunkat az invázió napjára... Ahogy láttuk a táborok és az anyagraktárak növekedését, egyre inkább az a meggyőződés lett úrrá rajtam, hogy semmi sem ronthatja el ezt a vállalkozást. Ez nagy, reális, gondosan és szeretettel dédelgetett és előkészített ügy volt."[518] A szerző helyesen állapítja meg, hogy az angol és amerikai nép, valamint a csapatok személyi állománya szeretettel dédelgette a második front megnyitásának gondolatát. Azok a tervek, hogy a szövetséges csapatok partra szállnak Európa északi partjain a hitleri Németország mielőbbi szétzúzása végett, felszították a tömegek energiáját, és lelkes támogatásra találtak náluk.

A partraszállást azonban ismét elhalasztották, bármennyire szeretettel készítették is elő Anglia és az Egyesült Államok egyszerű emberei, és bármennyire időszerű volt is hadászatilag. A csapatok megkapták a parancsot, hogy az inváziót újból elhalasztják, és helyette hadgyakorlatok kezdődnek. Az Egyesült Államok és Anglia hadvezetése nem csinált különösebb titkot abból, hogy ismét lefújta a tervezett európai partraszállást. A hitleristáknak ily módon lehetőségük nyílt arra, hogy Nyugat-Európából több hadosztályt dobjanak át a szovjet—német arcvonalra.

A második front megnyitásának szándékos halogatása

[516] A német külügyminisztérium okmányai. 3. kötet, 155. old., oroszul.
[517] Ugyanott, 162. old.
[518] John Dolglaisch: Hogyan terveztük a második frontot? Moszkva, 82—83. old., oroszul.

nemcsak a szovjet hadsereg számára jelentett bizonyos nehézségeket, hanem az angol nép vállára is súlyos teherként nehezedett. Az angol szakszervezeti vezetők azonban makacsul támogatták az angol vezető körök népellenes politikáját.

A szovjet és angol szakszervezeti bizottság 1943 derekán Moszkvában tartott harmadik ülésszakán a Citrine vezette angol küldöttség határozottan elutasította a szovjet küldöttség által javasolt nyilatkozat-tervezetet, amely követelte a második front megnyitását.

Azzal, hogy az angol és az amerikai kormány 1943-ban lemondott az európai inváziójáról, még a fasiszta Németország hadvezetése is értetlenül állt szemben. Rundstädt hitlerista tábornok a háború után a következőket mondta az angoloknak: „Csodálkoztam, hogy nem hajtották végre az inváziót 1941-ben, amikor hadseregeink megrekedtek Oroszország belsejében. Vártam az inváziót 1943-ban is, amikor megszálltuk egész Franciaországot. Meggyőződésem volt, hogy önök kihasználják a nyugaton levő német erők szétszórtságából származó előnyt."[519]

Az angol és az amerikai kormány nemcsak az európai második front megnyitására tett ünnepélyes ígéreteit nem teljesítette, hanem a Szovjetunióba irányuló szállításokat sem szervezte meg. Az a hajókaraván, amelynek 1943 márciusában kellett volna megérkeznie a Szovjetunióba, nem indult el, és őszig minden szállítás leállt. Erről 1943. március 30-án Churchill hivatalosan is értesítette a szovjet kormányt.[520] Formailag ezt azzal indokolta, hogy az Egyesült Államok és Anglia flottája más feladatokat hajt végre. A valóságban persze e flották zöme tétlenül vesztegelt, mivel az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem volt hajlandó megnyitni a második frontot.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányának erre az elhatározására válaszul a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke üzenetet intézett a két állam kormányfőjéhez, s ebben megállapította: „Ezt a váratlan lépést úgy fogom fel, mint a

[519] Liddell Hart: The Other Side of the Hill. London, 1948. 237—238. old.

[520] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 132. old.

Nagy-Britannia és az Egyesült Államok részéről a Szovjetuniónak küldött hadianyag- és fegyverszállítmányok katasztrofális csökkenését, hiszen a nagy óceánon át történő szállítást a hajótér korlátozza, s emellett ez az út nem valami biztos, a déli út forgalmi kapacitása pedig kicsiny, s ilyenformán ez a két útvonal nem kompenzálhatja az északi úton történő szállítás beszüntetését. Érthető, hogy ez a körülmény szükségképpen kihat majd a szovjet csapatok helyzetére."[521]

1943. július 10-én megkezdődött az angol—amerikai csapatok szicíliai partraszállása. Az angol—amerikai hadvezetés — azzal az ürüggyel, hogy nincsenek hajók — ezt a hadműveletet is az eredeti tervtől eltérően két hónappal később indította meg. Szicíliában két német és négy olasz hadosztály állomásozott. Az utóbbiak közül három szinte teljesen harcképtelen volt. Ezenkívül hat rosszul felszerelt olasz partvédő hadosztály is tartózkodott a szigeten.

Az angol—amerikai hadvezetés arra számított, hogy a 90 napra tervezett szicíliai hadjárat bizonyos mértékben igazolja majd az európai második front megnyitásának újabb elhalasztását. Az olasz katonák azonban tüstént letették a fegyvert, és beszüntették az ellenállást. A német csapatok is hamarosan követték példájukat. A szicíliai hadjáratot mindössze 38 napig tartott, és augusztus 18-án befejeződött. Ez a hadjárat különösen szemléltetően megmutatta, hogy az Egyesült Államok és Anglia vezetői indokolatlanul halogatták az európai inváziót, mert a fasiszta Németország objektíve már nem volt képes megakadályozni az angol—amerikai csapatok franciaországi partraszállását.

[521] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 134. old.

Tizenkettedik fejezet

A KURSZKI CSATA

1

A szovjet hadsereg 1942/43. évi téli támadása március 31-én ért véget. A nyugati irányban visszavetett német fasiszta hadsereg Mcenszk, Maloarhangelszk, Szevszk, Rilszk, Szumi, Belgorod és az Északi Donyec vonalában védelembe ment át. Kurszk körzetében az arcvonal nyugati irányban erősen kiszögellt. A kiszögellést védő szovjet csapatok mögött nagy hadászati tartalékok helyezkedtek el. A kurszki kiszögellés mindkét fél számára lehetővé tette, hogy itt nagy, hadászati méretű támadást indítson. De mind a szovjet, mind a német fasiszta hadvezetés arra törekedett, hogy a másik fél kezdje meg a támadást. Az ellenség támadásba való átmenete lényegesen megváltoztathatta az erőviszonyokat, minthogy a kiépített védelem áttöréséért vívott harc jelentősen meggyengítheti a támadó csapatokat. De míg a szovjet hadvezetésnek volt ideje várni, a hitleristáknak sietniük kellett, mert tudták, hogy az idő ellenük dolgozik.

A német hadvezetés a hátország és a hadsereg erkölcsi szellemének hanyatlásával is kénytelen volt számolni. Magán a német kormányon belül is csüggedés lett úrrá. Göbbels A háború alkonya című cikkében azt írta, hogy Németország számára „a háború homályos alkonyati fénybe borult... A bennünket ért szerencsétlenség magának a sorsnak az in-

telme. Helytelenül ítéltük meg a Szovjetunió katonai potenciálját."[522]

A német kormány az új támadás előkészítése folyamán kiadta a „Festung Europa" (az európai erőd) propaganda-jelszót, elsősorban azt tartva szem előtt, hogy megőrizze az elfoglalt és a szovjet hadsereg által még fel nem szabadított területeket. Ennek megfelelően dolgozta ki a német hadvezetés a nyári támadás tervét, amelynek fedőneve „Citadella-hadművelet" volt. A német hadvezetés azt tervezte, hogy Orel és Belgorod körzetéből kiindulva nagy páncélos csoportosításokkal mindkét szárnyon átkarolja, bekeríti és megsemmisíti a Kurszk körzetében összpontosult szovjet csapatokat.

A „Citadella-hadművelet" végrehajtása céljából a német hadvezetés von Kluge tábornok parancsnoksága alatt nagy erőket összpontosított. A hitleristák az orel—kurszki irányban 11 gyalogos, 7 páncélos és 2 gépkocsizó hadosztályt, a belgorod—kurszki irányban pedig 18 hadosztályt (7 gyalogos, 10 páncélos és 1 gépkocsizó hadosztályt) készítettek elő a támadásra. A német csapatok felépítésének hadműveleti sűrűsége a következő volt: az orel—kurszki irányban 2,7 km-re egy hadosztály, az arcvonal 1 km-es szakaszára 40—50 harckocsi és 70—80 löveg; a belgorod—kurszki irányban 4,5 km-re egy hadosztály, az arcvonal 1 km-es szakaszára 42 harckocsi, valamint 50 löveg. A támadásra kijelölt csapatokat ellátták a legújabb haditechnikai eszközökkel: „Tigris" és „Párduc" harckocsikkal, „Ferdinand" rohamlövegekkel és ME—190 típusú repülőgépekkel.

A német támadás előkészületei befejezéshez közeledtek, és a csapást mindennap várni lehetett. Ennek ellenére az amerikai és az angol kormány önző megfontolásaiból kiindulva arról igyekezett meggyőzni a szovjet kormányt, hogy a német csapatok nem fognak támadni.

1943. június 19-én Nagy-Britannia miniszterelnöke a következőket írta a szovjet kormánynak: „Van bizonyos okunk annak feltételezésére, hogy a tengelyhatalmak észak-afrikai fegyveres erőinek váratlanul gyors veresége felborította a né-

[522] Das Reich, 1943. III. 24.

met stratégiát, s a vereség következtében a Dél-Európát fenyegető veszély fontos tényezője volt annak, hogy Hitler megingott és elhalasztotta azt a tervét, amely szerint ezen a nyáron hatalmas támadást indít Oroszország ellen."[523] Churchill június 27-én ismét ezt írta: „... az ön országát nem éri erős támadás ezen a nyáron."[524]

Ha a szovjet főparancsnokság megfogadja ezeket a tanácsokat, a német támadás sikerrel járhatott volna.

A szovjet hadvezetés azonban pontosan megállapította a német csapatok főcsapásának irányát. Ezekben az irányokban erős, mélyen lépcsőzött védelmet épített ki, és készenlétbe helyezte a hadászati tartalékokat. A szovjet csapatok védelmének mélysége a legfontosabb irányokban a 100 km-t is elérte. A Legfelső Főparancsnokság Főhadiszállása kidolgozta a kurszki kiszögellésben végrehajtandó hadművelet tervét. E terv értelmében a Középső és a Voronyezsi Front csapataira várt az a feladat, hogy megállítsák a német csapatok támadását, és felőröljék erőiket. A hadművelet második szakaszában a Nyugati, a Brjanszki, a Középső, a Voronyezsi és a Sztyeppei Frontok csapatainak ellentámadásba kellett átmenniük.

1943. július 5-én hajnali 5 óra 30 perckor a kurszki kiszögellés körzetében megindult a német támadás. A németek a szovjet csapatok főcsoportosításaira mértek csapást. Elkeseredett harcok lángoltak fel. A hitleristák támadása csak lassan nyert teret, és óriási veszteségekkel járt. A szovjet csapatok rendkívül aktívan védekeztek, bátran manővereztek a tartalékokkal, és a védelembe beékelődött ellenségre páncélos csoportosításokkal nagyerejű ellencsapásokat mértek. A szovjet hadsereg e harcokban először alkalmazott harckocsi hadseregeket és páncélelhárító tüzér magasabbegységeket. Egy heti támadás után a német csapatok az orel—kurszki irányban 6—8 km-t, a belgorod—kurszki irányban pedig 30—35 km-t nyomultak előre. A német hadsereg támadása meghiúsult. „A német csapatok pótolhatatlan veszteségeket szenvedtek — írja Tippelskirch —, és nem tudák elérni kitűzött cél-

[523] „Üzenetváltás..." I. kötet, 161. old.
[524] Ugyanott, 169. old.

jukat",[525] „... a kezdeményezés most már végérvényesen és súlyos körülmények között az ellenség kezébe ment át".[526]

A szovjet csapatok, miután visszaverték az ellenség támadását, 1943. július 12-én támadásba mentek át. Augusztus 5-én felszabadították Orelt és Belgorodot, augusztus közepéig teljesen szétzúzták az oreli hídfőben levő német fasiszta csoportosítást, és felszámolták a hídfőállást. Augusztus 23-án a szovjet csapatok felszabadították Harkovot. Liddell Hart szerint „az oroszok stratégiája teljesen megbénította a német hadigépezetet".[527]

A szovjet csapatok kurszki ellentámadása széles arcvonalon végrehajtott általános támadássá fejlődött. A szovjet hadsereg augusztus—szeptemberben sikerrel hajtotta végre a szmolenszki hadműveletet, amelynek eredményeképpen az arcvonal jelentősen eltávolodott Moszkvától. A Délnyugati és a Déli Front csapatai nagy győzelmet arattak délen, hat nap alatt szétzúztak egy nagy német csoportosítást, és felszabadították a Donyec-medencét.

Augusztusban és szeptemberben a szovjet hadsereg a Balparti Ukrajnában is szétzúzta a németeket, és a Dnyeperen túlra vetette vissza őket. A széles és bővizű Dnyeper jelentős akadály volt a szovjet csapatok számára. A németek a folyó nyugati partján nagyarányú erődítési munkálatokat hajtottak végre. Ennek ellenére a szovjet hadsereg több helyen is menetből kelt át a Dnyeperen, ami teljesen váratlanul érte a német hadvezetést. 1943. november 6-án felszabadult Kijev, Szovjet-Ukrajna fővárosa. A szovjet hadseregnek a Poleszjétől délre a Fekete-tengerig támadó főerői nagy hídfőállásokat létesítettek a Dnyeper jobbpartján, és kedvező feltételeket teremtettek az újabb támadó hadműveletekhez.

A kurszki csata, amelyben a német hadvezetés megpróbálta visszaszerezni a hadászati kezdeményezést, a hitleristák támadó hadászatának teljes csődjét jelentette. A szovjet

[525] Tippelskirch: A második világháború története, 314. old., oroszul.
[526] A második világháború eredményei. 83. old. (Tippelskirch cikke), oroszul.
[527] Liddell Hart: A közvetett tevékenységek hadászata. Moszkva, 399. old., oroszul.

csapatok újabb súlyos csapást mértek a német fasiszta hadseregre. Guderian elismeri, hogy ez „döntő vereség" volt, amelynek következtében a „kezdeményezés teljesen átment az ellenség kezébe".[528]

1943 nyarán a német fasiszta hadseregnek nemcsak a támadó, hanem a védelmi stratégiája is teljesen összeomlott. Hitler „citadellája", európai „erődje" nem állt helyt, az „erődbe" mélyen behatoltak a szovjet csapatok. Meghiúsult a német hadvezetésnek az a próbálkozása, hogy az egész szovjet—német arcvonalon hadászati védelembe menjen át abban a reményben, hogy sikerül időt nyernie és Németország számára kedvező feltételekkel befejeznie az Egyesült Államokkal és Angliával folytatott titkos tárgyalásokat. A német hadvezetés nem volt képes megállítani a szovjet hadsereg támadását.

Az 1943. évi nyári támadás betetőzte azt a fordulatot, amelyet a szovjet csapatok sztálingrádi győzelme idézett elő a Nagy Honvédő Háborúban. A Dnyeper, a Miusz és a Molocsnaja folyóknál megtört a németek ellenállása. A szovjet hadsereg ezen a nyáron az arcvonal középső szakaszán 500 km-t, délen pedig majd 1300 km-t nyomult előre szüntelen harcok közepette nyugati irányban. Közeledett a fasiszta Németország teljes és végleges veresége.

1943-ban a Szovjetunió jól megszervezett és rohamosan növekvő hadigazdasággal rendelkezett, amelyben újult erővel mutatkoztak meg a szocialista rendszer előnyei. A szovjet hátország fennakadás nélkül mindennel ellátta a szovjet hadsereget, amire csak szüksége volt.

A szovjet csapatoknak az arcvonalon folyó támadását kiegészítette az ellenség hátában a partizánok támadása, amelyet a pártszervezetek és a Legfelső Főparancsnokság irányítottak.

A partizánok összpontosított csapásokat mértek az ellenség közlekedési vonalaira, sok emberét és rengeteg hadianyagát semmisítették meg, továbbá számos portyázást hajtottak végre mélyen az ellenség mögöttes területén.

[528] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 304—305. old., oroszul.

1943 augusztusában, a kurszki csata idején a partizánok hatalmas csapást mértek az ellenség vasútvonalaira. 1943. augusztus 4-re virradó éjjel a leningrádi, a belorusz és az ukrán partizánok 36 000 robbantást hajtottak végre a vasútvonalakon. A kovel—rovnói és a kovel—holmi vasútvonal forgalma 70—80 százalékkal csökkent.[529] 1943 augusztusában a belorusz partizánok 120 800 helyen robbantották fel a vasúti síneket. A német őrhadtest parancsnoka 1943. augusztus 31-én a következőket írta a főhadiszállásnak: „A partizánok első ízben példátlan méretű hadműveletet hajtottak végre a német utánpótlás meghiúsítása céljából oly módon, hogy tervszerűen és váratlanul megbénították a vasúti közlekedést. 6784 robbantás augusztus első két éjszakáján a hadtest szakaszán! Az egyre gyakoribbá váló sínrobbantások száma augusztus közepén 15 000-re emelkedett."[530] 1943 augusztus—szeptemberében a partizánok Belorusszija megszállás alatt álló részén 40 százalékkal csökkentették a vasúti forgalmat, és ezzel felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a szovjet hadsereg támadó csapatainak.

A háború első két éve alatt a partizánok több mint 300 000 német fasiszta megszállót pusztítottak el.[531] A belorusz partizánok a háború elejétől 1943. december 1-ig 282 000 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, kisiklattak 5788 katonai szerelvényt, felrobbantottak több mint 3500 vasúti és közúti hidat, elpusztítottak 255 repülőgépet és 812 harckocsit.[532] A leningrádi partizánok a háború elejétől 1943 áprilisáig 44 876 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg. Az ukrán partizánok, nem teljes adatok szerint, a háború elejétől 1944. február 15-ig több mint 175 000 ellenséges katonát és tisztet öltek meg, elpusztítottak és megrongáltak 2331 katonai szerelvényt, 64 repülőgépet, 527 harckocsit és páncélgépkocsit.[533]

529 Sztarinov: Partizánmozgalom a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1949. 76. old., oroszul.
530 Szigyelszkij: A szovjet partizánok harca a fasiszta hódítók ellen. 21. old., oroszul.
531 Nagy Szovjet Enciklopédia. 32. kötet. 163. old.
532 Szigyelszkij: A szovjet partizánok harca a fasiszta hódítók ellen. 21. old., oroszul.
533 Ugyanott, 24. old.

1942 őszétől kezdve a partizán osztagok és magasabbegységek több nagy portyázó vállalkozást hajtottak végre az ellenség mögöttes területén. Kovpak és Szaburov partizánosztagai elhagyták a Brjanszki erdőt és Ukrajna több körzetén áthaladva Poleszjébe, a Pripjaty folyó mögé vonultak és ott új „partizánvidéket" létesítettek. 1942. december 5-re virradó éjjel Kovpak magasabbegysége felrobbantotta a szárni vasúti csomópontnak mind az öt hídját. Ezután 1943 áprilisában Arevicsi falunál megsemmisítette a németek pinszki folyami flottilláját a Pripjatyon.

Ezalatt Naumov, Fjodorov, Melnyik és mások partizán magasabbegységei is portyázásokat hajtottak végre, s a brjanszki erdőből és a Balparti Ukrajnából a Jobbparti Ukrajnába települtek át.

1943 nyarán Kovpak magasabbegysége a Kárpátokig nyomult előre. Ez a magasabbegység csupán 1943. július 19-től 24-ig 41 olajkutat, 13 üzemanyagraktárt, 3 olajfinomítót és 1 ozokerit üzemet robbantott fel.[534] Kovpak partizánjai nyomában haladtak Szaburov, Olekszejenko és Sitov magasabbegységei. Andrejev és Skrjabacs moldvai partizánjai Besszarábiába, Melnyik és Bujnij osztagai Vinnyica, Kapuszta osztaga pedig Grodno irányában mértek csapást. Melnyik magasabbegysége elérte Vinnyicát, ahol abban az időben Hitler főhadiszállása székelt.

1943 őszén a hitlerista megszállás alatt álló területen mintegy 360 000 partizán harcolt, akik 500 000 főnyi tartalékkal rendelkeztek.[535] A partizánok 1943 nyarán és őszén a közlekedési vonalakra mért csapásaikkal meghiúsították a német fasiszta csapatok hadműveleti átcsoportosítását, és ezzel nagy segítséget nyújtottak a Nyugati, a Brjanszki, a Középső és a Voronyezsi Front támadásához. A Dnyeperért vívott csata idején, 1943 őszén a partizán magasabbegységek nagy hídfőállást foglaltak el a Dnyeper jobbpartján, és a szovjet csapatoknak 25 átkelőhelyet készítettek elő a Gyesznán, a Dnyeperen és a Pripjatyon.

Kovpak magasabbegysége az ellenség mögöttes területén

[534] Kovpak: Putyiviltól a Kárpátokig. 123. old., oroszul.
[535] Nagy Szovjet Enciklopédia. 32. kötet, 164. old.

vívott harc 26 hónapja alatt 10 000 km-t tett meg, 18 területen hajtott végre portyázásokat. Ezalatt 18 000 hitleristát semmisített meg, kisiklatott 62 vasúti szerelvényt, felrobbantott 256 hidat, megsemmisített 96 raktárt, két olajkutat, több mint 50 000 tonna ásványolajat, több mint 200 km hosszú távíró és távbeszélő vezetéket, 50 hírközpontot, mintegy 500 gépkocsit, 20 harckocsit és páncélgépkocsit.[536]

A hitlerista hadvezetés kénytelen volt Nyugat-Európából újabb erőket átdobni keletre. A franciaországi német megszálló erők gyengülése rendkívül kedvező feltételeket teremtett az európai második front megnyitásához. Az Egyesült Államok és Anglia vezetői azonban késlekedtek.

A szovjet kormány az amerikai és angol kormányhoz intézett üzeneteiben továbbra is következetesen rámutatott arra, hogy e kormányok nem teljesítik szövetségesi kötelezettségeiket. A Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke 1943. június 11-én üzenetet intézett az Egyesült Államok elnökéhez a második front megnyitásának újabb elhalasztásával kapcsolatban. Az üzenet megállapította: „Ez a határozatuk rendkívüli nehézségeket okoz a Szovjetuniónak, amely minden erejének végső megfeszítésével már két éve visel háborút Németországnak és csatlósainak főerői ellen, s a szovjet hadsereget, amely nemcsak saját magáért, hanem szövetségeseiért is harcol, teljesen a saját erejére, csaknem arra utalja, hogy párviadalt folytasson a még nagyon erős és veszélyes ellenséggel."[537] Az üzenet szövegét egyidejűleg az angol miniszterelnöknek is megküldték.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya nevében Churchill válaszolt. Bizonyítani próbálta, hogy a második front megnyitása végzetes következményekkel járna az Egyesült Államokra és Angliára nézve, mivel fegyveres erőik bizonyosan vereséget szenvednének. „Nem tudom elképzelni — kérdezi nagy pátosszal —, miképpen segítené egy nagy brit vereség és véráldozat a szovjet seregeket?"[538]

A Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke 1943. június

536 Kovpak: Putyiviltól a Kárpátokig. 133. old., oroszul.
537 „Üzenetváltás . . ." II. kötet, 74. old.
538 Ugyanott I. kötet, 159. old.

24-én az angol miniszterelnökhöz intézett üzenetében azt válaszolta, hogy a második front megnyitásának nehézségei akkor is ismeretesek voltak, amikor erre az Egyesült Államok és Anglia kormánya ünnepélyesen kötelezte magát. Azóta a szovjet hadsereg sikerei folytán a második front megnyitásának feltételei jelentékenyen megjavultak. Ily módon Churchillnek a felesleges vérontásra való hivatkozása teljesen alaptalan. Az üzenet a következő szavakkal végződött: „Ön azt írja nekem, hogy teljes mértékben megérti csalódásomat. Ki kell Önnek jelentenem, hogy itt nem egyszerűen a szovjet kormány csalódásáról van szó, hanem arról, hogy megmarad-e a szövetségesek iránti bizalom, amelyet ily súlyos próbára tesznek. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy Nyugat-Európa és Oroszország megszállt területein sok millió élet megmentéséről, továbbá arról van szó, hogy csökkentsék a szovjet seregek óriási áldozatait, amelyekhez képest az angol—amerikai csapatok áldozatai nem számottevőek."[359]

Az Egyesült Államok és Anglia a Csendes-óceánon sem használta ki a kedvező feltételeket a támadásra. A Kuomintang-hadseregek is változatlanul passzív magatartást tanúsítottak a Japán elleni háborúban. Amikor pedig a hitleri Németország Kurszknál megindította nyári támadását, a Kuomintang-seregek 1943. július 7-én szintén megpróbálkoztak a támadással, de nem a japán militaristák, hanem a felszabadult kínai területek ellen. Ezzel egy időben titokban még intenzívebben tárgyaltak Japánnal a fegyverletételről. A Kuomintang-csapatok és tábornokok egyre nagyobb számban álltak át Japán oldalára. Már-már tetőfokra hágott az a veszély, hogy a Kuomintang leteszi a fegyvert Japán előtt. A kínai népi felszabadító hadsereg, miután sikeresen visszaverte Csang Kaj-seknek a felszabadult területek ellen intézett támadását, folytatta a támadó hadműveleteket a japán csapatok ellen.

A szovjet hadsereg nyomása következtében visszavonuló német fasiszta csapatok szörnyű gaztetteket követtek el. Ezek

[359] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 166. old.

minden szabadsagszereto nepet felhaborıtottak Az amerıkaı es angol vezeto korok azonban, mıvel nem akartak becsukni maguk mogott a hıtlerıstakkal valo megegyezes ajtajat, tagadtak a nemet fasısztak gaztetteit 1943-ban a Nemzetkozi Voroskereszt reven vısszatert Anglıaba nehany katona, akık a franciaorszagi nemet tamadas idejen sulyosan megsebesultek Az angol vezeto korok rosszındulatuan fogadtak a katonaknak a nemet szoldateszka gaztetteirol szolo elbeszeleseiket Pooley-t az egyik ilyen katonat tobb ızben is kıhallgattak es uldoztek, amiatt, mert elmondta, hogy egy nemet tıszt parancsara 99 angol hadıfoglyot agyonlottek [540]

A hıtlerıstak buntetteit tagado amerıkai monopoltokesek meg hasznot is huztak a fasısztak gaztetteibol A fasiszta halalgyarak gazkamrainak felszereleset olyan nemet cegek szallıtottak (koztuk a Siemens Halske ceg), amelyek szoros kapcsolatban voltak az amerıkai monopoliumokkal, es osztoztak veluk a profiton A nemet „halalgepkocsik" a Ford es a General Motors nemetorszagi gyarai ban keszultek A Baselban (Svajc) szekelo Nemzetkozi Klıring Bank, amely az egesz haboru alatt mukodott (Young terve alapjan allıtottak fel abbol a celbol, hogy Nemetorszagnak nagy hiteleket folyosıtsanak), megvasarolta a Nemet Reichsbanktol a hıtlerıstak rablott aranyat, koztuk a halaltaborokban megsemmisıtett emberek aranyfogait A bank igazgatoja a haboru alatt Thomas MacKıtrık New York-i bankar volt

Az amerıkai es az angol monopoltokesek nemcsak a haborus celokra termelo nemet vallalatokbol, hanem Nemetorszag csatlosainak vallalataibol is oriasi hasznot húztak Peldaul a Romano—Americana Reszvenytarsasag (Romania) 1943-ban 726 millio lei tiszta hasznot hozott az amerıkai tokeseknek az Astra—Romana angol konszern pedig (Romania) ugyanabban az evben 840 millio lei tiszta nyereségre tett szert

[540] Cyril Jolly The Vengeance of Private Pooley William Heinemann Ltd 1956 113 old

A szovjet hadsereg sikerei arra kényszerítették az amerikai és az angol kormányt, hogy Churchill és Roosevelt a tervezett időpontnál jóval hamarabb megtartsa újabb megbeszélését. A találkozásra Quebecben (Kanada) került sor. A tárgyalások 1943. augusztus 11-től 24-ig tartottak. Ez is külön találkozó volt, mint a többiek, a Szovjetunió részvétele nélkül. Ezért a szovjet közvéleménynek a további hadműveletekkel kapcsolatos álláspontját a sajtó ismertette. A Szovjet Tájékoztató Irodának a Nagy Honvédő Háború kezdetének második évfordulója alkalmával kiadott jelentése megállapította, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya halogatja a második front megnyitását. A jelentés hangsúlyozta, hogy „ha az európai második frontot még ez évben megnyitnák, ez meggyorsítaná a háború befejezését, következésképpen óriási mértékben csökkentené a Hitler-ellenes koalíció áldozatait".[541]

Közvetlenül a quebeci értekezlet előtt, 1943. augusztus 6-án a Pravdában A második frontról címmel szerkesztőségi cikk jelent meg. Ez részletesen kifejtette, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya sorozatosan megszegi a második front megnyitására tett ünnepélyes ígéreteit. A cikk ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a második front megnyitásának halogatásában egy kis, de befolyásos csoport a bűnös; az angol és amerikai népben megvan az elszántság, hogy a legaktívabban részt vegyen a fasizmus elleni harcban. „Szó sincs róla — állapította meg a cikk —, akadnak olyan társadalmi körök is — igaz, hogy szerfölött kis számmal —, amelyeknek korántsem érdekük a háború gyors befejezése. De természetesen ilyen nagy államügyekben nem szabad túlságosan sok szabadságot adni a fegyvergyárosoknak, hadiszállítóknak és másoknak, akik elsősorban saját önző magánérdekeiket tekintik, nem pedig a néptömegek érdekeit és nem a hitlerista járom alatt nyögő megszállt országok érdekeit."[542]

A quebeci értekezleten ismét megtárgyalták a második

541 Pravda, 1943. VI. 22.
542 Pravda, 1943. VIII. 6.

front megnyitásának kérdését. A szovjet hadsereg sikerei folytán az amerikai és angol vezető körök attól kezdtek tartani, hogy esetleg elkésnek, és a fasiszta megszállás alatt álló Európában megsemmisül a hitlerista rendszer. A monopoltőkések féltek a nyugat-európai néptömegek növekvő aktivitásától, és aggódtak amiatt, hogy elvesztik befolyásukat a háború utáni világban.

E körülményeket szem előtt tartva a quebeci értekezleten az amerikai küldöttség hajlott arra, hogy Európában, Franciaország északi partvidékén megnyissa a második frontot. Az amerikai imperialisták arra törekedtek, hogy Nyugat-Európában megszilárdítsák az amerikai befolyást, és lényegesen meggyengítsék Anglia állásait. Churchill továbbra is kitartott a balkáni invázió terve mellett, és nyíltan kijelentette, hogy meg akarja akadályozni „a szovjet behatolást erre a területre", mert ez ellenkezne az „angol és amerikai érdekekkel".[543] Churchill tervében nem volt nehéz felfedezni Angliának azt a törekvését, hogy uralkodó befolyásra tegyen szert Európában, és nyugati részéből kirekessze az amerikai versenytársat. Az Egyesült Államok képviselői Churchillel szemben annak a véleményüknek adtak kifejezést, hogy a szovjet hadsereg hamarosan kifullad, és nem nyomul előre messzire, és hogy az angol—amerikai erők mind Nyugat-, mind Délkelet-Európát időben elfoglalhatják.

A második front megnyitását halogató erők azonban ezúttal is felülkerekedtek. A quebeci értekezlet megerősítette azt a döntést, hogy a második front megnyitását 1944-re halasztják. Elhatározták, hogy a második front létrehozása helyett megkezdik az olaszországi hadjáratot.

A quebeci értekezleten az amerikai és az angol küldöttek eszmecserét folytattak Németország jövőjéről. Az angol kormány nevében Eden — azon a címen, hogy ezt maguk a németek önként kívánják — azt javasolta, hogy Németországot fel kell darabolni. Eden kijelentette Hullnak: „Kormányomnak nem rokonszenves az erőszakos feldarabolás, főként azért, mert gyakorlatilag megvalósíthatatlan"; szeretnénk „el-

[543] Cordell Hull: The Memoirs. II. kötet.

választani egymástól a különböző német államokat, ha ez önkéntesen történnék."[544] Tehát „az angolok komolyan tanulmányozták azt a kérdést, lehetséges volna-e természetes tényezőkkel elválasztani egymástól a német államokat".[545]

Az amerikai kormány szintén Németország felosztása mellett foglalt állást. Hull kijelentette, „Németországot gazdaságilag úgy kellene átszervezni, hogy az önkény kizárásával, Németország saját érdekében kifejlődjön a decentralizáció".[546] Az amerikai kormány külön tervet dolgozott ki Németország felosztására — a „Morgenthau tervet",[547] amelyet előterjesztett az értekezleten. E kérdésben az értekezlet nem határozott, további megvitatására pedig nem került sor.

Az értekezlet nagy figyelmet fordított a csendes-óceáni hadszíntér hadműveleteire. E kérdés megtárgyalásában Csang Kaj-sek képviselője is részt vett. De lényegében semmiféle újabb elhatározás sem született. A részvevők azt javasolták a csangkajsekistáknak, kíméljék erejüket és fegyvereiket a a polgárháború céljára. A Kuomintang-Kína küldötte kérte, hogy szállítsanak nekik több fegyvert. Az értekezlet utasította Stilwell tábornokot, hogy képezzen ki és szereljen fel újabb Kuomintang-hadosztályokat, és Észak-Burmában szervezze meg a támadást Japán ellen.

A burmai támadást Csang Kaj-sek csapatai hajtották végre. Ezeket a hegyláncon át túlnyomórészt repülőgéppel szállították a hadműveleti területre. Az angol parancsnokság Indiában állomásozó fegyveres erőit nem akarta bevetni a szomszédos Burma területén. Ez a taktika azzal magyarázható, hogy harcképes állapotban akarta megőrizni csapatait a háború végére, hogy felhasználhassa őket a népi ellenállás erői és az imperialista elnyomás alól felszabadulni törekvő gyarmati népek ellen. „Angliának azt a törekvését, hogy érintetlen állapotban őrizze meg tartalékait a háború befejezéséig, azok a célok szabták meg, amelyeket a háború folyamán tűzött maga elé — megőrizni a 14 millió négyzetmérföld terü-

544 Cordell Hull: The Memoirs. 1233. old.
545 Ugyanott, 1234. old.
546 Ugyanott, 1233. old.
547 Novoje Vremja, 1947. 19. sz. 27. old.

letu, tobb mint 550 millio lakosu angol gyarmatbirodalom serthetetlenseget "[548]

Az angol kormany tiltakozott a burmai tamadas ellen, mert felt, hogy az amerikai toke Burmaba is behatol Churchill javasolta, hogy mondjanak le a burmai tamadasrol es helyette a csendes-oceani hadszinter mas reszen tamadjanak Az Egyesult Allamok bizonyos dolgokban kenytelen volt engedni Anglianak a delkelet-azsiai szovetseges csapatok foparancsnokava Mountbatten angol tengernagyot neveztek ki es neki rendeltek ala a kinai—indiai hadszinteren mukodo csapatokat Stilwell tovabbra is megmaradt Kina lend-lease megbizottjanak, Csang Kaj-sek vezerkari fonokenek es a burmai csapatok parancsnokanak Az India es Kina kozti legi utat is o ellenorizte

A nemzetkozi helyzetet elsosorban a szovjet hadsereg gyozelmes tamadasa hatarozta meg A fasiszta Nemetorszag politikai es katonai vezetoi, akiket a Szovjetunió a tonk szelere juttatott, kapkodva kerestek a menekules utjat Ismet eloszedtek a „totalis mozgositast', fokozottan igyekeztek eket verni az antifasiszta koalicio tagjai koze, valamint erositeni kapcsolataikat az Egyesult Államok es Anglia Hitler-barat elemeivel, hogy segitsegukkel kulonbeket kossenek ezekkel az orszagokkal

1943 oszen a nemet gyarosok es a hitlerista vezetok Strassburgban, a „Rotes Haus' szalloban ertekezletet tartottak es azon nagyszabasu programot dolgoztak ki arra, hogy fegyverletetel eseten hogyan orizzek meg Nemetorszag hadiipari potencialjat es militarista kadereit A program arra a teljesen helyes feltetelezesre epult, hogy az amerikai es angol monopoltokesek tamogatni fogjak a hitleristak terveit E programnak szerves resze volt a „Himmler-terv', amely 1943 szeptemberi 10-en Puckler herceg Kotbus kozeleben, Berlintol 80 km-re levo kastelyaban keszult, ahol Himmler, Rundstadt, Mannstein, Brauchitsch, Kluge es Kleist tabornokokkal tanacskozott A „Himmler-terv lenyege az volt, hogy meg kell orizni a fasiszta vezeto reteget es a hitlerista tisztikart

[548] A nemzetkozi kapcsolatok a Tavol Keleten 1840—1849 Moszkva 1956 (2 kiadas) 591 old

és félig legális szervezeteket kell létesíteni, amelyeknek a háború utáni időben mindaddig kell működniük, amíg az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem köt nyílt szövetséget a német militarizmussal. A háború utáni időt Himmler és a fasiszta tábornoki kar csak rövid lélegzetvételi szünetnek tekintette a második és a harmadik világháború között.

3

1943-ban rohamosan növekedett a fasiszta megszállás alatt álló európai és ázsiai országok népeinek felszabadító mozgalma. A kommunista pártok egyre nagyobb néptömegeket serkentettek harcra országuk nemzeti függetlenségéért és szabadságáért. A Szovjetunió továbbra is segítette és támogatta a hitleristák által leigázott népek szabadságmozgalmát.

A nemzeti szabadságmozgalom fejlődése folytán a német fasiszta hadseregeket nemcsak a szovjet csapatok, hanem a megszállt országok népeinek hazafias erői is közvetlenül támadták.

A szovjet hadsereg győzelmei a hitlerista tömbön belül súlyos válságot idéztek elő, amely különös erővel mutatkozott meg Olaszországban. A 10 elit hadosztályból álló olasz hadsereg a szovjet—német arcvonalon teljesen megsemmisült. Olaszország elvesztette legjobb hadosztályait: a „Ravenna", „Celere", „Casseria", Sforza", „Pasubio" és „Torino" hadosztályokat. Mintegy 200 000 olasz katona és tiszt nem tért vissza a harcmezőről. Olaszország elvesztette gyarmatait, földközi-tengeri flottája pedig súlyos vereségeket szenvedett.

A szovjet hadsereg 1943 nyári támadása közvetlen hatással volt Olaszország helyzetére. Az Olasz Kommunista Párt hatalmas méretű antifasiszta mozgalmat szervezett. A hitleristák elleni harcban kommunisták vezette széles népfront alakult ki. A Keresztény Demokrata Párt, amely a háború után az olaszországi amerikai ügynökség uralkodó pártja lett, abban az időben nem csatlakozott az antifasiszta népfronthoz, és ellenségesen állt szemben vele. Ugyanilyen álláspontot fog-

lalt el az amerikai imperialistákkal szoros kapcsolatot tartó Vatikán is. A római pápa felszólította Olaszország népét, hogy engedelmeskedjék a fasiszta terrorlegényeknek és rágalmazta a kommunistákat. A pápa más megszállt országok népeihez is szózatot intézett, arra intve őket, hogy ne vegyenek részt az ellenállási mozgalomban.

1943. július 19-én Hitler Veronában találkozott Mussolinival. Mussolini kérte Hitlert, hogy fegyveres erővel segítse a hatalom megtartásában. De a szovjet hadsereg egyre jobban kibontakozó támadása miatt Hitler nem tudott segítséget nyújtani. Helyette egy olyan tervet javasolt, amely semmibe vette Olaszország érdekeit, és hadseregét a hitleri Németország érdekében kívánta felhasználni. Hitler azt javasolta, hogy adják fel Olaszország déli és középső részét, és az egész olasz hadsereget Paviában összpontosítsák, hogy ott összefüggő védelmi vonalat alakíthassanak ki az angol—amerikai csapatok ellen.

Ezalatt a nemzetközi reakció is tervet dolgozott ki az olaszországi fasiszta diktatúra megmentésére. Ez a terv az amerikai és angol vezető körök, az olasz monopoltőkések és a Vatikán közös műve volt. Spellman New York-i érsek, aki a közvetítő szerepét játszotta, 1943 februárjában vatikáni látogatás ürügyével Olaszországba utazott. A terv úgy szólt, hogy a fasiszta diktatúra fenntartása kedvéért el kell távolítani Mussolinit. Mind a Vatikán, mind a nyugati szövetségesek egyformán féltek az olaszországi forradalmi erők győzelmétől. Emiatt megegyeztek egymással, hogy Mussolinit félre kell állítani, de a fennálló rendszer szerkezetének néhány szükséges változtatással sértetlenül fenn kell maradnia.[549] A terv értelmében az olasz királynak le kellett mondatnia Mussolinit, és el kellett rendelnie letartóztatását.

1943. július 24-én Mussolini a fasiszta párt nagytanácsában beszámolt Hitlerrel folytatott megbeszélésének eredményeiről. A fasiszta „Duce" sürgette, hogy fogadják el Hitler követeléseit. Válaszként határozati javaslatot nyújtottak be Mussolini lemondásáról, amelyet szótöbbséggel megszavaztak.

[549] Lásd: Avro Manhattan A Vatikán a haladás ellen című könyvét.

Másnap letartóztatták a fasiszta diktátort. Churchill sietve dicsérő szavakat írt naplójába Mussoliniről, akivel huzamos ideig baráti levelezést folytatott.[550]

Mussolini bukása rendkívül fontos esemény volt Olaszország életében. Luigi Longónak, az Olasz Kommunista Párt egyik vezetőjének szavai szerint ez következménye volt az első nagy sztrájkoknak, amelyeket 1943 tavaszán a kommunisták vezetésével szerveztek Olaszország fő ipari központjaiban.[551] Az olasz munkásosztály hatalmas politikai erőként lépett a színre.

Olaszország új miniszterelnökévé az olasz fasizmus egy másik képviselőjét, Badoglio marsallt nevezték ki. Badoglio nyomban a kormány megalakulása után a következő körlevelet adta ki: „Mindenfajta megmozdulást kíméletlenül, csírájában el kell fojtani. Szakítani kell a záró kordonok, a hangjelek, a figyelmeztetés és a meggyőzés özönvíz előtti módszereivel. A csapatok kötelesek a rendbontók ellen harcrendben fellépni és minden figyelmeztetés nélkül távolról megnyitni a tüzet, nem riadva vissza aknavetők és tüzérség alkalmazásától sem, ugyanúgy, mintha ellenséggel állnának szemben. Semmilyen esetben sem szabad a levegőbe lőni, hanem egyenesen a célra, mint harci körülmények között, és ha bárhol akár egyes erőszakcselekmények fordulnak is elő a fegyveres erők ellen, a bűnösöket azonnal agyon kell lőni.[552] A néppel kíméletlenül leszámolni törekvő olasz monopoltőkések — hogy elejét vegyék a nép további megmozdulásainak — azt a látszatot keltették, mintha szakítottak volna a fasizmussal. De Badoglio miniszterelnökségének látszatreformjai túlságosan átlátszók voltak. Még a Daily Telegraph című angol lap is azt írta, hogy „a fasiszta törvények revíziójának és az új választójogi törvény kidolgozásának bohóc-kosztüme mögött Badoglio politikája a fasizmus kezére játszik".[553]

A német—olasz tárgyalások, amelyeket Hitler még Mussolinival kezdett, augusztus 6-án a Velence közelében levő

[550] Churchill: The Second World. War. V. kötet, 51. old.
[551] Az Olasz Kommunista Párt harmincéves fennállása és harca. 427. old., oroszul.
[552] Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 93. old., oroszul.
[553] The Daily Telegraph and Morning Post. 1943. VIII. 2.

Trevisóban folytatódtak. Olasz részről Guarilla, Badoglio kormányának külügyminisztere és Ambrosio, az olasz vezérkari főnök, német részről pedig Ribbentropp és Keitel voltak jelen. Németország azonban ezúttal sem tudta megadni azt a segítséget, amelyre Mussolini és Badoglio számított.

Badoglio megpróbálta elfojtani a nép mozgalmát és folytatni a háborút, de az olasz fasizmus válsága és az olasz nép fokozódó harca — a szovjet hadsereg győzelmének következményei — arra kényszerítette Badoglio kormányát, hogy szakítson Németországgal.

1943. augusztus 15-én Madridban titkos katonai megbeszélések kezdődtek Castellano tábornok, olasz kormánymegbízott és Anglia, valamint az Egyesült Államok képviselői között. A megbeszéléseket Lisszabonban folytatták és szeptember 3-án azzal fejezték be, hogy az olasz kormány és Eisenhower képviselői — az utóbbiak magukat az Egyesült Nemzetek képviselőinek nevezték — aláírták a fegyverszüneti egyezményt.

Az Olaszországgal kötött fegyverszüneti egyezmény csak formális volt, s egyetlen cikket sem tartalmazott, amely előírta volna az olasz fasizmusnak és a hosszú fasiszta uralom következményeinek felszámolását. Olyan kikötés sem szerepelt benne, hogy Olaszországnak legalább részben meg kell térítenie azt a kárt, amelyet az olasz agressziótól sújtott országok szenvedtek. Az egyezmény csupán azt mondta ki, hogy megszüntetik a harci tevékenységet, hazaszállítják a hadifoglyokat, leszerelik a flottát és a légierőt, és az Egyesült Államok, továbbá Anglia akadály nélkül használhatja az olaszországi repülőtereket és hadikikötőket.[554] A fegyverszüneti egyezményt szeptember 8-án tették közzé.

Az angol—amerikai csapatok szeptember 3-án megkezdték a partraszállást Dél-Olaszországban, ahol semmiféle ellenállásba nem ütköztek. Liddell Hart megállapítja, hogy „az appennini csizma orrán történt partraszállást hatalmas, de céltalannak bizonyult légitámadás előzte meg, ugyanis az egyetlen hadosztály, amely ezen a területen tartózkodott, néhány

[554] Pravda, 1943. IX. 13.

nappal a szövetséges csapatok átkelése előtt visszavonult északi irányba".[555] Ennek a partraszállásnak az volt a fő célja, hogy fenntartsa az olaszországi burzsoá-földesúri rendszert, konzerválja az olasz imperializmust.

Észak-Olaszországban azonban, ahol az olasz ipar nagy része összpontosul, a kommunisták vezetésével partizánmozgalom bontakozott ki. Az amerikai és az angol kormány azon a véleményen volt, hogy ha elfojtja a partizánmozgalmat, ez kellemetlen nemzetközi következményekkel jár és saját országa néptömegeit is felháborítja. Ezért jobbnak látta, ha az észak-olaszországi hazafiakkal való leszámolást a hitleri Németországra hagyja.

Az amerikai és angol csapatok lassúsága lehetővé tette a hitleristák számára, hogy benyomuljanak Olaszország északi és középső részébe. Az angol—amerikai parancsnokság felhívást intézett az olasz partizánokhoz, hogy szüntessék be az ellenállást, adják át fegyvereiket a hitleristáknak, térjenek haza és „várják meg a kedvezőbb időjárást". Az észak-olaszországi hazafiak azonban tovább harcoltak az ország felszabadításáért. Battaglia írja: „A szovjet hadsereg volt hadifoglyai, azoktól az egyszerű katonáktól kezdve, akik megadták a jelet a felkelésre, a Santa Maria Capua Vetere környékén elestek a harcban, az ismertebb emberekig, akik tartós emléket hagytak maguk után, minden habozás nélkül csatlakoztak a partizánmozgalomhoz. Cuneo tartományban egy szovjet őrnagy átvette a parancsnokságot a Paolo Braccini dandárhoz tartozó orosz harcosok felett... Kitörölhetetlen emléket hagyott maga után Fjodor, a liguriai partizánmozgalom egyik legbátrabb harcosa."[556]

Nem akadályozták meg a szövetségesek azt sem, hogy a németek ki ne szabadítsák a letartóztatott Mussolinit, aki Olaszország német megszállás alatt levő részében megalakította a „Salo" bábköztársaságot (az elnevezés Salo várostól, a „köztársaság" központjából származik). „A »Salo köztársaságot« — írja Battaglia — nem tekinthetjük a belső fejlődés

[555] Liddel Hart: A közvetett tevékenységek hadászata. 401. old., oroszul.
[556] Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 377—378. old., oroszul.

eredményének, és nem hasonlíthatjuk a korábbi fasiszta rendszerhez. Németországban született meg, és semmivel sem volt nagyobb jelentősége, mint sok más bábkormánynak, amelyet a nácik Európában alakítottak, és semmiben sem különbözött tőlük."[557]

Badoglio kormánya 1943. október 13-án hadat üzent Németországnak. Ugyanezen a napon hozták nyilvánosságra a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányának nyilatkozatát, amelyben azok velük együtt harcoló félnek ismerték el Olaszországot. Az arcvonal a félszigeten keresztül Nápolytól délre húzódott. Az amerikai és angol csapatok tevékenységét az olaszországi arcvonalon rendkívüli lassúság jellemezte. A hivatalos közlemény szerint a hadjárat ezen az arcvonalon „a terep nehézsége miatt lassú, kínos előnyomulássá"[558] változott, holott a nagyszámú és jól felfegyverzett angol—amerikai csapatokkal mindössze 10 német hadosztály állt szemben.

Még pontosabban jellemzi a szövetségesek hadműveleteit Kesselring, az olaszországi német csapatok volt parancsnoka. A következőket írja: „Amennyire kedvezők voltak a feltételek a szövetségesek részére, annyira jelentéktelenek voltak tényleges sikereik."[559]

Dél-Olaszország elfoglalása után az amerikai és angol vezető körök továbbra érvényben hagyták a fasiszta törvényeket. A hatalom az angol—amerikai gyarmati közigazgatás kezébe került, amely messzemenően igénybe vette az olasz fasiszta bűnösök szolgálatait. Az Egyesült Államok és Anglia dél-olaszországi politikája újból megmutatta, hogy az angol és amerikai imperialisták súlyos gyarmati elnyomást akarnak kényszeríteni az európai népekre, sárba tapossák nemzeti jogaikat és szuverenitásukat; ez a politika szemléltetően bizonyította, milyen nagymértékben rokonszenveznek az amerikai és angol vezető körök a fasiszta diktatúrával. Battaglia azt írja, hogy „Churchillnek »pacifikált« Olaszországra volt szük-

[557] Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 168. old., oroszul.
[558] General H. Maitland Wilson's Report to the Combined Chiefs of Staff on the Italian Campaign, 8th January 9—10th May 1944. 1. old.
[559] A második világháború eredményei. 104. old., oroszul.

sége, vagyis cselekvésképtelen Olaszországra; erre a kártyára szüksége volt nemzetközi játékában, amelynek az volt a célja, hogy Olaszországot hídfővé változtassa a Balkán elleni támadáshoz".[560]

Ennek ellenére Olaszország fegyverletételének kimagasló nemzetközi jelentősége volt. A szovjet hadsereg a hitleri Németország felett aratott győzelmeivel kiütötte Olaszországot a fasiszta tömbből, és szétzúzta a fasiszta „tengelyt". Olaszország fegyverletétele példát mutatott Németország megmaradt szövetségeseinek, és előrevetette árnyékát az egész fasiszta tömb elkerülhetetlen széthullásának.

A szovjet hadsereg Olaszország fegyverletételét előidéző győzelmeinek nemzetközi jelentősége a sikeres korzikai felkelésben is megmutatkozott. A francia szigeten a fegyveres felkelés 1943. szeptember 8-án kezdődött a kommunisták vezette Nemzeti Front korzikai bizottságának felhívására. A felkelő osztagok parancsnoka a kommunista François Vittorio, a spanyolországi 14. nemzetközi dandár egykori komisszárja volt. A körülbelül egy hónapig tartó elkeseredett harcok során a korzikai hazafiak 115 000 katonából és tisztből álló nagy ellenséges erőket semmisítettek meg. Ezzel szemben Korzika lakossága, a csecsemőket is beszámítva, alig tett ki 300 000 főt. A Korzikában tartózkodó fasiszta csapatok sem számban, sem fegyverzetben nem maradtak el azok mögött az olasz—német hadosztályok mögött, amelyek ellen az amerikai és angol csapatok Észak-Afrikában hét hónapig harcoltak.[561]

Korzika igazgatását az újonnan választott prefektúra-tanács vette át; mindenütt megalakultak a törvényhatóságok, amelyeket a kommunisták vezettek. Korzika volt Franciaország első területe, amely felszabadult az ellenség megszállása alól.

[560] Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 275. old., oroszul.

[561] Choury: Tous bandits d'Honneur! Résistance et Libération de la Corse (juni 1940—octobre 1943). Paris, 1956.

Tizenharmadik fejezet

A TEHERÁNI ÉRTEKEZLET

1

A szovjet hadsereg 1943-ban aratott győzelmei valóban azt ígérték, hogy hamarosan befejeződik a második világháború. Ezért a szovjet külpolitika előtt most már az a közvetlen feladat állt, hogy megkezdje a harcot a háború utáni világ demokratikus berendezéséért. Ennek alapelveit a párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány ebben az időben dolgozta ki. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 26. évfordulóján a szovjet békeprogramot ismertetve Sztálin a következőket mondta: „.... Szövetségeseinkkel együtt tartozunk:

1. felszabadítani Európa népeit a fasiszta hódítók uralma alól és támogatni őket abban, hogy a fasiszta leigázók által szétdarabolt nemzeti államaikat visszaállítsák; Franciaország, Belgium, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Lengyelország, Görögország és más német iga alatt levő államok népeinek újra szabadoknak és függetleneknek kell lenniük;

2. teljes jogot és szabadságot biztosítani Európa felszabadított népeinek arra, hogy állami berendezkedésük kérdését ők maguk oldják meg;

3. intézkedni, hogy a fasiszta gonosztevők, akik a mostani háborúért és a népek szenvedéseiért felelősek, bármelyik országban rejtőznének is el, minden elkövetett gazságukért szigorú büntetésben és megtorlásban részesüljenek;

4 olyan rendet teremtenı Europaban, amely teljesen kizarja Nemetorszag reszerol minden ujabb agresszio lehetoseget

5 letrehoznı az europaı nepek kolcsonos bizalmon es kolcsonos segitsegen alapulo tartos gazdasagı politikaı es kulturalis egyuttmukodeset a nemetek altal elpusztitott gazdasag es kultura helyreallitasa celjabol' [562]

A szovjet kormany mar 1943-ban kovetkezetesen harcolt a haboru utanı vilag demokratikus berendezeseert

Viszont az amerikaı es angol vezeto korok egyre jobban felfedtek imperialista terveiket Mivel nyugtalanitotta oket a nepek egyre jobban fejlodo szabadsagharca, heves tamadast inditottak a nemet megszallas alatt levo orszagok hazafias mozgalma ellen

Tovabbra is szabotaltak a masodik front megnyitasat, es mind elenkebb tevekenyseget fejtettek ki a Balkanon Az amerikaı imperializmus egyre erotel jesebben harcolt a vilaguralomert Az Egyesult Allamokban a legtel jesebb titokban folytak a bakteorologia es az atomfegyver gyartasanak elokeszuletei Az Egyesult Allamok es Anglia kepviseloinek quebeci ertekezleten megtargyaltak az atomfegyver alkalmazasanak lehetosegeit is Az amerikaı kormany a koltsegvetesi eloiranyzat oriasi hanyadat arra forditotta, hogy tamaszpontokat letesitsen a foldkerekseg minden reszen, s erositse a hadiflottajat es legierejet

Az amerikaı monopoliumok a haboru egesz ideje alatt szoros kapcsolatot tartottak fenn a nemet monopoliumokkal. Azoknak az amerikaı cegeknek a jegyzekeben, amelyek a masodik vilaghaboru alatt segitseget nyujtottak a hitleri Nemetorszagnak, 239 nagy amerikaı troszt neve szerepel [563]

1943 szeptembereben az amerikaı es az angol kormany titkos egyezmenyt irt ala a fasiszta magyar kormany kapitulaciojanak felteteleirol Az angol es amerikaı imperialistak azt terveztek hogy Magyarorszagon a haboru után is fenntartjak

[562] Sztalin A Szovjetunio honvedo haborujarol Szikra 1949 119—120 old

[563] Howard Watson Ambuster Treason s peace German Dyes and American Dupes New York 1947

a reakciós rendszert, és azt a saját érdekeiknek rendelik alá. Az egyezménynek az angol—amerikai csapatok balkáni partraszállása után kellett volna érvénybe lépnie.[564]

Churchill 1943 őszén több megbeszélést folytatott Bevin munkáspárti vezetővel és Smuts tábornokkal, a Dél-Afrikai Unió akkori miniszterelnökével egy szovjetellenes nyugati tömb megalakításáról. Smuts 1943. november 25-én az angol parlament zárt ülésén beszédet mondott, amelyben indítványozta e tömb megteremtését. A megbeszélésekbe ezután az emigráns belga, holland, luxemburgi és francia kormányt is bevonták.

Az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek tárgyalásairól a Szovjetuniót kirekesztették. Ezeken a tárgyalásokon szigorúan titokban szovjetellenes és demokráciaellenes terveket dolgoztak ki. A közvélemény előtt azonban úgy tüntették fel, mintha ezek a tárgyalások a második front megnyitását szolgálnák. A quebeci értekezlet után a Times ezt írta: „A Quebecben hozott döntések fontossága abban rejlik, hogy lehetővé teszik annak a stratégiának fokozott ütemű folytatását, amelynek célja elsősorban Hitler megsemmisítése, s emellett arra is módot nyújtanak, hogy elegendő erőt őrizzenek meg a nagyszabású távol-keleti hadműveletek céljára."[565]

Az Egyesült Államok és Anglia vezetői között heves harc dúlt. Erről a harcról Eisenhower ezt írta naplójában: „Kimerít az a harc, amely azért folyik, hogy minden érdekelt egyformán értelmezze a háború hadászati céljait. Mindenki túlságosan sokat foglalkozik a csak saját magát érintő apróságokkal."[566] De Gaulle így fakadt ki az angolok ellen: „Nehéz elképzelni, mennyire gazdag az angol diplomácia olyan módszerekben, amelyekkel nyomást lehet gyakorolni a szövetségesre; egymást váltja a fenyegetés, a kedvesség, az ultimátum és az engedmény... Minden magas állású angol másként alkalmazza a maga teátrális módszereit, de mindegyikük elsőrendű művész... A fő nehézség az, hogy az angol diplomaták és tábor-

564 Montgomery: Hungary the Unwilling Satellite, New York, 1947.
565 The Times, 1943. VIII. 28.
566 Matloff és Snell: A hadászati tervezés az 1941—42. évi koalíciós háborúban. 182. old., oroszul.

nokok szamara sohasem letezik olyan kozos szovetsegesi ugy, amelyben szilardan es visszavonhatatlanul dontenenek Az angolokkal megbeszelt elhatarozasokat — barmilyenek legyenek is azok — sohasem szabad veglegesnek tekinteni [56] Ingersoll azt irta, hogy „ csak veg nelkuli megbeszelesek voltak Ha az ember megprobalt volna belecsapni ebbe a tehetetlensegbe az csak annyi lett volna mintha belevagna az oklet egy zsak nedves tragyaba, egy keves kijon belole, egy kisse osszerazodik de ahogy az ember kiveszi az oklet, azonnal visszanyeri regi formajat Csak eppen ugy erzi az ember, hogy osszepiszkitotta magat ' [568]

A neptomegeket felhaborította hogy az amerikai es az angol kormany szabotalta a masodik front megnyitasat, a Szovjetunio nelkul folytatott kulontargyalasaikat egybehangzoan elitéltek Az amerikai es az angol kozvelemeny tartozkodoan fogadta a quebeci ertekezlet hatarozatait, sokan azt mondtak hogy a konferenciaknak nem lesz ertelmuk, „amig ules a Szovjetunio karosszeke '.

Nyilvanvaloan rendellenes dolog volt hogy a szovjet—angol—amerikai antifasiszta koalicio tagjai eveken at nem targyaltak meg kozosen a hadviseles kerdeseit Ezert teljes mertekben az amerikai es az angol kormany volt a felelos A Szovjetunio nemcsak allandoan hangoztatta, hogy kesz kozosen megtargyalni a haboruval osszefuggo minden kerdest, hanem megfelelo gyakorlati lepeseket is tett

Az Egyesult Allamok es Anglia kormanya azt a latszatot probalva kelteni hogy reszukrol nincs akadalya a kozos tanacskozasnak, tobb izben is javasolta a kozos ertekezlet osszehivasat Ezek a javaslatok azonban minden esetben komolytalanok voltak

Peldaul 1941 december 16-an az Egyesult Allamok elnoke azt inditvanyozta hogy december 17-re hivjak ossze Kina, a Szovjetunio, Anglia, Hollandia es az Egyesult Allamok kepviselőinek értekezletet Csunkingba es az ertekezlet eredmenyeit legkesobb december 20-ig kozoljek az illetekes korma-

[567] De Gaulle Memoires de Guerre L Apelle 139—141 old
[568] Ingersoll Szigoruan titkos 23 old

nyokkal A szovjet kormany azt valaszolta hogy egy nap alatt lehetetlenseg ertekezletet osszehivni Egyuttal azt is kerte hogy az Egyesult Államok kozolje az ertekezlet celjat [569] Valaszt azonban nem kapott.

Kesobb az Egyesult Allamok es Anglia kormanya azt javasolta, hogy hivjak ossze a Szovjetunio, az Egyesult Allamok es Anglia kormanyfoinek ertekezletet A kormanyfok ertekezlete elott azonban a miniszthereknek es katonai szakertoknek kellett volna tobb gyakorlati kerdest megtargyalniuk Az ertekezlet helyeul a nyugati kormanyok tobb helyseget neveztek meg, amelyek nem voltak elfogadhatok a Szovjetunio szamara, mert nagyon tavol fekudtek — Fairbanks (Alaszka) Kairo Khartum, Aszmara (Eritrea), Bagdad, Ankara 1943 junius 18-i uzeneteben meg Churchill is nyiltan kijelentette, hogy helyesen jart el a szovjet kormany, hogy nem fogadta el ezeket a meghivasokat, s tustent egy masik helyet nevezett meg a Skocia eszaki reszen fekvo Scapa Flow-i haditengereszeti tamaszpontot [570]

A szovjet kormany sikerei arra kenyszeritettek az angol es az amerikai kormanyt hogy a szovjet kormannyal kozosen megvizsgalja a legfontosabb nemzetkozi problemakat 1943 masodik feleben a Szovjetunio, az Egyesult Államok es Anglia kepviseloi tobbszor is talalkoztak egymassal Megbeszeleseik szemleltetoen igazoltak, hogy lehetseges es szukseges a ket kulonbozo tarsadalmi rendszerhez tartozo allamok nemzetkozi egyuttmukodese

1943 oktober 19 es 30 kozott Moszkvaban ertekezletet tartott a Szovjetunio, az Egyesult Allamok es Anglia kulugyminisztere

A moszkvai ertekezlet fo temaja a harom nagyhatalom katonai egyuttmukodese volt A Szovjetunio surgette, hogy rovidtsek meg a hitleri Nemetorszag es csatlosai elleni haborut Az Egyesult Allamok es Anglia kepviseloi semmilyen ervet sem tudtak felhozni a szovjet javaslatok ellen Az ertekezletrol kiadott hivatalos kozlemeny leszogezte, hogy a ha-

569 Üzenetvaltas II kotet 13 old
570 Ugyanott I kotet 161 old

rom kormany a legelsorendubb celnak a haboru befejezesenek meggyorsitasat"[571] tekintı

Az ertekezletnek az a hatarozata, hogy a haború mielobbi befejezese vegett a harom hatalom legszorosabb katonai egyuttmukodesere van szukseg, ujabb lehetosegeket nyitott a nemzetkozi egyuttmukodes fejlesztesere, es megkonnyitette a szovjet diplomacianak az europai masodik front megnyitasaert folytatott harcat

Az ertekezlet szuksegesnek nyilvanitotta a nemzetkozi egyuttmukodes fejleszteset a haboru utani idoszakban is A hivatalos kozlemeny hangsulyozta, hogy „sajat nemzeti erdekbol es minden bekeszereto nemzet erdekeben a hadviseles vegett most kialakitott szoros egyuttmukodest a hadmuveletek befejezese utani idoszakban is folytatni kell, es csak ezen az uton lehet elerni a beke fenntartâsat es a nepek politikai, gazdasagi es tarsadalmi eletenek teljes fejlodeset"[572]

A harom hatalom haborus egyuttmukodesenek egyik fontos kerdeset mar a konferencia megnyitasanak napjan megoldottak 1943 oktober 19-en Londonban alairtak a Szovjetunioba iranyulo szallitasokra vonatkozo harmadik egyezmenyt Az egyezmeny megkoteset megelozo targyalasok alatt a szovjet kormany felhivta az amerikai es az angol kormany figyelmet arra, hogy a szallitasok 1943-ban az elozo evhez viszonyitva nemcsak hogy nem novekedtek, hanem ellenkezoleg, csokkentek ami egyaltalan nincs osszhangban a szovjet hadsereg tamado hadmuveleteinek mereteivel Az ujabb egyezmeny a szallitasok jelentos noveleset iranyozta elo

A harom kulugyminiszter moszkvai ertekezleten fontos helyet foglaltak el a kelet-europai kerdesek Churchill utasitasara Eden angol kulugyminiszter megprobalta megszerezni a Szovjetunio es az Egyesult Államok hozzajarulasat ahhoz, hogy az angol hadsereg a torok csapatokkal egyutt benyomuljon Delkelet-Europaba Szovjet reszrol megallapitottak, hogy az angol csapatok delkelet-europai benyomulasat korantsem

571 A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt I kotet 412 old oroszul
572 Ugyanott

katonai megfontolasok hanem olyan celok diktaljak, amelyeknek semmi kozuk sincs a nepek igazi kivansagaihoz es erdekeihez A Szovjetunio ragaszkodott ahhoz hogy Nyugat-Europaban nyissak meg a masodik frontot

Az Egyesult Allamok es Anglia kepviseloi megprobaltak ravenni a szovjet kormanyt hogy allitsa helyre a diplomaciai kapcsolatot a szovjetellenes emigrans lengyel kormannyal Ebben termeszetesen nem az a cel vezerelte oket, hogy javuljon a szovjet—lengyel viszony, hanem az a torekves hogy a felszabadult Lengyelorszagban megteremtsek a londoni emigrans korok uralmat E javaslatokat a szovjet fel nem fogadta el

Az Egyesult Allamok es Anglia kepviseloi — a ket orszag vezeto korei kozti sulyos nezetelteresek ellenere — kozosen azt javasoltak, hogy teremtsek meg a dunai foderaciot, vagyis Ausztria vezetesevel egyesitsek a delkelet-europai orszagokat Mas szoval a nyugati hatalmak azt terveztek hogy feltamasztjak a regi Osztrak—Magyar Monarchiat — ezt a mestersegesen , osszetakolt allamot' E terv ertelmi szerzoi az amerikai monopoltokesek es a veluk szoros kapcsolatban allo Vatikan voltak

Az amerikai vezeto korok es a Vatikan 1942-ben nagy buzgalommal megkezdtek a Habsburg-monarchia restauraciojara es egy kozep-europai katolikus allam megteremtesere vonatkozo tervek kidolgozasat Ugy terveztek, hogy az uj allam tagjai Ausztria, Magyarorszag, Bajororszag, Csehszlovakia, Jugoszlavia es mas allamok lesznek Az allamszovetsegnek azt a szerepet szantak, hogy a Vatikannal szoros kapcsolatban allo amerikai imperialistak europai politikajanak fo eszkoze legyen , Roosevelt elnok — ugy egy angol tortenesz — az Osztrak—Magyar Monarchia megszunteteset az elso vilaghaboru utan elkovetett egyik legdurvabb hibanak tekintette A Dunamedence egyesitese celjabol egy dunai konfoderacio megteremteset tervezte Nem volt erdeke a Habsburg-uralom helyreallitasa, de ketsegtelenul nem ellenezte volna ha az megkonnyiti az ujjaszervezest [573]

[573] Montgomery Hungary the Unwilling Satellite 115 old

Az Egyesült Államok kormánya nemcsak hogy nem szállt szembe a Habsburgok törekvéseivel, hanem buzgón támogatta is őket. Roosevelt elnök még 1940-ben a Fehér Házban tüntetően fogadta Habsburg Ottót, az „Osztrák—Magyar Monarchia" trónkövetelőjét, akivel attól kezdve az Egyesült Államok hadügyminisztériuma hivatalos levelezésben állt. 1942 novemberében az amerikai hadügyminisztérium megbízásából Habsburg Ottó megkezdte az „osztrák légió" szervezését, amelynek Délkelet-Európában kellett volna harcolnia. A „légió" felállításának terve azonban megbukott. Ennek ellenére az Egyesült Államok kormánya továbbra is hivatalosan együttműködött a Habsburgokkal és más osztrák—magyar legitimistákkal. A Habsburg-monarchia helyreállításának tervét különösen a Vatikán támogatta. Spellman New York-i érsek ezt a tervet 1943 februárjában, római látogatása alatt az amerikai kormány megbízásából részletesen megtárgyalta XII. Pius pápával.

Jellemző, hogy az amerikai kormánynak volt egy másik terve is Ausztriát illetően, nevezetesen az, hogy maradjon meg Németország kötelékében. Allen Dulles Hohenlohe herceggel folytatott megbeszélés során említést tett erről a tervről. De végeredményben mindkét tervnek egy célja volt: az Egyesült Államok olyan erőt akart létrehozni Európában, amelyet bármikor felhasználhatott volna az amerikai monopoltőkések újabb agressziójának érdekében. Az osztrák—magyar birodalmat azért akarták feltámasztani, hogy az a fekete reakció eszköze legyen a Szovjetunió ellen, az imperializmus támasza az európai demokrácia ellen, olyan központ, ahonnan az amerikai vezető körök érdekében a katolikus népbutítást terjesztették volna Közép- és Délkelet-Európában.

A szovjet kormánynak a moszkvai értekezleten kifejtett véleményét a népek érdekei, az európai béke biztosításának érdekei diktálták. A Szovjetunió képviselői rámutattak arra, hogy az államrendszer egyik vagy másik formájának megválasztása az érdekelt országok népeinek a dolga, s ezért e kérdésekben helyettük és nélkülük teljesen helytelen volna dönteni; szerfölött veszélyes és igazságtalan lenne, ha külső beavatkozással és nyomással mesterségesen ilyen vagy olyan

„föderációkat" létesítenénk. A Szovjetunió nyilatkozat-tervezetet terjesztett az értekezlet elé Ausztriára vonatkozólag, és kiharcolta, hogy az angol és amerikai kormány elfogadja azt.

A nyilatkozatban a három kormány kijelentette, hogy Ausztriát ismét szabadnak és függetlennek szeretné látni, és lehetővé akarja tenni az osztrák népnek, valamint más, vele szomszédos, hasonló probléma előtt álló államoknak is, hogy megtalálják azt a politikai és gazdasági biztonságot, amely egyetlen alapja a tartós békének.[574]

A nyilatkozat lehetővé tette, hogy Ausztria a háború után ismét visszanyerje állami önállóságát, és megszűnjék a németek uralma az országban, amit annak idején az imperialista hatalmak elismertek. A Szovjetunió a háború után is kitartott a nyilatkozat elvei mellett, s harcolt az osztrák nép nemzeti jogaiért, az újabb angol—amerikai és nyugatnémet Anschluss-tervek ellen.

A nyilatkozat egyuttal leszögezte: „... Felhívjuk Ausztria figyelmét arra, hogy nem kerülheti el azt a felelősséget, amellyel tartozik azért, hogy részt vett a hitleri Németország oldalán a háborúban, és hogy a végleges rendezésnél feltétlenül figyelembe veszik, mivel járult hozzá saját felszabadulásához."[575]

A moszkvai értekezleten az amerikai küldöttség javaslatot terjesztett elő a gyarmatok kérdésében. Az amerikai vezető körök a gyarmati népek védelmezőinek mezében akartak tetszelegni, hogy aláaknázzák az angol és francia imperialistáknak a keleti népek feletti uralmát, és saját gyarmati uralmukat kényszeríthessék rájuk. Az Egyesült Államok javasolta, hozzanak határozatot minden önállóságra törekvő nép függetlenségének biztosítására. A szovjet küldöttség rokonszenvezett az amerikai javaslattal, mert úgy vélte, hogy a gyarmati népek ezt a határozatot felhasználhatják az idegen uralomtól való megszabadulásuk érdekében. Az angol fél azonban tiltakozott a gyarmati kérdés megtárgyalása ellen, ezért az lekerült a napirendről.

[574] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet. 417. old., oroszul.
[575] Ugyanott.

A három külügyminiszter moszkvai értekezlete azzal a kérdéssel is foglalkozott, miképpen teremtsék meg az általános biztonságot a háború utáni időszakban, és milyen nemzetközi szervezet legyen hivatva ennek a feladatnak a megoldására. Az Egyesült Államok kormánya aktívan részt kívánt venni ebben a nemzetközi szervezetben. Az amerikai kongresszus egy hónappal az értekezlet előtt elfogadta a Fullbright-javaslatot, amely kimondta, hogy „kívánatos volna egy megfelelő nemzetközi gépezet létrehozása, amely kellő hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy megteremtse és fenntartsa az igazságos és hosszan tartó békét az összes nemzetek között, és amelyben az Egyesült Államok részt vesz...”[576] Miközben az Egyesült Államok máris azt tervezte, hogy magához ragadja a vezető szerepet ebben a nemzetközi szervezetben, Anglia kormánya sem akarta feladni a Népszövetségben elfoglalt pozícióit. Churchill utasításában, amelyet Edennek adott a moszkvai tárgyalásokra vonatkozóan, ez állt: „Határozottan a Népszövetség redszere mellett vagyunk.”[577]

A moszkvai értekezlet nem értett egyet Churchill véleményével, és nyilatkozat-tervezetet dolgozott ki az általános biztonságról. Ezt a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia képviselőin kívül Kína képviselője is aláírta. A nyilatkozat szükségesnek nyilvánította, hogy „minél hamarabb megalakítsák az összes békeszerető államok szuverén egyenlőségének elvén alapuló általános nemzetközi szervezetet a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából”.[578]

A nyilatkozatnak fontos történelmi jelentősége volt. Nemcsak elismerte az Egyesült Nemzetek Szervezete megalakításának szükségességét, hanem működésének legfontosabb elveit is meghatározta; kimondta, hogy az ENSZ szuverén államok nemzetközi együttműködésének szerve lesz, amelynek feladata a béke és a biztonság fenntartása. A négy hatalom kormánya ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a jövőben tanácskozik és együttműködik egymással „abból a célból is,

[576] Pravda, 1943. IX. 27.
[577] Churchill: The Second World War. V. kötet. 282. old.
[578] A Szovjetunio külpolitikája a honvédő haboru alatt. I. kötet. 415. old., oroszul.

hogy a háború utáni időben általános egyezményt kössön a fegyverzet szabályozására".[579]

A négyhatalmi nyilatkozat 6. pontja az általános biztonságról szólt és kimondta, hogy az illető kormányok „a háború befejezése után... nem fogják alkalmazni fegyveres erőiket más államok területén, csakis kölcsönös tanácskozás után és a jelen nyilatkozat által előírt célok érdekében".[580]

Mint ismeretes, az Egyesült Államok és Anglia, a nyilatkozatot semmibe véve katonai támaszpontokat létesített más államok területén és számos országban fegyveres erőket tart. Ünnepélyesen vállalt kötelezettségét az Egyesült Államok azonban legdurvábban a szabadságszerető koreai nép ellen elkövetett agresszióval szegte meg. Ebben Anglia is részt vett.

Olaszország fegyverletétele azt mutatta, hogy a német fasizmus ügye elveszett ügy, és az általa teremtett véres „új rend" a bukáshoz közeledik. De az amerikai és angol vezető körök Olaszország csapataik által megszállt részén antidemokratikus politikát folytattak, ami ártott az egész antifasiszta koalíció ügyének, s arról tanúskodott, hogy a két hatalom saját céljainak elérésére törekszik. A szovjet kormány megfelelő háromhatalmi szerv felállítását javasolta, hogy gátat vessen az efféle szeparatizmusnak, és biztosítsa a három ország politikájának összehangolását. Ennek eredményeképpen a moszkvai értekezlet elhatározta, hogy az európai kérdések tanulmányozására és megfelelő közös javaslatok kidolgozására londoni székhellyel megalakítja az európai konzultatív bizottságot. Egyuttal külön konzultatív tanácsot hoztak létre az olasz kérdés tanulmányozására. E tanács a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, a Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság, Görögország és Jugoszlávia képviselőiből állt.

Az értekezlet hosszú vita után elfogadta az Olaszországról szóló nyilatkozatot. Bár a nyilatkozatnak voltak kompromisszumos vonásai, elfogadása a demokratikus erők nagy győzelmét jelentette, mert meghatározta Olaszország demok-

[579] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. I. kötet. 415. old., oroszul.
[580] Ugyanott.

ratizalasa es az olasz fasizmus maradvanyainak es egesz oroksegenek megsemmisitese erdekeben teendo intezkedeseket

A nyilatkozat jelentosegerol Battaglia a kovetkezoket irta Ez az okmany igen fontos azert, mert Olaszorszag helyzetet illetoen fenyt deritett a legkenyesebb es legbonyolultabb kerdesekre Mindenekelott unnepelyesen elismerte azt a harcot, amelyet az olasz nep legaktivabb resze vivott a bekeert, a fasizmus ellen Megcafolta azt az allitast, hogy az olasz nep engedelmeskedett a fasiszta botnak es lelkesen udvozolte a fasiszta rendszer kalandjait mindaddig, amig jol ment a dolga, megcafolta tovabba azt a masik, ugyanolyan hazug de jobban alcazott állitast is, hogy a fasizmussal csak kevesen szalltak szembe — csak a tudatos es felvilagosult egyenek Most eppen ellenkezoleg — es teljesen helyesen — a lakossag egesz retegeinek ellenallasárol tortent emlites, es bar a diplomaciai ovatossag nem engedett meg tobbet, konnyen ertheto volt, hogy a lakossagnak ezen a retegein elsosorban a munkasosztalyt ertik Ebbol az elismeresbol teljes hatarozottsaggal kovetkezett a nep ezen elenjaro reszenek az a joga, hogy kepviseloit elkudje a kormányba, es reszt vegyen a harc vezeteseben, mind a jelenben, mind a jovoben "[581]

A nyilatkozat veget vetett az angol—amerikai katonai kozigazgatas olaszorszagi mukodésenek, es kesobb az angol—amerikai csapatok franciaorszagi partraszallasa utan megkimelte a francia nepet ennek a gyarmati rendszernek az alkalmazasatol 1944 februar 11-en Dél-Olaszországban az olasz kormany vette at a hatalmat

Az ertekezlet a Szovjetunio javaslatara elfogadott egy nyilatkozattervezetet, amely felelosse tette a hitleristakat az altaluk elkovetett gaztettekert A nyilatkozat kimondta, hogy a haborus bunosoket azoknak a nepeknek kell szigoru buntetessel sujtaniuk, amelyek ellen az eroszakot elkovettek, a haborus fobunosoket pedig a szovetseges hatalmak kozosen vonjak bunvadi felelossegre A nyilatkozat hangsulyozta, hogy a haborus bunosok nem menekulnek meg az igazsagos

581 Battaglia Az olasz ellenallasi mozgalom tortenete 183—184 old oroszul

felelossegre vonastol, mert „a harom szovetseges hatalom bizonyara meg a vilag vegen is megtalalja es a vadlok kezere adja oket, hogy megtortenhessek az igazsagszolgaltatas" [582]

Ennek a nyilatkozatnak az elfogadasa nemcsak a nemet haborus bunosokre, hanem partfogoikra is sulyos csapast mert

A kulugyminiszterek moszkvai ertekezletenek fontos szerepe volt az antifasiszta koalicio torteneteben Ez az ertekezlet a nemzetkozi egyuttmukodes gyakorlati megvalosulasa volt, szemlelteto bizonyiteka annak, hogy ez az egyuttmukodes lehetseges es fontos Az ertekezlet hatarozatai tamogattak a halado eroknek a haboru utani vilag demokratikus berendezeséert vivott harcat elosegitettek az angol– szovjet—amerikai koalicio erosodeset es megsemmisito csapast mertek e koalicio ellensegeire ,Az ertekezlet — irta a Pravda — teljesitette feladatat valamennyi szabadsagszereto nep erdekeben meg jobban tomoritette a szovetsegesek eroit "[583]

2

A moszkvai ertekezlet elokeszitette a harom allam vezetoinek elso, teherani talalkozasat, amely meg jobban megszilardította az antifasiszta koaliciot A teheráni ertekezletet a szovjet hadsereg ragyogo gyozelmei es azok a sikerek tettek lehetove amelyeket a szovjet kulpolitika aratott a koalicio erositeseert es a nemzetkozi egyuttmukodes fejleszteseert folytatott harcaban A talalkozot ezenkivul az amerikai es angol neptomegek is ohajtottak

Utban Teheran fele Churchill, Roosevelt es kiseretuk 1943 november 22-tol 26-ig Kairoban tanácskozott Ezen az ujabb kulontanacskozason a reszvevok megprobaltak lekuzdeni a koztuk levo ellenteteket hogy a teherani ertekezleten kozosen lepjenek fel a masodik front kerdeseben Ez a kiserlet nem jart eredmennyel Az amerikai kormany egyre hata-

[582] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt I kotet 419 old oroszul
[583] Pravda 1943 XI 2

rozottabban elutasította Churchill „balkáni stratégiáját". Komolyan aggódott ugyanis amiatt, hogy elkésnek a nyugat-európai invázióval. Roosevelt elnök ezekben a napokban azt mondta fiának, hogy Európába nyugatról kell behatolni. Ha ugyanis Oroszországban továbbra is úgy mennek a dolgok, mint most, akkor a jövő tavasszal esetleg már nem is lesz szükség második frontra![584]

Csang Kaj-seket szintén meghívták Kairóba a távol-keleti probléma megvitatása céljából. Az Egyesült Államok megígérte, hogy a jövőben is szállít neki fegyvert, és kölcsönöket bocsát rendelkezésére.

Ezzel kapcsolatban teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy az amerikai és az angol kormány nem Csang Kaj-seknek a japán megszállók, hanem a felszabadult kínai területek elleni hadműveletei iránt tanúsít fokozott érdeklődést. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői igyekeztek kipuhatolni a kínai diktátor szándékait és terveit, meggyőződni arról, eltökélte-e magát arra, hogy megfelelő erőket gyűjt a polgárháborúhoz.

A csendes-óceáni hadszíntér hadműveleteit illetően ismét felszínre törtek az amerikai—angol ellentétek. Az angol kormány aggódva szemlélte az amerikai imperializmus Délkelet-Ázsiában tanúsított fokozódó aktivitását, és igyekezett megakadályozni az amerikai csapatoknak Burma északi részében való előnyomulását. Emellett Churchill tengeri deszant-hadműveletek végrehajtását követelte, arra spekulálva, hogy az amerikai flotta segítségével visszaszerezheti a délkelet-ázsiai angol gyarmatbirtokokat. Mountbatten angol főparancsnok Roosevelttel folytatott megbeszélése során sürgette az amerikai hadiszállítások nagymértékű növelését.

A harc azzal ért véget, hogy Anglia kénytelen volt elfogadni az amerikaiak észak-burmai hadműveleteinek tervét, ami azt jelentette, hogy létrejöttek a feltételek az amerikai befolyás terjedéséhez a délkelet-ázsiai angol birtokokon.

Kairóban az Egyesült Államok, Anglia és Kína képviselői közös nyilatkozatot fogalmaztak meg, amelyet 1943. december 1-én hoztak nyilvánosságra. A nyilatkozat hangsú-

[584] Lásd Elliot Roosevelt: Ahogy apám látta.

lyozta a harom hatalom celja az hogy „megfossza Japant az osszes csendes-oceani szigetektol, amelyeket az 1914 evi elso vilaghaboru kitorese ota elfoglalt vagy megszallt Minden teruletet, amelyet Japan elszakitott a kinaiaktol, peldaul Mandzsuriat, Formozat es a Pescadores-szigeteket, vissza kell adni a Kinai Koztarsasagnak El kell uzni tovabba Japant minden mas olyan teruletrol is amelyet eroszakkal es mohosaga kovetkezteben foglalt el' [585] Ily modon a kairoi nyilatkozat mindenekelott azt a celt szolgalta, hogy elvegyek Japantol azokat a szigeteket (a Marianne-, Marshall- es Karolina-szigetek), amelyeket az elso vilaghaboru alatt foglalt el, es amelyekre most az Egyesult Allamok fente a fogat Nagy jelentosege volt annak hogy a nyilatkozat Mandzsuriat, Formozat (Tajvant) es a Pescadores-szigeteket Kina elidegenithetetlen reszenek nyilvanitotta A nyilatkozat azt is kimondta tovabba, hogy Korea, ha itt lesz az ideje, elnyeri szabadsagat es fuggetlenseget A harom hatalom kotelezte magat, hogy folytatja izokat a nagymeretu hadmuveleteket, amelyek Japan feltetel nelkuli fegyverletetelenek biztositasahoz szuksegesek A nyilatkozatnak ez a pontja nem felelt meg a csendes-oceani hadszinter tenyleges helyzetenek, minthogy az Egyesult Allamok, Anglia es Kina harctevekenysege ebben a tersegben tovabbra is korlatozott jellegu volt

A kairoi nyilatkozat a Japan ellen haboru celjait igazsagos szellemben fogalmazta meg Az amerikai es angol vezeto korok alcaztak igazi celjaikat, kulonosen azt a szandekukat, hogy Kinaban megszilardítsak Csang Kaj-sek babkormanyanak nepellenes diktaturajat Az amerikai monopoliumok a japan megszallas alol felszabadult teruleteket tokebefektetesi ovezetkent es csendes-oceani katonai tamaszpontokkent akartak felhasznalni Az amerikai imperializmus az igazsagos, antifasiszta haboruban, amelynek jelleget elsosorban a Szovjetunio reszvetele hatarozta meg, termeszetesen nem fejthette ki nyiltan terjeszkedesi terveit

A teherani ertekezlet 1943 november 28-tol december 1-ig tartott A Szovjetuniot Sztalin, Angliat Churchill, az Egyesult

[585] Pravda 1943 XII 3

Államokat pedig Roosevelt képviselte. Az értekezlet figyelmének középpontjában a katonai kérdések álltak. Az angol küldöttség előterjesztette a Törökország részvételével végrehajtandó délkelet-európai benyomulás tervét. A szovjet küldöttség megállapította, hogy ennek a tervnek semmi köze sincs Németország mielőbbi szétzúzásához, és egészen más céljai vannak.

A balkáni invázió 1941-ben lehetett volna időszerű. Anglia ekkor Közel-Keleten állomásozó csapatainak egy részét a földközi-tengeri támaszpontok (Málta, Ciprus stb.) felhasználásával partra szállíthatta volna Délkelet-Európában. A délkelet-európai hadszintér jellege megkönnyítette volna a partra szállt angol csapatoknak, hogy megtartsák állásaikat a német hadseregekkel szemben. Ezért hívta fel Sztálin 1941-ben Churchill figyelmét erre a lehetőségre.[586]

De 1943-ban, Németországnak a szovjet—német arcvonalon elszenvedett vereségei után az amerikai és angol csapatok balkáni partraszállása katonai szempontból értelmetlen lett volna, mert semmivel sem gyorsította volna meg Németország szétzúzását. A Balkánon is ugyanolyan mozdulatlan arcvonal alakult volna ki, mint Olaszországban, annál is inkább, mert a hadszintér sajátosságai folytán a partra szállt csapatok csak nagy nehézségek árán tudták volna leküzdeni a németek ellenállását.

A délkelet-európai második front ellen szóló érvek igen alaposak voltak.

A Szovjetunió tiltakozása miatt a balkáni invázió tervét elejtették. A teheráni értekezlet rendkívül fontos határozatot hozott: 1944. május 1-ig meg kell nyitni a nyugat-európai második frontot. Még Bradley is elismeri, hogy a szovjet kormány képviselőinek döntő szerepük volt e határozat meghozatalában. Ezt írja: „Ily módon két évi vita, összevisszaság és másodrangú hadműveletek után a La Manche-on át történő invázió lett a fő tengelye a szövetségesek hadászatának az európai háborúban."[587] A Szovjetunió kijelentette, hajlandó támo-

[586] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 23. old.
[587] Bradley: Egy katona feljegyzései, 224. old., oroszul.

gatni a második front megnyitását azzal, hogy Németország ellen nagy támadást indít keletről, hogy ezzel megakadályozza a német csapatoknak keletről nyugatra való átcsoportosítását Elhatározták, hogy a kuszobonálló európai hadműveletek összehangolása végett a három hatalom vezérkara között kapcsolatot teremtenek.

A teheráni értekezlet elején az Egyesült Államok elnöke azt javasolta a szovjet kormánynak, tárgyalják meg azt a kérdést, hogy a Szovjetunió Németország legyőzése után részt venne-e a Japán elleni háborúban Az elnök javaslatában azonban arról is szó volt, hogy az Egyesült Államok támadó hadműveleteket szervez a Kuril-szigetek ellen, amelyeknek elfoglalására már régóta törekedtek az amerikai monopolkések

A szovjet kormány erélyesen elutasította a Kuril-szigetekre támasztott amerikai igényt, de lehetségesnek tartotta, hogy a Szovjetunió hat hónappal az európai háború befejezése után belépjen a Japán elleni háborúba Churchill megemlíti emlékirataiban, hogy a Szovjetunió igéretének „rendkívül nagy jelentősége volt".[588]

Az a tény, hogy a teheráni értekezlet elutasította a „balkáni stratégiát", az angol imperializmus agresszív erőinek vereséget jelentette Elvesztette értelmét az az egyezmény, amelyet az Egyesült Államok és Anglia kötött Magyarország fasiszta kormányával Montgomery lehangoltan írja erről a következőket „A teheráni értekezlet Sztálin követelésére elvetette a szövetségesek balkáni inváziós tervet, s ennek következtében Magyarország közelében nem voltak angol—amerikai csapatok, hogy elfogadják fegyverletételét és katonailag együttműködjenek vele"[589]

Az amerikai és angol kormány, mindegyik a saját érdekében, a teheráni értekezleten előterjesztette azt a tervet, hogy Németországot fel kell darabolni. meg kell semmisíteni az egységes német államot Úgy veltek ugyanis, hogy Németország különálló részei teljesen az Egyesült Államoktól és

[588] Churchill The Second World War V kötet, 378 old
[589] Montgomery Hungary the Unwilling Satellite 163 old

Angliatol fuggnek majd s ez elosegiti a monopoltokesek gazdagodasat es agressziv terveik megvalositasat[590]

Roosevelt az Egyesult Allamok elnoke az alabbi ot autonom allam alakitasat javasolta 1 Poroszorszag (csokkentett terulettel) 2 Hannover es Eszak-Nyugat 3 Szaszorszag es Lipcse kornyeke 4 Hessen—Darmstadt Hessen—Kassel es a Rajnatol delre eso terulet 5 Bajororszag Baden es Wurttemberg A kieli-csatornat es Hamburgot valamint a Ruhrvideket es a Saarvideket az Egyesult Nemzetek valojaban az Egyesult Allamok ellenorzese ala javasolta helyezni[591]

Roosevelt tervenek az volt a celja, hogy lehetove tegye a haborun meggazdagodott amerikai monopoliumoknak a veluk mar regota kapcsolatban allo nemet monopoliumok vegleges leigazasat, amelyek Nemetorszag feldarabolasa utan nehez helyzetbe kerultek volna

Anglia Nemetorszagot harom reszre — Poroszorszagra, Del-Nemetorszagra (Bajororszag, Wurttemberg, Pfalz, Szaszorszag es Baden) es a Ruhrvidekre javasolta felosztani Churchill lehetsegesnek tartotta hogy Poroszorszagot meghagyjak nemzeti allamnak Del-Nemetorszagra vonatkozoan azt indítvanyozta hogy csatoljak a Dunai Konfoderacioho? Az angol vezeto korok abban remenykedtek, hogy a Ruhrvideket sajat ellenorzesuk ala rendelhetik,[592] es ipari potencialjara tamaszkodva uralkodo helyzetet foglalhatnak el Europaban

A Szovjetunio erelyesen elutasitotta a Nemetorszag felosztasara vonatkozo javaslatokat s ily modon a nemet nep nemzeti jogainak vedelmere kelt Sherwood amerikai tortenesz Hopkinsrol szolo konyveben ezt irja „A szovjet kepviselok hangsulyoztak hogy nincs kulonbseg Nemetorszag kulonbozo reszeinek lakossaga kozott, es hogy a nemet lakossagban erosen el a nemzeti osszetartozas erzese"[593]

Teheranban elozetesen megtargyaltak Lengyelorszag jovendo hataranak kerdeset is A szovjet kormany az igazsagos

[590] William Z Newman Making the Peace 1941—1945 The Diplomacy at the Wartime Conferences New York 1950
[591] Sherwood Roosevelt and Hopkins 797 old Churchill The Second World War V kotet 401 old
[592] Churchill The Second World War V kotet 401 old
[593] Sherwood Roosevelt and Hopkins 798 old

a tortenelmi tapasztalatokon alapulo es a lengyel nemzet telepuleset figyelembe vevo hatarmegallapitas mellett szallt sikra A Szovjetunio hangsulyozta hogy a lengyel hataroknak a konfliktusok es haboruk tenyezojeibol a stabilitas es biztonsag tenyezoive kell valtozniuk A szovjet kuldottseg vedelmezte a lengyel nep jogos erdekeit kovetelte hogy adjak vissza Lengyelorszagnak nyugati teruleteit es nyugati hatarat az Odera-Neisse folyok menten allapitsak meg

A harom hatalom teherani nyilatkozata leszogezte, hogy a Szovjetunio az Egyesult Allamok es Anglia kormanya teljes mertekben elismeri nagyfoku felelosseget olyan beke megteremteseert amelyet a foldkerekseg nepeinek tulnyomo tobbsege helyesel, es amely sok emberolton at kikuszoboli a haboru nyomorusagait es borzalmait"[594]

A teherani ertekezlet nyilatkozatot fogadott el Iranra vonatkozoan Ez elismerte azt a segitseget, amelyet Iran a Hitler-ellenes koalicionak nyujtott, kulonosen azzal, hogy a szallitmanyokat tovabbitotta a Szovjetunionak A harom hatalom vezetoi megegyeztek hogy az irani kormanynak gazdasagi segitseget nyujtanak mind a haboru alatt, mind a haboru utani idoben es kijelentettek, hogy fenn szandekoznak tartani Iran teljes fuggetlenseget, szuverenitasat es teruleti epseget

A teherani ertekezlet nagy nemzetkozi esemeny volt Itt talalkoztak eloszor a harom nagyhatalom vezetoi Az ertekezlet kulonosen szemleltetoen mutatta meg a korabbi angol—amerikai kulontargyalasok politikajanak tarthatatlansagat, a legfontosabb nemzetkozi problemak kozos megoldasanak hatékonysagat es oriasi jelentoseget

Hazafele menet Churchill es Roosevelt ismet tanacskozott Kairoban

Megvitattak a teherani ertekezlet eredmenyeit, es úgy dontottek, hogy a masodik front kerdeseben tovabbra sem a vallalt kotelezettsegeiknek megfelelocn hanem a helyzettől fuggoen cselekednek Az angol miniszterelnok kezdemenyezésere akkor meg mindig nem mondott le a balkani strategiarol",

[594] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt I kotet 425 old

Churchill Roosevelt es Izmet Inonu Torokorszag elnoke 1943 december 4 es 6 kozott Kairoban megbeszelest tartott Az ertekezleten megbeszeltek Torokorszag reszvetelet a delkeleteuropai invazioban Az Egyesult Allamok, amelynek erdeke volt, hogy Torokorszagban erosodjek az amerikai monopoliumok befolyasa, igeretet tett, hogy Torokorszagnak nagy menynyisegu hadianyagot szallit

A moszkvai es teherani ertekezlet a Szovjetunio nemzetkozi befolyasanak es tekintelyenek novekedeset mutatta A Szovjetunio mikozben kovetkezetesen teljesitette nagy felszabadito kuldeteset, egyre szorosabban tomoritette maga korul a szabadsagszereto nepeket

A szabadsagert es fuggetlensegert harcolo nepek vagyainak egyik ragyogo megnyilvanulasa volt az 1943 december 12-en Moszkvaban alairt szovjet—csehszlovak baratsagi, kolcsonos segelynyujtasi es haboru utani egyuttmukodesi szerzodes

Az angol kormany megprobalta elgancsolni a szerzodes megkoteset, „akadalyokat gorditett Benes moszkvai utazasa ele",[59] ami Benest erosen felhaborította

A szovjet—csehszlovak szerzodes eloirta a feleknek, hogy egymasnak katonai es mas segitseget nyujtsanak, tamogassak egymast a Nemetorszag es europai szovetsegesei ellen haboruban, tovabba ne targyaljanak es ne kossenek fegyverszuneti vagy bekeszerzodest Nemetorszaggal es europai szovetsegeseivel egymas kolcsonos hozzajarulasa nelkul

A szerzodes 3 cikke igy szolt „Hivatkozva a beke es kolcsonos segitseg haboru elotti politikajara, amely a Pragaban 1935 majus 16-an alairt szerzodesben nyert kifejezest, a magas szerzodo felek kotelezik magukat, hogy az esetben, ha a haboru utani idoben valamelyikuk haboruba bonyolodnek Nemetorszag ellen, annak folytan, hogy az ujra megkezdi a »Drang nach Osten« politikat, vagy valamely mas allam ellen amely kozvetlenul vagy mas formaban szovetkezik Nemetorszaggal e haboruban, akkor a masik magas szerzodo fel az ily modon haboruba bonyolodott szerzodo felnek azonnal

[59] Lockhart Comes to reckoning 270 old

minden rendelkezésére álló katonai és más támogatást és segítséget megad."[596]

A szovjet—csehszlovák szerződést húsz évre kötötték.

A szerződésnek roppant nagy történelmi jelentősége volt és van ma is a csehszlovák nép számára abban a harcban, amelyet független nemzeti létéért, a szocializmusért folytat. A szerződés megbízhatóan védelmezi Csehszlovákia nemzeti jogait, s népének alkotó munkáját. Hivatalos formába öntötte a szovjet és a csehszlovák nép megbonthatatlan barátságát, amelyet a német fasiszta elnyomók elleni harcban közösen ontott vér pecsételt meg. A szovjet—csehszlovák szerződés, amelynek célja az európai béke és biztonság megteremtése volt, szilárd gátat vetett az imperialista agressziónak. A szovjet nép megelégedéssel fogadta a szerződés megkötését, s az Csehszlovákiában is hatalmas hazafias lelkesedést keltett.

*

A szovjet hadsereg sztálingrádi győzelme gyökeres fordulatot idézett elő a Nagy Honvédő Háború és az egész második világháború alakulásában. A szovjet hadsereg az 1943 nyári támadó hadműveletekben véglegesen stabilizálta ezt a fordulatot. A kommunista párt vezette szovjet nép erőfeszítései lehetővé tették, hogy az antifasiszta koalíció kiragadja a hadászati kezdeményezést Németország kezéből.

A szovjet hadsereg megkezdte hazája felszabadítását a fasiszta hódítók uralma alól, s a szovjet népnek és a világ valamennyi szabadságszerető népének létérdekeit tartva szem előtt, utat tört a háború győzelmes befejezéséhez.

596 A Szovjetunio kulpolitikaja a honvédo háború alatt, I. kotet, 431. old.

V. rész

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ DÖNTŐ GYŐZELMEI

Tizennegyedik fejezet

A SZOVJET HADSEREG TÁMADÓ HADMŰVELETEI 1944-BEN

1

Az 1944-es év a szovjet hadsereg döntő győzelmeinek éve volt. Ebben az évben a Szovjetunió Fegyveres Erői nagyszabású támadó hadműveleteket hajtottak végre, amelyeknek döntő jelentőségük volt a fasiszta Németország szétzúzásában. Ebben az évben kiőltek a sorból Németország csatlósai, befejeződött a szovjet föld felszabadítása a megszállók uralma alól, a hadműveleti tevékenység átterjedt az ellenség területére, a szovjet hadsereg átlépte a Szovjetunió határait.

Megkezdődött Délkelet-, Nyugat- és végül Közép-Európa ujjászületése. Az európai népek számára beköszöntött a tavasz.

A második világháború új szakaszában a szovjet külpolitika fő feladata az volt, hogy biztosítsa a kedvező nemzetközi feltételeket a hitleri Németország teljes szétzúzásához és a népeknek a fasizmus uralma alól való felszabadításához. E feladat megoldása az antifasiszta koalíció erősítését szolgálta. A kommunista párt helyes külpolitikája, a szovjet hadsereg hősi harca tovább növelte a Szovjetunió tekintélyét a nemzetközi küzdőtéren.

1944 elején a szovjet—német arcvonal a Szvir folyó és az Ilmen-tó mentén, majd tovább Velikije Lukitól nyugatra, Vityebszktől keletre, Gomeltól nyugatra, Zsitomiron, Cser-

kasszin, Zaporozsjen keresztül húzódott és Herszonnál érte el a Fekete-tengert. Németországnak majdnem minden ereje — 257 hadosztály (207 német, és 50 magyar, román, finn hadosztály) — továbbra is a szovjet—német arcvonalon harcolt.

A szovjet hadsereg 1944. évi hadműveleteinek fő hadászati célja az volt, hogy teljesen felszabadítsa a szovjet földet a német fasiszta területrablók megszállása alól, és segítséget nyujtson a kelet-európai népeknek felszabadulásukhoz.

Tekintettel a német hadvezetés rendelkezésére álló tartalékok korlátozott voltára és a harántútvonalakon történő szállítás nehézségeire, a szovjet főparancsnokság 1944-re azt tervezte, hogy az arcvonal különböző szakaszain sorozatos csapásokat mér az ellenségre.

1944 január—februárban a szovjet hadsereg nagy támadó hadműveletet hajtott végre Leningrádnál és Novgorodnál. A hadművelet célja az volt, hogy felszabadítsa Leningrád lakosságát az ostromzár alól, és szétzúzza az ellenség erős hadászati csoportosítását a szovjet—német arcvonal északi szárnyán, s ezzel elősegítse a támadó hadműveletek sikerét az arcvonal egyéb szakaszain. A Leningrádi, a Volhovi és a 2. Balti Front csapatai előtt az „Észak" német hadseregcsoport és a „Karéliai-földszoros" csoport csapatai álltak. Az ellenség az erdős-mocsaras terepen mélyen lépcsőzött, műszakilag jól berendezett védőállásokat épített ki.

A támadás 1944. január 14-én kezdődött. A szovjet csapatok áttörték az ellenség erős állásait, és mélyen benyomultak védelmébe. A Leningrádi Front csapatai bekerítették és megsemmisítették a szemben álló ellenséges csoportosítást. A Volhovi Front magasabbegységei Novgorod körzetében súlyos vereséget mértek az ellenségre. Január 21-én a szovjet csapatok a Kopori-öböltől a Novoszokolnyikiig terjedő egész arcvonalon támadásba mentek át.

A sikeres hadművelet eredményeként Leningrád teljesen felszabadult az ostromzár alól. A szovjet csapatok az egész leningrádi területet megtisztogatták a hitleristáktól; megkezdődött Szovjet-Észtország felszabadítása.

A támadás a partizánokkal szoros együttműködésben folyt le. A hadművelet során a partizánosztagok megbénítot-

ták a német csapatok vasúti közlekedését; felrobbantottak 300 hidat és kisiklattak 133 ellenséges szerelvényt.

Január végétől március elejéig a négy Ukrán Front csapatai számos, egymással összefüggő hadműveletet hajtottak végre a jobbparti Ukrajnában, ahol 96 hadosztályból álló nagy ellenséges csoportosítás tartózkodott. Itt összpontosult a szovjet—német arcvonalon levő ellenséges páncélos hadosztályoknak több mint 70 százaléka és a gépesített hadosztályoknak mintegy 50 százaléka.

Először a korszuny-sevcsenkói, a rovno-lucki és a nyikopol-krivojrogi hadműveletre került sor. Korszuny-Sevcsenko körzetében az 1. és 2. Ukrán Front csapatai bekerítettek és megsemmisítettek egy 9 gyalogos és 1 páncélos hadosztályból, 1 gépkocsizó dandárból, továbbá sok tüzérosztályból és műszaki egységből álló német csoportosítást. A Dnyeper középső szakaszán a szovjet csapatok visszaverték az ellenséget. Ez azt jelentette, hogy véglegesen összeomlottak a német hadvezetésnek azok a tervei, hogy a Dnyeper mentén helyreállítja a védelmet.

Az 1. Ukrán Front magasabbegységei szétzúzták a Rovno és Luck körzetében tartózkodó ellenséges csoportosítást, és mélyen átkarolták a „Dél" hadseregcsoportot.

A 3. és 4. Ukrán Front 1944. január végén a nyikopol-krivojrogi hadműveletben megsemmisítette az ebben a körzetben levő nagy ellenséges csoportosítást, és felszámolta a Dnyeper balpartján, Nyikopoltól délre létesített ellenséges hídfőt.

A támadás második szakasza a proszkurov-csernovici, az umani és a bereznyegovato-sznyegirevi hadműveletet foglalta magában.

A proszkurov-csernovici hadműveletben az 1. Ukrán Front főerői Sepetovka körzetéből Csernovici irányba, a 2. Ukrán Front pedig Zvenyigorodka körzetéből Mogilev-Podolszkij. majd tovább Csernovici irányába mért csapást. E támadás eredményeképpen a szovjet hadsereg elérte a Kárpátok előhegyeit, kettévágta a német fasiszta csapatok arcvonalát. Kamenyec-Podolszktól északra a szovjet csapatok bekerítettek egy több mint 15 hadosztályból álló német csoporto-

sitast, megsemmisiteniuk azonban nem sikerult teljesen A szovjet csapatok, miutan a Karpatok elohegyeiben megveitek az ellenseget, tobb mint 200 km-es szakaszon elertek a szovjet—csehszlovak es szovjet—roman allamhatart

A 2 Ukran Front az umani hadmuveletben szetzuzta a nemet fasiszta csapatoknak az uman-iassi iranyban mukodo csoportositasat maradvanyait pedig a Dnyeszteren tulra, a Karpatok elohegyeibe vetette vissza A 2 Ukran Front csapatai elertek a Prut folyot a Szovjetunio es Romania hatarat majd a folyon atkelve megkezdtek a harcot Romania teruleten A 3 Ukran Front csapatai a bereznyegovato-sznyegiievi hadmuvelet soran az Ingulec also folyasa menten szetvertek a nemet csapatokat es a Bug deli folyasaig nyomultak elore Az ellenseget visszavetettek a folyo jobbpartjara

A partizanosztagok — amelyek meg e hadmuveletek elott attelepultek a jobbparti Ukrajnaba — es az ukran lakossag nagy segitseget nyujtott a tamado szovjet hadseregnek A partizanok a szovjet csapatokkal szorosan egyuttmukodve szamos sulyos csapast mertek az ellenseg hataba

A szovjet hadsereg ukrajnai tamadasat oriasi lendulet jellemezte A tamadas 1400 km szelessegben es 500 km melysegben bontakozott ki A szovjet csapatok 63 ellenseges hadosztalyt zuztak szet, es teljesen felszabaditottak a jobbparti Ukrajnat

1944 aprilis 2-an amikor a szovjet hadsereg elerte a Szovjetunio hatarat es roman teruletre lepett, a szovjet kormany nyilatkozatot tett kozze, amelyben kijelentette hogy az ellenseget a teljes megsemmisitesig es fegyverleteteleig szandekozik uldozni A szovjet kormany hangsulyozta, hogy nem torekszik teruletszerzesre es Romania fennallo tarsadalmi rendszerenek megvaltoztatasara a szovjet csapatok csak a haborus szukseg miatt lepnek roman teruletre, mert az ellenseges csapatok folytatjak az ellenallast[597] A szovjet kormany nyilatkozata leszogezte hogy a szovjet hadsereg maradektalanul teljesiti torvenelmi kuldeteset es mindaddig nyomul elore

[597] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt II kotet 109 old oroszul

nyugat felé, amíg teljesen meg nem semmisíti a hitleri Németországot és csatlósait.

Az a tény. hogy a szovjet hadsereg idegen országok területére lépett, rendkívül fontos nemzetközi politikai esemény volt. A szovjet hadsereg nyugat felé megtett minden egyes lépése népeket szabadított fel a fasiszta elnyomás alól. utat nyitott számukra a szabad és független, demokratikus fejlődés felé.

Az idegen országok népei először találkoztak szemtől szembe a szovjet emberekkel, a szovjet katonákkal, s bizalommal, szeretettel fogadták őket. A kommunista párt helyes és haladó nemzetiségi politikáját és a népek felszabadításáért vívott harcát az idegen országok dolgozói saját tapasztalataik alapján ismerhették meg. A néptömegek a munkásosztály és élcsapata, a kommunista párt vezetésével fokozott harcot indítottak a fasiszta rendszer megdöntéséért, állami függetlenségük helyreállításáért, radikális demokratikus átalakítások végrehajtásáért, a Szovjetunióval való szoros szövetségért és barátságért. A német megszállás alatt álló kelet- és délkelet-európai országokban érlelődött a népi demokratikus forradalom.

A szovjet hadsereg 1944 márciusától május elejéig a Fekete-tengeri Flottával és az Azovi Flottillával együttműködve felszabadította Odesszát és a Krim-félszigetet. Ezzel véget ért a szovjet hadsereg 1944. évi téli-tavaszi támadása.

E támadás során a szovjet hadsereg a megszállt szovjet területnek több mint háromnegyed részét felszabadította, és több mint 400 km szélességben átlépte a Szovjetunió határát. A szovjet hadsereg sikereivel kapcsolatban a kommunista párt és a szovjet kormány azt a feladatot tűzte a Szovjetunió Fegyveres Erői elé, hogy fejezzék be az ellenség szétzúzását, és szabadítsák fel a német járom alól az európai népeket.

A szovjet hadsereg nyári támadása Karéliában indult meg. A Leningrádi és Karéliai Front csapatai 1944 június—júliusában a viborgi és szvir-petrozavodszki hadműveletben szétverték Hitler finn szövetségeseit. elérték a szovjet—finn határt és Finnország belsejébe vetették vissza az ellenséget.

A Nagy Honvédő Háború egyik legnagyobb támadó hadművelete a belorusszijai hadművelet volt, amelyet az 1. Balti és a három Belorusz Front csapatai hajtottak végre.

A négy front június 23—24-én támadásba lendült csapatai egybehangolt tevékenységük eredményeképpen hat szakaszon áttörték az ellenség védelmét, és már az első napokban bekerítették és megsemmisítették a németek vityebszki és bobrujszki csoportosítását. Július 3-ig befejeződött a Minsztól keletre működő 30 ellenséges hadosztály bekerítése is. Mialatt a szovjet csapatok egy része folytatta a bekerített csoportosítás felszámolását, ami július közepén ért véget, másik része lendületesen üldözte az ellenséget, s visszaszorította a nyugati határig.

A szovjet csapatok a belorusszijai hadműveletben szétverték a „Közép" német hadseregcsoportot, amelynek csupán a bekerítésben több mint 30 hadosztálya pusztult el. Teljesen felszabadult szovjet Belorusszija és Litvánia nagy része. A szovjet csapatok a Nyeman folyón átkelve elérték Németország határát. A támadás mintegy 1300 km széles arcvonalon és 550—600 km mélységben folyt.

A belorusszijai hadművelet szerves része volt a lublin-breszti hadművelet, amelyet az 1. Belorusz Front csapatai 1944. június 18. és augusztus 29. között hajtottak végre. A főcsapást a Koveltól nyugatra eső körzetből mérték Lublin, Praga irányába (az utóbbi Varsó előrása a Visztula keleti partján), Bresztet északról és délről megkerülve. Az 1. Belorusz Front csapatai július 21-én elérték a szovjet—lengyel határt. Ugyanakkor értek a szovjet—lengyel határra az 1. Ukrán és a 2. Belorusz Front csapatai is. Az 1. Belorusz Front július 22-én a szövetséges Lengyelország területére lépett, és felszabadította Chelm városát. Július 24-én felszabadult Lublin.

A belorusszijai hadművelet idején igen széleskörű volt a szovjet hadsereg és a partizánok együttműködése. A belorusz partizánok nagy hadserege aktívan részt vett a felszabadító harcban. Három nappal a támadás megindulása előtt, június 20-ra virradó éjjel a belorusz partizánok több mint 40 000 vasúti sínszakaszt robbantottak fel, s egy időre teljesen megbénították a vasúti forgalmat az ellenség mögöttes területén.

Az ellenség nagy közlekedési nehézségekkel küzdött. Emiatt nem tudta átcsoportosítani erőit és felvonultatni tartalékait. A partizánok egész kerületek gazdái voltak, és az ellenőrzésük alatt álló utakon a szovjet csapatokat a visszavonuló hitleristák mögé vezették.

A belorusszijai hadművelet idején fogságba esett hitlerista tábornokokat, tiszteket és katonákat Moszkván keresztül kísérték az ország belsejébe. Jean Richard Block, a kiváló francia haladó író, aki látta a Moszkva utcáin átvonuló német hadifoglyokat, ezt írta: „Éppen most láttam őket — mindössze 57 600 ember! A »Közép« német hadseregcsoport maradványai. Vityebszknél, Bobrujszknál, Minszknél fogságba esett katonák... Engem, aki láttam, hogyan vonultak be a németek országunkba és hogyan rendezkedtek be városainkban, ez a látvány megmagyarázhatatlan örömmel töltött el.

Jelen voltam a bűncselekménynél és most gyönyörködtem a megtorlásban... Bizony, barátaim, ez a néhány tízezer német, aki a közelmúlt harcaiban esett fogságba és átvonult Moszkván, nagyszerű, leírhatatlan látvány volt. Ez az oszlop, amely ünnepélyes csendben vonult el mellettünk, szinte eleven megtestesítője volt a szerencse forgandóságának, amiről a nép beszél.

Ezuttal a fordulat nem volt véletlen.

Az oroszok óriási energiájának, leírhatatlan szívósságuknak, zseniális előrelátásuknak és példátlan akaratuknak volt a gyümölcse".[598]

A szovjet csapatok következő hadművelete a lvov-szandomiri hadművelet volt (Nyugat-Ukrajna). Az 1. Ukrán Front csapatai 1944 július—augusztusában szétzúzták az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoportot, felszabadították Lvovot, Sztaniszlavot, és Przemyslt, majd menetből átkeltek a Visztulán, s Szandomir körzetében hídfőállást létesítettek a Visztula nyugati partján.

A szovjet hadsereg 1944. évi nyári támadása összeomlással fenyegette Németországot. Fuller elismeri, hogy „augusztus közepére a németek helyzete teljesen kétségbeejtővé

[598] A béke ujjongása. 258—260. old.. oroszul.

vált."[599] Az európai népek előtt felvirradt a felszabadulás hajnala.

Lengyelország lakossága lelkesen fogadta a szovjet csapatokat, minden módon segítette és támogatta őket. Az általános hazafias felbuzdulás közepette Lengyelországban népi demokratikus, antiimperialista és antifeudális forradalom zajlott le. A nép akaratából Lengyelországban megalakult az új népi demokratikus hatalom.

A szovjet hadsereg által felszabadított Chelm városában a Kraiowa Rada Narodowa 1944. július 23-án megalakította a Lengyel Nemzeti Felszabadulási Bizottságot, az új, népi demokratikus hatalom szervét. A rada határozata kimondta: „A német területrablók Lengyelországból való kiűzésének előestéjén a Kraiowa Rada Narodowa megalakítja a Lengyel Nemzeti Felszabadulási Bizottságot mint ideiglenes végrehajtó hatalmat, hogy vezesse a nép felszabadító harcát, hogy biztosítsa függetlenségét és a lengyel állam helyreállítását".[600] Ugyanezen a napon a bizottság kiáltványt adott ki, amely ismertette, milyen feladatok várnak a lengyel népre a német járom alól való végleges felszabadulásért és a népi demokratikus rendszer megteremtéséért vívott harcban.

1944. július 26-án a Szovjetunió Külügyi Népbiztossága a szovjet kormány megbízásából nyilatkozatban közölte, hogy a szovjet hadsereg a lengyel hadsereggel együtt Lengyelország területére lépett, s megkezdődött a sokat szenvedett testvéri lengyel nép felszabadítása a német megszállás alól. A nyilatkozat hangsúlyozta a szovjet csapatoknak azt az eltökéltségét, hogy „szétzúzzák az ellenséges német hadseregeket, és segítséget nyújtanak a lengyel népnek a német területrablók uralma alól való felszabadulásához és a független, erős és demokratikus Lengyelország helyreállításához".[601]

A szovjet kormány kijelentette, hogy a szovjet hadsereg lengyel területen folyó hadműveleteit szuverén, baráti és szövetséges állam területén folyó hadműveleteknek tekinti, s

[599] Fuller: A második világháború. 409. old., oroszul.
[600] Pravda, 1944. VII. 26.
[601] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 155. old., oroszul.

ezeit Lengyelorszag teruleten nem szandekozik sajat kozigazgatasi szervezetet letrehozni, mivel ez maganak a lengyel nepnek a dolga A szovjet kormany a Lengyel Nemzeti Felszabadulasi Bizottsaggal egyezmenyt kotott, amely rendezte a szovjet parancsnoksag es a lengyel kozigazgatas viszonyat A Szovjetunio 1944 majus 8-an Csehszlovakiaval is hasonlo egyezmenyt kotott

A szovjet kormany nyilatkozata a szovjet nepnek a lengyel nep iranti barati erzelmeit juttatta kifejezesre A szovjet kormany oszinten torekedett arra hogy segitseget nyujtson a lengyel nepnek a fuggetlen eros es demokratikus Lengyelorszag megteremtesehez A nyilatkozat azt jelentette hogy a Szovjetunio elismeri es tamogatja a Lengyel Nemzeti Felszabadulasi Bizottsag torvenyes jogait

Meg aznap julius 26-an alairtak azt az egyezmenyt, amely a szovjet foparancsnoksag es a lengyel kozigazgatas viszonyat rendezte

Az Egyesult Allamok es Anglia kormanya ezalatt meg jobban tamogatta Mikolajczyk lengyel emigrans kormanyat Az Egyesult Allamok 10 millio dollar kolcsont nyujtott neki, hogy fokozhassa a harcot a lengyelorszagi demokratikus erok ellen Ezzel szemben a lengyel nephadseregnek az a kerese, hogy lassak el fegyverrel, mind amerikai, mind angol reszrol valasz nelkul maradt [602]

Mellesleg Mikolajczyk emigrans kormanyatol annyira tavol alltak a lengyel nep nemzeti torekvesei, hogy elutasitva a Lengyel Nemzeti Felszabadulasi Bizottsag programjat, nem volt hajlando jogosnak elismerni Lengyelorszagnak azt a koveteleset, hogy csatoljak vissza hozza nyugati teruleteit.

Az Egyesult Allamok es Anglia kormanya ezekben a napokban lazasan targyalta Lengyelorszag teruleti problemait E ket kormany arra szamitva hogy Lengyelorszagban az emigrans kormany keiul hatalomra a lengyel hatarok kiterjesztese mellett szallt sikra Az angol es amerikai vezeto koiok hajlandok voltak atengedni Lengyelorszagnak Kelet-Poroszországot A szovjet kormany felhivta az amerikai es angol

[602] Lasd Ralph Parker Osszeeskuves a beke ellen 68 old

kormány figyelmét arra a körülményre, hogy Poroszország északkeleti részének Königsberggel együtt a Szovjetunióhoz kell kerülnie. A szovjet kormány érveinek súlya alatt Churchill kénytelen volt elismerni, hogy „az oroszoknak történelmi és jól megalapozott jogcímük van erre a német területre".[603]

Az amerikai és angol kormány továbbra is támogatta a lengyel emigráns klikknek a belorusz és ukrán területekre támasztott igényét. A nyugati imperialisták nem riadtak vissza még a fenyegetésektől sem, a Szovjetuniót Lengyelország ellenségének próbálták feltüntetni, és tagadták a Szovjetunió által a német agresszió ellen viselt háború felszabadító jellegét. Válaszul a szovjet kormány kijelentette, hogy „a fenyegetések módszere a szövetségesi kapcsolatokban nemcsak hogy nem helyes, hanem káros is, hiszen ellenkező eredményre vezethet", és hogy „a fenyegetések és a diszkreditálás módszere, ha a jövőben is folytatódni fog, nem válik javára együttműködésünknek".[604]

A szovjet hadsereg támadása az albán nép szabadságharcának fejlődését is elősegítette. 1944. május 25-én Permet városkában (Dél-Albániában) megnyílt az első albán nemzeti felszabadító antifasiszta kongresszus. A kongresszus főtanácsot választott a szabadságharc vezetésére, és több határozatot hozott az ország jövőjét illetően. A kongresszus után az albán nép felszabadító harca hatalmas lendületet vett. A szabadságmozgalom letörése céljából az angol kormány ügynököket küldött Albániába, akiknek az volt a feladatuk, hogy az albán hazafiak elleni fegyveres harc megindítása végett összefogják az ország reakciós erőit.

A balkáni népek szabadságmozgalmának erősödése jelentékenyen gyengítette a fasiszta Németország hátországát. Az emiatt nyugtalankodó német hadvezetés elhatározta, hogy csapást mér a jugoszláv népi felszabadító hadsereg és a partizánosztagok főhadiszállására. E célból Rommel tábornok 1944. május 25-én ejtőernyősöket dobatott le Dravar város környékére, amelynek elővárosában egy barlangban székelt a jugo-

603 „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 245. old.
604 Ugyanott. 256—258. old.

szláv népi felszabadító hadsereg vezérkara. A biztosító egységek és a vezérkar munkatársai azonban idejében felfedezték az ejtőernyősöket, s a vezérkar elhagyta a barlangot, és szovjet repülőgépen Visz szigetére települt át.

Közben az angol reakciós körök biztatására felélénkült Mihajlovics csetnikjeinek tevékenysége. Mihajlovics egy angol tiszt révén azt a parancsot kapta, hogy zúzza szét a népi szabadságmozgalmat, mert ez „a szükséges feltétele annak, hogy a kellő pillanatban kaput nyithassanak az angol katonák számára".[605] Bealy angol ezredes kereken kijelentette Mihajlovicsnak, hogy „meg kell semmisíteni a kommunistákat",[606] mert enélkül nehézségekbe ütközik az angol csapatok dalmáciai partraszállása. Ugyanezt a célt tűzte a csetnikek elé MacDowl ezredes is, az amerikai parancsnokság megbízottja, aki kijelentette Mihajlovicsnak: „Az ön jelene súlyos, de jövője derűs, biztos. Németország elvesztette a háborút, az ön viszonya a németekhez bennünket nem érdekel. Az ön feladata az, hogy tartsa magát a nép körében. Azért jöttem, hogy ebben segítsek önnek."[607]

Benes csehszlovák emigráns kormánya szintén kivette részét a népellenes politikából. 1944 februárjában tárgyalásokat kezdett az angol kormánnyal arról, hogy Csehszlovákiába angol csapatok vonuljanak be. Ezek a tárgyalások azt a célt szolgálták, hogy megakadályozzák a csehszlovák népet független nemzeti államának megteremtésében, amiért a német hódítók ellen harcolt.

2

Közben a szovjet hadsereg csapásainak hatására a fasiszta táborban napról napra súlyosbodott a válság. Németország lakosságának túlnyomó többsége egyre világosabban látta, hogy a háború elveszett. A hitleristák terrorintézkedésekkel próbálták megszilárdítani hátországukat. Ismét tömeges kivégzésekre került sor. A fasiszták bizalmas tájékoztatója,

[605] Pravda, 1946. VI. 14.
[606] Ugyanott.
[607] Pravda, 1946. VI. 16.

amelyet abból a célból adtak ki, hogy informálják a vezetőket a belpolitikai helyzetről, a következő, az antifasiszta munkásmozgalom fellendüléséről tanúskodó adatokat közölte:

Illegális antifasiszta tevékenység miatt 1944-ben a következő letartóztatások történtek:[608]

januárban	42 580 fő
februárban	45 044 fő
márciusban	46 302 fő
áprilisban	52 939 fő
májusban	56 830 fő
júniusban	66 991 fő

Több mint 11 évet töltött a fasiszta börtönökben Németország Kommunista Pártjának vezetője, Ernst Thälmann, akit embertelenül megkínoztak. A német kommunisták ismerték Thälmann elvtárs rettenthetetlenségét és állhatatosságát, a munkásosztály, a Szovjetunió igaz ügyének győzelmébe vetett rendíthetetlen hitét. Thälmann még a börtönben is rettegésben tartotta Németország fasiszta vezetőit. Parancsukra 1944. augusztus 17-én a Weimar közelében levő buchenwaldi koncentrációs táborba szállították, és ott bestiális kegyetlenséggel meggyilkolták.

Németország embertartalékai kimerültek. A „totális mozgósítás" gyengítette a hátországot, és nem javított az arcvonal helyzetén sem. Sok erőszakkal besorozott katona nem volt hajlandó harcolni. A német hadseregbe besorozott 200 000 elzászi katona közül 62 000 megszökött, 35 000-t pedig koncentrációs táborba zártak vagy kivégeztek.[609]

Németország csatlósai egyre gyakrabban gondoltak arra, hogy jó volna kiugrani a háborúból. Közülük egyesek megpróbálták kipuhatolni a harc megszüntetésének módját. Elsőnek Finnország tett ilyen kísérletet.

1944. február közepén Stockholmba érkezett Paasikivi, az ismert finn politikus, aki a Szovjetunióval való baráti kapcso-

[608] Die Lage, 1944. július, augusztus, szeptember.
[609] Revue historique de la deuxieme guerre mondiale. 1955. október, 40—42. old.

latok híve volt. Paasikivi nem hivatalosan találkozott Kollontajjal, a Szovjetunió svédországi nagykövetével. Kollontaj asszony a szovjet kormány nevében kijelentette, hogy „a szovjet kormánynak nincs oka arra, hogy különös bizalmat tápiáljon a jelenlegi finn kormány iránt, de ha a finneknek nincs más lehetőségük, a szovjet kormány a béke érdekében hajlandó tárgyalni a jelenlegi finn kormánnyal a harc beszüntetéséről".[610] Ennek legfontosabb feltételeként a szovjet kormány azt jelölte meg, hogy Finnország szakítsa meg kapcsolatát Németországgal, és internálja a Finnországban tartózkodó német csapatokat és hajókat (ehhez a Szovjetunió hajlandó volt megadni a szükséges segítséget), továbbá szerezzen érvényt az 1940. évi szovjet—finn szerződésnek, és a finn csapatokat vonja vissza a szerződésben megállapított határra

Finnország számára reális lehetőség nyílt arra, hogy kilépjen a háborúból, és szakítson a hitleri Németországgal. A finn vezetők azonban kétkulacsos politikát folytattak. 1944. március 17-én azt válaszolták, hogy nem fogadhatják el a szovjet feltételeket, mert érthetetlenek. Erre a Szovjetunió azt válaszolta, hogy Moszkvába finn küldöttség utazhat a megfelelő tárgyalások céljából.

1944. március 26-án Paasikivi vezetésével megérkezett Moszkvába a finn küldöttség. Szovjet részről a küldöttség tudomására hozták a békefeltételeket. A Kollontaj asszony révén tett javaslatokon kívül a Szovjetunió követelte, hogy Finnország részben térítse meg azt a kárt, amelyet a finn csapatok hadműveleteikkel és a megszállással okoztak, s adja vissza a Szovjetuniónak Petsamót (Pecsengót), amelyről a szovjet kormány 1920-ban önként lemondott Finnország javára. A Szovjetunió hajlandó volt lemondani Finnország javára a Hanko szigetére vonatkozó bérleti jogáról.

A finn küldöttség hazaérkezése után Finnországban heves harc lángolt fel. A nép követelte az azonnali békekötést, de a hitlerista zsoldban álló finn kormány szembeszállt ezzel a követeléssel.

[610] A Szovjetunio külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 89. old., oroszul.

A finn kormány 1944. április 19-én közölte, hogy nem fogadja el a szovjet békefeltételeket. Erre a szovjet kormány a következőket válaszolta: „A jelenlegi Finnország nem önálló állam. Elvesztette önállóságát abban a pillanatban, amikor beengedte területére a német csapatokat. Most arról van szó, hogy helyre kell állítani Finnország elveszett önállóságát, oly módon, hogy ki kell kergetni a német csapatokat Finnországból és meg kell szüntetni a harctevékenységet."[611]

Hogy megakadályozza Finnország kilépését a háborúból, Ribbentropp német külügyminiszter 1944. június 22-én Helsinkibe utazott. Július 26-án sikerült neki Ryti finn elnöktől írásbeli ígéretet szereznie, amely szerint Finnország Németország oldalán tovább harcol a Szovjetunió ellen, és nem köt különbékét. Ryti levelében leszögezte, hogy Finnország hűsége nem fog attól függni, „képes-e Németország minden lehetséges segítséget megadni neki, és Finnország fegyveres erővel együtt visszaverni az oroszok Finnország elleni támadását."[612]

Németország egyik leghűbb csatlósa Horthy-Magyarország volt. 1944. március elején a hitleristák azt követelték Magyarországtól, hogy hajtson végre totális mozgósítást, küldjön újabb, nagyszámú egységet a szovjet—német arcvonalra és Jugoszláviába, és még több nyersanyagot és élelmiszert szállítson Németországnak. A magyar kormány azonban most már kénytelen volt számolni az ország helyzetével, és ezért vonakodott teljesíteni Németország követelését. Ekkor a német csapatok megszállták Magyarországot, és a hitleristák számukra megbízhatóbb elemekből új kormányt szerveztek.

1944 áprilisában Románia fegyverszüneti feltételeket kért a szovjet kormánytól. A szovjet kormány április 12-i válaszában a következő feltételeket jelölte meg: Románia szakítson a németekkel és a román csapatok a szovjet hadsereggel közösen harcoljanak Németország ellen a független és szuverén Románia megteremtése céljából; állítsa helyre az 1940. évi szerződésben megállapított szovjet—román határt; térítse meg azokat a károkat, amelyeket a Szovjetuniónak hadműveleiei-

[611] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 89. old., oroszul.
[612] Helsingin Sanomat. 1945. XII. 14.

vel es a megszallassal okozott, a hadihelyzetnek megfeleloen biztositson szabad mozgast a szovjet csapatoknak Romania teruleten A szovjet kormany egyetertett a becsi dontes ervenytelenitesevel es Erdelynek Romaniahoz valo visszacsatolasaval[61a] Antonescu kormanya elutasitotta ezeket a feltételeket De a fasiszta tomb mar alapjaban rendult meg Es a fasiszta Nemetorszag csatlosainak az a torekvese hogy elhuzzak a haborubol valo kilepesre vonatkozo targyalasokat mar mit sem tudott valtoztatni a helyzeten

3

A Szovjetunio katonai es kulpolitikai sikerei amelyeknek oriasi nemzetkozi jelentoseguk volt es amelyek meghatároztak a masodik vilaghaboru kimenetelet a szovjet emberek munkahostettein alapultak A szovjet hadseregnek 1944-ben mar tobb harckocsija lovege es repulogepe volt mint az ellensegnek A szovjet fegyverek minosege sokkal jobb volt az imperialista hadseregek fegyvereinek minosegenel A szovjet harcosok a hatorszag dolgozoitol mindent megkaptak amire csak szukseguk volt

1943 augusztusaban a kommunista part Kozponti Bizottsaga es a szovjet kormány határozatot hozott a nemet megszallas alol felszabadult teruletek gazdasaganak haladektalan helyreallitasara Ennek alapjan oriasi meretu helyreallitási munka indult meg az ellenseges megszallas alol felszabadult teruleteken

A szovjet csapatok elertek Nemetorszag hatarat Nemetorszag balkani hatorszaga osszeomlott a szovjet hadsereg es az ellenallasi erok kozos csapasai alatt es a nemet csapatok szamara rendkivul nehez arcvonalla valtozott A nemet hadvezetes lazas sietséggel dobta át az utolso harckepes egységeit Nyugat-Európabol a keleti arcvonalra A megszallt orszagokban rohamosan fejlodott a népi felszabadito mozgalom Az

[61a] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt II kotet 174–179 old oroszul

egész katonai és nemzetközi helyzet azt mutatta, hogy a Szovjetunió egyedül, saját erejéből is szét tudja zúzni a fasiszta Németországot, és fel tudja szabadítani az európai népeket a hitleristák rémuralma alól.

A szovjet hadseregnek a fasiszta Németország felett aratott döntő győzelmei a japán imperializmus nemzetközi, politikai és hadászati állásait is aláaknázták. 1941 április—májusban a japán kormány hivatalos ígéretet tett a szovjet kormánynak, hogy legkésőbb 1941 novemberéig megszünteti a japán koncessziókat Szahalin északi részén. A japán kormány azonban, kihasználva a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadását, nem teljesítette vállalt kötelezettségét. A szovjet kormány 1944-ben ismét felvetette a koncessziók megszüntetésének kérdését, s követelte, hogy e koncessziók tulajdonát adják át a Szovjetuniónak és tiltsák meg a halászatot a japán alattvalóknak és más külföldieknek a távol-keleti szovjet tengeröblökben. A japán kormány ezúttal engedékenyebbnek bizonyult; kénytelen volt kielégíteni a Szovjetunió követeléseit, mert számot vetett a Szovjetunió megnövekedett erejével. 1944. március 30-án Moszkvában aláírták az északszahalini japán olaj- és szénkoncessziók átadásáról szóló szovjet—japán szerződést.

Tizenötödik fejezet

AZ ANGOL—AMERIKAI CSAPATOK ÉSZAK-FRANCIAORSZÁGI PARTRASZÁLLÁSA

1

Bármennyire szükséges volt is katonai és politikai szempontból az európai második front megnyitása a háború első éveiben, amikor a fasiszta Németország még katonai fölényben volt, akkor erre nem került sor. Az amerikai és az angol kormány sem 1941-ben, sem 1942-ben nem nyitotta meg a második frontot. Nem hozták létre a második frontot még 1943-ban sem, miután a második világháború alakulásában bekövetkezett a döntő fordulat, s miután Németország már elvesztette katonai fölényét. Az angol—amerikai csapatok csak 1944. június 6-án, vagyis akkor szálltak partra Észak-Franciaországban, amikor a háború már befejezéséhez közeledett.

A második front megnyitásának szándékos halogatása az amerikai és angol reakciós körök nagy bűne volt minden, a fasiszta elnyomók ellen harcoló néppel, így az angol és az amerikai néppel szemben is. A népeknek óriási áldozatokba került, hogy a második frontot nem nyitották meg időben.

Az amerikai vezető körök csapataik európai partraszállását a világuralomért vívott harc egyik szakaszának tekintették.

Ezért próbálta Churchill még 1944-ben is az angol monopoltőkés körök érdekében elhalasztani az európai inváziót, ezért ragaszkodott az olaszországi támadáshoz. Ez a támadás

januarban kezdodott es igen lassan haladt Az angol es amerikai csapatok csak junius 5-en vonultak be Romaba Olaszorszag fovarosaba

Pedig a nemzetkozi helyzet is parancsoloan kovetele az angol es amerikai kormanytol a masodik front megnyitasat A tovabbi halogatas sulyosan arthatott volna az Egyesult Allamok es Anglia imperialista terveinek Franciaorszagban a kommunista part vezetesevel a szovjet hadsereg donto gyozelmeinek egyenes kovetkezmenyekeppen terebelyesedett a felszabadito mozgalom A francia hazafiak lattak amint a nemet hadosztalyok elindultak keletre hogy onnan soha tobbe vissza ne terjenek

Maurice Thorez 1944 majus 18-i radiobeszedeben altalanos fegyveres felkelesre szolitotta fel a francia nepet Itt az ideje, hogy megszervezzuk a fegyveres felkelest Franciaorszag felszabaditasaert — mondotta — Mindent a nemzeti felkelesert! "[614]

A francia nep felszabadito harca, amely a nemet megszallok ellen altalanos fegyveres felkelesse fejlodott aggodalmat keltett a vilagreakció taboraban A szabadsagszereto francia nep ellen egy arcvonalon harcoltak a hitleristak, a vichystak, az amerikai es angol imperialistak

Az amerikai es angol vezeto korok az eszak-franciaorszagi partraszallassal mindenekelott arra torekedtek hogy valora valtsak Nemetorszagra vonatkozo imperialista terveiket megakadalyozzak a fasizmus szetzuzasat megmentsek az europai reakcios eroket a vegleges megsemmisulestol meghiusitsak a nyugat-europai orszagok demokratizalasat, es elzarjak a szovjet hadsereg utjat nyugat fele Az amerikai es angol imperialistak egymassal versengve igyekeztek minel megfelelobb allasokat elfoglalni Europaban a kesobbi vilaguralmi harchoz

Bradley tabornok, az egyik amerikai hadseregcsoport parancsnoka a kovetkezokeppen hatarozta meg az invazio celjat , A kontinens zurzavaranak megakadalyozasa vegett kenytelenek voltunk minden meglevo eronket atdobni Europaba azonnal atkelni a La Manche-csatornan bebatolni Nemetor-

[614] Liberte 1944 V 25

szagba lefegyverezni csapatait es kezbe venni az orszag el lenorzeset [615]

Az amerikai reakcios sajto nyiltan ut az invazio igazi celjairol De Witt az amerikai Reader s Digest cimu folyoirat egyik szerkesztoje ezt irta Nem kivanjuk Nemetország teljes szetzuzasat Ugy velem hogy Nemetorszagot kisse meg kell szidni, s jobban szeretnem, ha ezt az amerikai hadsereg tenne hogy Hitler megtudja ki az ur a hazunkban Ezert a kovetkezo politikat kell kovetnunk Hitlert annyira kell megvernunk hogy elismerje, hogy mi vagyunk a legnagyobb hatalom a vilagon de utana meg kell hagynunk Europaban hogy rendori szolgalatot teljesitsen es fenntartsa a rendet"

A partraszallas kezdeten Eisenhower felszolitotta Franciaorszag lakossagat, hogy azonnal szuntesse meg a fegyveres harcot a nemet megszallok ellen A Francia Nemzeti Bizottsag neveben hasonlo felhivast adott ki Konig tabornok is aki a bizottsag franciaorszagi kepviseloihez az alabbi radiotavirat ot intezte „Konig tabornok hatarozottan megparancsolja mivel jelenleg lehetetlen a fegyver- es loszerellatas maximalisan csokkentsek ismetlem maximalisan csokkentsek a partizantevekenyseget Szakitsak meg mindenutt, ahol csak lehetseges az ellenseggel valo erintkezest [616] A francia hazafiaktol azt koveteltek hogy szuntessek be az ellenallast es engedelmeskedjenek a nemet hatosagok parancsainak Ez egyenes arulas leplezett haboru volt a francia nep ellen

Nemetorszagnak nyugaton mindossze 60 hadosztálya volt amelyek kozul Normandiaban, vagyis a partraszallas korzeteben osszesen 9 gyalogos es 1 pancelos hadosztaly allomasozott Rommel tabornok parancsnoksaga alatt A nyugat-europai nemet hadosztalyok mindossze 70 szazalekban voltak feltoltve es raadásul az idosebb korosztalyokhoz tartozo katonakbol alltak Technikai felszerelésuk igen szegényes volt az angol—amerikai partraszallas korzeteben kezdetben mindossze 300, majd kesobb 600 repulogep mukodott [617]

[615] Bradley Egy katona feljegyzesei 222 old oroszul
[616] Massief La preparation de l insurrection et la bataille de Paris Paris 1946 201 old
[617] Feuchter A legihaboru története multja jelene es jovoje 229 old oroszul

Az Egyesult Államok es Anglia amelynek hadserege addig meg nem vett igazan részt a haboruban, nagy eroket — 36 hadosztályt — jelolt ki a partiaszallasia Ezek kozul 10 hadosztalyt szantak a del-franciaorszagi partraszallasra a tobbi pedig tartalekban volt Eisenhowernek 5049 vadaszgep 1467 nehez bombazo, 1645 kozepes es konnyu bombazo 2316 szallitogep es 2591 vitorlazo repulogep allt rendelkezesere A partraszallashoz keszenletbe helyeztek Anglia az Egyesult Allamok, Kanada, Hollandia, Norvegia Lengyelorszag, Franciaorszag es Gorogorszag hadi es kereskedelmi flottajat, osszesen 6483 hajot (koztuk 6 sorhajot es 25 cirkalot)

A terv szerint az angol es amerikai csapatoknak a Szajna obolben Cherbourg es Le Havre kozott Quineville varostol az Orne folyó torkolataig 70 merfold kiterjedesu szakaszon kellett partraszallniuk Az amerikai csapatok szamara e szakasz nyugati, az angol csapatok szamara pedig keleti reszet jeloltek ki A harcászati meglepes biztositasa celjabol az invazio helyeul olyan szakaszt valasztottak ahol nincsenek nagy kikotok folotte hosszu idon at nem mutatkoztak amerikai es angol repulogepek, a radioforgalmat teljesen szuneteltettek a flotta távoli kikotokbol indult el a hadművelet korzetebe a nemet radiolokator allomásokat legitamadassal tonkretettek, a hadművelet vezerkaranak ket honapon at nem volt kapcsolata a kulvilaggal, a szarazfoldi csapatok osszpontositasi korzetebol pedig kitelepitettek az angol polgari lakossagot

A partraszallás junius 6-an ejjel 1 ora 30 perckor kezdodott A partraszallas korzeteben 80 km-es szakaszon a 7 nemet hadseregnek mindossze ket hadosztalya tartozkodott Elsonek a szovetsegesek harom ejtoernyős hadosztalya szallt foldre 6 ora 30 perckor megkezdodott az elso ot hadosztaly partraszallasa Ramsay tengernagynak, a szovetseges hajohad parancsnokanak szavai szerint a deszant-flottilla „fantasztikusan akadalytalanul" haladt at a La Manche-csatornan A nemet legiero a partraszallas elso napjan mindossze 50 felszallast hajtott vegre A szarazfoldi csapatok ellenallasa szinten gyenge volt Ez reszben azzal magyarazhato hogy a nemet hadvezetes az angol—amerikai hadsereg orias erofolenye lattan nem tetelezte fel hogy a szovetseges parancsnoksag a part-

raszállást csak egy keskeny szakaszra korlátozza, s továbbá, hogy nincs szándékában azonnal megindulni Párizs felé. „A német parancsnokság nagyobb erők partraszállására számított a Szajnától északra, és mindazt, ami addig történt, csupán elterelő hadműveletnek tekintette."[618]

És még így is az angol—amerikai csapatok partraszállásának és támadásának üteme lassúbb volt a tervezettnél. Az öt hadosztály hídfőjét csak a hetedik nap végén sikerült egy összefüggő, 80 km széles és 10—18 km mély hadműveleti hídfővé egyesíteni. (A terv szerint ennek a második napon kellett volna megtörténnie.)

Az angol—amerikai csapatok észak-franciaországi partraszállását jelentősen megkönnyítették a francia hazafiak, akik Eisenhower és König szigorú parancsa ellenére maximálisan fokozták a harcot a német fasiszta megszállók ellen. A normandiai partraszállás körzetében a kommunisták vezette franktirőrök és partizánok 42 várost és több száz falut szabadítottak fel, ami megkönnyítette a partra szállt egységeknek, hogy megvessék lábukat és kiszélesítsék az elfoglalt hídfőállást. Pierre Montauban haladó francia történész azt írja, hogy „ha a partizánok nem kötöttek volna le jelentékeny számú ellenséges csapatot, ha nem tartóztatták volna fel a partra szálló angol—amerikai csapatok ellen indított német tartalékokat, akkor a szövetségeseket valószínűleg a tengerbe szorították".[619] A francia hazafiak érdemeit kénytelen-kelletlen Eisenhower is elismerte: „Ezek az erők egész Franciaországban felbecsülhetetlen szolgálatot tettek nekünk a hadjárat alatt. Különösen aktívak voltak Bretagne-ban, de az arcvonal minden más szakaszán is a legkülönbözőbb formában kaptunk tőlük segítséget. Az ő nagy segítségük nélkül franciaország felszabadítása és az ellenség megsemmisítése Nyugat-Európában jóval több időt és nagyobb áldozatokat követelt volna."[620]

A kedvező feltételek ellenére az amerikai és angol csapatok lassan nyomultak előre, naponta legfeljebb 4 km-t tettek meg. Az amerikai és angol vezető körök népellenes politi-

[618] Tippelskirch: A második világháború története. 401. old.
[619] Cahiers du communisme, 1950. 8. sz. 61. old.
[620] Eisenhower: Crusade in Europe. 296. old.

kájukhoz híven, nem akartak azonnal széleskörű támadó hadműveleteket indítani a fasiszta Németország ellen, nehogy ezzel gyengítsék ellenállását a szovjet hadsereg győzelmes támadásával szemben. Az amerikai—angol csapatok lassú előnyomulása lehetővé tette a német hadvezetésnek, hogy akadálytalanul átdobja csapatait nyugatról a szovjet—német arcvonalra.

Ilyen okok miatt, s azért is, mert az amerikai és angol vezető körök fegyveres erőiknek olyan harcászatot írtak elő, hogy az ne károsítsa tőkebefektetéseiket, az amerikai és angol légierő hevesen bombázta a német városok lakónegyedeit, de kímélte a katonai objektumokat.

A német hadiipar termelése 1944-ben az 1942. évi termelés 280 százaléka volt. Az egyes harceszközök gyártása a következőképpen növekedett:[621]

A fő fegyverfajták gyártása Németországban a háború éveiben:

Fegyverfajta	Mértékegység	1940	1941	1942	1943	1944
		év				
Puska és karabély	1000 db	1352	1359	1370	2244	2566
Géppisztoly	1000 db	171	325	317	435	787
Aknavető	1000 db	4	4	10	23	31
75 mm-nél nagyobb űrméretű löveg	1000 db	5	7	12	27	41
Harckocsi és páncélgépkocsi	1000 t	37	83	140	369	622
Hadirepülő	1000 db	10	11	15	26	38
Lőszer	1000 t	865	540	1270	2558	3350

Az angol és amerikai propaganda nem keveset fáradozott azon, hogy mindenképpen felnagyítsa hadászati bombázásának jelentőségét. Az angol—amerikai bombázásoknak azonban nem volt reális jelentőségük a háború alakulása és kimenetele

[621] Németország ipara az 1939—1945. évi háború alatt. 270—271. old., oroszul.

szempontjából. Hiszen e támadások, mint Fuller beismeri,[622] a békés lakosságot sújtották. A német hadiüzemeket nem érte károsodás, és ezek 1944-ig bezárólag szakadatlanul növelték termelésüket, jóllehet az Egyesült Államok és Anglia 1944 első felében több bombát dobott le Németországra és a megszállt országokra, mint a háború elejétől 1943 januárjáig.[623]

A német háborús főbűnösök nürnbergi perének tárgyalásán Speer, a fasiszta Németország fegyvertársi minisztere azt vallotta, hogy még Hitler is csodálkozott az amerikai és angol légierőnek ezen a taktikáján.

Ennek ellenére a Németország elleni légitámadásoknak volt bizonyos katonai jelentőségük. A fasiszta Németország embertartalékainak jelentős részét a légvédelmi feladatok megoldására használták fel. Ennek alátámasztására elegendő megemlítenünk, hogy a német légvédelmi alakulatok állományába 1942-ben 439 000, 1943-ban 600 000, 1944-ben pedig 900 000 ember tartozott.[624]

A hitleristák a szövetségesek légitámadásaira válaszul 1944. június 13-án megkezdték a „V—1" repülőgép-lövedékek alkalmazását Anglia ellen. Az utána következő 80 nap alatt 8000 ilyen lövedéket lőttek ki. Ezek 29 százaléka célba talált, 46 százalékát lelőtte az angol légvédelem, 25 százaléka pedig letért pályájáról.[625]

2

Az amerikai és angol kormány nem tanúsított különösebb aktivitást az arcvonalakon, de annál lázasabb sietséggel szőtte a szovjetellenes intrikákat, az alattomos összeesküvéseket és szervezte a politikai diverziót a Szovjetunió és az európai tőkésállamok demokratikus mozgalma ellen.

Az Európában működő amerikai kémszolgálat, amelyet a hírhedt Allen Dulles irányított Svájcból, több éven át a nem-

622 Fuller: A második világháború. 293—300. old. Fuller a továbbiakban ezt írja: „Ezt a szörnyű emberirtást, amely még Attilának is szégyenére vált volna, a háborús szükségre való hivatkozással indokolták."

623 The Effects of Strategic Bombing on the German War Economy, 4. old.

624 Feuchter: A légiháború múltja, jelene és jövője. 209. old., oroszul.

625 Ugyanott, 227. és 236. old.

zetközi reakció kiterjedt összeesküvését készítette elő. Ennek az volt a célja, hogy megmentse a hitleri Németországot a teljes megsemmisüléstől, és a fasiszta csapatokkal elzárja a szovjet hadsereg útját nyugat felé. Az Einheit, a Német Szocialista Egységpárt elméleti folyóirata a következőképpen értékeli az összeesküvés lényegét: „Az összeesküvés indítéka nem az a törekvés volt, hogy megdöntsék a fasiszta diktatúrát és azt demokratikus hatalommal váltsák fel, nem is az a törekvés, hogy szakítsanak az imperialista rablópolitikával a békepolitika javára, hanem az, hogy megmentsék a militarista-imperialista rendszert."[626]

Az összeesküvők e célok érdekében Hitlert is hajlandók voltak feláldozni. Arról volt szó, hogy eltávolítják a Führert, de meghagyják politikáját, meghagyják a fasiszta diktatúrát. Az összeesküvők elgondolása szerint Németország politikájában csak egy változásnak kellett történnie: abbahagyni az Egyesült Államok és Anglia elleni háborút, és békét kötni velük. Arra spekuláltak, hogy Hitler eltávolítása után „azonnal megbízottat küldenek Eisenhower főhadiszállására, hogy a fegyverletételről tárgyaljon".[627] Az Egyesült Államoknak és Angliának addigra fel kellett volna készülnie, hogy légi úton csapatokat dobjon át Németországba. Ezeknek az lett volna a feladatuk, hogy segítsenek megtartani a hatalmat a régi reakciósok és militaristák új kormányának a német nép esetleges megmozdulásával szemben, továbbá biztosítsák a német csapatok összpontosítását a Szovjetunió elleni háború folytatására.[628]

Allen Dulles rejtjelzett jelentésében közölte Washingtonnal, hogy az összeesküvés célja „kelcten megszüntetni a német területek veszélyeztetését, továbbá minden eszközzel megóvni Németországot a szovjet megszállástól".[629] Rommel tábornok, aki részt vett az összeesküvésben, társai körében nyíltan ki-

[626] Einheit, 1947. 12. sz. 1173. old.

[627] Hans Gisewius: Bis zum bitteren Ende. Zürich, 1946. II. kötet, 286. old.

[628] Weeler—Bennet: The Nemesis of Power. The German Army in Politics. 1918—1945. London, 1954.

[629] Allen Welsh Dulles: Germany's Underground. New York, 1947. 140. old.

jelentette: „Számunkra sokkal jobb volna most befejezni a háborút és brit dominiumként élni, mint megsemmisülni a kilátástalan harc folytatása következtében."[630]

Az összeesküvők azt tervezték, hogy a jövőben még elkeseredettebb ellenállást tanúsítanak a szovjet hadsereggel szemben. Allen Dulles szerint ..a terv fő elgondolása az volt, hogy a Hitler-ellenes tábornokok szabad utat engednek az amerikai és angol csapatoknak Németország elfoglalására, de egyidejűleg a keleti arcvonalon folytatják az ellenállást az oroszokkal szemben".[631] Dulles június 13-án rejtjelezve a következőket jelentette Washingtonba: ..Az összeesküvés sikere esetén a német csapatok nyugaton megkezdik a tervszerű visszavonulást. Egyidejűleg a legjobb német hadosztályokat a keleti arcvonalon összpontosítják."[632]

Ez már nem az első összeesküvés volt Németországban. Az előzőktől az különböztette meg, hogy tervét gondosan kidolgozták. Mint Allen Dulles megállapítja, „Londont és Washingtont előre tájékoztatták mindenről, amire az összeesküvők készültek".[633] Magában Németországban az összeesküvés egyik fő szervezője Schacht nagybankár volt, akit több gyáros és bankár támogatott. Schacht Svájcba utazott, ahol Allen Dullesszal és amerikai bankárokkal a németországi fasiszta diktatúra fenntartásáról tárgyalt. Az amerikai milliárdosoknak segítségük fejében gazdag jutalmat ígért: széleskörű részvételt a német gazdasági életben, többek között a Ruhrvidék iparában. Ezek a tárgyalások mintegy folytatásai voltak azoknak a megbeszéléseknek, amelyek még 1924-ben, a Dawes-terv idején folytak Schacht és John Foster Dulles között.

Az összeesküvés vezetői között volt Gisewius, az ismert német katonai hírszerző, aki főnökéhez, Canaris tengernagyhoz, a felderítő szolgálat vezetőjéhez hasonlóan egyidejűleg az amerikai hírszerzést is szolgálta. Részt vett az összeesküvésben Herdeler német gyáros, akinek különösen szoros kapcsolatai voltak az angol vezető körökkel.

630 Der Tagesspiegel, 1946. II. 24.
631 Dulles: Germany's Underground. 174. old.
632 Ugyanott.
633 Ugyanott, 173. old.

Az osszeeskuvok kozott volt a nemet tabornoki kar tobb tagja is Witzleben, Falkenhausen Beck, Heppner Dietrich es masok Egyes jobboldali szocialdemokrata vezetok szinten csatlakoztak az osszeeskuvokhoz (pl Leischner) Vegul ott voltak kozottuk a „regi iskolahoz" tartozo nemet diplomatak Schulenburg, volt moszkvai nemet nagykovet, Hassel, volt romai nagykovet, Tirpitz tengernagy veje Gottfried Bismarck, Bismarck unokaja. Moltke, a volt varsoi es madridi nagykovet es masok [634]

Az osszeeskuvok Berlinben rendezték be fohadiszallasukat, es elore elosztottak maguk kozott a miniszteri tarcakat. Elnoknek Witzlebent jeloltek, Herdeler kancellarsagat az angol kormany tamogatta, helyettes kancellarnak Leischnert szandekoztak kinevezni kulugyminiszternek Hasselt hadugyminiszternek Becket vezérkari fonoknek Heppnert

1944 nyaran mar nyilvanvalo volt, hogy a Szovjetunio egymaga is hamarosan szétzuzza a hitleri Németorszagot Ezert Allen Dulles az angol—amerikai csapatok normandiai partraszallasaval egy idoben utasította az osszeeskuvoket hogy hajtsak vegre tervezett palotaforradalmukat [635] Dulles ugynokei szetkuldtek az utasitasokat, Gisewius megirta Becknek, hogy az ido surget cselekedni kell" [636] Az allamcsiny napjat 1944. julius 20-ra tuztek ki Dulles megbizásából ezen a napon Berlinbe erkezett Gisewius az utolsó utasitasokkal [637]

A Hitler ellen merenyletet 1944 julius 20-an grof Klaus von Stauffenberg ezredes hajtotta vegre aki egy pokolgepet tartalmazó aktataskat helyezett el a nemet fohadiszallas ulestermeben Hitler karosszeketol 2 meterre A robbanas kovetkeztében tobben meghaltak, es megsebesultek, de Hitlernek nem tortent komolyabb baja es azonnal hozzalatott a megtorlashoz

Az osszeeskuves meghiusult, de nem azert, mert a merenylet nem sikerult A kudarcnak sokkal melyebb es komo-

634 Weeler—Bennet The Nemesis of Power
635 Fabian von Schlabrendorf They almost killed Hitler New York 1947 30 old
636 Hans Gisewius Bis zum bitteren Ende II kotet 286 old
637 Schlabrendorf They almost killed Hitler

lyabb okai voltak. Mindenekelőtt az, hogy az összeesküvők távol álltak a német néptömegektől, azokra ellenségesen tekintettek, nem volt tömegbázisuk, nem volt kire támaszkodniuk. Ez már eleve kudarcra ítélte az összeesküvést. A néptömegek — köztük az amerikai és angol néptömegek — szembeszálltak a szovjetellenes és demokráciaellenes tervekkel, megakadályozták e tervek végrehajtását, és sikertelenségre kárhoztatták őket. Ezenkívül az összeesküvést rendkívül nehéz volt a szovjet hadsereg sikeres támadása közepette végrehajtani. A merénylet abban az időben történt, amikor Hitler főhadiszállása még a kelet-poroszországi Rastenburgban székelt. A szovjet hadsereg közeledése miatt azonban a hitleristák a főhadiszállást hamarosan kénytelenek voltak biztonságosabb helyre telepíteni. Több kísérletet tettek arra, hogy másutt helyezzék el, végül is úgy döntöttek, hogy a birodalmi kancellária épületébe költöznek, amelynek bombabiztos óvóhelye volt. A német kormány és a főhadiszállás tartózkodási helyét államtitoknak nyilvánították.

Az amerikai és angol vezető körök az összeesküvés meghiúsulása után is folytatták kulisszák mögötti intrikáikat. Vinantnak, a londoni amerikai nagykövetnek szavai szerint „Németországot támasszá és ütközővé akarták változtatni Oroszország ellen, abból a meggondolásból kiindulva, hogy a kommunizmus még nagyobb rossz, mint Németország feltámadása".[638]

Az angol kormány továbbra is ragaszkodott „balkáni stratégiájához". Churchill a délkelet-európai invázió előkészítése céljából 1944 augusztusában Olaszországba utazott. A római pápával megtárgyalta az olasz monarchia megmentésére, és az ország demokratizálásának megakadályozására vonatkozó terveket, valamint azt a kérdést, milyen szerep vár a katolikus egyházra a délkelet-európai imperialista tervek megvalósításában. E tervekről Pearson, egy amerikai külpolitikai szemleíró 1944. szeptember 12-én a következőket írta a Washington Post című lapban: „Nem titok, hogy Churchillt egyre jobban nyugtalanítja a balkáni orosz befolyás. Azért

[638] Novoje Vremja, 1947. 19. sz. 26. old.

keresett segítseget a papanal, hogy megszuntesse ezt a befolyast Churchill nyilvanvaloan ugy velte, hogy a voros hadseregnek Jugoszlaviaban es az Adriai-tengerparton valo megjelenese a Vatikant is aggasztja Ertesuleseink szerint javasolta, hogy a Foldkozi-tengeren katolikus allamok csoportja legyen az utkozo Oroszorszaggal szemben Ennek tagjai Horvatorszag, Szlovenia, Magyarorszag Olaszorszag, Spanyolorszag, Portugalia es kesobb esetleg Franciaorszag Koztudomasu, hogy Churchill mar regota dedelgeti ezeket a terveket" Kovetkezeskeppen a mar ismert „balkani strategiarol" volt szo

Churchill emlekirataiban a kovetkezokeppen ir a romai papaval folytatott targyalasarol „Nem volt hiany beszedtemaban Ezen az audencian, ugyanugy, mint azon az audencian, amelyen elodje fogadott 18 evvel ezelott, az egyik fo tema a kommunista veszely volt Mindig szerfolott undorodtam a kommunizmustol, es ha valaha meg az a szerencse erne hogy reszt vehetek egy audencian a szentatyanal, habozas nelkul visszaternek erre a temara' [639]

A romai papaval valo talalkozas utan Churchill osszeszedte Romaban a kelet- es delkelet-europai reakcios korok kepviseloit a magyar horthystakat az osztrak legitimistakat a lengyel andersistakat, a bolgar monarchistakat, a roman nemzeti parasztpartiakat, a Mihajlovics-fele jugoszlav csetnikeket, a gorog monarcho-fasisztákat es az alban ballistakat,[640] es felszolitotta oket, keszítsek elo a talajt orszagukban az angol csapatok bevonulasahoz

A lengyel emigrans kormany hajlott ezekre a reakcios, nepellenes tervekre, s targyalast kezdett az amerikai es az angol kormannyal felajanlotta, hogy Lengyelorszagban „politikai akciokat" szervez, tobbek kozott Varsoban felkelest.[641] A varsoi felkeles tervet veglegesen Mikolajczyk es Churchill szemelyes targyalasan hataroztak el

A felkeles celja korantsem a nemet fasiszta elnyomok el-

[639] Churchill The Second World War VI kotet 115—116 old
[640] Louis Adamic Dinner at the White House New York 1946 162 old
[641] Cordell Hull Memoires II kotet 1316 old

leni harc, hanem politikai játék volt. A felkelésnek azt kellett volna bebizonyítania, hogy a lengyel emigráns kormánynak megvan a kellő befolyása Lengyelországban, s alá kellett volna támasztania e kormány hatalmi törekvéseit. A felkelés bűnös kaland volt a népi Lengyelország növekvő erői és a szovjet hadsereg ellen, amely felszabadította a lengyel népet a fasiszta rabságból.

A lengyel reakciósok Londonnal és Washingtonnal egyetértésben hallatlan cinizmussal készítették elő a lengyel hazafiak legyilkolását és Varsó lerombolását. Feltétlenül tudniuk kellett, hogy a főváros körzetében a hitleristáknak nagy páncélos erőik voltak.

A lengyel emigráns kormány a varsói felkelés vezetésével Bor-Komarowskyt bízta meg, aki rokona volt Varsó hitlerista helytartójának, az SS-ista Bach-Zelewskynek.

Amikor a lengyel reakció ezt az eleve kudarcra ítélt felkelést kiprovokálta, arra spekulált, hogy a nemzeti felszabadítás bajnokaként léphet fel, és ezen a címen átveheti a lengyelországi néptömegek nemzeti felszabadító harcának vezetését, hogy utána elárulja azt. A reakció azt akarta, hogy hacsak néhány órára is, megteremtse Varsóban a londoni emigráns kormány uralmát.

A varsói felkelés 1944. augusztus 1-én kezdődött, amikor a szovjet hadsereg még messze volt Varsótól. A szovjet hadsereg előtt volt a Visztula, amelynek túlsó partján a hitleristák nagy erőket összpontosítottak, s ezek előre kiépített állásokban védtek. A szovjet hadsereg Sandomirtól délre hídfőállást létesített a Visztula nyugati partján. A szovjet csapatok csak szeptember 14-én érték el a Visztulát Varsóval szemben, s szabadították fel a folyó keleti partján fekvő Pragát, Varsó elővárosát. A hitleristák visszavonulásuk közben a Pragát Varsóval összekötő valamennyi hidat felrobbantották a Visztulán.

A felkelést az „Armia Kraiowa" Varsóban levő osztagai kezdték meg. A felkelők a népellenes emigráns kormánytól kapták a parancsokat. A felkelők soraiban sok hazafi volt, aki égett a vágytól, hogy harcoljon a német megszállók ellen. Ezek azonban vagy egyáltalán nem, vagy csak alig ismerték

a vezetők politikai céljait. A felkeléshez a kommunisták vezette „Armia Ludowa" erői is csatlakoztak.

A Lengyel Nemzeti Felszabadulási Bizottságnak az illegális harc vezetésére Varsóban maradt tagjai és az „Armia Ludowa" partizánosztagainak parancsnoksága elítélték a felkelést, mondván, hogy az nem időszerű. A felkelés vezetőit is olyan embereknek tartották, akiktől távol állnak a lengyel nép igazi érdekei. De ugyanakkor minden tőlük telhetőt megtettek, hogy ilyen körülmények között is biztosítsák a felkelés sikerét. Elhatározták az „Armia Kraiowa" és az „Armia Ludowa" akcióegységét, és megalakították Varsó védelmének vezérkarát.

Amint a felkelés megkezdődött, Mikolajczyk követelte a Kraiowa Rada Narodowától, hogy a vezető helyekre a népellenes emigráció képviselőit ültesse, továbbá állítsa vissza Pilsudszky fasiszta alkotmányát. Az új, népi demokratikus Lengyelország képviselői, akik az ország néptömegeinek akarata szerint cselekedtek, elutasították Mikolajczyk követeléseit.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem titkolta, hogy részes a varsói elhamarkodott felkelés szervezésében. Churchill ezzel kapcsolatos üzenetére a Szovjetunió miniszteranácsának elnöke a következőket írta: „Előbb vagy utóbb, de mindenki megtudja az igazságot arról a maroknyi gonosztevőről, akik a varsói kalandot kieszelték, hogy magukhoz ragadják a hatalmat. Ezek az emberek, kihasználva a varsóiak hiszékenységét, sok embert dobtak csaknem fegyvertelenül a német ágyúk, harckocsik és repülőgépek tüzébe. Olyan helyzet alakult ki, amikor minden újabb nap nem a Varsó felszabadításáért küzdő lengyeleknek kedvez, hanem a hitleristáknak, akik embertelenül irtják a varsói lakosságot."[642]

A varsói felkelők az első napokban nagy sikereket értek el. Mint Tippelskirch megállapítja, „sikereik eleinte bámulatosak voltak: az aknavetőkkel, 20 mm-es légvédelmi ágyúkkal és páncéltörő fegyverekkel felszerelt felkelők a nagy városban székelő német katonai és polgári intézmények több-

[642] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 306. old.

ségét elvágták a külvilágtól és elfoglalták a pályaudvarokat; a város fő útvonalai blokád alatt voltak. A német csapatoknak csak a Visztula hídjait sikerült tartaniuk".[643]

A város lakossága hallatlan odaadással állt a haza felszabadulásának ügye mellé, tévesen úgy hitte, hogy a felkelést összehangolták a szovjet hadsereg tevékenységével. Az erők azonban nem voltak egyenlők. Az amerikai és az angol kormány nem volt hajlandó segítséget nyújtani a felkelőknek, beérte annyival, hogy — mint Churchill mondta — „augusztus 4-én éjszaka két repülőgépet, négy éjszaka múltával pedig három repülőgépet"[644] küldtek a főváros fölé. A repülőgépekről fegyvereket dobáltak le, de ezek majdnem mind a németek kezére kerültek. A szovjet parancsnokság fegyverrel és lőszerrel támogatta a felkelőket — a hadianyagot a szovjet pilóták ejtőernyővel dobták le a felkelők által elfoglalt kerületekbe.

A németek nagy erőket vonultattak fel Varsó ellen, s szörnyű kegyetlenséggel pusztították el a várost és lakóit. Harckocsijaikat élő lengyel gyermekekkel borították be, kötéllel a harckocsik páncéljához kötözték őket, s védtelen lengyel nőket tereltek maguk előtt. A német utászok egymás után robbantották fel a házakat és lakónegyedeket.

A lengyel emigráns kormány nem segítette a varsói felkelést. Az amerikai kormányhoz a felkelés idején memorandumot intézett, amelyben kizárólag a lengyelországi burzsoá-földesúri rendszer megmentéséről volt szó. Hull, amerikai külügyminiszter, aki ezt a memorandumot átnyújtotta Roosevelt-nek, teljesen egyetértett annak tartalmával.[645]

A szovjet hadsereg előnyomulása a Visztuláig némileg könnyített a felkelők helyzetén. Szeptember 16-ra virradó éjjel a lengyel hadsereg alegységei szovjet tüzérség és légierő támogatásával átkeltek a Visztula nyugati partjára. Eljutottak Varsóig, de nem sikerült kiszélesíteniük a folyó partján elfoglalt keskeny hídfőállást és egyesülniük a felkelőkkel. Az „Armia Kraiowa" parancsnoksága megakadályozta a felke-

643 Tippelskirch: A második világháború története. 452. old., oroszul.
644 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 131. old.
645 Cordell Hull: Memoires. II. kötet, 1317. old.

lőket, hogy áttörjenek a partraszállókhoz, és csatlakozzanak hozzájuk. A lengyel hadsereg egységei szeptember 23-án kénytelenek voltak feladni a Visztula nyugati partján elfoglalt hídfőállásukat. Ezekben a napokban a lengyel emigráns kormány azt az utasítást adta a felkelőknek, hogy tegyék le a fegyvert, és adják meg magukat a németeknek. A felkelők egy része teljesítette ezt az utasítást. A németek kivégezték őket.

A lengyel nép a varsói felkelésért súlyos árat fizetett. A felkelés alatt több mint 250 000 hazafi pusztult el. A veszteség még nagyobb lett volna, ha a szovjet parancsnokság nem nyújt segítséget a felkelőknek és a varsói lakosoknak. A szovjet és a lengyel hadsereg csapatai a felkelők és a békés varsói lakosok jelentős részének segítettek abban, hogy kijussanak a németek által körülzárt égő városból, és átkeljenek a Visztula keleti partjára.

*

A reakciós erők mesterkedései ellenére az Egyesült Államok és Anglia hadserege mégis bekapcsolódott a fasiszta Németország elleni közvetlen harcba. Az európai második front megnyitásának volt bizonyos jelentősége.

A második front megnyitása hozzájárult a Németország elleni háború győzelmes befejezésének meggyorsításához, miután Németország erőinek zöme már megsemmisült a szovjet—német arcvonalon. Az angol és amerikai katonák és tisztek nagy lelkesedéssel harcoltak a fasiszta hódítók ellen és vitézül verekedtek velük. Anglia és az Egyesült Álamok munkásai igyekeztek munkájukkal támogatni a Nyugat-Európában előnyomuló angol—amerikai csapatokat, valamint a Szovjetunióba irányuló szállítások lebonyolítását. A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia népeinek a fasizmus elleni harcban kialakult szövetsége a szó igazi értelmében harci szövetséggé vált, amelyet a közösen ontott vér pecsételt meg.

Tizenhatodik fejezet

A SZOVJETUNIÓ — EURÓPA FELSZABADÍTÓJA A NÉMET FASISZTA ELNYOMÓK URALMA ALÓL

1

A Szovjetunió népei a Nagy Honvédő Háborúban hősi harcot vívtak, hogy megmentsék az emberiséget a fasiszta barbárságtól. A világ népeinek sorsa a harcmezőn dőlt el, ahol a szovjet katonák megsemmisítő csapásokat mértek a hitlerista hadseregre. A felszabadulás fénye kelet felől ragyogott fel. 1944-ben különös erővel mutatkozott meg a Szovjetunionak és fegyveres erőinek nagy, felszabadító küldetése. 1944 augusztus—szeptemberében a szovjet hadsereg nagy támadó hadműveleteket hajtott végre a német csapatok déli szárnya ellen. Ezek eredményeképpen felszabadult Moldva Szovjetköztársaság, továbbá Románia és Bulgária kilépett a fasiszta tömbből. A szovjet hadsereg újabb nagy sikerei folytán erősen megváltozott Délkelet-Európa katonai és politikai helyzete.

Ilyen körülmények között az amerikai és angol kormány által tervezett balkáni inváziót hadászatilag többé már semmi sem indokolta, s az politikailag veszélyes lett volna.

Ebben az időszakban a fő katonai esemény a szovjet hadsereg iassy—kisinyevi hadművelete volt, amely eldöntötte a szovjet—német arcvonal déli szárnyán folyó harc kimenetelét. A 2., 3. és 4. Ukrán Front, a fekete-tengeri flotta és a dunai flottilla erői hadászati támadó hadműveletükkel szét-

zúzták a németek arcvonalának déli szárnyát. A hadművelet célja az volt, hogy megsemmisítse az ellenség Kisinyev körzetében működő nagy csoportosítását, felszámolja a hitleri Németország balkáni hátországát, és felszabadítsa a délkelet-európai népeket.

A szovjet csapatokkal a „Dél-Ukrajna" német fasiszta hadseregcsoport állt szemben, amelyhez két német és két román hadsereg tartozott 50 erkölcsileg erősen megtépázott hadosztállyal.

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság két hatalmas koncentrikus csapást tervezett mérni a német fasiszták főerőinek bekerítése és megsemmisítése céljából. Az 1944. augusztus 20-án megindult támadás a tervnek megfelelően két irányban bontakozott ki: a 2. Ukrán Front a focsani kapu irányában mért csapást, a 3. Ukrán Front pedig Galati—Izmail irányában. A két front csapatai Kisinyevtől délnyugatra egyesültek, bekerítették és augusztus 29-ig megsemmisítették a Kisinyev körzetében működő nagy ellenséges csoportosítást. Ezzel befejeződött a hadászati hadművelet első szakasza.

A hadművelet második szakaszában felszabadult Románia és Bulgária.

A szovjet csapatok romániai támadásának erejéről Tippelskirch a következőképpen ír: „Az arcvonal összezavarodott, minden kaotikus állapotba került... Az ellenség csapatai hatalmas tengeri hullámként hömpölyögtek előre, és minden oldalról rácsaptak a német erőkre."[646] A szovjet csapatok támadása meghiúsította az amerikai és angol vezető körök terveit, amelyekkel Mihály román király már érintkezésbe lépett.

1944. augusztus 23-án a román hazafiaknak a Román Kommunista Párt által szervezett fegyveres osztagai letartóztatták Antonescut, Románia fasiszta diktátorát, kormányát, a román vezérkart, valamint a német és olasz parancsnokság romániai képviselőit.

Mihály király, bár nem adta fel a reakciós rendszer megmentésének gondolatát, bejelentette, hogy Románia kilép a

[646] Tippelskirch: A második világháború története. 463. old., oroszul.

haborubol Az uj kormany megalakitasaval a reakcios Sanatescu tabornokot bizta meg, aki sok ismert burzsoa politikust vett be kormanyaba, koztuk Maniut es Bratianut is A Maniu es Bratianu vezette burzsoa nemzeti parasztpart, illetve nemzeti liberalis part az Egyesult Allamok es Anglia fele orientalodott, es makacsul ellene szegult Romania demokratikus atalakitasanak A reakcios roman burzsoazia ujabb nemzetarulas segitsegevel probalt hatalmon maradni

1944 augusztus 25-en a Szovjetunio kulugyi nepbiztossaga nyilatkozatot adott ki, amely hangsulyozta, hogy a szovjet kormanynak nincs szandekaban Romania valamely teruletenek eltulajdonitasa, vagy a Romaniaban fennallo tarsadalmi rendszer megvaltoztatasa, illetoleg az orszag fuggetlensegenek csorbitasa „Ellenkezoleg — allapitotta meg a nyilatkozat —, a szovjet kormany szuksegesnek tartja, hogy a romanokkal kozosen helyreallitsa Romania fuggetlenseget oly modon, hogy Romaniat felszabaditja a nemet fasiszta jarom alol

A roman csapatok nyujtsanak segitseget a voros hadsereg egysegeinek a nemet csapatok megsemmisiteseben — ez az egyetlen eszkoze annak, hogy minel hamarabb megszunjon a harctevekenyseg Romania teruleten "[647]

Romania 1944 augusztus 26-an hivatalosan bejelentette, hogy elfogadja a szovjet kormany altal meg tavasszal felajanlott fegyverszuneti felteteleket A hitlerista legitamadasokat inteztek Bukarest ellen, s egyuttal kiserletet tettek arra, hogy elfoglaljak a roman fovarost De a 2 Ukran Front csapatai amelyek gyors utemben felszabaditottak Romania teruletet, augusztus 30-an elfoglaltak Ploestit, a roman kolajipar kozpontjat, masnap pedig bevonultak Bukarestbe A front csapatai a tovabbiakban Erdelyen keresztul hatbatamadtak a Karpatok szorosait vedelmezo nemet—magyar csapatokat A 3 Ukran Front csapatai Romania teruleten a Duna menten Dobrudzsa es a bolgar hatar fele tamadtak

Romania hadat uzent Nemetorszagnak, majd Magyarorszagnak is s 12 hadosztalyt allitott ki amelyek a szovjet ha-

[647] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt II kotet 172 old oroszul

rancsnokság vezetésével részt vettek a Németország és Magyarország elleni hadműveletekben.

1944. szeptember 12-én Moszkvában megkötötték a román fegyverszüneti egyezményt. Az Egyesült Nemzetek nevében és a szovjet, angol és amerikai kormány megbízásából az egyezményt Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja írta alá.

A fegyverszüneti egyezmény a szovjet kormány nemes nagylelkűségéről tett tanúbizonyságot. A Szovjetunió a legyőzött Romániával szemben támasztott követeléseit illetően pusztán arra szorítkozott, ami elengedhetetlenül szükséges volt felszabadító küldetésének sikeres befejezéséhez és a fasiszta tömb végleges szétzúzásához. A fegyverszüneti feltételek előírták, hogy Románia, amely augusztus 24-én 4 órakor beszüntette a harcot a Szovjetunió ellen, és kilépett az Egyesült Nemzetek elleni háborúból, a szovjet főparancsnokság általános irányításával részt vesz a Németország és Magyarország elleni háborúban abból a célból, hogy helyreállítsa függetlenségét és szuverenitását.

A Szovjetunió és Románia között helyreállt az 1940. június 28-i egyezményben megállapított államhatár. A fegyverszüneti egyezmény kimondta, hogy Romániához vissza kell csatolni Észak-Erdélyt, amelyet Hitler Horthy-Magyarországnak adott.

Románia kötelezte magát, hogy hadizsákmányként a szovjet főparancsnokság rendelkezésére bocsátja Németországnak és csatlósainak területén fellelhető minden katonai vagyontárgyát; a Szovjetuniónak a hadműveletek és a megszállás okozta károk részleges megtérítése fejében 300 millió amerikai dollárt fizet áruban, hat évi törlesztéssel; a Szovjetunió területéről a háború alatt elszállított különböző szervezetek, vállalatok, intézmények és egyes polgárok tulajdonát képező értékeket és anyagokat teljes épségben visszaszolgáltatja. A román kormány kötelezettséget vállalt, hogy együttműködik a szovjet főparancsnoksággal a háborús bűnösök letartóztatásában, azonnal feloszlatja a fasiszta szervezeteket, és nem engedi meg további működésüket. Az egyezmény előírta, hogy szövetséges ellenőrző bizottságot kell létrehozni azzal a fel-

adattal, hogy figyelemmel kísérjék, miként teljesíti Románia a fegyverszüneti feltételeket.[648]

1944. augusztus 25-én Finnország kormánya svédországi diplomatái útján kérdést intézett a szovjet kormányhoz, hajlandó-e vele a fegyverszünetről tárgyalni. A szovjet kormány augusztus 29-én megismételte a még az év elején közölt feltételeket.

Finnország azonban véglegesen csak a szovjet hadsereg baltikumi támadása következtében szánta rá magát arra, hogy elfogadja a Szovjetunió feltételeit. E támadás eredményeképpen a szovjet csapatok 1944 augusztus végéig, szeptember elejéig mélyen visszavetették az „Észak" német hadseregcsoport csapatait, s azok új védelmi terepszakaszra vonultak vissza. Az arcvonal a Finn-öböl déli partjától a Csud- és Virtsz-tó nyugati partján, a Gauja, Memel és Lielupe folyók mentén, majd innen déli irányba a Vent és Dubissz folyók mentén húzódott a Nyemanig.

A finn kormány nem várta be, hogyan alakulnak az események az arcvonalon, hanem szeptember 4-re virradó éjjel közölte, hogy elfogadja a szovjet kormány által korábban közölt fegyverszüneti feltételeket, és beszünteti a harcot.

1944. szeptember 19-én Moszkvában megkötötték a finn —szovjet fegyverszüneti egyezményt. Az egyezményt az Egyesült Nemzetek nevében és a Szovjetunió, valamint Anglia kormánya megbízásából Zsdanov vezérezredes írta alá.

Finnország kötelezte magát, hogy csapatait visszavonja az 1940. évi szovjet—finn határvonalra, lefegyverzi a területén tartózkodó német egységeket, és személyi állományukat hadifogolyként átadja a szovjet főparancsnokságnak. A szovjet kormány kijelentette, hogy ebben hajlandó segítséget nyújtani Finnországnak. Ismét hatályba lépett az 1940. március 12-i szovjet—finn békeszerződés.

Finnország kötelezettséget vállalt, hogy visszaadja a Szovjetuniónak a petsamói területet (Pecsenga), amelyet a Szovjetunió az 1920. október 14-i és 1940. március 12-i szerződés

[648] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 206—210. old., oroszul.

értelmében önként átengedett Finnországnak. A Szovjetunió lemondott a Hanko-félszigetre vonatkozó bérleti jogáról. Finnország viszont kötelezte magát, hogy Porkalla-Udd körzetében területet és vízteret ad bérbe a Szovjetuniónak haditengerészeti támaszpont létesítése céljából. A fegyverszüneti egyezmény a jóvátételt hat éven át áruban törlesztendő 300 millió dollárban állapította meg.[649] A többi feltétel azonos volt a román fegyverszüneti feltételekkel.

Ily módon a finn fegyverszünet is visszatükrözte a szovjet külpolitika nemes vonásait és azt a tulajdonságát, hogy mélyen tiszteletben tartja más országok és népek nemzeti jogait és szuverenitását. A finn kormány azonban megpróbálta szabotálni a fegyverszüneti egyezmény egyes feltételeit: igyekezett fenntartani a fasiszta szervezeteket, akadályozta a tömegek demokratikus törekvéseit, és eltűrte a szovjetellenes propagandát. A reakciónak ez az eljárása felháborította a finn munkásosztályt és a lakosságnak az ország és a nép nemzeti érdekeit kifejező haladó köreit. Paasikivi a lakosság túlnyomó többségének véleményét nyilvánítva, 1944. december 6-án kijelentette: „Meg kell szüntetni a bizalmatlanságot, és meg kell teremteni a barátságot. Meggyőződésem szerint népeink érdekében Finnország jövőbeli külpolitikájának olyannak kell lennie, hogy ne irányuljon a Szovjetunió ellen. Béke, egyetértés és bizalmon alapuló jószomszédi viszony a nagy Szovjetunióval — ez állami tevékenységünk első szabálya."[650]

A szovjet hadsereg 1944 szeptemberében újabb támadó hadműveletet kezdett a Balti-tenger mentén. A támadás első két hete alatt a szovjet csapatok 400 km-es arcvonalon áttörték az ellenség védelmét, felszabadították Szovjet-Észtországot, és az ellenséget Rigához vetették vissza. A támadás második szakaszában felszabadították Szovjet-Lettország nagy részét Rigával együtt, Tukumsz és Libava között a tengerhez szorították az „Észak" hadseregcsoport 35 hadosztályának maradványait.

Ebben az időben a bolgár népet, amely még nem szaba-

[649] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 216—220. old., oroszul.
[650] Pravda, 1956. XII. 15.

dult fel a német elnyomók uralma alól, újabb leigázás veszélye fenyegette.

Az Európai Konzultatív Bizottságban, amely kidolgozta a bolgár fegyverletételi feltételeket, az Egyesült Államok 1944. július 24-én olyan tervezetet nyújtott be, amely szerint Bulgáriát angol—amerikai csapatok szállják meg. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői igyekeztek kirekeszteni a Szovjetuniót a bolgár fegyverszüneti feltételek kidolgozásából.

1944. szeptember 2-án Bulgáriában Muraviev vezetésével új kormány alakult. A kormány két minisztere, Dimitrij Gicsev és Sztojcso Musanov Kairóba utazott, ahol kidolgozták Bulgária angol—amerikai és görög—török megszállásának tervét.[651] Az angol—amerikai reakciós körök úgy tervezték, hogy Bulgáriába 1944 szeptember közepén hatolnak be, hogy megszállják az országot és elfojtsák a nép antifasiszta mozgalmát. Mialatt Dimitrij Gicsev és Sztojcso Musanov Kairóban tárgyalt, Dimitrov-Gemeto Istanbulban folytatott megbeszéléseket. 1944 szeptember elején Bulgáriába angol katonai küldöttség érkezett. Az angol küldöttség vezetője és a bolgár kormány képviselője Plovdivban tárgyalt. Angol részről közölték, hogy mivel a szovjet csapatok rohamosan közelednek a bolgár határok felé, az angol kormány megegyezett a török kormánnyal, hogy Bulgáriába haladéktalanul török csapatok vonulnak be.

A bolgár kormány attól való félelmében, hogy külső segítség nélkül nem tud hatalmon maradni, továbbra is szoros kapcsolatot tartott a hitleristákkal. A szovjet kormány több jegyzékében leleplezte a bolgár kormány nemzetellenes politikáját és a hitlerista agresszióban való részvételét. E jegyzékek rámutattak, mennyire hazugok a bolgár vezetőknek azok az állításai, hogy semleges politikát folytatnak. A bolgár kormány politikáját a Szovjetunió úgy értékelte, hogy Bulgária közvetlenül segíti Németországot a Szovjetunió elleni háborúban, és ténylegesen hadat visel Németország oldalán. A szovjet kormány 1944. szeptember 5-i jegyzékében hangsúlyozta:

[651] Tartós békéért, népi demokráciáért, 1948. 7. sz. Lásd még: Bulgária története. II. kötet, 808. old., oroszul.

„Nemcsak Bulgária van hadiállapotban a Szovjetunióval, amennyiben az korábban is hadiállapotban volt a Szovjetunióval, hanem mostantól kezdve a Szovjetunió is hadiállapotban lesz Bulgáriával."[652]

A szovjet hadsereg 1944. szeptember 8-án széles arcvonalon átlépte a román—bolgár határt, és Bulgária területére lépett. A bolgár nép, amelynek nemzeti önállóságát az 1877—1878. évi háborúban az orosz hadsereg vívta ki Törökországgal szemben, nagy örömmel fogadta a felszabadító szovjet hadsereget, és minden erejéből támogatta. A Bulgária elleni „háborúban" sem szovjet, sem bolgár részről egyetlen halott sem volt. „Viszont a szovjet csapatok Bulgáriába való bevonulása — mondta Dimitrov elvtárs — segített megdönteni országunkban a fasiszta diktatúrát, és biztosította a bolgár nép jövőjét, államunk szabadságát és függetlenségét."[653] Az Otecsesztevenen Front című lap szeptember 12-i száma azt írta, hogy „a vörös hadsereg virágokkal telehintett úton vonul az ország belseje és fővárosa felé".

A szovjet hadsereg bevonulása megmentette Bulgáriát az angol—amerikai—török intervenciótól, a Wall Street és a City monopoltőkéseinek elnyomó uralmától, attól a szomorú sorstól, amely egy idő múlva a görög nép osztályrészéül jutott. Kolarov megállapította: „A dicső szovjet hadsereg megakadályozta, hogy Bulgária az ellenséges imperialista erők zsákmánya legyen. Különben még nehezebb sors várt volna rá, mint Görögországra."[654]

A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941 júniusától fegyveres felkelést készített elő a német megszállók és bolgár kiszolgálóik ellen. A kommunisták szervezte Hazafias Arcvonal jelentős népi antifasiszta erő volt. A bolgár partizánok kíméletlenül pusztították az ellenséget. A szovjet nép segített a bolgár hazafiaknak. Szovjet repülőgépek fegyvert és lőszert dobtak le a bolgár partizánok számára. 1944 elején Bulgáriában 63 nagy partizánosztag működött. A né-

[652] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 183. old., oroszul.
[653] Georgi Dimitrov Válogatott Művei. II. kötet, 1957. 640. old., oroszul.
[654] Rabotnicseszko Gyelo, 1948. IV. 2.

met parancsnokság hivatalos adatai szerint a partizánok csupán 1944 júniusában 687 akciót hajtottak végre a német megszállók ellen. Mint Dimitrov elvtárs megállapította: A hódítók elleni harc évei „arany betűkkel mindörökre beíródtak pártunk és népünk történetébe. Jogosan lehetünk büszkék arra a sok tízezer hős partizánra, partizánnőre és segítőikre, akiket a pártnak sikerült megszerveznie és fegyveres harcra serkentenie a német megszállók és a bolgár fasiszták ellen".[655]

1944. szeptember 9-re virradó éjjel a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottsága megindította a döntő rohamot. A népnek, a partizánosztagoknak és a hadsereg öntudatos részének közös erőfeszítése megdöntötte a fasiszta diktatúrát, megszüntette a német ügynökök uralmát, és az ország igazgatását átadta a Hazafias Arcvonal kormányának. A bolgár nép élete új szakaszának kezdetét jelentő 1944. szeptember 9-i fegyveres felkelés lelke és szervezője a dicső Bolgár Kommunista Párt és Központi Bizottsága volt.

Bulgáriában különösen látható módon olvadt össze a szovjet hadsereg diadalmas támadása a nép antifasiszta felkelésével. A bolgár néptömegek kihasználták a kedvező helyzetet, és diadalra juttatták a népi demokratikus forradalmat. A bolgár nép győzelme lehetővé tette, hogy a forradalom később szocialista úton fejlődjön tovább.

1944. szeptember 9-én a szovjet csapatok beszüntették a harcot Bulgáriában. Az új, népi demokratikus kormány nem sokkal ezután hadat üzent Németországnak és Magyarországnak. A bolgár nép félmilliós hadsereget állított ki a német hódítók ellen, s az a szovjet főparancsnokság irányításával több mint nyolc hónapon át harcolt Jugoszlávia, Magyarország és Ausztria területén. A bolgár hadsereg a harcok közepette az osztrák Alpok lábáig nyomult előre. A bolgár katonák és tisztek kiérdemelték a szovjet főparancsnokság elismerését és háláját. A bolgár nép a felszabadító háborúban való részvételével elősegítette Délkelet-Európa gyors megtisztogatását a megszállóktól, és hozzájárult a hitleri Németország végleges szétzúzásához. A Szovjetunió és Bulgária né-

[655] Pravda, 1954. IX. 9.

pének fegyverbarátsága a külföldi hódítók elleni harcban rendkívüli módon megerősödött.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya húzódozott attól, hogy elismerje Bulgáriának mint szövetséges hadviselő félnek a törvényes jogait. Churchill 1944. szeptember 28-i alsóházi beszédében kijelentette: „a bolgárok talán azt kívánják, hogy úgy bánjunk velük, mint szövetséges hadviselő féllel. Ami Angliát illeti, nekik még le kell dolgozniuk a visszafelé utat".[656]

A Bulgária felszabadulását követő fegyverszüneti tárgyalásokon heves harc bontakozott ki a Szovjetunió és az Egyesült Államok, valamint Anglia képviselői között. A balkáni terveik kudarca miatt feldühödött amerikai és angol vezető körök súlyos fegyverszüneti feltételeket és óriási jóvátételt akartak a bolgár népre kényszeríteni. Az amerikai légierő szeptember 8—10-én kegyetlen bombatámadást intézett Szófia lakónegyedei ellen.

A Szovjetunió szilárdan védelmezte a bolgár nép jogait és érdekeit, így az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem tudta megvalósítani szándékait. Az imperialista kormányok azonban megakadályozták a megegyezést a jóvátétel kérdésében. A fegyverszüneti feltételekben csak az állt, hogy Bulgária jóvátételt fizet, amelynek összegét később állapítják meg.[657] A bolgár nép abban a biztos tudatban vállalta ezt a kötelezettségét, hogy a Szovjetunió megakadályozza az imperialistákat abban, hogy elviselhetetlen jóvátételi feltételeket kényszerítsenek Bulgáriára. Egyebekben a bolgár fegyverszüneti egyezmény megegyezett a román fegyverszüneti egyezménnyel.

A bolgár fegyverszüneti egyezményt Moszkvában az Egyesült Nemzetek nevében és a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányának megbízásából 1944. október 28-án Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja írta alá.

Bulgária népi demokratikus kormánya becsületesen teljesítette a fegyverszüneti feltételeket. Az amerikai és angol

656 The Times, 1944. IX. 28.

657 A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet. 289. old., oroszul.

imperialisták azonban az új Bulgáriával szemben, mint a többi népi demokratikus országgal szemben is, rendkívül rosszindulatúak voltak. Megpróbáltak beavatkozni Bulgária belügyeibe és feltételeket diktálni az általános választásokat illetően. Bulgária népi kormánya a Szovjetunió támogatásával megvédte az ország nemzeti szuverenitását.

A szovjet hadsereg Románia és Bulgária felszabadítása után az arcvonal déli szárnyán újabb nagyszabású hadászati támadó hadműveletet készített elő. A főparancsnokságnak az volt a célja, hogy szétzúzza a német-fasiszta hadsereg déli szárnyát, és felszabadítsa Kárpát-Ukrajnát, testvéri segítséget nyújtson Csehszlovákia és Jugoszlávia népének, a szovjet csapatok elérjék a német csapatok Albániába és Görögországba vezető közlekedési útvonalait, és kikapcsolják a háborúból Magyarországot, Németország utolsó szövetségesét.

A támadásban a 4., a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai vettek részt, amelyekkel a „Heinrici" hadseregcsoport (20 hadosztály), a „Dél" hadseregcsoport (több mint 36 hadosztály) és a „Délkelet" hadseregcsoport (több mint 26 hadosztály) állt szemben.

A támadásnak 1944. szeptember 28-tól október 28-ig tartó első szakaszában a 2. és 4. Ukrán Front csapatai felszabadították az Erdős-Kárpátokat és egész Erdélyt, s ezzel lényegesen megrövidítették az arcvonalat. A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalták Debrecent, és megközelítették Budapestet.

A 3. Ukrán Front csapatai elérték Jugoszlávia határát, amelynek lakossága türelmetlenül várta felszabadítóit. A jugoszláviai partizánmozgalom nagy méretei ellenére a jugoszláv népnek mégsem volt elég ereje ahhoz, hogy egyedül megbirkózzék a német megszállókkal. A városok többsége és az ország területének mintegy háromnegyed része még mindig a hitlerista hódítók uralma alatt volt.

A szovjet főparancsnokság kéréssel fordult Jugoszláviához, hogy a német és magyar csapatok elleni hadműveletek kifejlesztése érdekében engedje meg, hogy a szovjet csapatok ideiglenesen jugoszláv területre lépjenek. A Jugoszláv Nemzeti Felszabadulási Bizottság és a jugoszláv népi felszabadító hadsereg parancsnoksága megadta hozzájárulását.

A 3. Ukrán Front csapatai Turnu-Severin környékén átkeltek a Dunán, és a kelet-szerbiai hegyeken át támadva október 9-én elérték a Morava völgyét, majd október 14-én megkezdték a harcot Belgrádért. A Jugoszlávia délkeleti részéből Belgrád irányába visszavonuló német csoportosítást a szovjet csapatok Belgrádtól délkeletre bekerítették, és október 19-re megsemmisítették. Másnap a jugoszláv partizánokkal szorosan együttműködő szovjet csapatok Belgrádban megtörték az ellenség ellenállását, és teljesen felszabadították Jugoszlávia fővárosát. Közben a bolgár csapatok felszabadították Nist. A jugoszláv népnek Albánia népi felszabadító hadserege is testvéri segítséget nyújtott. Az albán hazafiak a jugoszláv partizánokkal vállvetve számos hadműveletet hajtottak végre, hogy megtisztogassák a jugoszláv városokat és falvakat a megszállóktól.

A szovjet hadsereg, a jugoszláv népi felszabadító hadsereg, a bolgár hadsereg és az albán népi felszabadító hadsereg testvéri fegyverbarátsága elősegítette Jugoszlávia népeinek a fasiszta elnyomók igája alól való felszabadulását.

A népek fegyveres harcának egyre szélesebb arcvonala alakult ki a német fasiszta hódítók ellen. Az európai népek és élükön a szovjet nép harca olyan erővé vált, amellyel szemben tehetetlenek voltak a német fasiszta megszállók.

A csehszlovákiai néptömegek szabadságmozgalma is egyre terebélyesedett.

A fasiszta Németország még a Szovjetunió elleni háború elején kényszerrel besorozott szlovákokat küldött a szovjet—német arcvonalra. A szlovák katonák semmiképpen sem akartak harcolni a Szovjetunió ellen, s ez a körülmény már 1941 augusztusában arra kényszerítette a német parancsnokságot, hogy visszahívja a szlovák csapatokat a szovjet—német arcvonalról. Sztálingrád után azonban az embertartalékok kimerülése arra kényszerítette a hitleristákat, hogy a szlovákokat ismét a szovjet—német arcvonalra küldjék.

Válaszképpen a szlovák katonák és tisztek egymás után átálltak a szovjet hadseregbez és a szovjet partizánokhoz. 1943. október 30-án Melitopolnál az 1. szlovák gyalogos hadosztály az utolsó szál emberig és teljes fegyverzettel átállt a

szovjet csapatokhoz. Ukrajnában és Belorusszijában a szlovák katonák partizánosztagokat alakítottak, amelyek a szovjet partizánokkal vállvetve küzdöttek. Belorusszija partizánosztagaiban több mint 500, Ukrajnában 800 és a Krímben 150 volt szlovák katona harcolt. Önfeláldozó harcával különösen kiérdemelte a szovjet nép háláját Jan Nalepka százados partizánosztaga.

Nalepka osztaga 1943. május 18-tól Szaburov partizán magasabbegységének kötelékében harcolt. Szaburov elvtárs magasabbegysége 1943. november 16-án megrohanta Ovrucs várost, hogy ezzel megkönnyítse a támadó szovjet hadsereg előnyomulását a korosztyenko—ovrucsi irányban. A támadó partizánok első soraiban harcolt Nalepka osztaga is, és bátran teljesítette feladatát. Nalepka elesett a harcban. Halála után megkapta a Szovjetunió Hőse címet és a legmagasabb csehszlovák kitüntetést, a Fehér Oroszlán rendjelet. Az osztag partizánjai hőstetteikért szintén magas kitüntetésekben részesültek.

A németek hátában harcolva előnyomuló szlovák partizánok idővel áttették tevékenységük színhelyét hazájuk földjére, ahol szintén voltak partizánosztagok. 1944 augusztus végén Szlovákiában már több mint negyven partizánalakulat működött. A szlovákok partizánharcában aktív szerepük volt a szovjet embereknek, akik vagy a Szovjetunióból érkeztek Szlovákiába, vagy pedig a hitleristák koncentrációs táboraiból szöktek meg. Jegorov százados 22 fős osztaga 1944. augusztus 8-án repülőgépről ejtőernyővel ugrott le Szlovákia területére. Jegorov osztagában augusztus 15-én már 850 ember volt. Osztaga később 5000 fő létszámú dandárrá növekedett, amelyben 22 nemzetiség tagjai voltak: szlovákok, csehek, oroszok, ukránok, beloruszok, magyarok és mások.[658] Karaszev-Sztyepanov alezredesnek, a Szovjetunió Hősének partizánosztaga Minszk környékéről Lengyelországon keresztül harcolva nyomult előre Szlovákia területére. Ebből az osztagból alakult meg a nyitrai partizán dandár.

[658] Udalcov: A szlovák népfelkelés. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának értesítője. Történelmi és Filozófiai sorozat. VII. köt., 1950. 1. sz. 35—36. old., oroszul.

A londoni emigráns körök mindenképpen gyengíteni akarták a szlovák népnek a német fasiszták elleni harcát. A szlovák partizánmozgalom haditanácsában Golian alezredessel az élükön befurakodtak az emigráns kormány ügynökei. Golian Londonba küldött jelentéseiben azt írta, hogy a partizánok németellenes megmozdulásai „csak gondokat okoznak nekünk", s kérte, tiltsák be a partizánok tevékenységét.[659]

1944. augusztus 29-én a hitlerista csapatok betörtek Szlovákiába, hogy büntetőhadjáratot folytassanak a partizánok ellen. Erre válaszként, valamint azért is, hogy támogassák az előnyomuló szovjet hadsereget (a német csapatok hátbatámadásával megnyissák a Kárpátok szorosait), a szlovák hazafiak népfelkelést kezdtek. A felkelés már másnap, augusztus 30-án átterjedt Szlovákia egész központi és részben keleti részére. A felkelés központja Banska-Bisztrice (Besztercebánya) volt.[660]

A szlovák népfelkelés a szlovák népnek München után nyomban megindult nemzeti szabadságharcának törvényszerű folytatása volt. A felkelésben tetőpontját érte a Szlovákia népének antifasiszta forradalmi harca. A felkelés segített a szlovák népnek abban, hogy tudatosan egybekapcsolja sorsát azokkal a haladó demokratikus erőkkel, amelyek a Szovjetunióval az élükön a fasizmus ellen harcoltak.

A felkelés szíve és lelke a kommunisták voltak. Ők vezették a felkelést példátlan bátorsággal és merészséggel. A legharcképesebbek azok a partizánosztagok voltak, amelyeknek tagjai zömmel a munkások és falusi szegényparasztok soraiból kerültek ki.

A Szovjetunió nagy segítséget nyújtott a szlovák felkelőknek. A szovjet légierő ellátta őket fegyverrel, lőszerrel és gyógyszerekkel, s elszállította sebesültjeiket, betegeiket, asszonyaikat és gyermekeiket. A szovjet repülőgépek szállították a felkelés körzetébe a Szovjetunió területén megalakult csehszlovák ejtőernyős dandárt.

A szovjet kormány a szlovák felkelők megsegítése céljából hajtotta végre a duklai hadműveletet. A szovjet csapatok

[659] Nase vojsko. 1950. 34. sz. 5. old.
[660] KSC v boji za svobodu. Prága. 1949. 188. old.

azt a feladatot kapták, hogy a Kárpátoktól északra törjék át a németek védelmét, nyomuljanak előre a Duklai-szorosig, és azon át hatoljanak be Szlovákiába. A hadműveletet az 1. Ukrán Front csapatai és a csehszlovák hadtest egységei 1944. szeptember 8-án kezdték meg. A szovjet és csehszlovák csapatok Krosno lengyel várostól északra áttörték a németek védelmét és október 6-án a Duklai-szorosnál elérték a csehszlovák határt, és ott kitűzték a csehszlovák nemzeti zászlót. Október 6. azóta a csehszlovák hadsereg napja.

A szovjet és csehszlovák csapatok átkeltek a Kárpátokon, és bevonultak a közeli szlovákiai falvakba. A szovjet hadsereg bevonulása megakadályozta a hitleristákat, hogy leszámoljanak a lakossággal és a hegyekben levő felkelő osztagokkal. A szlovák és cseh hazafiak tovább támogatták a szovjet hadsereget.

A szlovákiai népfelkelésnek történelmi szerepe volt abban a harcban, amelyet a csehszlovákiai dolgozók a megszállók ellen, az új, népi demokratikus rendszer megteremtéséért vívtak. A duklai hadművelet, amelyet a szovjet hadsereg azért hajtott végre, hogy segítsen a felkelőknek, ragyogó megnyilvánulása volt a Szovjetunió felszabadító küldetésének, a Szovjetunió és Csehszlovákia népei közti megbonthatatlan barátságnak. Klement Gottwald mondta: „Duklánál jelszó született, amely mély gyökeret eresztett népünk érzelmeiben és tudatában: »Örökké a Szovjetunióval! A Szovjetunióval és soha másként!«"[661]

A felkelők súlyos csapást mértek a német fasiszta csapatokra, dezorganizálták mögöttes területük egy fontos szakaszát. A szlovákiai felkelők 8 fasiszta elsővonalbeli hadosztályt kötöttek le, több mint 55 800 fasiszta katonát és tisztet tettek ártalmatlanná, és sok fegyvert, valamint hadianyagot semmisítettek meg.[662]

A felkelés idején a csehszlovák nép saját szemével győződött meg arról, hogy a Szovjetunió hű barátja, s bizton számíthat rá. Ezzel szemben Csehszlovákia emigráns kormánya teljesen leleplezte magát, elárulta, hogy távol állnak tőle

[661] Rude Pravo. 1949. X. 11.
[662] Pravda, 1949. VIII. 29.

a néptömegek igazi érdekei. A csehszlovák emigráns kormány tiltakozott a szovjet hadsereg duklai hadművelete ellen.[663]

A szovjet—német arcvonal déli szárnyán a szovjet hadsereg támadásának második szakasza 1944. október 29-én kezdődött, és 1945. február 13-ig tartott.

A 2. Ukrán Front csapatai 1944. október 29-én megkezdték a Budapest elleni támadást, s november 8-án elérték a város külső védelmi övezetét. Az ellenség csapatainak egy részét a szovjet hadsereg egységei a későbbi harcok során elvágták Budapesttől, a Duna-kanyarban bekerítették és december 30-ra teljesen megsemmisítették. December 26-án befejeződött a mintegy 180 000 főnyi budapesti ellenséges csoportosítás bekerítése. A szovjet csapatok visszaverték a Budapest felmentésére hivatott ellenséges áttörési kísérleteket. 1945. február 12-én, amikor a budapesti csoportosításnak a felszámolása lényegében már befejeződött, a német fasiszta csapatok maradványai megpróbáltak kitörni Budapestről. Egyes ellenséges csoportoknak sikerült eljutniuk Budapesttől északnyugatra elterülő erdőkig, ott azonban a szovjet csapatok bekerítették és megsemmisítették őket.

A szovjet hadsereg által felszabadított Debrecenben 1944. december 21-én összeült a magyar ideiglenes nemzetgyűlés, amely kinevezte az ideiglenes nemzeti kormányt. Ez a kormány a magyar nép akaratát teljesítve kilépett a háborúból, s Németország ily módon utolsó csatlósát is elvesztette. Magyarország 1944. december 28-án hadat üzent Németországnak és csatlakozott az antifasiszta koalícióhoz. Ily módon — írta a Pravda — „a vörös hadsereg a magyarországi német fasiszta hódítók szétzúzásával megmentette a magyar népet a pusztulástól, visszaadta Magyarországnak állami függetlenségét és szuverenitását".[664]

A Szovjetunió a nagyszabású támadó hadműveletekhez szükséges óriási erőfeszítései ellenére nagy segítséget nyújtott a felszabadult országoknak, mind gazdaságuk, mind pedig a lakosság normális életkörülményei helyreállításában. 1944 augusztus—szeptemberében például ellenszolgáltatás nélkül

[663] Zdenek Fierlinger: Ve sluzbach CSR. II. Prága, 1949. 358. old.
[664] Pravda, 1945. I. 22.

gyógyszereket, élelmiszert — többek között 10 000 tonna lisztet — és más égetően szükséges árucikkeket szállított Lengyelország felszabadult részébe. 1944 októberében aláírták az első szovjet—lengyel kereskedelmi egyezményt. A Szovjetunió kötelezte magát, hogy nyersanyagot és fűtőanyagot szállít a lengyel iparnak. Ugyanilyen segítséget nyújtott a szovjet nép Bulgáriának és Romániának is.

A szovjet kormány Jugoszlávia részére is szállított élelmiszert. A Szovjetunió segítségével Jugoszláviában alig egy évvel a felszabadulás után a dolgozók életszínvonala 4—5-szörösére emelkedett. A szovjet hadsereg a jugoszláv dolgozóknak ajándékként egy nagy (mintegy két kilométer hosszú) vasúti hidat épített Belgrádnál a Dunán, egy másik hidat Jagodin környékén a Moraván és még sok létesítményt. 1945 elejétől kezdve nagy segítséget nyújtott a Szovjetunió a felszabadult Magyarországnak.

1945 január 20-án Moszkvában az Egyesült Nemzetek nevében és a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányának megbízásából Vorosilov, a Szovjetunió marsallja aláírta a magyar fegyverszüneti egyezményt. Ez tartalmában megegyezett a korábban kötött egyezményekkel. Az egyezmény 12. cikke előírta, hogy Magyarország a Szovjetunió-nak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának okozott károk megtérítése fejében 300 millió dollár jóvátételt fizet, amelyet hat év alatt áruban kell törlesztenie. Ebből a Szovjetuniót 200 millió dollár illette meg.

*

A szovjet hadsereg 1944-ben aratott történelmi jelentőségű győzelmei eredményeképpen a hitlerista tömb véglegesen széthullott. A hitleri Németország teljesen magára maradt. Ez a körülmény szükségszerűen elősegítette az európai háború gyors, győzelmes befejezését.

A fasiszta koalíciónak nemcsak politikai jelentősége volt Németország számára. A vazallus államok hadseregei igen kedvezővé tették az erőviszonyokat a hitleristák számára. Az említett országok gazdasága pedig nagy szerepet játszott a hitleri Németország hadigazdálkodásában. A Porunca Vremii cí-

mű román fasiszta lap 1943. január 16-án a következőket írta: „Románia óriási támogatást jelent a tengelyhatalmak számára. Ki ne tudná, hogy a háborút a mi kőolajunk segítségével viselik, hogy dús erdőinket tengeri hajók építésére használják fel? Románia egész kohászata, textiliparának nagy része, az élelmiszeripari gyárak tucatjai és százai az arcvonal számára dolgoznak. A román búza és mindenfajta nyersanyag jelentékenyen megnövelte a tengelyhatalmak lehetőségeit... Mit meg nem tett Románia e háború támogatása érdekében! Vállaltuk a legnagyobb nélkülözéseket".

1944 második felében Németország hadianyag termelése csökkenni kezdett. 1944 májusától 1945 januárjáig a német ipar termelőkapacitásának 15 százalékát elvesztette. A szovjet csapatok által addig megszállt Kelet-Poroszország, Danzig, Nyugat-Poroszország és Poznan területén a németországi ipari munkásoknak $^1/_7$-e dolgozott.[665]

A német hadiipar termelésének csökkenését mutatja az alábbi táblázat.[666]

Hónap	Termelés	
	milliárd márkában	az 1942 január—februári termeléshez viszonyítva, százalékban
1944.		
Július	2,09	322
Augusztus	2,76	297
Szeptember	2,80	301
Október	2,54	273
November	2,49	268
December	2,45	263
1945.		
Január	2,11	227
Február	1,62	175
Március	1,34	145

[665] Németország ipara az 1939—1945. évi háború alatt. 129. old., oroszul.
[666] Ugyanott, 162. old.

De a német hadiipar termelése még 1945 márciusában is majdnem másfélszerese volt az 1942. év eleji termelésnek. Németország az óriási veszteségek ellenére még mindig nagy fegyveres erőkkel rendelkezett. A hitlerizmus végleges megsemmisítéséhez és az európai népek teljes felszabadításához még óriási erőfeszítésekre volt szükség.

A szovjet nép és hadsereg a végső csapásra készült.

2

A nyugat-európai államoknak a hitlerista járom alól való felszabadulása a szovjet hadsereg világtörténelmi jelentőségű győzelmeinek, a szovjet nép hősi harcának közvetlen eredménye volt. „Egyetlen egy becsületes francia sem akad — írja Jean Cathala —, aki ne tudná, hogy felszabadulását a vörös hadseregnek köszönheti."[667] A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja egybeolvadt azzal a harccal, amelyet az európai népek vívtak szabadságukért és nemzeti függetlenségükért.

Az angol—amerikai csapatok franciaországi sikeres előnyomulását előmozdították a szovjet csapatok, amelyek megsemmisítették az ellenség főerőit, és a francia hazafiak.

A francia hazafiak az angol—amerikai csapatok előnyomulásának irányában pusztították a német helyőrségeket, megtisztították az utat a bevonulók előtt. De az amerikai és angol hadseregek — azok, amelyek Normandiában és azok is, amelyek augusztus 15-én Dél-Franciaországban szálltak partra — a főparancsnokság utasításai értelmében csak a főútvonalakon támadtak. Az amerikai és angol vezető körök nemcsak hogy nem siettek a hitlerista megszállók megsemmisítésével, hanem ellenkezőleg, fel akarták használni a hitleristák segítségét, hogy leszámoljanak a mind aktívabb szabadságharcot folytató néptömegekkel. A franciaországi angol—amerikai és hitlerista parancsnokság között titkos tárgyalások folytak arról, hogy közösen harcolnak majd a francia hazafiak ellen. A felszabadító mozgalom bomlasztása céljából az amerikai és

[667] Jean Cathala: A béke áruloi. 72. old., oroszul.

angol hivatalos korok minden iadiokozlest beszuntettek a szovjet hadsereg gyozelmeirol es sajat csapataik hadmuveleteirol A harc valsagos idoszakaban az illegalis mozgalom vezetoi es az egesz francia lakossag teljesen tajekozatlanok voltak a hadihelyzetrol

Az angol es az amerikai legiero tovabb bombazta a francia varosok munkasnegyedeit Ezek a katonai szempontbol teljesen indokolatlan legitamadasok tudatos megtorlo intezkedesek voltak a francia proletariatus ellen Az amerikai legiero ezenkivul a kikotoket a repulogepgyarakat es egyeb uzemeket is lerombolta, hogy ezzel gyengitse a francia ipart, es kikuszobolje a vele valo piaci versenyt 1944 oszen az amerikai legiero bombazta Marseille munkasnegyedeit, holott a francia partizanok mar a varos kozeleben voltak

A szovjet nep hosi peldajatol lelkesitett francia hazafiak kezukbe vettek felszabaditasuk ugyet Szegenyes fegyverzetukkel, rongyos ruhaban es ehezve pusztitottak a megszallokat fontos kozpontokat es egesz megyéket szabaditottak fel „ Junius 6-a utan nepfelkeles tor ki — irja Maurice Thorez — Bretagne-tol az Alpokig, a Pyreneusoktol a Juraig Egesz megyek szabaditjak fel magukat Ez volt az igazi nemzeti felkeles Es itt is a kommunistak harcoltak az elen "[668]

Csupan a „francia belso erok" szervezett egysegeinek kereteben 500 000 ember harcolt az orszag felszabaditasaert Ezenkivul a nemzeti felkelesben es Franciaorszag felszabaditasaban a hazafiak millioi vettek reszt Ez hatalmas, Franciaorszag torteneteben peldatlan hazafias nepi tomegmozgalom volt, amelyet a kommunista part vezetett

Az amerikai es angol imperialistakat es a francia emigrans koroket is erosen nyugtalanitotta a Francia Kommunista Part novekvo befolyasa, a francia nep szabadsagra es nemzeti fuggetlensegre valo torekvese A harcolo francia hazafiak ellen az egesz nemzetkozi reakcio osszefogott Ez kulonosen vilagosan mutatkozott meg a parizsi dolgozok felkelese idejen

Augusztus 14-en a parizsi munkasosztaly tomegsztrajkot kezdett a nemet megszallok ellen Augusztus 18-an mar egesz

668 Maurice Thorez A nep fia 1949 143 old

Párizsban elterjedt az a felhívás, amelyet Maurice Thorez, Jacques Duclos, Marcel Cachin és a kommunista párt más vezetői írtak alá. A felhívás fegyveres felkelést hirdetett a fővárosban. A párizsi felkelők másnap megkezdték általános támadásukat a hitleristák ellen. A Párizsi Felszabadulási Bizottság a felkelés vezetésével a kommunista Raoul-Tanguyt bízta meg. Ez a vasmunkás Spanyolországban, a fasizmus elleni háborúban szerzett katonai képzettséget. A párizsi proletariátus felkeléséből derekasan kivette részét az a szovjet hadifogoly csoport, amely megszökött a német koncentrációs táborokból. A szovjet hadifoglyok felszabadították a szovjet nagykövetség épületét és kitűzték rá a szovjet zászlót. A hazafiak fegyveres osztagai a párizsi Fraine börtönből kiszabadították a politikai foglyokat.

Pétain, Laval és a vichyi kormány más miniszterei nem várták meg az események további alakulását, hanem elmenekültek Németországba.

A párizsi felkelők megtörték a nagy erejű és jól felszerelt német helyőrség ellenállását. A jobboldali szocialista Meyer és a katolikus reakciót képviselő Bidault a hitleristák segítségére sietett. Ők a németek megsemmisítésének megakadályozása céljából azt javasolták a felkelőknek, hogy kössenek fegyverszünetet a német helyőrséggel. Amikor a felkelők elutasították ezt a javaslatot, Meyer és Bidault polgári ruhába öltözött rendőrökkel és rendőrspiclikkel plakátokat ragasztattak ki, amelyek a fegyverszünet állítólagos megkötését adták tudtul a lakosságnak, és utasították őket, járják végig az utcákat és kiabálják: „Tüzet szüntess. Aláírták a fegyverszünetet!" „Ez lehetővé tette az ellenség számára, hogy kivonuljon a fővárosból."[669]

A hitleristák kihasználták Meyer és Bidault segítségét, és augusztus 21-én csapataik épségben maradt részét kivonták a fővárosból. Közben rombolásokkal próbálkoztak, különösen az üzemeket, hidakat és emlékműveket igyekeztek tönkretenni. Holtitz német tábornok „még augusztus 10-én parancsot kapott Berlinből, hogy minden párizsi gyárat romboljon le".[670] A

669 France d'Abord., 1948. VIII. 19.
670 Figaro, 1951. VII. 21.

felkelő francia nép azonban meghiúsította a hitleristák szándékát.

A németek sebtében odavont friss erőkkel megkezdték Párizs ostromát. Az amerikai csapatok ekkor 80 km-re voltak a várostól, és ha az amerikai főparancsnokság akarta volna, hamarosan bevonulhattak volna oda.[671] Patton tábornok azonban parancsot kapott. hogy ne nyomuljon előre Párizs felé. Emlékirataiban elismeri. hogy bevonulhatott volna Párizsba, „ha nem mondják, hogy ne tegye".[672] Az amerikai és angol vezető körök lehetővé tették a hitleristáknak, hogy betörjenek a francia fővárosba, és bosszút álljanak a felkelőkön. A párizsi hazafiak azonban sikeresen visszaverték az ellenség rohamait.

Amikor kiderült, hogy a hitleristák sikertelenül rohamoznak, az amerikai és angol kormány tárgyalásokat kezdett a német parancsnoksággal csapataik párizsi bevonulásáról. Német részről a tárgyalásokat Párizs katonai parancsnoka, Holtitz von Dietrich tábornok vezette. A közvetítő Raoul Nordling, a párizsi svéd főkonzul volt. aki fivérét, Ralph Nordlingot kérte fel, hogy összekötőként keresse fel az amerikai parancsnokságot.[673] A Párizst körülvett német csapatok elsőnek Leclerque rendőrhadosztályát engedték be a fővárosba. Ezt a hadosztályt külön a francia demokratikus erők elleni harc céljára szervezték. Utána vonultak be az amerikai és angol csapatok. A német csapatok az angol—amerikai parancsnoksággal való megegyezés alapján egész idő alatt körülzárva tartották Párizst.

A Francia Kommunista Párt az ország felszabadításáért vívott fáradhatatlan és önfeláldozó harcával még jobban kivívta a dolgozó tömegek szeretetét és támogatását. Hősi harca Franciaország nemzeti függetlenségéért mindennél jobban megmutatta a kommunisták nagyszerű hazafiságát, a nép iránti szeretetüket. a proletár nemzetköziség elveihez való hűségüket. A La France Libre című degaulleista folyóirat 1944 szeptemberi száma a következőket írta: „A régi pártok közül csak a kommunista párt vívott ki magának tekintélyt, gyara-

671 Jacques Duclos: Paris se bat. Humanité. 1944. VIII. 25.
672 General George Patton: War as I Knew it. Boston, 1947. 126. old.
673 Bradley: Egy katona feljegyzései. 420—422. old.

pította erejét és hívei számát. A párt különösen 1941-től kezdve jelentős szerepet játszott a propagandában, a harcban, a népi háborúban."

Párizsban De Gaulle-lal az élén megalakult a Francia Köztársaság ideiglenes kormánya. Ezt a kormányt a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia október 23-án hivatalosan elismerte. Az Egyesült Államok és Anglia azonban homlokegyenesen ellenkezően foglalt állást az újjászülető Franciaországgal szemben, mint a Szovjetunió. Az amerikai és az angol kormány a Franciaországot sújtott nagy háborús károkra spekulálva nyíltan kijelentette, hogy Franciaországnak nem szabad nagyhatalomként ujjászületnie. Erről a felfogásról De Gaulle ezt írta: „Mióta Amerika belépett a háborúba, Roosevelt azt akarta, hogy a világ amerikai világ legyen, hogy Amerikának joga legyen e világ szervezetét diktálnia, hogy a megpróbáltatások viharától elsöpört államok az ő ítélőszéke elé álljanak, hogy többek között Franciaországnak megmentője és döntőbírája legyen. Ily módon az a tény, hogy Franciaország a harc hevében... szuverén és független nemzetként helyreállt, ellenkezett Roosevelt törekvéseivel."[674]

Egészen más politikát követett Franciaországot illetően a Szovjetunió. Ez a politika Franciaország nemzeti jogainak őszinte tiszteletben tartásán alapult. A Szovjetunió arra törekedett, hogy segítsen a francia népnek a valóban független és szuverén Franciaország helyreállításában. A szovjet nép baráti segítő és támogató kezet nyújtott a francia népnek, mert meggyőződve arról, hogy a Szovjetuniónak és Franciaországnak vannak hagyományos közös érdekeik, amelyeknek alapja az, hogy a német agresszió veszélye mindig egyaránt fenyegette a Szovjetuniót és Franciaországot.

A Franciaország irányában követett szovjet politika egyebek közt megnyilvánult abban a tényben, hogy a szovjet kormány 1943-ban elismerte a Francia Nemzeti Felszabadulási Bizottságot. Ugyanakkor a Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének Nagy-Britannia miniszterelnökéhez intézett üzenete megállapította: „Állást foglalok amellett, hogy a Francia Nem-

[674] De Gaulle: Mémoires de Guerre. L'Unite. 1942—1944. 80. old.

zeti Felszabadítási Bizottság képviselve legyen az Olaszországgal tárgyaló bizottságban."[675]

A Szovjetunió kívánságára Franciaország megbízottai részt vehettek a dumbarton-oaksi konferencián, amely kidolgozta az ENSZ alapokmányát. Már eleve eldőlt az a kérdés, hogy Franciaország helyet kap a Biztonsági Tanács állandó tagjai, az öt nagyhatalom között. A Szovjetunió sürgetésére a francia ideiglenes kormányt 1944. november 11-én meghívták, hogy negyedik állandó tagként vegyen részt az Európai Konzultatív Bizottság munkájában. Ez egyszersmind azt is jelentette, hogy Franciaország később részt vehetett Németország megszállásában és a Németországi Ellenőrző Tanács munkájában.

A francia nép mélységesen hálás a Szovjetuniónak azért, hogy önzetlenül támogatta és védte Franciaország nemzeti jogait, s hogy felszabadult a fasiszta járom alól. A Szovjetuniónak hálás hazafiak sürgetően követelték, hogy a két ország létesítsen egymással szoros szövetségi kapcsolatokat. De Gaulle kénytelen volt számolni e követelésekkel. Még 1944. július 25-én kijelentette: „... A Szovjetunió kormányának irányunkban elfoglalt jóindulatú álláspontja, amely ország döntő szerepet játszik a háborúban, amiként holnap, a béke idején is ilyen szerepet fog játszani, arra a reményre jogosít fel bennünket, hogy Franciaország és Oroszország, amint erre lehetőség kínálkozik, meghatározhatja a kölcsönös szoros együttműködés formáit, amelytől véleményem szerint Európa jövendő biztonsága és egyensúlya függ."[676]

A szovjet kormány, a Franciaországnak nyújtott baráti segítség politikáját kiterjesztve, 1944 novemberében meghívta Moszkvába a francia kormány képviselőit, hogy tárgyaljon velük egy barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződés megkötéséről.

A szovjet kormány abból kiindulva, hogy a Szovjetunió és Franciaország nemzeti érdekei a béke biztosítását és az újabb német agresszió megakadályozását illetően megegyeznek egymással, 1944. december 10-én szövetségi és kölcsönös

[675] „Üzenetváltás ..." I. kotet, 183. old.
[676] De Gaulle: Memoirs de Guerre, 586. old.

segélynyújtási szerződést kötött Franciaországgal. A szerződés a hitleri Németország elleni háborúval kapcsolatban leszögezte a feleknek a kölcsönös segélynyújtásból és a szövetségből adódó kötelezettségeit. Kimondta, hogy a felek nem folytatnak külön tárgyalásokat a német hódítókkal, csakis kölcsönös beleegyezéssel. A háború utáni időben továbbfejlesztik baráti kapcsolataikat. Nem vesznek részt semmiféle koalícióban vagy szövetségben, amely a másik fél ellen irányul, közösen hoznak intézkedéseket Németország lefegyverzésére, újabb német agresszió esetén pedig minden módon segítik egymást, a katonai segítséget is beleértve. A szerződés húsz évre szólt.[677]

A szovjet—francia szerződés célja a béke biztosítása, az európai népek biztonságának megteremtése volt, s az teljes mértékben megfelelt mindkét állam népei nemzeti érdekeinek. Ezért fogadta olyan nagy lelkesedéssel a francia nép. A francia vezető köröknek azonban eszük ágában sem volt, hogy komolyan teljesítsék a szerződésben vállalt kötelezettségeiket Franciaország a szerződést felrúgva, a háború után katonai szövetségre lépett Nyugat-Németországgal, elősegítette remilitarizálását, a német militarizmus és revans-szellem feltámasztását. Ez a politika súlyosan fenyegeti az európai békét és elsősorban magát Franciaországot.

1944 szeptemberében a Belga Kommunista Párt vezetésével megkezdődött a belga hazafiak általános fegyveres felkelése. A felkelésben részt vett a „Hazáért" elnevezésű partizándandár is, amelyet a hitlerista táborokból megszökött szovjet hadifoglyokból alakítottak. A felkelés döntő szerepet játszott Belgium felszabadításában. 1945 elején, az Ardennekben inditott német támadás idején a partizánok szívósan védelmezték hazájuk földjét, és feltartóztatták a hitleristák előnyomulását.

1944 elejétől kezdve szüntelenül erősödött az olaszországi partizánmozgalom. Az olasz partizánok összehangolták tevékenységüket a szomszédos országok partizánjaival. 1944 májusában egyezményt kötöttek a francia és a szlovén partizánokkal.

677 A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. II. kötet, 328—330. old., oroszul.

1944. december 31-én a Kraiowa Rada Narodowa Lublinban teljes ülést tartott. Boleslaw Bierut elnök felszólalásában méltatta a Szovjetuniónak Lengyelország felszabadításában játszott szerepét. „A Szovjetunió segítsége nélkül — mondta —, saját erejéből Lengyelország sohasem szabadulhatott volna fel a hitlerista rabságból. A mérhetetlen pusztulás közepette Lengyelország segítséget kapott fegyveres erőinek és függetlenségének helyreállításához."[678] A Rada, a lengyel munkások, parasztok és értelmiségiek számos írásbeli kérésére határozatot hozott, hogy a Lengyel Nemzeti Felszabadulási Bizottságot ideiglenes lengyel kormánnyá alakítja át. Ezzel kapcsolatban az amerikai és angol vezető körök megpróbáltak beavatkozni Lengyelország belügyeibe. Churchill a parlamentben lengyelellenes beszédet mondott. Roosevelt „nagy politikai bonyodalmakkal" ijesztgette a lengyel népet. A lengyel nép azonban nyugodt volt sorsa miatt, mivel a Szovjetunió óvta függetlenségét és azt a jogát, hogy saját belátása szerint rendezze belső életét.

A Szovjetunió és Lengyelország népeinek barátsága továbbra is gyümölcsözően fejlődött. A Szovjetunió volt az első állam, amely 1945. január 4-én elismerte a lengyel ideiglenes nemzeti kormányt, és diplomáciai kapcsolatot létesített vele.

1944 októberében a szovjet hadsereg az Északi Flottával együttműködve támadó hadműveletet hajtott végre a sarkkörön túl, azzal a céllal, hogy megsemmisítse az ott védő ellenséges csoportosítást és felszabadítsa Petsamo (Pecsenga) körzetét. A szovjet csapatok áttörték az ellenség jól kiépített, mélyen lépcsőzött védelmét, szétverték a német csapatokat, felszabadították Pecsengát, majd október 22-én elérték Norvégia határát, és bevonultak területére. A szovjet hadsereg, miután Észak-Norvégia jókora részét felszabadította a német megszállók uralma alól, testvéri segítő kezet nyújtott a norvég népnek. Németország elvesztette a norvégiai kikötőit és támaszpontjait, hadiflottája kénytelen volt elhagyni a Barentstengert. Ez lehetővé tette a norvég hazafiaknak, hogy 1944 végén és 1945 elején véglegesen felszabadítsák hazájukat a német megszállók uralma alól.

[678] Pravda. 1945. I. 1.

Az 1944-es események megmutatták a szovjet nép nemes szerepét a háborúban. Mialatt az amerikai és angol vezető körök minden erejükkel arra törekedtek, hogy leigázzák a népeket, erőszakkal hatalomra juttassák a reakció és a fasizmus erőit, s erre a célra a hitleristák szolgálatait is igénybe vették, a szovjet hadsereg megsemmisítő csapásokat mért a hitlerista hadseregre, s ezzel biztosította a népek felszabadulását a fasizmus járma alól.

Minden lépés, amelyet a Szovjetunió a fasiszta Németország legyőzéséhez vezető úton megtett, világosan demonstrálta a Nagy Honvédő Háború felszabadító, igazságos jellegét, valamint azt, hogy a Szovjetunió őszintén tiszteletben tartja a népek szuverén jogait. A szovjet hadsereg harctevékenységét a haladó, demokratikus erők iránti szolidaritás hatotta át. A Szovjetunió sikerei a szocializmus vitathatatlan előnyeiről, a kapitalizmussal szemben kivívott roppant fölényéről tanúskodtak. Nem csoda, hogy a Szovjetunió tekintélye, a kommunista eszmék befolyása minden országban megnövekedett.

A Szovjetuniónak köszönhető, hogy számos kelet- és délkelet-európai országban kedvező feltételek alakultak ki a néptömegek győzelméhez. A Szovjetunió dolgozóinak a szabadságért és függetlenségért, a szocializmus nagyszerű vívmányaiért folytatott hősi harca a világ népeinek lelkesítő példája lett.

3

A szovjet hadsereg 1944. évi győzelmes harcai kedvező feltételeket teremtettek Görögország felszabadulásához. Októberben a szovjet hadsereg támadó hadműveleteket indított Jugoszlávia és Magyarország felszabadítása céljából. A német fasiszta hadvezetés minden Délkelet-Európában levő egységét átdobta Magyarországra, hogy feltartóztassa a szovjet csapatok gyors előnyomulását. A görögországi német megszálló csapatok kénytelenek voltak sietve visszavonulni. A visszavonuló hitlerista csapatokat üldözte a görög népi felszabadító had-

sereg, az ELASZ, amely a megszállók elleni szakadatlan harcban megedződött és jelentősen megerősödött.

A görög nép előtt feltárult a független és szabad demokratikus fejlődés kapuja. Görögország nagy része, így a főváros, Athén és környéke is felszabadult a megszállók uralma alól. Mindez azonban nem illett bele az angol és amerikai reakciósok számításaiba. Az angol kormány már 1944 augusztusában készülni kezdett a görög nép elleni intervencióra.[679] Churchill a kormány tagjaihoz intézett levelében megállapította, hogy miután a szovjet hadsereg felszabadította Romániát és Bulgáriát, Angliának el kell foglalnia Görögországot, hogy megvesse lábát Európának ebben a részében.[680]

Az angol kormány az egész második világháború alatt szoros kapcsolatot tartott fenn mind a külföldön, Észak-Afrikában, mind pedig a Görögországban tartózkodó görög monarcho-fasisztákkal. A görög monarchisták felhívták az angol kormány figyelmét, hogy az ELASZ csapatai heves harcot vívnak a németekkel Görögország északi részén, s ennek következtében az ország déli része nyitva áll. Papandreu, az egyik fő reakciós Churchillnak táviratot küldött, amely „Angliát egyenesen intervencióra és arra szólította fel, hogy avatkozzék be Görögország belügyeibe".[681]

1944. október 4-re virradó éjjel az angol csapatok akadálytalanul partra szálltak Dél-Görögországban. Az angol kormány két hónapon át gyülekeztette fegyveres erőit Görögországban. 1944. december 3-án az angol intervenciósok Athénben összeütközést provokáltak ki, és megkezdték a harcot a görög nép ellen. Churchill egyik utasítást a másik után küldte a Görögországban levő angol csapatok parancsnokságának, és szélsőséges intézkedéseket követelt. „Járjanak el habozás nélkül úgy — táviratozta —, mintha legyőzött városban lennének, ahol helyi felkelés tört ki."[682] „Tartanunk kell Athént, és biztosítanunk kell uralmunkat. Jó volna, ha ezt lehetőleg vérontás nélkül el tudnánk érni, de szükség esetén vérontással

679 Churchill: The Second World War, VI. kötet, 283. old.
680 Ugyanott, 233—234. old.
681 Chevrier és Morin: Demokrácia vagy fasizmus Görögországban? 69. old., oroszul.
682 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 289. old.

is."[683] Churchill emlékirataiban hivatkozik arra a táviratra, amelyet Arthur Balfour a múlt század nyolcvanas éveiben küldött az írországi angol hatóságoknak: „Habozás nélkül tüzeljenek."[684] 1944. december 8-i parlamenti beszédében Churchill cinikus nyíltsággal kijelentette, hogy az angol csapatok behatoltak Görögországba, holott az katonai szempontból nem volt indokolt, mert a németek görögországi helyzete már régen reménytelenné vált.[685]

Görögország angol megszállása az egész világ demokratikus közvéleményét szerfölött felháborította. A haladó emberiséggel együtt az angol nép is tiltakozott az imperialisták újabb mesterkedése ellen. De a görög kérdés parlamenti vitája során a konzervatívok és a liberálisok, valamint a munkáspárti vezetők is támogatták a kormány görögországi gaztetteinek politikáját. Bevin a Munkáspárt kongresszusán védelmezte Churchill görögországi politikáját, .s kijelentette, hogy „a brit birodalom nem mondhat le földközi-tengeri állásairól".[686]

Az angol vezető körök a görögországi intervencióval meg akarták előzni amerikai versenytársaikat. Mégis, az imperialista ellentétek ellenére, az amerikai kormány támogatta ezt az intervenciót. Arra számított ugyanis, hogy az Egyesült Államoknak később majd sikerül kiszorítani az angolokat Görögországból, és hatalmába kerítenie az országot. Az angol intervenciósok 33 napon át véres háborút viseltek a görög nép ellen, s ugyanazokat a módszereket alkalmazták, mint a hitleristák. Tömegesen tartóztatták le az embereket, fegyvertelen lakosokat gyilkoltak, közben pedig barbárul bombázták és hajótüzérséggel lőtték a görög városokat és falvakat.

Anglia 1945. február 12-én erőszakkal egyezményt kényszerített az EAM-ra. Az egyezmény értelmében a görögországi népi felszabadító hadsereget lefegyverezték, s ily módon megszilárdult a megszállók és a monarcho-fasiszta bábok helyzete.

A görögországi intervencióval egy időben az angol—ame-

683 Churchill: The Second World War. VI. kötet. 289. old.
684 Ugyanott, 289—290. old.
685 The Times, 1944. X. 9.
686 Chevrier és Morin: Demokrácia vagy fasizmus Görögországban? 103. old., oroszul.

rikai imperialisták Albánia elfoglalását is megkísérelték. A szovjet hadsereg délkelet-európai támadása következtében a német megszállók kénytelenek voltak elmenekülni Albániából. Az albán népi felszabadító hadsereg üldözte a hitleristákat és befejezte az ország felszabadítását. Az amerikai és angol imperialisták ügynökeik segítségével hátba támadták az albán hazafiakat. Abaz Kupinak, az imperialisták ügynökének különleges alakulatai MacClean angol tábornok irányításával harcot indítottak az albán népi erők ellen.

Mihelyt Abaz Kupi támadást indított az albán hazafiak ellen, Alexander tábornagy, a földközi-tengeri angol főparancsnok éles hangú ultimátumot intézett Albánia népi kormányához, s azt követelte, hogy az albán néphadsereg ne harcoljon Abaz Kupi ellen. Az ultimátumnak azzal adott nyomatékot, hogy Albániába tömegesen dobott át angol ejtőernyősöket, és egy angol deszant osztaggal megszállta Saranda albán kikötőt.

Albánia népi kormánya nem ijedt meg. Erélyesen elutasította Alexander ultimátumát, és a néptömegekre támaszkodva megkezdte a harcot Abaz Kupi bandái ellen. Az albán kormány határozottan követelte, hogy az angol csapatok vonuljanak ki Sarandából. Az angol kormány nem merte vállalni az Albániával való közvetlen katonai összeütközés kockázatát. Albánia bátor népe a kommunisták vezetésével a Szovjetunió győzelmei eredményeképpen 1944. november 29-én véglegesen felszabadította országát az olasz—német megszállók uralma alól.

A Szovjetuniónak és hadseregének Albánia felszabadításában játszott szerepét Enver Hodzsa elvtárs a következő szavaival jellemezte: „A Szovjetunió népeinek hősi harca lelkesítette az albán népet, és megnyitotta előtte a megszállók elleni harc győzelmes befejezésének távlatait. A sokat szenvedett albán nép a történelemben először kivívta szabadságát és 1944. november 29-én megteremtette a néphatalmat annak eredményeképpen, hogy a Szovjetunió megsemmisítette a fasiszta hódítókat, megszabadította tőlük a világot, és így országunkat is... Hadseregünk, népünk életre-halálra összeforrt a felszabadító szovjet hadsereggel, a dicső Szovjetunió-

val, és nincs olyan erő a világon, amely meg tudná bontani a közös ellenség elleni harcban együtt ontott vérrel megpecsételt barátságot. A szovjet katona, aki vérét hullatta felszabadulásunkért népünk testvére volt a múltban és mindörökre az is marad."[687]

Az amerikai és angol vezető körök Románia leigázásával is megpróbálkoztak. Mihály király támogatásával és tevékeny részvételével fasiszta államcsínyt akartak végrehajtani. E célból Sanatescu tábornok kormánya lemondott, és 1944. december 6-án Radescu tábornok kormánya lépett a helyére. A szélsőségesen reakciós Radescu majdnem egész katonai szolgálati idejét Londonban töltötte, mint román katonai attasé. Ott közvetlen kapcsolatba került az angol kormánnyal, amely most szívósan azon fáradozott, hogy román diktátort csináljon belőle.

Radescu kormánya megkezdte a román demokratikus erők üldözését. A kommunista lapok szerkesztőségét feldúlták, sorozatos terrorcselekményeket követtek el kommunisták, a munkásosztály élenjáró harcosai ellen. Radescu fasiszta osztagai még a szovjet katonákat és tiszteket is megtámadták. A fasiszta államcsínyre készülődő Radescu Bukarest környékén számos katonai egységet összpontosított fasiszta tisztek parancsnoksága alatt.

A reakciós román burzsoázia, amely először a hitleristáknak, majd az amerikai és angol imperialistáknak árulta el a nemzet érdekeit, abban reménykedett, hogy fegyveres erővel sikerül letörnie a néptömegek ellenállását. Az amerikai és angol kormánnyal egyetértésben Radescu 1945 februárjában megkezdte a véres leszámolást a dolgozókkal.

Február 11-től kezdve a bukaresti utcákon katonai tehergépkocsik és harckocsik cirkáltak; a reakció készülődött a leszámolásra. Február 20-án a fasiszta „légiósok" egyik csoportja megkísérelte a bukaresti „Malaxa" gyár elfoglalását. Románia dolgozói a reakciónak erre az újabb gaztettére válaszul a Radescu-kormány lemondását és demokratikus reformokat követeltek. A román nép nemzeti demokratikus frontja,

[687] Pravda, 1957. IV. 17.

amely 1944 októberében a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának kezdeményezésére alakult meg, 1945. február 24-én Bukarestben és más városokban gyűléseket rendezett, hogy ismét kifejezésre juttassa a néptömegek akaratát.

A Radescu-kormány fasiszta garázdálkodása hatalmas népfelháborodást váltott ki. 1945. február 25-én Bukarest főterére több százezer tüntető vonult fel, s követelte a demokratikus kormány megalakítását. A kormány a királyi palota és a belügyminisztérium ablakaiból lövetett a tüntetőkre. Ezt már előre előkészítették, ugyanis a Pallas Athene szálloda tetejére még a tüntetés kezdete előtt karosszékeket hordtak fel, amelyekben Radescu és amerikai—angol tanácsadói foglaltak helyet, és nézték a dolgozók mészárlását.

A szovjet hadsereg azonban a fegyverszünet feltételei értelmében oltalmazta a román nép törvényes jogait. A romániai szovjet csapatok parancsnoksága figyelmeztette a kormányt, hogy nem tűri a fasizmus garázdálkodását, a tömegek elleni erőszakot. Radescu, miután meggyőződött erről, és félt a román nép haragjától, jobbnak látta, ha a bukaresti angol nagykövetségen keres menedéket. Innen amerikai diplomaták kijuttatták az Egyesült Államokba. Az amerikai és az angol kormány nem szánta el magát a Románia elleni nyílt intervencióra.

A békés tüntetőkre leadott sortűz után egész Romániában megmozdult a nép. A dolgozók követelték a nemzeti demokratikus front kormányának megalakítását. A román nép, miután megbuktatta a Radescu-kormányt, kivívta a döntő győzelmet. 1945. március 6-án a nép akaratából Groza Péter elnökletével megalakult a népi demokratikus kormány. Ez az antiimperialista és antifeudális forradalom győzelmét jelentette. Az új román kormány a Szovjetuniónak tett nyilatkozatában kijelentette, hogy szilárdan eltökélte: szakít a sötét múlttal, pontosan teljesíti Romániának a szövetségesekkel szemben vállalt kötelezettségeit, és a legszorosabb és legbarátibb kapcsolatot tartja fenn nagy keleti szomszédjával.

*

Az önző céloktól vezérelt angol és amerikai imperialisták a katonai helyzetet egész Délkelet-Európa elfoglalására próbálták kihasználni. Ezt azonban megakadályozta a szovjet hadsereg, amely idejében felszabadította a balkáni országokat a fasizmus igája alól, és kedvező külső feltételeket teremtett ahhoz, hogy a népek kinyilváníthassák akaratukat. A népek akaratából és a belső körülmények folytán számos közép- és délkelet-európai országban igazi demokratikus kormány alakult.

Tizenhetedik fejezet

A KRÍMI ÉRTEKEZLET

1

A monopoltőkések a második világháborút jövedelmező vállalkozásnak tekintették. Különösen az amerikai monopoltőkések gazdagodtak meg a háborún. Az amerikai tőkemágnások azonkívül, hogy az államnak katonai cikkeket és anyagokat szállítottak, az állami szervek új építkezéseit is arra használták fel, hogy megszedjék magukat. Az amerikai kormány a háború alatt 22 milliárd dollárt fordított új vállalatok építésére. A monopoltőkések az építkezéshez szükséges anyagokat felemelt áron szállították az államnak. A munkálatok befejezése után az államköltségen felépült és berendezett gyárakat a monopóliumok bérbe kapták a háború idejére. A monopolisták rendkívül csekély bérleti díjat fizettek, ugyanakkor az államnak magas áron adták el az állami üzemekben gyártott termékeket. Az amerikai kormány a háború befejezése után ezeket a gyárakat potom áron eladta a monopóliumoknak.

Az amerikai és az angol monopoltőkések a háborúra való hivatkozással csökkentették a munkások és az alkalmazottak reálbérét, valamint a farmerek jövedelmét. Saját országuk és más országok dolgozóinak kifosztása és kizsákmányolásuk fokozása a monopolisták maximális profitjának döntő forrása volt.

Az amerikai és az angol kormány 1944 végén újabb titkos tárgyalásokat kezdett Németország fasiszta vezetőivel. E tárgyalásokat Bernadotte gróf, a svéd királyi család egyik sarja közvetítette Eisenhower vezérkara és Himmler között. E tárgyalások során ismét arról volt szó, hogy az Egyesült Államok, valamint Anglia milyen feltételek mellett hajlandó megszüntetni a harctevékenységet Németország ellen, továbbá, hogy Németország fokozottan álljon ellen a szovjet hadsereg támadásának.

A Himmlerrel folytatott tárgyalás eredményét várva az amerikai és az angol kormány beszüntette a támadást. 1944 december közepén az arcvonal nagyjából Németország nyugati határán megmerevedett. Az angol—amerikai csapatok parancsot kaptak, hogy rendezkedjenek be téli pihenőre. Az arcvonalban levő egységek tisztjeinek és katonáinak rövid szabadságot engedélyeztek.

Ebben a helyzetben a német fasiszta hadvezetés elhatározta, hogy kihasználja az alkalmat, és ellencsapást mér az angol—amerikai csapatokra. Guderian szerint Hitler „ily módon akart időt nyerni, hogy szertefoszlassa ellenségeinek a teljes győzelembe vetett reményét, hogy a feltétel nélküli megadás követeléséről való lemondásra kényszerítse és megegyezéses békére bírja őket."[688]

December 11—12-én a német hadsereg vezetői értekezletet tartottak Hitler főhadiszállásán. Az értekezleten elhatározták, hogy az Ardennekben támadást indítanak.

Napjainkban a fasiszta Németország sok volt tábornoka igyekszik tisztára mosni magát az említett ellencsapás miatt, hogy az amerikai és angol vezető körök kedvében járjon. Ezek az urak azt bizonyítgatják, hogy a támadást Hitler határozta el a tábornokok egyhangú tiltakozása ellenére. Jodl tábornok azonban maga cáfolja meg ezt az állítást: „Teljesen egyetértettem Hitlerrel abban, hogy az antwerpeni hadművelet rendkívül kockázatos. De kétségbeejtő helyzetben voltunk, és ez a reménytelen elhatározás volt az egyetlen mód arra, hogy könnyítsünk rajta. Ha tovább védekezünk, nem számíthat-

[688] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 369. old., oroszul.

tunk volna arra, hogy megmeneküljünk a fejünk felett lebegő végzettől. Csak harccal és nem várakozással menthettük, ami menthető volt."[689]

A német hadvezetés terve az volt, hogy megismétli a német hadsereg 1940 májusi áttörését. Az áttörés sikere esetén a német csapatok megkezdték volna a gyors előnyomulást a tengerpart felé, hogy elvágják és megsemmisítsék az angolok és az amerikaiak tengermenti csoportosítását. 1940-től eltérően a bekerítést kisebb ívben tervezték végrehajtani. Az áttörésre a Monschau és Echternach közti arcvonalszakaszt választották, ahol az angol és az amerikai csapatok csatlakozása volt. A támadást Dinan—Namur—Liège felé kellett volna kifejleszteni egészen Antwerpenig, amely abban az időben az angol—amerikai csapatok fő ellátási központja volt. Antwerpenben az angol—amerikai hadvezetés nagy anyagi készleteket tárolt, amelyek megkaparintása lényegesen enyhített volna a német csapatok utánpótlási nehézségein. A támadásra von Rundstädt parancsnoksága alatt három hadsereget jelöltek ki — 10 páncélos, valamint 14 gépesített és gyalogos hadosztályt.

A nyugati német ellentámadás 1944. december 16-án kezdődött, és teljesen váratlanul érte az angol—amerikai parancsnokságot. Ennek nem annyira a rossz felderítés, hanem inkább az volt a magyarázata, hogy politikai számításból senki sem hitt a német ellentámadás lehetőségében. Fuller könyvében elítéli Németország fasiszta vezetőit, amiatt, hogy nem értették meg, mit kellett volna cselekedniük. A következőket írja: „Politikai szempontból valószínűleg az lett volna a legjobb, ha a nyugati frontot teljesen feladják, és minden erejüket az oroszok ellen összpontosítják. Ezzel a németek egész Németországot és Ausztriát átadták volna az amerikaiaknak és az angoloknak, és döntő csapást mértek volna az oroszok tekintélyére."[690] Éppen az amerikai és angol vezető körök hitszegő politikája volt a fő oka az Ardennekben indított német támadás sikerének.

[689] Shulman Milton: Defeat in the West. 226. old.
[690] Fuller: A második világháború. 454—455. old., oroszul.

Az Egyesült Államok és Anglia nagy túlerőben volt a németekkel szemben: 90 hadosztállyal rendelkeztek, köztük 24 páncélos hadosztállyal. Az angol—amerikai gyalogság fölénye háromszoros, tüzérségi és légi fölénye pedig többszörös volt. Mindezek ellenére a német támadás sikeresen haladt az Ardennekben. Az Egyesült Államok és Anglia stratégiája szerzőire ütött vissza. Nyilvánvalóvá vált, hogy az amerikai és angol vezető körök óriási politikai baklövést követtek el.

A német hadvezetés végrehajtotta tervének első részét: az arcvonalat aránylag könnyűszerrel áttörte. Az amerikai és angol csapatok sietve visszavonultak, vezetésük felbomlott. Bradley ezt írja: Eisenhower törzsének tisztjein „kóros tünetek mutatkoztak, amelyeket mi a hadseregcsoportnál erős idegmegrázkódtatásnak tartottunk."[691]

A németek a támadás második napján már elfoglalták Malmédy és Vielsalm városokat és bevonultak Spába. A harc első hetének végére az arcvonalat 100 km széles szakaszon és 110 km-es mélységben áttörték. December 23-án az előrevetett német csapatok Dinan körzetében átkeltek a Maas folyón, és Liège-től nyugatra a folyó partjáig nyomultak előre. Az angol—amerikai csapatok rendetlen visszavonulásuk közben sok fegyvert, lőszert és üzemanyagot hagytak hátra.

A német támadással kapcsolatban az amerikai és az angol kormány, valamint a hadvezetés között egyre súlyosabb nézeteltérések támadtak. Ezek a németek kezére játszottak. A helyzet a hitleristák számára rendkívül kedvező volt: az északi, zömmel angol egységekből álló csoportosítást elvágták a déli, amerikai csoportosítástól. A német csapatok felkészültek arra, hogy folytassák a második „Dunkerque" tervének végrehajtását. Az újabb német csapás katasztrófával fenyegette a franciaországi angol—amerikai expedíciós csapatok jelentős részét.

Az Egyesült Államok és Anglia képtelen volt a saját erejéből megállítani a nyugati német támadást. Churchill Sztálinnak, a szovjet kormányfőnek aggodalmas hangú üzenetet küldött, amelyben kérte, hogy enyhítsen az angol—amerikai

[691] Bradley: Egy katona feljegyzései. 511. old., oroszul.

csapatok súlyos helyzetén, és indítson támadást a szovjet—német arcvonalon. Bár a szovjet hadsereg nemrég fejezte be nagy téli támadását, és az arcvonalon szerfölött kedvezőtlen időjárás uralkodott, Sztálin már másnap 1945. január 7-én közölte, hogy a nyugati arcvonal helyzetét mérlegelve a főparancsnokság főhadiszállása elhatározta az előkészületek meggyorsítását és az időjárásra való tekintet nélkül egy nagyméretű támadó hadművelet megindítását a németek ellen, legkésőbb 1945 januárjának második felében, vagyis jóval a tervezett időpont előtt.[692] A nyugaton rohamosan rosszabbodó hadihelyzet arra kényszerítette a szovjet parancsnokságot, hogy a szövetségesek mielőbbi megsegítése érdekében még jobban meggyorsítsa a támadó hadműveleteket. A szovjet hadsereg 1945. január 12-én a Balti-tengertől a Kárpátokig terjedő egész arcvonalon támadásba ment át.

A Szovjetunió keletről időben mért csapásával meghiúsította a nyugati német támadást, és megmentette a katasztrófától az angol—amerikai csapatokat. A német hadvezetés a szovjet hadsereg csapásainak hatására elhatározta, hogy „a nyugati arcvonalon védelembe megy át, és a felszabaduló erőket átdobja keletre".[693] Január végéig a németek a megindulási terepszakaszokra vonták vissza csapataikat az Ardennekben. Az angol—amerikai hadsereg azonban csak februárban kezdte meg újból lassú előnyomulását a Rajna felé.

A szovjet hadsereg támadása, amely megmentette az amerikai és angol csapatokat, ismét megmutatta, hogy a Szovjetunió szövetségesi politikája elvileg különbözik az amerikai és az angol vezető körök politikájától. A Szovjetunió önzetlenül, következetesen és becsületesen teljesítette vállalt kötelezettségeit, segítséget nyujtott a szövetségeseknek, amikor szükségük volt rá.

A hivatalos angol—amerikai történetírás részletesen foglalkozik az Ardennekben indított német támadással, viszont elhallgatja a szovjet támadást és azt, hogy ennek milyen szerepe volt abban, hogy az amerikai és angol csapatok meg-

[692] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 353. old.
[693] Guderian: Egy katona visszaemlékezései. 383. old., oroszul.

menekültek a katasztrófától. Így akarja eltitkolni a tömegek előtt a Szovjetunió szövetségesi politikájának nemes önzetlenségét és következetességét. Ennek a hamisításnak a nyugatnémet hadtörténészek is részesei. De a hamisítások minden rekordját megdönti Bradley, aki az 1945 január—februári szovjet támadás sikerét a nyugaton, az Ardennekben elért angol—amerikai „siker" „hadászati befolyásának" tulajdonítja.[694]

Pedig a tények önmagukért beszélnek. A Dagens Nyheter című lap 1945. január 24-i száma összehasonlította a szovjet támadás méreteit az amerikai és az angol csapatok hadműveleteivel, és ezt írta: „A gigászi orosz támadás ütemét tekintve villámgyors; a hadtörténelem minden ismert támadását felülmúlja. A háború eleji német villámtámadások semmiségnek tűnnek a mostani orosz támadáshoz képest, amely egy időben és hihetetlen erővel indult meg az egész arcvonalon."

A szovjet hadseregnek és a szovjet népnek a hitleri Németország szétzúzásában szerzett érdemeit az Egyesült Államok és Anglia vezetői is elismerték. Roosevelt 1943. február 23-án ezt írta: „Az Egyesült Államok népe nevében ki akarom fejezni a vörös hadseregnek megalakítása 25. évfordulója alkalmából, nagyszerű, a történelemben páratlan győzelmei láttán érzett nagy elragadtatásunkat... Ilyen eredményeket csak bölcs vezetéssel, szilárd szervezettel, megfelelő kiképzéssel rendelkező, s mindenekelőtt azzal az eltökéltséggel áthatott hadsereg érhet el, hogy saját áldozataira való tekintet nélkül legyőzi az ellenséget... A vörös hadsereg és az orosz nép már egészen biztosan a végső vereség útjára kényszerítette Hitler fegyveres erőit, s hosszú időre kivívta az Egyesült Államok népének lelkes csodálatát."[695]

Az Egyesült Államok és Anglia vezetői elismerték, hogy a szovjet—német arcvonal a nyugat-európai partraszállás után is döntő arcvonal maradt. 1945 februárjában Churchill a következőket írta: „A vörös hadsereg olyan diadallal ünnepli meg fenállásának huszonhetedik évfordulóját, amely határtalan elragadtatást keltett szövetségeseiben, s amely el-

694 Bradley: Egy katona feljegyzései. 531. old., oroszul.
695 „Üzenetváltás..." II. kötet, 59—60. old.

döntötte a német militarizmus sorsát. A jövő nemzedékek ugyanúgy fenntartás nélkül el fogják ismerni kötelességüket a Vörös Hadsereggel szemben, mint mi, akik megértük, hogy tanúi lehettünk e nagyszerű győzelmeknek."[696]

2

A Szovjetuniónak a fasiszta Németország felett aratott döntő győzelmei, amelyek a háború közeli befejezését igérték, a Szovjetunió által az Egyesült Államoknak és Angliának időben nyújtott segítség és a fasiszta Németországtól leigázott európai országok nemzeti szabadságmozgalmának fellendülése határozták meg azt a helyzetet, amelyben a három nagyhatalom vezetői újabb értekezletre ültek össze a Krímben. Ez az értekezlet 1945. február 4-től 12-ig tartott. Maga az a tény is, hogy az értekezletet a Szovjetunió területén tartották, a Szovjetunió megnövekedett tekintélyéről és nemzetközi befolyásáról tanúskodott.

Az értekezlet napirendjének első kérdése a fasiszta Németország mint hadviselő ország kérdése volt. Közös haditerveket dolgoztak ki az ellenség végleges szétzúzására. Ezek a tervek többek között abból indultak ki, hogy Berlint a szovjet hadsereg foglalja el, annak a döntő szerepnek megfelelően, amelyet a Szovjetunió játszott a Németország elleni háborúban. Az Európai Konzultatív Bizottság előkészítette a Szovjetuniónak, az Egyesült Államoknak és Angliának a németországi megszállási övezetekre és Nagy-Berlin igazgatására vonatkozó egyezményét, amelyet 1944. szeptember 12-én írtak alá, s amelyet az értekezlet megerősített. Az egyezmény kijelölte a három megszállási övezet határait. A Szovjetunió kezdeményezésére elhatározták, hogy Franciaországot bevonják Németország megszállásába. Emiatt a francia megszállási övezetet is meg kellett állapítani. A kérdés körül több hónapon át folyt a harc, és a felek csak 1945. július 26-án jutottak megegyezésre. Angol megszállás alá Északnyugat-Németor-

[696] „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 364—365. old.

ság, amerikai megszállás alá Délnyugat-Németország, francia megszállás alá Nyugat-Németország, szovjet megszállás alá pedig Kelet-Németország került.

Az amerikai és az angol kormány ismét előhozakodott Németország felosztására vonatkozó terveivel, amelyek imperialista törekvéseiket tükrözték vissza. Az amerikai és az angol nagytőkések a német monopoltőkéseket veszélyes vetélytársnak tekintették és arra törekedtek, hogy megsemmisítsék Németország gazdasági erejét, eltávolítsák a világpiacról, és kiterjesszék saját uralmukat. Az Egyesült Államok és Anglia vezetőinek quebeci értekezletén (Kanada) 1944. szeptember 15-én Roosevelt és Churchill egyezményt írt alá — az úgynevezett „Morgenthau-tervet" —, amely kimondta Németország felosztását, iparának leszerelését és agrárországgá való átalakítását. A megbeszélések során a felek megegyeztek abban, hogy a Ruhrvidék és a Saarvidék iparát tönkre kell tenni. Az egyezmény befejező része megállapította, hogy az angol—amerikai „Morgenthau-tervnek" „az a célja, hogy Németországot elsősorban földművelő és állattenyésztő országgá változtassa."[697] A terve mellett kardoskodó Morgenthau kijelentette, hogy „két vagy több Németországot könnyebb kormányozni, mint egyet".[698] Az Egyesült Államok és Anglia képviselői ezt a tervet terjesztették a krími értekezlet elé. Mivel nyilvánvaló volt, hogy a német nép tiltakozni fog országa feldarabolása ellen, az amerikai és az angol vezető körök már előre gondoskodtak katonai megtorló intézkedésekről az engedetlenekkel szemben. Welles, az Egyesült Államok külügyminiszterhelyettese azt írta, hogy „sok német ebben az esetben kétségtelenül megpróbálja megtalálni az egység helyreállításához vezető utat, s akkor ezeket erőszakkal kell eltiporni".[699]

Az Economist című angol folyóirat rendszeresen arról írt, hogy a „német nép számára kényszermunkát kell szervezni, amelynek feltételei annyira szigorúak legyenek, ameny-

[697] Henry Morgenthau: Postwar Treatment of Germany. Annals of the American Academy of Political and Social Science. 126. old.
[698] Henry Morgenthau: Germany is our Problem. New York, London, 1945. 155. old.
[699] Welles: The Time of Decision.

nyire csak kívánatos".[700] Ugyanakkor, mint a New Republic című folyóirat írta, „az amerikai és brit politika-csinálók... a legkisebb mértékben sem szándékoztak változtatni Németország társadalmi szerkezetén".[701]

A háború utáni világ demokratikus berendezéséért harcoló Szovjetunió védelmezte a német nép érdekeit, független nemzeti létét. Addigra a Szovjetunió nemzetközi tekintélye annyira megnövekedett, hogy erőfeszítései révén az értekezleten győzött Németország egységének és a német nemzet állami létének eszméje. A krími értekezlet határozatai abból indultak ki, hogy a megszállás ideiglenes jellegű, és semmi esetre sem csorbíthatja Németország egységét.[702] Az értekezlet lényegében a Szovjetunió javaslatait fogadta el, amelyek szerint Németországot demokratizálni és demilitarizálni kell, mert a hosszú és szilárd békének ez elengedhetetlen feltétele. Az értekezlet elfogadott továbbá egy terjedelmes és részletes határozatot Németország megszállásának politikai feladatairól és az ellenőrzésről. Ez a határozat természetesen kompromisszumos jellegű volt, de visszatükrözte a Szovjetunió javaslatait. Kimondta, hogy Németországban olyan feltételeket kell teremteni, amelyek kizárják az újabb német agressziót, továbbá Németországot békeszerető, demokratikus állammá kell fejleszteni. Abból a célból, hogy Németország egysége a megszállás ideje alatt is biztosítható legyen, továbbá a Németországgal szemben követendő egységes politika kialakítása végett a krími értekezlet elhatározta, hogy Berlinben Központi Ellenőrző Bizottságot állítanak fel, amelynek feladata az ellenőrzés és a németországi főhatalom gyakorlása.

Az elemi igazságosság megkövetelte annak a kárnak a megtérítését, amelyet Németország a Szovjetuniónak hitszegő támadásával és a szovjet terület egy részének megszállásával okozott. Ugyanakkor a Szovjetunió szembeszállt az imperialistáknak azzal a törekvésével, hogy a legyőzött Németországot gazdaságilag leigázzák, és a jóvátételi összeg megállapításakor nemcsak a saját érdekeit, hanem Németország hely-

700 Economist, 1945. III. 31.
701 New Republic, 1944. VII. 10.
702 William Newman: Making the Peace. 1941—1945.

zetet es a német nép érdekeit is mérlegelte. Éppen ezért a szovjet kormány megelégedett az okozott kár egy reszenek megteritésevel.

A krimi ertekezlet jegyzokonyvet szerkesztett Nemetorszag jovatetelı kotelezettségerol A jegyzokonyv kimondta. hogy a jovatetelt termeszetben kell fizetni gyarbei endezesekben es termekekben Emellett a jegyzokonyv leszogezte. hogy a németek termeszetbeni munkaval is kotelesek az okozott kaiok egy részét megteriteni. A reszletes javaslatok kidolgozasa végett szovetsegesi jovatetelı bizottsagot alakitottak, amelyben a Szovjetunio, az Egyesult Allamok es Anglia megbízottai vettek reszt A jegyzokonyv kimondta ..A moszkvai jóvatetelı bizottság munkájának kezdeti szakaszában targyalási alapnak elfogadja a szovjet kormánynak azt a javaslatát, amely szerint a jóvátétel osszege 20 milliárd dollár, es hogy ennek az osszegnek 50 százaléka a Szovjetuniót illeti."[703] A jóvátételi jegyzőkonyvet Sztálin. Churchill és Roosevelt írta alá De a jegyzőkonyv hangsúlyozta, hogy a nemet jóvátételi osszegben csupán a szovjet es az amerikai kuldottseg egyezett meg. Az angol kuldottség jobbnak látta nem nyilatkozni ebben a kérdésben

A Szovjetunió az európai népek érdekében a krimi értekezleten nyilatkozatot fogadtatott el Európa felszabadításáról Ez a nyilatkozat megerositette a fasiszta járom alol felszabadult népeknek azt a jogát, hogy a nácizmus és fasizmus utolsó maradványait is megsemmisítsék, és saját választásuk alapján demokratikus intézményeket létesítsenek, továbbá szabadon választhassák meg kormányformájukat.[704] A Szovjetunió ezzel roppant nagy segítséget nyujtott a szabadságukert és fuggetlenségukert igazságos harcot folytato európai népeknek.

Ennek a nyilatkozatnak a szövegét az Egyesult Államok és Anglia képviselói kényszerűségből és képmutatásból fogadták el. Hiszen egesz politikájuk kirívó ellentétben állt

[703] A Szovjetunió kulpolitikája 1947. Moszkva, 1952. I resz. 419 old., oroszul

• [704] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt III. kotet, 104—106. old., oroszul.

ezzel a nyilatkozattal és a népek jogaira vonatkozó több más kötelezettségvállalásukkal. Az Egyesült Államok és Anglia az általuk megszállt országokban — Olaszországban, Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában, Luxemburgban és Görögországban — fegyveres intervenciót hajtottak végre, s durva katonai erőszakkal akadályozták a dolgozó tömegek népi demokráciára való törekvését. A nyugat-európai országokban kizárólag az amerikai és angol vezető körök közvetlen katonai intervenciója akadályozta meg a demokratikus erők győzelmét.

A krimi értekezleten az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek ellenszegülése miatt nem sikerült megvitatni Görögország helyzetét, ahol az imperialista intervenció különösen nyílt és undorító formát öltött.

A jugoszláv kormány kérdését az értekezlet a jugoszláv népre kedvezően oldotta meg. Úgy döntött, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom vezetőiből, valamint az emigráció néhány képviselőjéből ideiglenes egységes jugoszláv kormányt kell alakítani.

Az értekezlet a legtöbb időt a lengyel kérdés megvitatásával töltötte. A vita tárgya Lengyelország jövője és a lengyel kormány összetétele volt.

A szovjet kormány, mint az erős és független lengyel állam megalakításának híve, úgy vélte, hogy Lengyelországnak nem az ukrán, belorusz és litván földek elfoglalása révén kell erős hatalomként ujjászületnie, hanem oly módon, hogy visszaadják neki a németek által elvett ősi lengyel területeket.

Anglia és az Egyesült Államok képviselői megpróbálták támogatni a lengyel földesuraknak az ukrán és belorusz földekre támasztott igényét. Különösen Roosevelt ragaszkodott ahhoz, hogy adják át Lengyelországnak Lvovot és a környező területet. Végül is azonban az értekezlet megállapította, hogy a lengyel—szovjet határt a nemzetiségi elv alapján kell meghúzni az úgynevezett „Curzon vonal" mentén. A jelenlegi határ egyes helyeken 5—8 km-t eltér Lengyelország javára. Lengyelország nyugati határainak kérdését nem sikerült rendezni. Az Egyesült Államok és Anglia képviselői hallani sem akartak az ősi nyugati lengyel földek visszaadásáról. Állás-

pontjukat azzal indokolták, hogy a lengyel nép nem tudja hasznosítani őket, Németország pedig gazdasági csődbe kerül nélkülük.

A krimi értekezlet végül is megelégedett a következő határozattal: „Lengyelország területét északon és nyugaton lényegesen növelni kell",[705] s ennek méreteit később állapítják meg.

Az értekezleten heves politikai harc dúlt a lengyel kormány kérdésében. Kezdetben az Egyesült Államok és Anglia képviselői nem akartak tudomást venni a lengyel nemzeti kormányról és Lengyelország egyetlen képviseleti szervének a londoni emigrációt tekintették. Mivel azonban a szovjet kormány erélyesen védelmezte a demokratikus fejlődés útját választó lengyel nép érdekeit, az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek visszakozniuk kellett, s vegyes kormány alakítását javasolták. A Szovjetunió egyetértett ezzel az elvvel mint elfogadható kompromisszummal, de erélyesen visszautasította az Egyesült Államoknak és Angliának azt a próbálkozását, hogy a vegyes kormány magvának a londoni emigráns klikket ismertesse el.

Az amerikai és angol kormánynak az a makacs törekvése, hogy Lengyelországban Mikolajczykkal az élen reakciós kormányt juttasson uralomra, nem járt sikerrel. Az Egyesült Államok és Anglia képviselőinek el kellett ismerniük a lengyel emigráns kormány teljes csődjét. A krimi értekezlet határozatai nem is tesznek említést erről a kormányról. Az értekezlet elhatározta, hogy a lengyel kormány magvának az ideiglenes lengyel népi demokratikus kormányt tekinti, azzal a feltétellel azonban, hogy a kormányt kibővítik „a lengyelországi demokratikus közéleti tényezők és külföldi lengyelek bevonása révén. Ezt az új kormányt — állapította meg a határozat — ezután ideiglenes lengyel nemzeti egységkormánynak kell nevezni".[706] Az Egyesült Államok és Anglia kötelezte magát, hogy diplomáciai kapcsolatot létesít ezzel a kormánnyal.

[705] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 107. old., oroszul.
[706] Ugyanott, 106—107. old.

Az amerikai és az angol kormány „demokratikus közéleti tényezőknek" a lengyel fasiszta reakció képviselőit tekintette. Nem számolva a tényleges helyzettel és a lengyelországi osztály-erőviszonyokkal azt feltételezte, hogy a reakció képviselőinek idővel sikerül majd megkaparintaniuk az államhatalmat. A Szovjetunió meg volt győződve a lengyel demokrácia erejéről, arról a képességéről, hogy teljes győzelmet arat az angol—amerikai ügynökség elleni harcban még akkor is, ha az utóbbi néhány helyet kap a kormányban. Az események alakulása teljesen igazolta a lengyelországi osztály-erőviszonyokra és a lengyel demokrácia fejlődésére vonatkozó szovjet elképzelés helyességét.

Az ideiglenes nemzeti egységkormány megalakítására hozott krimi határozat gyakorlati végrehajtásának útjába az amerikai és az angol kormány nagy akadályokat gördített. E két kormány eltért a krimi értekezlet határozataitól, és megpróbálta megbuktatni az ideiglenes lengyel kormányt. Azon fáradozott, hogy a népellenes, reakciós erők képviselőiből alakítson új kormányt.

A szovjet kormány kiharcolta a három hatalom együttes határozatainak pontos végrehajtását, védelmezte a lengyel nép nemzeti érdekeit és demokratikus vívmányait. A Szovjetunió szilárd, következetes magatartásának megvolt a maga eredménye — a krimi értekezletnek e kérdésben hozott határozatai valóra váltak.

A krimi értekezlet folytatta annak a kérdésnek a megvitatását, hogy a népek békéjének és biztonságának fenntartása végett nemzetközi szervezetet kell létesíteni. Az előkészítő munka a három külügyminiszter 1943. évi őszi moszkvai értekezletén kezdődött meg, s az ezzel kapcsolatos megbeszélések 1944. augusztus 21-től szeptember 29-ig Dumbarton Oaksban (Washington) folytatódtak.

Az amerikai vezető körök olyan háború utáni világszervezet létrehozására törekedtek, amely biztosította volna uralmukat. A háború elején azzal az elgondolással álltak elő, hogy „nemzetközi rendőrséget" kell felállítani, amely az amerikai monopóliumok érdekében megteremti a „világ rendjét". A Churchillel való megbeszélések idején 1941 augusztusában

Roosevelt kijelentette: „... személyesen ellenzi egy új Népszövetség alakítását, legalábbis egy ideig, amíg az Egyesült Államok és Anglia szervezte nemzetközi rendőrség működik."[707] Roosevelt ezt a javaslatot Churchill szerint a teheráni értekezleten is megismételte.[708]

Az angol kormány továbbra is a Népszövetség feltámasztása mellett kardoskodott. Az angol kormány álláspontját az angol lapok részletesen ismertették.

A Szovjetunió továbbra is amellett volt, hogy új nemzetközi szervezetet kell létesíteni, amely a Népszövetségtől eltérően nem az imperialista politika eszköze, hanem a béke hathatós védelmének szerve. Dumbarton Oaksban végérvényesen győzött az új nemzetközi szervezet alakításának gondolata. Ez az értekezlet pozitív eredményekkel zárult. Ebben azonban nem merült ki az értekezlet munkája: a részvevők kidolgozták a szervezet alapokmányának tervezetét is.

A Szovjetunió az imperialisták kívánsága ellenére keresztülvitte, hogy az alapokmány kimondta a szervezet valamennyi tagjának szuverenitását és egyenjogúságát, továbbá azt, hogy a szervezetnek nincs joga beavatkozni a tagok belügyeibe. Az alapokmány-tervezet a szervezet legfontosabb feladataként a béke biztosítását és az államok biztonságának megteremtését jelölte meg. E feladat megoldásával kapcsolatban a fő felelősséget az öt állandó tagból (a Szovjetunió, Kína, Egyesült Államok, Anglia és Franciaország) és a szervezet többi tagjai közül két évi időtartamra választott hat nem állandó tagból álló Biztonsági Tanácsra ruházta.

A Szovjetunió felvetette az öt nagyhatalom — a Biztonsági Tanács állandó tagjai — egyhangú állásfoglalásának elvét. Ennek az elvnek a jelentősége abban rejlik, hogy megakadályozza a szervezetben az imperialista hatalmak uralomra való törekvését, gyakorlatilag kifejezi az öt nagyhatalom egyenjogúságát és egyöntetű állásfoglalását. Kizárja annak a lehetőségét, hogy az imperialista hatalmak durván a szervezetre kényszerítsék akaratukat. Ez az elv a demokratikus

[707] Charles Beard: President Roosevelt and the Coming of War. 473. old.

[708] Churchill: The Second World War. V. kötet, 363. old.

nemzetközi együttműködés alapja, mert arra kötelez, hogy bármely kérdés eldöntésében a Biztonsági Tanács öt állandó tagja által elfogadható közös határozat szülessék.

Az Egyesült Államok és Anglia küldöttsége semmi komoly érvet sem tudott felhozni az ellen, hogy a Biztonsági Tanács munkája a nagyhatalmak egyöntetű állásfoglalásának elvén alapuljon, de különféle fenntartásokkal már akkor is megpróbálta korlátozni ennek az elvnek az alkalmazását. Azt javasolta például, hogy a nagyhatalmak egyöntetű állásfoglalásának elve ne terjedjen ki a Biztonsági Tanácsnak arra az állandó tagjára, amely a tanács által tárgyalt vitás kérdésben az egyik szereplő fél. Ennek a javaslatnak az elfogadása lehetővé tette volna az imperialisták számára, hogy szükség esetén a Szovjetuniót a vitában szereplő félnek nyilvánítsák, és így a tanáccsal nekik tetsző döntést hozassanak. Reston, a New York Times című lap külpolitikai munkatársa ezzel kapcsolatban azt írta, hogy még mindenki emlékszik arra, hogy a „Népszövetségnek sohasem sikerült elérnie a szükséges egyhangú állásfoglalást, amikor Németország és Japán ellen szankciókat kellett életbeléptetni, viszont sikerült biztosítani a szükséges támogatást a Szovjetunió kizárásához az első finn háború idején".[709] A Biztonsági Tanács szavazási eljárására vonatkozóan nem állapodtak meg a küldöttségek, ez továbbra is nyitott kérdés maradt.

A Dumbarton Oaks-i értekezleten felvetődött az a kérdés, hogy a tagoknak hány szavazata legyen a szervezet közgyűlésén. Az amerikai küldöttség tagjai kijelentették: országuknak nemzetközi téren olyan súlya van, hogy ennek alapján három szavazatra tarthat igényt. Erre szovjet részről megállapították: a Szovjetuniónak jóval több joga van követelni, hogy minden szövetséges szovjet köztársaság szavazati jogot kapjon a szervezetben.

A felmerült lényeges nézeteltérések ellenére a Dumbarton Oaks-i értekezlet nagy fontosságú volt. Újból megmutatta, hogy lehetséges és fontos a nemzetközi együttműködés, s tovább erősítette az antifasiszta koalíciót. És végül Dum-

709 The New York Times, 1944. IX. 28.

barton Oaksban a gyakorlat útjára lépett az új nemzetközi szervezet felállítása, és számos ezzel összefüggő fontos kérdést kedvezően, az egység és az együttműködés szellemében sikerült megoldani.

Az angol sajtó Dumbarton Oaks után is egyre kesergett a Népszövetség sorsán, és javasolta, hogy hasznosítsák a kimúlt szervezet tapasztalatait. A Times azt javasolta. hogy tárgyaljanak a Népszövetség vezetőivel,[710] majd közölte Littonnak, a Népszövetség végrehajtó bizottsága volt elnökének levelét. E levélben Litton hangoztatta, hogy nem kell új szervezetet alakítani, elegendő „elnevezésünk és alkotmányunk szükséges módosítása és alapokmányunknak az új helyzetnek megfelelő helyesbítése. Az új szervezetnek megfelelően már előre ujjá kell szerveznünk a Népszövetséget".[711] A Népszövetség feloszlása azonban már befejezett kérdés volt.

A Népszövetség sorsának kérdése a krími értekezleten már nem szerepelt. Az értekezlet a Biztonsági Tanács szavazási eljárásának rendkívül fontos kérdésében kompromisszumos megoldást fogadott el. Ezt a kérdést nem tudta megoldani a Dumbarton Oaks-i értekezlet, ahol az Egyesült Államok és Anglia képviselői elfogadták ugyan a nagyhatalmak egyhangú állásfoglalásának elvét, de az elv alól számos kivételt akartak tenni. A krimi értekezleten Roosevelt elnök újabb javaslatot terjesztett elő, amely ezeket a kivételeket az elfogadható minimumra szorította le. Az értekezlet elfogadta Roosevelt javaslatát, ami ismét megmutatta a nemzetközi együttműködés lehetőségét.

Ennek értelmében a Biztonsági Tanács munkája a nagyhatalmak egyhangú állásfoglalásának elvén alapul, azzal a kivétellel, hogy a tanács eljárási kérdésekben szótöbbséggel határoz (a 11 szavazat közül legalább 7 szükséges a döntéshez), az egyhangú állásfoglalás elvének betartása nélkül; ha pedig a tanács valamely vitás kérdést békésen rendez, a konfliktusban részes fél (még az esetben is, ha az a Biztonsági Tanács állandó tagja) tartózkodik a szavazástól.

[710] The Times, 1944. XI. 20.
[711] Ugyanott, 1944. XII. 22.

A krimi értekezlet elhatározta, hogy a szervezet alapokmányának végleges kidolgozása céljából 1945. április 25-re San Franciscóba összehívják az Egyesült Nemzetek értekezletét. Ezzel kapcsolatban úgy döntöttek, hogy az alakuló nemzetközi szervezetben az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság és a Belorusz Szocialista Szovjet Köztársaság is részt vesz, tekintettel e két köztársaság lakosainak számára és politikai jelentőségükre, valamint azokra az áldozatokra, amelyeket a hitleri Németország szétzúzása érdekében hoztak. Az Egyesült Államok és Anglia hajlandó volt támogatni azt a javaslatot, hogy a San Franciscó-i értekezletre és a szervezet megalakítására az USZSZK-t és BSZSZK-t is hívják meg.

A nyilvánosságra hozott határozatokon kívül a krimi értekezleten a felek arra vonatkozóan is megegyeztek, hogy a Szovjetunió hadba lép Japán ellen. Ezt az egyezményt érthető okokból egy ideig titokban tartották, és csak egy év múlva 1946. február 11-én hozták nyilvánosságra. Az egyezmény kimondta, hogy a Szovjetunió két-három hónappal Németország fegyverletétele és az európai háborúk befejezése után hadba lép Japán ellen az alábbi feltételekkel: a Mongol Népköztársaság status-quoja változatlan marad, helyreállítják a Szovjetuniónak Dél-Szahalinra, a Kurili-szigetekre és Port-Arthur bérletére vonatkozó törvényes jogait, biztosítják a Szovjetunió preferenciális érdekeit Dairenben (Dalnij), továbbá a Szovjetunió Kínával közösen üzemelteti a kelet-kínai és dél-mandzsuriai vasútvonalat.[712]

A távol-keleti kérdésekben való megegyezésnek kimagasló nemzetközi jelentősége volt. Ez az egyezmény az Egyesült Államoknak és Angliának arról a belátásáról tanúskodott, hogy saját erejükből képtelenek szétzúzni az imperialista Japánt. A Szovjetunió a keleti népek és a nemzetközi együttműködés fejlődése érdekében hajlandó volt részt venni a távol-keleti agresszor megsemmisítésében, s ennek révén kiverekedte jogos követeléseinek teljesítését is. Az értekezlet ha-

[712] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 111. old., oroszul.

tározatai sokban hozzájárultak a Szovjetunió távol-keleti helyzetének megszilárdulásához.

Londoni és washingtoni kormánykörökben az egyezményt mindaddig teljesen elfogadhatónak tartották, amíg e két kormánynak érdeke volt, hogy a Szovjetunió hadba lépjen Japán ellen. Welles, az Egyesült Államok külügyminiszterhelyettese kijelentette: „a Kurili-szigeteket és Szahalin szigetét azért kell Oroszországnak átadni, hogy a szovjet kormány megteremthesse Szibéria biztonságát."[713] De Japán leverése után az amerikai és angol reakciós körök nyomban kampányt indítottak a Távol-Keletre vonatkozó jaltai egyezmény ellen.

A krimi értekezlet befejezése után a felek Egység a béke szervezésében és a hadviselésben címmel nyilatkozatot adtak ki. A nyilatkozat méltatta a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia háború alatti nemzetközi együttműködését, amely a krimi értekezlet munkája során újból megnyilvánult, s levonta azt a rendkívül fontos következtetést, hogy e kormányoknak szent kötelességük ezt az együttműködést a következő békeidőszakban is fenntartani és erősíteni.[714] A nyilatkozat elfogadása a nemzetközi együttműködésért és a békés egymás mellett élésért harcoló népek nagy győzelme volt.

A krimi értekezlet határozatai igen nagy jelentőségűek. Az értekezlet fontos állomás volt a nemzetközi együttműködés fejlődésében, a szabadságszerető népeknek a háború mielőbbi befejezéséért és a demokratikus nemzetközi berendezkedésért vívott harcában. A konferencia megfogalmazta a világ háború utáni demokratikus szervezetének programját, s e szervezetet a nemzetközileg elismert szovjet javaslatokra alapozták.

A krimi értekezlet határozatai szertefoszlatták a fasiszta Németországnak azt a reménységét, hogy az antifasiszta koalíció tagjai között konfliktus támad. Az értekezlet megerősítette a szovjet kormánynak azt a véleményét, hogy a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia koalíciója kiállja a há-

[713] Sumner Welles: Where are we Heading.
[714] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 109. old., oroszul.

ború befejező szakaszának megpróbáltatásait. Ezt az értekezletet joggal tekinthették a Szovjetunió és más országok dolgozói fontos mérföldkőnek a német fasizmus végleges megsemmisítéséhez és a tartós, demokratikus béke biztosításához vezető úton.

Homlokegyenest ellenkezően vélekedtek a krimi értekezlet határozatairól az Egyesült Államok és Anglia vezető körei. Churchill később kijelentette, csak azért egyezett meg a Szovjetunióval, mert Angliának érdeke volt, hogy a szovjet nép harcoljon a fasiszta Németország ellen. „Mi történt volna — írta Churchill —, ha összetűzünk Oroszországgal abban az időben, amikor a németeknek a harctereken még háromszáznégyszáz hadosztályuk volt?"[715] Az amerikai és angol kormány kénytelen volt a Szovjetunióval közösen a népek érdekének megfelelő határozatokat hozni, de máris újabb hitszegésre készült.

Az imperialisták úgy vélték, hogy a Németország elleni európai és a Japán elleni távol-keleti háború még jó ideig elhúzódik, ennek következtében a Szovjetunió mégis meggyengül, s ily módon az Egyesült Államok és Anglia a krimi értekezlet határozatainak felrúgásával uralma alá rendelheti Európát és Ázsiát. Churchill nyíltan beszélt erről: „A jaltai egyezmény, amelyet én is aláírtam, rendkívül kedvező volt Szovjet-Oroszországra nézve, de olyan időben kötöttük, amikor még senki sem tudta megmondani, hogy a Németország elleni háború nem húzódik-e el 1945 nyaráig, sőt őszéig, és amikor azt vártuk, hogy a Japán elleni háború a Németország elleni háború befejezése után még 18 hónapig fog tartani."[716]

A Szovjetunió volt a krimi értekezlet egyetlen részvevője, amely következetesen, pontosan és lelkiismeretesen teljesítette és teljesíti ma is az ott hozott határozatokat. A háború utáni időben a szovjet külpolitika egyik fő feladatának tekinti, hogy harcoljon a krimi határozatok teljes végrehajtásáért.

Hamarosan a krimi értekezlet után az angol főparancsnokság Churchill utasítására — az értekezlet határozatait

[715] Churchill: The Second World War. VI. kötet, 402. old.
[716] Pravda, 1946. III. 11.

megszegve —, különleges gyorscsoportot alakított, amelynek az lett volna a feladata, hogy gyors ütemben előnyomuljon Kelet-Németországba, és északnyugatról behatoljon Berlinbe, még mielőtt a szovjet csapatok odaérnek. Churchill azt mondta közvetlen munkatársainak, hogy elő kell nyomulni az Elbán túlra és be kell venni Berlint, „mielőtt a Medve ott teremne."[717] Az angol kormány Berlin elfoglalására vonatkozó terveit nemcsak a Szovjetunió, hanem az Egyesült Államok előtt is gondosan titokban tartotta. Az amerikai kormány viszont parancsot adott Eisenhowernak és Bradleynek, hogy vessenek be gyorsanmozgó erőket délnyugatról Berlin és Drezda ellen. Ily módon itt is megmutatkoztak az Egyesült Államok és Anglia közti imperialista ellentétek.

3

Az Egyesült Államok kormánya imperialista politikájához híven 1945 elején újabb Amerika-közi értekezletet hívott össze Mexikóba. Az értekezlet február 21-től március 8-ig tartott.

A mexikói értekezlet részvevői csatlakoztak a három külügyminiszter moszkvai értekezletének ahhoz az elhatározásához, hogy a háborús bűnösöket felelősségre kell vonni, továbbá a krimi értekezletnek az új nemzetközi szervezet megalakítására vonatkozó határozataihoz. De az értekezlet az Egyesült Államok nyomására egyszersmind határozatot hozott, hogy az amerikai államok közösen lépnek fel a San-Francisco-i értekezleten. Az Egyesült Államok vezető körei ezzel megkezdték az ENSZ „szavazógépének" megteremtését, a szervezet aláaknázását, még mielőtt az megalakult volna.

A mexikói értekezleten az Egyesült Államok nyomására kidolgozták és aláírták a chapultepeci egyezményt, azoknak az agresszív katonai szerződéseknek egyikét, amelyeket az Egyesült Államok a háború végén és a háború után kötött. Ez az egyezmény a „védelem" ürügyével kimondta, hogy

[717] Churchill: The Second World War. VI. kötet, 445. old.

nemcsak a haboru idotartamara, hanem a haboru utani idoie is egyesult Amerika-kozi vezerkart kell alakitani, tovabba, hogy az egyezmeny minden alairo allama eroforrasait es hadaszati fontossagu nyersanyagait az Egyesult Államok rendelkezesere bocsatja es az amerikai kontinens minden allama kozosen visel hadat barmilyen haboru eseten Ily modon az Egyesult Allamok az agressziv szerzodes segitsegevel meg teljesebbe tette a latin-amerikai orszagok leigazasat

Az amerikai monopoliumok nagy jelentoseget tulajdonitottak a latin-amerikai orszagok termeszeti kincsei megkaparintasanak Mar elore kidolgoztak tervuket — ez volt az ugynevezett Clayton-terv — amelyet a chapultepeci egyezmeny segitsegevel vegre is hajtottak Ket ev mulva a mexikoi nemzeti burzsoazia a feldolgozoiparı vallalkozok elso orszagos kongresszusanak hatarozataban a kovetkezokeppen ertekelte a Clayton-tervet ‚A Clayton-terv nem mas, mint a vilaguralom megteremtesenek es a verseny, valamint a szabadsag megsemmisitesenek terve Az Egyesult Államoknak az anyaorszag szerepet juttatja, ugyanakkor a tobbi allam csatlos helyzetbe kerul Csak az Egyesult Államok udvozli az ilyen neoliberalizmust '[718]

Az Egyesult Allamok sajat befolyasanak novelese celjabol sok kozel- es kozep-keleti orszagra kiterjesztette a lend-lease torveny hatalyat 1941 majus 1-en Irakra 1941 majus 11-en Iranra, 1941 november 7-en Torokorszagra, 1941 november 11-en Egyiptomra, 1942 december 7-en Szaud-Arabiara, 1943 februar 18-an Etiopiara[719] A legtobb lend-lease szallitmanyt Torokorszag kapta A torok kormany, mivel a gyoztesek kozott akart lenni, es reszt kivant venni a San-Francisco-i ertekezleten, a krimi ertekezlet utan hamarosan hadat uzent Nemetorszagnak, amelyet az egesz háború alatt nagy buzgalommal segitett Torokorszag vezetoi ezzel a haduzenettel kapcsolatban olyan illuziokban ringattak magukat, hogy az Egyesult Államok es Anglia segitsegevel nagy teruleteket foglalhatnak el Delkelet-Europaban E tervek azonban homokra epultek

[718] Behrendt Inter American Economic Relations—Problems and Prospects New York 1948 54—55 old
[719] American Handbook Washington 1945

A krimi értekezlettel majdnem egy időben, 1945. február 6-tól 17-ig ülésezett Londonban a szakszervezeti világkonferencia. A konferenciát a széleskörű képviselet jellemezte. Részt vettek rajta a Szovjetunió, továbbá a függő és gyarmati országok szakszervezetei is. A 204 küldött több mint 50 ország, mintegy 60 millió, szakszervezetekbe tömörült munkását és alkalmazottját képviselte. Az AFL (az Amerikai Munkásszövetség) tüntetően távoltartotta magát a konferenciától. Elnöke, a monopoltőkésekkel szoros kapcsolatban álló Green azt javasolta, hogy állítsák helyre a csődbe jutott Amszterdami Szakszervezeti Internacionálét, amely mindig csak a szervezett munkások kisebbségét képviselte, mert nem engedte be soraiba a Szovjetunió, a latin-amerikai és a függő, valamint a gyarmati országok szakszervezeteit. Green azt is követelte, hogy a szakszervezetek, a munkásosztály érdekei ellenére, csatlakozzanak a reakció kommunistaellenes kampányához.

Súlyos akadályokat gördítettek a konferencia munkája elé a másik amerikai szakszervezeti szövetség, a CIO és a Brit Szakszervezeti Szövetség képviselői. Citrine, az angol szakszervezetek képviselője hevesen ellenezte a konferencia által alakított szervező bizottság javaslatait. Nem értett egyet a konferencia munkarendjével, a román, bolgár, magyar és lengyel szakszervezetek képviselőinek meghívásával, azt javasolta, hogy a konferenciának csak tanácskozó jellege legyen, továbbá, hogy készítsék elő az Amszterdami Szakszervezeti Internacionáléval való egyesülést.

A későbbi vita során az angol küldöttség elállt korábbi javaslataitól, s ez megkönnyítette a konferencia munkájának sikeres befejezését. A szakszervezetek többségének, elsősorban a szovjet szakszervezeteknek az erőfeszítései révén a konferencia lerakta a különböző országok munkásai egységének szilárd alapját a békéért és demokráciáért folyó harc számára. A konferencia üdvözölte a krimi értekezlet határozatait. Javasolta a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányának, hogy a San-Franciscó-i értekezleten vegyenek

részt a szakszervezeti világmozgalom képviselői is. Történelmi fontosságú tette volt, hogy előkészítette a szakszervezetek hatalmas világszervezetének, a Szakszervezeti Világszövetségnek a megalakítását.

5

1945 tavaszán történelmi fordulat kezdődött Csehszlovákia sorsában. Akárcsak a többi közép- és délkelet-európai államokban, ez a fordulat is a szovjet hadsereg győzelmeinek és a tömegek forradalmi kezdeményezésének volt az eredménye. A német fasiszta megszállás alatt a csehszlovákiai dolgozók politikai öntudatában nagy változások történtek. A dolgozók megértették, hogy a tőkések és a földesurak nem csupán kegyetlen kizsákmányolók, hanem hazaárulók is, akik a megszállóknak koncul dobják az országot. Csehszlovákia kommunisták vezette néptömegei a felszabadító harc során nemcsak a német elnyomók ellen, hanem a csehszlovák burzsoázia ama rétege ellen is felkeltek, amely segítette a megszállókat. Azokban a csehszlovák városokban és falvakban, amelyeket a szovjet hadsereg és a partizánok felszabadítottak, új, forradalmi hatalom alakult, amelyet a nemzeti bizottságok gyakoroltak.

A Csehszlovák Kommunista Párt a nép akaratának megfelelően kidolgozta a népi demokrácia programját. Abban a törekvésében, hogy széleskörű népi, antifasiszta, demokratikus frontot hozzon létre, javasolta Benesnek, hogy csatlakozzék ehhez a programhoz. Benes „nyugati" — amerikai és angol — orientációjához híven, és úgy is mint a csehszlovák burzsoázia osztályérdekeinek szószólója, tiltakozott a kommunisták javaslatai ellen. De miután meggyőződött arról, hogy a nép csak e program elfogadása esetén bízza meg vezető tisztséggel, jobbnak látta, ha képmutatóan elfogadja a programot. Szakított az emigráció többi tagjával, és a felszabadított területre utazott. Benesnek az volt a célja, hogy Csehszlovákia élére kerüljön, majd helyreállítsa a földesurak és tőkések hatalmát, alárendelje az országot a nyugati imperialistáknak.

A népi demokrácia programját Kassán írták alá, és 1945 április 5-én hozták nyilvánosságra. A program kijelölte a nemzeti felszabadító harc befejezéséhez vezető utakat, és megfogalmazta a népi demokratikus állam megteremtésének legfontosabb alapelveit.

Külpolitikai része abból indult ki, hogy tovább kell fejleszteni és erősíteni a szovjet—csehszlovák barátságot, amely Csehszlovákia nemzeti létének és függetlenségének az alapja. Mivel Kárpát-Ukrajna népi bizottságainak I. kongresszusa 1944. november 26-án úgy határozott, hogy teljesíti a nép évszázados álmát, és egyesül Szovjet-Ukrajnával, a kassai program kimondta, hogy ezt a kérdést „a kárpát-ukrajnai ukrán lakosság demokratikus akaratnyilvánításának megfelelően, a Csehszlovákia és a Szovjetunió közti teljes barátság szellemében oldja meg."[720]

A Szovjetuniónak a segítségével felszabadult jugoszláv nép iránti barátsága többek között megnyilvánult az 1945. április 11-én kötött szovjet—jugoszláv barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háború utáni együttműködési szerződésben. A szerződés mindkét felet kötelezte, hogy a végső győzelemig folytassa a Németország elleni közös harcot, és minden tőle telhető támogatást megadjon a másik félnek abban az esetben, ha Németország vagy valamely más, vele szövetkezett állam részéről agresszió érné. A segítségre és az együttműködésre vonatkozó kötelezettségeknek megfelelően a szerződés a Szovjetunió és Jugoszlávia közti politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok széleskörű fejlesztésére is intézkedett. Aláírását mind a Szovjetunióban, mind Jugoszláviában nagy megelégedéssel fogadták.

1945. április 21-én Moszkvában aláírták a szovjet—lengyel barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háború után együttműködési szerződést. A szerződés kimondta, hogy a Szovjetunió és Lengyelország közösen harcol a hitleri Németország ellen egészen a végső győzelemig, és hogy a háború után fejleszteni kell a baráti együttműködést a felek között. A Szovjetunió és Lengyelország kötelezettséget vállalt, hogy a háború után

[720] Pravda, 1950. április 10.

mindent megtesz a Németország vagy valamely más, vele szövetkezett állam részéről fenyegető agresszió elhárítása érdekében. Abban az esetben pedig, ha a felek valamelyike háborúba keveredne Németországgal vagy a másik, vele szövetkezett állammal, a másik fél a háborúba keveredett félnek haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt. A szerződés, amely húsz évi időtartamra szólt, intézkedett a szovjet—lengyel politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok messzemenő fejlesztésére.[721]

A szovjet—lengyel szerződés történelmi jelentősége abban rejlik, hogy radikális fordulatot jelentett a Szovjetunió és Lengyelország kapcsolatában. Az orosz—lengyel kapcsolatok évszázados története azt mutatta, hogy a Lengyelország és Oroszország közti bizalmatlanságból, idegenkedésből és ellenségeskedésből mindig csak ellenségeik húztak hasznot. A német imperializmus kihasználta ezt az ellenséges, feszült viszonyt. Az 1939 szeptemberi lengyel nemzeti katasztrófa egyik fő oka az volt, hogy a lengyel vezető körök ellenségesen éreztek a Szovjetunió iránt. A szovjet—lengyel harci szövetség hiánya megkönnyítette Németországnak a Szovjetunió hitszegő megtámadását. A szovjet—lengyel szerződés gátat emelt a keleti irányú német imperialista agresszió útjába, és sokban hozzájárult az európai biztonság megszilárdulásához.

A Szovjetunió nemcsak segített felszabadítani Lengyelországot, nemcsak megakadályozta a lengyel nép elleni angol—amerikai katonai intervenciót, hanem óriási politikai, erkölcsi és gazdasági támogatásban is részesítette Lengyelországot. A szovjet—lengyel szerződés az új, népi demokratikus Lengyelország függetlenségének záloga, az ország erejének és felvirágzásának biztosítéka.

[721] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 197—200. old., oroszul.

Tizennyolcadik fejezet

A BERLINI HADMŰVELET ÉS NÉMETORSZÁG FEGYVERLETÉTELE

1

1945. január 12-ig, vagyis a szovjet hadsereg új támadásának megindulásáig, a hitleri Németország reménytelen helyzetét korántsem mindenki érezte magában Németországban, s ugyanígy Angliában és az Egyesült Államokban sem. Németország területén még úgyszólván nem folytak hadműveletek, s a német hadsereg létszáma változatlanul igen nagy volt; Németország haditermelése továbbra is magas színvonalon állt. Ennek ellenére a fasiszta Németország négy hónap alatt összeomlott.

Németország leverésében a Szovjetunióé volt a döntő szerep. A Szovjetuniót sújtották legjobban a korábbi háborús évek súlyos megpróbáltatásai, mégis a Szovjetunió zúzta szét véglegesen a fasiszta birodalmat.

A szovjet hadsereg támadó hadműveleteiben a háború befejező szakaszában tevékenyen részt vett Lengyelország, Csehszlovákia, Bulgária és Románia hadserege is. E hadseregek értékes segítséget nyújtottak a fasizmus erői feletti győzelem kivívásához. A szovjet katonákkal vállvetve harcoló lengyel, csehszlovák, bolgár és román hazafiak kitűnő katonai tulajdonságokról, bátorságról és harci képzettségről tettek tanúbizonyságot. Dicső hőstetteikről több ízben is megemlékeztek a szovjet Legfelső Főparancsnokság napi parancsai.

A szovjet—német arcvonalon elszenvedett korábbi vereségek és az újabb megsemmisítő csapások erkölcsileg megtörték a fasiszta Németország arcvonalát és hátországát. Németországot az újabb szovjet támadás kétségbeejtő helyzetbe juttatta.

A német fasiszta lapok így írtak: „Többé nem reménykedhetünk az időnyerésben. Nincsenek tartalékaink és erődítményeink, amelyekre támaszkodva kivárhatnánk az ellenség kifulladását. Hol találunk olyan védelmi vonalat, amely nem esik el 24 óra leforgása alatt? Utolsó kártyáinkat játszszuk ki."[722]

A német főparancsnokság barbár döntést hozott: az ország keleti részét halálövezetté változtatja. Erről Görlitz, nyugat-németországi hadtörténész a következőket írja: „Elhatározták, hogy minden területet, ahol német csapatok állomásoznak, pusztasággá változtatnak, felrobbantják az iparvállalatokat, az élelmiszerraktárakat, a hidakat, a vasutakat, a műutakat, a gátakat, a távíróhivatalokat, a rádióállomásokat és a bányákat... Keitel tábornok vezérkari főnök és Bormann birodalmi vezető, a pártkancellária főnöke együttesen szigorú parancsot adott ki, amely szerint minden várost az utolsó szál katonáig védeni kell. A parancsot nem teljesítő parancsnokokat hadbíróság elé állították. A különleges osztagok, amelyek azokat a békés lakosokat likvidálták, akik az ellenség közeledtére megpróbálták időben kitűzni a fehér zászlót, halált és pusztulást vetettek. A csapattól megszökött katonákat az útmenti oszlopokra akasztották fel. A halál mindenütt aratott az emberek között."[723]

A szovjet támadás megindulásával a nyugati arcvonalon lényegesen gyengült a hitleristák ellenállása, a keleti fronton viszont sokkal elkeseredettebbé vált. A kialakult helyzetben a német imperialisták hajlandók voltak kapitulálni a nyugati tőkések előtt és folytatni a háborút a szocialista Kelet ellen. 1945. február végén az angol—amerikai csapatok könnyedén átsétáltak a „Siegfried-vonalon". Ugyanilyen könnyen keltek

[722] Kölnische Zeitung, 1945. II. 24.
[723] Görlitz: Der Zweite Weltkrieg (1939—1945.) II. kötet, 543—544. old.

át a Rajnán is, amelynek hídjait nem robbantották fel a visszavonuló német csapatok.

1945 március elején a német főparancsnokság Wolff tábornokot Svájcba küldte, hogy az Egyesült Államok és Anglia megbízottaival tárgyaljon. A szovjet kormány ragaszkodott ahhoz, hogy a megbeszéléseken a szovjet hadvezetés képviselői is részt vegyenek. Ezt a jogos követelést azonban az Egyesült Államok és Anglia kormányfője elutasította. Az angol és amerikai kormány szövetségesi kötelezettségei nyilvánvaló megszegésével különtárgyalásokat kezdett a németekkel.

A tárgyalás Bernben két héten át a legszigorúbb titokban folyt. A való tények azt mutatták. hogy a megbeszélések „a németekkel kötött olyan megegyezéssel végződtek, amelynek értelmében Kesselring marsall, a német nyugati front parancsnoka beleegyezett abba, hogy megnyissa a frontot, s átengedje az angol és amerikai csapatokat keleti irányban. az angolok és az amerikaiak pedig viszonzásul megígérték, hogy enyhébb fegyverszüneti feltételeket szabnak a németeknek."[724] De amikor a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke Roosevelthez intézett üzenetében ilyen értelemben értékelte a tárgyalásokat, Roosevelt mindent letagadott. Közben, 1945 március végétől kezdve a német csapatok nyugaton áttértek a „jelképes" háborúra. A nyugati arcvonalon maradt kis erők komoly ellenállás nélkül elhagyták állásaikat, és megadták magukat. A szovjet—német arcvonalon azonban az ellenség továbbra is elkeseredetten ellenállt.

Helyes volt tehát az a helyzetmegítélés, amelyet a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke Roosevelt elnökhöz intézett üzenetében így fogalmazott meg: „Így került sor arra, hogy a németek ez idő szerint nyugaton gyakorlatilag beszüntették a háborút Anglia és Amerika ellen. Ugyanakkor azonban a németek folytatták a háborút Oroszország — Anglia és az Egyesült Államok szövetségese ellen."[725]

Ahogy a szovjet csapatok folytatták támadásukat Németország belseje felé, kezdett érezhetővé válni a német hadigaz-

[724] „Üzenetváltás . . ." II. kötet, 230. old.
[725] Ugyanott. 231. old.

daság hanyatlása. Az amerikai és angol történelemhamisítók azt bizonygatják, hogy Németországnak az arcvonalakon elszenvedett vereségét iparának szétzüllesztése okozta, ami az amerikai és angol légierő támadásainak eredménye volt. Pedig valójában nem a német ipari termelés csökkenése volt a szovjet hadsereg sikereinek feltétele, hanem ellenkezőleg: a szovjet hadsereg sikerei okozták a német ipar hanyatlását.

Németország termelésének csökkenését az okozta, hogy elvesztette a megszállt és csatlós országokat, valamint a német terület egy részét, a keleti országrészben megsemmisítették, illetve leszerelték az ipari üzemeket, kimerültek az embertartalékok, a külföldi és részben a német munkások is egyre inkább szabotáltak, nem volt elég nyersanyag, és a gazdasági élet általában szétzüllött, végül pedig a harcok magának Németországnak a területén folytak.

De még mielőtt Németország gazdasági hanyatlása megkezdődött volna, a szovjet hátország dolgozói már győzelmet arattak a fasiszta Németország gazdaságával vívott párviadalban.

A kommunista párt és a szovjet kormány a háború alatt nagyarányú ipari építkezést szervezett. 1942—1944 folyamán 79 milliárd rubel értékben építettek iparvállalatokat. Az ország keleti területein 2250 új ipari üzem épült, s 100 000 fémforgácsoló gépet, 24 vasolvasztót, és 128 martinkemencét helyeztek üzembe.[726] A keleten épült nagyüzemek, amelyeket kiváló hazai gyártmányú felszereléssel láttak el, 1944 elején kezdték meg a termelést. Az ország keleti részein az ipari termelés 1944-ben 1940-hez viszonyítva 2,8-szeresére, a haditermelés pedig 6,6-szeresére emelkedett.[727] Egyedül az Urálban több alumíniumot termeltek, mint a Szovjetunió egész alumíniumipara a háború előtt. 1943 decemberében üzembe helyezték a magnyitogorszki kohászati kombinát óriás nagyolvasztóját. 1944-ben a kombinát második nagyolvasztója is megkezdte a termelést. Ezek voltak Európa legnagyobb nagyolvasztói.

Ugyancsak 1944-ben kezdte meg a termelést a csuszovói

[726] Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága a honvédő háború idején. 46. old.
[727] Ugyanott, 174. old.

üzem nagyolvasztója és az első uráli Bessemer-csarnok, az Üzbég kohászati üzem első martinkemencéje, az altáji új traktorgyár, a cseljabinszki kohászati üzem első nagyolvasztói, a novo-tagili kohászati üzem nagyolvasztója és kokszolója, a karagandai nagy külszíni szénbánya, az uráli gépkocsigyár, számos repülőgépgyár, a szibériai harckocsigyár, a kuznyecki ferro-ötvezet gyár, a cseljabinszki csőgyár martinkemencéi, a gubahini szénvegyészeti gyár két kokszolója és a Szovjetunió legnagyobb turbogenerátora a cseljabinszki hőerőműben. A keleti szénvidékeken mintegy kétszáz új bányát nyitottak meg, és sok más fontos vállalatot létesítettek.

A párt Központi Bizottságának és a Népbiztosok Tanácsának 1943. augusztus 21-i határozata értelmében nagyszabású munka indult meg a német megszállás alól felszabadult területek gazdaságának helyreállítására. 1942—1944 folyamán a felszabadított területeken mintegy 6000 gyárat helyeztek ismét üzembe.[728]

Az ipar helyreállításával együtt haladt a közlekedés és a mezőgazdaság helyreállítása is.

Az egész világ meggyőződhetett a szocialista gazdasági rendszer döntő fölényéről a kapitalista rendszerrel szemben.

A szovjet gazdaság helyreállításának sikerei még lenyűgözőbbek, ha a nyugat-európai tőkésországok akkori helyzetével összehasonlítjuk. Az amerikai és angol vezető körök és katonai parancsnokságuk hibájából a nyugat-európai országok gazdasága nagy károkat szenvedett, ami további nehézségeket okozott a népek életében. A nagy amerikai és angol cégek szabotálták a nyugat-európai gyárak helyreállítási munkálatait, mivel ezek nem kecsegtették őket nagy profittal. A nyugat-európai országokban a háború befejezése előtt és a háború utáni években a gazdaság helyreállítása csak igen lassan haladt.

[728] Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága a honvédő háború idején. 46. old.

Az 1944. évi szovjet támadó hadműveletek nyomán az ellenség arcvonala a Barents-tengertől egészen a Fekete-tengerig összeomlott.

A hitlerista hadseregnek a szovjet—német arcvonalon 1944-ben elszenvedett vereségei katasztrofális helyzetbe juttatták a fasiszta Németországot. 1945 elején a szovjet hadsereg az ellenség teljes és végleges legyőzése céljából újabb támadó hadműveletekre készült.

A szovjet hadsereg támadása, amelyben Lengyelország, Csehszlovákia, Bulgária és Románia csapatai is részt vettek, 1945. január 12-én kezdődött. A szovjet hadsereg számos, egymással szorosan összefüggő, nagy, hadászati méretű hadműveletet hajtott végre. Az első a visztula—oderai hadművelet volt, amelyben az 1. Belorusz, az 1. Ukrán Front, valamint a 4. Ukrán Front jobbszárnya vett részt. A főparancsnokság a hadműveletben részt vevő csapatok elé azt a feladatot állította, hogy semmisítsék meg a 36 hadosztályból álló német „A" hadseregcsoportot, szabadítsák fel Lengyelország és Csehszlovákia egy részét, érjék el az Oderát, s közelítsék meg Berlint.

Az 1. Ukrán Front csapatai, amelyek a támadást január 12-én kezdték, már az első napon áttörték az ellenség fővédőövét. Január 14-én támadásba lendültek az 1. Belorusz Front csapatai is, és január 17-ig mintegy 500 km-es sávban áttörték az ellenség védelmi arcvonalát, megsemmisítették az „A" hadseregcsoport főerőit, és megteremtették a gyors előnyomulás feltételeit. Ugyanezen a napon, január 17-én, felszabadult Varsó, Lengyelország fővárosa. Az 1. Ukrán Front csapataival szoros együttműködésben tamadtak a Nyugati Kárpátokban a 4. Ukrán Front csapatai.

A hadművelet második szakaszában, január 18-tól február 3-ig, a szovjet csapatok, miközben állandóan üldözték a visszavonuló ellenséget és megsemmisítették a mélységből előrevont ellenséges tartalékokat, széles arcvonalon elérték az Oderát, menetből átkeltek a folyón és számos hídfőállást foglaltak el annak nyugati partján. E hadművelet eredményeképpen felszabadult Lengyelország és Csehszlovákia jelentős ré-

sze, s a harctevékenység áttevődött a fasiszta Németország területére.

A visztula—oderai hadműveletthez összefüggött a 38 hadosztályból álló „Közép" német hadseregcsoport ellen indított kelet-poroszországi hadművelet, amelyet az előbbivel egy időben a 2. és 3. Belorusz Front hajtott végre.

A támadást 1945. január 13-án a 3. Belorusz Front csapatai kezdték meg, s azok a hónap végére bekerítették Königsberget. Ezalatt a január 14-én támadásba lendült 2. Belorusz Front csapatai északnyugati irányban nyomultak előre, január végére elérték Marienburgot, és Kelet-Poroszországban elvágták a „Közép" hadseregcsoport visszavonulási útjait. A körülzárt német fasiszta hadseregeket csapataink elkeseredett harcokban teljesen megsemmisítették.

A szovjet csapatok április 9-én elfoglalták Königsberget, április 25-én pedig Pillau erődjét, s teljesen megtisztították az ellenségtől a Königsbergtől északra fekvő félszigetet. A kelet-poroszországi hadművelet eredményeképpen megsemmisült a németek központi hadseregcsoportja, a szovjet csapatok elfoglalták Kelet-Poroszországot és északkelet felől is megnyílt előttük az út Berlin felé.

1945. február 10-én a szovjet—német arcvonal északi szárnyán az 1. és 2. Belorusz Front csapatai megkezdték az úgynevezett kelet-pomerániai hadműveletet. Ebben a lengyel hadierő 1. hadserege is részt vett. A hadműveletnek az volt a célja, hogy biztosítsa a Berlin irányában támadó szovjet csapatok jobbszárnyát az ellenség által Kelet-Pomerániában ellencsapás végett összpontosított „Visztula" hadseregcsoport megsemmisítése révén.

A hadművelet első szakaszában az 1. és 2. Belorusz Front csapatai sikeresen nyomultak előre a kijelölt irányokban. E hadművelet során az ellenség az ebben az irányban harcoló csapatait 42 hadosztályra erősítette meg. Ezek a Visztulától az Oderáig húzódó előre berendezett védelmi terepszakaszra és a gdynia—danzigi megerődített körletre támaszkodtak.

A szovjet csapatok a továbbiakban elkeseredett harcok után előnyomultak a Balti-tenger partjáig, elfoglalták Keslin (Koszelin) várost, és kettévágták a „Visztula" hadseregcsopor-

tot. Miután a szovjet csapatok elérték Kolberg város környékét, a „Visztula" hadseregcsoport kettévágott részei a szárazföld felől elszigetelődtek. A szovjet csapatok szívós és nehéz harcot vívtak megsemmisítésükért. Március 13-án elérték a Szczecini-öblöt, majd március 20-án elfoglalták Altdamm városát. Addigra Kolberg is elesett. Danzigért és Gdyniáért még mintegy két hétig folyt a harc.

A német fasiszta hadvezetés a szovjet hadsereg támadásának megállítása céljából ellentámadásra határozta el magát. Marshall tábornok 1945. február 20-án arról értesítette a szovjet kormányt, hogy a németek az amerikai felderítő szolgálat adatai szerint a szovjet—német arcvonal két szakaszán készülnek ellentámadásra: Pomerániában Thorn irányában, Morava Ostrava körzetében pedig Lodz ellen. A közlésben az is szerepelt, hogy a Lodz elleni támadásra a németek a 6. SS páncélos hadsereget helyezték készenlétbe.

Ez a tájékoztatás nem egyezett a szovjet—német arcvonal 1945 márciusi eseményeinek tényleges alakulásával. Antonov hadseregtábornok, a szovjet hadsereg vezérkari főnöke 1945. március 30-án a következőket írta Dean vezérőrnagynak, a Szovjetunióban tartózkodó amerikai katonai misszió vezetőjének: „Nincs kizárva annak a lehetősége, hogy egyes információs források félre akarták vezetni mind az angol—amerikai, mind pedig a szovjet parancsnokságot, s el akarták terelni a szovjet parancsnokság figyelmét arról a térségről, ahol a németek a keleti front fő támadó hadműveletét előkészítették."[729]

Valójában a németek a Balaton mellett a 3. Ukrán Front csapatai ellen készítettek elő ellentámadást. A német hadvezetés ezzel el akarta vonni a szovjet hadsereg erőit a berlini irányból, és meg akarta tartani magának magyarországi utolsó olajforrásait. Az ellentámadást nagy erőkkel hajtották végre, köztük a 6. SS páncélos hadsereggel, amelyet a nyugati arcvonalról csoportosítottak át ebbe a körzetbe. A német fasiszta hadvezetés úgy számított, hogy ezzel az ellentámadással délen és a berlini irányban egyaránt feltartóztatja a szovjet csapa-

[729] „Üzenetváltás . . ." II. kötet, 236. old.

tok támadását, és erőinek a déli irányba való átcsoportosítására kényszeríti a szovjet hadvezetést.

A német ellentámadás 1945. március 6-án indult meg. A hitlerista csapatoknak a tíz napig tartó szívós harcok ellenére sem sikerült áttörniük a szovjet és bolgár csapatok védelmet. A szovjet csapatok, miután a Balaton térségében megállították az ellenség támadását, március 16-án megkezdték a bécsi hadműveletet. E hadművelet célja a német „Dél" hadseregcsoport megsemmisítése, Magyarországnak és Ausztria jelentős részének, így Bécsnek, majd később Csehszlovákiának a felszabadítása volt.

A támadást a 2. Ukrán Front (parancsnoka Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja volt), a 3. Ukrán Front (parancsnoka Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja volt) és a dunai flottilla hajtotta végre. A szovjet csapatok támadása az ellenség rendkívül elkeseredett ellenállása ellenére is sikeresen haladt. Április 5 után már Bécs közelében folyt a harc. Bécs körül április 7-én bezárult a gyűrű. A város április 13-án felszabadult. A szovjet hadsereg felborította a német hadvezetésnek azokat a terveit, hogy Ausztria területén tartós védelmet szervezzen. Magyarország, és Ausztria keleti része teljesen felszabadult.

A szovjet kormány 1945. április 9-én nyilatkozatot adott ki, amelyben közölte, hogy nem célja az osztrák terület valamely részének megszerzése vagy Ausztria társadalmi rendjének megváltoztatása, továbbá, hogy elősegíti a német fasiszta megszállási rendszer felszámolását, a demokratikus rend és intézmények helyreállítását az országban.[730] Ausztria lakossága örömmel és megelégedéssel fogadta ezt a nyilatkozatot.

1945. március 15. és 31. között az 1. Ukrán Front csapatai Konyevnak, a Szovjetunió marsalljának parancsnoksága alatt végrehajtották a felső-sziléziai hadműveletet. A hadművelet célja a 43 hadosztályból álló „Közép" hadseregcsoport megsemmisítése és a Szudéta-vidék előhegyeinek elérése volt.

E hadművelet során a szovjet csapatok áttörték az ellenség védelmét, bekerítették és megsemmisítették az ellenség

[730] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 171. old., oroszul.

Oppelntól délnyugatra működő csoportosítását, szétzúzták a „Közép" hadseregcsoportot, és elérték a Szudéta-hegység előhegyeit.

Elérkezett az idő a második világháború legnagyobb hadászati hadműveletének, a berlini hadműveletnek a végrehajtására. A hadműveletet a szovjet csapatok az Odera vonaláról (Berlintől 60 km-re) indították meg. Erős német csoportosítás állt velük szemben. Az Odera és Berlin között a németek több erős védőövből álló megerődített körletet rendeztek be.

A Berlinért indított hadászati támadó hadműveletben három front — az 1. és a 2. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Front — erői vettek részt. A támadási sáv szélessége több mint 400 km volt. Ebben a hadműveletben teljes nagyságában megmutatkozott a szovjet hadsereg harci ereje. Az ellenséges védelem áttörésére és a Berlinért vívott harcba 41 600 löveget és aknavetőt, több mint 6300 harckocsit, 8400 repülőgépet és még sok más harceszközt vetettek be.

A berlini hadművelet 1945. április 16-án kezdődött. A támadó szovjet csapatok már az első napon áttörték az ellenség fővédőövét. A támadás első négy napja alatt az 1. Belorusz Front csapatai mintegy 70 km szélességben 30 km-t nyomultak előre. Az 1. Ukrán Front csapatai a támadás első három napja alatt áttörték az ellenség védelmét, és délről megkezdték a berlini csoportosítás átkarolását. Meghiúsult a német fasiszta hadvezetésnek az a terve, hogy mindaddig tartja az Odera—Neisse vonalat, amíg az emerikai és angol csapatok el nem érik Berlint.

A korábban rendkívül lassan cselekvő amerikai és angol parancsnokság lázas tevékenységbe kezdett. A német hadvezetés az angol—amerikai csapatok berlini előnyolmulásának meggyorsítása céljából meggyengítette nyugati arcvonalának középső szakaszát, csapatait onnan a szovjet—német arcvonalra dobta át. A nyugati arcvonal 800 km-es szakaszán, az Északi-tengertől Svájc határáig mindössze 35 nem teljes létszámú és csökkent harcképességű német hadosztály állt szemben az amerikai és angol csapatokkal. Az amerikai és angol kormány sürgette katonai parancsnokságát, utasította, hogy vonultassa be csapatait a szovjet megszállásra kijelölt öve-

zetbe, minél előbb foglalja el Berlint, s előzze meg a szovjet csapatokat. Churchill 1945. április 1-én a következőket írta Rooseveltnek: „Az orosz hadseregek kétségtelenül elfoglalják egész Ausztriát és bevonulnak Bécsbe. Ha Berlint is elfoglalják, túlságosan beképzeltek lesznek, mintha legalábbis döntő részük lett volna közös győzelmünkben. S vajon nem támadhat-e olyan érzés bennük, amely komoly és szerfölött jelentős nehézségeket okozhat a jövőben? Ezért úgy vélem, hogy politikai szempontok miatt minél messzebb kell előnyomulnunk Németországban kelet felé, és abban az esetben, ha Berlin elérhető lesz számunkra, kétségkívül be kell vennünk. Ez katonai szempontból is ésszerűnek látszik."[731] Churchillnek ebből az üzenetéből világosan kitűnik, milyen céljaik voltak az amerikai és angol vezető köröknek a háború befejező szakaszában. Csökkenteni akarták a Szovjetunió szerepét a fasiszta Németország feletti győzelem kivívásában, a győzelmet maguknak igyekeztek kisajátítani, és ezen az alapon meg akarták indítani a harcot a Szovjetunió nemzetközi befolyása és tekintélye ellen.

Churchill távirata teljes rokonszenvre és megértésre talált az Egyesült Államok kormányköreiben, amelyek hasonló terveket szőttek. Churchill tovább sürgette a Berlin felé való gyors előnyomulást. Április 2-án üzenetet intézett Eisenhowerhoz, s követelte, hogy „keleten minél távolabb találkozzanak az oroszokkal".[732] Április 5-én e kérdésben ismét táviratozott Rooseveltnek.[733]

Az amerikai elnök április 12-én meghalt, és Truman alelnök került az elnöki székbe. Truman április 22-én az amerikai kormány tagjaival megtárgyalja a szovjet—amerikai kapcsolatok kérdését. Leahy tengernagy, Roosevelt és Truman közvetlen tanácsadója, aki jelen volt ezen az értekezleten, a következőket jegyezte fel naplójába: „A Truman által összehívott csoport egyhangú véleménye az volt, hogy elérkezett a Szovjetunióval szembeni határozott állásfoglalás ideje."[734]

731 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 465. old.
732 Ugyanott, 467. old.
733 Ugyanott, 468. old.
734 Leahy: I was There. 351. old.

Az Egyesült Államok kormánya es felderítő szervei mindent elkövettek annak érdekében, hogy a német fasiszta kémhálózatot és ügynököket saját szolgálatukba állítsák. Az amerikai felderítés több mint 100 ügynökcsoportot alakított és dobott át Németországba, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy megkaparintsák a német külügyminisztérium, a német titkosszolgálat és a Gestapo titkos levéltárait, a fasiszta párt tagjainak kartotékjait és a német monopóliumok titkos szabadalmait. Az Egyesült Államok „Alsos" fedőnévvel külön ügynökséget szervezett azzal a feladattal, hogy az lefoglalja az atomfegyverrel kapcsolatos német terveket, laboratóriumokat, hatalmába kerítse a tudósokat, a laboratóriumok kiszolgáló személyzetét stb.[735]

A fasiszta Németország vezetői tudtak az amerikai és angol vezető körök terveiről. Sőt mi több, elhatározták, hogy elősegítik azok végrehajtását. A hitleristák úgy vélték, hogy amennyiben Berlint angol és amerikai csapatok foglalják el, elkerülhetik a bűncselekményeikért járó megérdemelt büntetést. Abban az illúzióban ringatták magukat, hogy ha a szovjet hadsereg és az angol—amerikai csapatok egy időben vonulnak be Berlinbe, konfliktus támad köztük, és kitör a harmadik világháború. Werner Picht beismeri, hogy „nyilvánvalóan ez a remény buzdította a német katonákat a harc folytatására még akkor is, amikor a háború már elveszett".[736] Hitler „arra számított, hogy legalább addig tartani tudja magát, amíg a véleménye szerint elkerülhetetlen viszályra sor nem kerül a szövetségesek között."[737] A birodalmi kancellária pincéiben, ahol a fasiszta vezetők tartózkodtak, Hitler egyre ezt hajtogatta: „Hiszen mindennap és minden órában kirobbanhat a háború a bolsevikok és az angolszászok között."[738]

A német hadvezetés az amerikai és angol tervek végrehajtásának megkönnyítése végett nyugaton megszüntette az ellenállást, megnyitotta az arcvonalat az előnyomuló angol—amerikai csapatok előtt. Wenck tábornoknak az amerikaiak

735 Goudsmith: „Alsos." New York, 1947.
736 A második világháború eredményei. 65. old., oroszul.
737 Tippelskirch: A második világháború története. 541. old., oroszul.
738 Pravda, 1947. XII. 31. Lásd még Trevor—Roper: The last days of Hitler. New York, Macmillan. 1947.

ellen harcoló hadseregét kivonták az arcvonalról, és keletre szállították a szovjet csapatok ellen. A 12. hadsereg átcsoportosításáról szóló parancsot közölték a lapok, és Göbbels a rádióban is bejelentette: „A német csapatok az Elbánál hátat fordítottak az amerikai csapatoknak.[739]

Az angol és amerikai csapatok ellenállás nélkül nyomultak előre Berlin felé. Április 21-én, azon a napon, amelyen a szovjet csapatok Berlinben megkezdték az utcai harcokat, az 1. és 9. amerikai hadsereg elérte az Elba folyót. Az amerikai parancsnokság folytatni szándékozott a támadást, bár erősen zavarta a katonáknak és a tisztek egy részének hangulata. Erről a hangulatról a New York Herald Tribune még az év elején ezt írta: „Az amerikai katonák hangulata esetleg aggodalmat kelt bizonyos körökben. Ha az egyszerű ember számára a szovjet katonák a »mieink«, az amerikai katonák számára ezenkívül még hősök is."[740]

1945. április 21-én az 1. Belorusz Front csapatai északról és északkeletről betörtek Berlinbe, egyidejűleg kelet felől beékelődtek a város külső védelmi övezetébe. A front csapatainak egy része észak felől megkerülte Berlint, s Potsdam és az Elba folyó felé nyomult előre. Az 1. Ukrán Front csapatai, amelyek délről és délnyugatról közeledtek Berlinhez, április 20-án kijutottak a város első védelmi gyűrűjéhez. A front csapatainak egy része heves harcot vívott a Berlintől délkeletre levő német csoportosítás bekerítéséért, s egyidejűleg folytatta az előnyomulást nyugati irányba, az Elba folyó felé. Az 1. Ukrán Frontnak el kellett hárítania a 12. német hadsereg támadását, amely szabad utat engedett az amerikai hadosztályoknak.

Április 25-én a szovjet csapatok befejezték a berlini ellenséges csoportosítás bekerítését. Berlin körül bezárult a gyűrű. A német fővárostól délkeletre a szovjet csapatok teljesen körülzártak egy 13 hadosztályból álló ellenséges csoportosítást. Ugyanezen a napon az 1. Ukrán Front előrevetett egységei elérték az Elba nyugati partján fekvő Torgau környékét,

[739] Tippelskirch: A második világháború története. 547. old., oroszul.
[740] The New York Herald Tribune, 1945. I. 27.

ahol találkoztak az amerikai csapatokkal. Néhány nap múlva az Elba mentén Schwerin és Rostock városnál a szovjet és angol csapatok is találkoztak egymással. Németország területét és fegyveres erőit több, egymástól elszigetelt részre vágták. Az amerikai és angol parancsnokság kénytelen volt leállítani csapatainak berlini előnyomulását.

A szovjet főparancsnokság ragyogóan végrehajtotta a berlini ellenséges hadsereg bekerítésére vonatkozó tervét. A szovjet hadsereg gyors előnyomulása Berlin felé, ami teljes összhangban volt a krími értekezlet határozataival, meghiúsította mind a fasiszta Németország, mind Anglia és az Egyesült Államok vezető köreinek számításait és terveit. Berlin bekerítésének ily módon nemcsak katonai, hanem fontos nemzetközi jelentősége is volt. Halomra döntötte az amerikai és angol vezető körök népellenes terveit, akik Németországban és Nyugat-Európában meg akarták hagyni a fasiszta diktatúrát, s lehetetlenné tette, hogy megegyezzenek a fasiszta Németországgal.

Ebben az időben az amerikai és angol kormány több vonalon is titkos tárgyalásokat folytatott a hitlerista vezetőkkel. 1944. november 2-án például felkereste Eisenhower versailles-i főhadiszállását Bernadotte, aki miután Eisenhowertól megkapta a szükséges utasításokat, Berlinbe utazott, ahol 1945. február 16-án találkozott Ribbentroppal, Kaltenbrunnerral és másokkal. Bernadotte február 19-én Himmlerrel tárgyalt. A két és fél óráig tartó megbeszélés alatt Himmler, Anglia és az Egyesült Államok vezetőinek szovjetellenes beállítottságára spekulálva, arról beszélt, hogy „meg kell védelmezni" Európát, amely a bolsevizmus áldozata lesz, „ha a keleti front összeomlik". Bernadotte április 2-án ismét találkozott Himmlerrel és arra igyekezett rábeszélni őt, hogy szakítson Hitlerrel.

Bernadotte és Himmler utolsó találkozására április 24-ére virradó éjjel került sor Lübeckben. A helyiségben két gyertya pislákolt. A fasiszta birodalomban már sötétség honolt! Himmler kijelentette Bernadotte-nak: „Hitler minden valószínűség szerint már halott, ha pedig még nem halt meg. akkor a legközelebbi néhány napon belül bizonyára meghal. Berlint kö-

rülzárták, és eleste csak napok kérdése. Elismerem, hogy Németországot legyőzték. A helyzet most olyan, hogy szabad kezem van. Abból a célból, hogy Németországnak minél nagyobb részét megmentsem az orosz betöréstől, hajlandó vagyok letenni a fegyvert a nyugati arcvonalon, hogy így a nyugati hatalmak csapatai minél gyorsabban tudjanak előnyomulni kelet felé, de a keleti arcvonalon nem vagyok hajlandó kapitulálni." Himmler javaslatait Bernadotte a svéd kormányon keresztül továbbította az amerikai és az angol kormánynak.

Április 25-én Truman, Marshall, Leahy és az Egyesült Államok más politikai és katonai vezetői a hadügyminisztérium épületéből telefonbeszélgetést folytattak Churchill-lel arról, hogyan realizálják Himmler javaslatait.[741] Himmler azonban annyira lejáratta magát a világ szemében, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem köthetett vele nyílt egyezséget. Ugyanezen a napon az amerikai és angol kormány tájékoztatta a szovjet kormányt Himmler javaslatairól. Ezzel kapcsolatban beismerték, hogy „Himmler vonakodása a keleti frontra vonatkozó kapitulációs parancs azonnali kiadásától úgy fest, mintha még egy utolsó kísérlettel megpróbálna viszályt szítani a nyugati szövetségesek és Oroszország között".[742] A Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke erre a következőket válaszolta: „Önöknek azt a javaslatát, hogy követeljünk Himmlertől feltétel nélküli fegyverletételt minden fronton, a szovjet frontot is beleértve, az egyedüli helyes megoldásnak tartom." 1945. április 28-án a Reuter hírügynökség hivatalosan közölte Himmler javaslatait, majd utána a lapokban is közzé tették.[743] Amikor Hitler értesült legközelebbi munkatársának tetteiről, kizáratta a fasiszta pártból.

A Dél-Németországban tartózkodó Göring április 23-án rádiótávíratot küldött Hitlernek. Ebben közölte, hogy át akarja venni a főhatalmat, mert Hitler kormánya a bekerített Berlinben többé már nem működőképes. Göring, Himmlerhez hasonlóan, Eisenhowerhoz szándékozott fordulni, és meg akart egyezni vele abban, hogy a németek nyugaton beszüntetik a

741 Leahy: I Was There. 354—355. old.
742 „Üzenetváltás . . ." I. kötet, 398. old.
743 The Times, 1945. V. 2—3.

harcot. Utasította Köller tábornokot, a német légierő főnökét, hogy fogalmazza meg a hadseregnek és a népnek szóló kiáltvány szövegét. A szöveg olyan legyen — mondta —, hogy „ha az oroszok olvassák, úgy tűnjék, mintha Nyugat és Kelet ellen egyaránt folytatni szándékoznánk a harcot; az angolok és amerikaiak azt olvassák ki belőle, hogy nyugaton nem szándékozunk hadat viselni, csak a szovjet ellen. A katonákkal meg kell értetni, hogy a háború tovább tart, de ugyanakkor közeledik a számunkra kedvező befejezése".[744]

Amikor Hitler értesült Göring szándékairól, megparancsolta, hogy zárják ki a fasiszta pártból, s egyben elrendelte Göring, Köller és mások letartóztatását.

Közben Berlinben heves harc dúlt. A városban bekerített mintegy 200 000 főnyi, 3000 löveggel és aknavetővel és 250 harckocsival rendelkező ellenséges csoportosítás sajátságos erőddé változtatta a német fővárost. A német csapatokat lényegében maga Hitler vezette, jóllehet a város parancsnokává Weidling tüzérségi vezérezredest nevezte ki. A hitleristák a legkegyetlenebb terrorral kényszerítették a hadsereg katonáit és tisztjeit, valamint Berlin lakosságát, hogy ellenálljanak a szovjet csapatoknak. Április 24-én Berlin falait teleragasztották a Hitler parancsát közlő plakátokkal: „Mindenki, aki az ellenállást gyengítő intézkedéseket javasol vagy ha csak helyesel is ilyen intézkedéseket, áruló. Az illetőt a helyszínen agyon kell lőni vagy fel kell akasztani. Ugyanígy járnak el azokkal szemben is, akik azt állítják, hogy az ilyen intézkedések Berlin Gauleiterétől, dr. Göbbels birodalmi minisztertől, sőt a Führertől származnak."

Az egész világ feszült figyelemmel kísérte a Berlint ostromló szovjet csapatok harcát. Még a legreakciósabb lapok is kénytelenek voltak méltatni az eseményeket. A New York Times például így írt: „A Berlinből elindult tűzvész, amelyet Németország egész Európára kiterjesztett, visszatért kiinduló pontjára, és a Berlinből hadba induló, korábban büszke német hadseregből, amely sok országban gyilkolt, erőszakoskodott és

744 Köller: Der letzte Monat. Tagebuchaufzeichnungen des ehemaligen Chefs des Generalstabs der Deutschen Luftwaffe vom 14 April bis 27 Mai 1945. Mannheim. 1949. 39—40. old.

rabolt, már csak szánalmas roncsok maradtak, s ezeket most saját, pusztulásra ítélt fővárosukban semmisítik meg végérvényesen."[745]

Április 27-én már a német főváros szívében folyt a harc; az ellenséget sikerült egy kelet-nyugat irányban 15 km hosszú, észak-déli irányban 2—5 km széles sávba összeszorítani. Április 28-án a szovjet csapatok a berlini csoportosítást három, egymástól elszigetelt részre vágták szét. Hitler parancsára ezen a napon vízzel elárasztották a földalatti vasút alagútjait, s az ott menedéket kereső sok ezer nő, gyermek, sebesült német katona és tiszt elpusztult. Április 28-án a szovjet csapatok elfoglalták Potsdamot.

Április 30-án délután a szovjet katonák rohammal bevették a Reichstag épületét. Hitler csak ekkor látta be, hogy nincs számára menekvés, hogy közeleg az óra, amikor lakolnia kell az elkövetett szörnyű gaztettekért. 15 óra 30 perckor abból a helyiségből, ahol tartózkodott, lövés hallatszott. Hitler személyi törzsének tagjai beszaladtak a helyiségbe, és holtan fekve találták a „Führert". Hitler legközelebbi munkatársai Bormann parancsára holttestét a birodalmi kancellária udvarába vitték. Ott Hitler gépkocsivezetője és segédtisztje benzinnel leöntötte és meggyújtotta a hullát. Churchill szavai szerint: „Hitler halotti máglyája, amely az orosz ágyúk egyre erősödő dörgése közepette égett, a harmadik birodalom szörnyű végét hirdette."[746] Göbbels, miután feleségét és gyermekeit megölte, szintén öngyilkos lett.

A londoni és washingtoni vezető körök helyeselték Hitler gyáva megfutamodását az elkövetett gaztettek miatti felelősségre vonás elől, mert féltek, hogy az elkerülhetetlen bírósági tárgyaláson leleplezi őket. Churchill kereken kijelentette: „A Hitler által választott vég sokkal kellemesebb volt számunkra, mint az, amelytől tartottam... Nem kétlem, hogy osztozott volna a nürnbergi bűnösök sorsában."[747]

Az amerikai és angol kormány a Himmlerrel és más fasiszta vezetőkkel folytatott titkos tárgyalásokon már jó előre

[745] The New York Times, 1945. IV. 23.
[746] Churchill: The Second World War. VI. kötet, 533. old.
[747] Ugyanott, 631. old.

megegyeztek, hogy ki legyen Hitler utóda. A választás Dönitz tengernagyra esett, aki Raeder után a német haditengerészet parancsnoka volt. Úgy vélték, hogy Dönitz mindenki másnál alkalmasabb arra, hogy az adott helyzetben megmentse a fasiszta rendszert. Dönitz vezérkara, amely abban az időben Plöhnben (Schleswig-Holstein) tartózkodott, április 30-án 18 óra 35 perckor a birodalmi kancelláriától Bormann aláírásával rádiótáviratot kapott. A táviratban ez állt: „Göring volt birodalmi marsall helyett vezértengernagy úr a Führer önt nevezte ki utódjául. A megbízólevél útban van. Ettől a pillanattól kezdve önnek kell mindent megtennie, amit a helyzet követel".[748] Ily módon Németország új fasiszta kormányának azzal adták meg a törvényesség látszatát, hogy a már halott Hitler nevében ruházták rá a hatalmat. Dönitz nem tudott Hitler haláláról, és rádiótáviratban így válaszolt: „Führerem, az ön iránti hűségem megingathatatlan. Ezért a továbbiakban intézkedem, hogy könnyítsek az ön berlini helyzetén. Ha pedig a sors arra kényszerít, hogy mint az ön utódja, a német birodalom vezetője legyek, úgy fogom befejezni ezt a háborút, ahogy azt a német nép példátlanul álló hősi harca megköveteli."[749]

Május 1-én 10 óra 53 perckor Dönitz vezérkarához megérkezett Bormann második rádiótávirata, amelyben csak ennyi állt: „A végrendelet életbe lépett." Utána a Schleswig-Holstein-i rádióállomások közölték, hogy Hitler 1945. május 1-én öngyilkosságot követett el, és halála előtt Dönitz tengernagyot nevezte ki utódjául. Ugyanezen a napon Dönitz a „Német Birodalom Führerének" és a német fegyveres erők főparancsnokának nyilvánította magát, és a magához hasonló fasisztákból kormányt alakított.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy Dönitz fasiszta „kormánya" Németország teljhatalmú kormánya legyen. Dönitz „kormányával" együtt Flensburg városkában (Schleswig-Holstein német tarto-

[748] Walter Lüdde—Neurath: Regierung Dönitz. Die letzten Tage des Dritten Reiches. Göttingen. 1951. 4. sz. melléklet.

[749] Schulz: Die letzten 30 Tage. Aus dem Kriegstagebuch des OKW. 1951. 60. old.

manyban) a dan hatar kozeleben utott tanyat Donitz es Montgomery angol foparancsnok megegyezett egymassal, hogy Flensburg kornyeket nem szalljak meg az angolok, es megallapitottak a demarkacios vonalat a nemet, valamint a kornyeken levo angol csapatok kozott Donitz volt szarnysegedje ezt irja „A kormany es a Wehrmacht vezerkara itt sertetlenul maradt, es nem volt semmifele nehezseguk Minden tisztnek, sot az orzaszloaljnak is meghagytak fegyvereit Es miutan hatalyba lepett a majus 9-en alairt okmany, amely elrendelte a feltetel nelkuli fegyverletetelt, az első idoben semmi sem valtozott "[750]

Flensburgban a fasiszta Nemetorszagnak csaknem 500 ismert vezetoje sereglett ossze Koztuk voltak Donitz, Jodl, Himmler es mások Az „új" nemet kormany a kovetkezokbol allt kulugyminiszter — Schwerin von Krosigk, volt hitlerista penzugyminiszter, vezerkari fonok — Jodl, gazdasagi miniszter — Speer, foldmuvelesugyi miniszter — Backe, munkaugyi miniszter — Seldte, kozoktatasi miniszter — Stuckart, igazsagugyi miniszter — Klemm Ezeket a miniszтereket nem zavarta, hogy hataskoruk mindossze Flensburg kornyekere terjedt ki Abban remenykedtek, hogy az Egyesult Államok es Anglia segitsegevel sikerul kiterjeszteni befolyasukat A Donitz kore sereglett fasiszta vezetok meg voltak gyozodve rola, hogy az angol hatosagok segitsegevel megmenekulhetnek a gaztetteik miatti felelossegrevonas elol

Donitz igyekezett megegyezni az Egyesult Államok es Anglia kormanyaval, hogy a jovoben ismet hadat viselhessen a Szovjetunio ellen Donitz, uralmanak elso napjaiban nemet tisztek tarsasagaban kijelentette „Egyutt kell haladnunk a nyugati hatalmakkal, s egyutt kell mukodnunk veluk a nyugati megszallt teruleteken, mert a jovoben csak igy vehetjuk vissza foldjeinket az oroszoktol "[751] Ugyanezt mondta a nemet nephez intezett 1945 majus 1-i radiobeszedeben is Donitz politikaja megfelelt az amerikai es angol imperialistak szandekainak

[750] Ludde—Neurath Regierung Donitz 75 old
[751] The Times, 1948 VIII 17

Berlinben május 1-én este tömegesen kezdték megadni magukat a német fasiszta csapatok. Másnap a várost védő csapatok vezérkara is megadta magát. Május 2-án 15 órakor a berlini német fasiszta csapatok megszüntették az ellenállást. A szovjet hadsereg szétzúzta az ellenség berlini csoportosítását és elfoglalta Németország fővárosát, a német imperializmus központját és a német agresszió tűzfészkét. Ez a szovjet népnek és hadseregének, a Szovjetunió Kommunista Pártja bölcs vezetésének történelmi jelentőségű győzelme volt.

Berlin eleste azt hirdette, hogy hamarosan befejeződik a német imperialisták által kirobbantott háború, s a német fasiszta hódítók rövidesen elnyerik megérdemelt büntetésüket. A győzelem félelmetes figyelmeztetés az új világháború gyújtogatóinak, s mindazoknak, akik világuralomra törekednek.

3

1945 április—májusában, miközben a szovjet hadsereg megsemmisítette a német fasiszta csapatok maradványait, Európa-szerte hatalmas népi felkelések törtek ki a német megszállók ellen.

Az Olasz Kommunista Párt 1945. március 12-én fegyveres felkelésre szólította fel az olasz népet. A felhívás megállapította: „Az utolsó csatában, amely ez a felkelés lesz, az egész népnek a munkásosztály, a nemzet hittel, bátorsággal és energiával teli merész és nemes élcsapata köré kell tömörülnie."[752] Az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottsága 1945. április 10-én elfogadta a felkelésre vonatkozó történelmi fontosságú irányelveket, amelyek hangsúlyozták: „Most már nemcsak a partizánháborút kell fokozni, hanem igazi felkelést is kell előkészíteni és kirobbantani."[753] A partizánok már másnap, április 11-én támadásba mentek át a német megszállók ellen. Ezen a napon a partizánok megadásra kényszerítették a borgotarói erős német helyőrséget, és gazdag hadizsákmányt ejtettek. Áp-

[752] Az Olasz Kommunista Párt harminc éves fennállása és harca. 500. old., oroszul.

[753] Battaglia: Az olasz ellenállási mozgalom története. 619. old., oroszul.

rilis 13-án átvágták a fővonalakat, amelyeken a német csapatok megkezdték a visszavonulást észak felé.

Az olasz nép általános fegyveres felkelése három nagy munkásközpont — Genova, Milánó, és Torinó — dolgozóinak megmozdulásával kezdődött. Genova környékén több mint 30 000 hitlerista katona tartózkodott. Ezek, a felkelők csapásainak hatására kénytelenek voltak letenni a fegyvert.

Ugyanez történt Milánóban is. Milánó munkásai megsemmisítették a fasiszták helyőrségét. A környéken tartózkodó Mussolini német katonaruhában próbált átszökni az olasz—svájci határon, de a partizánok április 27-én az egész fasiszta csoporttal együtt elfogták. A szabadságharcos hadtest és a milánói Nemzeti Felszabadulási Bizottság határozatára Mussolinit több fasiszta főkolompossal együtt kivégezték. A világreakció elkeseredéssel fogadta a kivégzés hírét. Churchill emlékirataiban nem átallotta dicsérni barátját, Olaszország volt fasiszta diktátorát, és vigasztalásként hozzátette: „De legalább a világ megmenekült az olasz Nürnbergtől."[754] XII. Pius pápa azzal fejezte ki rokonszenvét a volt fasiszta diktátor iránt. hogy járadékot biztosított családjának.[755] Később De Gasperi Amerika-barát kormánya nyugdíjat állapított meg Mussolini hozzátartozóinak.

Torinóban az olasz dolgozók heves harcot vívtak az elkeseredetten ellenálló hitleristákkal, akiknek háta mögött ott állt az angol—amerikai parancsnokság. Ennek ellenére azonban a felkelők április 30-án felszabaditották a várost.

Igy, a nép felszabadító fegyveres harca révén városról városra felszabadult egész Észak-Olaszország.

Az olasz partizánok megmentették a német fasiszták rombolásától az ipari üzemeket, a lakóházakat és a közlekedési vonalakat. A nép akaratából mindenütt megalakultak a Nemzeti Felszabadulási Bizottságok, amelyek kezükbe vették a hatalmat.

Május 2-ára egész Olaszország felszabadult. A szétvert német csapatok maradványai az angol és amerikai hadsereg vé-

754 Churchill: The Second World War. VI. kötet. 530. old.
755 Pravda, 1946. IX. 29.

doszarnyai ala menekultek Kesselring tabornok elmondja, hogy errol a nemet hadvezetes, a katolikus klerus kepviseloi es svajci politikusok kozvetitesevel 1944 vege ota targyalt az angol—amerikai parancsnoksaggal [756]

A fasizmus ellen felszabadito haboruban 1090 dandarba szervezett 250 000 olasz partizan vett reszt A dandarok kozul 575 Garibaldi nevet viselte, ezeket kommunistak szerveztek es vezettek [757] A szabadsagharcban az egesz haboru alatt osszesen 350 000 ember vett reszt Kozuluk 210 000 a kommunista part tagja volt A 70 930 elesett partizan kozul 42 558 a Garibaldi dandarokban harcolt [758] Luigi Longo helyesen allapitja meg „Lenduletet meretett es sikeresit a nepi ellenallas es a nemzeti felszabadito haboru elsosorban a kommunista part az egyszeru parttagok tetteinek es politikajának, a neptomegeknek koszonheti" [759] Az Olasz Kommunista Part a nemet hoditok ellen harcaval kivivta a tomegek szeretetet es bizalmat

A legtobb nyugat-europai orszagban merhetetlenul megnott a nepi felszabadito demokratikus mozgalmat vezeto kommunista partok szerepe Csak az Egyesult Allamok es Anglia kozvetlen beavatkozasa akadalyozta meg Franciaorszag, Olaszorszag es Belgium nepeit abban, hogy orszaguk iranyitasaban a joggal megerdemelt vezeto szerephez juttassak a kommunistakat

Roberto Battaglia, az olasz munkasmozgalom tortenetiroja az olasz ellenallasi mozgalomrol szolo konyvet a kovetkezo szavakkal fejezi be Barmint alakuljon is Olaszorszag jovoje, ketsegtelen, hogy az ut az ellenallasi mozgalmon keresztul vezet, ketsegtelen, hogy a nepi erok melyen meggyokereztek az orszagban ketsegtelen, hogy most mar semmifele idegen vagy belfoldi uralomalakitasi kiserlet sem tudja elvenni az olasz neptol a nagy nehezsegek ellenere meghoditott hazajat" [760]

Aprilis 28-an Trieszt munkasai szinten fegyveres felkelest

[756] A masodik vilaghaboru eredményei 106 old oroszul
[757] Tartos békeert népi demokraciaert 1955 V 6
[758] Ugyanott
[759] Az Olasz Kommunista Part harminc eves fennallasa és harca 426 old oroszul
[760] Battaglia Az olasz ellenallasi mozgalom tortenete 655 old , oroszul

kezdtek a német helyőrség ellen, s két nap alatt teljesen felszabadították a várost a megszállók uralma alól. Ehhez nagy segítséget nyújtott nekik a jugoszláv népi felszabadító hadsereg, amely délkelet felől közeledett Triesthez. Az amerikai és angol imperialisták hadászatilag igen fontosnak tartották a várost, ezért május 2-án angol harckocsik vonultak be oda. Az amerikai légierő barbár légitámadást intézett a munkásnegyedek ellen. Az elfoglalt terület megszilárdítása céljából Churchill utasította Alexander tábornagyot, összpontosítson Trieszt-ben „tekintélyes mennyiségű katonaságot, amely nagy fölényben van korszerű fegyverek tekintetében, tartson a kikötőben nagy haditengerészeti erőket, továbbá a légierő minél gyakrabban végezzen tüntető repüléseket".[761] Alexander végrehajtotta ezeket az utasításokat; Triesztben ismét érvénybe helyezte Mussolini fasiszta törvényeit, és az amerikaiakkal közösen katonai diktatúrát létesített a városban.

Számos felkelésre került sor magának Németországnak a területén is. Ezek közül feltétlenül meg kell említenünk a buchenwaldi foglyok 1945. április 11-i hősi felkelését. A felkelést szovjet hadifoglyok vezették. A felkelők győztek.[762]

4

A népellenes és szovjetellenes terveik végrehajtására törekvő angol—amerikai vezető körök ezekben a napokban azon fáradoztak, hogy minél több harcképes német egységet megmentsenek a szovjet hadsereg elől, igyekeztek ezeknek menedéket adni saját megszállási övezeteiben, hogy később a német hadsereg feltámasztására használhassák fel őket.

A Berlintől északnyugatra tartózkodó német csapatok sürgősen visszavonultak Schleswig-Holsteinba. Parancsnokságuk Busch tábornok vezetésével megérkezett Flensburgba. A szovjet—német arcvonal másik szárnyán, Csehszlovákia térségében jelentékeny fasiszta erők összpontosultak Schörner tábornok parancsnoksága alatt. Schörner csapatai a terep kihaszná-

761 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 554. old.
762 Isztoricseszkij Arhiv. 1957. 4. sz., 96. old.

lásával igyekeztek tartani az arcvonalat a szovjet hadsereggel szemben, s közben Eisenhower törzsével tárgyaltak a fegyverletételről. E célból von Natzmer altábornagyot, a „Közép" hadseregcsoport vezérkari főnökét Flensburgba küldték. Mindezek a tervek és eljárások összhangban voltak Dönitz intézkedéseivel. A hadseregnek szóló május 1-i parancsában ez állt: „Azzal az eltökéltséggel veszem át a német Wehrmacht valamennyi csapatának főparancsnokságát, hogy folytatom a harcot a bolsevikok ellen... Az angolok és amerikaiak ellen annyiban leszek kénytelen harcolni, amennyiben akadályozzák a bolsevikok elleni harcomat."[763]

Dönitz kormánya május 2-án elhatározta, hogy meggyorsítja a fegyverletételt az angol és amerikai csapatok előtt, és folytatja a harcot a szovjet hadsereg ellen. Úgy intézkedett, hogy a csapatok titokban adják meg magukat, hogy a szovjet parancsnokság ne tudjon róla.[764] Másnap Montgomery tábornagynak Hamburgtól délre, Lüneburg közelében levő törzséhez Friedeburg tengernagy vezetésével megérkeztek von Busch tábornok csapatainak megbízottai. Montgomery kezdetben tiltakozott azellen, hogy az angol hadsereg elfogadja Busch csapatainak fegyverletételét; arra hivatkozott, hogy lojálisan kell viselkednie a szovjet hadsereggel szemben és a szóban forgó csoportosítás a szovjet hadseregnek köteles megadni magát. Később azonban hajlandó volt elfogadni ezeknek a csapatoknak, valamint más magasabbegységeknek, egységeknek és egyes katonáknak a fegyverletételét, akik a szovjet fogság helyett inkább az angol fogságot választották.[765]

A Montgomeryvel folytatott megbeszélés eredményeit Friedeburg május 4-én Flensburgban egy értekezleten jelentette Dönitznek. Friedeburg felhatalmazást kapott a fegyverletételi okmány aláírására, s a felhatalmazással visszatért Montgomeryhez. Május 5-én reggel 8 órakor érvénybe lépett a Busch csoportosításának fegyverletételére vonatkozó egyezmény. Dönitz és környezete e sikeren felbuzdulva, még aznap új parancsot adott ki a fegyveres erőknek, amelyben a többi

763 Schultz: Die letzten 30 Tage 62—63. old
764 Ludde—Neurath: Regierung Donitz. 62. old.
765 Ugyanott, 68—69. old.

között ez állt: „Amikor Németország északnyugati részében, Dániában és Hollandiában letettük a fegyvert, abból indultunk ki, hogy a nyugati hatalmak elleni harcnak többé nincs értelme. Keleten azonban tovább folyik a küzdelem."[766]

Május 4-én Dönitz utasította Friedeburgot, hogy a Montgomeryval folytatott tárgyalások befejezése után menjen Rheimsbe Eisenhower törzséhez, és ott beszélje meg a déli német csoportosítás fegyverletételét. Dönitz a megegyezés elősegítése végett nyomban parancsot adott a nyugati hatalmak elleni tengeralattjáró háború megszüntetésére, és megtiltotta a föld alatti fasiszta „Wehrwolf" csoportoknak az Egyesült Államok és Anglia elleni tevékenységét.[767]

Friedeburgot Eisenhower főhadiszállásán Badell Smith altábornagy, vezérkari főnök fogadta. Ugyanezen a napon az amerikai parancsnokság Patton tábornok személyében pártfogásába vette a fasiszta Németország Berlinből kitelepített katonai akadémiáját.[768]

Az Egyesült Államok kormánya, számolva a világ közvéleményével, nem tiltakozott azellen, hogy a német csapatok egyes csoportjainak fegyverletelét elfogadja, de erre vonatkozóan nem volt hajlandó egyezményt kötni, vagyis formálisan ragaszkodott az általános fegyverletételhez. Ezt a kérdést a Fehér Házban Truman elnök tanácsadóival több ízben is megtárgyalta és végül az a Churchill által is támogatott felfogás győzött, hogy Németország általános fegyverletétele az Egyesült Államok és Anglia csapatai előtt növeli ezeknek az országoknak a tekintélyét, ugyanakkor kisebbíti a szovjet hadsereg sikereit.[769]

Dönitz nem akarta elfogadni ezt az Anglia által is támogatott követelést. Jodlt is Rheimsbe küldte, hogy segítsen Friedeburgnak. Eisenhower főhadiszállásán heves viták folytak. Ezek csak akkor fejeződtek be, amikor Dönitz belátta, hogy az általános fegyverletételre vonatkozó, Rheimsben aláírt jegyzőkönyv célja a német fasiszta hadsereg erőinek meg-

[766] Lüdde—Neurath: Regierung Dönitz. 12. sz. melléklet.
[767] Lüdde—Neurath: Regierung Dönitz. 72. old.
[768] Novoje Vremja, 1950. 39. sz.
[769] Leahy: I was There. 357. old.

őrzése, s ez egyúttal megszilárdíthatja kormánya helyzetét. Május 7-én 1 óra 30 perckor Jodl megkapta a hozzájárulást Dönitztől az általános fegyverletételre vonatkozó jegyzőkönyv aláírásához. Ezzel egy időben a német fasiszta hadseregcsoportok valamennyi parancsnoka rádióparancsot kapott, amely így hangzott: „Megparancsolom, hogy a keleti arcvonalról minél hamarabb szállítsanak nyugatra mindent, ami csak lehetséges. Szükség esetén harccal vágják át magukat a szovjet vonalakon."[770]

A rheimsi fegyverletételi jegyzőkönyvet Badell Smith és Jodl írta alá. A jegyzőkönyv úgy szólt, hogy Jodl tábornok mint a német fegyveres erők vezérkari főnöke, és mint a Dönitz-kormány meghatalmazottja, hozzájárul ahhoz, hogy Németország fegyveres erői letegyék a fegyvert az Egyesült Államok és Anglia és egyidejűleg a Szovjetunió csapatai előtt. A rheimsi jegyzőkönyvnek az angol—amerikai imperialisták azt a szerepet szánták, hogy törvényesítse Dönitz kormányát, és ily módon Németországban továbbra is fenntartsák a reakciós fasiszta klikk uralmát. Arra is hivatva volt ez a jegyzőkönyv, hogy kisebbítse a Szovjetunió Németország szétzúzásában játszott szerepét.

1945 május elején erősen fokozódott az Egyesült Államok és Anglia szovjetellenes tevékenysége. Különösen kitűnik ez Churchill elmefuttatásaiból és cselekedeteiből. Naplójába a következő bejegyzést írta: „Az én szememben a szovjet veszély már felváltotta a náci ellenséget."[771] Montgomerynak ezt az utasítást adta: „Gondosan gyűjtesse össze és raktároztassa a német fegyvereket, hogy ismét könnyen kioszthatók legyenek a német katonák között, akikkel esetleg együtt kell működnünk, ha a szovjet támadás folytatódik."[772] Churchill ezt táviratozta Eisenhowernak: a német fegyvernek „már most is hasznukat vehetnők Franciaországban és különösen Olaszországban".[773] Ily módon az Egyesült Államok és Anglia vezető körei azt tervezték, hogy a német

770 Schultz: Die letzten 30 Tage. 87. old.
771 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 569. old.
772 The Daily Herald. 1954. XI. 24.
773 Churchill: The Second World War. VI. kötet, 574. old.

fegyvereket es csapatokat a Szovjetunio, valamint a francia es olasz neptomegek ellen hasznaljak fel

A szovjet kormany nem volt hajlando torvenyesnek elismerni a rheimsi egyezseget, mar csak azert sem, mert ellenkezett a feltetel nelkuli fegyverletetel Casablancaban elfogadott elvevel. A Szovjetunio kovetelte, hogy a legyozott Berlinben irjak ala a feltetel nelkuli fegyverletetelre vonatkozo hivatalos okmanyt Az amerikai es angol kormany, amelynek szandekat a szovjet kormany felismerte, kenytelen volt ehhez hozzajarulni

A Nemetorszag feltetel nelkuli fegyverletetelere vonatkozo okmanyt Keitel, Friedeburg es Stumpf Berlinben 1945 majus 8-rol 9-re virrado ejjel 0 ora 42 perckor irta ala Visinszkij, a Szovjetunio kulugyminiszterenek helyettese es Zsukov marsall, a szovjet foparancsnoksag megbizottja elott Az alairasnal jelen volt meg Tedder angol legi marsall, Spaats amerikai tabornok es Delattre de Tassigny francia tabornok Az okmany a kovetkezo szavakkal kezdodik „Mi, alulirottak a nemet foparancsnoksag neveben hozzajarulunk ahhoz, hogy minden szarazfoldi, tengeri es legi fegyveres eronk valamint a jelenleg nemet parancsnoksag alatt levo osszes erok feltetel nelkul letegyek a fegyvert a voros hadsereg Legfelso Foparancsnoksaga es egyidejuleg a Szovetseges expedicios erok Legfelso Foparancsnoksaga elott"[774]

A feltetel nelkuli fegyverletetelre vonatkozo okmany alairasaval formailag befejezodott az europai haboru A Szovjetunio vilagtortenelmi jelentosegu gyozelmet aratott a hitleri Nemetorszag es csatlosai felett A szovjet hadsereg a fasiszta hadsereg szetzuzasaval a nemet nepet is felszabaditotta a hitleri jarom alol

A Szovjetunionak a nemet neppel, kulonosen a berlini lakosokkal szemben tanusitott magatartasa vilagosan mutatta a szovjet hadsereg felszabadito kuldeteset Mikojan elvtars a szovjet kormany megbizasabol Nemetorszagba utazott, hogy elelmiszer- es egyeb anyagi segitseget nyujtson a nemet lakos-

[774] A Szovjetunio kulpolitikaja a honvedo haboru alatt III kotet 261 old , oroszul

ságnak. A szovjet kormány erre a célra az arcvonal készleteiből majdnem 6 millió pud lisztet és gabonát, ezenkívül nagy mennyiségű egyéb élelmiszert utalt ki. A szovjet parancsnokság május végéig Berlin hárommillió lakosát ellátta élelmiszerjegyekkel, megszervezte a jegyekre történő fejadagkiszolgáltatást, beoltotta a lakosokat a járványos megbetegedések ellen, s helyreállította a városban a normális életet. Berlinben június elején már működött a földalatti vasút, jártak a villamosok, helyreállították a hidakat. A város vizet, gázt és villamos áramot kapott.

Németországnak azokon a részein, ahol megmaradtak a fasiszta propaganda ellen harcoló illegális kommunista szervezetek, a lakosság örömmel fogadta a szovjet csapatokat. Így volt ez Eisleben városban, ahol megőrizték a Krivoj Rog-i bányászok zászlaját és a szovjet csapatok megérkezéséig Lenin-emlékművet állítottak fel. Szemtanúk írják: „A piactéren vörös zászlótenger. A régi, évszázadokon át sok mindent látott városházán rendezkedett be az új, demokratikus hatalom — a munkásosztály képviseleti szerve. Az épületen ott lobog a Krivoj Rog-i bányászok dicső zászlaja, amelyet Otto Brosowsky, a régi kommunista megőrzött, és a börtöni kínzások ellenére sem szolgáltatott ki a fasisztáknak. A téren magaslik Lenin szobra, amelyet a fasizmus és az amerikai megszállás idején gondosan elrejtettek. Lenin emlékműve annak szemléltető bizonyítékaként áll ott, hogy itt Németországnak ezen a részén, még a fasiszta éjszaka sötétjében sem aludt el a proletár internacionalizmus fáklyája annak bizonyítékaként, hogy nem hoztunk szégyent Ernst Thälmann pártjának zászlajára, és mindig fennen hordozzuk ezt a zászlót."[775]

5

Schörner törzsénél hitetlenül fogadták azt a jelentést, hogy Berlinben aláírták a feltétel nélküli fegyverletételt. Schörner az Egyesült Államok és Anglia politikájától felbáto-

[775] Otto Winzer: Tizenkétévi harc a fasizmus és a háború ellen. Moszkva, 242. old., oroszul.

rítva a következő kiáltványt intézte csapataihoz: „Ellenséges rádióállomások jelentése szerint a birodalmi kormány állítólag feltétel nélkül letette a fegyvert a Szovjetunió előtt. Ez egyáltalán nem felel meg a tényeknek. Világos, hogy ellenséges propagandával van dolgunk, amely csapataink ellenállási szellemét akarja megtörni. A birodalmi kormány csak a nyugati hatalmak ellen szüntette meg a harcot."

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei elhatározták, hogy bevonultatják csapataikat Csehszlovákiába, ott lefegyverzik Schörner hadseregét, és elfoglalják Prágát. Különösen Churchill ragaszkodott ehhez. Trumanhoz intézett április 30-i táviratában sürgette, hogy „mihamarább foglalják el Prágát és Nyugat-Csehszlovákia területének minél nagyobb részét".[776] Eisenhowerhez intézett május 7-i táviratában ismét sürgette Prága elfoglalását.[777]

1945 május elején Patton tábornok 3. amerikai hadserege bevonult Csehszlovákiába. A megszállt városokban, köztük Plzenben, feloszlatták a nemzeti bizottságokat. Az amerikai parancsnokság olyan lakosok közreműködésével, akik korábban a németeket támogatták, megszállási rendszert létesített. Mielőtt az amerikai csapatok bevonultak Plzenbe, az amerikai légierő légitámadást intézett ellene, amelynek következtében a város lakóházainak kétharmada súlyosan megrongálódott.

1945. május 6-án Schörner Velichovki fürdőhelyen székelő törzséhez megérkeztek az amerikai parancsnokság megbízottai. Ezek megállapodtak Schörnerrel, hogy leveri a csehszlovákiai forradalmi mozgalmat, folytatja a harcot a szovjet hadsereg ellen, később pedig csapatai leteszik a fegyvert az amerikai parancsnokság előtt.[778]

A kommunisták vezette csehszlovák hazafiak 1945. május 5-én Prágában fegyveres felkelést indítottak a hitlerista megszállók ellen, hogy felszabadítsák fővárosukat, és eltorlaszolják a német csapatok előtt a nyugat felé vezető utat. A forradalmi gárda osztagai és a prágai dolgozók harci csoportjai

776 Churchill: The Second World War. VI. kotet, 506. old.
777 Ugyanott, 507. old.
778 Krasznaja Zvezda, 1953. I. 16.

megkezdték a harcot az ellenség ellen. A felkelők élén mindenütt a kommunisták küzdöttek. Schörner csapatai megrohanták Prágát. A prágai hazafiak, akik az ellenség óriási hadseregével szemben képtelenek voltak tartani magukat, rádió útján sürgős segítséget kértek.

Amikor a német fasiszta csapatok megkezdték Prága ostromát, a város felé vonuló amerikai csapatok megálltak. Az Egyesült Államok vezető köreinek az volt az elgondolásuk, hogy a hitleristákkal lemészároltatják a prágai hazafiakat, majd utána realizálják a német parancsnoksággal kötött egyességet, és átveszik tőle Prágát.

A Szovjetunió segítséget nyújtott a csehszlovák hazafiaknak.

1945 május elején Schörner 900 000 főnyi hadseregcsoportja volt a német fasiszta hadsereg egyetlen olyan csoportosítása, amely többé-kevésbé jelentős ellenállás kifejtésére volt képes a szovjet hadsereggel szemben. Ezért a szovjet Legfelső Főparancsnokság már a berlini hadművelet befejezése előtt elhatározta, hogy megtámadja ezt a csoportosítást. Ennek az elhatározásnak a végrehajtása céljából az 1., a 4. és a 2. Ukrán Front csapatai megfelelő átcsoportosítás után megkezdték a támadást Schörner erői ellen. A 4. Ukrán Front kötelékében harcolt a csehszlovák hadtest is. A prágai események a május 6-án megindított támadás meggyorsítására kényszerítették a szovjet hadsereget.

Az 1. Ukrán Front csapatai május 7-én áttörték a német fasiszta csapatok védelmét, és harckocsi hadseregei átkelve az Érchegységen, majd május 9-én hajnali 4 órakor elérték Prágát.

A szovjet csapatok heves támadása mind a német fasiszta, mind az amerikai parancsnokság terveit meghiúsította.

A szovjet csapatok május 10—11-én a visszavonuló ellenséget üldözve, messze előnyomultak nyugat felé, és felvették az érintkezést a Csehszlovákiában tartózkodó amerikai csapatokkal. Schörner tábornok katonái mindenütt tömegével adták meg magukat. A szovjet hadsereg a prágai hadművelet során több mint 800 000 katonát és tisztet ejtett foglyul. Csak az ellenséges csapatok jelentéktelen részének sikerült elvonul-

nia nyugat felé. Schörner 1945. május 12-én repülőgépen átment az amerikai megszállási övezetbe.

A szovjet hadsereg gyors előnyomulása megmentette Prágát a rombolástól, a felkelőket pedig a pusztulástól. A szovjet hadsereg véglegesen felszabadította Csehszlovákiát, meghiúsította az amerikai imperialistáknak azokat a terveit, hogy elfoglalják Prágát, és megszállják Csehszlovákiát. A szovjet hadsereg prágai hadműveletével Európában véget ért a harci tevékenység.

Ezúttal ismét megmutatkozott a Szovjetunió és az Egyesült Államok politikája közti gyökeres különbség. A csehszlovák történészek ezt írják: „Az amerikai csapatok parancsnoksága, amely a háború végén a náci szoldateszka maradványaival együtt főként a Szovjetunió elleni ármánykodással foglalkozott, egyáltalán nem szándékozott felszabadítani városunkat a hitlerista megszállás alól. Ez a kérdés nem érdekelte. A hitlerista csapatok parancsnokságával való megegyezés alapján Schörnernek, Csehország náci hóhérjának minden lehetőséget meg akart adni ahhoz, hogy a legszívósabban ellenálljon a súlyos harcok közepette előnyomuló szovjet hadseregnek, és Schörnernek időt adott arra, hogy a »felperzselt föld« harcászatát alkalmazva elfojtsa a forradalom lángját, amely a szovjet hadsereg támadásával egy időben országszerte magasba csapott. Lehetővé tette Franknak, hogy teljesítse az amerikaiaknak tett ígéretét, és elvégezze helyettük a piszkos munkát — kivégeztesse a letartóztatott kommunista vezetőket."[779]

A Szovjetunió — az Egyesült Államokkal és Angliával homlokegyenest ellenkezően — felszabadítóként járt el, maradéktalanul teljesítette felszabadító küldetését, Csehszlovákia és minden más ország népei iránti internacionalista kötelességét.

779 Bartošek—Pichlik: Hanabná role amerických okupantů v Západních Cechach v roce 1945. Prága, 1951. 5—6. old.

A német fasizmus katonai szétzúzása befejeződött. Ahhoz azonban, hogy politikailag is szétzúzzák, fel kellett még számolni a Dönitz-kormányt, a német fasizmus utódját. Ez a kormány az angolok és amerikaiak messzemenő pártfogását élvezte. Ez kirívóan megmutatkozott a nyugati hatalmaknak a Szövetséges Ellenőrző Bizottságban tanúsított magatartásában. A bizottság május 13-án kezdte meg működését Flensburgban. Dönitz — „kormánya" buzgó védelmezőjének, Lüdde-Neurath történésznek a szavai szerint — „örömmel fogadta a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Flensburgban megjelent képviselőit".[780] Mire a bizottság szovjet tagjai megérkeztek, a bizottság angol és amerikai részének sikerült újabb egyezségeket kötnie Dönitzcel. Megállapodás jött létre köztük, hogy együttműködnek,[781] és Keitel helyett Jodlt nevezik ki a német főparancsnokság vezérkari főnökévé. Jodl ebbeli minőségében számos katonai szervezési kérdést oldott meg az angolokkal és amerikaiakkal együtt.[782] Végül a Szövetséges Ellenőrző Bizottság angol és amerikai tagjai hivatalos látogatást tettek Dönitznél, aki biztosította őket, hogy a „nyugati orientáció híve".[783] Dönitz e látogatás alatt arról próbálta meggyőzni partnereit, hogy közösen kell harcolniuk a Szovjetunió ellen. „Ez mindkét tábornokban láthatólag mély benyomást keltett."[784]

Churchill — a krími határozatokat semmibe véve —, május 16-án hivatalosan kijelentette, hogy az Egyesült Államok és Anglia „nem szándékozik magát a németországi közigazgatással terhelni,"[785] vagyis ezt a szerepet átadja Dönitz kormányának. Ugyanezen a napon a Reuter hírügynökség azt jelentette, hogy „a szövetségesek expedíciós erőinek főparancsnokságán bejelentették Dönitz tengernagy és más német tisztek ideiglenes igénybevételét", s „e német tisztek cselekedeteit minden vonalon a szövetségesek ellenőrzik".[786] Ez a nyilatko-

[780] A második világháború eredményei. 590. old.
[781] Schultz: Die letzten 30 Tage. 108. old.
[782] Ugyanott, 112. old.
[783] Lüdde—Neurath: Regierung Dönitz. 113—114. old.
[784] Ugyanott, 114. old.
[785] The Times. 1945. V. 17.
[786] The Daily Herald. 1945. V. 17.

zat újabb kísérlet volt a Dönitz-kormány törvényesítésére. A Daily Herald című labourista lap „vészjóslónak" nevezte az Egyesült Államok és Anglia Dönitz kormányával szemben tanúsított magatartását, és úgy vélte, hogy az kísérlet „egy sajátságos németországi Quisling-kormány alakítására".[787]

A helyzet lényegesen megváltozott, amikor május 17-én megérkeztek Flensburgba a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet tagjai.

A szovjet megbízottak a leghatározottabban követelték a Dönitz-kormány felszámolását. A szovjet kormány szilárd álláspontja, az amerikai és angol demokratikus közvélemény felháborodása s a Dönitz-kormány támasz nélkülisége magában Németországban, amelynek lakossága Dönitzet és környezetét találóan „kísértet kormánynak" nevezte, végül is megpecsételte a Dönitz-kormány sorsát. 1945. május 23-án feloszlatták, tagjait pedig háborús bűnösökként őrizetbe vették. Rajtuk kívül letartóztatták még a német hadsereg Flensburgban tartózkodó több mint 300 tisztjét. A letartóztatottak között volt Himmler is. Himmler a börtönben személyes kihallgatást kért Montgomery angol főparancsnoktól arra hivatkozva, hogy köztük egyezség van a Szovjetunió elleni új háború előkészítésére vonatkozóan. és erre a célra már összegyűjtött néhány SS hadosztályt.[788] De miután meggyőződött róla, hogy gaztetteiért neki is felelnie kell, május 24-én megmérgezte magát.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya nyomban a fegyverletétel után igyekezett feldarabolni Németországot, hogy ellenőrzés nélkül garázdálkodhasson Nyugat-Németországban, s ott újabb katonai felvonulási területet létesíthessen az európai agresszióhoz. A krími értekezlet határozatait védelmezve, a Szovjetunió harcolt Németország egységéért, azért, hogy a négy hatalom közösen igazgassa Németországot.

A harcok idején az amerikai és angol csapatok Németországnak abba a részébe is bevonultak, amelyet a krími értekezlet határozatai alapján szovjet csapatoknak kellett volna megszállniuk. A Szovjetunió kormánya követelte, hogy az an-

[787] Pravda, 1945. V. 17.
[788] Der Kurier, 1947. V. 22.

gol—amerikai csapatok vonuljanak ki errol a teruletrol Churchill kesz volt a Szovjetunioval valo legmesszebbmeno konfliktusra is, hogy az Egyesult Allamok és Anglia Nemetorszag minel nagyobb reszet megtarthassa maganak A San Franciscoban tartozkodo Edennek majus 4-en tavıratot kuldott amelyben azt irta, hogy az amerikai es angol csapatok kivonulasa „azt jelentene, hogy az orosz uralom 300 vagy 400 merfoldes fronton 120 merfolddel elonyomulna Amennyiben ez megtortenik, ez a tortenelem egyik legszomorubb esemenye lesz" [789] Ugyanebben a tavıratban surgette Edent es az amerikai kormany hasonloan gondolkodo tagjait, dontsenek ebben a kerdesben, a kovetkezo megfontolas alapjan „Most — irta —, amikor az angol es amerikai szarazfoldi es a legierok hatalmasak es nem gyengultek meg a leszereles es a Japan ellen haboru celjara torteno nagy keleti atcsoportositasok kovetkezteben, eppen most es semmikeppen sem kesobb kell megvalositani az altalanos rendezest "[790]

Mas szoval Churchill megprobalta vegrehajtani Europa haboru utani berendezesere vonatkozo terveit, eroszak alkalmazasatol sem riadva vissza Az agresszio hivei haborut koveteltek a Szovjetunio ellen, amelynek erofeszitesei reven a szovetsegesek kozos gyozelmet arattak Nemetorszag felett Az Egyesult Allamok vezeto korei a haboru alatt nem terveztek atomfegyvert alkalmazni Nemetorszag ellen [791] most viszont azon gondolkoztak, hogy a szabadsagszereto nepek ellen atombombat hasznalnak A kalandorpolitika hivei azonban elszigetelodtek, kenytelenek voltak visszakozni

A szovjet kulpolitika kiharcolta hogy az Egyesult Allamok es Anglia kormanya vegrehajtsa a megszallasi ovezetek hataraira vonatkozo kozos hatarozatokat, ami nelkul lehetetlenseg lett volna vegrehajtani az ertekezletnek egy masik hatarozatat — Berlin megszallasi ovezetekre valo felosztasat a Szovetseges Ellenorzo Bizottsag normalis mukodese erdekeben

1945 junius 5-en a Szovjetunio az Egyesult Allamok,

[789] Churchill The Second World War VI kotet 502—503 old
[790] Ugyanott 602 old
[791] Butcher My three years with Eisenhower 604 old

Anglia és Franciaország képviselői Berlinben nyilatkozatot írtak alá Németország vereségéről, valamint arról, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének, az Egyesült Királyságnak és az Amerikai Egyesült Államoknak a kormánya, továbbá a Francia Köztársaság ideiglenes kormánya Németországban átveszi a főhatalmat. A nyilatkozat megállapította, hogy a négy hatalom „átveszi a németországi főhatalmat, minden hatalmat beleértve, amellyel a német kormány, a főparancsnokság és bármely területi, városi vagy helyi kormány, illetve hatóság rendelkezik."[792] A nyilatkozat hangsúlyozta továbbá, hogy Németország fegyveres erőit teljesen le kell szerelni, s egész fegyverzetüket és minden hadiüzemet a négy hatalom megbízottainak rendelkezésére kell bocsátani; az Egyesült Nemzetek minden Németországban tartózkodó hadifoglyát és polgári személyét azonnal szabadon kell bocsátani, és haza kell szállítani. A náci vezetőembereket és más háborús bűnösöket azonnal le kell tartóztatni. A nyilatkozat 12. cikke kimondta, hogy „a szövetségesek képviselői fegyveres erőiket és a polgári szerveket Németország bármely, illetve minden részében saját belátásuk szerint helyezik el".[793]

A nyilatkozat elfogadásával egy időben a négy kormány képviselői két egyezményt is kötöttek: az egyiket a németországi ellenőrző szervezet működésére, a másikat Németország megszállási övezeteire vonatkozólag. Az előbbi egyezmény kimondta, hogy „a németországi főhatalmat a feltétel nélküli fegyverletétel alapvető követelményeinek végrehajtása idején a szovjet, brit, amerikai és francia főparancsnok gyakorolja, mindegyik a saját övezetében, saját kormányának utasításai alapján, továbbá az egész Németországot érintő kérdésekben közösen. A négy főparancsnok együttesen alkotja az Ellenőrző Tanácsot".[794] Az Ellenőrző Tanács működése — hangsúlyozta az egyezmény — a tagok egyhangú állásfoglalásának elvén alapul. Feladata: a főparancsnokok eljárásának összehangolása a megszállási övezetekben és határozatok hozatala az egész

[792] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 274. old., oroszul.
[793] Ugyanott, 280. old.
[794] Ugyanott, 282. old.

Németországot érintő fő kérdésekben. Nagy-Berlint négy parancsnokságból álló szövetséges parancsnokság igazgatja az Ellenőrző Tanács általános irányelvei alapján.

A megszállási övezetekre vonatkozó egyezmény megállapította az övezethatárokat a Szovjetunió és a nyugati hatalmak között. Az utóbbiak még vitatkoztak egymással a megszállási övezetek határait illetően. A szovjet megszállási övezetbe került Mecklenburg, Brandenburg, Sachsen-Anhalt Szászország és Thüringia. A berlini értekezletig még más területek is a szovjet megszállási övezethez tartoztak. Utána azonban — az értekezlet történelmi igazságot tevő határozatai értelmében — átadták őket a jogos szláv tulajdonosaiknak — a Szovjetuniónak és Lengyelországnak.

A Berlinben aláírt egyezmények azt is kimondták, hogy az angol—amerikai csapatoknak azonnal ki kell vonulniuk a szovjet megszállási övezetből, és Berlint négy megszállási szektorra kell felosztani.

Az angol és amerikai megszálló csapatokat július elején kivonták a szovjet megszállási területről. Ezzel egy időben az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország megkapta Berlin számukra kijelölt megszállási szektorait. A Szövetséges Ellenőrző Tanács 1945. július 30-án Berlinben megtartotta első hivatalos ülését. A nagy-berlini szövetséges katonai parancsnokság július 11-én ülésezett először.

Nem kevésbé heves harc dúlt az osztrák kérdés körül is. Az amerikai imperialisták arra törekedtek, hogy megvalósítsák régi terveiket: Délkelet-Európában nagy katolikus államot akartak alapítani, s azt befolyásuknak alárendelni. Az angol vezető körök olyan tervvel hozakodtak elő, hogy Ausztriát, valamint Dél-Németország egy részét egyesíteni kell, és meg kell teremteni a Dunai Föderációt.

A szovjet kormány erélyesen elutasította az osztrák és más európai népek nemzeti érdekeivel ellenkező amerikai és angol terveket.

1945. augusztus 9-én nyilvánosságra hozták a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország Ausztria megszállási övezeteire és ellenőrzésére vonatkozó egyezményét. Ez az egyezmény, amely a szovjet külpolitika erőfeszítései ré-

vén született meg, annak elismerésén alapult, hogy az osztrák népnek saját integer államán belül joga van a független nemzeti létre. Ausztriát megszállási övezetekre osztották fel. A szovjet megszállási övezethez tartozott Ausztria északkeleti része, Alsó-Ausztriát is beleértve, továbbá Felső-Ausztria egy része a Duna balpartján és Burgenland. Bécset négy megszállási szektorra osztották fel. Az egész Ausztriát érintő kérdésekben az ausztriai Szövetséges Bizottságnak kellett döntenie.[795]

A demokratikus fejlődés útjára lépett kelet-európai országok és a Szovjetunió között erősödött a kapcsolat. 1945. június második felében Moszkvában szovjet—csehszlovák megbeszélések voltak. A szívélyes és őszinte baráti légkörben lefolyt megbeszélések során elhatározták, hogy a kárpát-ukrán nép érdekeit figyelembe véve helyreállítják a történelmi igazságot, e nép ugyanis egyhangúan azt az akaratát nyilvánította, hogy csatlakozni kíván Szovjet—Ukrajnához. A megbeszélések 1945. június 29-én a Kárpát-Ukrajnára vonatkozó szovjet—csehszlovák szerződés aláírásával értek véget. A szerződés kimondta, hogy Kárpát-Ukrajna „lakossága óhajának megfelelően és a két Magas Szerződő Fél baráti megegyezése alapján csatlakozik ősi hazájához, Ukrajnához, és belép az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékébe."[796]

*

A Szovjetunió következetesen védelmezte a tartós demokratikus béke, valamint Németország és a vele szövetséges államok egységének és nemzeti függetlenségének érdekeit.

A szovjet megszállási politika a szovjet megszálló hatóságok és a néptömegek szoros együttműködésére és az utóbbiak támogatására épült. Ez a politika elősegítette, hogy a lakosságban kifejlődjön a nemzeti függetlenségre és a demokráciára való törekvés. A szovjet megszálló hatóságok támogatták a néptömegek demokratikus kezdeményezéseit, messze-

[795] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 370—372. old., oroszul.
[796] Ugyanott, 309. old.

menő segítséget nyújtottak nekik a társadalmi és gazdasági reformok végrehajtásához.

Ily módon Németország és Ausztria részleges szovjet megszállása elősegítette a tömegek nemzeti és társadalmi vágyainak megvalósulását. Ennek a tömegek érdekeivel teljes összhangban levő segítségének a fő célja a népek békéjének és biztonságának megszilárdítása volt.

Tizenkilencedik fejezet

A SAN FRANCISCÓ-I ÉS A POTSDAMI ÉRTEKEZLET

1

1945. április 25-én, miközben az európai hadszintéren már az utolsó harcok folytak a fasiszta Németország katonai gépezetének megsemmisítése végett, San Franciscóban megnyílt 46 ország, az Egyesült Nemzetek értekezlete.

A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Kína, az értekezlet szervezői úgy határoztak, hogy meghívják mindazokat az országokat, amelyek az Egyesült Nemzetek 1942. január 1-i nyilatkozatát aláírták, vagy később csatlakoztak hozzá. Ily módon a konferencia részvevői közül kizárták a fő fasiszta államokat és szövetségeseiket.

A Szovjetunió, amikor azt javasolta, hogy az értekezletre minél nagyobb számban hívjanak meg államokat, a nemzetközi együttműködés fejlesztésére törekedett. Az volt az álláspontja, hogy az új nemzetközi szervezetnek minél átfogóbbnak kell lennie és magában kell foglalnia a világ legkülönbözőbb államait a fasiszta országok kivételével. Másképpen vélekedtek a nyugati országok, különösen az Egyesült Államok vezető körei az értekezlet részvevőit illetően. Az Egyesült Államok még jóval a San Franciscó-i értekezlet előtt meghatározta az új nemzetközi szervezettel kapcsolatos politikai irányvonalát. Ez azon a törekvésen alapult, hogy a szervezetet az amerikai külpolitika eszközévé változtassa és segít-

ségével az Egyesült Államok vezetői még erélyesebben harcolhassanak a világuralomért.

Az Egyesült Államok kormánya, mint már említettem, 1945 elején Mexikóban értekezletet szervezett, és kiharcolta, hogy az ENSZ megalapításában részt vegyenek a tőle függő latin-amerikai országok is. A San Franciscó-i értekezleten a latin-amerikai országok küldötteinek csoportja az értekezlet részvevőinek majdnem felét tette ki. Ez a csoport szorosan együttműködött az Egyesült Államok küldöttségével, és annak utasításai szerint járt el. Ugyanezen okból az Egyesült Államok kormánya nem sokkal az értekezlet megnyitása előtt az angol és francia kormánnyal közösen új, korábban fel sem merült követelményt támasztott az értekezlet részvevőivel szemben. Kijelentette, hogy az értkezleten nem vehetnek részt olyan országok, amelyekkel az Egyesült Államok és Anglia nem tart fenn diplomáciai kapcsolatot.

Az Egyesült Államok kormányának megkülönböztető politikája azt eredményezte, hogy a San Franciscó-i értekezletre nem hívták meg a Mongol Népköztársaságot, Albániát és Lengyelországot. Ez durván sértette az igazságosság elvét. Mindhárom állam sokat tett a közös ellenség megsemmisítése érdekében. Lengyelország nagy áldozatokat hozott a háborúban, s a fasiszta országok elleni fegyveres harcból is derekasan kivette részét. Ezért a Lengyel Köztársaság ideiglenes kormánya teljes joggal tiltakozott, kijelentvén: „A San Franciscó-i értekezlet megtartása Lengyelország részvétele nélkül igazságtalan lenne, alaptalanul megsértené a lengyel népet, amely függetlenségének teljes biztosítására törekszik, és nemes küldetésének tekinti, hogy őrködjék az európai béke és civilizáció fölött a fasiszta barbársággal és a német hódító törekvésekkel szemben."[797]

Lengyelország meghívásának kérdését a Szovjetunió követelésére felvetették az értekezlet teljes ülésén. A szovjet küldöttség erélyesen védelmezte a demokratikus Lengyelország törvényes jogait. Amikor azonban szavazásra került sor, működésbe lépett az Egyesült Államok küldöttségének „sza-

[797] Pravda, 1945. III. 27.

vazógépe", és így a Lengyelország meghívására vonatkozó indítványt elvetették. A szovjet küldöttségnek azonban azt sikerült elérnie, hogy Lengyelországot az új nemzetközi szervezet alapító államának tekintsék, és a lengyel delegátusok aláírásainak helyét üresen hagyják az értekezlet okmányain.

A lengyel kormányt az Egyesült Államok és Anglia csak 1945 július elején ismerte el, miután helyet kaptak benne a népellenes erők képviselői, köztük Mikolajczik, aki miniszterelnök-helyettes és földművelésügyi miniszter lett.

A San Franciscó-i értekezlet megtárgyalta a nemzetközi szakszervezeti konferenciának azt a kérését, hogy a szakszervezetek képviselői helyet kapjanak az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Ezt a Szovjetunió által melegen támogatott, teljesen jogos kérést az Egyesült Államok és Anglia utasítását követő „többség" elvetette. Amikor pedig a szociális és gazdasági bizottság meg akarta hívni ülésére a nemzetközi szakszervezeti mozgalom képviselőit, az angol és az amerikai küldöttség követelte az erre vonatkozó határozat hatálytalanítását.

A San Franciscó-i értekezletre meghívták az Ukrán és a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság képviselőit, s így azok az új nemzetközi szervezet alapító tagjai lettek.

A szovjet küldöttség ismertette a szovjet kormány arra vonatkozó véleményét, hogy az új nemzetközi szervezet milyen feltételek mellett hajthatja végre sikeresen a magára vállalt felelősségteljes feladatokat. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta a Szovjetunió változatlan béketörekvését, valamint azt, hogy a Szovjetunió a világbéke támasza és zászlóvivője.

A szovjet kormány felhívta a figyelmet arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete csak abban az esetben működhet sikeresen, ha demokratikus alapokra épül, amelyek feltételezik a szervezet tagjainak egyenjogúságát, a becsületes nemzetközi együttműködést s a nagyhatalmak egyhangú állásfoglalása elvének következetes érvényesülését. A Szovjetunió felhívta az új nemzetközi szervezetet, hogy a dolgozó emberiség érdekében folytasson következetes harcot a népek békéjéért és biztonságáért, és óva intett mindenféle önelégültségtől és közömbösségtől a békeharcban.

A San Franciscó-i értekezleten részt vevő amerikai küldöttség a burzsoá kozmopolitizmusra spekulálva amellett tört lándzsát, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete „világparlament" legyen, amely megszünteti tagállamainak nemzeti függetlenségét és szuverenitását. Ily módon az amerikai imperializmus az Egyesült Nemzetek Szervezetét arra akarta felhasználni, hogy cégére alatt elfojtsa a forradalmi-demokratizmus és nemzeti felszabadító mozgalmat, sárba tapossa a népek nemzeti jogait, és megteremtse világuralmát.

A Szovjetunió az amerikai monopóltőkéseknek ezekkel a reakciós terveivel szembeállította az ENSZ szervezetére vonatkozó saját elképzelését: az ENSZ-nek olyan szervnek kell lennie, amely biztosítja a népek békéjét és biztonságát, amely a demokratikus nemzetközi együttműködésen alapul. Olyan elvi jelentőségű tételeket javasolt beiktatni a szervezet alapokmányába, amelyeknek az volt a céljuk, hogy növeljék az ENSZ nemzetközi tekintélyét és lehetetlenné tegyék, hogy az imperialista agresszorok a szervezetet a maguk céljaira használják fel. A Szovjetunió követelte, hogy azt a feladatot tűzzék az ENSZ elé, hogy védelmezze a demokráciát, a népek nemzeti jogait és az alapvető emberi jogokat. A Szovjetuniónak ezek a kiegészítő javaslatai hathatósan védelmezték a népek önállóságát, a békét és az általános biztonságot.

A San Franciscó-i értekezleten időnként meglehetősen heves harc folyt, és ebbe valamennyi küldött bekapcsolódott. Az értekezleten 282 küldött és több mint másfélezer tanácsadó, szakértő stb. volt jelen. Ott volt továbbá mintegy 3500 tudósító, rádió hírmagyarázó, fényképész, az értekezlet titkárságának személyzete és végül a különféle szervezetek, nemzetiségi és politikai csoportok képviselői. A burzsoá sajtó tudósítói tudatosan hamis jelentéseket közöltek az értekezlet menetéről, s bukását jósolgatták.

A San Franciscó-i értekezleten 1200 kiegészítő és módosítási javaslatot nyújtottak be a Dumbarton Oaks-ban és a krími értekezleten megtárgyalt kérdésekhez. A harc főként a következő három kérdés körül dúlt: az új nemzetközi szervezet céljai és elvei, a Biztonsági Tanács és a közgyűlés szerepe, végül a nemzetközi gyámság rendszere. E három kérdés

kozul a masodik — a Biztonsagi Tanacs es a kozgyules szerepe — valtotta ki a legnagyobb vitat

A szervezet celjainak es elveinek kerdesehez a szovjet kuldottseg ket alapveto javaslatot nyujtott be 1 Az allamok kozti baratsi kapcsolatok fejlodesenek „a nepek egyenjogusaga es onrendelkezese elvenek tiszteletben tartasan' kell alapulnia 2 A nemzetkozi egyuttmukodesnek kifejezesre kell jutnia „az emberi jogok, kulonosen a munkara es a muvelodesre valo jog, valamint a minden emberi faji, nyelvi, vallasi es nemi kulonbsegre valo tekintet nelkul megilleto alapveto szabadsagjogok tiszteletben tartasanak elomozditasaban" [798]

A szovjet javaslatok korul megindult a harc Az Egyesult Államokkal kapcsolatban levo egyes kuldottsegek elleneztek az egyenjogusag elvet A burzsoa kuldottek tobbsege, elsosorban az Egyesult Államok es Anglia kuldottei tiltakoztak azellen, hogy az ENSZ alapokmanyaban a munkaira es a muvelodesre valo jogot megemlitsek Ennek ellenere az elso szovjet javaslatot modositas nelkul bevettek az alapokmany 1 cikkenek 2 §-aba A masodik szovjet javaslatot lerovidítve vettek be ugyanezen cikk 3 §-aba, s az nem tesz emlitest az embernek a munkara es a muvelodesre valo jogarol, s ugy szol, hogy tiszteletben kell tartani „az emberi jogokat es minden ember alapveto szabadsagjogat tekintet nelkul a faji nemi, nyelvi es vallasi kulonbsegekre' [799]

A Biztonsagi Tanacs mukodesenek kerdeseben a szovjet kuldottseg — abbol kiindulva hogy a tanacs szerepet es a szavazasi eljarast a Szovjetunio, az Egyesult Allamok es Anglia egyezmenye mar lerogzitette — szinten ket kiegeszito inditvanyt tett Az elso ugy hangzott hogy a bekebontassal fenyegeto nemzetkozi vitak bekes rendezesenek „az igazsagossag es a nemzetkozi jog elveivel osszhangban' kell tortennie A masodik modosito inditvany szerint semmifele kenyszerito intezkedest nem lehet vegrehajtani regionalis egyezmenyek ertelmeben vagy regionalis szervek reszerol a

[798] Krilov Az Egyesult Nemzetek Szervezetenek tortenetere vonatkozo anyagok A Szovjetunio Tudomanyos Akademiajanak Kiadoja 1949 90 old oroszul

[799] A Szovjetunio kulpolitikája a honvedo haboru alatt III kotet 398 old oroszul

Biztonsági Tanácstól nyert felhatalmazás nélkül, „kivéve az olyan intézkedéseket, amelyek a mostani háború agresszor-államai agresszív politikájának kiújulását megakadályozni hivatott, már megkötött szerződésekben szerepelnek."[800]

Az Egyesült Államok küldöttségének módosító indítványai azt a célt szolgálták, hogy gyengítsék a Biztonsági Tanács és erősítsék a közgyűlés szerepét, ahol az Egyesült Államok kormánya „a szavazógép" alkalmazása révén előnyös helyzetre számított. De mivel az Egyesült Államok küldöttségét kötötték a krími határozatok, nem léphetett fel nyiltan a krími értekezleten egyhangúan elfogadott ama tételek ellen. amelyek meghatározták a Biztonsági Tanács szerepét és jelentőségét. Ezért más, az Egyesült Államoktól függő küldöttségek vették át a kezdeményezést. Peru képviselője, majd utána mások heves támadást intéztek a Biztonsági Tanácsban képviselt nagyhatalmak egyhangú állásfoglalásának elve ellen.

Anglia és az Egyesült Államok képviselői szívesen megváltoztatták volna a három kormányfő krími határozatait. A Szovjetunió képviselőinek azonban sikerült megvédelmezniük e határozatokat. A San Franciscó-i értekezlet jóváhagyta a Biztonsági Tanács szerepét és szavazási rendjére vonatkozó korábbi megegyezést. A Biztonsági Tanács működésére vonatkozó szovjet javaslatokat elfogadták: az elsőt némi módosítással, a másodikat változatlanul.

Az értekezleten hosszú vita folyt a nemzetközi gyámság kérdéséről. Ezzel kapcsolatban a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kína és még több más állam terjesztett elő javaslatokat. A szovjet javaslat úgy szólt, hogy a gyámsággal kapcsolatban az ENSZ-nek az a fő feladata, hogy az önkormányzattal nem rendelkező népeket, az ő saját aktív közreműködésükkel előkészítse „az önkormányzatra és az önrendelkezésre", hogy minél hamarabb elnyerjék teljes állami függetlenségüket. Ezzel szemben az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország képviselői azt akarták, hogy a gyámság a gyámkodó meghatározatlan ideig tartó hatalma legyen

[800] Krilov: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének történetére vonatkozó anyagok. 90. old., oroszul.

a gyámsági terület lakossága fölött. Vagyis „nemzetközi gyámság" címén a régi gyarmati rendszert kívánták fenntartani. Az amerikai javaslat ezenkívül még a gyámsági területek felülvizsgálását is indítványozta. Ez a javaslat Anglia, valamint Franciaország gyarmati pozíciói ellen irányult.

Mint várható volt, a gyarmattartó hatalmak nem voltak hajlandók elfogadni a szovjet javaslatot, viszont saját tervezeteiket is képtelenek voltak megvédelmezni. Ennek következtében kompromisszumos megoldás született, amelyet az ENSZ alapokmánya 76. cikkének b) pontja tartalmaz. Ez a pont így hangzik: „A gyámsági rendszer fő feladata az, hogy segítse elő a gyámsági terület lakosságának politikai, gazdasági, szociális és kulturális haladását, valamint az önkormányzat vagy a függetlenség irányában való fokozatos fejlődését, úgy, ahogy ezt az egyes területek és népek sajátos viszonyai lehetővé teszik, szem előtt tartva e népek szabad akaratnyilvánítását, és úgy, ahogy ezt az egyes gyámsági egyezmények feltételei előírhatják."[801]

Az elfogadott kompromisszumos megoldásban az a pozitívum, hogy említést tesz a függetlenségről, mint a gyámság céljáról. A függetlenséget azonban igen sok feltételhez köti.

Mindezek ellenére a San Franciscó-i értekezlet eredményei pozitívnak mondhatók. A Szovjetunió fáradozásai révén az ENSZ működésének alapjául a demokratikus nemzetközi együttműködés elveit ismerték el. Az értekezlet 1945. június 26-án az ezekre az elvekre épülő alapokmány egyhangú elfogadásával ért véget.

1945 végéig minden tagállam ratifikálta az ENSZ alapokmányát.

2

A nemzetközi demokratikus együttműködés elveit védelmező kommunista párt és a szovjet kormány egyre szélesebb arcvonalon indította meg a harcot a háború utáni problémák közös megoldása érdekében.

[801] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 424. old., oroszul.

A Szovjetunió erőfeszítései folytán a nagyhatalmak vezetői újból találkoztak, jóllehet az Egyesült Államok és Anglia vezető körei a nemzetközi együttműködés meghiúsítására törekedtek.

A három nagyhatalom vezetőinek újabb értekezletére Potsdamban került sor.

A potsdami értekezlet idején lényegesen fokozódott az amerikai vezető körök külpolitikájának agresszivitása, ami a nemzetközi kapcsolatokon is visszatükröződött. Az Egyesült Államok agresszív erői azért aktivizálódtak, mert az amerikai monopoltőkések Németország fegyverletételével és a második világháború közelgő befejezésével kapcsolatban minél hamarabb meg akarták valósítani világuralmi terveiket, amelyekkel annak idején hadba léptek. Mivel e tervek megvalósításának útjában a Szovjetunió volt a fő akadály, amely az amerikai és angol imperialisták reményei ellenére még hatalmasabban, még jobban megerősödve került ki a háborúból, az imperialista reakció gyűlölete a Szovjetunió, valamint más országok hazafias erői ellen összpontosult. A monopóliumok akaratát végrehajtó Truman-kormány politikája a Szovjetunió ellen, valamint más országok nemzeti szabadságmozgalma és munkásmozgalma ellen irányult.

Az Egyesült Államok kormánya azzal a szándékkal járult hozzá a potsdami értekezlet összehívásához, hogy ott támadást intéz a Szovjetunió és más szabadságszerető országok érdekei ellen. Az amerikai imperializmus, világuralmi tervei megvalósítását illetően, nagy reményeket fűzött az atombombához mint elrettentő eszközhöz. Az első kísérleti atombombát Alamogordóban, New Mexikó állam területén július 15-én tervezték felrobbantani. Az amerikai kormány éppen ezért ragaszkodott ahhoz, hogy a potsdami értekezletet július 15-ére hívják össze.

Churchill, aki nem volt beavatva az Egyesült Államok kormányának terveibe, nem értette, miért ragaszkodik az utóbbi a július 15-i dátumhoz. 1945. június 1-i Sztálinhoz és Trumanhoz intézett üzenetében ki is fejezte csodálkozását emiatt. Az üzenet a következő szavakkal végződik: „Én június 15-ét javasoltam, ismétlem júniust, a júliust megelőző hóna-

pot. de ha ez lehetetlen, miért nem július 1-e, július 2-a vagy július 3-a?"[802]

De amint megkapta a szükséges felvilágosítást az Egyesült Államok kormányától, azonnal egyetértett a július 15-i dátummal.

A potsdami amerikai küldöttség a kísérleti robbantás eredményéről 1945. július 16-án, az értekezlet megnyitásának előestéjén értesült. Ettől a pillanattól kezdve a küldöttség tagjai, akik között tekintélyes amerikai politikusok voltak, élükön Trumannal, állandóan azt a kérdést vitatták egymás között, mit jelenthet az atomfegyver birtoklása a világuralom megszerzése szempontjából. Truman emlékirataiban elmondja, hogy Byrnes amerikai külügyminiszter az atomfegyver példátlan erejét hangoztatta: „egész városokat eltörölhet a föld színéről, és rengeteg embert pusztíthat el... Meggyőződése szerint a bomba olyan helyzetet teremthet számunkra, hogy a háború végén mi diktálhatjuk a feltételeket".[803] Véleményét osztotta Stimson amerikai hadügyminiszter is, aki kijelentette Trumannak: „Az atombomba döntő befolyást gyakorol más országokkal való kapcsolatainkra."[804]

Stimson Truman külön megbízásából ott a helyszínen, Potsdamban, Gondolatok az előttünk álló fő problémákról címmel különleges jelentést készített. A Gondolatok szerzője mindenekelőtt követelte, hogy az atombombát azonnal használják fel a Szovjetunió elleni harcra, továbbá, hogy készüljenek fel egy újabb világháborúra, egy példátlan arányú nemzetközi zsarolásra. A Stimson-jelentés egyik pontja a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének gondolatát támadta. „Világossá válik előttünk — mondja —, hogy nem lehet állandó, biztonságos nemzetközi kapcsolatokat létesíteni két, annyira alapvetően különböző nemzeti rendszer között. Még a legnagyobb erőfeszítések árán sem érthetjük meg egymást."[805] Stimson abból a célból java-

[802] „Üzenetváltás..." I. kötet. 431. old.
[803] Harry Truman: Memoirs. Vol. I Years of Dicisions. New York. Doubleday. 1955. 87. old.
[804] Ugyanott.
[805] Stimson and Bundy: On Active Service in Peace and War. 639. old.

solta az atombomba felhasználását, hogy „engedményeket kényszeríthessenek ki Oroszország vezéreitől az általuk létrehozott államot illetően".[806]

Csak egy dolog nyugtalanította az amerikai katonai és politikai vezetőket: engednek-e majd a szovjet vezetők az ő atomzsarolásuknak. Afféle puhatolózás céljából elhatározták, hogy Truman elnök tájékoztatja Sztálint, a szovjet küldöttség vezetőjét az Egyesült Államok birtokában levő atomfegyverről, és megfigyeli, Sztálin hogyan reagál. Truman elnök a potsdami értekezlet alatt beszélt Sztálinnal, aki az említett közlést szerfölött nyugodtan fogadta.[807] Az Egyesült Államok vezetőit zavarta Sztálin nyugalma, és se vége, se hossza nem volt a találgatásoknak. Valójában Sztálin nyugalmának az volt a magyarázata, hogy a szovjet politika változatlanul szilárdan foglalt állást az imperialisták diktálási kísérletei ellen, s a párt, valamint a kormány vezetői bíztak a Szovjetuniónak és népének erejében.

Amikor kiderült, hogy a Szovjetuniót nem lehet megijeszteni az atombombával, az amerikai küldöttség körében felvetődött az a gondolat, hogy közvetlen agressziót kellene indítani a Szovjetunió ellen: az angol és az amerikai küldöttség serényen tanulmányozta a harmadik világháború különböző változatait. Arnold amerikai tábornok, a légitámadások ismert teoretikusa és Portal angol légimarsall beszélgetése közben, mint Arnold Világküldetés című könyvében megírja, kiderült, hogy nézeteik mindenben megegyeznek. „Mindketten úgy véltük — írja Arnold —, hogy következő ellenségünk Oroszország lesz, s ebben teljesen egyetértettünk egymással." A két tábornok az alábbi következtetésre jutott: „A hadászati légierő sikeres alkalmazása céljából világszerte úgy kell elhelyezni támaszpontjainkat, hogy róluk bármely bombázásra kijelölt objektumot elérhessünk."

Az angol és amerikai küldöttség tagjai rokonszenvvel emlegették Hitlert, sajnálták, hogy nem tudott helytállni a Szovjetunióval szemben. Harriman Németország vereségét

[806] Stimson and Bundy: On Active Service in Peace and War. 641. old.
[807] Lapp: Uj erő. 1954. 67. old., oroszul.

„Hitler legnagyobb bűntettének"[808] nevezte. A dolog odáig fajult, hogy a potsdami értekezlet alatt „az angol és az amerikai küldöttség vezetői között titokban egy okmányt terjesztettek, amelyet az amerikai kormány egyes magasállású személyei szerkesztettek. Azt állította, hogy a potsdami program egész koncepciója hibás, és hogy az Egyesült Államok igazi érdekei azt kívánják, hogy minél gyorsabban helyreállítsák Németországot, mint támaszpontot a kommunizmus ellen."[809] Ez azt jelentette, hogy a német militarizmust és revansizmust az amerikai kormány szovjetellenes terveinek szolgálatába kell állítani.

Az amerikai monopoltőkések és kormányuk úgy vélte, hogy az atomfegyver tüntető bemutatása megijeszti és az amerikai imperializmus uralmának elismerésére kényszeríti a világot. Ezért az Egyesült Államok kormánya elhatározta, hogy beveti az atomfegyvert Japán békés lakosai ellen.

Az amerikai elnök megbízásából az Egyesült Államok szakértői és tanácsadói Japán térképén különösen sűrűn lakott városokat kerestek. A választás Hiroshimára és Nagaszakira esett. Az amerikai hadászati bombázó légierő tájékoztató szolgálatának hivatalos jelentése megállapította: „Hiroshimát és Nagaszakit lakosságának sűrűsége és az ország életében való jelentősége miatt választották a bombázás célpontjául."[810]

Truman elnök kérkedve jegyezte be naplójába: „Hozzájárultam a bomba felhasználásához... A többi a történelemre tartozik."[811]

A potsdami értekezlet 1945. július 17-én nyílt meg. Július 17-től 25-ig kilenc ülést tartottak. Ezután félbeszakították az értekezletet az angol parlamenti választások miatt, amelyeken a Munkáspárt győzött. Ezért az angol küldöttség vezetését Attlee miniszterelnök vette át Churchilltől. Ez a személycsere semmit sem változtatott az angol küldöttség politikáján, mint ahogy Anglia egész külpolitikája sem változott. Attlee életrajzában, amelyet egy bizalmasa írt, azt olvashat-

[808] Millis: The Forrestal diaries. New York, Viking Press, 1951.
[809] Du Bois: The devil's chemists. Boston Press 1952. 361. old.
[810] Blackett: Military and Political Consequences of Atomic Energy. London. 1948. 127. old.
[811] Truman: Memoirs. Vol. 1.

juk, hogy „Churchillnek nem volt még egy olyan kedves és hű kollégája, mint Attlee".[812]

Miután Angliában megalakult a labourista kormány, és Attlee mint az angol küldöttség vezetője megérkezett Potsdamba, az értekezlet, július 28-tól augusztus 2-ig még négy ülést tartott.

A potsdami értekezleten heves harc dúlt. A tárgyalások során az angol—amerikai küldöttek megmutatták, hogy nem kívánnak törődni a Szovjetunió és a demokratikus országok jogos érdekeivel.

Ennek következtében az értekezleten sok fontos kérdést nem sikerült megvitatni és megoldani. Az amerikai és angol küldöttek azonban számos más kérdésben hajlandók voltak a Szovjetunióval való közös állásfoglalásra. Arra számítottak ugyanis, hogy majd később, az atomfegyverrel való ijesztgetés révén sikerül sutba dobniuk a potsdami értekezlet határozatait. Ezenkívül az amerikai és angol uralkodó körök továbbra is arra spekuláltak, hogy a Szovjetunió Japán elleni háborúja hosszú ideig eltart, ezért a Szovjetunió elgyengül, s utána könnyűszerrel revideálhatják a korábban hozott határozatokat.

A potsdami értekezlet megalakította a külügyminiszterek tanácsát, és megbízta, hogy készítse elő a legyőzött országokkal kötendő békeszerződések tervezeteit. Elrendelte, hogy az egyes szerződések kérdéseinek tanulmányozásakor a külügyminiszterek tanácsa azoknak a nagyhatalmaknak a képviselőiből álljon, amelyek az illető ellenséges országgal a fegyverszüneti egyezményt kötötték. Ez alól csak egy kivétel volt: az értekezlet úgy döntött, hogy Franciaországot az olasz fegyverletételi feltételeket aláíró országnak tekinti.

A potsdami értekezlet munkájának a középpontjában a német kérdés állt. Az Egyesült Államok küldöttsége Németország feldarabolásának új tervével érkezett az értekezletre. A bankok és a monopóliumok képviselőitől származó terv szerint Bécs székhellyel három német tartományból (Bajorország, Württemberg és Baden), valamint Ausztriából és Ma-

[812] Jenkins Roy: Mr. Attlee. An Interim Biography. London, Heinemann, 1948.

gyarországból délnémet államot kellett volna alakítani. Ezenkívül lett volna még egy északnémet állam, Berlin székhellyel és egy, a Ruhrvidékből és a Saarvidékből álló nyugatnémet állam is. Leahy írja: „Az elnök azon a véleményen volt, hogy a Rajnavidéket, a Ruhr- és Saarvidéket is beleértve, nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni... abból a célból, hogy később külön államként függetlenséggel és szuverenitással ruházzák fel."[813] Az Egyesült Államok kormányának ezekből az újabb javaslataiból még jobban kitűnt az amerikai imperialisták igazi szándéka: a különálló német államok hamarosan teljesen függő viszonyba kerültek volna az Egyesült Államokkal szemben, az új katonai kalandokra törekvő revansista erők melegágyaivá váltak volna. Persze az Egyesült Államok képviselői a Ruhrvidék nemzetközi ellenőrzésén amerikai ellenőrzést értettek.

Németország felosztásának ezt a tervét azonban a Szovjetunió meghiúsította.

A Szovjetunió kezdeményezésére a potsdami értekezlet olyan határozatokat fogadott el, amelyek kimondták, hogy Németország egységét fenn kell tartani, és az országot egységes demokratikus, békeszerető állammá kell fejleszteni. Az értekezlet kinyilatkoztatta a német népnek azt az elidegeníthetetlen jogát, hogy független nemzetként éljen és saját életét demokratikus és békés alapon szervezze újjá.

Potsdamban egyezményt írtak alá arról, hogy az ellenőrzés kezdeti szakaszában milyen politikai és gazdasági elveket alkalmazzanak Németországgal szemben. Ez az egyezmény Németország nácitlanításának, demokratizálásának, demilitarizálásának és ellenőrzésének átfogó programját foglalja magában. Az egyezmény szerint a megszállás célja Németország teljes leszerelése és demilitarizálása, a haditermelésre alkalmas ipar felszámolása, a német népnek arról való meggyőzése, hogy totális katonai vereséget szenvedett, a fasiszta párt és a fasiszta intézmények megsemmisítése, mindenfajta fasiszta és militarista tevékenység vagy propaganda megakadályozása, a német élet demokratikus alapon való

[813] Leahy: I was There. 390. old.

ujjászervezése és annak biztosítása, hogy Németország a jövőben békés politikát folytasson.[814]

Az egyezmény tág lehetőséget biztosított Németország mezőgazdaságának és békeiparának fejlődéséhez. Kimondta a német monopóliumok feloszlatását. Számos intézkedést tartalmazott arra vonatkozóan, hogy Németország megszállási övezetekre történő felosztása ellenére is megmaradjon gazdaságilag egységes államnak.

A potsdami értekezlet úgy határozott, hogy minden háborús bűnöst le kell tartóztatni és bíróság elé kell állítani, továbbá, hogy nemzetközi bíróságot szervez, amely a német háborús főbűnösök felett ítélkezik.

Az értekezlet a német jóvátétel ügyében is rendelkezett. A Szovjetunió jóvátétel fejében a következőket kapta:

1. a szovjet megszállási övezetből leszerelt gyári berendezéseket és szállítmányokat a folyó termelésből;

2. a bulgáriai, finnországi, magyarországi, romániai és kelet-ausztriai német javakat;

3. olyan üzemképes teljes gyári berendezéseket Nyugat-Németországból, melyekre a német békegazdaságnak nem volt szüksége. A termelésből kivont ipari berendezések 15 százalékát élelmiszerért, nyersanyagért, és egyéb anyagokért cserében, 10 százalékát pedig mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül kapta meg a Szovjetunió.[815]

A Szovjetunió beleegyezett abba, hogy a saját jóvátételi részéből kielégíti Lengyelország jóvátételi igényeit.

A potsdami értekezletnek a német kérdésben hozott határozatai súlyos vereséget mértek a reakciós erőkre. A P. M. című New York-i lap 1945. augusztus 5-i száma így írt: „A Németországra vonatkozóan hozott határozatok azoknak az amerikai és angol pénzügyi és ipari köröknek a teljes vereségét jelentik, amelyek a háború előtt vonzódtak a fasizmushoz, a háború után pedig abban reménykednek, hogy feltámadnak az annak idején Hitlert támogató nagy német monopóliumok."

[814] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet. 340—345. old., oroszul.
[815] Ugyanott, 346—347. old.

A potsdami értekezleten ismét heves harc lángolt fel Lengyelország nyugati határainak kérdése körül. A kérdés megoldásában való részvétel céljából lengyel kormányküldöttség érkezett Potsdamba. Bierut és Gomulka elvtárs történelmileg, társadalmilag és gazdaságilag alaposan megindokolta a lengyel népnek a nyugati földekre támasztott jogos igényét. Az értekezleten jelen levő Mikoaljczik ugyancsak elismerte, hogy a lengyel nép számára létfontosságúak a nyugati területek. Ezért átadasuk ellen nem tudott szót emelni. Sőt még akkor is hallgatott, amikor Churchill emlékeztette, hogy „a lengyel emigráns kormánynak sohasem voltak ilyen követelései."[8 16]

A Szovjetunió kiharcolta, hogy a potsdami értekezlet igazságosan oldja meg Lengyelország nyugati határának kérdését. A határt az Odera-Neisse folyók mentén vonták meg. Kelet-Poroszország egy része, a Balti-tenger mentén, Königsberget (ma Kalinyingrád) is beleértve a Szovjetunióhoz került. Kelet-Poroszország fennmaradó részét, továbbá Danzig (Gdansk) volt szabad város területét Lengyelország kapta. Ezzel egy időben a berlini értekezlet olyan határozatot hozott, hogy Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország német lakosságát áttelepítik Németországba.

Ily módon az ősi szláv földeket, amelyeket egykor a németek meghódítottak, visszakapták jogos tulajdonosaik. A Szovjetunió erőfeszítései révén Lengyelország tengeri hatalommá vált, és nyugaton megkapta az őt illető területeket. A Szovjetunió fagymentes kikötőkhöz jutott a Balti-tengeren, és nyugaton fontos előretolt védőállás került birtokába — a kalinyingrádi terület. Kelet-Poroszországnak a Szovjetunióhoz csatolt északi része, a német agresszió előretolt támaszpontjából és a szlávok elleni hódító hadjáratok felvonulási területéből a Szovjetunió nyugati védelmének előretolt állása a béke és a biztonság bástyája lett.

A potsdami értekezlet határozatai azt jelentették, hogy újabb győzelmet arattak a világ, háború utáni berendezésének a Szovjetunió által védelmezett demokratikus elvei. A Szovjetunió nemzetközi kötelezettségeihez híven lelkiismeretesen

[8 16] Izvesztyija, 1947. XI. 25.

és lojálisan végrehajtotta és végrehajtja a potsdami határozatokat.

Egészen más úton indult el az amerikai és az angol kormány politikája. E két kormány csak formailag és képmutatásból fogadta el a potsdami programot. Valójában már kezdetben olyan politikát folytattak, amely homlokegyenest ellenkezett a potsdami értekezlet határozataival.

*

A krími és potsdami értekezlet határozatainak megfelelően 1945. augusztus 16-án szívélyes és őszinte baráti légkörben aláírták az államhatárra vonatkozó szovjet—lengyel szerződést. A szerződés kimondta, hogy a szovjet—lengyel határ a „Curzon vonal" mentén halad, egyes szakaszokon 5—8 km eltéréssel Lengyelország javára. A Szovjetunió ezenkívül hajlandó volt átengedni Lengyelországnak a Krilov városától délre eső területet, maximálisan 30 km-es eltéréssel Lengyelország javára és Belovezsszkaja Puscsa területének egy részét maximálisan 17 km-es eltéréssel Lengyelország javára. A szerződés ezenkívül a volt Kelet-Poroszország területén is rögzítette a szovjet—lengyel határt.

Egyidejűleg a német megszállás okozta károk megtérítésére vonatkozó szovjet—lengyel egyezményt is aláírták. A szovjet kormány Lengyelország javára lemondott a lengyel területen levő német javakról, azokat a nyugati területeket is beleértve, amelyeket Lengyelország Németországtól vett át. Ezenkívül saját jóvátételi részéből is 15 százalékot átengedett Lengyelországnak. A lengyel kormány viszont kötelezte magát, hogy 1946-tól kezdve Németország megszállásának egész időtartama alatt évente különleges, egyezményes áron bizonyos mennyiségű szenet szállít a Szovjetuniónak.

A szovjet—lengyel egyezmények a Szovjetunió és Lengyelország népei közti egyre erősödő barátság újabb ékes bizonyítékai voltak.

Huszadik fejezet

JAPÁN VERESÉGE ÉS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE

1

Az Egyesült Államok és Anglia a csendes-óceáni hadszíntéren már 1943-ban megkezdte a támadó hadműveleteket. E hadműveletek számára kedvező feltételeket teremtettek azok a győzelmek, amelyeket a szovjet hadsereg a fasiszta tömb fő államának, Németországnak erői felett aratott. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya azonban a csendes-óceáni hadszíntéren a hadműveleteket nem Japán főerői ellen folytatta, hanem hadászati szempontból másodrendű irányokban, nevezetesen a háború elején elfoglalt angol és amerikai gyarmatokon levő japán helyőrségek ellen. Ezeknek a hadműveleteknek a célja nemcsak a japán versenytársak elkergetése, hanem a nemzeti felszabadító mozgalom elfojtása is volt. Az angol—amerikai hadvezetést a támadó hadműveletek szervezésével kapcsolatban mindenekelőtt az a törekvés vezérelte, hogy megszilárdítsa az amerikai és angol imperialisták gyarmati uralmát a Csendes-óceán medencéjében. Egy Aldridge nevű amerikai szerző azt írja, hogy „Britannia, Kína (Csang Kajsek Kínája — Szerző.) és az Egyesült Államok gazdasági és politikai uralmuk, illetve birodalmuk integritásának fenntartásáért viselnek hadat".[817]

[817] Fred Aldridge: Gyűlölet Burmában.

Az amerikaiak csendes-óceáni haditerve az volt, hogy a Japán elleni támadás közben elfoglalják és az Egyesült Államok számára megszerzik a legfontosabb hadászati állásokat, s ezzel szilárd támaszpontokat teremtenek maguknak a kelet- és délkelet-ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom elleni harchoz.

E tervnek megfelelően bontakozott ki az amerikai támadás a csendes-óceáni hadszíntéren.

1943 novemberében amerikai csapatok szálltak partra Tarava- és Makin-szigeten (Hilbert-szigetek), hogy utat nyissanak a Csendes-óceán középső része felé. 1944-ben egyes támaszpontokat foglaltak el Mikronéziában (Marshall-, Mariana- és Palao-szigetek). Maguk az amerikaiak is elismerték, hogy Japán nem fejtett ki erős ellenállást. A következő szakaszban az amerikai hadműveletek a Fülöp-szigetekre tevődtek át. Az amerikai parancsnokság első lépése itt az volt, hogy letartóztatta az ellenállási mozgalom vezetőit, noha az általuk szervezett nagyarányú harc súlyos veszteségeket okozott a japán megszállóknak, s elősegítette az amerikai invázió sikerét.

Az amerikai lapok széltében-hosszában tárgyalták, milyen fontos szerepet játszanak a Fülöp-szigetek az amerikai monopóliumok messzemenő terveinek megvalósításában. Lippman így írt: „A Manilából 1500 mérföldes sugárral rajzolt körben fekszik az egész japán iparvidék, egész Korea, ténylegesen az egész tulajdonképpeni Kína, Francia-Indokína, a Nagy-Britanniához tartozó Burma és Malájföld, továbbá Holland-India." Majd utalt arra, milyen szerepe volt annak, hogy az Egyesült Államok a XIX. század végén elfoglalta a Fülöp-szigeteket, és így folytatta: „Ily módon az Egyesült Államok a Fülöp-szigetek birtokba vétele révén behatolt a kelet-ázsiai birodalmak földrajzi központjába, és közlekedési útvonalaik hadászati központjába."[818]

Ezek szerint az Egyesült Államok csendes-óceáni hadászati terve nem tűzte ki közvetlen céljául a japán főerők szétzúzását. Az amerikai hadvezetést sokkal inkább érdekelte az, hogy megszilárdítsa és kiterjessze az amerikai gyarmati ural-

[818] Walter Lippmann: U. S. Foreign Policy: Child of the Republic. 17. old.

mat ebben a térségben, semmint, hogy megrövidítse a háborút.

1944-ben Kínában erősen bonyolódott a helyzet. Ennek oka Csang Kaj-sek népellenes politikája volt, az, hogy a Kuomintang semmibe vette az ország és a nép nemzeti érdekeit. Stilwell tábornok, a Kuomintang amerikai vezérkari főnöke naplójában a következőképpen jellemezte Csang Kaj-sek rendszerét: „A Kuomintang — káosz, korrupció, hanyagság, feketepiac, mérhetetlen adók, szakadék a szó és a tett között."[819] Cang Kaj-sekről azt írta, hogy „makacs, keményfejű, műveletlen, türelmetlen, zsarnok, oktalan, illogikus, alantas és kapzsi".[820] De éppen ezekre a tulajdonságokra volt szükségük az amerikai monopoltőkéseknek, amiről Stilwell egyébként jobbnak látta hallgatni.

A Kuomintang népellenes politikája következtében, amely a legféktelenebb rabláson alapult, 1942—43-ban Kvantungban, Honanban és Csöcsiangban éhínség pusztított. A Koumintang-hatóságok azonban ennek ellenére folytatták a tömeges rekvirálást ezekben a tartományokban is. Az éhhalál küszöbén álló emberek minden tiltakozási kísérletét fegyveres erővel törték le. Az éhségtől elcsigázott embereket tömegesen lőtték agyon, amikor a szomszédos tartományokba próbáltak átmenni. A Koumintang-tisztek meglopták a rosszul táplált. rongyos ruházatú és a kellő egészségügyi ellátást nélkülöző katonákat.

Az amerikai monopoltőkésekkel szoros kapcsolatban álló Csang Kaj-sek a fasiszta hatalmakhoz is vonzódott. Stilwell szerint azt szerette volna, ha „Németország győz, és nincs erős Oroszország Kína határánál".[821] A kuomintangisták jobbnak látták, ha nem harcolnak Japán ellen. Ebben az Egyesült Államok vezetői is bűnösök voltak, mert arra buzdították a csangkajsekistákat. hogy a polgárháború céljára gyűjtsenek erőt és fegyvert. Aldridge amerikai újságíró beismerése szerint a kínai hadászat abban állt, hogy „embertartalékokat és fegyvereket gyűjtögettek abból a célból, hogy azokat a kom-

[819] Joseph Stilwell: The Stilwell Papers. New York, William Sloane Associates. 1948. 191. old.
[820] Ugyanott, 215. old.
[821] Ugyanott, 125. old.

munisták és más ellenzéki csoportok ellen használják fel, miután Amerika megnyerte a csendes-óceáni háborút".[822] Egy másik amerikai szemtanú, Harley Stevenson szerint Csang Kaj-sek úgy vélte, hogy a háború után „igen kedvező feltételek lesznek ahhoz, hogy valóra váltsa leghőbb óhaját, a kommunistákkal való leszámolást".[823]

A japán hadvezetés elhatározta, hogy kihasználja Csang Kaj-sek politikáját, és 1944-ben nagyszabású támadást szervez Kínában. A támadás célja az volt, hogy mély hátországot teremtsen Japán számára, amelynek segítségével még azután is hosszú ideig háborút viselhet, ha a korábban elfoglalt csendes-óceáni szigeteket elvesztette. A japán támadás 1944 nyarán indult meg Honanban és a kanton—hankoui vasútvonal mentén. A japánok elfoglalták egész Honant, és ezzel lényegesen megnövelték a Közép-Kínában megszállásuk alatt álló területet.

A japán csapatok összefüggő arcvonalat alakítottak ki Pekingtől Kujilingen keresztül egészen Kuancsouvanig, aminek következtében a Kínát észak-dél irányban átszelő hadászatilag fontos vasúti fővonal kezükbe került. A legalább 100 millió lakosú tengerparti területeket elvágták Kína mélyebben fekvő részeitől. A Kuomintang-kormány élelmiszer- és nyersanyagforrásainak, valamint feldolgozó iparának jelentékeny részét elvesztette, s mindössze 100 mérföld hosszú vasútvonala maradt. A Kuomintang-csapatok vesztesége halottakban, sebesültekben és foglyokban az egymilliót is meghaladta. A Kuomintang-katonák és tisztek közül sokan szétszaladtak a japán csapatok támadása elől. Ezek egy része az elvágott területekre szorult és demoralizálódott. A Kuomintang-tábornokok ismét egymás után szökdöstek át a japánokhoz.

De bármilyen nagy győzelmeket arattak is a japánok a Kuomintang-Kínában, a szovjet hadsereg európai győzelmei, amelyek a fasiszta tömb teljes szétzúzását ígérték, visszatartották a Kuomintangot attól, hogy letegye a fegyvert a japán militarizmus előtt. Az Egyesült Államok és Anglia kormánya szintén erélyesen ellenezte Csang Kaj-sek fegyverletételét. Az

[822] Fred Aldridge: Gyűlölet Burmában.
[823] Far Eastern Survey, 1946. V. 25.

amerikai imperialisták azonban kihasználták a Kuomintang-kormány nehéz helyzetét. Az amerikai monopóliumok 1944 folyamán különösen élénk tevékenységet fejtettek ki Kínában. Az Egyesült Államok alelnöke, aki 1944 nyarán Kínába utazott, buzgón tanulmányozta a kínai gazdasági életet. Ugyanezt cselekedte a monopóliumok embereiből álló különleges küldöttség is, amely 1944 őszén látogatott el Kínába. Ennek vezetője Nelson, az Egyesült Államok hadiipari igazgatóságának feje volt.

Az Egyesült Államok kormánya tárgyalásokat kezdett a Kuomintang-kormánnyal arról, hogy fontos gazdasági pozíciókat engedjen át az amerikai monopóliumoknak. 1944-ben előkészítették, majd 1945 elején megkötöttek több egyezményt, amelyek az amerikai tőkemágnásoknak széleskörű lehetőségeket biztosítottak Kína gyarmati kizsákmányolására.

A kínai népi felszabadító hadsereg kihasználta a szovjet hadsereg győzelmei eredményeképpen a második világháborúban beállt fordulatot. Míg Csang Kaj-sek csapatai súlyos vereségeket szenvedtek, s egymás után adták fel az ország fontos területeit, addig a népi felszabadító hadsereg sikerrel folytatta támadását, holott a japánok éppen vele szemben összpontosították erejük zömét. A kommunista párt vezette népi felszabadító hadsereg 1944-ben 24 várost és 13 000 más helységet szabadított fel a japán hódítók uralma alól. A felszabadított terület 1944 végéig 859 000 négyzetkilométerre növekedett, s azon 95,5 millió lakos élt.

A Kínai Kommunista Párt megnövekedett tekintélye és a népi felszabadító hadseregnek a japán megszállók elleni háborúban aratott sikerei arra kényszerítették Csang Kaj-seket, hogy változtasson a kommunistákkal szemben folytatott politikáján. Az Egyesült Államok vezető körei is új taktikát ajánlottak neki, amelynek lényege az volt, hogy a Japán elleni háború minden terhét hárítsa a népi felszabadító hadseregre, s ily módon Japán le fogja gyengíteni és ki fogja meríteni a kínai demokratikus erőket.

A Kínai Kommunista Párt felismerte az imperialisták titkos szándékait, s a Csang Kaj-sekkel 1944 májusában Hszianban kezdett tárgyalásokon azt javasolta, hogy a Kuomintang

vessen véget a népi felszabadító hadsereg elleni fegyveres provokációk politikájának, és alakítsanak demokratikus koalíciós kormányt Kína politikai problémáinak igazságos rendezése céljából.

Az egész nép helyeselte a kommunista párt széleskörű vitára bocsátott javaslatait. A Kuomintang azonban kitért e javaslatok érdemi megvitatása elől. Követelte, hogy oszlassák fel a felszabadított területek népi kormányait, és csökkentsék a népi felszabadító hadsereg létszámát. A Kínai Kommunista Párt képviselői elutasították ezeket a követeléseket.

2

A burmai és fülöp-szigeteki hadműveletek nem voltak észrevehető hatással Japán helyzetére. A japán szárazföldi hadsereget igen kismértékben érintették ezek a hadműveletek. Valamivel nagyobb volt a jelentőségük a japán flotta gyengítése szempontjából, ez azonban szintén nem volt döntő befolyással a háború kimenetelére. Az amerikai csapatok fülöp-szigeteki partraszállása idején, 1944 őszén, e szigetvilág vizein zajlottak le a háború legjelentősebb tengeri ütközetei. A japán flotta megtámadta a partraszálló hadműveleteket biztosító amerikai haditengerészeti erőket. Az ütközetben a japán flotta súlyos veszteségeket szenvedett: négy sorhajót, három repülőgépanyahajót, három könnyű repülőgépanyahajót, egy kísérő anyahajót, 14 cirkálót, 32 torpedónaszádot és 11 tengeralattjárót vesztett. Az amerikai flotta vesztesége egy könnyű repülőgépanyahajó, három kísérő anyahajó, hat torpedóromboló, három kísérő torpedónaszád, egy szállító hajó és hét tengeralattjáró volt.[824] De még ezek az ütközetek sem szabták meg az események további alakulását a csendes-óceáni hadszíntéren, bár az Egyesült Államoknak módjában lett volna a fülöp-szigeteki hadműveletek befejezése. Erre csak 1945 áprilisában került sor.

Az angol kormány sietve kihasználta a kedvező alkalmat,

[824] A csendes-óceáni háború hadjáratai. 402—403. old., oroszul.

és az amerikai kormánnyal közösen megkezdte a hadműveleteket Indonézia szigetein. A szövetségesek hadviselésének itt is határozottan gyarmatosító jellege volt.

A csendes-óceáni hadszíntéren az Egyesült Államok utolsó hadművelete az amerikai csapatok okinavai partraszállásával (Riu-Kiu szigetek) 1945. március 25-én kezdődött. A sziget japán helyőrsége 80 000 főből állt. Amerikai részről 451 866 főt számláló expedíciós hadsereg szállt partra a szigeten. A harc 1945. június 21-ig tartott. Okinava elfoglalása után az Egyesült Államok kormánya ténylegesen abbahagyta a Japán elleni hadműveleteket. Az amerikai vezető körök nem tekintették feladatuknak, hogy teljesen szétzúzzák a militarista Japánt, s eltapossák a fasizmus és az agresszió japán tűzfészkét. Az angol vezető körökhöz hasonlóan csak arra törekedtek, hogy félreállítsák Japánt, a veszedelmes versenytársat, és a dél-tengeri országokat, valamint Kínát saját uralmuk alá hajtsák.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei nem szándékoztak gyengíteni Japánt. Sőt — abból kiindulva, hogy a Szovjetunió hadba fog lépni Japán ellen — kímélni akarták erejét. Politikájuk célja az volt, hogy Japán segítségével meggyengítsék a Szovjetuniót, s Japánt szövetségesükké tegyék a Szovjeunióval szemben. Spykman amerikai egyetemi tanár, a monopóliumok akaratát kifejezve a következőket írta: „Japánt katonai hatalomként fenn kell tartani."[825] Sok amerikai szerző beismerte, hogy az Egyesült Államok vezető köreiben meglehetősen el volt terjedve az a furcsa vélemény, hogy az erős Japán fenntartása amerikai érdek.[826]

Ennek ellenére 1944 őszétől kezdve az amerikai légierő rendszeresen bombázta a japán városokat, sőt 1945 tavaszától kezdve a légitámadások egyre nagyobb arányokat öltöttek. 66 japán várost ért légitámadás; ezekre az amerikai repülőgépek összesen 100 000 tonna bombát dobtak le.[827] De ezek a támadások ugyanolyanok voltak, mint a német városok elleni angol—amerikai támadások. A katonai objektumokat kímél-

[825] Spykman: America's Strategy in World Politics. New York, 1942. 469. old.
[826] Abend: Pacific Charter. New York, 1943. 50. old.
[827] Ugyanott. 50. old.

ték, viszont kíméletlenül megsemmisítették a városok szegénynegyedeit. A japán kormány adatai szerint a bombázások következtében megsemmisült 2 200 000 lakóház, a halálos áldozatok száma 260 000, a sebesültek pedig 412 000 volt.[828]

A Szovjetunió hadbalépése előtt az Egyesült Államok és Anglia légiereje egyetlen egy bombát sem dobott le mandzsúriai katonai és ipari objektumokra. Csak miután már nyilvánvalóvá vált a szovjet hadsereg mandzsúriai sikere, azután kezdte meg az amerikai légierő Kína e részének heves bombázását.

Németország veresége és fegyverletétele súlyos csapást mért a japán imperialistákra. A japán vezető körök minden katonai elgondolása arra a feltételezésre épült, hogy Németország győz Európában. A japán és német agresszorok szoros kapcsolatban álltak egymással, elsősorban azért, mert azonosak voltak az antifasisztá koalíció államai ellen irányuló hódító terveik. A japán—német fasiszta tömb fő ereje azonban Németország volt. Németország sikereitől vagy kudarcaitól függtek Japán sikerei és balsikerei is.

A hitleri Németország leverése volt a japán agresszor feletti győzelem fő feltétele.

Németország fegyverletétele kudarcra ítélte a japán imperializmus hódító terveit, a japán kormány azonban mindezek ellenére a háború folytatása mellett döntött.

Ez az elhatározás elsősorban az Egyesült Államok és Anglia tényleges politikájának mérlegelésén alapult. Ez a politika Tokió véleménye szerint nagy lehetőségeket nyújtott a különféle manőverekre és alkukra. A japán kormány úgy számított, hogy huzamos hadviselésre képes, s abban az irányban tapogatózott, hogyan köthetne újabb szovjetellenes egyezségeket tőkés ellenfeleivel. A japán vezető körök számoltak azzal a körülménnyel, hogy országuk hadigazdasági potenciálja 1945 nyarán még meglehetősen nagy volt.

A japán szárazföldi hadsereg a csendes-óceáni szigeteken csak jelentéktelen veszteségeket szenvedett. A Mandzsúriában állomásozó Kvantung-hadsereg, a japán szárazföldi had-

[828] General Arnold's Third Report, 1945. november 12.

sereg legerősebb csoportosítása még érintetlen volt, és teljes harci készenlétben várakozott.

Japán gazdasági életében sem okozott károkat a háború. A japán szigetek hadiipari termelése továbbra is magas színvonalon állt. A mandzsúriai ipar pedig, a japán imperializmus fontos hadigazdasági bázisa, növelte termelését. A szénbányászat 1935-höz viszonyítva 2,5-szeresére, a nyersvastermelés 7-szeresére emelkedett. Mukdenben nagy hadiipari kombinát épült, amely több mint 50 000 munkást foglalkoztatott. Hadiüzemek épültek Antungban, Liaojangban, Fuszingban, és más városokban is. A japán gyárosok 1944—1945 folyamán sok üzemet Mandzsúriába telepítettek át, hogy kíméljék őket a légitámadásoktól. Japán megszervezte a hadiipart Koreában is, ahova szintén több ipari üzemet telepítettek át az anyaországból.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya Japán úgyszólván érintetlen erejét látva, arra számított, hogy a Japán elleni háború még hónapokig, sőt évekig eltart.

Az Egyesült Államok fegyveres erőinek vezérkara hadműveleti tervet dolgozott ki Japán ellen. E terv szerint a legdélibb Japán szigeten, Kiuszun, csak 1945 végén, Tokio és Yokohama körzetében pedig csak 1946-ban került volna sor a partraszállásra. A tervben azonban volt egy olyan megjegyzés is, hogy a határidők esetleg eltolódhatnak. Az amerikai hadügyminisztériumban az a vélemény uralkodott, hogy „Japánt 1947 vagy 1948 előtt nem lehet legyőzni".[829] Az Egyesült Államok katonai tájékoztató irodájának részletes jelentésében a következő beismerést olvashatjuk: „Csak alig-alig tépáztuk meg a japán ellenállás erejét." A jelentés arra is rámutatott, hogy Japán abban az időben 4 milliós hadsereggel rendelkezett, mozgósítható kiképzett tartaléka pedig 2 millió fő volt, nem számítva 1,5 millió fiatal, aki még nem érte el a sorköteles kort.[830]

Az amerikai lapokban még borúlátóbb jóslatok is napvilágot láttak. Például a Life című reakciós folyóirat úgy vélte, hogy mire az Egyesült Államok fegyveres erői a tulaj-

[829] Fred Aldridge: Gyűlölet Burmában.
[830] The New York Times, 1944. IX. 28.

donképpeni Japánra csapást mérnek, annyi év telik el, hogy Japán esetleg „a legerősebb hatalom lesz a világon, és még az Egyesült Államok és Anglia sem tudja legyőzni".[831] Churchill sem bízott Japán legyőzésében. Kijelentette hogy a Japán ellen készülő amerikai és angol hadműveletek „e háborúban példátlan erőfeszítéseket követeltek meg, és senki sem tudta megmondani, hány angol és amerikai katona életébe fognak kerülni, és milyen anyagi eszközöket igényelnek. Még kevésbé lehetett tudni azt, mennyi ideig tart majd az ellenállás letörése azon az óriási területen, amelyet Japán meghódított, s különösképpen magában Japánban."[832]

Az Egyesült Államok vezető körei a Japán elleni háború ürügyén arra készülődtek, hogy fegyveres erőikkel széles arcvonalon behatolnak Kínába, megszállják és gyarmati igába hajtják. A kínai népet ismét a leigázás veszélye fenyegette. Az Egyesült Államok Kínában működő megbízottai — köztük Harley tábornok, az elnök rendkívüli személyes megbízottja, továbbá Wedemeyer tábornok, a Kínában állomásozó amerikai csapatok parancsnoka — az amerikaiak Kínába való behatolását készítették elő.

Az amerikai imperialisták tisztában voltak azzal, hogy a kínai népi felszabadító hadsereg nagy akadályt gördíthet az ország leigázásának útjába. Ezért az amerikai megbízottak Csang Kaj-sektől erélyes fellépést követeltek Kína felszabadult területei ellen. Csang Kaj-sek ennek megfelelően 1945 júniusában nagy erőkkel támadást indított a 8. és 4. népi hadsereg és a partizánok ellen Honan, Hunan, Csöcsiang, Fucsien, Kvantung és más tartományokban. 1945 júliusában az amerikai szállítmányokból újból felszerelt Kuomintang-csapatok nagyerejű támadást intéztek a felszabadult Senhszi—Kanszu—Ninghszia ellen. Ez már Csang Kaj-sek erőpróbája volt az új polgárháborúban. Mao Ce-tung elvtárs hangsúlyozta, hogy a felelősség ezért a hitszegő támadásért az Egyesült Államokat terheli. Kijelentette: „... ha nem változik meg a kínai népellenes erők támogatásának Hurley által képviselt politikája, amely ellenségesen áll szemben egy olyan óriási néppel, mint

831 The Life, 1943. augusztus.
832 Pravda, 1945. VIII. 19.

a kínai nép, ez súlyos terhet fog jelenteni az amerikai kormány és az amerikai nép számára, és megszámlálhatatlanul sok bajt fog zúdítani rájuk. Az amerikai népnek ezt világosan meg kell értenie".[833]

A kínai népi felszabadító hadsereg visszaverte a Kuomintang rohamait. Ez azonban nem térítette észre Csang Kajseket, aki Hurley tanácsára, az Egyesült Államok anyagi támogatásával újabb, még nagyobb szabású támadásra készült Kína felszabadult területei ellen.

Ebben a helyzetben a Szovjetunió Japán elleni küszöbönálló hadbalépése rendkívül nagy jelentőségű nemzetközi politikai eseménnyé vált. Az amerikai és angol kormány, amely japán fegyverekkel akarta legyengíteni a Szovjetuniót, egyre nagyobb aggodalommal várta a hadműveletek kezdetét, és azok alakulását. A szovjet hadsereg Európában aratott ragyogó győzelmei után egyre kétségesebbé vált a Japán elleni hosszú háború tervének realitása. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei annál is inkább el akarták terelni a világ közvéleményének figyelmét a Szovjetunió Japán elleni hadbalépéséről, mert kisebbíteni akarták a szovjet hadsereg hadműveleteinek jelentőségét, hogy ezzel már eleve elbagatellizálják a Szovjetuniónak Japán leverésében játszott szerepét. Finlatter, az Egyesült Államok légügyi minisztere a Saturday Review of Literature című folyóirat 1946. június 5-i számában a következőket írta: az atombombák alkalmazásának célja az volt, hogy „Japánt még Oroszország hadbalépése előtt knockoutoljuk, vagy legalábbis azelőtt, hogy Oroszországnak sikerült volna bebizonyítania a háborúban való részvételét".

Ezért határozott úgy az Egyesült Államok kormánya, hogy az atombombát akkor veti be a japán városok ellen, amikor a Szovjetunió hadba lép a csendes-óceáni hadszíntéren. Az atomfegyvert előállító amerikai intézmények erre határozott utasítást kaptak. „Személyesen tanúsíthatom — írta az atombomba egyik előállítója —, hogy az augusztus 10-éhez közeli dátumot, mint titokzatos legvégső határidőt adták meg, amire nekünk, akik a bombát technikailag előállítottuk, minden-

[833] Mao Ce-tung Válogatott Művei. 4. kötet, Szikra, 1954. 653. old.

áron be kellett fejeznünk a munkát, nem törődve sem a kockázattal, sem a költségekkel, sem a logikával."[834] Valamennyi laboratóriumban és üzemben teljesen kiűrítették a hasadóanyagok tárolóit — a 235-ös uránium izotópot a hiroshimai, a plutóniumot pedig a nagaszaki bombához használták fel.[835]

Az atombomba bevetésére katonai szempontból nem volt szükség. Az amerikai vezető körök azt remélték, hogy atombombák alkalmazása révén valóra válthatják világuralmi terveiket. A régi amerikai „furkósbot" politikát az új történelmi szakaszban az „atomdiplomácia" politikája váltotta fel. Az amerikai imperialisták ennek segítségével szándékoztak rákényszeríteni akaratukat a világra. Az Egyesült Államok vezetői tisztában voltak azzal, hogy a Szovjetunió a béke, a demokrácia és a nemzeti függetlenség támasza, éppen ezért elhatározták, hogy gyengítik befolyását és nemzetközi pozícióit. Ily módon, mint Blackett angol professzor megállapítja, az atombomba-robbanások Japánban „nem a második világháború utolsó katonai aktusai, hanem az Oroszország elleni diplomáciai hidegháború első aktusai voltak".[836]

Az Egyesült Államok kormánya régi taktikájához híven az atombombákat nem katonai objektumok, hanem a japán városok békés lakossága ellen vetette be. Hiroshimára az atombombát augusztuos 6-án dobták le a Tokióból kitelepített gyermekek közös szállására. A pilóta pontosan célzott; a bombát az említett épület közelében levő nagy betonhídra dobta. Az Egyesült Államok megmutatták, hogy semmibe veszik a nemzetközi jog és a háborús szokások legelemibb és általánosan elismert szabályait, a humanitás elveit.

A világszerte kirobbant felháborodás az amerikai imperializmus nagy erkölcsi és politikai vereségét jelentette. Hanson Baldwin, a New York Times katonai szemleírója e tényt konstatálva ezt írta: „Sokba került nekünk az atombomba alkalmazása: vadállatként bélyegeznek meg bennünket."[837] Nem csoda, hogy sokan azok közül, akik amellett kardoskodtak,

[834] A béke hívei. 1950. 13. sz. 32. old., oroszul.
[835] Lapp: Új erő. 69. old., oroszul.
[836] Blackett: Military and Political Consequences of Atomic Energy. 127. old.
[837] Hanson Baldwin: Great Mistakes of the War. 107. old.

hogy a japán városok ellen vessék be az atombombát, igyekeznek elhárítani magukról a felelősséget, és elítélik azt a bűncselekményt, amelynek részesei voltak. Például Leahy tengernagy a következőképpen ír: „Azzal, hogy elsőnek alkalmaztuk az atombombát, a középkori barbárok erkölcsi színvonalára süllyedtünk le... A civilizálatlan hadviselésnek ez az új, és szörnyű fegyvere a kereszténységhez méltatlan barbárság modern típusa."[838]

Japán szerzők adatai szerint Hiroshimában legalább 247 000 ember pusztult el, Nagaszakiban pedig 200 000 volt a halottak és sebesültek száma.[839]

Az Egyesült Államok kormánya azzal, hogy az atombombát akkor alkalmazta, amikor a szovjet hadsereg megindította a támadást Japán ellen, a győzelmet ennek az új fegyvernek a javára próbálta írni, holott az atombomba alkalmazásának gyakorlatilag semmi katonai jelentősége sem volt.

Churchill így ír: „Helytelen volna feltételezni, hogy Japán sorsát az atombomba döntötte el."[840] Leahy kijelenti: „Véleményem szerint ennek a barbár fegyvernek Hiroshimában és Nagaszakiban történt alkalmazása semmi lényeges segítséget sem nyújtott a Japán ellen viselt háborúnkhoz."[841] Végül Hanson Baldwin szerint „az atombomba sem a japán népre, sem vezetőire nem volt akkora hatással, mint az Egyesült Államokra".[842]

Az amerikai sajtó, rádió és a politikusok nyomban az atombombák ledobása után hihetetlen lármát csaptak, meg akarták ijeszteni a világot az atomfegyverrel. A legreakciósabb körök követelték, hogy a földkerekség minden országa és népe hódoljon be az amerikaiaknak. Azzal a gondolattal álltak elő, hogy „világkormányt" kell létesíteni, amelynek segítségével megvalósíthatják az amerikai világuralmat.

838 Leahy: I was There. 441—442. old.
839 Inoue Kieszi, Okonogi Szindzaburo, Szudzuki Szeszi: A mai Japán története. 259. old. oroszul.
840 Churchill: The Second World War. III. kötet, 646. old.
841 Leahy: I was There. 441. old.
842 Baldwin: Great Mistakes of the War. 99. old.

Bár Németország kapitulált és emiatt Japán nemzetközi helyzete erősen rosszabbodott, a japán kormány továbbra is folytatta szovjetellenes, agresszív politikáját.

Japán Németországnak a Szovjetunió elleni egész háborúja alatt erejéhez mérten támogatta német szövetségesét. E támogatás elsősorban abban nyilvánult meg, hogy a szovjet—mandzsúriai határon történő csapatösszevonásokkal lekötötte a szovjet hadsereg egy részét. Ribbentropp megköszönte Tokiónak ezt a segítséget, és megállapította, hogy „Oroszország mindenesetre kénytelen csapatokat tartani Kelet-Szibériában, hogy elejét vegye egy japán—orosz konfliktusnak".[843]

Japán számottevő segítséget nyújtott Németországnak azzal is, hogy akadályozta a szovjet tengerhajózást. 1941—1944 között a japán fegyveres erők — több esetben fegyver alkalmazásával — 178 szovjet kereskedelmi hajtó tartóztattak fel.[844] Japán hadászati fontosságú nyersanyagokkal (nyersgumival, ónnal, wolframmal és chininnel) látta el Németországot.[845] Ezeket az anyagokat a japánok tengeralattjárókon szállították Németországba.

A japán kormány 1941—1945 között a Szovjetunióban tartózkodó diplomatáit arra használta fel, hogy kémadatokat gyűjtsön mind a saját, mind Németország részére. A japán felderítő szolgálatot különösen a szovjet fegyveres erők és a szovjet ipar állapotára vonatkozó adatok érdekelték.

Ily módon azokban a nehéz időkben, amikor a szovjet hadsereg egymaga harcolt a fasiszta Németország ellen, az imperialista Japán durván megszegte az 1941. április 13-án aláírt szovjet—japán semlegességi szerződés feltételeit. Ennek alapján a szovjet kormány 1945. április 5-én értesítette a japán kormányt, hogy felmondja a szerződést.

A japán kormány időnyerés céljából bonyolult diplomáciai játékba kezdett. 1945 július közepén kéréssel fordult a Szovjetunióhoz, hogy vállalja a közvetítést az Egyesült Államok

[843] Pravda, 1948. II. 20.
[844] A Távol-Kelet a nemzetközi politikában. 1840—1949. 621. old., oroszul.
[845] Moticura Haszimoto: Elsüllyesztettek. 70—75. old., oroszul.

és Anglia felé. A szovjet kormány nem fogadta el a japán javaslatot, és arról értesítette az amerikai és az angol kormányt.

Potsdamban az Egyesült Államok és Anglia küldöttsége megtárgyalta a Japán elleni háború kérdését. Addigra lényegesen megnövekedett a Szovjetunió tekintélye, és széles körben kibontakozott az európai, valamint az ázsiai népek mozgalma, s ez hatással volt annak a nyilatkozatnak a tartalmára is, amelyet a vita eredményeként Japánra vonatkozóan megfogalmaztak. A potsdami nyilatkozatot 1945. július 26-án hozták nyilvánosságra az Egyesült Államok, Anglia és Kína kormányfőinek aláírásával. A Szovjetunió akkor nem írhatta alá a nyilatkozatot, mert nem volt hadiállapotban Japánnal.

A potsdami nyilatkozat azonnali feltétel nélküli fegyverletételt követelt Japántól. A japán kormány már másnap kijelentette, hogy „Japán figyelmen kívül hagyja ezt a nyilatkozatot, és politikájával összhangban végigharcolja a háborút".[846]

A potsdami nyilatkozat egyben a legyőzött Japánnal szemben alkalmazandó általános politikai elveket is leszögezte. Ezek az elvek a következők voltak:

a) egyszer s mindenkorra meg kell szüntetni azok hatalmát és befolyását, akik Japánt az agresszió és világhódítás útjára vitték;

b) Japánnak teljesítenie kell a kairói nyilatkozat feltételeit, és a japán szuverenitást Honsziu, Hokkaido, Kiusziu és Szikoku szigetekre kell korlátozni;

c) a háborús bűnösöket szigorúan meg kell büntetni;

d) ki kell küszöbölni mindazt, ami a japán nép körében a demokratikus irányzatok újjászületését és megerősödését akadályozza; biztosítani kell a szólás, a vallás és a gondolkodás szabadságát, az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását;

e) Japánt gazdaságilag le kell fegyverezni, csak olyan békeipart kell részére hagyni, amely biztosítja a zavartalan gazdasági életet és a jóvátétel természetbeni fizetését;

[846] Pravda. 1945. VII. 28.

f) a japán fegyveres erőket fel kell oszlatni, személyi állományukat le kell szerelni;

g) Japánban a nép szabad akaratnyilvánítása alapján békeszerető és felelős kormányt kell alakítani; ezután ki kell vonni területéről a szövetséges hatalmak megszálló csapatait.[847]

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya — bár a népek nyomására elfogadta ezt a Szovjetunió által védelmezett és a demokratikus béke elveinek alapjában véve megfelelő programot —, nem szándékozott azt végrehajtani. Stimson, az Egyesült Államok hadügyminisztere például, bizonyos körök törekvéseinek hangot adva, nyilatkozat-tervezetében azt írta, hogy Japánban fenn kell tartani „a mostani uralkodóház alkotmányos monarchiáját".[848] Ebből az időből származik az Egyesült Államok kormányának az az elhatározása is, hogy csak saját fegyveres erőivel szállja meg Japánt.

A Szovjetunió még hadbalépése után sem tudott megegyezni az Egyesült Államok kormányával Japán közös megszállását illetően. Csak abban sikerült megegyezni, hogy a feltétel nélküli fegyverletétel követelményeinek teljesítéséért Korea területén a szovjet és az amerikai csapatok parancsnoksága felelős. A szovjet katonai felelősség ideiglenes övezete a 38. szélességi körtől északra, az amerikai pedig attól délre terült el.

1945. augusztus 8-án a japán kormánynak átnyújtották a szovjet kormány nyilatkozatát. Ez leszögezte, hogy „a hitleri Németország szétzúzása és fegyverletétele után Japán az egyetlen nagyhatalom, amely még kitart a háború folytatása mellett". A szovjet kormány igyekszik „közelebb hozni a békét, megszabadítani a népeket a további áldozatoktól és szenvedésektől, valamint lehetővé tenni a japán népnek, hogy megmeneküljön azoktól a veszélyektől és rombolásoktól, amelyeket Németország élt át, miután elutasította a feltétel nélküli fegyverletételt".[849] A szovjet kormány e célkitűzésektől vezé-

[847] The Times, 1945. VII. 27.

[848] Stimson: The Decision to Use the Atomic Bomb. Harper's Magazine, 1947. február.

[849] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 362—363. old., oroszul.

reltetve, szövetségesi kötelezettségéhez híven kijelentette, hogy a Szovjetunió augusztus 9-étől kezdve hadiállapotban levőnek tekinti magát Japánnal. Ily módon a Szovjetunió pontosan, a kitűzött határidőre teljesítette a krími értekezleten vállalt szövetségesi kötelezettségét.

A Szovjetunió a következő célokkal lépett be a Japán elleni háborúba: a japán hódítók szétzúzása és ezzel a keleti háborús és agressziós tűzfészek felszámolása; az ázsiai népek felszabadítása a japán rabság alól; a Szovjetunió távol-keleti állami érdekeinek biztosítása; a távol-keleti háború elhúzódásának megakadályozása és ezzel az általános béke minél előbbi megteremtése. Ezek a célok megfeleltek a népek létérdekeinek, s mindenütt rokonszenvre és támogatásra találtak.

Ázsiában a népek nemzeti szabadságharcának újabb szakasza kezdődött.

Augusztus 10-én hadat üzent Japánnak a Mongol Népköztársaság is, s annak csapatai a szovjet hadsereggel együtt részt vettek a hadműveletekben. Ugyancsak általános támadást indítottak a japán hódítók ellen a kínai népi felszabadító csapatok és a partizánok. Mao Ce-tung elvtárs a következő kiáltványt intézte a kínai néphez és csapatokhoz: „A Japán elleni háború végső szakaszába lépett, elérkezett a japán területrablók és cinkosaik felett aratott végső győzelem órája. Ilyen körülmények között Kínában a Japán-ellenes harc összes erőinek országos méretű ellentámadásba kell lendülniük, s a Szovjetunióval és a többi szövetséges hatalommal szorosan és eredményesen együttműködve kell harcolniuk."[850]

Az amerikai és angol katonai megfigyelők azon a véleményen voltak, hogy a szovjet hadsereg nem érhet el rövid időn belül jelentős sikereket a Japán elleni háborúban. Hanson Baldwin a New York Timesben azt írta, hogy a szovjet csapatok olyan távolságokkal és nehézségekkel találkoznak, amelyeket lehetetlenség gyorsan leküzdeni.[851] Martin altábornagy, az angol Daily Telegraph katonai szemleírója azt állította, hogy hat hónapon belül nem lehet számítani a szovjet had-

[850] Mao Ce-tung Válogatott Művei. 4. kötet. Szikra, 1954. 663. old.
[851] The New York Times, 1945. VIII. 10.

sereg jelentős sikerére.[852] De egyik számítás sem vált be. A szovjet hadsereg egyetlen hatalmas csapással megsemmisítette a Kvantung-hadsereget, és feltétel nélküli fegyverletételre kényszerítette Japánt.

A távol-keleti támadó hadműveletekben Vasziljevszkijnak, a Szovjetunió marsalljának parancsnoksága alatt a következő erők vettek részt: a Bajkálontúli Front csapatai (a front parancsnoka Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja volt), az 1. Távol-Keleti Front csapatai (a front parancsnoka Mereckov, a Szovjetunió marsallja volt), a 2. Távol-Keleti Front csapatai (a front parancsnoka Purkajev hadseregtábornok volt), valamint a szovjet csendes-óceáni flotta hajói és deszant csapatai. A támadó csapatok közvetlen feladata az volt, hogy szétzúzzák az imperialista Japán fő erejét, a Mandzsúriában és Koreában felvonult Kvantung-hadsereget. A Kvantung-hadsereg 8 szárazföldi és 1 légi hadseregből állt. Ezek három hadseregcsoport kötelékébe tartoztak. A Kvantung-hadsereg szétzúzásában a vezető szerep a Bajkálontúli Frontnak jutott, amely a legrövidebb csangcsun—mukdeni irányban mérte fő csapását. Ebben az irányban egy homoksivatag és a Nagy Hingan hegység állta a szovjet csapatok útját, ezért a japán parancsnokság innen nem várt erős csapást.

Az 1. és 2. Távol-Keleti Front csapatai Girinre és Harbinre mértek csapást, abból a célból, hogy részekre vágják a japán csoportosítást, és a csendes-óceáni flottával közösen elvágják a Kvantung-hadsereg Koreába való visszavonulásának útját.

A japán hadvezetés Németország fegyverletétele után mérlegelte, hogy a Szovjetunió mennyi idő alatt készülhet fel a távol-keleti hadműveletekre. Arra a következtetésre jutott, hogy a szovjet hadsereg 1946 tavasza előtt nem kezdheti meg a támadást. Ezért az 1945 augusztusában megindított szovjet támadó hadművelet váratlanul érte a japán hadvezetést.

A szovjet hadsereg 1945. augusztus 9-én hajnalban az egész arcvonalon megkezdte a harcot. A csendes-óceáni flotta elvágta a Kvantung-hadsereg tengeri közlekedési útvonalait. A

[852] The Daily Telegraph and Morning Post, 1945. VIII. 10.

szovjet haditengerészeti repülőgépek légitámadásokat intéztek a japán flotta észak-koreai bázisai ellen.

Az 1. Távol-Keleti Front csapatai a támadás első hat napja alatt áttörték az ellenség védelmét, és teljesen megsemmisítették a Kvantung-hadsereg Mandzsúria keleti határain működő csoportosítását. A front csapatai augusztus 14-ig 170 km mélyen nyomultak be Mandzsúriába, és a Kvantung-hadsereget elvágták Koreától. Közben a 2. Távol-Keleti Front is áttörte az ellenség jól kiépített védelmi rendszerét, leküzdötte a Kis Hingan hegységet, 120 km-t nyomult előre, és megközelítette Harbint, valamint Cicikárát. A Bajkálontúli Front csapatai a Mongol Népköztársaság hadseregével együttműködve, a főirányban sikeresen átkeltek a Nagy Hingánon, s gyors-csapataik mélyen benyomultak a Kvantung-hadsereg főerőinek hadtápterületére. A támadás hat napja alatt a Bajkálontúli Front csapatai 500 km-t nyomultak előre. Ily módon a Kvantung-hadsereg egymástól elszigetelt részekre bomlott, és a szovjet csapatok minden irányban megtörték ellenállását.

Ahogy a szovjet hadsereg megkezdte a hadműveleteket, a japán vezető körök arról kezdtek tárgyalni, hogy egyezséget kellene kötniük az Egyesült Államokkal és Angliával a Szovjetunió ellen. Augusztus 9-én este futottak be Tokióba az első jelentések a mandzsúriai arcvonalakról. Ezekből kitűnt, hogy a Kvantung-hadsereg minden erőfeszítése ellenére sem tudja feltartóztatni a támadó szovjet csapatokat. A japán kormány augusztus 10-én hajnali három órakor elhatározta, hogy a Szovjetunióhoz, az Egyesült Államokhoz, Angliához és Kínához nyilatkozatot juttat el. Ebben a nyilatkozatban többek között az állt, hogy „a japán kormány kész elfogadni az ez év július 26-i deklaráció feltételeit, mely deklarációhoz a szovjet kormány is csatlakozott. A japán kormány úgy értelmezi, hogy ez a deklaráció nem tartalmaz olyan követeléseket, amelyek csorbítanák a császárnak, mint Japán szuverén uralkodójának uralkodói jogait."[853]

A japán kormány nyilatkozata, amely még aznap megérkezett az említett kormányokhoz, alattomos manőver volt. A

[853] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 376. old., oroszul.

japán kormány azzal az ürüggyel, hogy elfogadja a potsdami nyilatkozat feltételeit, a valóságban a nyilatkozat alapelveit utasította el: a feltétel nélküli fegyverletétel elvét, valamint a reakciós japán militarista rendszer megszüntetésének elvét. A japán kormány arra spekulált, hogy nyilatkozata rokonszenvre talál az Egyesült Államok és Anglia kormánykörein, viszont a Szovjetunió elutasítja; vagyis az antifasiszta koalíció felbomlására számított.

Való igaz, hogy az Egyesült Államok és Anglia kormánya hajlandó lett volna megelégedni a japán kormány nyilatkozatával. A Szovjetunió azonban határozottan állást foglalt amellett, hogy maradéktalanul érvényt kell szerezni a potsdami nyilatkozat elveinek, s ily módon biztosította a koalíció egységének fennmaradását. A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Kína kormánya 1945. augusztus 11-én elküldte Japánnak válaszát, amelyben megállapította, hogy a japán kormány feltételei elfogadhatatlanok. Az említett hatalmak újra követelték a feltétel nélküli fegyverletételt, a potsdami nyilatkozat valamennyi feltételének elfogadását, a hadműveletek megszüntetését és a csapatok fegyverletételét.

A japán kormány augusztus 13-án hajnalban kapta meg a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Kína válaszát, amelyet a minisztertanács egész napon át tárgyalt. A minisztertanács augusztus 14-én folytatta ülését. Addigra már ismeretessé vált a Kvantung-hadsereg katasztrofális helyzete. A japán minisztertanács ülése határozatot hozott, amely szerint a császár rádiónyilatkozatban bejelenti a fegyverletételt. Ugyanakkor azonban a minisztertanács a Kvantung-hadsereg parancsnokságát nemcsak hogy nem utasította a fegyverletételre, hanem ellenkezőleg, az ellenállás fokozására szólította fel.

A japán kormány 1945. augusztus 14-én közölte az Egyesült Államok kormányával, hogy elfogadja a potsdami nyilatkozat feltételeit. A hitleristákhoz hasonlóan békét próbált kötni az Egyesült Államok és Anglia vezető köreivel, hogy ugyanakkor még nagyobb erővel viselhessen hadat a Szovjetunió ellen.

Az Egyesült Államok kormánya megelégedéssel vette tu-

domásul a japán kormánynak azt a közlését, hogy elfogadja a potsdami nyilatkozat feltételeit. Ötven perccel a közlés megérkezése után a Fehér Házba sajtóértekezletet hívtak össze, amelyen Truman elnök kijelentette, hogy meg van elégedve a közléssel, és azt Japán feltétel nélküli fegyverletételének tekinti. Ennek alapján a szövetségesek fegyveres erői parancsot kaptak a harc megszüntetésére. Truman bejelentette, hogy MacArthur tábornokot nevezték ki a szövetséges csapatok főparancsnokává, s ő jogosult Japán fegyverletételének fogadására.[854]

MacArthur másnap felszólította a japán kormányt, hogy létesítsen vele rádióösszeköttetést, s közölte azt a szándékát, hogy parancsot ad a szövetséges erőknek a Japán elleni hadműveletek megszüntetésére. Egyúttal japán katonai küldöttséget hívott meg főhadiszállására, Manilába.

Ezután még aznap utasítást adott, hogy Japán ellen minden támadó hadműveletet meg kell szüntetni. Az amerikai parancsnokság Dean vezérőrnagy, a Moszkvában tartózkodó amerikai katonai küldöttség vezetője révén közölte MacArthur utasítását a szovjet hadvezetéssel, abban a reményben, hogy a szovjet csapatok is abbahagyják a harcot Japán ellen. Ez az ügyetlen diplomáciai fogás azonban nem járt a várt eredménnyel. A szovjet hadsereg a szovjet hadvezetés tervei szerint folytatta a Kvantung-hadsereg megsemmisítésére irányuló hadműveleteit.

Az Egyesült Államok kormánya oly módon akarta rábírni a Szovjetuniót a támadó hadműveletek abbahagyására, hogy a Kvantung-hadsereget megpróbálta kivonni a csapás alól. Az Egyesült Államok kormányának azonban távolabbi céljai is voltak. Nimitz tengernagy, az Egyesült Államok haditengerészeti erőinek parancsnoka augusztus 13-án „Truman elnöktől utasítást kapott, hogy még az oroszok megérkezése előtt foglalja el a Port Arthur volt japán támaszpont közelében levő Dairen kikötőt".[855] Augusztus 16-án Mukdentól északnyugatra amerikai ejtőernyősöket dobtak le. Mindez arra utalt, hogy

[854] The New York Herald Tribune, 1945. VIII. 16.

[855] Sherman: Amerikai repülőgépanyahajók a csendes-óceani háborúban. 295. old., oroszul.

az Egyesült Államok kormánya Mandzsúria elfoglalására készül.

A szovjet kormány 1945. augusztus 16-án felvetette az Egyesült Államok kormányának azt a kérdést, hogy Hokkaido-sziget északi felében a japán fegyveres erők a szovjet csapatoknak adják meg magukat. Az Egyesült Államok kormánya elutasította a Szovjetuniónak ezt a jogos követelését, s ezzel ismét megmutatta, hogy nem kíván törődni a Szovjetunió érdekeivel és törvényes jogaival.

Truman elnök augusztus 16-i sajtóértekezletén kijelentette, hogy Japánt nem osztják fel szövetséges megszállási övezetekre, ahogy ez Németországban történt, hanem az egész országot az amerikaiak fogják ellenőrizni.[856] Az Egyesült Államok egyúttal követelte a Szovjetuniótól, hogy bocsásson rendelkezésére légi támaszpontokat a Kurili-szigeteken. Ezzel kapcsolatban Truman elnök kijelentette, hogy a Kurili-szigeteket nem szovjet, hanem japán területnek tekinti. Ily módon az Egyesült Államok revideálni próbálta a krími értekezlet határozatait, amelyek kimondták, hogy a Kurili-szigeteket vissza kell adni jogos tulajdonosuknak, a Szovjetuniónak.

A szovjet kormány visszautasította az Egyesült Államok alaptalan követeléseit, s kijelentette: a Kurili-szigetek egyikén levő szovjet repülőtéren módjában van megengedni az amerikai kereskedelmi repülőgépek leszállását, ha viszonzásképpen a szovjet kereskedelmi repülőgépek is leszállhatnak az Aleut-szigetek egyik amerikai repülőterén.

Ennek ellenére az Egyesült Államok képviselőháza haditengerészeti bizottságának különleges albizottsága 1945. augusztus 18-án azt indítványozta, hogy az amerikai haditengerészet létesítsen támaszpontokat a Kurili-szigeteken.[857] Végül Csang Kaj-sek augusztus 16-án az Egyesült Államok kezdeményezésére tárgyalásokat kezdett Okamura tábornokkal, a Kínában állomásozó japán csapatok főparancsnokával. A tárgyaláson arról volt szó, hogy a Kínában állomásozó japán csapatok bekapcsolódnak a népi felszabadító hadsereg és a kínai demokratikus erők elleni nagyszabású hadműveletekbe.

[856] The New York Times. 1945. VIII. 17.
[857] The New York Times. 1945. VIII. 19.

Az Egyesült Államok kormányának ezek a cselekedetei szorosan összefüggtek egymással. Azt a célt szolgálták, hogy az amerikai imperializmus elfoglalja a japán militaristák korábbi helyét, megszilárdítsa uralmát a Csendes-óceán medencéjében. Vera Michels Dean, az amerikai külügyi társaság kutató osztályának vezetője a következőképpen határozta meg az Egyesült Államoknak a Csendes-óceán medencéjében játszott szerepét: „Az Egyesült Államok olyan hadászati állásokat szerzett a Távol-Keleten, amelyek felülmúlhatatlan ipari és pénzügyi erőforrásainkkal párosulva az Egyesült Államoknak jóval nagyobb potenciális lehetőségeket adtak az ázsiai kontinens sorsának meghatározására, mint amilyenekkel Japán legnagyobb katonai sikerei pillanatában rendelkezett."[858]

Az amerikai imperializmus sietett rákényszeríteni jármát az európai országokra is, kihasználni a második világháború befejezésekor meglevő nehézségeiket. Az amerikai kormány a háború végét meg sem várva, egyoldalúan, a korábbi egyezmények megszegésével, 1945. augusztus 21-én rendeletet adott ki a lend-lease szállítmányok megszüntetéséről. Ezzel mind a Szovjetunióra, mind Angliára csapást szándékozott mérni. Csupán Csang Kaj-sekkel tett kivételt, mivel ő az Egyesült Államokkal közösen új polgárháborúra készült Kínában.

Mandzsúriában a szovjet csapatok folytatták a harcot a japán hadseregek megsemmisítése végett. Az 1. Távol-Keleti Front csapatai a csendes-óceáni flotta deszant alakulataival együttműködve megkezdték Észak-Korea felszabadítását, hamarosan elfoglalták a japán flotta koreai támaszpontjait, és teljesen elszigetelte Koreától a Kvantung-hadsereg főerőit. Észak-Korea lakossága határtalan örömmel fogadta a bevonuló szovjet csapatokat. A koreai partizánok, akik az ország északi részének hegyeiben és erdőségeiben Kim Ir Szen vezetésével harcoltak, nagy segítséget nyújtottak a támadó szovjet hadseregnek, s derekasan kivették részüket a japán csapatok megsemmisítéséből, és Észak-Korea felszabadításából.

A japán csapatok 1945. augusztus 16-án erős ellenlökéseket hajtottak végre a szovjet csapatok ellen.

[858] America's Future in the Pacific. 232. old.

A Kvantung-hadsereg parancsnoksága időnyerés céljából olyan javaslatot tett a távol-keleti szovjet erők parancsnokságának, hogy kölcsönösen szüntessék meg a harcot. A japán parancsnokság javaslatában azonban egy szó sem esett a fegyverletételről. Vasziljevszkij marsall, a távol-keleti szovjet csapatok főparancsnoka azt válaszolta, hogy a szovjet csapatok megszüntetik a harcot, amint a Kvantung-hadsereg parancsnoksága elrendeli csapatainak az ellenállás megszüntetését és a megadását, és amint a csapatok megkezdik fegyvereik átadását.[859]

A fegyverletételre vonatkozó parancsot azonban nem adták ki. Ezért a szovjet hadsereg folytatta támadását, s 1945. augusztus 18-án a krími egyezmény értelmében megkezdte a partraszállást a Kurili-szigeteken. A szovjet csapatok augusztus 20-án bevonultak Harbinba, Girinbe, Csangcsungba és Mukdenbe, augusztus 23-án pedig Port-Arthurba és Dalnijba (Dairen).

A mandzsúriai japán csapatok augusztus 19-én, látva, hogy helyzetük reménytelen, elkezdték megadni magukat. A Kvantung-hadsereg parancsnoksága most már hajlandó volt a fegyverletételre. A japán csapatok azonban még ezután is ellenálltak. Mandzsúria, Észak-Korea, Dél-Szahalin és a Kurili-szigetek teljes felszabadításához mintegy két hétre volt még szükség.

A Kvantung-hadsereg, valamint más japán csapatok és magasabbegységek szétverése során a szovjet hadsereg alakulatai mintegy 600 000 katonát és tisztet ejtettek foglyul.

A Kvantung-hadsereg megsemmisítése, továbbá Mandzsúria és Korea elvesztése miatt értelmetlenné vált a japánok további ellenállása. A szovjet fegyveres erők egy hónap alatt szétzúzták a Kvantung-hadsereget, a japán fegyveres erők alapját.

A Szovjetunió Fegyveres Erői teljesítették internacionalista kötelességüket, és vérükkel pecsételték meg a szovjet és a kínai nép megbonthatatlan testvéri szövetségét.

A szovjet fegyveres erők hadműveleteinek döntő jelentő-

[859] A Szovjetunió külpolitikája a honvédő háború alatt. III. kötet, 394. old., oroszul.

ségét az Egyesült Államok és Anglia legmagasabb katonai vezetői is elismerték. Chennolt amerikai tábornok a New York Times tudósítójának adott nyilatkozatában kijelentette: „Oroszország Japán elleni hadbalépése volt az a döntő tényező, amely a hadműveletek megszünését eredményezte. Akkor is ez lett volna az eredmény, ha nem dobják le az atombombát... A szovjet csapatok gyors előnyomulása folytán Japán végérvényesen összeomlott, és kivívtuk a győzelmet."[860]

Augusztus 19-én megérkezett MacArthur főhadiszállására Kavabe Torasziro altábornagy, a japán vezérkari főnök helyettese. MacArthur törzsének egyik ezredese fogadta, akitől utasításokat kapott Japán amerikai megszállására vonatkozólag, továbbá arra, hogy fenn kell tartani a japán fegyveres erők kereteit, s fel kell használni a japán csapatokat a nemzeti felszabadító mozgalmak, különösen pedig a kínai nép elleni harcra. Kavabe Manilából való visszaérkezése után küldetésének eredményeiről jelentést tett a császárnak. A japán kormány azonnal megkezdte a kapott utasítások végrehajtását, amelyek teljesen megfeleltek saját kívánságainak.

Az amerikai csapatok augusztus 28-án megkezdték a partraszállást Japánban. MacArthur haditörvényszék elé állíttatta és kivégeztette Homma, Szadzima és Szaito japán tábornokokat, akik a Fülöp-szigeteken 1942-ben megverték az amerikai hadsereget. Ugyanakkor különös oltalmába vette az „orosz vonal" összes japán szakértőit.

1945. szeptember 2-án tokiói idő szerint 10 óra 30 perckor a tokiói ölbölben horgonyzó Missouri amerikai sorhajó fedélzetén aláírták a Japán fegyverletételéről szóló okmányt.[861]

A második világháború véget ért. A szabadságszerető népek, élükön a Szovjetunióval, világtörténelmi jelentőségű győzelmet arattak az agresszió és a fasizmus erői fölött.

A japán agresszorok elleni háború vége felé különösen megmutatkozott a Szovjetunió és az Egyesült Államok politikája közti szöges ellentét.

A Japánnal szemben követett amerikai politika az Egyesült Államok vezető köreinek abból a törekvéséből indult ki,

[860] The New York Times, 1945. VIII. 15.
[861] Toshikazu Kase: Journey to the „Missouri". London, 1950.

hogy Japánt felhasználják a Szovjetunió elleni háború céljára.

A legagresszívabb amerikai körök úgy vélték, hogy a konzervatív Japán az Egyesült Államok legjobb szövetségese lesz az Oroszország elleni jövő háborúban.[862] MacArthur éppen ezt a politikát képviselte; az volt a célja, hogy „Japánt az Egyesült Államok agressziójának támaszpontjává változtassa a Szovjetunió és az ázsiai országok ellen".[863] Ezért az Egyesült Államok megszálló hatóságainak politikája Japánban arra irányult, hogy megakadályozza a mélyreható demokratikus átalakulásokat, amelyek Japánt békés és független demokratikus állammá változtathatták volna. Truman különleges utasításában az állt, hogy „fel kell használni Japán jelenlegi államformáját", s nem kell megváltoztatni azt.[864]

1945. szeptember 8-án Dél-Koreában amerikai csapatok szálltak partra. Ez a partraszállás kizárólag gyarmatosító szándékkal történt, mivel a dél-koreai japán csapatok már régen letették a fegyvert, és megadták magukat.

A Mandzsúriában támadó szovjet hadsereg hadászatilag szorosan együttműködött a kínai népi felszabadító hadsereggel.

A kínai hadsereg 1945. augusztus 11-én általános támadást indított az észak-kínai japán csapatok ellen. A 8. népi felszabadító hadsereg e támadás során csaknem egész Észak-Kínát felszabadította. A pekingi, tiencsini és cingtaoi japán helyőrséget körülzárták a népi erők. A 4. népi felszabadító hadsereg felszabadította Közép-Kína területének jelentékeny részét, és Sanghajig, valamint Nankingig tört előre. A támadás eredményeképpen Észak- és Közép-Kínában több mint 100 nagy város szabadult fel.

A Szovjetunió állandó rokonszenvvel viseltetett a kínai nép hősi harca iránt, és tőle telhetően támogatta. 1945. augusztus 14-én aláírták a 30 évre szóló szovjet—kínai barátsági és szövetségi szerződést. A szerződés arra kötelezte a feleket, hogy háború esetén katonailag és más módon is segítsék és

[862] Marks Hain: Japán napló. 79. old., oroszul.
[863] Inoue Kieszi. Okonogi Szindzaburo. Szudzuki Szeszi: A mai Japán története. 278. old., oroszul.
[864] The New York Times, 1945. IX. 23.

támogassák egymást, ne kezdjenek külön tárgyalásokat Japánnal, a háború befejezése után közösen tegyék meg a megfelelő intézkedéseket egy újabb japán agresszió megelőzése érdekében, ha pedig a felek valamelyike háborúba sodródik a támadó Japánnal, a másik fél megadja neki a szükséges segítséget.

Csang Kaj-sek kormánya azonban nem szándékozott becsületesen teljesíteni a szerződés feltételeit. A Szovjetunió háta mögött tárgyalást kezdett a Kínában levő japán erők parancsnokságával, s egyezményt kötött vele, amely szerint a japán csapatok a Kuomintang-csapatok megérkezéséig aktívan ellenállnak a kínai népi felszabadító hadseregnek, és hadműveleteket indítanak a népi felszabadító hadsereg által az utolsó hetekben felszabadított helységek visszahódítása céljából.[865] Ez az egyezmény a Csang Kaj-sek klikk nemzetárulásának égbekiáltó példája volt. Csang Kaj-sek megegyezett a japán megszállókkal a kínai nép bőrére. Wedemeyer tábornok, a Kínában tartózkodó amerikai erők főparancsnoka támogatta ezt az alkut: utasította a japán csapatokat, hogy az amerikai és a Kuomintang-csapatok megérkezéséig ne tegyék le a fegyvert. Az amerikai kormány intézkedésére az amerikai légierő és haditengerészeti egységek a háború végét meg sem várva, átcsoportosították a Kuomintang-hadseregeket, látszólag a japán hadsereg lefegyverzésére, a valóságban azonban olyan helyekre szállították őket, ahonnan támadást intézhettek a kommunisták ellen.[866]

Az Egyesült Államok vezető körei azon voltak, hogy mielőbb kirobbantsák az új polgárháborút Kínában. De keservesen elszámították magukat. Szelet vetettek, és vihart arattak, amely kisöpörte őket Kínából.

A Szovjetuniónak az imperialista Japán ellen viselt felszabadító háborúja elősegítette a nemzeti szabadságmozgalom fejlődését egész Délkelet-Ázsiában és a csendes-óceáni szigeteken. 1945. augusztus 17-én a nép akaratából kikiáltották az Indonéz Köztársaságot, 1945. szeptember 2-án pedig megalakult a Vietnami Demokratikus Köztársaság. A gyarmati el-

[865] Csen Po-ta: Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 184. old., oroszul.
[866] Fred Aldridge: Gyűlölet Burmában.

nyomás alatt élő népek százmilliói keltek harcra a imperializmus ellen.

A második világháború befejező szakaszában — 1944—1945-ben — a hős szovjet nép az antifasiszta koalíció sok országának népeivel vállvetve szétzúzta a fasiszta agresszorokat, és kivívta a győzelmet. A Szovjetunió vezette szabadságszerető erőknek a fasizmus fölött aratott teljes győzelmére a hitleri Németország és az imperialista Japán feltétel nélküli fegyverletétele tette fel a koronát. A népek és kormányok antifasiszta koalíciójának e nagy győzelmével, a Szovjetunió ragyogó győzelmével fejeződött be a második világháború.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ EREDMÉNYEI

1

Az imperializmus egy emberöltő alatt két világháborút robbantott ki: az 1914—1918-as és az 1939—1945-ös világháborút. E háborúk kimenetele és következményei nagy hatással voltak a népek sorsára, az egész világtörténelemre. Éppen ezért nagyon fontos, hogy azokat a történelmi törvényszerűségeket feltárjuk, amelyek a két világháborúban megnyilvánultak.

Ha az első világháborút a másodikkal összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy a második világháború méretei jóval nagyobbak voltak, ez a háború sokkal nagyobb pusztulást okozott, és lényegesen több nép és ország vett részt benne, mint az elsőben. A második viágháború példátlan arányú fegyveres harccá fejlődött, és három világrészre terjedt ki: Európára, Ázsiára és Afrikára.

A háború vége felé úgyszólván alig akadt semleges ország. A világ országai közül formailag csupán Spanyolország, Portugália, Svédország, Írország, Svájc és Afganisztán őrizte meg semlegességét. Közülük egyesek, mint például Spanyolország és Portugália, az egész háború alatt olyan segítségben részesítette a fasiszta Németországot, hogy teljes joggal a hitlerista tömb oldalán hadat viselő országoknak lehetett tekinteni őket.

Az első és második világháború méreteire jellemző, hiva-

talos forrasok alapjan osszeallitott adatokat az itt kovetkezo tablazat tartalmazza A haboruban reszt vevo orszagok kozott csak azok szerepelnek, amelyek hadat uzentek, a hadseregek letszama csak a regularis alakulatok osszletszamat foglalja magaban A partizanok a letszamokban nem szerepelnek

Az elso es masodik vilaghaboru meretei[867]

Jellemzo adatok	Elso vilaghaboru	Masodik vilaghaboru
Hadiallapotban levo allamok	33	72
A hadseregben behivottak szama (millio fo)	74	110
A halottak szama (millio fo)	10	34
A hadirokkantak szama (millio fo)	20	28
Kozvetlen katonai kiadasok (milliard dollar)	208	935

Nem tekintheto veletlennek, hogy a masodik vilaghaboru meretei ennyire felulmultak az elso vilaghaboru mereteit Ennek elsosorban az az oka, hogy a masodik vilaghaboruban meg jobban megnyilvanult az imperializmus vilaguralmi torekvese, mint az elsoben, s mivel ez a torekves a foldkerekseg valamennyi orszagat es nepet veszelyeztette, ezek szuksegszeruen szembeszalltak vele Nagy jelentosege volt tovabba a nemzetkozi gazdasagi es politikai kapcsolatok es viszonyok, tovabba az oket athato ellentetek fejlodesenek, aminek kovetkezteben mindenfajta katonai konfliktus olyan tendenciat rejt magaban hogy kiterjedjen, s vilagmeretu konfliktussa alakuljon at amelybe a vilagnak ugyszolvan minden orszaga belesodrodik A masodik vilaghaboru nagy mereteinek a ha-

[867] Az elso vilaghaborura vonatkozo adatokat lasd a Nagy Szovjet Enciklopedia 32 kotetenek 348 oldalan A masodik vilaghaborura vonatkozo adatokat lasd a Krasznaja Zvezda 1949 XII 20 i szamaban es a The World Almanach (New York 1947) 573 oldalan Ez utobbi forrasban a halottakra es a sebesultekre vonatkozoan mas adatok szerepelnek

ditechnika es a hirkozlo eszkozok fejlodese is oka volt Nincs ugyanis a vilagnak olyan zuga, amely ne lenne elerheto a korszeru harceszkozok szamara Ugyanakkor a pusztito eszkozok tokeletesedese kovetkezteben novekszik az aldozatok szama, atfogo, totalis jelleguve valik a haboru Vegul a korszeru haditechnikai eszkozok hasonlithatatlanul tobbe kerulnek az allamnak mint a regiek Azt sem szabad elfelejtenunk hogy az aldozatok szamat es a pusztitast lenyegesen novelte a fasiszta Nemetorszag politikaja, a nemet fasisztak bunos hadviselesi modszerei

Az elso es a masodik vilaghaboru sok tekintetben hasonlo korulmenyek kozott tort ki Mindketto az imperializmusra jellemzo gazdasagi talajon keletkezett annak kovetkezmenye volt, hogy tovabb fejlodtek es kielezodtek az imperialista ellentetek, elmergesedett az imperialista hatalmak kozti harc a vilaguralomert, az ertekesitesi es nyersanyag piacokert, a tokebefektetesi ovezetekert Az imperializmus korszakaban a kapitalizmus egyenlotlen fejlodese azt eredmenyezte hogy az imperialista hatalmak eroviszonyai ugrasszeruen megvaltoztak, s ez rendkivul heves konfliktusokat idezett elo koztuk

Az elso vilaghaboru a kapitalizmus altalanos valsaganak megnyilvanulasa volt Kielezte a kapitalizmus minden ellentmondasat, es peldatlan modon fellenditette az imperialistaellenes, forradalmi mozgalmat A Nagy Oktoberi Szocialista Forradalom gyozelme uj korszakot nyitott az emberiseg torténeteben Ket rendszerre, kapitalista es szocialista rendszerre szakitotta szet a vilagot A szocializmus olyan erokent jelentkezett a vilag kuzdoterén, amely most mar nemcsak eszmei és politikai, hanem állami ero is volt

A masodik vilaghaboru olyan korulmenyek kozott robbant ki, amikor a kapitalizmus altalanos valsaga meg jobban kielezodott, amikor a Szovjetunio nepei a kommunista part vezetesevel felepitettek a vilag elso szocialista allamat A kapitalizmus es a szocializmus koztt ellentetek hatassal voltak az események alakulására, a burzsoá kormányoknak, kulonosen az amerikai, az angol es a francia kormanynak a hitleri Nemetorszaggal es Japannal szemben kovetett politikajara

1939 szeptemberében két imperialista koalíció ütközött össze egymással. E koalíciók mindegyik államának vezető körei a maguk hódító céljait tartották szem előtt a háborúban. Mindkét koalíció vezető körei azonban arra törekedtek, hogy ne csak imperialista versenytársaikat és ellenfeleiket, hanem a Szovjetuniót is leverjék. Ezért volt a két tőkés koalíció közti háború kezdetben „különös háború".

A két világháború közti különbségek rendkívül nagyok és jelentősek. Az első világháború alatt még egyetlen szocialista állam sem volt a világon. Az első világháború valamennyi részvevője (Szerbia kivételével) hódító, erőszakos, igazságtalan háborút viselt, és a néptömegek minden államban ellenségei voltak az imperialista háborúnak, mert felismerték, hogy a dolgozók ellen irányul. A katonaruhába bujtatott munkások és parasztok semmiféle hajlandóságot sem mutattak arra, hogy meghaljanak a földesurak és a tőkések érdekeiért. Igaz, a burzsoá kormányoknak eleinte sikerült megméregezniük a dolgozók tudatát a sovinizmussal. Ez a mámor azonban nem sokáig tartott. A néptömegek megértették és magukévá tették a nagy Lenin, a bolsevik párt felhívását, hogy az imperialista háborút változtassák át polgárháborúvá. A népek fegyvereiket több hadviselő országban osztályellenségeik ellen fordították, Oroszországban győzött az októberi forradalom, alapjaiban rendült meg az egész tőkésrendszer, gyökeres fordulat következett be az emberiség történetében.

A második világháború olyan körülmények között tört ki, amikor a világ küzdőterén már jelen volt a világ első szocialista állama, a Szovjetunió. Ezért az imperialista reakció igyekezett politikája élét a szocializmus, a demokrácia ellen, a népek nemzeti szabadságmozgalma ellen fordítani. A világreakció eszközei a fasiszta államok voltak, amelyekben a monopoltőke leplezetlen terrorista diktatúrája uralkodott. „Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialistái arra számítottak, hogy német versenytársaik legyengülnek az irtóháborúban, a Szovietunió pedig megsemmisül vagy elvérzik, s így a győztesnek és a legyőzöttnek egyaránt ők diktálják a békefeltételeket. A valóságban azonban másként történt."[868]

[868] A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára.

A szovjet nép a kommunista párt felhívását követve, Nagy Honvédő Háborúra kelt, és hősi harcával felborította a hitlerista hódítóknak és felbújtóiknak minden tervét és számítását. A háború hatalmas csatává változott, amelyet a népek vívtak az imperialista világreakció főerői ellen. Ilyen nagyszabású felszabadító háborúra még nem volt példa a világtörténelemben.

Ily módon a második világháborúban új erővel nyilvánultak meg azok az óriási változások, amelyek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a szocializmus szovjetunióbeli felépítése eredményeképpen történtek a világon.

A szovjet társadalmi és államrendszerből törvényszerűen következett a Nagy Honvédő Háború igazságos, felszabadító jellege. A háborús években a szovjet társadalmi és államrendszer hatalmas erkölcsi erőt és erkölcsi-politikai tartalékot biztosított a Szovjetunió számára belföldön és külföldön egyaránt. Éppen ezért erkölcsileg és politikailag nem a Szovjetunió szigetelődött el, ahogy arra nyílt és titkos ellenségei számítottak, hanem a fasiszta államok, amelyek az egész haladó és szabadságszerető emberiséget kihívták maguk ellen.

A fasiszta államok elleni háború igazságos jellege a világpolitikában roppant fontos erő volt, amely nagy hatást gyakorolt Angliára és az Egyesült Államokra. Ezeknek az országoknak a népét lelkesítették a háború felszabadító céljai, amelyeket a Szovjetunió oly erélyesen és következetesen védelmezett. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei — bármennyire nem tetszett is nekik — kénytelenek voltak számolni a kialakult helyzettel; veszélyes és ésszerűtlen volt számukra, hogy nyíltan szembeszálljanak a népek akaratával, annál is inkább, mert saját maguknak is érdekük volt a fasiszta Németország és a militarista Japán legyőzése.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei azonban egyúttal osztályuralmuk megtartására és megszilárdítására is fel akarták használni a második világháborút. Ezért hitegették a dolgozókat, hogy hívei a háború nagy felszabadító céljainak, jóllehet igazi szándékaiknak semmi közük sem volt a világháború valóban népi jellegéhez.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek a más-

dik világháború felszabadító jellegével kapcsolatos politikai spekulációiban a kapitalizmus általános válsága nyilvánult meg. Ennek a kivénhedt társadalmi rendszernek a politikusai napjainkban nem hangoztathatják nyíltan igazi törekvéseiket. Kénytelenek álcázni széndékaik való lényegét, és idegen lobogó alatt hajókázni. Ez a tőkésrendszer teljes csődjének tanújele, annak bizonysága, hogy a történelem pusztulásra kárhoztatta a kapitalizmust.

A második világháborút tehát minden más előző háborúnál inkább jellemezte a nagy tömegek részvétele, amelyek korántsem voltak kormányuk akaratának passzív végrehajtói. A népek hatalmas aktivitása a második világháború roppant fontos sajátossága. A tőkésállamok vezetői kénytelenek voltak számolni ezzel az aktivitással. Éppen a népek hatalmas akarata volt az, amely meghiúsította az amerikai és az angol kormánynak azt a szándékát, hogy újabb egyezségeket kössön a fasiszta agresszorokkal, arra kényszerítette ezeket a kormányokat, hogy hadat viseljenek Németország és Japán ellen, s ily módon felborította szovjetellenes és népellenes terveiket. Az amerikai és angol monopoltőkések a versenytársaik elleni harcban kénytelenek voltak jóval messzebb menni, mint szerették volna.

Az események törvényszerűsége erősebbnek bizonyult az imperialista főkolomposok akaratánál.

A világreakció főerői ellen az arcvonalon és a hátországban egyaránt az emberek milliói álltak csatasorba a szocializmus és a demokrácia oldalán. A Szovjetunió szövetségese volt az Egyesült Államok, Anglia és Kína népe, a fasiszta hódítók által megszállt országok népei, valamint Németország, Olaszország és Japán igazi hazafiai, akik illegális harcot indítottak a fasiszta rendszer ellen.

Ahhoz, hogy helyesen értelmezhessük a második világháború sajátosságait, menetét és eredményeit, a néptömegeknek a háborúban játszott szerepéből kell kiindulnunk. A második világháború története nem pusztán a hadműveletek története, amint a burzsoá történészek vélik. Ezek közül egyesek, akik objektív színben kívánnak feltűnni, igyekeznek a második világháború történetét a felek katonai tevékenysé-

gére korlátozni. Abban az időben, amikor csak kis zsoldos hadseregek viseltek háborút, a hadtörténet kifejtésének ez a módszere — bizonyos fenntartásokkal — még megengedhető volt. A mi korunkban azonban már tudományos szempontból tarthatatlan.

A második világháború története mindenekelőtt azoknak a népeknek a története, amelyek a nagy szovjet néppel élükön harcra keltek a fasizmus ellen, és kivívták a győzelmet. Azoknak a népeknek a története, amelyek a világuralomra törő imperialisták elleni harcban a legnagyobb elszántságot, lelkierőt, bátorságot és hősiességet tanúsították.

A népek antifasiszta harcának szervezői és vezetői a kommunista pártok voltak.

„A Nagy Honvédő Háború győzelmes kimenetele azt jelentette, hogy teljesen összeomlott az imperialisták hazánk elleni második katonai támadása; ez nagy befolyással volt a történelmi fejlődés további menetére; következményeit illetően ennek a győzelemnek nincs párja a múlt felszabadító háborúi között."[869]

És itt ismét felvetődik a kérdés: vajon a második világháborúnak ezek a sajátosságai valamiféle történelmi véletlennek foghatók-e fel? Erre azt kell válaszolnunk, hogy itt szó sincs semmiféle véletlenről, a háborúban a történelmi fejlődés kérlelhetetlen törvényei érvényesültek. E törvények hatása erősebb az imperialista vezetők akaratánál és kívánságánál, azokénál, akik szeretnék megállítani a világtörténelem fejlődését.

A néptömegeknek a történelmi haladásban játszott egyre nagyobb szerepe, politikai aktivitásuk és öntudatuk növekedése korunk megmásíthatatlan törvénye. Az imperialisták konokul nem akarják tudomásul venni ezt a tényt, arra számítanak, hogy a haditechnika további fejlődése révén az embereket gépekkel helyettesíthetik, és ily módon feleslegessé tehetik a történelmi haladásban döntő szerepet játszó néptömegeket. Ezért reménykednek a mai agresszorok az atom- és a hidrogénbombában, amelyet a demokrácia elleni harcra szándé-

[869] A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára.

koznak felhasználni. Ezért lelkesednek az agresszív imperialista erők a „gombnyomásos" háborúért.

Bradley azt írja, hogy Churchill a maga titkos álmait fejezte ki ezekkel a szavakkal: „Lehet, hogy egyszer eljön az a nap, amikor majd úgy lehet háborút kezdeni, hogy az ember bemegy a dolgozószobájába, betöri a kapcsoló üvegfedelét, a skálamutatót arra az államra állítja, amelyet tönkre akar bombázni, aztán megnyomja a gombot."[870] De ez a nap nem jön el. Semmiféle korszerű fegyver sem képes harcolni emberek nélkül. A népek, amelyek nélkül nem lehetséges semmiféle hadművelet, újabb háború esetén még jobban megmutatják akaratukat és erejüket, mint a második világháború éveiben. Két világháború tapasztalatai figyelmeztetnek erre. A háborús bűnösök és gyújtogatók a tömegek olyan ellenállásába fognak ütközni, amelyet nem tudnak leküzdeni.

Az első és a második világháború történetében bizonyos objektív történelmi törvényszerűség nyilvánult meg. Ez a törvényszerűség abban áll, hogy az imperializmus háborús kalandjai korunkban visszaütnek a kezdeményezőre. Mind az első, mind a második világháború meggyorsította a forradalom kirobbanását. A második világháború következményei szerfölött siralmasak voltak a világimperializmusra — 750 millió ember lépett a szocialista fejlődés útjára.

Ha az imperializmus kirobbantja a harmadik világháborút, a már két világháborúban megnyilvánult objektív történelmi törvényszerűség újult erővel fog érvényesülni. A népek harcra kelnek az imperialista rendszer ellen, amely roppant nyomorúságot és szenvedést hozott az emberiségre, s közös erővel egyszer s mindenkorra végeznek vele. Egy újabb világháborúban az imperializmus elkerülhetetlenül elpusztul.

A második világháború jellemző vonásai az antifasiszta koalíció sajátosságaiban is megmutatkoztak. Ez a koalíció mindenekelőtt a nemzeti függetlenségért, a szabadságért és a demokráciáért, az imperialista reakció erői ellen harcoló hős szovjet nép körül tömörült népek nagy koalíciója volt. De egyszersmind különböző társadalmi és gazdasági rendszerű álla-

[870] Bradley: Egy katona feljegyzései. 547. old.

mok, kormányok koalíciója is volt. Az objektív törvényszerűségek hatása itt is erősebbnek bizonyult a tőkés államférfiak akaratánál. Az imperialista ellentéteknek és a tömegek aktivitásának hatására az Egyesült Államok és Anglia tőkéskormánya kénytelen volt koalícióra lépni a Szovjetunióval. Ez szemléltetően megmutatta, hogy lehetséges és szükséges a nemzetközi együttműködés a két ellentétes társadalmi rendszer államai között.

A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogyha ugyanazon tőkésrendszerhez tartozó államok koalícióra lépnek egymással, ez még nem szünteti meg a köztük levő ellentéteket: ezek az ellentétek új formákat öltenek. Még kevésbé szünhetett meg a kapitalizmus és a szocializmus harca az antifasiszta koalíció megalakulásával; ez a harc a szövetségesek közti viszony jellemző vonásává változott, befolyásolta a koalíció tagjainak hadászati elgondolásait. A Szovjetunió a koalíció többi tagjához való viszonyában a háború ama céljai mellett tört lándzsát, amelyek legjobban megfeleltek a második világháború felszabadító jellegének. E célok nemzeti és nemzetközi jellegűek voltak. A Szovjetunió arra törekedett, hogy lényegesen megrövidítse a háborút, felszabadítsa saját területét és a megszállt országokat a hódítók uralma alól, teljesen szétzúzza a fasizmust, és megteremtse a demokratikus fejlődés feltételeit, segítséget nyújtson a népek nemzeti és társadalmi felszabadulásához.

Ezzel szemben az Egyesült Államok és Anglia vezető körei arra törekedtek, hogy megtörjék imperialista vetélytársaik erejét, de fenntartsák a fasiszta rendszert Németországban, Olaszországban és Japánban, erősítsék és kiterjesszék a népek imperialista elnyomásának rendszerét, gyengítsék a Szovjetuniót. A monopoltőkéseknek ezek a céljai homlokegyenest ellenkeztek a második világháború jellegével, ami erősen gátolta megvalósulásukat, annál is inkább, mert az Egyesült Államok és Anglia kormánya nem hirdethette nyíltan ezeket a célokat. Igazi szándékaikat leplezve, a háborús szükségletekre hivatkoztak. Ezzel azonban senkit sem tudtak meggyőzni.

Az Egyesült Államok és Anglia kormánya az állítólagos háborús szükséggel igyekezett magyarázni az európai, az afri-

kai és a csendes-óceáni hadszíntéren követett stratégiáját. De vajon a háborús szükség indokolta-e az európai második front megnyitásának szándékos halogatását? A háborús szükség azt diktálta, hogy minél előbb nyissák meg a második frontot.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányát nem a háborús szükség, hanem saját önző politikai céljai vezérelték. Az a tény, hogy makacsul halogatták a második front megnyitását, elárulta, hogy a Szovjetunió totális legyengítésére törekedtek.

A második front problémája igen súlyos politikai problémává dagadt. Az idő múlásával a második front megnyitásának halogatása az imperializmus ellen fordult. Ez arra kényszerítette az amerikai és az angol kormányt, hogy 1944-ben, amikor a hadászati helyzet miatt már nem volt olyan sürgető a második front megnyitása, mint korábban, megkezdje az európai inváziót.

Ily módon a második világháború története bővelkedik az embermilliók hősiességében, bátorságában és önfeláldozásában, polgári és katonai kötelességük mély átérzésében, nemzeti és nemzetközi kötelezettségeik becsületes és lelkiismeretes teljesítésében. De jócskán akad benne aljasság, becstelenség, árulás és szándékos megtévesztés is.

Nem csoda, hogy azok, akik a becstelenségben és a megtévesztésben részesek, nem keveset fáradoztak a nyomok eltüntetése érdekében. A háború után sok tőkésországban nagyszámú terjedelmes „visszaemlékezés", történelmi „tanulmány" és egyéb mű jelent meg, amelyeknek célja nem az igazság felfedése, hanem ellenkezőleg, annak eltitkolása.

Az ilyesféle hamisítás nem véletlen. Abból a mély ellentmondásból fakad, amely a háború alatt egyrészt az Egyesült Államok és Anglia politikája, másrészt a népeknek a második világháborúban követett céljai és a háború objektív jellege között fennállt.

Ez a mély és kiküszöbölhetetlen ellentmondás aláásta az említett két kormány tekintélyét és nemzetközi pozícióit. Ezért nem lehetett az Egyesült Államok és Anglia az antifasiszta koalíció vezetője. E koalíciót teljes joggal a Szovjetunió vezette, mivel politikájának és katonai stratégiájának céljai

és feladatai teljes összhangban voltak a második világháború felszabadító jellegével.

A Szovjetunió a népek és a kormányok antifasiszta koalíciójának vezető és irányító erejévé vált. A Szovjetunió mint az antifasiszta koalíció vezetője kiterjesztette külpolitikai kapcsolatait, mérhetetlenül megnövelte tekintélyét és nemzetközi befolyását. Ez másként nem is lehetett, mert a népek látták, hogy a háború terhének oroszlánrésze a Szovjetunióra nehezedik, és ezt a tényt kellőképpen méltányolták.

Az a tény, hogy a Szovjetunió hadászati céljai és külpolitikai feladatai teljes összhangban voltak a második világháború jellegével, azt eredményezte, hogy a Szovjetunió helyzete a szövetségen belül rendkívüli módon megszilárdult, s döntő tényező volt abban a sikeres harcban, amelyet a háborús években a szovjet delegátusok a nemzetközi értekezleteken és tanácskozásokon folytattak.

Sok neves amerikai és angol államférfi megállapítja, milyen példátlanul becsületes volt a Szovjetunió szövetségeseivel szemben, továbbá, hogy milyen lelkiismeretesen teljesítette kötelezettségeit. Stimson, aki a háború éveiben az Egyesült Államok hadügyminisztere volt, a következőket írja: „Az oroszok nagyszerű szövetségesek voltak. Úgy harcoltak, ahogy kötelezettségeik előírták."[871] Leahy tengernagy, aki a háború alatt az amerikai elnök személyi tanácsadója és személyi törzsének főnöke volt, megállapítja: „Oroszország valamennyi korábbi megállapodását teljesítette."[872]

A Szovjetunió révén a népek és kormányok antifasiszta koalíciója a világuralomra törő német fasiszták és japán imperialisták ellen hadra kelt embermilliók harci szövetségévé változott. Ebben a szövetségben egyesültek a Szovjetunió, Kína, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia és más országok népei, amelyek óriási erőfeszítéseket tettek a győzelem kivívása érdekében.

A győzelem kivívásában a Szovjetunióé volt a főszerep. A szovjet nép és dicső fegyveres erői viselték a második világháború terhének zömét. Nemcsak hazájuk szabadságát és

[871] Stimson—Bundy: On Active Service in Peace and War. 527. old.
[872] Leahy: I Was There. 317. old.

függetlenségét védték meg, hanem abban is döntő részük volt, hogy az emberiség megmenekült a fasiszta rabság veszélyétől. Nemcsak a kortársak, hanem a jövő nemzedékei is megőrzik azoknak a hős harcosoknak az emlékét, akik véres csatákban szétzúzták a fasiszta martalóchadat, akik megmentették az emberiség ragyogó jövőjét.

„A szovjet néppel és dicső fegyveres erőivel vállvetve vívták bátor harcukat a német fasizmus ellen Lengyelország, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Albánia és később Románia, Bulgária és más európai országok fegyveres erői. A japán imperializmus szétzúzásához óriási mértékben hozzájárult a hős kínai nép és dicső népi felszabadító hadserege. A békeszerető népeknek a hitleri Németország és a japán militarizmus elleni közös harcában nagy szerepet játszottak az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és a Hitler-ellenes koalícióhoz tartozó más országok népei."[873]

A szovjet nép azzal, hogy megvédelmezte szocialista hazáját. s világtörténelmi jelentőségű győzelmet aratott a fasizmus erői felett, becsülettel teljesítette nemzetközi kötelességét.

2

A második világháború a világuralomra törekvő imperialisták, Németország, Olaszország és Japán ellen harcoló népek igazságos és felszabadító háborúja volt. A német fasiszta koalíció részéről azonban igazságtalan, imperialista hódító háború volt. A fasiszta államok nyíltan világuralomra és a világ népeinek gyarmati leigázására törekedtek.

A fasizmusnak mint a monopoltőke terrorista diktatúrájának természetéből következett a Szovjetunió iránti gyűlölet, a szocializmus országának megsemmisítésére irányuló törekvés. Ennek megfelelően a fasiszta államok főcsapásukat a Szovjetunióra, az egész haladó emberiség támaszára mérték.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei egy koalícióban voltak a Szovjetunióval, de rokonszenveztek a fasiszta

[873] N. Sz. Hruscsov: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója.

agresszorok szovjetellenes és népellenes céljaival. Ezért titkos tárgyalásokon az egész háború alatt szüntelenül abba az irányba tapogatóztak, hogyan lehetne újabb szovjetellenes egyezségeket kötni velük. Ezek a kísérletek a háború befejező szakaszában még gyakoriabbakká és veszélyesebbé váltak. A világ imperialistái arról álmodoztak, hogy világszerte helyreállítják a kapitalizmus uralmát, s megsemmisítik a Szovjetuniót.

Éppen azért hárult a Szovjetunióra a háború terhének oroszlánrésze, mert a fasiszta államok szovjetellenes célokat követtek, az amerikai és angol vezető körök pedig rokonszenveztek e célokkal. Az imperialisták meg voltak győződve arról, hogy a Szovjetunió megsemmisül a váratlanul rá mért iszonyatos csapástól, s vele együtt megsemmisül a szocializmus, és megszilárdul a tőke hatalma.

A szovjet nép súlyos napokat élt azokban az időkben, amikor a szovjet hadsereg visszavonulni kényszerült, amikor az ellenség elfoglalta Kijevet, ostromzár alá vette Leningrádot, és Moszkváig nyomult előre. A fasiszta hódítókkal vívott csatákban, a megszállás alatt és a németországi munkatáborokban 7 millió szovjet ember pusztult el. „A hitleri Németország hitszegő támadása a Szovjetunió népgazdaságának akkora kárt okozott, amely a katonai kiadásokkal és a megszállás alá került területek iparából és mezőgazdaságából származó jövedelmek ideiglenes elvesztésével együtt 2 trillió 569 milliárd rubelt tett ki. Ha ezt a kolosszális összeget békés építésre — gyárak és üzemek, vasutak, erőművek, lakóházak építésére, a közfogyasztási cikkek termelésének növelésére használták volna fel — már régen az anyagi javak bősége lenne nálunk."[874]

Ilyen óriási veszteség következtében még a legnagyobb tőkésállam is elvesztette volna önállóságát, a leigázás sorsára jutott volna — ha nem tőkés ellenségei, akkor tőkés „szövetségesei" részéről. Bárhogy igyekezett is az imperialista reakció visszavetni szocialista államunkat a gazdasági fejlődésben, a Szovjetunió dolgozói megszilárdították az új társadalmi

[874] N. Sz. Hruscsov: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója.

rendszer győzelmét, biztosították további fejlődését, és megteremtették annak feltételeit, hogy sikeresen haladjon a kommunizmus felé.

A háború az ország és a nép életerejének legszigorúbb próbatétele, az állam intézményeinek és rendjének, politikai és gazdasági berendezésének vizsgája. Marx azt írta, hogy „a háború próbára teszi a nemzetet. Mint ahogy a mumiák egy pillanat alatt szétesnek a légkör hatására, ugyanúgy a háború is halálos ítéletet azokra a társadalmi intézményekre, amelyeknek többé nincs életerejük".[875] Ha minden háború megpróbáltatás, akkor különösen nagy megpróbáltatás volt a Szovjetunió számára a Nagy Honvédő Háború a maga hallatlan nehézségeivel. Az imperialisták arra spekuláltak, hogyha a Szovjetuniót nem is verik le a háborúban, a nagy anyagi és emberveszteségek annyira meggyengítik, hogy a világimperializmus könnyű zsákmánya lesz.

Ezeknek a spekulációknak és reményeknek azonban nem volt alapjuk. A második világháború lenyűgöző erővel mutatta meg a szovjet intézmények és rend, az egész szovjet államberendezés fölényét. A Szovjetunió becsülettel kiállta a háború minden megpróbáltatását, ugyanakkor, amikor a kapitalizmus Európa és Ázsia számos országában összeomlott. A történelem szigorú ítéletet mondott a különböző társadalmi rendszerű államok szilárdságának és jövőjének kérdésében. Ily módon nemcsak Németország és Japán, hanem Anglia és az Egyesült Államok szovjetellenes tervei is dugába dőltek.

A Szovjetuniónak a második világháborúban aratott győzelme a szocializmus győzelme, a szovjet szocialista társadalmi és államrendszer győzelme volt. Csakis ilyen rendszer állhatta ki a háború megpróbáltatásait és hiúsíthatta meg az imperialista reakciónak a Szovjetunió összeomlására, illetve meggyengülésére alapozott terveit.

A háború megmutatta, milyen erős és szilárd a Szovjetunió munkásosztályának és parasztságának szövetsége. E szövetség kiállta a háború minden megpróbáltatását. A munkásosztály, a parasztság és az értelmiség semmiféle nehézségtől

[875] Marx és Engels Művei X. kötet. 535. old., oroszul.

és áldozattól sem riadt vissza, kitartóan elviselte a háború minden terhét és nélkülözését, hősiesen harcolt és dolgozott a szocialista haza védelme érdekében. A történelemben nincs példa még egy ilyen önfeláldozó honvédő harcra.

A háború megmutatta, hogy a Szovjetunió olyan homogén, szilárd és egységes ország, hogy azt bármely burzsoá állam megirigyelheti. A szovjet államrendszer a háború megpróbáltatásai ellenére még jobban megerősödött, szemléltetően bebizonyította fölényét a burzsoá rendszerrel szemben.

A szovjet társadalom hajtóerői — az erkölcsi-politikai egység, a Szovjetunió népeinek barátsága, az éltető szovjet hazafiság — nemcsak hogy nem gyengültek a háború alatt, hanem ellenkezőleg, még hatalmasabbakká váltak. A nép határtalan hazaszeretete és a fasiszta hódítók iránti izzó gyűlölete olyan hatalmas erőt szült, hogy róla, mint valami gránitszikláról visszaverődtek a német fasizmus és az imperialista Japán hódító hullámai. A szovjet nép az egész Nagy Honvédő Háború alatt példátlan kitartást és szilárdságot tanúsított.

A szovjet társadalom hajtóerőinek, a Szovjetunió állami és társadalmi rendjének köszönhető, hogy a háború idején az arcvonal és a hátország megbonthatatlan egységben volt. A korszerű háborúban különösen nagy a hátország jelentősége. Abban, hogy háborús időkben hogyan dolgozik a hátország, megmutatkozik, miként vélekednek a néptömegek az államról, az állam politikájáról, magáról a háborúról. A szovjet hátország a háborúban jóval szilárdabb volt az imperialista államok hátországánál.

A szovjet hadiipar háborús termelése mind Németország, mind az Egyesült Államok haditermelését felülmúlta.

A szovjet nép joggal lehet büszke arra, hogy a hitleri Németországot hazai fegyverekkel, hazai haditechnikával zúzta szét. A Nagy Honvédő Háború kézzelfoghatóan bebizonyította, mennyire helyes volt a párt általános irányvonala, amely a nehéziparnak, a szocializmus és a Szovjetunió védelmi képessége gazdasági alapjának fejlesztését tűzte ki célul.

A kolhozparasztság az egész háború alatt ellátta az arc-

vonalat és a hátországot élelmiszerrel, az ipart pedig nyersanyaggal, jóllehet a Szovjetunió egy időre elvesztette Ukrajna, a Donvidék és Kubány fontos mezőgazdasági területeit.

Az angol, amerikai és kanadai szállítmányok sokat segíthettek volna a szovjet népen az ellenség feletti gazdasági győzelem kivívásában. Az Egyesült Államok, Anglia és Kanada dolgozó tömegei jól tudták ezt. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei azonban a dolgozók internacionalista törekvéseit és hazafiságát arra használták ki, hogy kibővítsék a termelést, növeljék tőkéjüket és profitjukat. A második világháború jellege és a kapitalista kormányok imperialista céljai közti mély ellentmondás az Egyesült Államok és Anglia egész belső életét áthatotta.

Az Egyesült Államok és Anglia szerfölött jelentéktelen gazdasági segítséget nyújtott a Szovjetuniónak: 1941 végéig a Szovjetuniónak mindössze 545 000, más országoknak viszont 741 millió dollár értékű árut szállított.[876] Spektor amerikai történész elismeri, hogy a szovjet hadsereg legalább „1943 késő tavaszáig kénytelen volt kizárólag saját erőforrásaira támaszkodni".[877] Az amerikai szállítmányok az egész háború alatt mindössze körülbelül négy százalékát tették ki annak, amit a szovjet nép a háború alatt termelt.[878] Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei a fontos tudományos és műszaki adatokat titokban tartották a Szovjetunió előtt, ugyanakkor közölték ezeket azokkal a társaságokkal, amelyek szoros kartell-kapcsolatban álltak a német trösztökkel.[879]

Ezért a Szovjetunió kénytelen volt párviadalt vívni a hitleri Németország és az általa megszállt országok gazdaságával. Ebben a küzdelemben a Szovjetunió szocialista gazdasága győzött. Ez ismét impozáns erővel bizonyította be a szocialista gazdasági rendszer fölényét a kapitalista rendszerrel szemben.

[876] Foreign Commerce and Navigation of the United States for the Calendar Year 1941. Washington, 1942. 36. old.

[877] Spektor: An Introduciton to Russia History and Culture. New York, 1950. 350. old.

[878] Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága a honvédő háború idején. 74. old., oroszul.

[879] James Allen: A nemzetközi monopóliumok és a béke. 113. old., oroszul.

A Nagy Honvédő Háború igazolta a párt előrelátását. A párt helyesen járt el akkor, amikor meggyorsította országunkban a szocializmus építésének ütemét. A Szovjetunió csak azért tudta visszaverni a fasiszta Németországnak és szövetségeseinek csapásait, mert a párt vezetésével hallatlanul rövid idő alatt megvalósult az ország iparosítása, a mezőgazdaság kollektivizálása és a kulturális forradalom.

A második világháború a szovjet fegyveres erők győzelmével fejeződött be. E világtörténelmi jelentőségű győzelem kivívásával fegyveres erőink megmutatták, hogy feladatuk magaslatán állnak, s méltóak a Szovjetunió népeinek szeretetére és bizalmára. A háború alatt teljes nagyságukban megmutatkoztak a szovjet hadseregnek, az új típusú hadseregnek, a szocialista állam más népek tiszteletben tartása szellemében nevelt hadseregének sajátosságai.

A szovjet fegyveres erők vezetője, nevelője és győzelmeinek szervezője a kommunista párt, a szovjet társadalom irányító ereje. A szovjet hadsereg és flotta harcosai, parancsnokai és politikai munkásai, akiket a kommunista párt a kommunizmus magasztos eszméi és a szovjet haza iránti határtalan szeretet és odaadás szellemében nevelt, a kemény háborús megpróbáltatások éveiben véghez vitt ragyogó hőstetteikkel, bátorságukkal és állhatatosságukkal bámulatba ejtették a világot.

1946. június 1-ig több mint 7 millió katonát, tengerészt, tisztest, tiszthelyettest, tisztet, tábornokot és tengernagyot tüntettek ki a Szovjetunió rendjelelvel és érdemérmeivel, 10 942 harcos kapta meg a Szovjetunió Hőse kitüntetést. A szovjet harcosok méltók voltak népük és más népek bizalmára, maradéktalanul végrehajtották történelmi felszabadító küldetésüket.

A szabadságát és függetlenségét védelmező szovjet nép volt az a döntő erő, amely megsemmisítette az ellenséget. Ismét beigazolódtak a nagy Lenin szavai: „Sohasem fogják legyőzni azt a népet, amelynek munkásai és parasztjai nagy többségükben felismerték, megérezték és tisztába jöttek vele, hogy saját hatalmukat, a szovjethatalmat — a dolgozók hatalmát védelmezik, hogy azt az ügyet védelmezik, amelynek

győzelme nekik és gyermekeiknek biztosítja a kultúra minden áldását. mindannak élvezetét, amit az emberi munka létrehozott."[880]

A szovjet emberek törhetetlen erkölcsi szelleme és energiája, az arcvonalon és a hátországban tanúsított tömeges hősiességük a kommunista párt fáradhatatlan tevékenységének az eredménye volt. A kommunista párt bölcs vezetése volt a szovjet nép és fegyveres erői győzelmének fő feltétele.

A párt a háború alatt több mint 1,5 millió kommunistát küldött a hadsereg és a flotta soraiba. A hadsereg vezető beosztásaiba a legállhatatosabb és legképzettebb pártmunkásokat állította, akiknek óriási szerepük volt a személyi állomány összekovácsolásában és politikai nevelésében. A kommunisták cementként tartották össze a hadsereget és a flottát, fokozták erejét, megszilárdították a csapatok harci szellemét.

A párt, a szovjet nép irányító és vezető ereje a háború alatt megoldotta az ország előtt álló legfontosabb feladatokat. A nehézségek önfeláldozó leküzdésére mozgósította a munkásosztályt, a parasztságot és az értelmiséget, az arcvonal szolgálatába állította a népgazdaságot, egyetlen katonai táborrá változtatta az országot.

A katonai és a gazdasági feladatok megoldása mellett a párt a tömegek között is nagyszabású politikai munkát végzett.

A párt a háború alatt még jobban összeforrt a néppel. Minél súlyosabbak voltak a háborús megpróbáltatások, annál többen léptek be a pártba — a harcosok az arcvonalon, a dolgozók a hátországban. A nehéz 1942. évben 1 340 000 ember adott be tagfelvételi kérelmet. A párttagok száma a háború alatt nemcsak hogy nem csökkent, hanem több mint 1 600 000 fővel gyarapodott.

A párt a legnagyobb háborús megpróbáltatások idején. amikor egymásután leküzdötte a győzelem útjában álló óriási nehézségeket, ismét megmutatta, hogy egységes harci szervezet, amely nem ismer ingadozást és nézeteltéréseket soraiban, szorosan tömörül a Központi Bizottság köré. A Központi

[880] Lenin Művei 29. kötet, Szikra, 1953. 322. old.

Bizottságnak a néptömegek alkotó kezdeményezésére támaszkodó kollektív tapasztalata és bölcsessége biztosította az ország helyes vezetését a háborús időkben. A szovjet nép azért került ki győztesen a háborúból, mert a kommunista párt, annak Központi Bizottsága vezette.

A kommunista párt vezette szovjet nép erkölcsi-politikai győzelmet is aratott az ellenség felett. A Nagy Honvédő Háborúban két ideológia ütközött meg egymással: a vad nacionalizmus és a megátalkodott fajgyűlölet imperialista ideológiája csapott össze a népek barátságának, mindenfajta kizsákmányolás és elnyomás megszüntetésének szocialista ideológiájával, a proletár internacionalizmus ideológiájával.

A hitleristák a fasiszta ideológia eszméitől indíttatva fosztották ki a megszállt országokat és területeket, és semmisítették meg az emberek millióit. Csupán a fasiszta haláltáborokban 12 millió ember pusztult el. A hitleristák faji gyűlölete és gaztettei belsőleg meggyengítették és külpolitikailag elszigetelték a fasiszta Németországot. Ma még a legmegrögzöttebb hitleristák is elimerik ezt a tényt. „A faji jelszavak felhasználása — írja Rudolf Sultzmann — a német propaganda egyik legnagyobb baklövése volt, amely nagy kárt okozott Németországnak mind a győzelem napjaiban, mind a vereség idején."[881]

A fasizmus ideológiájának szétzúzása egyúttal az egész reakciós imperialista ideológiára is megsemmisítő csapást mért.

A szovjet szocialista ideológia példátlan lelki állhatatosságra ösztönözte a szovjet embereket, növelte a Szovjetunió erkölcsi-politikai tartalékait, mind a hátországban, mind külföldön. A szocialista ideológia állandóan hőstettekre lelkesítette a népet, arra ösztönözte a szabadság és a demokrácia minden hívét, hogy még derekasabban kivegye részét a fasizmus elleni felszabadító harcból.

A Nagy Honvédő Háború a szovjet szocialista ideológia teljes győzelmével, a marxizmus—leninizmus eszméinek nagy diadalával fejeződött be. Nőtt a Szovjetunió nemzetközi tekin-

[881] A második világháború eredményei. 535. old., oroszul.

télye, fokozódott befolyása az embermilliók érzés- és gondolatvilágára. A néptömegek tudatában a világ valamennyi országában példátlanul nagymértékben behatoltak a marxizmus—leninizmus eszméi. Korunk a világtörténelem alakulására egyre nagyobb befolyást gyakorló marxizmus—leninizmus diadalmenetének kora.

3

Az imperialista körök a második világháborút a kapitalizmus helyzetének megszilárdítására és a szocializmus megsemmisítésére akarták kihasználni. Úgy vélték, hogy a háború a nemzetközi erőviszonyokat lényegesen megváltoztatja a kapitalizmus javára, megszilárdítja a munkások kizsákmányolásának rendszerét, az anyaországokban, valamint a gyarmati rablás rendszerét a függő országokban. A rabszolgatartók azért indítottak háborút, hogy megszilárdítsák és kiterjesszék a bérrabszolgaságot és a gyarmati rabságot. De nem számoltak a történelem tanulságaival, amikor erre az útra léptek. Az imperializmusnak egy hasonló terve már az első világháborúban meghiúsult, jóllehet akkoriban a kapitalizmus általános helyzete kedvezőbb volt, mint a második világháború alatt.

Az első világháború erősen megrendítette a kapitalizmus pozícióit. Oroszországban győzött a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Az imperializmus világlánca elszakadt, és a földkerekség egyhatodán létrejött a proletárdiktatúra. Megkezdődött a kapitalizmus gyarmati rendszerének válsága — számos gyarmati ország, a szovjet nép sikeres harcára támaszkodva, kivívta nemzeti függetlenségét.

A második világháború következtében a kapitalizmus még jelentékenyebb veszteségeket szenvedett. Több európai és ázsiai országban győzött a szocialista forradalom. A második világháború eredményeképpen újabb 12 ország, 730 millió ember vált ki a kapitalista rendszerből. A szocialista országok területe ma a szárazföld 26 százaléka, lakosságuk száma 950 millió. Felbomlóban van a kapitalizmus gyarmati rendszere.

A következő táblázat szemléltetően mutatja, hogy a két

világháború következtében hogyan szűkült a gyarmati kizsákmányolás köre.

A szárazföld területének megoszlása (millió km²)

Terület	1914	1938	1957
Független országok	44,5	66,8	91,0
Gyarmatok és félgyarmatok	89,4	67,1	42,9
Összterület	133,9	133,9	133,9

A két világháború eredményei azt mutatják, hogy az imperializmus katonai kalandjai nem erősítik, hanem ellenkezőleg aláássák saját pozícióikat. A világháborúkat szülő mai kapitalizmus egyre-másra szenvedi a súlyos erkölcsi-politikai vereségeket, szüntelenül csökken a kapitalista rendszer tekintélye. A népek meggyűlölik az imperializmust, mert létét joggal tekintik az emberiség legnagyobb veszedelmének. Minden újabb háborúval még több nép áll a szocializmus zászlaja alá, a gyarmati népek pedig egyre határozottabban szakítanak az imperialista függőséggel. A második világháború eredményeképpen a szocializmus világrendszerré vált, s az erőviszonyok a világ küzdőterén gyökeresen megváltoztak a szocializmus javára. A kapitalizmus általános válsága elmélyült, és második szakaszába lépett.

Itt tehát határozott történelmi törvényszerűséggel van dolgunk: a háborúk nem erősítik, hanem aláássák a kapitalizmus uralmát. E törvényszerűség alapján joggal vonhatjuk le azt a következtetést, hogyha az imperializmus, kihíva maga ellen a népeket, harmadik világháborút robbant ki, annak eredményei és következményei még végzetesebbek lesznek reá nézve. Ezúttal már nem arról lesz szó, hogy egyik vagy másik tőkésországban győznek a néptömegek, hanem arról, hogy véglegesen megsemmisül a kapitalista rendszer.

Az a tény, hogy a szocializmus világrendszerré változott,

óriási hatással van a mai nemzetközi viszonyokra. A szocialista országok gazdasági és politikai együttműködése szilárd egységük és egybeforrottságuk kedvező befolyást gyakorol a nemzetközi helyzetre. A szocializmus a régi világgal — a kölcsönös ellenségeskedés és a népek közti széthúzás világával — új világként, a barátság és az egység világaként áll szemben.

A szocialista tábor ereje nemcsak sorainak egységében, hanem abban a hatalmas vonzóerőben is rejlik, amelyet ez az egység más népekre gyakorol. A népek látják, hogy a szocializmus megszünteti a háborúkat, a kizsákmányolást, új típusú nemzetközi kapcsolatokat alakít ki, amelyeknek lényege a szocialista internacionalizmuson alapuló kölcsönös testvéri és elvtársi segítségnyújtás.

A szocialista világrendszer sikerei különösen nagy jelentőségűek a világ kommunista és munkásmozgalma szempontjából. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a Szovjetunióban kigyújtotta a szocializmus fáklyáját, amely a világ valamennyi népének megmutatja a boldog jövőhöz vezető utat. Napjainkban ezek a fáklyák a népi demokratikus országokban is égnek, és fényük a legeldugottabb zugokig beragyogja a földtekét. A dolgozók a világ minden részén büszkék a szocialista országok sikereire és arra törekednek, hogy ugyanerre az útra, a szocializmus útjára lépjenek.

A szocializmus, miután világrendszerré vált, új oldalairól mutatkozott be, és az emberiség előtt a példátlan társadalmi haladás, s egyszersmind a nemzetközi kapcsolatok szocialista átszervezésének távlatait nyitotta meg. A szocialista országok kapcsolataiban a marxizmus—leninizmus eszméi öltenek testet. A marxizmus—leninizmus már régen bebizonyította, hogy lehetségesek testvéri és baráti kapcsolatok a népek között, hogy lehetséges az együttműködés közöttük a társadalmi termelőerők fejlesztésében.

A szocialista világrendszer létezése minden szocialista országban elősegíti az alkotó munkát. Az új társadalom megteremtése és a termelőerők megfelelő fejlesztése mindegyik szocialista ország dolgozóinak nemzeti és nemzetközi kötelessége, de egyúttal a szocialista világrendszer minden országának kö-

zös ügye is. Ezen alapul a különösen széleskörű kölcsönös segítség és támogatás. A szocialista világrendszer fennállása szerfölött fontos és kedvező objektív tényezője a népi demokratikus országok szocialista építésének és lakosságuk anyagi, valamint kulturális életszínvonala emelésének.

A szocialista világrendszer fennállása folytán minden ország, még ha gazdaságilag elmaradott is, ha egyszer a szocializmus építésének útjára lépett, sikeresen tud haladni ezen az úton. A szocialista világrendszer puszta létezésével kedvező feltételeket teremt a szocializmus felé törekvő emberiség haladásához.

A szocialista országok népgazdasági terveinek összehangolása, a termelés specializálása és kooperációja, valamint a nemzetközi szocialista munkamegosztás fejlődése az egész szocialista világrendszerben elősegíti a társadalmi termelőerők gyors fejlődését. A szocializmus fölénye a kapitalizmussal szemben az egész szocialista rendszeren belül megnyilvánul, s határtalan lehetőségeket tár fel a társadalmi termelés fejlesztésének és a népek anyagi jólétének növelése terén.

A szocialista világrendszer fennállása új lehetőségeket teremt a népek és államok gazdasági együttműködéséhez. A szocialista országok termelésének specializálása és kooperációja a gyors gazdasági fejlődés új tartalékait tárja fel. A szocialista és nem szocialista országok gazdasági együttműködésének kibővülése még jobban érzékelhetővé teszi a szocializmus sikereit. Az a segítség, amelyet a szocialista világrendszer nyújt a volt gyarmatoknak és félgyarmatoknak, lehetővé teszi, hogy ezek az országok kivívják a gazdasági önállóságot.

Azon volt gyarmatok és félgyarmatok előtt, amelyek nem tartoznak a szocialista világrendszerhez, tág lehetőségek nyíltak arra, hogy e rendszer vívmányait igénybe vegyék független nemzeti gazdaságuk megteremtéséhez és népeik életszínvonalának emeléséhez. Ma már nem kell hajlonganiuk volt elnyomóik előtt, ha korszerű ipari berendezésekre van szükségük. A szocialista országoktól a legkedvezőbb feltételek mellett megkaphatják ezeket, s nem kell érte semmiféle politikai vagy katonai engedményt tenniük.

A szocialista világrendszer testvéri közösségben egyesí-

tette a nyugati és keleti szocialista országok népeit; s merőben új lehetőségeket nyitott együttműködésükhöz a szocialista gazdaság, kultúra és civilizáció fejlesztésében. A keleti népek, amelyek annak idején felmérhetetlenül sok értékkel gazdagították a világ civilizációját, új életre kelnek. A keleti népek újjászületése, a társadalmi haladás bajnokainak élvonalába állása korunk egyik legnagyszerűbb jellegzetessége.

Mindezek következtében a szocialista világrendszer kialakulása és fejlődése szükségképpen hatással volt a világkapitalizmus helyzetére. A kapitalizmus pozíciói megrendültek, uralmi szférája összeszűkült. Tovább éleződött és mélyült a kapitalizmus általános válsága.

A mai körülmények között a kapitalizmus általános válságának fő tényezője a két világrendszer, a szocializmus és a kapitalizmus létezése, a két rendszer szöges ellentéte, a szocialista világrendszer sikerei, amelyek az új társadalmi rendszer roppant előnyeiről tanúskodnak, megmutatják a kapitalizmus belső rothadtságát, azt, hogy ez a rendszer a népek létérdekeinek ellensége.

Éppen a szocializmus világrendszerré válásával kapcsolatban új módon vetődtek fel a nemzetközi fejlődésnek azok a kérdései is, amelyek nemcsak a mostani, hanem a további események menetét is meghatározzák. A két rendszer békés egymás mellett éléséhez új lehetőségek nyíltak annak eredményeképpen, hogy a nemzetközi erőviszonyok döntően megváltoztak a szocializmus javára, és mélyreható átalakulások mentek végbe az emberiség tudatában. A szocializmus világrendszerré válása, a szocialista országok gazdasági és védelmi erejének megnövekedése a legfontosabb tényezője annak, hogy korunkban reális lehetőségek nyíltak a háborúk elhárítására. A szocialista országok sikerei és együttműködésük újabb lehetőségeket teremtettek ahhoz, hogy a tőkésországok népei áttérjenek a szocializmusra, hogy újabb forradalmi átalakulások következzenek be a világon. Ily módon a nemzetközi fejlődés új törvényszerűségei elsősorban a szocialista világrendszer fennállásán és a nemzetközi életre gyakorolt növekvő hatásán alapulnak.

A szocialista országok erejének növekedése és együttmű-

ködésük megszilárdulása felborította az agresszív amerikai körök messzemenő külpolitikai terveit. A Monthly Review című amerikai folyóirat a következőképpen határozta meg azt, hogy milyen szerepe volt a szocialista világrendszer sikereinek az „erőpolitika" csődjében: „A második világháború óta az amerikai külpolitika célja az volt, hogy élesen elhatárolja a világot kommunista és kommunistaellenes szektorra, mozgósítsa és felfegyverezze a kommunistaellenes tábort, s végső fokon megsemmisítse a kommunistákat vagy legalábbis erőszakkal állandóan bizonytalan, kedvezőtlen helyzetbe kényszerítse őket. De ennek a politikának az elmúlt 10 éve semmi kétséget sem hagy aziránt, hogy a történelem legnagyobb baklövése volt. A kommunista tábor létszáma, ereje, önbizalma és politikai érettsége kolosszálisan megnövekedett... Röviden, az amerikai külpolitika a szó legszorosabb értelmében csődöt mondott. Nem érte el célját, az események egyre gyorsabban haladnak éppen az ellenkező irányban."[882]

A mai nemzetközi helyzetet a szocializmus erejének óriási növekedése, a kapitalizmus pozícióinak gyengülése, ideológiai csődje jellemzi.

A szovjet nép a háború sikeres befejezése után a kommunista párt vezetésével új erővel látott hozzá a kommunizmus építésének nagyszabású alkotó munkájához. A XX. pártkongresszus történelmi jelentőségű határozatai részletes akcióprogramot adtak a pártnak és a népnek. A párt a Központi Bizottság vezetésével, az egész néptől támogatva, jelentős sikereket ért el a XX. pártkongresszus történelmi jelentőségű határozatainak végrehajtásában, amelyeknek célja a népgazdaság további fejlesztése és a szovjet nép életszínvonalának szüntelen emelése, a belső pártélet lenini normáinak helyreállítása, a forradalmi törvényességgel összeegyeztethetetlen jelenségek felszámolása, a párt és a tömegek kapcsolatának szorosabbra fűzése, a szovjet szocialista demokrácia fejlesztése, a szovjet népek barátságának erősítése, a helyes nemzetiségi politika megvalósítása, külpolitikai téren pedig a nemzetközi feszültség enyhítése a tartós béke biztosítása érdekében.

[882] Monthly Review. 1956. III. 433. old.

A második világháború az imperialisták számára váratlan eredményekkel végződött. A Szovjetunió még jobban megerősödve került ki a háborúból. A demokrácia gyengülése és megsemmisülése helyett számos európai és ázsiai ország kiszakadt a kapitalizmus rendszeréből, a gyarmati népek újabb leigázása helyett megkezdődött az imperializmus gyarmati rendszerének széthullása. A kapitalizmus meggyengülten került ki a háborúból.

Jóllehet a kapitalizmus általánosságban meggyengült, tekintélye és befolyása csökkent, elmélyült általános válsága, az Egyesült Államok mind gazdasági, mind katonai tekintetben megerősödött. Az imperializmus farkastörvénye olyan, hogy az egyenlőtlen fejlődés során előretörő tőkésország a világuralomra és más országok, más népek leigázására kezd törekedni. Ez teljes mértékben vonatkozik az Egyesült Államokra.

Az amerikai imperialisták látva, hogy a világkapitalizmus pozíciói meggyengültek, s kiéleződött általános válsága, hogy a kapitalista világrendszerrel szemben áll a szocialista világrendszer, hogy újabb százmilliók törtek ki a rabságból és nyerték el a szabadságot, elhatározták, hogy „megmentik" a kapitalizmust. Az Egyesült Államok a harmadik világháború előkészítésének és kirobbantásának útjára lépett, hogy helyreállítsa az imperializmus világuralmát.

Harmadik világháborúra buzdító felhívások az Egyesült Államokban és Angliában már közvetlenül a németek sztálingrádi veresége után elhangzottak, amikor kiderült, hogy meghiúsultak az angol és amerikai monopoltőkéseknek a Szovjetunió leigázására vonatkozó számításai. MacCarthy, a hírhedt reakciós amerikai szenátor kereken kijelentette: „A sztálingrádi orosz győzelemmel megjelent a harmadik világháború."[883] Arnold amerikai tábornok 1945 májusában ezt írta: „Következő ellenségünk — Oroszország. A stratégiai légierő sikeres alkalmazásához világszerte olyan támaszpontokra van

[883] MacCarthy: America's retreat from victory. New York, 1952. 31. old.

szükségünk, amelyekről bármely oroszországi objektumot megtámadhatunk, amikor erre parancsot kapunk."[884]

A második világháború még be sem fejeződött, Berlin utcáin még dörögtek a szovjet ágyúk, és az Egyesült Államok kormánya máris nyílt kihívást intézett a népek ellen; bejelentette, hogy igényt tart a világuralomra, hogy meg akarja semmisíteni a szocializmust, a dolgozók hatalmát a szocialista országokban. Ez az igazi lényege az Egyesült Államok hírhedt hidegháborús politikájának, az „erőpolitikának". Ennek a népellenes és szocialistaellenes imperialista politikának az alapján jött létre a nyugati imperialista államok amerikai vezetés alatt álló tömbje.

Mindaddig, amíg az imperializmus létezik, a háborúk keletkezésének gazdasági alapja is megmarad. A tőkésvilág súlyos ellentéteinek éleződése, a tőkésországok közti gazdasági harc fokozódása a piacokért, a világ újrafelosztásáért, a népek leigázásáért és a világuralomért köztük folyó harc az a talaj, amelyből a vezető kapitalista országok bizonyos köreinek háborús kalandortervei kisarjadnak. A nagy monopóliumoknak gazdasági érdekük a fegyverkezési hajsza, mert az maximális profitot biztosít nekik.

Az „erőpolitika" mutatkozott meg abban a féktelen fegyverkezésben, amely az Egyesült Államokban, Angliában és más nyugati országokban nagy méreteket öltött. Az Egyesült Államok határaitól sok ezer kilométerre fekvő országokban amerikai támaszpontok épültek a szocialista országok ellen. Az Egyesült Államok és az agresszív tömbök többi tagjának költségvetése vetekszik a háborús költségvetésekkel. Az Egyesült Államokban nyíltan hirdetik, hogy a szocialista országok ellen tömegpusztító fegyverek bevetésével katonai támadást kell intézni. Az amerikai és angliai vezető körök éppen agresszív szándékaik miatt állandóan elutasítják a Szovjetuniónak azt a javaslatát, hogy tiltsák meg az atom- és hidrogénfegyver gyártását és alkalmazását.

A hidegháború sugalmazói az agresszív katonai tömbök szervezésének útjára léptek. Zárt katonai csoportokat hoztak

[884] Arnold: Global Mission. New York, 1949. 586—587. old.

létre Nyugat-Európában, Délkelet-Ázsiában, a Közel- és Közép-Keleten. Ezekre a tömbökre, amelyeket vezetők képmutatóan „békés" és „védelmi" szövetségeknek neveznek, teljes mértékben érvényesek Lenin szavai: „A békés szövetségek háborúkat készítenek elő és a háborúkból nőnek ki, kölcsönösen feltételezik egymást, s a világgazdaság és a világpolitika közti imperialista kapcsolatok és kölcsönös viszonyok egy és ugyanazon talaján a harc békés és nem békés formáinak váltakozását eredményezik."[885]

A katonai tömbök szervezésének oka az imperialisták világuralmi törekvése. Az Egyesült Államok mindenféle tömbök szervezésével igyekszik megszilárdítani vezető szerepét a tőkésvilágban, és partnereinek azt az alárendelt szerepet szánja, hogy engedelmesen végrehajtsák az amerikai monopóliumok akaratát.

Az agresszív erők terveiben fontos helyet foglal el a nyugat-németországi revansszellem és militarizmus feltámasztása. Nyugat-Németország remilitarizálásának politikája, amelyhez az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország vezető körei makacsul ragaszkodnak, hasonló a háború előtti münchenı politikához. Ez a politika ismét arra a számításra épül, hogy a remilitarizált és az észak-atlanti tömbbe bevont Nyugat-Németország engedelmes eszköz lesz az Egyesült Államok és Anglia kezében.

Az amerikai és angol vezető körök semmibe veszik Nyugat-Németország népének nemzeti érdekeit és sorsát. Nyugat-Németországot csupán agresszív katonai terveik szemszögéből nézik. Nem véletlenül mondta John Foster Dulles még 1946-ban: „Az atombomba mellett Németország és potenciálja hatalmas katonai erő."[886] A Nyugat-Németországra vonatkozó angol—amerikai programról még egyértelműbben és cinikusabban nyilatkozott Lewis Brown, az ismert amerikai monopoltőkés: Németország előtt „ki kell nyitni a remény ajtaját, és fenéken kell rúgni, hogy belépjen ezen az ajtón, jobb életet kell ígérni és rövid, határozott parancsokat kell adni neki."[887]

[885] Lenin Művei 22. kötet, Szikra, 1951. 308. old.
[886] The New York Herald Tribune, 1946. VIII. 8.
[887] Lewis Brown: A report on Germany. New York, 1947. 54. old.

Nyugat-Németország hadigazdasági potenciáljának növelése céljából az amerikai imperialisták az Európai Szén- és Acélközösség, az „európai piac" és az „Euratom" segítségével kiszolgáltatják neki az európai tőkésországok gazdaságát. Nyugat-Németország gazdasági és katonai szempontból máris vezető helyet foglal el ezek között az országok között. Ezt bizonyítja többek között Speidelnek az észak-atlanti tömb közép-európai szárazföldi erői főparancsnokává történt felhaborító kinevezése.

Horne angol újságíró, a Daily Telegraph and Morning Post című lap tudósítója a következőképpen vélekedik: „A nemzetközi vonatkozásban ismét elsőrendű hatalommá vált, a történelem iróniájából a vereség romjaiból a Kelet és Nyugat közti kulcspozícióba felemelt Németország tartja kezében a hidegháború erőegyensúlyát."[888]

Az amerikai szoldateszka úgy tervezi, hogy az agresszió céljára messzemenően felhasználja a stratégiai légierőt és az irányított lövedékeket; ezekkel mér atomcsapásokat a szocialista országokra, elsősorban a nagyvárosok békés lakosságára. Az amerikai imperialisták a hitleristák példáját követve figyelmen kívül hagyják a történelmi tanulságokat, és minden reményüket a legújabb haditechnikai eszközökbe vetik. Kétségtelen, hogy ezek hiú remények. Csak kalandorok reménykedhetnek abban, hogy büntetlenül egyoldalúan alkalmazhatják az atomfegyvert. Pedig nem ártana, ha emlékeznének arra, amit Hitler és Göring a második világháború elején mondott: egy bomba sem fog esni Németország területére. S alig néhány év múlva Németország sok városa és faluja romokban hevert. Az amerikai tervek annál is inkább homokra épültek, mert az Egyesült Államok hirhedt atommonopóliuma már réges-rég nem létezik.

Az amerikai vezető köröknek és hiveinek agresszív politikája a szocialista országok ellen irányul. Az amerikai imperializmus a szocialista országokkal szemben követett agresszív politikáját felülmúlhatatlan pimaszsággal „felszabadító" politikának nevezi. De ebben sem eredeti. Az imperializmus egyik

[888] Horne: Back into Power. London, 1955. 317. old.

régi, elcsépelt módszere annak hangoztatása, hogy a monopóliumok érdekében vívott rablóháború célja valamely ország „felszabadítása". Így „szabadították fel" az imperialisták a gyarmati népeket a független lét alól. Ismeretes, hogy az Egyesült Államok a XIX. század végén „felszabadította" a Fülöp-szigeteket. Az első imperialista világháború alatt az ellenfelek harsány hangon hirdették, hogy „felszabadítják" a másik fél területét és gyarmatait. A német imperialistáknak erről a fogásáról Lenin a következőket írta: „A hadviselő nemzetek egyik csoportjának élén a német burzsoázia áll. Elbolondítja a munkásosztályt és a dolgozó tömegeket, amikor azt állítja, hogy a háborút a haza, szabadság és kultúra érdekében, a cárizmus által leigázott népek felszabadítása érdekében, a reakciós cárizmus megsemmisítése céljából folytatja. Valójában pedig ez a burzsoázia, mely a porosz junkerek és az élükön álló II. Vilmos előtt lakájkodik, éppen ez a burzsoázia volt mindenkor a cárizmus legmegbízhatóbb szövetségese és az oroszországi munkások és parasztok forradalmi mozgalmának ellensége."[889]

Miután Lenin kimutatta az imperialisták és az ellenkoalíció effajta állításainak hazugságát, az alábbi következtetésre jutott: „... minden ország burzsoáziája ennek a »nagy« célnak az érdekében hazug hazafias frázisokkal igyekszik dicsőíteni a »maga« nemzeti háborújának jelentőségét és azt próbálja elhitetni, hogy nem fosztogatás és nem területi hódítások céljából törekszik legyőzni ellenfelét, hanem azért, hogy minden más népet »felszabadítson« — saját népe kivételével."[890]

A mai imperializmus szeretné „felszabadítani" a szocialista országokat a szocializmus alól, és idegen hódítók igájába hajtani őket. Szeretné megszabadítani a szocialista országok népeit a nemzeti kultúrától és a nemzeti államiságtól, a nép minden vívmányától.

A „felszabadítási" politikát az Egyesült Államok Kongresszusa hivatalosan szentesítette. A monopolisták azonban még ezzel sem érték be, hanem külön „Felszabadítási Igaz-

[889] Lenin Művei. 21. kötet, Szikra, 1951. 13—14. old.
[890] Ugyanott, 14—15. old.

gatóságot" szerveztek. Ez irányítja a szocialista országok elleni aknamunkát. Az Egyesült Államok kormánya évente sok millió dollárt költ a szocialista államok elleni kém- és felforgató tevékenységre. E célra az amerikai hadsereg kötelékében is különleges fegyveres osztagokat szerveztek.

Az agresszív erők működésére és terveire való tekintettel a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa felhívta a párt és a nép figyelmét, hogy kísérje éber figyelemmel az imperialista körök mesterkedéseit, leplezze le idejében a népek békéje és biztonsága elleni aknamunkájukat. A Szovjetunióban folyó kommunista építés, és a népi demokratikus országokban folyó szocialista építés, valamint a világbéke érdekében hazánk védelmét a korszerű haditechnika és hadtudomány színvonalán kell tartanunk.

Abból a szempontból, hogy lesz-e háború vagy sem, nagy jelentősége van az osztály- és politikai erőviszonyoknak, az emberek szervezettségének és tudatos akaratának. Bizonyos körülmények között a haladó társadalmi és politikai erők harcának döntő szerepe lehet a háború elhárításában.

A mai helyzetben a háború nem végzetszerűen elkerülhetetlen. Ma vannak olyan hatalmas társadalmi és politikai erők, amelyek jelentős eszközökkel rendelkeznek az új háború elhárítására.

Az egyetemes béke felett őrködő hatalmas erők közé tartozik mindenekelőtt a szocialista országok közössége. Minden szocialista államnak szilárdan eltökélt szándéka, hogy megakadályozza az új világháborút, biztosítja a szilárd és tartós békét a földkerekség minden népe számára. A szocialista tábor a békeszerető erőket nemcsak erkölcsileg támogatja, hanem anyagi eszközeivel is védi az agresszió ellen.

A szocialista tábor ereje a tartós béke fennmaradásának legfontosabb tényezője. A mai körülmények között a szocialista országok gazdasági és védelmi erejének további növekedése különösen nagy jelentőségű. Ezért fogadja nagy örömmel a szocialista országok minden sikerét a föld valamennyi becsületes embere.

A háború utáni időben az egykori gyarmatok és félgyarmatok helyén megjelent a nem szocialista békeszerető álla-

mok népes csoportja: India, Burma, Indonézia, Egyiptom és más országok. Ily módon a szocialista és nem szocialista államokból mintegy másfél milliárd lakosú „békeövezet" alakult ki. A föld lakosainak többsége tehát a békeszerető államokban él.

A tőkés monopóliumok a dolgozók létfontosságú jogai elleni támadása még jobban kiélezi a tőkésországok társadalmi ellentmondásait. A munkásosztály egyre aktívabban és szívósabban harcol a tőkés elnyomás ellen, ami megnyilvánul többek között a sztrájkmozgalom erősödésében. A tőkésországok munkásosztálya egyre erélyesebben hallatja szavát a fontos politikai kérdésekben, amilyen például a nemzetközi feszültség enyhítése és a fegyverkezési hajsza megszüntetése, az atom- és hidrogénfegyver eltiltása.

A békemozgalom sokmilliós híve aktívan harcol a világ békéjéért. Ez a mozgalom meggyőző példája a különböző pártállású, meggyőződésű, társadalmi helyzetű emberek együttműködésének. A béke megvédéséért szállnak síkra a szakszervezetek, a nők, az ifjúság és más nemzetközi demokratikus szervezetek.

A háborús veszély és a reakció ellen a legaktívabban és legkövetkezetesebben a kommunista pártok harcolnak. A kommunisták mindig is azoknak az első soraiban haladtak, akik a béke fennmaradásáért, a dolgozók létérdekeiért és országaik nemzeti függetlenségéért küzdöttek.

A munkásosztály békeharcának sikere óriási mértékben függ attól, sikerül-e megteremtenie az egységet saját soraiban. A munkásosztályon belüli ellentétek mindig a reakciós erők kezére játszottak. Napjainkban különlegesen nagy jelentősége van a munkásosztály, a szakszervezetek egységének, s a munkásosztály politikai pártjai — a kommunisták és a szocialisták — akcióegységének. Ez a munkásmozgalom minden vezetőjére nagy történelmi felelősséget ró.

A harmadik világháború terveit szövögető amerikai és egyéb imperialisták nem számolnak a nemzetközi életben az elmúlt 12—15 évben történt, mélyreható változásokkal. Éppen e nagy változások folytán az Egyesült Államok vezető köreinek agresszív tervei még inkább talajtalanok és kalandor jel-

legűek, mint annak idején a német és a japán imperialisták tervei voltak.

A Szovjetunió vezette szocialista tábor felülmúlja az Egyesült Államok vezette imperialista tábort a lakosság száma, az ipar és a mezőgazdaság fejlődési üteme, a tömegekre való befolyás tekintetében és a tudomány, valamint a technika több fontos területén. Több termékfajta gyártását illetően a Szovjetunió túlhaladta az Egyesült Államok termelési szintjét, más termékeket illetően pedig lényegesen csökkent köztük a különbség. A kommunista párt azt a reális feladatot tűzte a szovjet nép elé, hogy a legfontosabb termékfajták termelésében mintegy 15 éven belül haladja túl az Egyesült Államokat.

Az agresszív erők bármilyen kísérletet tesznek egy új világháború kirobbantására, ezzel elkerülhetetlenül olyan visszavágásra késztetik a szocialista tábor szabad népeit és az összes békeszerető erőket, hogy ez feltétlenül az egész kapitalista rendszer összeomlását eredményezi.

Sok ismert burzsoá közéleti személyiség elismeri a békeszerető erők hatalmát, számol azzal az eltökéltségükkel, hogy megakadályozzák az imperializmus katonai kalandjait. Ezek a józanul gondolkodó emberek felhívják a figyelmet arra, hogy nem szabad a békéről lemondani és veszélyes játékot űzni a kapitalizmus sorsával. Az Atlantic című amerikai folyóirat 1956. februári számában Busch, az amerikai tudományos kutatást irányító intézet igazgatója a következőket írta: „Manapság semmiféle általános háború nem hagyja meg helyükön e háború bűnöseit." Kijelentette, hogy „az új, általános háborúra vonatkozó felhívások egyértelműek az öngyilkossággal".

A Szovjetunió és a többi szocialista ország politikája a különböző társadalmi és gazdasági rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini elvéből indul ki. A szocialista tábor általános békét és nemzetközi együttműködést, békés gazdasági versenyt javasol a tőkésországoknak. A különböző rendszerű államok békés egymás mellett élése természetesen korántsem zárja ki a kommunista és a burzsoá ideológia közti harcot.

A második világháború eredményei és tanulságai különösen szemléltetően bizonyítják, mennyire kalandorjellegűek és hiúk napjainkban bármely imperialista hatalom világhódító tervei. Mindez komoly figyelmeztetés az imperialista agresszoroknak.

Minden szovjet embernek szent hazafias és internacionalista kötelessége, hogy harcoljon a Szovjetunió gazdasági és védelmi erejének további növeléséért. A reakciós erők agreszszív tervei miatt elengedhetetlenül szükség van a szovjet fegyveres erők nagyfokú éberségére és magas fokú harckészültségére. Minden szocialista állam népét az a törekvés hatja át, hogy növelje saját állama és az egész szocialista tábor hatalmát és védelmi erejét, erősítse a szocialista országok közösségét.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának a szovjet hadseregben és flottánál folyó pártpolitikai munka megjavításáról című határozata megállapítja: „A bonyolult nemzetközi helyzet, a vezető kapitalista országokban folyó fegyverkezési hajsza és hazánk védelmének érdekei megkövetelik a parancsnokoktól, a politikai szervektől és a pártszervezetektől, hogy továbbra is fáradhatatlanul tökéletesítsék a csapatok harckészségét, erősítsék a személyi állomány fegyelmét, neveljék azt a haza és a Kommunista Párt iránti odaadásra, gondoskodjanak a harcosok szellemi és anyagi szükségleteinek kielégítéséről."[891] E feladatok végrehajtásában különösen nagy fontosságú a szovjet hadseregben és flottánál folyó pártpolitikai munka további javítása. E munka célja, hogy fokozza a szovjet fegyveres erők harci erejét, tömörítse a személyi állományt a kommunista párt és a kormány körül, s a Szovjetunió népei barátságának és a proletár nemzetköziségnek a szellemében nevelje a harcosokat.

A Nagy Honvédő Háború gigászi ütközeteiben a szovjet fegyveres erők tettekkel bizonyították be hatalmas erejüket. Azok a győzelmek, amelyeket a Szovjetunió a fasiszta Németország és a militarista Japán elleni háborúban aratott, azt bizonyítják, hogy a szovjet hadsereg korunk legerősebb had-

[891] Pravda, 1957. XI. 3.

serege, amely a legkorszerűbb fegyverzettel, tapasztalt parancsnoki karral és kitűnő erkölcsi és harci tulajdonságokkal rendelkezik.

A háború utáni években a kommunista párt és a szovjet kormány gondoskodása folytán, a Szovjetunió népgazdaságának általános fellendülése, a nehézipar, a tudomány és a technika fejlődésében elért nagy sikerek következtében a Szovjetunió Fegyveres Erői a fejlődés újabb, magasabb fokára emelkedtek. Csapataink el vannak látva a korszerű haditechnikai eszközök és fegyverek minden fajtájával, köztük atom- és hidrogénfegyverrel, valamint különféle rakétákkal is. A Szovjetunióban kipróbálták az interkontinetális rakétát, műholdat lőttek fel, amelyek új korszakot nyitottak a világ tudományának fejlődésében.

A kommunista párt által megteremtett és nevelt szovjet fegyveres erők ma olyan hatalmasak, mint még sohasem. Fegyveres erőink képesek szétzúzni minden agresszort, aki hazánkra támad.

A szovjet harcos hazafiak ne feledkezzenek meg a Nagy Honvédő Háború tanulságairól, amelyek azt bizonyítják, hogy a fegyveres erők magas fokú harckészsége az agresszió sikeres visszaverésének fontos feltétele.

A Szovjetunió győztesen került ki a háborús idők nagy megpróbáltatásaiból, és most magabiztos léptekkel menetel a haladás útján. Szocialista hazánk még sohasem volt ilyen hatalmas, ennyi életerővel és alkotó energiával teli, mint ma. Nagyszerű látvány gyors előretörése. Nincs a világon olyan erő, amely megállíthatná a szovjet társadalomnak a kommunizmus felé való haladását.

TARTALOM

I. rész

A második világháborút közvetlenül megelőző időszak

Első fejezet. Az agresszorok és segítőtársaik — — — — 7
Második fejezet. Az imperialisták müncheni alkuja és következménye — — — — — — — — — — — — 23

II. rész

Különös háború

Harmadik fejezet. Lengyelország katonai katasztrófája — 59
Negyedik fejezet. Franciaország nemzeti tragédiája — — 86
Ötödik fejezet. Az imperialisták harca Franciaország fegyverletétele után — — — — — — — — — — — 107

III. rész

A fasiszta agresszió kiterjesztése.
A Nagy Honvédő Háború első szakasza

Hatodik fejezet. Németország és a Szovjetunió a Nagy Honvédő Háború küszöbén — — — — — — — — 141
Hetedik fejezet. A Nagy Honvédő Háború kezdete. A népi erők mozgósítása a német támadás visszaverésére — — 168

Nyolcadik fejezet. A moszkvai csata — — — — — — — 215
Kilencedik fejezet. A hadműveletek kezdete a csendes-óceáni hadszíntéren — — — — — — — — — — — — 241

IV. rész

A szovjet hadsereg 1942—1943. évi ellentámadása. Gyökeres fordulat a második világháborúban

Tizedik fejezet. Sztálingrád — — — — — — — — — 269
Tizenegyedik fejezet. Harc Észak-Afrikáért — — — — 310
Tizenkettedik fejezet. A kurszki csata — — — — — — 331
Tizenharmadik fejezet. A teheráni értekezlet — — — — 352

V. rész

A második világháború döntő győzelmei

Tizennegyedik fejezet. A szovjet hadsereg támadó hadműveletei 1944-ben — — — — — — — — — — — 375
Tizenötödik fejezet. Az angol—amerikai csapatok északfranciaországi partraszállása — — — — — — — 391
Tizenhatodik fejezet. A Szovjetunió — Európa felszabadítója a német fasiszta elnyomók uralma alól — — — — 407
Tizenhetedik fejezet. A krími értekezlet — — — — — 440
Tizennyolcadik fejezet. A berlini hadművelet és Németország fegyverletétele — — — — — — — — — — — 465
Tizenkilencedik fejezet. A San Franciscó-i és a potsdami értekezlet — — — — — — — — — — — — 503
Huszadik fejezet. Japán veresége és a második világháború befejezése — — — — — — — — — — — 519

A második világháború eredményei — — — — — — 547